సమగ్ర ఆంధ్ర సాహిత్యం

ఏడవ సంపుటం

నాయకరాజుల యుగం

ఆరుద్ర

సమగ్ర ఆంధ్ర సాహిత్యం

ఏడవ సంపుటం

నాయకరాజుల యుగం

ఆరుద్ర

ప్రజాశక్తి బుక్ హౌస్
కారల్ మార్క్స రోడ్, విజయవాడ - 2

ప్రచురణ నెం: 291

ముద్రణ : 1990 నవంబర్

ముఖచిత్రం : బాపు

సాదా ప్రతి : రు.40–00
మేలు ప్రతి : రు.50–00

ప్రతులకు

ప్రజాశక్తి బుక్ హౌస్
కారల్‌మార్క్స్ రోడ్
విజయవాడ–520002

ముద్రణ:

ప్రజాశక్తి డైలీ ప్రింటింగ్ ప్రెస్
విజయవాడ

మామాట

ఆదికాలం నుండి ఆధునిక యుగం వరకూ సాగిన సమగ్ర ఆంధ్ర సాహిత్య పరిణామాన్ని గురించి తెలుసుకోవాలనే ఆకాంక్షగల సాహిత్యాభిమానుల కోసం కవి, పండితుడు, పరిశోధకుడు, సాహితీ విమర్శకుడుగా పేరు ప్రతిష్టలను గడించిన ఆరుద్రగారు ఎంతగానో శ్రమించి ఒక్క చేతిమీదుగా సమగ్రాంధ్ర సాహిత్యాన్ని 12 సంపుటాల్లో ఆంధ్ర ప్రజలకు 1968 లోనే అందచేశారు.

అయితే ఆ రచన ఆధునికయుగం వరకూ పూర్తిగా సాగలేదు. అనివార్యకారణాల వలన ఆఖరి భాగాలను ఆయన పూర్తిచేయలేదు. అయినప్పటికీ అది ఆంధ్ర సాహిత్య చరిత్రకు సంబంధించి ప్రామాణిక గ్రంథంగా గుర్తించబడింది. తెలుగు సాహిత్య చరిత్రకు. సంబంధించి ప్రామాణిక గ్రంథంగా గుర్తించబడింది. తెలుగు సాహిత్యంలోనూ, చరిత్ర అధ్యయనంలోనూ నిష్ణాతులుగా గుర్తించబడిన సర్వశ్రీ వేలూరు రామకృష్ణ శాస్త్రి, విశ్వనాధ సత్యనారాయణ, శివశంకర స్వామి, మల్లాది రామకృష్ణ శాస్త్రి, గిడుగు వెంకట సీతాపతి, ఖండవల్లి లక్ష్మీరంజనం, దివాకర్ల వెంకటావధాని, రాళ్ళపల్లి అనంతకృష్ణ శర్మ, నేలటూరి వెంకటరమణయ్య, తాపీ ధర్మారావు, కప్పగంతుల లక్ష్మణశాస్త్రి, పాకాల రాజమన్నారు లాంటి ప్రముఖుల ప్రశంసల నందుకున్న రచన అది.

ఆరుద్ర షష్టి పూర్తి ఉత్సవాల సందర్భంగా ఆయనకు ఆంధ్రావనిలో అనేక చోట్ల జరిగిన సన్మాన సభలన్నింటా, సమగ్రాంధ్ర చరిత్రను ఒక్కచేత్తో పూర్తిచేసి ఆయన ఆంధ్ర ప్రజలకు వొనగూర్చిన మహత్తర సేవను ప్రశంసించుతూనే, తతిమ్మాభాగాలను పూర్తిచేయాలనే ఆకాంక్షలు వెలిబుచ్చారు.

ఇప్పుడు ఆరోగ్యం చక్కబడి, పఠనానికి, రచనకు, ప్రచురణకు అవసరమైన సదుపాయాలు ఏర్పడగానే ఆంధ్ర సాహిత్యాభిమానుల చిరకాల వాంఛను నెరవేర్చడానికి ఆరుద్రగారు పూనుకోవడం అభినందించదగిన విషయం.

ఆరుద్రగారే తెలిపినట్లు ఒక భాషను మాట్లాడే ప్రజల దేశ చరిత్ర సాంఘిక చరిత్ర, సాహిత్య చరిత్ర ఒకదానికొకటి పెనవేసుకొని వుండటం వలన ఈ రచన అన్ని కోణాల నుండి తమ చరిత్రను, వారసత్వాన్ని అవగాహన చేసుకొనేందుకు ఆంధ్ర ప్రజలకు ఉపయోగపడగలదు.

ఇటీవల కాలంలో జరిగిన పరిశోధనల ఫలితంగా అందిన అదనపు సమాచారం, అంతకు ముందు రచనపై వచ్చిన విమర్శలను, సూచనలను దృష్టిలో వుంచుకొని గతంలో ప్రచురించిన సంపుటాల్లో కూడా అవసరమైన మార్పులను, చేర్పులను చేసి, ఆధునిక యుగం వరకు గల తతిమ్మా సంపుటాలను రచించడానికి ఆరుద్రగారు పూనుకోవడం ముదావహం.

పరిశోధనల్లో వచ్చిన ఆధునిక పద్ధతులను ఆకళింపు చేసుకొని ఆదిమ, చాళుక్య యుగాల నుండి నేటి ఆధునిక యుగం వరకూ సమగ్రరీతిలో తాను రచించిన సమగ్ర ఆంధ్ర సాహిత్య చరిత్రను ప్రచురించే అవకాశాన్ని మాకు కలిగించినందుకు ఆరుద్రగారికి మా ప్రచురణాలయం తరపున హృదయపూర్వకమైన కృతజ్ఞతాభివందనాలను తెలుపుకుంటూ ఈ ప్రచురణకు పూనుకొన్నాం.

సుదీర్ఘమైన అధ్యయనం, పరిశోధనల ఫలితంగా లభించిన అపూర్వమైన సాహితీ సంపదతో తెలుగు ప్రజలు తమ చరిత్రను, తమ సాహితీ సంస్కృతి వారసత్వాన్ని అవగాహన చేసుకునేందుకు ఉపయోగపడే విధంగా ఆరుద్రగారు రచించిన ఈ "సమగ్ర ఆంధ్ర సాహిత్యం" 12 సంపుటాలుగా వచ్చే ఈ ఉద్గ్రంథం- ఆంధ్ర ప్రజల ఆదరణను బహువిధాలుగా పొందడమేగాక, తెలుగు వారుండే ఇతర ప్రాంతాల్లో కూడా అన్ని గ్రంథాలయాల్లోను, విద్యాలయాల్లోను తగిన స్థానం పొందగలదని ఆశించుతున్నాం.

22–7–'89
విజయవాడ

–ప్రచురణకర్తలు

మనవి మాటలు

సాహిత్యాభిలాష గల సాధారణ పాఠకులు ఆంధ్ర సాహిత్యం గురించి సంపూర్ణంగా తెలుసుకోవాలనుకుంటే, వాళ్ళకు ఉపయోగించే పుస్తకాలు నేడు అందుబాటులో లేవు. నన్నయభట్టు నుండి చిన్నయసూరి దాకా మాత్రమేకాక సాతవాహనుల కాలం నుండి సాహితీ సమితి దాకా ఆంధ్ర సాహిత్యం అనేక విధాలుగా, బహుముఖాలుగా సాగింది. ప్రజ్ఞావంతులైన తెలుగు కవులు రచించిన గ్రంథాలు అన్నింటికి అన్నీ అచ్చుపడి వెలుగు చూడలేదు. అచ్చయిన పుస్తకాలు కూడా అన్నీ అందరికీ లభించడం లేదు. లభించిన పుస్తకాలైనా అన్నీ సాధారణ పాఠకులకు బోధపడే వివరణలతో లేవు. ఈ కొరతను తొలగించవలసిన బాధ్యత నేటి సాహితీపరులపై వుంది.

పన్నెండు సంపుటాలలో సమగ్ర ఆంధ్ర సాహిత్యం ప్రజానీకానికి పరిచయం చేద్దామనే సంకల్పం కొన్నేళ్ళ కిందట నాకు కలిగింది. పుస్తక ప్రచురణలో కొత్త పోకడలుపోయే ప్రతిభావంతులు శ్రీ యం.ఎన్.రావుగారితో దానిని ముచ్చటించాను. నా ఉద్దేశాన్ని వారు బహుముఖాల పరిశీలించారు. ఇటువంటి సాహిత్య గ్రంథాలకు పుస్తక ప్రపంచంలో ఆదరణ ఉంటుందని 'మార్కెట్ అధ్యయనం' బాగా చేసి తెలుసుకొన్నారు. వారి సంస్థ యం.శేషాచలం అండ్ కంపెనీ తరపున పన్నెండు సంపుటాలను ప్రచురించడానికి ముందుకు వచ్చారు.

సమగ్రత ఆశయం. దీన్ని సాధించడానికి ఇది ప్రయత్నం. పూజ్యులు కందుకూరి వీరేశలింగం గారు ప్రామాణిక సాహిత్యరచనకు పునాదులు వేశారు. శ్రీయుతులు మానవల్లి రామకృష్ణకవిగారు, వేటూరి ప్రభాకర శాస్త్రిగారు, చిలుకూరి వీరభద్రరావుగారు, కొమర్రాజు లక్ష్మణరావుగారు, మల్లంపల్లి సోమశేఖర శర్మగారు మొదలైన మహనీయులు సాహిత్యంతోబాటు దేశ చరిత్రను కూడా విశదం చేశారు. సురవరం ప్రతాపరెడ్డి గారు మన సాంఘిక చరిత్రకు శ్రీకారం చుట్టి కొత్త కోణాలను చూపెట్టారు. వీరి రచనలను ఆధారం చేసుకొని తమ ప్రతిభతో కొత్త ఆకారాలను గుర్తించి, నూతన సిద్ధాంతాలను ప్రతిపాదించి సాహిత్య చరిత్రను అనేక మంది విద్వాంసులు, విమర్శకులు, విఖ్యాత పత్రికలలో, వివిధ గ్రంథాలలో వివరిస్తున్నారు. ఈ అమూల్య రచనలనన్నింటిని నా దృక్పథంతో సమన్వయం చేయడానికి ఈ రచనలో ప్రయత్నించాను.

ఒక భాష మాట్లాడే ప్రజల దేశ చరిత్ర, సాంఘిక చరిత్ర, సాహిత్య చరిత్ర ఒకదానితో ఒకటి పెనవేసుకొని వుంటాయి. రాజకీయాల వల్ల వివిధ రంగాలలో

పరిణామాలు ఏర్పడుతూ వుంటాయి. విభిన్న సంఘటనలే జరిగినా అవి ఒక చారిత్రక క్రమంలోనే వుంటాయి. రాజకీయ ప్రభావాలకు లోనుకాని యుగం వుండదు. రాజవంశాల పేరుమీదుగా యుగాలను పేర్కొవడం రివాజే. పాశ్చాత్య చరిత్రలలో 'ఎలిజబెతీయన్, జాకొబియన్, విక్టోరియన్, ఎడ్వర్డియన్' మొదలైన యుగాలు సుపరిచితమైనవే. ఇది అనువైన పద్ధతి, అందుకే సురవరం ప్రతాపరెడ్డిగారు తమ "ఆంధ్రుల సాంఘిక చరిత్ర"లో ఈ క్రింది విధమైన యుగ విభజన చేశారు.

1వ ప్రకరణము - తూర్పు చాళుక్య యుగము
2వ ప్రకరణము - కాకతీయుల కాలము
3వ ప్రకరణము- రెడ్డి రాజుల కాలము
4వ ప్రకరణము- విజయనగర సామ్రాజ్య కాలము(క్రీ.శ.1332 నుండి1530వరకు)
5వ ప్రకరణము- విజయనగర సామ్రాజ్య కాలము(క్రీ.శ1530 నుండి1630వరకు)
6వ ప్రకరణము - పేరు పెట్టలేదు (క్రీ.శ.1600 నుండి 1757 వరకు)
7వ ప్రకరణము - పేరు పెట్టలేదు (క్రీ.శ. 1757 నుండి 1857 వరకు)

సాంఘిక చరిత్రకు పనికివచ్చే సాహిత్య గ్రంథాలనే ఎన్నుకొనడంవల్ల సురవరం ప్రతాపరెడ్డిగారి యుగవిభజన వారి ప్రయోజనాలకు అనుకూలమైంది. సమగ్ర ఆంధ్ర సాహిత్యంలో విస్తీర్ణతను దృష్టిలో పెట్టుకొని నేను యుగాల అంకెను, ఆయా రాజవంశాల ప్రాముఖ్యాలను బట్టి పెంచవలసి వచ్చింది. ఆదిలో నేను వేసుకొన్న ప్రణాళికలో ఇలాగ యుగ విభజన చేసుకొన్నాను.

1. ఆదిమ, చాళుక్య యుగాలు	(క్రీ.శ.12వ శతాబ్దం చివరి దాకా)
2. కాకతీయ యుగం	(క్రీ.శ.1200-1290)
3. పద్మనాయక యుగం	(క్రీ.శ.1337-1399)
4. రెడ్డి రాజుల యుగం	(క్రీ.శ.1400-1450)
5. తొలి రాయల యుగం	(క్రీ.శ.1450-1500)
6.మలి రాయల యుగం	(క్రీ.శ.1500-1550)
7.నవాబుల యుగం	(క్రీ.శ.1550-1600)
8.నాయక రాజుల యుగం	(క్రీ.శ.1600-1670)
9.కడపటి రాజుల యుగం	(క్రీ.శ.1670-1750)
10.కుంపిణీ యుగం	(క్రీ.శ.1750-1850)
11. జమీందారీ యుగం	(క్రీ.శ.1850-1900)
12.ఆధునిక యుగం	(క్రీ.శ.1900 నుండి)

పుస్తక ప్రచురణను ప్రారంభించడానికి ముందే ప్రతి సంపుటిలో పుటల పరిమితిని, సంపుటాల సంఖ్యను, ఒక్కొక్క సంపుటం వెలనూ, పన్నెండు సంపుటాలకు మొత్తం పూర్తిగా ముందే చెల్లించే పక్షంలో పెట్టువెల, అందువల్ల లభించే లాభసాటి సదుపాయాలూ ప్రకాశకులు ప్రకటించారు. ఎందరో ఈ ప్రణాళికకు స్వాగతం చెప్పారు. చందాదారులుగా చేరారు.

1965 జనవరి నెల నుండి ఈ సంపుటాల రచనకు ఉపక్రమించాను. ప్రతి సంపుటిలోని పుటల పరిమితి ముందుగానే నిర్ణయం కావడం వల్ల ప్రతి ప్రకరణంలో తెలిసిన ఏ ఒక్కటీ వదిలి పెట్టకుండా విరివిగానే రాసినా చివరకు కుందించడం తప్పనిసరి అయింది. సమగ్రత దెబ్బతినకూడదని సంపుటాల సంఖ్యను పెంచి, అదనపు యుగాలనూ, ఉపయుగాలను చేర్చవలసి వచ్చింది. ప్రచురణకు ముందే ప్రజలకిచ్చిన వాగ్దానానికి భంగం లేకుండా పన్నెండు సంపుటాలనూ వరుసగా ప్రచురించడం జరిగినది. నామీదా, ప్రకాశకుల మీదా ఉన్న అభిమానంతో పి.వి.రాజమన్నారుగారు అన్ని యుగాలకు ఉమ్మడి ప్రవేశికనూ, ఒక్కొక్కరు చొప్పున సాహిత్యరంగంలోని లబ్ధప్రతిష్ఠులు పీఠికలు రాసి దీవించారు. వాటి వివరాలు ఇవి:

సంపుటి పేరు	కాలం	పీఠికాకర్త
1. చాళుక్య యుగం	ఏప్రియల్,1965	వేలూరి శివరామశాస్త్రి
2. కాకతీయ యుగం	మే, 1965	విశ్వనాథ సత్యనారాయణ
3. పద్మనాయక యుగం	జూన్,1965	శివశంకరస్వామి
4. రెడ్డిరాజుల యుగం	జూలై,1965	మల్లాది రామకృష్ణశాస్త్రి
5. గజపతుల యుగం	ఆగస్టు,1965	గిడుగు వేంకట సీతాపతి
6. తొలిరాయల యుగం	సెప్టెంబరు,1965	ఖండవల్లి లక్ష్మీరంజనం
7. మలి రాయల యుగం	అక్టోబరు,1965	దివాకర్ల వేంకటావధాని
8. నవాబుల యుగం	నవంబరు,1965	రాళ్ళపల్లిఅనంతకృష్ణశర్మ
9. ఆరవీటి రాజుల యుగం	ఫిబ్రవరి,1966	నేలటూరివెంకటరమణయ్య
10. నాయకరాజుల యుగం-I	అక్టోబరు,1966	తాపీ ధర్మారావు
11. నాయకరాజుల యుగం-II	మార్చి,1967	కప్పగంతుల లక్ష్మణశాస్త్రి
12. కడపటిరాజుల యుగం	ఫిబ్రవరి,1968	---

1965 ఏప్రియల్ నెల నుండి నవంబరు నెలదాకా ఎనిమిది నెలలు క్రమం తప్పకుండా ఆసాంతం రచనచేసి ఒక మాసపత్రికలాగ సమగ్ర ఆంధ్ర సాహిత్యం సంపుటాలను అచ్చుకివ్వడంలో నా ఆరోగ్యం పూర్తిగా దెబ్బతిన్నది. పళ్ళు బిగివిని రచన చేయడం వల్ల పళ్ళ బిగువు సడలి దంత వైద్యం అవసరమైంది. దానితో పాటు డయాబిటిస్, బ్లడ్ ప్రెషర్, ఒకటేమిటి టెన్షన్ వల్ల రావలసిన అన్ని రుగ్మతలూ వచ్చాయి. అయినా ప్రజలకు ప్రకాశకులతోపాటు వాగ్దానం చేసినది పన్నెండు సంపుటాలు కనుక ఆ సంఖ్యను పూర్తిచేయాలని నిశ్చయించాను. అది 1968 ఫిబ్రవరి నాటికి గాని పూర్తిచేయలేకపోయాను.

ఈ పన్నెండు సంపుటాలు వెలువడుతున్నప్పుడు ఆసక్తితో చదివి, సహృదయంతో విమర్శించి, ప్రోత్సహించిన వాళ్ళెందరో ఉన్నారు. చెల్లాచెదురుగా వున్న ఆకరాలను ఒక్కచేత్తో క్రోడీకరించి విశ్లేషణ చేస్తున్నప్పుడు రచనలో తప్పులు దొర్లడం తప్పదు. వీటికి తోడు సాపు వ్రాస్తున్నప్పుడో, ప్రూఫు దిద్దుతున్నప్పుడో మరికొన్ని పొరపాట్లు చేరకున్నాయి. నా అంతట నేను గుర్తించిన తప్పులతో బాటు విమర్శకులు సూచించే లోపాలూ, కొందరి కోపాలూ రెండవ ముద్రణలో సర్దుకొంటానని అప్పుడే సవినయంగా విన్నవించుకొన్నాను.

మొదటి ముద్రణ సంపుటాలన్నీ ఏనాడో చెల్లుబడి అయిపోయాయి. రెండవ ముద్రణ కోసం ఎందరో ఎదురు చూస్తున్నారు. కొందరు ఒత్తిడి చేస్తున్నారు. గత సంవత్సరం నా రెండు కళ్ళ కేటరాక్టులకూ ఆపరేషన్ విజయవంతంగా జరగడం వల్ల గ్రంథ పఠనానికి,రచనా కార్యక్రమానికి వీలు కలిగింది.

సమగ్ర ఆంధ్ర సాహిత్యంలో కొరతగా మిగిలిపోయిన సంపుటాలను పూర్తిచేయడమేగాక, తొలి పన్నెండు సంపుటాలకు కొత్త మెనాలు చేర్చి, తిరగరాసి ప్రచురించాలని నిశ్చయించాను. 'ప్రజాశక్తిబుక్‌హౌస్' వారు తిరగరాతకూ, పునర్ముద్రణకూ సదుపాయాలు కలిగించి ప్రచురణ ప్రారంభిస్తున్నారు. వారికి నా ధన్యవాదాలు. ఒక వ్యక్తి సమాజంలో ఏదైనా సాధించగలిగాడంటే దానికి ప్రత్యక్షంగానూ, పరోక్షంగాను ఎందరి సహాయ సహకారాలో ఉంటాయి. ఈ నా కృషిలో నాకు తోడ్పడిన వారందరికీ నా కృతజ్ఞతలు.

1989 సంక్రాంతి
మద్రాసు -17

-ఆరుద్ర

ఇందులోని విషయాలు

పుట

1. నాయకరాజుల యుగం 1
   1. చొక్కనాథుడు
   2. ముద్దు అళగిరి
   3. అచ్యుతప్ప నాయకుడు
   4. నరసింహనాయకుడు

2. ద్విపదభారత కవిత్రయం 14
   1. బట్టేపాటి తిమ్మయ్య (తిరుమలభట్టు)
   2. బాల సరస్వతి
   3. ఆత్మకూరు సోమన్న

3. ఎలకూచి బాలసరస్వతి – సురభి మాధవరాయలు 22
   1. ఎలకూచి బాలసరస్వతి
   2. సురభి మాధవరాయలు

4. భట్లపెనుమర్తి కోదండరామయ్య 32

5. రఘునాథనాయకుడు 38

6. చేమకూర వెంకటకవి 63

7. కొందరు తిట్టుకవులు 83
   1. బడబానల భట్టు
   2. మేధావి భట్టు
   3. ప్రౌఢకవి మల్లన
   4. రంగరాజు లింగయ్య
   5. ఏలూరి శేషయ్య
   6. పింగళి రామరాజు
   7. నెల్లూరి తిరుమలయ్య
   8. కవిభానుడు

8. పుష్పగిరి తిమ్మన్న – అతని కవిమిత్రులు 91
   1. పుష్పగిరి తిమ్మన్న
   2. కంకంటి పాపరాజు
   3. టేకుమళ్ళ రంగశాయి

4. మహంకాళి వెంకటపతి
5. కంకంటి నరసింహరాజు
6. ధరణిదేవుల రామయమంత్రి
9. కట్టా వరదరాజు 126
10. అందుగుల వెంకయ్య, ధూర్జటి కవులు 133
1. అందుగుల వెంకయ్య
2. కుమారధూర్జటి వెంకటరాయడు
3. లింగరాజు
4. ధూర్జటి వెంకటరాయడు
11. కృష్ణాధ్వరి, శ్లేషకవులు 147
1. కృష్ణాధ్వరి
2. గునుగుటూరు వెంకట కృష్ణయ్య
12. పెద్దాపురం ప్రభువులు, వారి అశ్రితులు 154
1. దిట్టకవి వెంకటకవి
2. వెణుకుదురుపల్లి విశ్వనాథకవి
3. ఏనుగు పెదలక్ష్మణకవి
4. ఏనుగు చినలక్ష్మణ కవి
5. బలభద్రరాజు
13. తొలితరం ఇతర కవులు 160
1. లోకేరావు సోమన
2. సింహాద్రి వెంకటయ్య; వానపాల నరసింహరాజు
3. పూసపాటి తమ్మరాజు
4. చెన్నమరాజు
5. పైడిమర్రి వెంకటపతి
6. మట్లకుమార అనంతరాజు
7. దివి రమణయ్య
8. రాజవేలు సుబ్బారాయుడు
9. వెన్నెలకంటి వెంకటాచలం
10. చల్లా గురవయ్య
11. సుగ్గుటూరి ముమ్మడి తమ్మప్ప
12. అనఘం కోదండరామయ్య

	పుట
14. విజయరాఘవనాయకుడు	179
15. దామెరలు కవులు, కాకమాని మూర్తికవి	197
1. దామెర్ల వెంగళరాజు	
2. దామెర్ల అంకరాజు	
3. కాకమాని మూర్తికవి	
16. క్షేత్రయ్య	223
17. చెంగల్వ కాళయ్య	247
18. రామభద్రమ్మ, రంగాజమ్మ మరికొందరు	255
1. రామభద్రమ్మ	
2. కృష్ణాజీ	
3. రంగాజమ్మ	
19. కొందరు నాటకకర్తలు	267
1. కామరసు వెంకటపతి సోమయాజి	
2. రంగాజమ్మ	
3. పురుషోత్తమ దీక్షితులు	
4. మన్నారు దేవుడు	
5. కోనేటి దీక్షితచంద్రుడు	
20. సవరం చిననారాయణ	277
21. గణపవరపు వెంకటకవి	293
22. లింగనమఖి తిరుకామయ్య	311
23. నారాయణ తీర్థులు, సిద్ధేంద్ర యోగి	321
1. నారాయణ తీర్థులు	
2. సిద్ధేంద్రయోగి	
24. చింతలపల్లి పండితులు – లయగ్రాహికవులు, బోరవెల్లి సంస్థానం	339
1. చింతలపల్లి ఛాయాపతి	
2. చింతలపల్లి చినవీరరాఘవయ్య	
3. చింతలపల్లి ఎల్లయ్య	
25. కాకునూరి అప్పకవి	352
26. పదిమంది శతకకవులు	366
1. శ్రీగిరి విరూపాక్షయ్య	
2. ఉడుముల? సూరపరాజు	

పుట
3. పుసులూరి సోమరాజు
4. సింహాద్రి అంకన్న
5. తిరునగరి వెంకటాచార్యులు
6. గద్దె రామలింగయ్య
7. రామలింగయ్యగారి అబ్బాయి
8. తాళ్ళపాక శ్రీనివాసుడు
9. పులివర్రు రాజయ్య
10. ప్రెగ్గడపల్లి పోతయ్య
27. తాడిగోళ్ళ కదిరీపతి, అయ్యలరాజు నారాయణ 372
1. తాడిగోళ్ళ కదిరీపతి
2. అయ్యలరాజునారాయణ
28. మలితరం ఇతరకవులు 382
1. పెద్దదాసు
2. కంచెర్లగోపన్న
3. పైడిపాటి వెంకట నరసయ్య
4. పొనుగోటి జగన్నాథ రాయలు
5. వేములవాడ సోమనాథుడు
6. కోనారయణ
7. బోయినపల్లి దొర
8. అంగర నరసింహం
9. కొడూరి శోభనాద్రి
10. శేషభట్టరు అప్పలాచారి
అనుబంధం – 1
మాచపల్లి కైఫీయతు 397
అనుబంధం – 2
కొండవీటి సీమ సముతులు 400
అనుబంధం – 3
కూచిపూడి గ్రామం యొక్క పూర్వోత్తరము 401
సంప్రదించిన గ్రంథాలు–వ్యాసాలు 404
ఈ సంపుటంలోని కవుల అకారాదిక్రమం 409

1. నాయకరాజులయుగం

శ్రీ కృష్ణదేవరాయలవారు పృథివీరాజ్యం చేస్తున్నప్పుడు దక్షిణాన కన్యాకుమారిదాకా తమరాజ్యం విస్తరింపజేసుకొన్నారు. తమిళదేశంలో చోళ, పాండ్య, చేరమండలాలు అనాదినుంచి ప్రసిద్ధాలు. చోళరాజ్యానికి తంజావూరు, పాండ్య రాజ్యానికి మధుర, చేరమండలానికి తిరువనంతపురాలు రాజధానులు. వీటితోపాటు తుండీరమండలంకూడా రాయలవారి కాలంలో ప్రముఖమైంది. దానికి చెంజి ముఖ్యదుర్గం. ఒక్క చేరదేశంలో తప్ప మిగతా మూడుమండలాలలో రాజప్రతినిధులుగా ఆంధ్రనాయకులు తొలినుంచి ఆధిపత్యం వహించారు. క్రమంగా మండలేశ్వరులయ్యారు. నాయకరాజ్యాలు స్థాపించుకొని రాయసింహాసనానికి అణకువగా ఉంటూ కప్పాలు చెల్లించేవారు. క్రి. శ. 1564లో జరిగిన రాక్షసి తంగడి యుద్ధంలో రాయసామ్రాజ్యం ఓడిపోయింది. క్రమేపీ చాపచిరిగి చదరంత అయింది. సామంతులు స్వతంత్రులవ జొచ్చారు.

మధుర, తంజావూరు, చెంజిమండలాల నాయక రాజులలో ఒక్క తంజావూరు తప్ప మిగతా రెండు రాజ్యాలూ రాయసింహాసనాధికారాన్ని ప్రతిఘటిస్తూనేవచ్చారు. ఈ రెండూ సఖ్యంగా ఉండి చక్రవర్తిపై తిరగబడుతూ ఉండడం, ఓడిపోవడం, మళ్లా కాళ్లు నిలదొక్కుకోవడం, తిరుగుబాటుచేయడం సుమారు ఒక శతాబ్దంపాటు జరిగింది. ఈ రాజ్యాల రాజ[illegible]చరిత్రను స్పష్టంగా అర్థం చేసుకొంటేనే గాని క్రి. శ. 1600 నుంచి 1675 దాకా నడిచిన సాహిత్యచరిత్రను అర్థంచేసుకొనడం కష్టం. మధుర, తంజావూరు నాయకరాజుల చరిత్రలను విపులంగా చరిత్రకారులు వ్రాశారు గాని, చెంజిచరిత్ర స్పష్టంగా ఇంతవరకూ ఎవరూ వ్రాయలేదు. ఎంతమంది రాజులు ఎప్పటినుండి ఎప్పటిదాకా చెంజిని పాలించారో ఇప్పటిదాకా ఏ చరిత్రకారుడూ ఒక క్రమంలో చెప్పలేదు. దీని గురించి తరువాత విపులంగా చర్చించుకొందాం.

ప్రస్తుతం ఈ యుగంలోని రాజకీయ చరిత్రను అవగాహన చేసుకోనడానికి రాయసింహాసనంపై ఏయే వ్యక్తులు పట్టం కట్టుకొన్నప్పుడు మూడు దక్షిణ రాజ్యాలలో ఏఏ నాయకరాజులు పాలించారో ఏక కాలంలో కనబడేటట్లు క్రోడీకరించుతాను. పట్టిక చూడండి.(ప్రక్క పేజీలో)

ఈ యుగం ప్రారంభమైనప్పుడు, అంటే క్రీ.శ. 1600 లో రాయ సింహాసనంపై రెండవ వెంకటపతిరాయలు ఉన్నాడు. మధురలో కుమార కృష్ణప్ప, తంజావూరులో రఘునాధరాయలు, చెంజిలో కృష్ణప్పనాయకుడు రాజ్యం చేస్తున్నారు. ఒక్క మధుర తప్ప, మిగతా రెండు నాయకరాజ్యాలలో సాహిత్యపోషణ అంతకు ముందే ప్రారంభం అయింది. తంజావూరు అచ్యుతప్పనాయకుడి కాలంలో సంస్కృత వాఙ్మయరచన ఏరిఏగా సాగింది.

చెంజిలో క్రీ.శ. 1550 లో ఒక సూరప్పనాయకుడు ఉండేవాడు. అతనికి రాజ కుటుంబంతో ఏమి సంబంధమో తెలియదు. సూరప్పనాయకుడు చక్కని సాహిత్యపోషకుడు. సంస్కృతవాఙ్మయంలో ప్రసిద్ధుడైన రత్నఖేట శ్రీనివాస దీక్షితులు చెంజిలో సూరప్పనాయకుని ఆశ్రితుడు. ఆయన భావనా పురుషోత్తమం అనే అయిదంకాల నాటకాన్ని వ్రాసి సూరప్పకు అంకితం ఇచ్చాడు. రత్నఖేట శ్రీనివాస దీక్షితులు భైష్మీపరిణయం అనే చంపువు కూడా రచించాడు. తంజావూరులో నాయకరాజ్యస్థాపన జరుగుతున్నప్పుడే చెంజిలో సాహిత్యపోషణ జరిగిందని చెప్పవచ్చును.

ఏ కాలంలో వ్రాశాడో తెలియదుగాని చెంజిలో ఉండే బాలశయన వెంకటకవి కూడా సంస్కృతంలో 'విబుధానంద ప్రబంధం' అనే చంపూకావ్యం వ్రాశాడు.[1] క్రీ.శ. 1600 తరువాత చెంజిలో తెలుగుసాహిత్యపోషణకూడా జరిగిందని ఊహించవచ్చును. క్రీ.శ. 1620 దాకా చెంజిని పాలించిన తుపాకుల కృష్ణప్పమీదనే బహుశా క్షేత్రయ్య పదాలు చెప్పాడు. క్రీ.శ. 1630 ప్రాంతాలలో ఉండే సవరం చిననారాయణ నాయకునికి చెంజితో సంబంధముంది. అతడు కువలయాశ్వచరిత్ర వ్రాశాడు. గణపవరపు వెంకటకవి తాను తుండీరమండలాధిపతిచేత బహుమానాలు పొందినట్లు చెప్పుకొన్నాడు. శృంగారగాథేయోపాఖ్యానం వ్రాసిన రేవూరి అనంతయజ్వ కూడా చెంజిరాజుల సన్మానాలు అందుకున్నాడు. చెంజిపాలకులలో కడపటివాడైన వరదప్ప నాయకుని ఆస్థానంలో తిరువెంగళకవి ఒకాయన ఉండేవాడు. ఇతడేం వ్రాశాడో

1. A descriptive catalogue of the Sanskrit Mss, Madras Oriental Mss Library, No. 12351.

కాలం	రాయసింహాసనం	మధుర	తంజావూరు	చెంజి
1509 - 1530	కృష్ణదేవరాయలవారు	1529 దాకా నాగమ నాయకుడు	– –	1490 - 1520 తుపాకుల కృష్ణప్ప
1530 - 1542	అచ్యుతదేవరాయలు	1529 - 1564 విశ్వనాథ నాయకుడు	–	1520 - 1540 అచ్యుత విజయరామచంద్ర
1542 - 1543	వెంకటపతిదేవరాయలు	1564 - 1572 పెద కృష్ణప్పనాయకుడు	1550 - 1580 చినచెవ్వప్ప నాయకుడు	1540 - 1550 ముత్యాల నాయకుడు
1543 - 1576	పేరుకుమాత్రం సదాశివరాయలు 1543 - 64 అళియరామరాయల నిర్యాణం 1571 - 72 తిరుమలదేవరాయలు 1572 - 76 శ్రీరంగదేవరాయలు	1572 - 1595 పెదవీరప్ప నాయకుడు 1595 - 1601 కుమార కృష్ణప్ప 1601 - 1609 ముద్దుకృష్ణప్ప	1580 - 1600 అచ్యుతప్ప నాయకుడు 1600 - 1631 రఘునాథ నాయకుడు	1570 - 1600 వెంకటప్ప నాయకుడు 1620 కృష్ణప్ప నాయకుడు
1576 - 1585	శ్రీరంగదేవరాయలు	1609 - 1623 ముద్దువీరప్ప	1633 - 1673 విజయ రాఘవ నాయకుడు	1625 వెంకటరామ నాయకుడు
1586 - 1614	రెండవ వెంకటపతిరాయలు	1623 - 1669 తిరుమల నాయకుడు		
1614 - 1619	రెండవ శ్రీరంగరాయలు	1569 చినముద్దువీరప్ప	1674 మధుర ముద్దళగిరి	1645 త్రింబక మల్లు కృష్ణప్ప నాయకుడు
1619 - 1629	రామదేవరాయలు	1659 - 1682 చొక్కనాథ నాయకుఉడు		1655 వరదప్ప నాయకుడు
1630 - 1642	మూడవ వెంకటపతిరాయలు			
1642 - 1675	మూడవ శ్రీరంగరాయలు			

తెలియదుగాని ఇతని శిష్యుడు ఋగ్వేదకవి వెంకటాచలపతి తరువాతియుగంలో చంపూరామాయణం వ్రాశాడు. తన గురువుగారు 'చెంజివరదేంద్రు నాస్థాన వసుధ యందు మంతుకెక్కి' నట్టు చెప్పాడు. (చంపూరామాయణం, 1-31). ఈ వివరాలన్నీ చూస్తే సాహిత్యపోషణలో మూడునాయకరాజ్యాలలో చెంజిరాజులే సీనియర్లు అని చెప్పాలి. క్రీ.శ. 1550 నుంచి 1650 దాకా వాళ్లు చేసిన సేవ కనబడు తున్నది. చెంజి నాయకరాజుల చరిత్రగురించి విపులమైన పరిశీలన అవసరం. భావి పరిశోధనవల్ల చాలా విషయాలు బయటపడతాయనే దృఢంగా నమ్మవచ్చు.

చెంజితరువాత సాహిత్యసేవలో పరిగణించవలసిన రాజ్యం తంజావూరే. క్రీ.శ. 1550 లో తంజావూరునాయకరాజ్యస్థాపన జరిగినా రఘునాథుడు ప్రాజ్ఞుడయ్యే దాకా ఇక్కడి సాహిత్యలత మొగ్గతొడగలేదు. అయితే అది ఒకసారి పూయడం మొదలుపెట్టాక గుత్తులుగుత్తులుగా విరియబూచి గుబాళించ సాగింది. ఈ పరిమళాల మత్తులో పరిసర రాజ్యాల వాసనలు మునిగిపోయాయి. నాయకరాజుల యుగం అనగానే యుగకర్తల కింద తంజావూరి ప్రభువులనే ఎవరైనా గౌరవించక తప్పదు. ఈ నాయకరాజ్యంలో నలుగురే నలుగురు గద్దెఎక్కి పాలించసాగారు. కాని వాళ్ళలో కడపటిఇద్దరే తెలుగుసాహిత్యాన్ని రెండుచేతులా పోషించారు. తంజావూరు ప్రభువులలో మొదటివాడు చినచెవ్వప్పనాయకుడు. ఇతడు క్రీ.శ. 1540 ప్రాంతాలలో ఉత్తరార్కాటుజిల్లా ఆర్నిజాగీరులో ప్రముఖుడుగా ఉండేవాడు. ఈయన కృష్ణదేవ రాయలవారి సోదరునికి తోడల్లుడు. క్రీ.శ. 1530 లో కృష్ణదేవరాయలు మరణించాక అచ్యుతదేవరాయలు రాజ్యానికి వచ్చాడు. అతడు తన మరదలు మూర్తిమాంబ భర్తకు ఒక మండలాధిపత్యం ఇవ్వాలని తంజావూరిపై అధికారాన్ని ఇచ్చినట్టుంది. ఇది క్రీ.శ. 1542 తరువాతనే జరిగిఉంటుంది, అని చరిత్రకారులు భావిస్తున్నారు.[2]

కృష్ణదేవరాయలవారూ, వారి తమ్ముడు అచ్యుతదేవరాయల వారూ దక్షిణ మండలాలపై రాజప్రతినిధులను నియమించడంలో ఒక ప్రత్యేకమైన పాలసీని అవలంబించినట్టు కనబడుతూంది. మన రాజుల దగ్గర మంత్రులు, దండనాథులు మొదలైన ఉద్యోగులలాగే మరికొందరు అంతరంగికులు ఉండేవారు. వాళ్లలో 'అడపం' ఒకడు. ప్రభువు తాంబూలం వేసుకొనేటప్పుడు ఆకు మడుపులు అందిస్తూ హమేషా తాంబూలంపేటికను పట్టుకొనేవాళ్ళను 'అడపకాళ్లు' 'అడపకత్తెలు' అని పిలుస్తారు. వీరాధివీరులైన ప్రముఖులు చక్రవర్తి దగ్గర అడపాలుగా ఉండే వారు. కృష్ణదేవరాయలవారు తమవద్ద అడ పకాళ్ళుగా ఉండే నమ్మకస్తులకు

2. రఘునాథనాయకాభ్యుదయం, తెలుగు పీఠిక, మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మగారు.

మండలా ధిపత్యం ఇవ్వడం ప్రారంభించారు. క్రీ.శ. 1529 కి ముందు విశ్వనాధనాయకుడనే ఉద్యోగి కృష్ణరాయలవద్ద అడపంగా ఉండేవాడు.[3] అతడు మహావీరుడు. ఒకసారి దేవీనవరాత్రిలలో అమ్మవారికి బలివేయడానికి ఒక అడవిదున్నను తీసుకువచ్చారు. దాని తలను ఒక్కవేటులో తెగగొట్టే బలశాలి ఎవరూ కనబడలేదు. అంతా తట పటాయిస్తున్నప్పుడు విశ్వనాథనాయకుడే ముందుకు వచ్చి ఒక్క వేటున తల ఎగురకొట్టాడు.[4] ఈ అడపకాడే ఉత్తరోత్తరా మధురనాయక రాజ్యానికి అధిపతి అయ్యాడు. దానికో రసవత్తరమైన కారణాన్ని కథగా చెప్తారు.

కృష్ణదేవరాయలవారు రాజ్యంచేసే రోజులలో మధుర రాజధానిగా పాండ్యుడూ, తంజావూరు రాజధానిగా చోళుడు పాలిస్తూ ఉండేవారు. పాండ్యుని ఓడించి ఆ రాజ్యాన్ని చోళుడు కట్టుకొన్నాడు. తన రాజ్యం తనకి ఇప్పించమని పాండ్యుడు రాయలవారిని ప్రార్థించాడు. వారు తమ కోశఖానా అధికారి నాగమనాయకుణ్ణి దండుతో పంపించి, ఎవరి రాజ్యాలు వాళ్ళ పాలించుకొనే బందోబస్తు చేయమన్నారు. అయితే నాగమనాయకుడు ఆ రెండురాజ్యాలూ తానే కట్టుకొని ఏలుకోసాగాడు. ఇది రాజద్రోహం. ఈ నేరగాణ్ణి ఎవరు బంధించి తేగలరు? అడవిదున్న తల గొట్టిన విశ్వనాథనాయకుడే వెడతానన్నాడు. అతడు సాక్షాత్తూ నాగమనాయకుని కుమారుడు. 'మీరు వెళ్ళి మీ తండ్రిగారితో చేరు దామనుకుంటున్నారా?' అని రాయలు అను మానించినా విశ్వనాధనాయకుణ్ణి రాచకార్యంమీద పంపారు. కొడుకు తండ్రిని ఓడించి బంధించి రాయలవారి సన్నిధిలో హాజరుపెట్టాడు. ఈ విశ్వాసానికి ప్రతిఫలంగా రాయలవారు విశ్వనాధనాయకుణ్ణి దక్షిణసింహాసనాధిపతిని చేశారు. చోళపాండ్యరాజ్యాలు రెండూ తమ యేలుబడికిందనే పెట్టుకొని విశ్వనాధనాయకుడు చాలా కాలం పాలించాడు గాని కృష్ణరాయలవారి తరువాత రాజ్యాని కొచ్చిన అచ్యుత దేవరాయలు చోళరాజ్యాన్ని స్త్రీధనంగా తనమరదలు మూర్తిమాంబకు ఇచ్చి తన తోడల్లుడు చెవ్వప్పనాయకుణ్ణి తంజావూరు అధిపతిని చేశారట.

ఈ కథ కొద్దిగానే నిజం. దానిని మధురనాయక రాజులు కల్పించారు. చెవ్వప్పనాయకుడు వాస్తవానికి అచ్యుతదేవరాయల తోడల్లుడే అయినా ఈ రాజ్యాన్ని స్త్రీధనంగా రాయలు ఇచ్చినట్టు ఎక్కడా సాక్ష్యం కనబడదు. చెవ్వప్ప నాయకుడుకూడా విశ్వనాథనాయకునిలాగే అడపంగా ఉండేవాడని భావించవచ్చు. అతని తమ్ముడు మల్లప్పనాయకుడు అడపం అని చెప్పడానికి సాక్ష్యం ఉంది.[5] చెంజి నాయక రాజులలో కూడా కొందరు బంధువులు అడపాలే. రత్నఖేట

3. A Forgotten Empire, R. Sewell, P.230.
4. ఆంధ్రుల సాంఘిక చరిత్ర, సురవరం ప్రతాపరెడ్డిగారు, పు. 288
5. ARE 38 of 1912.

శ్రీనివాసదీక్షితులను పోషించిన సూరప్పనాయకుడు అడపకాడే.[6] అచ్యుతదేవరాయలు తనకు నమ్మకస్తులైనవారిని దక్షిణమండలాలకు అధి పతులను చేశాడని భావించవచ్చు.

చెవ్వప్పనాయకుడూ, అతని తండ్రి తిమ్మప్పనాయకుడూ కృష్ణదేవరాయలవారి కాలం నుంచీ సార్వభౌముల కొలువులో ఉన్నారని రుజువు చేయడానికి శాసన ప్రమాణాలు ఉన్నాయి. తిమ్మప్ప నేటి ఆర్కాటు జిల్లాలోని కొంతభాగానికి అమర నాయకుడే కాక రాయలవారి హజారాన్ని హమేషా సంరక్షించవలసిన దక్షుడు. రాయలవారే ఒక శాసనంలో తిమ్మప్ప ద్వారపాలకునిగా తమ్ము సంసేవించుకొని అత్యున్నత గౌరవానికి వేచుకొన్నాడనీ, అంతేకాక రాయచూరు ముట్టడిలో తమతోపాటు ఉన్నాడనీ ప్రకటించారు.[7] రాయలవారి వాకిలి కాచే తిమ్మప్ప ఒకడున్నాడని చాటుపద్యంకూడా కనబడుతుంది.

రాయలవారు ఇచ్చిన పచ్చడాన్ని కప్పుకొని తిమ్మప్ప ఒకనాడు మొగిలి వాకిట ఉండగా అష్టదిగ్గజాలలో కొందరు కవులు లోనికి వెళుతూ ఒక్కొక్కరు ఒకపాదం చొప్పున ఒక కందపద్యం చెప్పారట.[8]

పెద్దనగారు : వాకిటి కావలి తిమ్మా
భట్టుమూర్తి: ప్రాకటముగ సుకవివరుల పాలిటి సొమ్మా
ముక్కుతిమ్మన: నీకిదె పద్యము కొమ్మా
రామలింగడు: నాకీ పచ్చడమె చాలు నయముగ నిమ్మా.

ఈ చాటువులో సత్యమెంతో తెలియదు గాని తిమ్మప్పనాయకుడు రాయలవారి కొలువులో ఉన్నత పదవులు పొందినవాడే. తమిళంలో వాకిలిని వాసల్ అంటారు. తిమ్మప్పనాయకుని 'వాసల్‌తిమ్మప్ప' అని వ్యవహరిస్తారు. ఇతని కుమారుడు చెవ్వప్ప నాయకుడు రాయలవారి కాలంలోనే రణువలో రాణించిన యోధుడు. దళవాయిగా ఆ కాలంలోనే గణన కెక్కాడు.[9] తొండ మండలంలో అమరనాయంకారం

6. History of Gingee and its rulers. C.S. Srinivasachari, Pp. 89-90.
7. 1906 వ సంవత్సరపు 455 వనెంబరు శాసనం, 1932 నాటి 182 వనెంబరు శాసనం ఈ సంగతులు చెప్తాయి. చూ॥ A.KRISHNA SWAMY - The Tamil country Under Vijayanagar -పు. 257.
8. చాటుపద్యరత్నాకరం – పుట.17
9. 1924 వ సంవత్సరపు 145 వ నెంబరు శాసనం. కృష్ణస్వామిగారి పైన పేర్కొన్న పుస్తకంలో అదే పుట.

సంపాదించాడు. అత్యున్నత పదవులలోనున్న అత్యంత విశ్వసనీయులనే చక్రవర్తులు తమకు తాంబూలమందించే అడపాలుగా నియమించుకొంటారు.

చినచెవ్వప్పనాయకుడు తొండమండలంలోని దేవికాపురం ప్రాంతాలవాడు. ఇది కృష్ణదేవరాయలవారి పూర్వీకులకుకూడా జన్మస్థలమే. తుళువవారు, సాళువవారు దేవికాపురంలో అమ్మవారికి చాలా దానాలు చేశారు.[10] చెవ్వప్ప నాయకుడు తంజావూరికి రాజుగా వెళ్ళినా తొండమండలంలోని నెడుం గున్రొంగ్రామాన్ని మరచిపోలేదు. చాలా దానధర్మాలు చేశాడు. క్రీ.శ. 1550 ప్రాంతాలలోనే అతని శాసనాలు తంజావూరులో కనబడుతున్నాయి. అతడు క్రీ.శ. 1500 దాకా పాలించాడు. అతని తరువాత అతని కొడుకు రాజయ్యాడు. చెవ్వప్ప తన తోడల్లుని పేరే కుమారునికి పెట్టుకొన్నాడు. అచ్యుతప్పనాయకుడు 1580 నుండి 1600 దాకా తంజావూరు పాలించాడు. ఈ తండ్రీకొడుకులు చాలా పుణ్యకార్యాలు చేశారు. చినచెవ్వప్ప అరుణాచలంలోనూ, వృద్ధా చలంలోనూ గోపురాలు కట్టించాడు. తిరువణ్ణామలైలోని గోపురం పదకొండు అంతరువులది. దీని నిర్మాణాన్ని ప్రశంసించుతూ కవులు వ్రాసిన పద్యాలు సంస్కృతంలోనూ, తమిళంలోనూ కనబడుతాయి.[11] అచ్యుతప్పనాయకుడు శ్రీరంగంలో బంగారుసజ్జలు ప్రాకారాలు కట్టించాడు. శృంగారవనాలు వేయిం చాడు. కిరీటరాజ్యాన్ని సమర్పించాడు. ఈ తండ్రీకొడుకులు తెలుగుసాహి త్యాన్ని పోషిస్తే ఆసంగతి ఇంకా వెల్లడి కాలేదు.

సాహిత్యపోషణ చేసినట్లు సాక్ష్యాధారాలు లభించక పోయినా అచ్యు తప్పనాయకుడు నాట్యకళకు శాశ్వతమైన స్థానాన్ని తంజావూరు రాజ్యంలో నెలకొల్పాడని చెప్పడానికి ఎన్నో దాఖలాలు నేటికీ కనబడుతున్నాయి. తంజావూరు రాజ్యపాలకునిగా చెవ్వప్పనాయకుడు తన నాయంకరం నుండి సకుటుంబ సపరి వారంగా తరలివచ్చినప్పుడు అతనితోపాటు కవులు, గాయకులు, నట్టువమేళాల వారూ, భట్టులూ, బ్రాహ్మణులూ వచ్చి కావేరీ ప్రాంతాలలో స్థిర పడినా, కర్ణాటక సామ్రాజ్యం నుండి నాట్యమేళాల వారు మాత్రం అచ్యు తప్పనాయకుని కాలంలోనే వలసవచ్చినట్లు కనబడుతుంది. నాటి నెల్లూరు మండలంలోని పిశుపాడు పరిసరాలోని కొన్ని బ్రాహ్మణకుటుంబాలు బహుశా నాట్యవిద్యాపారంగతులు, తంజావూరు సీమకు బ్రతుకు తెరువుకోసం వచ్చారు. వారికి అచ్యుతప్పనాయకుడు ఒక అగ్రహారాన్ని దానం చేశాడు.

---

10. సమగ్రాంధ్రసాహిత్యం, 4 వ సంపుటం, 22వ ప్రకరణం(1989).
11. రఘునాథనాయకాభ్యుదయం, తెలుగుపీఠిక, పుటలు 5-6.

ఈ దానానికి ఒక ప్రత్యేకమైన కారణం ఉంది. అచ్యుతప్పనాయకుడు ఒకనాడు పరాకుగా ఎడమచేతితో తన అడపం నుండి ఆకుమడుపులు పుచ్చుకొని నోట పెట్టుకొన్నాడు. తాంబూలం సేవిస్తూ ఉంటే తాను చేసిన తప్పు తెలిసింది. ఆచారవిరుద్ధమైనపని తెలిసిచేసినా తెలియక చేసినా పాతకమే. ఈ పాపపరిహారార్థం అప్పుడే విశుపాడు నుండి వచ్చిన బ్రాహ్మణకుటుంబాలకు ఒక అగ్రహారాన్ని దానం చేశాడు. ఆ వూరికి మేలట్టూరు అనిపేరు. తమిళంలో మేల్ అంటే ఎగువ, ఉన్నతం అని అర్థం. ఈ గ్రామాన్నే 'ఉన్నతపురి' అని సంస్కృతీకరించి పిలువ సాగారు. దానమిచ్చాక దానిని అచ్యు తపురమనీ, అచ్యుతాబ్ధిపురమనీ వ్యవహరించ సాగారు.

అచ్యుతపురి అగ్రహారం తంజావూరుకు పన్నెండుమైళ్ళదూరాన ఈశాన్యదిశలో, కావేరిపాయ అయినవెట్టారు నదీతీరాన ఉంది. అచ్యు తప్పనాయకుడు గ్రామాన్ని 510 ఖండాలుగా విభాగించాడు. 500 భాగాలను విశుపాడు బ్రాహ్మణులకూ, మిగతా 10 భాగాలను కోమట్లూ, గ్రామశిల్పులైన ఇతరకులాలవారికి ఇచ్చాడు. బ్రాహ్మణ కుటుంబాలలో ప్రతిఒక్కరికి ఒకటిన్నర ఎకరాల పొలమేకాక, ఒక్కొక్క కుటుంబానికి పెరట్లో బావి తవ్వించిన ఒక్కొక్క యిల్లూ అచ్యుతప్ప నాయకుడు ప్రసాదించాడు. దాన శాసనాన్ని ఇచ్చాడు. శాసనాన్ని స్వీకరించిన వారి ఇంటిపేరు విశుపాటికి బదు లుగా అరక్కొండ వారని ఆనాటినుంచీ మారింది. రాజముద్రికను అరక్కు అంటారు. దానిని పుచ్చుకొన్నవారు 'అరక్కొండ' వారు. ఈ ఇంటిపేరు గలవారు ఇప్పటికీ మేలట్టూరులో ఉన్నారు. తెలుగు మాట్లాడుతారు.[12]

అచ్యుతప్పనాయకుడు ఈ ఒక్కగ్రామాన్నేకాదు మరికొన్ని అగ్ర హారాలను కూడా ఆ సీమలోనే నాట్యవాద్యాకోవిదులకు ఇచ్చాడు. శాలియ మంగళం అనేగ్రామము లోని నాట్య కుటుంబాలవారు తమ గ్రామానికి అచ్యుత పురమనే పేరు ఉందని, వాస్తవానికి తమ అగ్రహారమే ఆ నాయకుడిచ్చిన దానాల్లలో మొదటిదనీ చెప్పు కొంటారు. ఉత్తరోత్తరా మేలట్టూరులో భాగవత మేళా నాట్యనాటకప్రదర్శనలు ఎలా విస్తరించాయో, అలాగ శాలియమంగళంలో కూడా పల్లవించాయి. ఈ

12. కృష్ణజిల్లా దివిసీమలోని నేటి కూచిపూడినుండే ఆదిలో నాట్యమేళాల కుటుంబాలు తంజావూరు వెళ్ళి ఈ దానాలు పొందినట్లు కూచిపూడివారు చాటుకొంటారు. వారి మాటను కొందరు నాట్యకళాభిమానులు బలపరుస్తారు. అయితే ఇందుకు వారివారి ప్రగాఢవాంఛలేతప్ప ప్రబలమైన చారిత్రిక ప్రమాణాలు ప్రస్తుతం ప్రచారంలోలేవు. మేలట్టూరులో విశుపాటి వారితో పాటు 'కోమందూరు' వారు కూడా వచ్చి స్థిరపడ్డారు.
చూ॥ 'శ్రుతి' ఆంగ్ల పత్రికలోనా వ్యాసం. (శ్రుతి-సంచిక) నెంబరు 22)

గ్రామంతోపాటు శూలమంగళం, నల్లూరు, ఊత్తుకాడు, తెప్పెరుమ నల్లూరు అనే అగ్రహారాలు కూడా వెలిశాయి. భాగవతమేళా నాట కాలకు అలవాలయ్యాయి. ఇది అచ్యుతప్పనాయకుని ఆదరణవల్లనే సాధ్య మైంది. ఇంకా ఎన్ని మంచి పనులు ఇతడు చేశాడో ?

'అచ్యుతాభ్యుదయప్రబంధం' అనే ద్విపదకావ్యాన్ని రఘునాథ నాయకుడు రచించాడు. ఇందులో తన తండ్రి జీవితవిశేషాలను కథనం చేసి ఉంటాడు. దురదృష్టవశాత్తూ ఈ గ్రంథం నష్టమైంది. లేకపోతే చాలా విషయాలు వెలుగులోనికి వచ్చేవి. అచ్యుతప్పనాయకునికి 370 మంది భార్యలట. ఈయన క్రీ.శ. 1600లో మరణించినప్పుడు ఆ భార్యలందరూ సహగమనం చేశారట.[13]

అచ్యుతప్పనాయకుని తరువాత రఘునాథుడు రాజ్యానికి వచ్చాడు. ఇతడు రెండో కృష్ణదేవరాయలు; మరోభోజుడు. స్వయంగా రసపుష్టి గల రచనలు చేయ గల జాణ. కవిత్వం చెప్పి ఇతణ్ణి మెప్పించడం ఒక గౌరవమే. అందుకే చేమకూర వెంకటరాజుగారిలా అన్నారు.

> శారసపుష్టిమైప్రతిపదంబున జాతియు వార్తయున్ జమ
> త్కారము నర్థగౌరవము గల్గ ననేకకృతుల్ ప్రసన్నగం
> భీరగతిన్ రచించి మహి మించినచో నిక శక్తులెవ్వర
> య్యా! రఘునాథభూప రసికాగ్రణికిన్ జెవి సొక జెప్పగన్.

[విజయవిలాసం, పీఠిక 31]

కవిత్వం ఎలాగ ఉండాలో రఘునాథనాయకునికి బాగా తెలుసు. కప్పురాలు కుప్పలుపోసినట్లు, కుంకుమ పై పై గుప్పిన క్రియ, విరిపొట్లము విప్పినగతి కవిత్వం ఘుమ్ముమనాలట. చెవులకు చవులై చల్లగా కవులను తవులైసమస్తకావ్యకళా బంధువులై రసికసింధువులై 'అవురా!' అనిపించాలట. తన రచనలలో కవితాలక్షణాలు చెప్పి రఘునాథుడు రసవంతమైన రచనలే చేశాడు. అతని తరువాత రాజ్యానికి వచ్చిన విజయరాఘవనాయకుడు కూడా కమ్మని రచనలు కావించాడు. ఈ తండ్రికొడుకులు చేసిన సాహిత్యసేవ అపారం. పోషించిన కవులు చెప్పిన కావ్యాలూ, అందిన కృతులు అసంఖ్యాకాలు. ఈ ఇద్దరి జీవితచరిత్రలూ ప్రత్యేకవ్యాసరూపంలో విపులంగా తెలుసుకొందాం.

తంజావూరు తరువాత చెప్పుకోవలసిన సాహిత్యపీఠం మధుర. క్రీ.శ.

13. HERAS - ARAVIDU DYNASTY - పు.400.

1529 లోనే మధురలో నాయకరాజ్యం స్థాపన జరిగినా క్రీ.శ. 1623 దాకా, అంటే రమారమి వందసంవత్సరాలదాకా, ఈ నాయకరాజులు ఆదరించిన కవులపేర్లు అయినా తెలియవు. క్రీ.శ. 1623 లో రాజ్యానికి వచ్చిన తిరుమల నాయకుడు సాహిత్యపోషణ చేశాడు. ఈయనమీద క్షేత్రయ్య రెండువేలపదాలు చెప్పి మెప్పించి మంచి బహుమానాలు పొందాడు. ఈ తిరుమలనాయకుడు లింగనమఖి తిరుకామయ్య అనే కవినికూడా ఘనంగా సత్కరించాడు. ముత్యాల గుత్తులున్న వెల్లగొడుగులు, వింజామరలు, సీకుదాన, బంగారుపల్లకి మొదలైన బహుమానాలు ఇచ్చాడు. తిరుకామయ్యను యింత గొప్పగా సన్మానించడానికి, అతడు ఏవో రచనలు తిరుమలనాయకునికి అంకితంఇచ్చి ఉంటాడు. అయితే వాటి వివరాలు తెలియవు.

తిరుమలనాయకుడు 1659లో మరణించాడు. తరువాత అతని కొడుకు చినముద్దువీరప్ప ఆర్నెల్లపాటు పాలించాడు. ఆ పిమ్మట తిరుమలనాయకుని పెద్ద మనుమడు చొక్కనాథుడు రాజ్యానికి వచ్చాడు. ఇతడూ, ఇతని తమ్ముడూ సాహిత్యపోషణ చేసినవారే. చినముద్దువీరప్పకు నలుగురు భార్యలు. నలుగురు పెళ్ళాలకు నలుగురు కొడుకులు. వారిపేర్లు, సాహిత్యసేవా విపులంగా తెలుసుకొందాం.

1. **చొక్కనాథుడు:—** ఇతడు మీనాక్షమ్మపుత్రుడు. 1659 నుండి 1682 దాకా మధుర పాలించాడు. తన తాతగారిలాగే ఈయన కూడా లింగన మఖితిరుకామయ్యను పోషించాడు. వచనగ్రంథాలు, రచనలు ప్రోత్సహిం చాడు. ధేనుమహాత్మ్యం అనే వచనకావ్యాన్ని వ్రాసి తిరుకామయ్య చొక్కనాథునికి అంకితం ఇచ్చాడు. ఇతని తమ్ములచేత సత్కారాలు పొందిన కవులందరూ ఇతనిచేత కూడా బహుమానాలు పొంది ఉంటారు.

2. **ముద్దు అళగిరి:—** మధురనాయకరాజు లందరిలో ఇతడే ఎక్కువగా సంగీతసాహిత్య వినోదాలలో కాలంగడిపాడని చెప్పవచ్చు. ఈయన చొక్కనాథుని సవితితమ్ముడు. లింగమ్మగారి కొడుకు, తంజావూరిలో విజయరాఘవ నాయకుడెంత భోగలాలసుడో మధురలో అళగిరి అంత శృంగార పురుషుడు. ఈయనను కలియుగ గోపాలుడని జనులు పిలిచేవారు. మంచి వయసులో ఉన్న సొగసుకత్తెలెప్పుడూ ఇతనిచుట్టూ క్రిక్కిరిసి ఉండేవారు. ఇతడు సకలవిద్యాప్రౌఢి సర్వజ్ఞుడని కవులు పొగిడేవారు. ఈయన స్వయంగా కవిత్వం చెప్పేవాడు. ముద్దళగిరి సాహిత్యరచన ఎలా చేసేవాడో అతని ఆస్థానవిద్వాంసుడు ఇలా వర్ణించాడు.

> చల్లని మల్లెపూజల్లు లెత్తిన భాతి, వవతీవెపోవలు మమచురీతి
> గమ్మక వవు దుమారమ్ముల చందాల, వింతకస్తురి వీట విప్పులిల
> బన్నీటి చిట్టెట పరిధవిల్లిన జాతి, ఖల్కువెచ్చెలి వీజె వల్కురీతి
> జల్లదన ముల్లసిల్లంగ వెల్లవారు-వార సెబాసు మేలు మజ్జారె యనగ
> బ్రౌఢి మెరయంగ సాహిత్యరచన సేయు-నెపుడు ముద్దళఘరిశారి రిపువివారి
>
> [సత్యభామాసాంత్వనం,1-112]

అందరు సెబాసు, మేలు, మజ్జారె అనేటట్టు సాహిత్య రచనచేసే ముద్దళగిరి వ్రాసిన కావ్య మేమిటో దొరకలేదు. కనీసం వాటి పేర్లయినా తెలి యవు. అయితే అతడు అంకితం పుచ్చుకొన్న గ్రంథాల వివరాలు తెలుస్తున్నాయి. లింగనమఖి తిరుకామయ్యచేత రుక్మిణీపరిణయం, సత్యభామా సాంత్వనం అనే కావ్యాలు వ్రాయించి అంకితంపుచ్చుకొన్నాడు. గణపవరపు వెంకటకవి ఇతని పోషణలో ఉండి విద్యావతీదండకం వ్రాశాడు. ముద్దళగిరి క్రీ.శ. 1674లో తంజావూరుకు ప్రభువయినప్పుడు అతనితోపాటు వెంకటకవి కూడా వెళ్లాడు. అతని తాత్కాలిక విజయాలను ఘనంగా ప్రశంసించాడు.

3. **అచ్యుతప్పనాయకుడు:** ఇతడు చొక్కనాథునికి మరో సవతితమ్ముడు. చిన్నముద్దువీరప్పగారి మూడవ భార్య నాజమ్మకు పుట్టినవాడు. ఇతడు సర్వ విద్యానిపుణుడని కవితాచతురుడని లింగనమఖి తిరుకామయ్య చెప్పిన ఒకపద్యంవల్ల తెలుస్తోంది. (సత్య. 1-100). 'మృదువెరుంగక మున్న పాదలెను సాహిత్యఖేలనంబు కవీంద్రలాలనంబు' అని మరోపద్యంవల్ల తెలుస్తోంది (1-101). అయితే అచ్యుతప్పనాయకుడు వ్రాసిన గ్రంథాలుగాని రచించిన కవుల వివరాలుగాని తెలియవు.

4. **నరసింహనాయకుడు:** ఇతడు ముద్దువీరప్ప నాయకుని నాల్గవభార్య కొడుకు. ఆమెపేరు మధురనాయకి. నరసింహుడు 'కవివచనజాతహర్షుడు' అని లింగనమఖి తిరుకామయ్య చెప్పాడు. (సత్య.1-103). ఇంతకు మించి ఇతని సాహిత్యప్రీతి మనకు తెలియదు.

ఈ విధంగా చొక్కనాథుడూ అతని ముగ్గురుతమ్ములూ తరువాత తిరుమలనాయకునిలాగే కవులను పోషించి సన్మానించి తెలుగుసాహిత్యాన్ని మధురలో వెలయించారు. ఈ అన్నతమ్ములు తిరుమలనాయకుని మనుమలని సత్యభామా సాంత్వనంనాటి సమకాలికగ్రంథాలవల్లా, ప్రసిద్ధ చరిత్రకారుల పరిశోధనవల్లా తేలుతున్నా, నేలటూరి వెంకటరమణయ్యగారుమాత్రం వేరుగా చెప్పారు. తిరుమల

నాయకుని గురించి చెప్పి "ఇతనివలె ఇతని తమ్ముని పుత్రులు చొక్కనాథనరపతియు, ముద్దళగిరియు భాషాపోషకులు" అని వ్రాశారు.[14] తిరుకామయ్యవ్రాసిన ధేను మహాత్మ్యాన్ని అంకితం పుచ్చుకొన్నా "చొక్కనాథుడు కామేశ్వరకవి కాశ్రయమొసగెనే కాని గ్రంథరచనకు బురికొల్పినట్లగపడదు" అని ఏకారణంవల్లనే నేలటూరివారు వ్రాశారు.[15] మధురనాయకరాజుల గురించి ఇంకా విస్పష్టమైన పరిశోధనలు అవసరమని ఇందువల్ల తేలుతుంది.

దక్షిణాన వున్న నాయకరాజ్యాలలో ఈ విధంగా గ్రంథరచన సాగుతూఉంటే ఇతర ఆంధ్రదేశంలో బహుముఖాల సాహిత్యరచనలు సాగాయి. రాయసింహాసనంపై పాలించిన మూడవ వెంకటపతిరాయలు (క్రీ.శ. 1630-1642) కవుల కాశ్రయమిచ్చి పోషించాడు. తన పేర కృతులు చెప్పించుకొన్నాడు. సత్కవివేశ్యాభుజంగు డనే బిరుదు గల ఉప్పగుండూరు పెరియన్న 'మీనకేతాభ్యుదయం' అనే గ్రంథాన్ని వెంకటపతిరాయలకి అంకితమిచ్చాడు. ఋగ్వేదితిరువేంగళయ్య అనే కవిని 'కొలకులాయపు దేజిబలురౌత'ని వెంకట పతిరాయలు మెచ్చుకొని సత్కరించాడు. బహుశ గణపవరపు వెంకట పతినికూడా సన్మానించి ఉంటాడు.

వెంకటపతిరాయల దండకం అని ఇతని పేర ఒక దండకం కూడ ఉంది. ఈ యుగంలోనే, నేటి నెల్లూరుజిల్లాలో చాలామంది ప్రముఖకవులు కనబడతారు. పుష్పగిరి తిమ్మనగారు, వారికవిమిత్రులు ప్రశస్తమైన రచనలు చేశారు. పల్నాడులో అప్పకవి, జటప్రోలు బోరవెల్లి మొదలైన తెలంగాణా సంస్థానాలలో ఎలకూచి బాలసరస్వతి, మాధవరాయలువంటి మహోపాధ్యాయులు, కవులు కనబడుతారు. నూజివీడు, పెద్దాపురంవంటి సంస్థానాల సాహిత్య పోషణకూడా ఈ యుగంలో చిగురించింది. గోలకొండ సుల్తానులుకూడా క్షేత్రయ్యపదాలను మెచ్చుకొనడం కాక 'ముషైరా'ల వాదాలు పెట్టించినట్టుంది.

ఈ యుగంలో భారత భాగవత రామాయణాలు మూడూ ద్విపదకావ్యాలుగా రూపొందాయి. భాగవతం వచనరూపం కూడా సంతరించుకొంది. యక్షగానాలు, నాటకాలు, శృంగారపదాలు మొదలైన దేశిరచనలు ఇనుమడించాయి. ఒకపక్క పండితులు వ్యాకరణశాస్త్రాలను పకడుబందుగా నిర్మిస్తూ ఉంటే మరోపక్క యథేచ్ఛగా కవులు రచనలు చేస్తూవచ్చారు. జాతివార్తా చమత్కారాలు గుప్పించే కావ్యాలు

---

14. దక్షిణాంధ్రసాహిత్యం, పుట 10.
15. " " .

కొందరు శాస్త్రే, చిత్రబంధగర్భ కవిత్వాల ఫీట్లు మరికొందరి దృష్టిలో ప్రజ్ఞ అనిపించుకొంది.

రాజును పొగడిన చిల్లరకవులు సహితం అందలాలెక్కారు. పుష్పగిరి తిమ్మనలాంటి సజ్జనులు దరిద్రంతో బాధపడ్డారు. సామాన్యప్రజల బాధలు ఈ యుగంలోని సాహిత్యంలో అంతగా కనబడవు. అయితే ప్రజాజీవితం సుఖవంతంగా ఉందనుకోడానికి అస్కారం లేదు. ప్రభువుల భోగలాలసత్వాన్ని పరిపరివిధాల ప్రస్తుతించే కవుల పద్యాల హెూరులో జనసామాన్యంగోడు వినబడలేదు. శృంగార కావ్యాల పరిమళం చివికిన ప్రజాజీవితపు వాసనలను బయటపడనీయడం లేదు. దక్షిణాదికవిత్వంలోని మాధుర్యం మిగతా చేదునిజాలకు పంచదారపూత అయింది. నూజివీటి ప్రభువులు చెప్పినమాట అక్షరాలా నిజం. తన ప్రాంతాల వారి కవిత్వాన్ని నరసింహఅప్పారావుగారు ఇలా మెచ్చుకొన్నారని కుమారధూర్జటి చెప్పాడు.

దాక్షిణాత్యకవులు ద్రాక్షేక్షుమధురస-మాధురీధురీణమహితదివ్య
భవ్యకావ్యనవ్యపటువాక్చమత్కార-పటిమ దనరినట్టి ప్రౌఢులంద్రు

[ఇందుమతి. 1-32]

ఈ పద్యంలో చెప్పినట్లే నాయకరాజుల యుగంలోని కావ్యాలలో ద్రాక్షాసనం, చెరుకుపానకం వెల్లువలుగా పారుతాయి. వాక్యచమత్కారాలు కోకొల్లలుగా కనబడుతాయి. ఈ మాధుర్యాలు విడివిడిగా ఆస్వాదించుదాం.

2. ద్విపదభారత కవిత్రియం

గొసటబీసటే చదివి గాథలు తవ్వుకొనే తెలుగు జాతికి కవిత్రియంవారు సంపూర్ణమైన భారతాన్ని ప్రసాదించారు. పంచమవేదాన్ని స్వీకరించి ఆంధ్రులు కళ్ళకు అద్దుకొన్నారు. అది పరమ ప్రామాణికం అయింది. సంస్కృతంలోని భారతం తెలుగులో పద్యరూపంలో వచ్చాక, ఈ పద్య కావ్యమే ద్విపదగా, ప్రజలకు మరింత దగ్గరకు వస్తే బాగుంటుందనే అభిప్రాయం కొందరికి కలిగింది. పద్య భారతం సంపూర్ణస్వరూపాన్ని సంతరించుకొన్న పాకనాటి సీమలోనే ఈ ఆశయం మొలకెత్తి కొనసాగి ఫలించింది.

నెల్లూరుజిల్లా ఆత్మకూరు తాలూకాలో ఆత్మకూరు, బట్టేపాడు అనే రెండు గ్రామాలున్నాయి. ఈ జంట గ్రామాలు ఉదయగిరి రాజ్యలక్ష్మికి పాద పద్మాలని మన పూర్వులు భావించేవారు.

> ఉదయగిరి రాజ్యలక్ష్మికి -వదనము నెల్లూరు, అట్టి సాధ్వీమణికిన్
> పదనంబు కందుకూరగు-పదయుగళము ఆత్మకూరు బట్టేపాడున్.

అనే చాటువుకూడా ప్రచారంలో ఉంది.[1] బట్టేపాడు గ్రామంలో తిరుమలభట్టు అనే కవి ఒకాయన ఉండేవాడు. అతని తండ్రిపేరు వల్లభసూరి. ఈ తిరుమల భట్టుగారినే తిమ్మన్న అని పిలిచేవారు. ఇతని కవిత్వం ప్రౌఢోక్తులతో నిండి ఉండేది. క్రీ.శ.1600 ప్రాంతాలలో బట్టేపాడు పరిసరాల్లో నరసయ్యగారి చౌడయ్య అనే ఉద్యోగి ఉండేవాడు. అయన 'అవమాన దాన విదావినోదాలతో దెసల కీర్తిల్లే మంత్రి.' అంతేకాదు, 'పంచమవేదప్రబంధసత్కీర్తిని మించిన సత్యధర్మి,' ఈ నరసయ్యగారి చౌడయ్య కర్ణావతా రుడు; శాస్త్రపురాణార్థసారవివేకుడు. ఇతడు బట్టేపాటి తిమ్మయ్యను ప్రోత్స హించాడు. భారతాన్ని ద్విపదగా రచించమన్నాడు.

---

1. ద్విపదభారతాన్ని పరిష్కరించి విపులమైన పీఠిక వ్రాసిన ఆచార్య పింగళి లక్ష్మీకాంతంగారు ఉదాహరించారు. ద్విపదభారతం, తొలిసంపుటం, పుట 4.

బట్టేపాటి తిమ్మయ్య సహజంగా సదాశివభక్తుడు అయినా, సలభై ద్విపద పాదాలలో శ్రీరాముణ్ణి రామాయణక్రమంలో నుతించాడు.

> జయజయగుణధామ జయజయరఘురామ-జయనిత్యకళ్యాణ చకితసంత్రాణ
> నీకునే చెప్పబూనిన కథాక్రమము-చేకొని విన్నవించెద చిత్తగింపు.
> [ద్వి.భా. ఆది. పుట 2]

అని ఆది పర్వాన్ని 8 ఆశ్వాసాలుగా వ్రాశాడు. తొలి మూడు ఆశ్వాసాలు శ్రీరామునికి అంకితం ఇచ్చినట్టు కనబడుతుంది. నాలుగో ఆశ్వాసం నుంచి నరసయ్య చౌడుడే కృతిపతిగా కన్పిస్తాడు. ఆయనని తిరుమలభట్టు 'పంచమ వేద ప్రబంధైకనాథు'డని నాలుగో ఆశ్వాసం చివర సంబోధించాడు. వాస్తవానికి ఆదిపర్వమంతా తిరుమలభట్టుగారు నరసయ్యచౌడునికే అంకితం యిస్తే లేఖకులు ఆశ్వాసాల ఆద్యంతాలలో మార్పులూ కూర్పులూ చేసినట్టుంది.

తిరుమలభట్టుగారు ఆదిపర్వం రాస్తున్నప్పుడు వారి శిష్యుడో, మిత్రుడో బాలసరస్వతి సభాపర్వాన్ని రెండాశ్వాసాల ద్విపద కావ్యంగా వ్రాశాడు. ఈ బాల సరస్వతి తాను అసమసాహిత్య విద్యా చతుర్ముఖుణ్ణి అని చెప్పుకొన్నాడు. ఆయన చాలా రసికుడు. సభాపర్వాన్ని వసగా చెప్పినట్టు అతడు భావించాడు. తిరుమలభట్టుగారు ఆదిపర్వాన్ని నరసయ్యచౌడునికి అంకితం యిస్తే సభాపర్వాన్ని బాలసరస్వతి రంగయ్యగారి అనంతయ్యకి అంకితం ఇచ్చాడు. ఈ అనంతుడు దానకర్ణావతారుడట.

బాలసరస్వతి సభాపర్వాన్ని ద్విపదగా చెప్పాడని, దానిని విడిచిపెట్టి తిరుమలభట్టుగారే అరణ్యపర్వాన్ని వ్రాశారు. అక్కడక్కడ కొన్ని కథలను విడిచిపెట్టి అయిదాశ్వాసాల కావ్యంగా వ్రాసి రామునికే అంకితం ఇచ్చాడు. అరణ్యపర్వం వ్రాసేనాటికి చౌడుడు ఏమయ్యాడో తెలియదు. రాజకీయ పరిస్థితుల మార్పువల్ల బహుశా ఎక్కడికైనా కదలిపోయాడో, మరణించాడో తెలియదు.[2] పోషకుడున్నా లేకపోయినా తిరుమలభట్టు భారతరచన కొనసాగించాడు.

---

2. ఈ నరసయ్యచౌడు డెవరో ఇదమిత్థంగా తెలియకపోయినా ఆయన జంగాల ముమ్మయ్య గారి మంత్రి అయిఉంటాడని కొమ్మనమంచి జోగయ్య శర్మగారు ఊహించారు. జంగాల ముమ్మయ్య గారి ఆశ్రయం సంపాదించడానికి తిరుమలభట్టుగారు ముందు నరసయ్యచౌడుని మంచి చేసుకొని కొన్ని ఆశ్వాసాలు అంకితమిచ్చారని కొమ్మనమంచివారి ఊహ. చూ॥ పరిశోధన - సంచిక 12. ఫిబ్రవరి 1956 పుట 25. అధోజ్ఞాపిక.

ఆయన విరాటపర్వం మొదలు పెట్టేసరికి బట్టేపాడులోనే ఉండే జంగాల ముమ్మయ్య అనే పంటరెడ్డి ప్రభువు ద్విపదకావ్యాన్ని అంకితం పుచ్చుకొని కవిని పోషింపదలిచాడు. విరాటపర్వం తనకు అంకితం ఇవ్వమన్నాడు. ఈ పంటరెడ్లే బహుశా బట్టేపాడు పాలకులు కాబోలు. ముమ్మయ్య తండ్రిపేరు దానయ్యరెడ్డి; తాత పేరు మలిరెడ్డి. వాళ్ళకు చలమర్తి గండ, కర్ణాటకతిలక మొదలైన బిరుదులున్నాయి.

విరాటపర్వాన్ని ముగించాక మళ్ళా ఏ కారణాల చేతనే తిరుమలభట్టుగారి పోషకులు తరువాతి పర్వాలను అంకితంపుచ్చుకోలేదు. ఉద్యోగభీష్మద్రోణ పర్వాలు మూడింటినీ ముగించి తిరుమలభట్టుగారు దేవునికే అంకితం ఇచ్చారు. పోషకులు తప్పుకొన్నట్టే, సాయం చేసే శిష్యులు కూడా జారుకొన్నారేమో తెలియదు. బాల సరస్వతి ఒక్క సభాపర్వం మాత్రమే రచించాడు. ఆ తరువాతి పర్వాలను గురువుగారికే వదలివేశాడు. ఆదిలో ఇద్దరూ చెరోపర్వం చొప్పున చెప్పుకుంటూ పోదా మనుకున్నారేమో, సభాపర్వం చెప్పాక, ఏ అవాంతర కారణాలవల్లనో బాల సరస్వతి భారతరచన కొనసాగించ లేదు. తిరుమల భట్టుగారు ద్రోణపర్వందాకా ఒక్క చేతిమీద ద్విపదభారతం వ్రాశారు.

ఆ తరువాత అత్మకూరు సోమన్న అందుకొన్నాడు. భారతాన్ని తుద ముట్టా రచించాడు. ఇతని తండ్రి పేరు కూడా తిమ్మయ్య. బట్టేపాడు తిమ్మయ్య గారూ, ఈయనా విభిన్నులు. బట్టేపాడు తిమ్మయ్యగారు సదాశివ భక్తులు; సోమన్న తిరుపతి వేంకటేశ్వర ఆరాధకుడు. తన తండ్రిపేరు అతుకూరి తిమ్మయ్య అనీ, తాను వెంకటాచలాధీశుని భక్తుణ్ణనీ మాత్రమే సోమన్న చెప్పుకొన్నాడు. కర్ణపర్వం దగ్గిర నుంచి స్వర్గారోహణపర్వం దాకా పదకొండు పర్వాలు వ్రాసినా వాటిలో సోమన్న ఎక్కడా తనని గురించి చెప్పుకోలేదు. ఈ పదకొండుపర్వాలే కాక సోమన్న భారతరచనలో మరికొంత పాత్ర వహించాడు. తిరుమలభట్టుగారు అరణ్యపర్వంలో కొన్ని కథలను విడిచిపెట్టారు. ఆయన వదలిన కథలను సొంతంగా చెప్పి అయిదాశ్వాసాల పర్వాన్ని సోమన్న ఏడాశ్వాసాలు చేసి ఈ సంగతి చివరి గద్యములో చెప్పాడు.

అరణ్యపర్వంలో కొన్ని కథలను విడిచిపెట్టటానికి తిమ్మయ్యగారికో కారణం ఉంది. భారతాన్నే కాక వారు ఇతర ద్విపదకావ్యాలను కూడా వ్రాశారు. భారతగాథలనే తీసుకొని ప్రత్యేక గ్రంథాలుగా వ్రాయదలచి నట్టుంది. మూడాశ్వాసాల ద్విపదకావ్యంగా బట్టేపాటి తిమ్మయ్యగారు నలచరిత్రను చెప్పారు. ఇది అముద్రితం. దీనికి 7

ప్రతులు మదరాసు ప్రాచ్యలిఖితగ్రంథాలయంలో ఉన్నాయి (R 166 b, D 1070, 1071,1072, 1074,1075,1076). వీటిలో D 1070 ఒక్కటే సమగ్రంగా ఉంది. దానిలో గద్య ఇలా ఉంది:

ఇది సదాశివ భక్తహిత గుణాసక్త - సదయస్వరూప కాశ్యపగోత్రదీప
శ్రుతిపాత్రవల్లభసూరిసత్పుత్ర - మతి మద్విధేయ తిమ్మననామధేయ
విరచిత నలచక్రవిభు సుచరిత్ర [D 1070]

ఇది శ్రీరామునికే అంకితం ఇచ్చారు. 'కాకుత్స్థకులసోమకళ్యాణనామ, నీ కర్పితంబుగా నే రచియింతు' అని మొదట చెప్పారు. తరువాత ఇలా అన్నారు:

భారతకథలోన పంచమవేద - సారంబు కీర్తిగా సాధించెగాన
వార్తగా నలచక్రవర్తి చరిత్ర - కీర్తింప హరికి నంకితముగా ద్విపద
గావింతు....... [D 1070]

ఈ నలచరిత్ర చాలా ప్రచారం పొందిందని చెప్పవచ్చు. ఎందరో వీటికి ప్రతులు వ్రాసుకొన్నారు. అక్కడితో ఆగక స్వంతపాఠాలు కూడా చొప్పించారు. మదరాసు ప్రాచ్యలిఖిత గ్రంథాలయంలో ఉన్న ఏడుప్రతులలోనూ పాఠాలు చాలా భేదిస్తాయి. ఒక ప్రతిలో కవి తాను రంగనాథుని భక్తుడని, ఉభయ కావేరీ మధ్యం వాడని ఇలా ఉంది:

చారణసిద్ధఖేచరశుభాకారు - గారుణ్యగుణధాము ఘను రంగధాము
నిష్కళంకోన్నతి నెరనొప్పు చంద్ర - పుష్కరణీతటంబున మహోన్నతిని
విలసిల్లు ఉభయకావేరిమధ్యమున - జెలువొందు గోవిందు జిరతరానందు
పరమమూని నిజవేల్పు ఫణిరాజతల్పు -మరవక భావించి మదిని సేవించి
[D 1072]

ఆళ్వారులను, రామానుజులను, తిరుమలాచార్యుల వారినీ కూడా సేవించి 'ఈ చరిత్రముమను చెప్ప రంగనాథుని కటాక్షమున వివరింతు' అని కవి వ్రాశాడు. అయితే ఈ ప్రతిలో కవి పేరు లేదు. కాని కావ్యం తిమ్మయ్యగారి రచనే. పాఠభేదాలు చాలా ఉన్నాయి. కావేరీతీరం వారెవరో గ్రంథచౌర్యం చేసినట్లు కనబడుతుంది. బట్టేపాటి వారి రచనలు ఇటు తంజావూరుదాకా, అటు తెలంగాణా దాకా బాగా వ్యాపించాయి. ద్విపదభారతానికి శాహాజీమహారాజు (క్రీ.శ. 1684-1712) పుత్రికలు వ్రాయించాడు. వ్రాయసకాడు తన గద్యనుకూడా ద్విపదభారతంలో సుదీర్ఘంగా చొప్పించాడు. అసలు కవులు నాలుగైదు పంక్తులతో

ముక్తసరిగా తమ సంగతి చెప్పుకొంటే, వ్రాయసకాడు సుమారు 72 పంక్తులలో తన గద్య వ్రాసుకొన్నాడు. ఇతని పేరు కుప్పయ్య. ప్రతులు వ్రాస్తున్నప్పుడు ఇతగాడు అదిపర్వంలో కృతిపతి విషయంలో కొంచెం వంచన చేసినట్టుందని పింగళి లక్ష్మీకాంతంగారు భావించారు.[3] ఈ ద్విపదభారత ప్రతులు తంజావూరు గ్రంథాలయంలో ఉన్నాయి. వాటికి నకళ్లు వ్రాయించి తెప్పించి ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయంవారు నాల్గు సంపుటాలుగా ప్రచురించారు.[4] పింగళి లక్ష్మీకాంతంగారీ గ్రంథాన్ని పరిష్కరించి విపులమైన పీఠిక వ్రాశారు. అందులో ఆంధ్ర సహృదయులకు వా రొక మనవి చేశారు.

"ఈ భారతమును కవిత్రయభారతముతో బోల్చి చూచి యిందు 'అవిలే విలే'వని యీసడింపకుందురు గాక. దాని స్వరూపము వేరు; దీని స్వరూపమే వేరు. దాని ప్రయోజన మొకటి; దీని ప్రయోజన మింకొకటి. అది పుట్టిన దొక జాతిపాఠక లోకమునకు; ఇది పుట్టిన దింకొక జాతివారికి. కావున నెకజాతి వాఙ్మయమునకు చెందిన యీగ్రంథమును వేరొక జాతిదైన కవిత్రయ భారతముతో బోల్ప యత్నింపక దీని గుణమును బట్టియే దీని నాదరింపజాలు సరసులకు ఇది మెచ్చుగొల్పునేగాని నిరసన భాజనము గాదు.[5]

లక్ష్మీకాంతంగారి మాటలు సబబైనవే గాని సరిపోల్చడం సాహిత్యంలో సహజం. మహాభారతాన్ని రచించిన వేదవ్యాసుని జననఘట్టంలో నన్నయ్యగారు ఎలా వ్రాశారో, బట్టేపాటి తిమ్మయ్యగా రెలా వ్రాశారో కొంచెం చూద్దాం. పరాశరుడు యమున దాట దలిచాడు. మత్స్యగంధి ఆయనను పడవలో ఎక్కించుకొంది. ఆమె లావణ్యానికి ఆయన ముగ్ధుడయ్యాడు. దానియందు మదనపరవశు డయ్యాడు.

చపలాక్షి చూపులచాఱ్పున కెదమెచ్చు జిక్కని జనుగవ జిరగోరు
నమ్మున కొదిగయుండంబు మదివిల్చు, జఘనచక్రంబుపై జలువు దృష్టి
యఖిలాష మేర్పడు పట్టుండగా బల్కు. వేడ్కతో మరుమాట వినగ దివురు

3. ద్విపదభారతం, మొదటిసంపుటం, పీఠిక, పుట 13.

4. ఈ ద్విపదభారతంలోని విరాటపర్వమాత్రం 1911 లోనే అచ్చు పడింది. పనప్పాకం శ్రీనివాసాచార్యులుగారు పరిష్కరించారు. " ఈ గ్రంథమును ముద్రణకై సంస్కరించునెడ కొన్ని పాదములను మార్చియు ననేకములగు క్రొత్త పాదముల జేర్చియు సమగ్రమొనర్చి ముద్రించి యున్నాడ" అని వారు వ్రాశారు. ఇది చెన్నపురి శ్రీ 'వైజయంతి' ముద్రాక్షరశాలలో అచ్చువేశారు.

5. ద్విపదభారతం I . పీఠిక, పుట 41.

వతి ఘనలజ్జావసత యగు, నక్కన్యపై బడి లజ్జయు బావగదగు
నెంత శాంతులయ్యు నెంత జితేంద్రియు-లయ్యు గదు వివిక్తమయినచోట
నతులగోష్ఠి చిత్త చలనమొందుదు రెందు-గాము శక్తి నోర్వగలరె జనులు?
[ఆది. 3-38]

'కాముశక్తి నేర్వగలరె జనులు' అని అర్థాంతరన్యాసంలో చెప్పి 'ఇట్లు విగత లజ్జాపరవశుం డయి మునివరుండు తన అభిప్రాయ మక్కన్య కెరింగించిన నదియును దీని కొడంబడనినాడు నా కలిగి యమ్ముని శాపం బిచ్చునే యని వెరచిం'దని నన్నయగారు ఒక్కవచనంలో ముక్తసరిగా చెప్పారు(ఆది.3-39).

ఈ ఘట్టంలో తిమ్మయ్యగారు ఎత్తుగడ బాగా చేశారు. పరాశరుణ్ణి చూసిన మత్స్యగంధి 'దట్టపు భవవార్ధి దాటెదు నీకు ఇట్టి కాలువ లెంత యే తెంతుగాక' అని పడవ ఎక్కించు కొంటుంది. ఆమె కుడిచేయి పట్టుకొని ఆయన పడవ ఎక్కి ఉచితాసనంపై కూర్చున్నాడు. పడవ ఎక్కేముందు పాణిగ్రహణం చేయడం చాలా బాగుంది. ఓడలో ఉచితాసనం పై కూర్చుని

...... యా యతివ-కుచముల సొబగును గురుల తేటయునులును
నయన విభ్రమమును నడుములేమియును-ప్రియదర్శనంబైన బిఱుదుబిక్క
ముంగొంగులెగద్రోచి మోకరించుటయు-దొంగలించెదు మిసిమితొడల క్రొమ్మించు
దర్విచే నుదకంబు తప్పించునపుడు-పర్వి కానగవచ్చు బాహుమూలములు
బలుపున మునివేళ్ల బలక త్రొక్కుటయు-దలదిందులైన పాదముల పెంపును
గిన్నెరశృతినాదు కృష్ణాహి పోలె-వెన్నున విహరించు వేణియు చూచి
కౌతుకంబున నోడ గడవకయుండ-జేతులు ముని పట్టి చెలువ కిట్లనియె
"అంగజు సాక్షిగా నబల, యిచ్చోట-సంగమ మగుగాక సరి నీకు నాకు
ఉత్తమసతితోడ యోగమానేని-హత్తిన బ్రహ్మచర్యము చెర్గిపోదు
చెంగిపోయిన బోయె జెప్పెడి దేమి?-తెఱవ, నీపొత్తు సంధిలవలదె నాకు
చూచితి శర్వాణి, చూచితి రతిని-జూచితి హరిరాణి, జూచితి రంభ
వింత పుట్టియెరుంగ, వేయేల నేడు-కాంత నీయెడల నయ్యెగన్నుల మరులు"
[ద్విపదభారతం, ఆది.పుటలు105.106]

తాను చూచిన వాళ్ళలో లక్ష్మిపార్వతు లున్నారని, వాళ్ళని చూసినప్పుడు మరులు కలుగలేదని పరాశరుడు అనడం నేటి మర్యాదల దృష్ట్యా ఏదోలా ఉంది. ఇటువంటి ఘట్టాలలో నన్నయ్యగారి లాగా మితంగా రాస్తేనే కథ ప్రసన్న మవుతుంది. మంచి ఎత్తుగడతో కథనం మొదలుపెట్టి తిమ్మయ్యగారిలా వ్రాసినందుకు

సనాతనుల మనస్సు చివుక్కుమంటుంది. అయితే విచ్చలవిడిగా శృంగారాన్ని కవులు వ్రాసే కాలం. ఆయన కొంత నిగ్రహంతోనే ఇతర చోట్ల రచన చేసినందుకు హర్షించాలి.

బట్టేపాటి తిమ్మయ్యగారి కాలాన్ని ఇదమిత్థమని నిర్ణయించడానికి ఆధారాలున్నాయి. భారతాన్ని ద్విపదగా వ్రాసిన ఈయనని భాగవతాన్ని ద్విపదగా చెప్పిన టేకుమళ్ల రంగశాయి ఇలా స్తుతించాడు:

> రామాయణంబు భారతము ద్విపద-లై మీర చేసిన యా రంగనాథు
> ధీరు బట్టేపాటి తిరుమల భట్టు-గారి ప్రౌఢోక్తులు గలుగ స్మరించి. [R 765]

టేకుమళ్ళ రంగశాయి తన ద్విపదభాగవతాన్ని పుష్పగిరి తిమ్మనగారి సాయంతో వ్రాశాడు. పుష్పగిరి వారి కాలం క్రి.శ. 1625-50 అని చెప్పవచ్చు. బట్టేపాటి తిమ్మయ్యగారు వీరికి ఒకతరం ప్రాచీనులు కావచ్చు. ద్విపదభారత కవిత్రయంలోని మిగతా ఇద్దరూ ఇదే కాలంవాళ్లు అవుతారు. ఆత్మకూరి సోమన్న క్రి.శ. 1600-1650 ప్రాంతాలలోను, బట్టేపాటి తిమ్మయ్య 1550-1600 లోను ఉండి ఉంటారని పింగళి లక్ష్మీకాంతంగారు నిర్ణయించారు.[6] "ఈ కవిత్రయంలోని బాల సరస్వతి ప్రౌఢుడు కాడు. బాలసరస్వతీశ్వరుని సభాపర్వమందలి రచన కేవలం బాలకవిత్వం వలె ఉన్నది. గ్రంథసంపూర్ణతకు వెలితి లేకుండుటకై సభాపర్వము ప్రకటింపక తప్పినది కాదు.[7] అని లక్ష్మీ కాంతంగారన్నారు. బాలసరస్వతి రచన పేలవమే. సోమన్న ఘటికుడే. చక్కగా వ్రాస్తాడు. ఉదాహరణకు ఒకటి చూద్దాం. మడుగు లోంచి బయటకు వచ్చిన దుర్యోధనుడు భీమునితో ఇలా అన్నాడని తిక్కనగారు వ్రాశారు.

> వ్యూహాభావముసూచి నన్ననడుగా నూహించెదో భామ ము
> ద్బాహాచండిమసారదుర్దమగదాదండంబు దీవ్యద్భవ
> ద్దేహోల్లాసము నెట్టు దీనదశకుందనోవునో చూడుమీ
> యాహాపుట్టెడు లాతి చూవరకు హాహాపుట్టు మీవారికిన్ [శల్య. 2-248]

ఈ ఘట్టంలో సోమన్న దుర్యోధనునిచేత ఇలా అనిపించాడు:

---

6. ద్విపదభారతం, పుట 8. పీఠిక.
7. అదే. పుట 44

పలికి వల్కించుకో బనిలేదు భామ- బలయురతో బంటు వంతంబు గలదె
వంటల పని గాదు వాడిమి పోరు - నంటైన బహ్యాశనము గాదు పోరు
గుఱ్ఱాల కెరిగి నిక్కుట గాదు పోరు - నఱ్ఱల గాచు టన్నది గాదు పోరు
పాత్ర దిద్దెడి పని గాదు పోరు - ధాత్రిపై ఖట్టుసేతలు గాదు పోరు
చపలారితిమిర ప్రచండ మార్తాండ - నిపుణుండ నాకు దా నీ వన నెంత
పలుకుల వెరచునే ఫణికేతనుండు - కలదు ఒక్కటి నన్ను గదునెన్నమీకు
గొలను జొచ్చిన యిది కొరగాదుగాక -అలనుగా జూచెద, వట్టు జూడకుము
కలన నిన్నేటికి గైకొందు భీమ - కలితారివిక్రమ గర్వాపహారి
నా గదాదండంబునకు బలిగాగ - నీ గర్వమడచి యెంతే నొంతు నిన్ను
తగ జోద్యపరతు బృందారకావళిని - వగవు పుట్టింతు నావారికెల్ల
నీవనగా నెంత నిర్జరేంద్రాది - దేవతలు నన్నుదృష్టింప లేరు
నీ వెట్లు నాతోడ నెగడుదు గదను - ఈవేళనీ సత్త్వ మిది ఎంత గలదు
అదరంగ నీదు ఫాలాక్షరశ్రేణి - తుడిచెద నాతోడ దొదరు మాజికిని.

[ద్విపదభారతం. శల్య. 2. పు 61,62]

దుర్యోధనుడు భీమసేనుని ఫాలాక్షర శ్రేణిని తుడుస్తానన్నా, తుడువ లేక పోయాడు. ద్విపదభారత కవిత్రయం అక్షరాలను గూడా కాలం తుడవలేదు.

3. ఎలకూచి బాలసరస్వతి – సురభిమాధవరాయలు

నిజమైన పండితుడు ఏదైనా బిరుదు ధరించడానికి ముందు అందుకు తనకు తగిన అర్హతలు ఉన్నాయా లేదా అని ఆలోచిస్తాడు. అన్ని బిరుదులూ ఒక ఎత్తు. 'మహామహోపాధ్యాయ' అనేది మరో ఎత్తు. ఇదెంత భీకరమైనదో అంత బరువైనది. 'కింకవీంద్రఘటా పంచానన' వంటి సవాలు బిరుదులనే ధరించిన తిరుపతి వేంకటకవుల పాండిత్యం అపారమైన సంగతి అందరికి తెలిసిన విషయమే. అయితే చెళ్ళపిళ్ళ వెంకటశాస్త్రిగారంతటి వారు మహామహోపాధ్యాయ అనిపించుకోడానికి వెనక తీశారు. ఆయన ఒకసారి ఇలా వ్రాశారు. "మన బిరుదాల విషయంలో ప్రభుత్వం జోక్యం కలిగించుకోదు. మహామహోపాధ్యాయ బిరుదం మాత్రమే వారి అధికారానికి లోబడేది. ఆ బిరుదాన్ని వారు (అయాచితంగానే అనుకుందాం) యిచ్చినా, తన పాండిత్యమెంతో తెలిసిన వెం.శా. దానికి ఒక దండం పెడతాడు."[1] విద్య వినయాన్ని ప్రసాదిస్తుందన డానికి యింతకన్న నిదర్శనం అక్కర్లేదు. మహామహోపాధ్యాయ అంటే ప్రొఫెసర్లకు ప్రొఫెసరన్నమాట. అడిగిందల్లా చెప్పగలిగే సర్వతోముఖ పాండిత్యం ఉన్నవాడే ఆ బిరుదుపెట్టుకోడానికి అర్హుడు. మనతెలుగు సాహిత్యంలో మొదటికవి మహోపాధ్యాయుడు ఎలకూచి బాలసరస్వతి అనే పండితుడు.

ఎలకూచివారిది పాకనాటిలో పండితకుటుంబం. అందులో తిరుమలయ్య అనే ఉద్దండపండితుడు ఉండేవాడు. ఆయన అళియరామరాయలు రాయసామ్రాజ్యం నిర్వహించే రోజులలో, అంటే క్రీ. శ. 1543 నుండి 1564 మధ్యనుండే పాతికేళ్ళలో ఎప్పుడో ఒకసారి అళియరామరాయలను దర్శించి మెప్పించాడు. వెల్లగొడుగులు, పసిడి చామరాలు, పల్లకీలు, మణిహారాలు మొదలైన వాటితో పాటు బహుశా నెల్లూరు జిల్లా పొదిలి తాలూకాలో ఎడవిల్లి అనే అగ్రహారాన్ని బహుమానంగా

1. నేటి బిరుదుల పరమరహస్యం కథలు, గాథలు-3వ భాగం, పుట 538

పొందారు. ఈ తిరుమలయ్యకు ముగ్గురు తమ్ముళ్ళు. వాళ్ళలో రామన్న పెద్దవాడు. అయన మనవడి పేరు కృష్ణయ్య. ఇతడు పాకనాటి సుకవిపండితముఖ జనాచార్యుడు. ఈయనకు వెంకట కృష్ణయ్య, అదిత్యుడు అనే కుమారులు పుట్టారు. వీళ్ళలో పెద్దవాడు చిన్నప్పుడే విద్యలో పెద్దవాడయ్యాడు. ఇతడిలా చెప్పుకొన్నాడు:

బాల్యమున బల్క ప్రవిముగ్ధభాషణముల
తోడనె కవిత్వ పద్య సూక్తులును బల్క
నేర్చివిఖ్యాతి మెఱసి పండితవరుండ
నైతి, నిది శారదయను గ్రహంబుగాదె? [D 509]

బాల్యంలోనే గొప్ప పాండిత్యం చూపడంవల్ల ఎలకూచి వెంకటకృష్ణయ్యను బాలసరస్వతి అని అందరూ పిలిచేవారు. బిరుదే వ్యవహారనామం. అయింది. అరుభాషలలో పాండిత్యం సంపాదించడమే కాక 'షడ్భాషావివరణం' అనే గ్రంథాన్ని ఇతడు ప్రత్యేకంగా వ్రాశాడు. ఇటువంటి శాస్త్ర గ్రంథాలనే కాక రంగ కౌముది అనే నాటకాన్ని, కార్తికేయాభ్యుదయం, వామనపురాణం, బాహాటం అనే ప్రబంధాలు రచించాడు. భ్రమరగీతలు వ్రాశాడు. ఇతడు వామన పురాణాన్ని తెనిగిస్తే ఇతని తమ్ముడు అదిత్య పురాణాన్ని రచించాడు.[2] ఎలకూచివారిది పాకనాడే గాని వారు కొన్నాళ్ళు విజయనగరంలో ఉండేవారు. బాలసరస్వతి విజయనగరంలో నివసించేటప్పుడు శివయోగి అనే అచింత్య కారటో పాగమ స్నేహసాహచర్యుడు ఒకాయన వచ్చాడు. అయన సిద్ధుడు. మతంగ పర్వత నివాసి. విజయనగరానికి ఎందుకొచ్చినా బాలసరస్వతిచేత లోకోపకారం చేయించాలని శతాబ్దాల తరబడి అంతర్హితమైన ఒక తెలుగు వ్యాకరణాన్ని సిద్ధుడు ఇచ్చాడు. దాని పేరు అంధ్రశబ్ద చింతామణి. దాన్నే బాలసరస్వతి శబ్దానుశాసనం అని పిలిచేవాడు. ఇది సంస్కృతంలో రచించిన చిన్న గ్రంథం. ఇందులో 5 పరిచ్ఛేదాలున్నాయి. అన్నీ కలిపి 88 ఆర్యావృత్తాలలో వ్యాకరణాన్ని ఎవరో వ్రాశారు. అది నన్నయభట్టుగారు విరచించారని సిద్ధుడు చెప్పాడు. బాలసరస్వతి ఆశ్చర్యపోయాడు.

2. బాలసరస్వతి తన తమ్ముని పేరు ఆదిత్యుడని చెప్పాడు. ఇతడినే పిన్నయ ప్రభాకరుడని వ్యవహరించేవారు. బాలసరస్వతి పెదతండ్రి ఒకాయన ఆదిత్యుడున్నాడు. అంచేత చిన్న ఆదిత్యుణ్ణి పిన్నయ్య ప్రభాకరం అని పిలిచేవారు కాబోలు. పిన్నయ భాస్కరుడు చతుర్విధ కవిత్వం చెప్పగలడు. ఈ ఆదిత్యపురాణం ప్రతి ఒకటి పరిషత్తువారి గ్రంథాలయంలో ఉంది. ప్రతి బాగా శిథిలమైనదని గోలకొండ సంచికలో శేషాద్రి రమణకవులు వ్రాశారు. (పుట 403) ఇది 8 ఆశ్వాసాల గ్రంథం. దీనిని పొంపూరి గురవమంత్రికి అంకితం ఇచ్చాడు.

ఏమి మహాద్భుతం బిది హరిహరి! యెక్కడి యాంధ్రశబ్దచిం
తామణి ఫక్కి యెక్కడి మతంగనగంబు యుగాది సంభవుం
డై మని చన్న నన్నయమహాకవి యెవ్వడు సిద్ధు డెవ్వడా ....
హా! మదగణ్య పుణ్యసముదగ్రత జేకురెగాదె యిన్నియున్?

[బాలసరస్వతీయం, అవతారిక 8]

ఈ గ్రంథం తన పుణ్యం కొద్దీ లభించిందని బాలసరస్వతి తలపోయడంలో ఆశ్చర్యంలేదు. దీనిని నిజంగా నన్నయగారే రచిస్తే ఇన్నాళ్లు ఎందుకు అంతర్హితమైంది? దీనికి టీక వ్రాయడానికి లోకంలో ఇంకెవ్వరూ లేరా? పుస్తకాలు వ్రాయలేదా? తన నెసటనే ఈ పొద్దు ఎందుకు పొడిచింది? ఈ ప్రశ్నలు బాలసరస్వతి తనకు తానే వేసుకొన్నాడు .

ఇల బ్రజ్ఞవిధులౌ కవుల్ మునుపులేరే? వారు వ్యాఖ్యానక
ర్తలు కానేరరె? పెక్కువత్సరము లంతర్హితమై యున్న యీ
తెలుగువ్యాకరణంబు నా కొసగి ప్రీతిం డీక గావింపు మం
చల సిద్ధుండు మదిష్టదేవత విరూపాక్షుండు నిక్కంబుగన్.

[బాలస. అవతారిక, పుట 4]

ఆ సిద్ధుడు తన ఇష్టదైవమైన విరూపాక్షుడే అని ఎంతగా నమ్మాడో అంత కన్నా ఎక్కువ నమ్మకంతో ఆంధ్రశబ్ద చింతామణిని నన్నయగారే వ్రాశారని బాలసరస్వతి భావించాడు. అతని తరువాత చాలామంది లాక్షణికులు, సాహితీపరులు అదే విశ్వాసంతో ఈ వ్యాకరణానికి వివరణలూ, వ్యాఖ్యానాలు చేశారు. అయితే అధునికులు మాత్రం దీన్ని సందేహిస్తారు. ఈ వ్యాకరణాన్ని బాలసరస్వతే వ్రాసి దానికి గౌరవం కల్గించడంకోసం నన్నయగారి పేరు పెట్టాడని కందుకూరి వీరేశలింగంగారు భావించారు.[3] ఈ వాదాన్ని డాక్టరు చిలుకూరి నారాయణరావుగారు మొదలైనవారు ఆమోదించారు. వజ్ఝల చిన సీతారామస్వామి శాస్త్రిగారు దీనిని ఖండించారు. ఆంధ్రసాహిత్యలోకంలో కొందరిటూ, కొందరటూ మొగ్గుతున్నారు. ఇప్పటికీ వాదోపవాదాలు సాగు తున్నాయి. కొందరు మధ్యేమార్గం అనుసరిస్తున్నారు. "ఈ సూత్రాలు నన్నయగారి కాలం నాటి వేంగీ విద్వత్సభలలో జన్మించాయి. తరతరాలుగా పండితులు వాటిని వాడుకొనేవారు. చెల్లాచెదురుగా ఉన్న ఈ సూత్రాలను గ్రంథస్థం చేసి కర్తృత్వం నన్నయగారి కెవరో ఆపాదించారు.

---

3. ఆంధ్రకవులచరిత్ర, మొదటి భాగం, పు 45

ఆ పుస్తకమే బాలసరస్వతికి సిద్ధుడు ఇచ్చాడు." అని కొందరు భావిస్తున్నారు.[4] వేంగీ విద్వత్సభలు నిజం గా సంస్కృతంలో తెలుగు వ్యాకరణ సూత్రాలను రచిస్తే వేంగీ దేశంలోని వెంటి రాల గ్రామంవాడైన మూలఘటిక కేతనకు ఈ సంగతి ఎందుకు తెలియదు అనే ప్రశ్న జనిస్తుంది. ఆయన మొట్ట మొదటి తెలుగు వ్యాకరణంలో ఇలా అన్నాడు:

> మున్ను తెనుగునకు లక్షణ
> మెన్నడు నెవ్వరును జెప్పరే జెప్పెద వి
> ద్వన్ని కరము మది మెచ్చగ
> నన్నయభట్టాదిక విజనంబుల కరుణన్.
> సంస్కృత ప్రాకృతాది లక్షణము చెప్పి
> తెనుగునకు లక్షణము చెప్పకునికి యెల్ల
> గవిజనంబుల నేరమి గాదు నన్ను
> ధన్యు గావింప దలచిన తలపుగాని. [ఆంధ్రభాషాభూషణం, 6,7]

ఈ పద్యాలవల్ల కేతన్నకు పూర్వం ఎన్నడూ ఎవ్వరూ తెలుగువ్యాకరణ సూత్రాలను వ్రాయలేదని చెప్పాలి. బాలసరస్వతికి లభించిన గ్రంథం, అందుచేత, మూలఘటిక కేతన కాలానికి, అంటే క్రి.శ. 1260 కి అర్వాచీనమే అని తేలుతుంది. ఈ పుస్తకం బాలసరస్వతికి క్రి.శ. 1608 లో దొరికింది. అది కీలకనామ సంవత్సరం. ఈ సంగతి అప్పకవి తన పుస్తకంలో చెప్పాడు. ఆంధ్రశబ్ద చింతామణి నన్నయగారు వ్రాయడమే కాక సారంగధరునికి పాఠం చెప్పారట. ఆ శిష్యుడే సిద్ధుడయ్యాడట. అతడే ఎన్నివందల సంవత్సరాలో బ్రతికి బాలసరస్వతికి ఈ గ్రంథాన్ని ఇచ్చాడని అప్పకవి విశ్వాసం.

> ఆలోకనుతుడు మున్నటి-కీలకసమమున మతంగగిరికడ నొసగన్
> బాలసరస్వతు లనునత-డోలి దెలుగుటీక దాని కొప్పగ జేసెన్.
> [అప్పకవీయ పీఠిక, 50]

కీలక లో గ్రంథం దొరికినా బాలసరస్వతి వెంటనే దానికి టీక వ్రాయలేదు. కొన్నాళ్ళు ఆగి, మననం చేసుకొని, అఖిలబుధ నుతంగా వ్రాశాడు. 'సత్కవీంద్రమస్త మాణిక్య మౌచు ప్రశస్తమై విభాసిలుత' అని ఆశించాడు. అతడు లోకానికి

4. కవిశిరోభూషణం. ఆంధ్రరచయితల సంఘం, హైదరాబాదు ప్రచురణ. ఇంగ్లీషు ఉపోద్ఘాతంలో ఖండవల్లి లక్ష్మీరంజనంగారు, పుట 10.

ప్రకటించిన ఈ ఆంధ్రశబ్ద చింతామణి ఈ వ్యాకరణ సూత్రాలను, నన్నయగారో, మరో ప్రాచీనుడో కాక, బాలసరస్వతే రచించిఉంటే అతడు చాలా ప్రజ్ఞావంతుడని చెప్పాలి. అయితే ఎంతటి వ్యాకరణపాండిత్యమున్నా ఆ ప్రతిభకు కావ్యమే సాక్ష్య మవుతుంది. ఒకనాడు బాలసరస్వతి ఇలా ఆలోచించాడు:

ప్రజ్ఞకు సాక్షియరయగ గబ్బంబుగాన – నద్భుతంబైన నా ప్రజ్ఞ కనుగుణంబు
గా నితరదుష్కరంబైన కబ్బమెద్ది-సేయువాడవొ యంచు యోచించి మదిని.
[D. 637]

ఇంకెవ్వళ్ళూ వ్రాయలేని కావ్యం ఏమిటి? తన భాషా జ్ఞానమంతా ప్రదర్శించుకొనే మార్గమేమిటి? అని ఆలోచిస్తే మూడర్థాల కావ్యం రచించడమే అని అతనికి తట్టింది. ఆదికవుల గ్రంథాలకన్నా ఎక్కువ కీర్తి సంపాదించాలని రాఘవయాదవ పాండవీయం అనే కావ్యాన్ని వ్రాయదలచినట్లు ఈ క్రింది పద్యంలో చెప్పాడు.

మెండైనట్టి విచిత్రవైఖరులచే మీదొ మహాకావ్యముల్
దండిం దెల్లియ చేసి రాదిములు తత్కావ్యాధికశ్లాఘమై
నుండగ రాఘవకృష్ణపాండవకథాయుక్తప్రబంధంబు వా
క్పాండిత్యం బలరార శ్లేషరచనైక ప్రౌఢి నే జేసెదగ. [D. 687]

వాక్పాండిత్యం అలరారే ఈ కావ్యం నాలుగాశ్వాసాల గ్రంథం. దీనిని తిరుపతి వెంకటేశ్వరునికి అంకితం ఇచ్చాడు. ఈ త్ర్యర్థికావ్యం అముద్రితం. మద్రాసు ప్రాచ్యలిఖిత గ్రంథాలయంలో సమగ్రమైన ప్రతి ఒకటి వుంది. [R.687] దీనిలో కొన్ని చోట్ల శబ్దశ్లేషాధికరచనా, కొన్ని చోట్ల అర్థశ్లేషక్లిష్టి ఉందని కవే చెప్పుకొన్నాడు. ఈ కావ్యం వ్రాశాక బాలసరస్వతి పర్తియాల సంస్థానానికి వెళ్ళాడు. అదే బెజవాడకు దగ్గరలోని తెలంగాణాలో ఉంది. ఆ సంస్థానాన్ని 17 శతాబ్ది ప్రథమ పాదంలో జూపల్లి వెంకటాద్రి పాలిస్తూ ఉండేవాడు. ఆ వంశంలోని వాళ్ళందరూ 'వివిధశాస్త్రకవితా సంగీతరహస్యాలు' తెలిసినవాళ్ళు. శారదపైన భక్తికల వాళ్ళు. అందుచేత బాలసరస్వతిచేత జూపల్లి వెంకటాద్రి ఒక కావ్యం చెప్పించి, సరస్వతీదేవికే అంకితం ఇప్పించాడు. శృంగారవీరఅద్భుతరసాలలో ప్రయోగార్హమైన పదాలనే వాడుతూ బాలసరస్వతి చంద్రికాపరిణయం అనే కావ్యం వ్రాశాడు. నాయిక కాశీరాజు కూతురు. నాయకుడు పాండవవీరుడు భీముడు. ఈమెను స్వయంవరంలో భీముడు పెళ్ళిచేసుకున్నట్టు ఆదిపర్వంలో ఉందట. దానికి కల్పనా కథలు జోడించి బాలసరస్వతి ప్రబంధాన్ని వ్రాశాడు. ఇది ఎన్ని అశ్వాసాల కావ్యమో తెలియదు.

రెండో ఆశ్వాస ప్రారంభంతో ఒక ప్రతి నిల చిపోయింది. ఈ అసమగ్రప్రతి మద్రాసు ప్రాచ్యలిఖిత గ్రంథాలయంలో ఉంది(D.508) ఈ తాటాకుల పుస్తకాన్ని పురుగులు బాగా కొట్టివేశాయి. శిథిలమై పోయేటట్టు ఉంది. 'సర్వపురుషార్థకరియగు వాగీశ్వరి కివిశ్వంబున భవ్యకావ్య ప్రదానరూప కైంకర్యంబునం బరితోషంబు' కావించాలని బాలసరస్వతి వ్రాసిన ఈ కావ్యంలో దొరికినంత భాగంకూడా నష్టమైపోకముందే ఎవరైనా అచ్చువేస్తే బాగుండును. ప్రథమాశ్వాసంలో జూపల్లివారి వంశచరిత్ర చాలా విపులంగా ఉంది.

జూపల్లివారి చేత సన్మానాలు పొందాక బాలసరస్వతి జటప్రోలు సంస్థానానికి చేరాడు. దానిని సురభి ముమ్మడి మల్లానాయుడు అప్పుడు పాలి స్తూ ఉండేవాడు. ఈ సురభి వారు రేచర్ల గోత్రికులు. మహబూబ్‌నగర్ జిల్లా కల్వకుర్తి తాలూకాలోని సురభిగ్రామం ఈ వంశీయుల జన్మస్థానం. దానిని 'గోదలు' అని పూర్వం పిలిచేవారు. ఇప్పుడు 'గోడల్' అంటున్నారు. ఈ సురభివారు విజయనగర రాయసింహాసనానికి అణకువగా ఉండి గోలకొండ సుల్తానులతో యుద్ధాలు చేస్తూ ఉండేవారు. ముమ్మడి మల్లానాయని తండ్రి ఇమ్మడి మల్లానాయుడు ఒక యుద్ధంలో విజయం పొంది 'బింకోలు గండ' అనే బిరుదాన్ని ఆర్జించాడు. బిక్కనవేలు పురాన్ని పాలించే కామినేనివారు గోలకొండ సుల్తానుల తరపున యుద్ధం చేసినప్పుడు సురభి ఇమ్మడిమల్లానాయుడు వాళ్ళను వీరవెంకటపతి రాయల పక్షాన జయించాడు. క్రీ.శ. 1591 లో (ఫసలి 1000) వీరవెంకటపతిరాయలు బింకోలుగండ ఇమ్మడి మల్లనాయనికి జటప్రోలు సంస్థానాన్ని ప్రసాదించాడు.[5] ఈయనకు 5 గురు భార్యలు. పెద్ద భార్య లింగమ్మకు పుట్టిన పెద్దవాడికి మల్లా నాయుడని పేరు పెట్టారు. ఇతణ్ణి ముమ్మడి మల్లానాయు డంటారు. తండ్రి తరువాత ఇతడు రాజ్యం చేశాడు. ఈయనకు నలుగురుభార్యలు. ఐదుగురు కుమారులు. పెద్దభార్య చెన్నమ్మకు ముగ్గురు పుత్రులు కలిగారు. వారిలో పెద్దవాడి పేరు రామానాయుడు. ఇతనికి కటారిరామానాయుడనే బిరుదు ఉంది. రెండోవాడు మల్లానాయుడు. ఇతడు ఒక యుద్ధంలో గెలిచి, 'చేకోలు గండడు' అనే బిరుదాన్ని పొందాడు. మూడవవాడు మాధవరాయలు. ఇతడు గొప్ప పండితుడు.

---

5. జటప్రోలుసంస్థానాన్ని అళియరామరాయలు ఫసలి 1000లో సురభివారికి ఇచ్చాడని ప్రతీతి. ఇది అసంభవం. అప్పటికి అళియరామరాయలు లేడు. తిరుమలదేవరాయల కుమారుడు రామరాజు రాజప్రతినిధిగా బహుశా ఈ సంస్థానాన్ని సురభివారికి వాగ్దానంచేశాడని, దానిని వీరవెంకటరాయలు చెల్లించాడని ఖండవల్లి లక్ష్మీరంజనంగారు చాలా సమంజసంగా నిర్ధారణ చేశారు. ఆంధ్రసాహిత్య చరిత్ర సంగ్రహం, పుట 147,148.

ఎంతసేపూ వాఙ్మయప్రపంచంలో విహరించే మనిషి.

ఈ మాధవరాయలే ఎలకూచి బాలసరస్వతిని ఆదరించాడు. భర్తృహరి సుభాషితాలను తెనిగించి తన తండ్రికి అంకితం ఇవ్వమని అడిగాడు. ప్రతి పద్యంలోనూ సురభి మల్లానాయడిపేరు వచ్చేటట్టు సుభాషితాలను బాలసరస్వతి తెనిగించాడు. నీతిశతకంలో 'సురభిమల్లా నీతివాచస్పతీ' అనే మకుటం ఉంది. శృంగారశతకంలో 'సురభిమల్లా, మానినీమన్మథా' అనే సంబోధన చేశాడు. వైరాగ్య శతకానికి 'సురభిమల్లావైదుషీభూషణా' అనే మకుటం పెట్టాడు. మన సాహిత్యంలో భర్తృహరి సుభాషితాలను తొలిసారిగా తెనిగించిన ఘనత బాలసరస్వతికి చెందుతుంది. ఇతని అనువాదానికి 'మల్లభూపాలీయం' అనే పేరు వచ్చింది. ఇది చాలా ప్రౌఢంగా ఇతడు వ్రాశాడు. ఇంతకన్నా సులభంగా అనంతర కవులు అనువాదం చేయడంవల్ల ఇతని అనువాదం అంతగా ప్రచారం పొందలేదు. తెలుగుతనాన్ని అనువాదంలో అక్కడక్కడ తెచ్చాడు. 'కూపేపశ్య పయోనిధావపి ఘటోగృహ్ణాతి తుల్యం జలం' అనే పాదాన్ని చక్కగా సామెతలాగ తెనిగించాడు.

> దేవుండిచ్చినయంత గల్గు నదవిన్ దేవాద్రినైనన్ జదుం
> డై విత్తాఢ్యుల కేకరన్ పలదు తోయం బిద్దరన్ కుండకున్
> బావిన్ ముంచిన గుండెడున్ జలధి ముంపన్ బుట్టెడున్ బుట్టునా
> లావణ్యావరమన్మథా సురభిమల్లా నీతివాచస్పతీ. [నీతి. 40]

ఈ అనువాదంలో అక్కడక్కడ పూర్వకవుల ప్రసిద్ధ పదాలను వాడుకొన్నాడు. శృంగారశతకంలో ఈ క్రింది శ్లోకాన్ని చూడండి :

> దన్యాస్త ఏవ ధవళాయత లోచనానాం-తారుణ్యదర్ప ఘనపీన పయోధరాణాం
> క్షామోదరోపరిలసత్రివళీలతానాం-దృష్ట్వాకృతింవికృతి మేతిమనోన యేషాం.
> [శృంగార. 61]

దీనిని బాలసరస్వతి ఇలా అనువదించాడు :

> పంచారించిన గుబ్బచన్ను గవతో భాస్వద్వళుల్ మీదగ
> న్నించన్ బొల్చు వలంతి వెన్నడుముతో బెంపొందు నేభటవున్
> మించున్ బోడి బెడంగు జూచి మది గంపించంగ నీకుండువా
> డంచద్ధైర్యఘమండిల సురభిమల్లా మానినీ మన్మథా.

ఈ పద్యంలో పంచారించడం శ్రీనాథుని మగువల 'కాపీరైటు,' శృంగారశతకం తెనిగించేటప్పుడు బాలసరస్వతికి శ్రీనాథుడు జ్ఞాపకం రావడంలో ఆశ్చర్యంలేదు. బాలసరస్వతి ఇతరరచనలు లభ్యం కావడంలేదు గాని ఇతడు ఎక్కడెక్కడ పూర్వకవులను అనుసరించాడో పరిశీలించాలి. ఇతని రచనలలో దేని తరువాత ఏది వ్రాశాడో ఎంత పరిశోధించినా తేల్చలేం. ప్రస్తుతం ఇతని పుస్తకాలు మూడు దొరుకుతున్నాయి. వాటిలో చెప్పిన గ్రంథాల జాపితాను చూస్తే గ్రంథాల పూర్వపరాలు నిర్ణయించలేం.

ఎలకూచి బాలసరస్వతి రచనలు		
ఆంధ్రశబ్ద చింతామణి వ్యాఖ్యలో చెప్పినవి	చంద్రికాపరిణయంలో చెప్పినవి	రాఘవయాదవ పాండవీయంలో చెప్పినవి
1. బాహ్యాదిక గ్రంథాలు	1. కార్తికేయాభ్యుదయం	1. రంగ కౌముది
2. కౌముదీ నాటకం	2. ఆంధ్రశబ్ద చింతామణి	2.చంద్రికాపరిణయం
3. భాషావివరణం	3. వామనపురాణం	3.ఆంధ్రశబ్ద చింతామణివ్యాఖ్య
4. బాహాటం	4. బాహాటం	4. భాషావివరణం
5. చంద్రాపరిణయం	5. షడ్భాషా వివరణం	5. వేదశాస్త్రపురాణాలు
6. వామనపురాణం	6. రంగ కౌముది	
7. భ్రమరగీతి		
8. రాఘవయాదవ పాండవీయం		

ఈ పట్టిక ప్రకారం ఆంధ్రశబ్దచింతామణిలో చంద్రికా పరిణయ, రాఘవయాదవ పాండవీయాలను చెప్పాడు. అందుచేత అవి వ్రాశాక చింతామణి వ్యాఖ్య వ్రాశాడను కోడానికి వీల్లేదు. వాటిలో చింతామణిసంగతి చెప్పాడు. ఈ మూడింటిలోనూ భర్తృహరి సుభాషితాల ప్రసక్తి లేకపోవడం వల్ల అదే అతని కడపటి రచన అని భావించవచ్చు. మల్లభూపాలీయం తన తండ్రికి అంకితంగా వ్రాసినందుకు మాధవ రాయలు రెండువేల దీనారాలు బాలసరస్వతికి ఇచ్చాడట. మాధవరాయలు స్వయంగా కవి. పాండిత్యప్రకర్ష చాలా ఇష్టం. అటువంటివానికి మహోపాధ్యాయునికి ప్రజ్ఞ పట్ల గౌరవం ఉండడంలో ఆశ్చర్యంలేదు. బాలసరస్వతి ఒక చంద్రికాపరిణయం వ్రాస్తే మాధవరాయలు ఇంకొక చంద్రికాపరిణయం వ్రాశాడు.

మాధవరాయల గ్రంథంలో సుచంద్రుడనే రాజు తమిస్రాసురుణ్ణి సంహారించి చంద్రికను పరిణయం అడాడు. ఈ కథను ఆరాశ్వాసాలలో, 902 గద్యపద్యాలలో

కవి చెప్పాడు. అడుగడుగునా శ్లేషలు. ప్రతిపద్యంలోనూ పాండిత్యప్రకర్షణ ప్రయత్న పూర్వకమైన క్లిష్టత వెల్లివిరిసే ఈ కావ్యం-కడు పాండిత్యాన్ని ప్రదర్శించడానికి వ్రాసిన నిష్కండైకరచన. మన సాహిత్యంలో రామరాజభూషణుడు ప్రవేశపెట్టిన శ్లేషము, ప్రాసభూయిష్ఠమైనరచన ఇందులో ఘనీభవించింది. ఈ కావ్యంలోని కథానాయకుడు తొలిసారి నాయికను చూడ డానికి వెళ్ళినప్పుడు ఆమె హరి వసుపీఠికాసీనయై విపంచి గలసి గానము చేస్తోందట. (చంద్రికా. 3-44) రామరాజభూషణుని వసుచరిత్రలో గిరికకూడా గానం చేస్తున్నప్పుడే వసురాజు చూస్తాడు. వసుచరిత్రలో నాయికానాయకులు మాట్లాడుకొనడం కొంత సాగాక తల్లి కబురుపెట్టింది. ఒక చెలికత్తె వచ్చి చెప్తుంది. (వసు 3-72). చంద్రికాపరిణయంలో కూడా 'చెలియా నిన్నురమ్మనె నిప్పుడు వీజియన్ విన జనయిత్రి' అని చెలికత్తె చెపుతుంది. (చంద్రికా. 3-89) గిరికాదేవి వెళ్లగానే వసురాజామె వెళ్ళిన దారిలో వెడుతూ 'కాబోలు నివి బాల కమనీయపదలీల లిచట బల్లవ జాల మినుము డించె' అని వరుసగా ఒక సీసపద్యంలో భావించాడు. (వసు 3-80). చంద్రికాపరిణయంలో తొలిసారి నాయికను చూసి నప్పుడు సుచంద్రుడు 'కాబోలు నీ హేమగాత్రి క్రొత్తగ సానదీరిన కాలరేని చారుహేతి' అని తలపోస్తాడు (చంద్రికా 6-53) ఇలాగ పోలికలు చాలా చూపవచ్చు. అయితే కవి అనుకోని ఔచిత్యం ఒకటి కనబడు తుంది. చంద్రికాపరిణయంలో నాయిక వసుపీఠికాసీనయై మొదట మనకు కనపడుతుంది. ఈ కావ్యంలో నాయికే కాదు; కవిత్వమంతా వసుపీఠికాసీనమే. కాని 'వసుచరిత్రకారుని భాషామార్దవం, సంగీతానుకూలమైన పద్యరచన, ఔచిత్యపరిజ్ఞానం చంద్రికాపరిణయమందు లేవు.' అని ఖండవల్లి లక్ష్మీరంజనంగారు చెప్పిన మాటలు అక్షరాలా నిజం.[6] అయితే ఇందులోని వైదుష్యం అపారం. "వసుచరిత్రకన్న శ్లేషగాంభీర్యము గల్గి రసనిష్యందనంబున విజయవిలాసముం బురణించుచు, కల్పనా ప్రౌఢియందు ఆముక్తమాల్యదను దలపించుచు నటనట కావ్యవైశేషికాది శాస్త్రమర్యాదలను సంధించుచు నుండు నీ యతిప్రౌఢ ప్రబంధము... అర్థమును భేదించుట సామాన్య పండి తులకును అ శాస్త్రజ్ఞులకును శక్యము కాదు" అని వేదం వెంకటరాయశాస్త్రిగారు అభిప్రాయపడ్డారు.[7] ఈ గ్రంథానికి అవధానం శేషశాస్త్రిగారు, వెల్లాల సదాశివ శాస్త్రులుగారు కలిసి టీక వ్రాశారు. శరదాగమ సమాఖ్య వ్యాఖ్య జతచేశారు. ఎన్నో 'సొగసులు' చూపించారు. అవన్నీ అద్భుతంగా కనబడతాయి. ఈ గ్రంథంలోనే నాయకుడు తమిస్రాసురుణ్ణి చంపడానికి వెడుతూ

6. ఆంధ్రసాహిత్యచరిత్రసంగ్రహం, పుట 149.

7. చంద్రికాపరిణయం-జట్ప్రోలువారి ప్రచురణ, 1904, గ్రంథాదిని ఇచ్చిన అభిప్రాయం.

హేమకూటంలో మజిలీ చేస్తాడు. అక్కడ ఒక మణియమండపంలో నాయకుడు కూర్చుంటాడు. అప్పుడు ఆ మండపంలోని బొమ్మలు ఇలా అద్భుతమైన ఉపచారాలు చేశాయట.

ఒకమణిపుత్రికయొయ్యారమునజేరికపురంపువలవు బాగ లొసంగె,
నొక పాలభంజిక యుదిరిపువ్వుల కెంపుబావడనేరు పేర్పడగ వీచె
నొక వస్త్రప్రతిమయింపూన్చు తెల్లని తావిబొదివించెడు కలాచి పూని నిలచె
నొక చౌకటపుబొమ్మ యొయ్యనొయ్యన పొన్నవిరిదాలుగూర్చిన సురటి విసరె
నిటులు పాంచాలికామణిపటల మూడి-గము లుచితరీతిదార్చ నాయమరకేళి
మండప శ్రీ నుతించుచు మనుజభర్త-దంత జెలిగొల్వ సుఖలీల నుండె నంత.

[చంద్రికా. 2-25]

ఈ పద్యంలో ప్రాణంలేని బొమ్మలు చేసిన చర్యలలాగే ఈ కృతిలో సుఖంలేని కవిత్వం చూపిన ప్రజ్ఞలు కూడా అపురూపంగా ఉంటాయి. కృతి సప్త సంతానాలలో ఒకటి. మాధవరాయలు ఇతరసంతానవంతుడు. పండితుల కెందరికో అగ్రహారాలిచ్చాడు. జటప్రోలులో మదనగోపాలమందిరం కట్టించాడు. మాంచాల కట్టలో మాధవస్వామి ఆలయాన్నీ, సింగపట్టంలో నృసింహాలయాన్నీ నిర్మించాడు. జటప్రోలులో నాయనిపేట సింగపట్టంలో మాధవరాయపేట ఇతడు కట్టించినవే. ఈయన చేసిన ప్రజోపయోగ కార్యాలకల్లా గొప్పది నరసింహసాగర మనే తటాకం. ఇది సింగపట్టంలో నిర్మించాడు. ఈ మహాతటాకంవల్ల ఎంతో వ్యవసాయాభివృద్ధి జరిగిందట. సురభిమాధవరాయలు తవ్వించిన ఈ చెరువులోని నీళ్లు ఇప్పటికీ వాడుకొంటున్నారో లేదో తెలియదుగాని ఇతని కృతిలోని జలాలను ఏ సాధారణ సాహితీపరుడూ ఆచమించడం లేదు.

4. భట్ల పెనుమర్తి కోదండరామయ్య

మనం ఆంధ్రులం. అయినా మన జాతి ప్రాచీన చరిత్రను చెప్పే గ్రంథాలు మన భాషలో లేనే లేవు. ఎన్నో అవతారాలు, ఎన్నెన్నో పేర్లు ఉన్న విష్ణువుకు 'ఆంధ్రవిష్ణువు' అనే పేరు పెట్టుకొని అతణ్ణి మనవాణ్ణి చేసుకొన్న మన పూర్వులు అతని పేర శ్రీకాకుళంలో గుడి కట్టించారేగాని ఆయన చరిత్రను చెప్పే కావ్యాలు వ్రాయించ లేదు. కాకతీయుల కాలంనుంచి శ్రీ కాకొలని వల్లభుని పేరు శాసనాలలో కనబడుతూంది. భోజరాజీయం వ్రాసిన అనంతామాత్యుని తండ్రి 'ప్రత్యక్ష పరమపదం' అయిన శ్రీకాకుళాన్ని సేవించుకొంటూ తన వంశాన్ని పాలించాడు.[1] అయినా కొడుకు చేత ఆంధ్ర విష్ణువు చరిత్రను వ్రాయించ లేదు. శ్రీకాకొలను తిరునాళ్ళను క్రీడాభిరామంలో శ్రీనాధుడు వర్ణించినా ఆ దేవుని చరిత్రను కావ్యంగా వ్రాశాడో లేదో తెలియదు. శ్రీనాధుని వల్లభాభ్యుదయంలోని దంటూ పెదపాటి జగ్గన్న తన ప్రబంధరత్నాకరంలో పద్యం ఉదాహరించాడు.

రజనీవధూకర్ణరజతతాటకంబువలరాజుధవళోష్ణవారణంబు
ప్రోషితయువతి హృత్పుటభేదదాత్రంబు బహుచకోరకుటుంబపానపాత్ర
మధుకైటభాసురమథను దాపటికన్నుచక్రవాకమ్ముల చల్లచేవు
దుగ్ధపాథోరాశి తొలిచూలిసంతతి రోహిణీదేవి తారుణ్యఫలము
చంద్రకాంతశిలానునిలనృపీట(?) - నిర్ఝరాంధోవ్యథామోక్షనియమవైద్య
దంధకారచ్ఛటాహాలహాలహరుండు-చంద్రు డొప్పారె గాంతినిస్తంద్రుడగుచు.

[ప్రబంధరత్నావళి, 461]

1. భోజరాజీయం, 1-40.

చంద్రవర్ణన చేసే ఈ పద్యం ఏ రకం కావ్యంలోనిదో చెప్పలేం. క్రీ.శ. 1432 ప్రాంతాలలో ములికినాటి మోపూరును పాలించే వల్లభరాయని పేర క్రీడాభిరామం వ్రాసి అందులోనే ఆయన వంశాన్ని శ్రీనాథుడు ప్రశంసించాడు. దానినే వల్లభాభ్యుదయం అనడానికి ఆస్కారం చాలదు. అయినా పెదపాటి జగ్గన్న ఉదహరించిన పై పద్యం క్రీడాభిరామంలో లేదు. కనుక శ్రీనాథుడు వేరే కథనే వల్లభాభ్యుదయం పేరిట వ్రాసి ఉండాలి. అది శ్రీకాకుళ ఆంధ్ర దేవుని చరిత్రే అయిఉంటే అది నష్టంకావడం ఆంధ్రుల దురదృష్టాలలో మొట్టమొదటిది అవుతుంది. శ్రీనాథుడంతటివాడు వ్రాసిన ఆంధ్రవిష్ణుకథ దక్కకపోవడం దౌర్భాగ్యమే.

ఆంధ్రవిష్ణువు స్వయంగా శ్రీకృష్ణదేవరాయలవారి కలలో కనబడి ఒక కావ్యం వ్రాయమని పురమాయించాడు. అయితే కన్నడరాయడి చేత ద్రవిడదేశపు కథ వ్రాయించాడే గాని ఈ తెలుగువల్లభుడు తన కథ చెప్పమన లేదు. ఎన్నో పురాణాలు తెనిగించిన ఆంధ్రకవులు బ్రహ్మాండపురాణంలో ఉత్తరఖండంలో ఉన్న శ్రీకాకుళ క్షేత్ర మాహత్మ్యాన్ని ఎంతకాలానికీ తెనిగించలేదు. చివరకు వేచివేచి విసుగెత్తి, మరేకవీ ఈ కథ వ్రాయడని నిశ్చయించుకుని దేవుడు భట్లపెనుమర్తి కోదండరామయ్య అనే కవి స్వప్నంలో కనబడి 'నీవు ఆంధ్ర కావ్యరచనాసామర్థ్యం కలవాడివి' అని ప్రశంసించాడు. అతనికి ఒక సంస్కృత కోశం ఇచ్చి ఇందులో శ్రీకాకుళక్షేత్రమాహాత్మ్యం వ్యత్యస్తంగా ఉంది; యథా క్రమంగా రచించ మన్నాడు; ఒకటి రెండుసార్లు కలలో కనబడి హెచ్చరించాడు. పాపం, కోదండరామయ్య సంస్కృతవ్యాకరణం కౌముదికూడా చదువుకోలేదు. దేవుడు వరమిచ్చినా పూజారి మంజూరు చేయనట్టు దేవుడే వ్రాయమన్నా పండితులు ఒప్పుకొంటారా?

కౌముదియైనఁ జదువకఁ రచియించె నటంచు జిత్తముల్
కోమలమేల (?) శబ్దచయగుంభనలక్షణ లక్ష్య వైఖరిఁ
బ్రేమదలిర్ప జేసెద గరిష్ఠబుధాగ్రణులార వల్లభ
స్వామి వరప్రసాద విభవం బిది సత్కృతిగా దలంపుడీ. [వల్లభా.1-9]

ఈ పద్యంవల్ల కోదండరామయ్యది సహజపాండిత్యం అని తెలుస్తోంది. లక్ష్యలక్షణజ్ఞానంతో వల్లభాభ్యుదయాన్ని ఆయన 593 గద్యపద్యాలలో చెప్పాడు. ఆదిలో బ్రహ్మ గంగాతీరాన తపస్సు చేశాడట. దేవుడు ప్రత్యక్షమై, కృష్ణానదీతీరాన తపస్సుచేయమన్నాడు. బ్రహ్మ తెలుగుదేశానికి వచ్చి ఆ అందాన్ని చూసి ముగ్ధుడై ఒక్కరూపంలో చూడడంవల్ల తనివితీరక పలురూపాల్లో సందర్శించాడు. తపస్సు చేశాడు. ఒకచోట దేవుడు మళ్లా ప్రత్యక్షమైనప్పుడు, స్వామి సాక్షాత్కరించినచోట

వారి విగ్రహాన్ని ప్రతిష్ఠించి బ్రహ్మ ఇలా ప్రార్థించాడు:

అప్పుడు నిన్ను గూర్చి యిట నేనొకడం దపమాచరింప నీ
చొప్పుగ సర్వదేవతలు నూరెల రాజని నిల్పినట్టి యా
దెప్పరవు న్నివాసము విధిప్రవరాకులమయ్యెఁగావునన్
దప్పక కాకుళాహ్వయ మొనర్చితి దేవ యనుగ్రహింపవే. [వల్లభా 1-105]

సంస్కృత ఏకాక్షరనిఘంటువులో 'క' అంటే బ్రహ్మ అని అర్థం-క= బ్రహ్మ చేత, అకుల=వ్యాప్తమైనది కాబట్టి ఆ చోటుకు శ్రీకాకులం అనే పేరు వచ్చిందని సంస్కృతపండితులు అర్థం చెప్పారు. అయితే నిజానికి శ్రీకాకుళం అనే పేరు ద్రవిడభాషాపదం. బ్రహ్మ అనగా ఆర్యులు మన ప్రాంతాలకు వచ్చిన తొలిరోజుల్లో కృష్ణాజిల్లాలో మహారణ్యాలు ఉండేవి. అడవిమధ్య ఒకచోట పెద్దకొలను ఉండేది. దానిని 'కారుకొళం' అనేవారు. కారు అంటే అడవి అని, కొళం అంటే కొలను అని అర్థం. దానినే చక్రతీర్థం అని వ్యవహరించేవారు.[1] కారుకొళం ఉచ్చారణలో కార్‌కొళంగా మారి క్రమేణా కాకుళం అయింది. ఇక్కడ స్థిరపడ్డ ప్రాచీన ఆంధ్రులలో మొదటి రాజు ఆంధ్రవిష్ణువు. అతని విగ్రహానికే తరువాత వారు గుడికట్టారు. ఎన్నో శతాబ్దాలు పూజాపునస్కారాలు నడిచాయి. హారీతి పుత్రశాతకర్ణి కాలంనుంచి, అంటే క్రీ. పూర్వంనుంచి క్రీ.శ. 1145 ప్రాంతాలలో కళింగాన్ని పాలించిన అనంగభీముని కాలం దాకా కాకొలను దేవుణ్ణి వివిధరాజులు పూజించి అభీ ష్టాలు నెరవేర్చుకొన్నారు. వాళ్లలో శాతవాహనుని వంశంలోని సుమత్, ముక్కంటికాడువెట్టి అని పేరుపొందిన త్రిలోచన పల్లవుడూ,[2] కళింగులసేనాని అనంతపాలుడూ ప్రముఖులు. ఈ చారిత్రకవ్యక్తుల గాథలను పూర్తిగా కాక పోతే కొద్దిగానైనా పొందుపరిచే ప్రాచీన ఆంధ్రచరిత్రగా వల్లభాభ్యుదయాన్ని వ్రాసిన భట్ల పెనుమర్తి కోదండరామయ్య ప్రశంసనీయుడు.[3]

ప్రాచీనుల చరిత్రను వ్రాసినా ఈ కవి పుస్తకంలో తన చరిత్రను ఏమీ వ్రాసుకోలేదు. తెలుగుసాహిత్యంలో స్వవిషయంచెప్పుకోని కవులు ఎందరో ఉన్నారు గాని, ఇతనిలాగ తన వంశాన్ని వర్ణించడం దండుగ అని భావించిన వాళ్ళు లేరు.

---

1. వల్లభాభ్యుదయం, 2-26
2. సమగ్రాంధ్రసాహిత్యం, మొదటి సంపుటం (1989), పుట 39.
3. ఈ కావ్యంలోని చారిత్రకాంశాలను కోరాడ రామకృష్ణయ్యగారు, శ్రీపాద లక్ష్మీపతిశాస్త్రిగారు చాలా చక్కగా సమన్వయం చేశారు. చూ వల్లభాభ్యుదయపీఠిక, మద్రాసు యూనివర్సిటీ ప్రచురణ.

తొలిజన్మసంప్రదాయము-లెలమి వితర్కించి చూడ నెయ్యెయ్యవియో
తెలియవు ఇక ముందర రా-గల తత్తత్సంప్రదాయకథ యెయ్యెదియో !
వ. అని వితర్కించి చూడ బ్రకృతి నస్మదీయతనుబంధసంబంధా
న్వయపరంపరాభివర్ణనము చేయుట వృథాసలాపంబని మనంబున నిశ్చయించి....

[వల్లభా. 1 -14, 15]

తన కథ ఏమీ చెప్పుకోకుండా ఆంధ్రవిష్ణువు అభ్యుదయాన్నే వర్ణించాడు. అందుచేత ఈ కవి ఎప్పటివాడో ఏమిటో సరిగ్గా చెప్పలేము. అయితే ఇతడు తన గురువు గారి పేరు తిరుమల తాతాచార్యులవారని చెప్పాడు. 17 వ శతాబ్దిలో ప్రసిద్ధులైన తిరుమల తాతాచార్యులున్నారు. కోదండరామయ్యకూడ బహుశా అప్పటివాడే కావచ్చు. ఈ కాలాన్ని నిర్ణయించడానికి మరొక డొంకతిరుగుడుమార్గం ఉంది. ఏ ముహూర్తాన తిక్కనగారి కలలో హరి హరనాథుడు కనబడ్డాడోగాని ఆంధ్రకవుల స్వప్నాలలో సాక్షాత్కరించడం కూడా భగవంతుని పనులలో ఒకటైంది. అయితే అపురూపం అయిన మూలగ్రంథాలను కవులకు అందించడం మటుకు ఎలకూచి బాలసరస్వతి కాలంలోనే మొదలైంది. ఈ కోదండరామయ్యకుకూడా దేవుడు ఒక పురాతన సంస్కృత శ్రీకోశం బట్వాడా చేయించాడు. అందుచేత ఎలకూచి బాల సరస్వతి కితడు సమకాలికుడో కొద్దిగా అర్వాచీనుడో అని భావించవచ్చు. అంటే, ఇతడు 17 వ శతాబ్ది తొలిభాగంలో ఉంటాడు.

కోదండరామయ్యకు ఈ దేవుడు స్వయంగా పురాణం అందచేసినా నేడు ప్రకటితం అయిన సంస్కృత బ్రహ్మాండపురాణంలో శ్రీకాకుళమాహాత్మ్యకథలు ఏమీ లేవు."వ్యత్యస్తముగా చిరకాలమునుండి దేశమున వ్యాపించియున్న స్థల మాహాత్మ్యమును గూర్చిన గాథలన్నిటిని ప్రోగు చేసి యీతడే యొక ప్రణాళిక నేర్పరచుకొని రచించియుండున"ని పండితులు అభిప్రాయ పడుతున్నారు.[4] ఇదే నిజం కావచ్చు. ఈ కావ్యంలో స్థలపురాణాన్ని బాగా క్రోడీకరించాడు. ఇందులో 593 గద్యపద్యాలున్నా సుమారు 500 పద్యాలలో ముక్తసరిగా కథ చెప్పడమే గాని ముచ్చటగా కవిత్వం వ్రాయడానికి కోదండరామయ్య ప్రయత్నించలేదు. నాలుగో అశ్వాసంలో కడపట ఆంధ్రవిష్ణువు ఊరేగేటప్పుడు ఉప్పరిగ లెక్కి చోద్యం నిక్కిచూసే కాంతలను ఒక పది పద్యాలలో వర్ణించాడు. వాళ్ళా దేవుని దశావతారాలు కీర్తించడం మరొక పది పద్యాలున్నాయి. అ తరువాత కొంచెం ఆహ్లాదకరంగా లక్ష్మీశ్రీహరుల సంవాదం వ్రాశాడు. స్వామివారు తిరువీధుల కేగి తిరిగి వచ్చేటప్పుడు అమ్మవారు తలపులు బిడాయించింది. చెలికత్తెను 'వారెవరో కనుక్కో' మంది

4. వల్లభాభ్యుదయపీఠిక, పుట 9.

అయన స్వవిషయం చెప్పుకొన్నారు. అమ్మవారు చాలా ఇబ్బందిపెట్టే ప్రశ్నలు వేసింది.

కాముకవృత్తి నింత కనికారము లేక భవత్ప్రసేవక
స్తోమయుతంబుగా రజని దొంగలు ద్రిమ్మరునట్టి ప్రొద్దునం
బామరురీతిగా దిరిగి పాయని కూరిమితోడ వచ్చి తా
నేమము గల్గు నీదు కరుణీయము తేటపడన్ జనార్దనా !   [వల్లభా.4-137]

'నీ శరీరంనిండా ఆ గోళ్ల నొక్కు లేమిటి?' అని అడిగింది. 'అడవిలో తిరిగినప్పుడు మంద్రస కొంకిముళ్లచేత ఒడలు జీరలయ్యాయి; ఇవి గోళ్ల గుర్తులు కా'వని అయన సంజాయిషీ చెప్పుకొన్నాడు. అప్పుడామె 'నీ పెదవిమీది ఈ పంటినొక్కు లేమి'టని ప్రశ్నించింది.

అరయగ మౌక్తికానికటమందు వసించిన విద్రుమంబునా
దరహసితప్రదీప్తమగు తావకబింబఫలాధరంబు ని
ష్ఠురతకీరచంచుపుటచుంబితపల్లవరేఖ బొల్పు నుం
దరరదనక్షతవ్రణయుతంబుగ నేమి కతంబొ తెల్పుమా ! [వల్లభా.4-154]

దానికి స్వామివారిలా సమాధానం చెప్పారు.

సురసముదాయమాన్యము వచోవరుషాసురసైన్యదైన్యమున్
బరువడి నొందజేయు శశిభాసురపాండురపాంచజన్యమున్
ఉరవడి నొత్తియూద నధరోష్ఠతలంబున నిట్లు గంట్లుగా
నొరసిన యట్టి నొక్కు లివి యో కలశాంబుధికన్యకామణీ! [వల్లభా. 4-156]

ఆమె ఎంతకీ నమ్మలేదు. కావాలంటే సాక్షు లున్నారన్నా డాయన. ఇంద్రుణ్ణి, చంద్రుణ్ణి, మన్మథుణ్ణి అడుగు అన్నాడు. 'అహా ! ఏం సాక్షులు?' అని ఆమె వాళ్ళ సంగతులు కడిగింది. మునిగారి పంచన కోడికూత కూసి కానిచేత చేసిన పెద్దమనిషి ఇంద్రుడు. ఇక చంద్రుడా ?

జనకుని వెల్లబుచ్చి సహజాగ్రుహవాటికి జేటొనర్చి వం
చన గురుపత్ని జెందియు నిశాచరుడైన కళంకదేహి పు
ట్టిన సుతుతోడ వైరము కడిందిగ బూనుచు గ్రబదోష మం
దున నవతారమైన బహుదోషి నిశావతి సాక్షి కర్హమా?   [వల్లభా. 4-169]

ఆమె దృష్టిలో కర్మసాక్షి ఒక్కడే తగిన సాక్షి. సూర్యునిచేత సాక్ష్య మిప్పిస్తే 'తిరుక్కాపులు' తీయిస్తానంది. భాస్కరుణ్ణి శ్రీహరి తలచుకొన్నాడు. తూర్పు ఎర్రగా కావిరి పారింది. దాంతో ప్రణయకలహం తెల్లవారింది.

4. భట్ల పెనుమర్తి కోదండరామయ్య

తెలుగు సాహిత్యంలో పాటల రూపాన తలుపుల దగ్గర సంవాదం వ్రాసే సంప్రదాయ ఉంది. దేవాలయాల్లోని రంగభోగాలలో ఈ తలుపుదగ్గర పాటలను గుడిసానులు పాడే ఆచారం ఉంది. అర్వాచీనుడు, గోగులపాటి కూర్మనాథుడు ఇటువంటి రచనలు చేశాడు. భట్లపెనుమర్తి కోదండరామయ్య కావ్యంలోకూడా సుదీర్ఘంగా ఇది వ్రాశాడు. తెలుగువల్లభుని చరిత్రలో తెలుగుదనం సముచితమే.

ఆంధ్రవిష్ణువుకథను తొలిసారిగా ఇలాంటి కావ్యరూపంలో వ్రాసిన కోదండరామయ్యకు మన సాహిత్యంలో ప్రముఖస్థానం కాకపోయినా ప్రత్యేకమైన ప్రశంసమాత్రం లభిస్తుంది.

5. రఘునాథ నాయకుడు

పదిహేడో శతాబ్దంలో ఇంకో కృష్ణదేవరాయలు, ఇంకో భోజుడు తెలుగు గద్దెమీద పాలించారు. ఆ ఇద్దరి గొప్పదనం ఒకే వ్యక్తిలో మూర్తీభవించి మూడు పువ్వులై పూచి ఆరుకాయలై కాచి నూరుపళ్లై పండింది. ఆ చిరస్మరణీయుని పేరు రఘునాథనాయకుడు. అత డెప్పుడు పుట్టాడో నికరంగా చెప్పలేం, కాని అతని తాతగారు చెవ్వప్పనాయకుడు మనవణ్ణి చూసి మహానందం పొందాడు. [1] ముక్కు పచ్చలారని బిడ్డగా ఉన్నప్పుడే రఘునాథుడు ముద్దులు మూటకట్టడంతో బాటు 'ముందుముందు నా ప్రతిభ ఇలా వికసింపబోతోం' దన్నట్టు ఆటపాటలలో తన వ్యక్తిత్వం ప్రదర్శించేవాడట. అచ్యుతప్ప నాయకునికి ఇద్దరో ముగ్గురో కుమారులు. వాళ్లలో రఘునాథుడొకడు. అయినా తాతగారు చెవ్వప్పమాత్రం రఘునాథుణ్ణి నాయకుని హయాంలో దీక్షితులవారు మంత్రిగా, మార్గదర్శిగా ఉండేవారు.[2] వారు సర్వతంత్రస్వతంత్రులు. శ్రీపదవాక్య ప్రమాణ పారావారపారీణులు. అద్వైతవిద్యాచార్యులు. వారి మిత్రులుకూడా ఉద్దండ పండితులు 108 గ్రంథాలు రచించి సంస్కృతవాఙ్మయంలో అచంచలమైన స్థానాన్ని ఏర్పరచుకొన్న అప్పయ్య దీక్షితులుగారు ఒకసారి తంజావూరు వచ్చారు. చెవ్వప్పనాయకునిచేత సత్కారాలు పొందారు. [3] ఈ మహాపండితుల అసమానప్రతిభ బాల రఘునాథుని హృదయంలో బాగా ముద్రవేసుకొని ఉంటుంది. వారి అడుగుజాడలలో నడిచి రఘునాథుడు కొత్తదారిని వేసుకొన్నాడు. మంత్రి గోవిందదీక్షితులవారు శాస్త్రపారీణులు. తండ్రి అచ్యుతప్ప శాస్త్రవిద్యా పారంగతుడు. ఈ ఇద్దరిగురించి ఒక చాటువు ఉంది.

---

1. రఘునాథుడు క్రీ.శ. 1575 లో జన్మించిఉంటాడని వి. వృద్ధగిరీశంగారు భావిస్తున్నారు (The Naiks of Tanjore-Annamalai University Historical Series, No. 3. P. 119)
2. కొందరు తంజావూరు కవులు, పండితులు-కురుగంటి సీతారామయ్యగారు, పుట 31.
3. Aravidu Heras, J.O.R. Madras. Vol. III. 159

తేనామద్యంత నామానౌ మహీక్షిద్దీక్షి తావుభౌ
శస్త్రే శాస్త్రే చ కుశలౌ అహవేషు హవేషుచ

అచ్యుత, అనంత, గోవింద అనే మూడు పేర్లలో ఆద్యంతనామాలున్న రాజుగురించి, అతని మంత్రి గురించి చెప్పిన శ్లోకం ఇది. శస్త్రశాస్త్రాలలో, ఆహవహవాలలో కౌశల్యం గల ఈ అచ్యుతగోవిందు లిద్దరిని మించి మెప్పించిన మేధావి రఘునాథుడు. అతడు సంగీత సాహిత్యాలలో ఎంత అందెవేసిన చెయ్యో సమరవిద్యలలో అంత సిద్ధహస్తుడు. ఎటువంటి యుద్ధంలోనైనా అతడు రేకమోవక చూస్తే మెచ్చుకొనేవారు. 'మన ప్రతిష్ఠ నిలబెట్టగల సమర్థుడు వీడే' అని చెవ్వప్ప చెప్పడం ఆ నాటి రాజోద్యోగులందరూ విన్నారు.[4]

నిజానికి రఘునాథుని సామర్థ్యం చిన్నప్పుడే వెల్లడయింది. మొగ్గ విరియకముందే అతని మేదడు వరివశింపసాగింది. అంతఃపురంలోని మిగిలిన పిల్లలు ఆటపాటలాడు కొనే అతిచిన్నవయస్సులో రఘునాథుడు ఆసక్తితో అన్నీ చదువుకొనేవాడు. ఇది చూసి తండ్రి అచ్యుతప్ప చాలా పొంగి పోయేవాడు గాని తల్లి మూర్తిమాంబ మాత్రం సహజంగా ఆరాటపడేది. చెక్కులు చిదిమితే పాలుగారే చిన్నవయస్సులోనే తన బిడ్డను చదివిస్తున్నందుకు ఆ తల్లి బాధపడ్డ సంగతి సమకాలికులకు బాగా తెలుసు.[5] నవరత్న ఖచితమైన పలకమీద ఓనమాలు దిద్దిన రఘునాథుడు ఉత్తరోత్తరా సాహిత్యరత్నా లన్నిటికి నికషోపల మయ్యాడు. మహాపండితులు గోవిందదీక్షితులు గారి తర్ఫీదులో అతడు నీతికోవిదు డయ్యాడు.

గోవిందదీక్షితులవారు మూడుతరాల నాయకులకు ముఖ్యమంత్రిగా, కుడి భుజంగా ప్రవర్తించినవారు. వారు చెవ్వప్ప నాయకుని కొలువులో బహుశా క్రీ.శ. 1565 లో చేరారు. క్రీ.శ. 1580 లో రాజ్యానికి వచ్చిన అచ్యుతప్ప గెలిచే సమర నిశ్శంకుడు.[6] ఒంటిమీద కత్తిగీట్లు పడకుండా యు ద్ధం చేయగల సామర్థ్యం ఎంతో సాధనవల్ల గాని రాదు. బాలరఘునాథుడు ఏరకమైన ఆయుధంతోనైనా యుద్ధం చేయగల విద్యను నేర్చుకొన్నాడు. మెరు పులాగ కత్తితిప్పే చేత్తోనే ఒడుపుగా వీణమీద గమకాలు పలికించడం కూడా రఘునాథునికి చిన్నప్పుడే అలవడింది.

---

4. 'అస్మాకమేతేనభవేత్ప్రతిష్ఠా, ధర్మేణసమర్థశ్చన ఏవరాజ్యం' అని చెవ్వప్ప అన్నట్టు 'సంగీతసుధ' అవతారికలో గోవిందదీక్షితులవారు వ్రాశారు.
5. ఇది యజ్ఞనారాయణదీక్షితులవారు తమ సాహిత్యరత్నాకరంలో చెప్పారు.
6. విజయవిలాసం, అవతారిక, 40

యుద్ధాలంటే చెవికోసుకొనే రఘునాథునికి చెవినిల్లు కట్టుకొని సంగీతం ఎవరు నేర్పారో తెలియదుగాని రఘునాథుని యుద్ధప్రీతిని, వాద్య ప్రతిభను కలిపి ఒక కవి చమత్కరించాడు. కలహభోజనుడైన నారదుడే సాక్షాత్తూ రఘునాథుని వీణగురువై ఉండాలి. లేకుంటే యుద్ధప్రియుడైన రాజకుమారునికి విపంచికా వాదనంలో ఇంతటి సామర్థ్యం రావడానికి అవకాశం లేదు అని సమకాలికులు చెప్పారు.[7]

సమర, సంగీతవైదుష్యాల సంగతి అలా ఉండగా సాహిత్యంలో రఘునాథుడు చక్కని ప్రతిభ చూపించాడు. చతుర్విధకవిత్వాలలో చాతుర్యం సంపాదించాడు. తాను నేర్చుకొన్నంత విద్యను ఇతరులకు బోధింపగల నైపుణ్యం కూడా రఘునాథునితో ఉంది. షడ్దర్శనీపారంగతుడైన యజ్ఞనారాయణ దీక్షితులంతటి వాడు రఘునాథుని శిష్యరికంచేసి సంస్కృతపండితు డయ్యాడు. ఈయన గోవిందదీక్షితులవారి పెద్దకొడుకు. ఇతడు తన గురువు రఘునాథ నాయకుడు సర్వజ్ఞుడని, కావ్యాలంకృతి నాటకాది కల్పనా పాండిత్యం అద్భుతమని తన అలంకారరత్నాకరంలో చెప్పాడు. తన గురువుగారికి తానెంతో ఋణపడి ఉన్నానని చాటుకొన్నాడు. తాను గురుదక్షిణ ఇవ్వడానికి బదులు శిష్యుడే తన కర్ణాలంకారాలు, పతకాలూ, పాదాంగదాలు, కంకణాలూ ఇచ్చాడని యజ్ఞ నారాయణుడు వివరించాడు. ఈయన అలంకారరత్నాకరం అనే లక్షణ గ్రంథాన్ని, సాహిత్యరత్నాకరం అనే కావ్యాన్ని రఘునాథ భూపాలీయం అనే నాటకాన్ని ఉత్తరోత్తరా రచించాడు.

శిష్యుడు సంస్కృతంలో అటువంటి గ్రంథరచనచేస్తే గురువు తెలుగు కావ్యాలను రచించడంలో ప్రత్యేకశ్రద్ధ వహించాడు. అత్యాశుకవిత్వం ఆయనకు ఒకప్పుడు సరదా. ఒకనాటి రాత్రి చుట్టూ లేఖకులను కూర్చోపెట్టుకొని రఘునాథుడు పారిజాతాపహరణం అనే ప్రబంధాన్ని ఆశువుగా చెప్పుకొంటూ పోయాడు. ఆ శైలి మాకందకందళం , మరంద బంధురం. మొదలుపెట్టిన రెండుయామాలలో, అంటే ఆరుగంటలలో ఆ కావ్యాన్ని రఘునాథుడు ముగించాడు. అతడెంత త్వరితంగా చెప్పుకొనిపోయా డంటే అతికష్టంమీద తప్ప వ్రాయసకాళ్ళు లిఖించలేకపోయారు.[8] ఒక్కరాత్రిలో ఇంతటి కావ్యం తన కొడుకు రచించాడని అచ్యుతప్పనాయకుడు పొంగిపోయాడు. దానిని విబుధులంతా వినిమెచ్చుకొన్నారు. కుమారుని నైపుణ్యాన్ని తగినరీతిగా గుర్తించి సత్కరించాలని అచ్యుతుడు నిండుసభలో రఘునాథునికి కనకాభిషేకం చేశాడు.

---

7. సాహిత్యారత్నాకరం, 5-8
8. సాహిత్యరత్నాకరం, 5-30

తన ప్రతిభను అలా ఎన్నికచేసిన తండ్రికి రఘునాథుడు అమోఘమైన సేవ చేశాడు. అచ్యుతప్ప నిర్మలసత్కీర్తి నిఖిలదేశాల నెగడేటట్లు కొడుకు అచ్యుతాభ్యుదయం అనే ద్విపదకావ్యాన్ని వ్రాశాడు. చారిత్రక పురుషుల జీవిత విశేషాలను పొందుపరుస్తూ వ్రాసే కావ్యాలను అభ్యుదయకావ్యాలుగా మన పూర్వులు పేర్కొనేవారు. సాళువతుళువ వంశాలవారు రాయసింహాసనం ఎక్కి విజయనగర సామ్రాజ్యాన్ని పాలించే రోజులలో రాజనాథడిండిముడు అనే కవి సంస్కృతంలో రెండు అభ్యుదయకావ్యాలు వ్రాశాడు. ఒకటి సాళ్వాభ్యుదయం. ఇందులో సాళువ నరసింహదేవరాయలు ప్రతాప వితరణాల చరిత్ర వుంది. ఇది పదమూడు సర్గలమహాకావ్యం. ఈ సాళువ నరసింహ దేవరాయలు క్రీ.శ. 1485-90 దాకా రాయసింహాసనంపై పాలించాడు. ఇతడు స్వయంగా కవి. రామాభ్యుదయం అనే కావ్యాన్ని వ్రాశాడు. అనేకకృతులు అంకితం పుచ్చుకొన్నాడు.[9] ఈ సాళువరాయలపేర సాళ్వాభ్యుదయం వ్రాసిన రాజనాథడిండిముడు మరి కొన్నాళ్ళకు అచ్యుతరాయాభ్యుదయం అనే కావ్యం వ్రాశాడు. ఈ కావ్యసందర్భంలో ఒక విషయం ప్రస్తావించాలని నిడుదవోలు వెంకటరావుగారు ఇలా వ్రాశారు. "అచ్యుతరామాభ్యుదయమనగా శ్రీకృష్ణదేవరాయల తండ్రి యగు నచ్యుతదేవరాయలే కాని వేరు కారు. కృష్ణదేవరాయల తండ్రి చరిత్రమునే నచ్యుతదేవరాయల యాస్థానకవి రాజనాథ డిండిముడు రచియించెను."[10] ఈ వాక్యాలతో నిడుదవోలువారు కొత్తచరిత్ర సృష్టించారు. జగత్ప్రసిద్ధుడైన కృష్ణదేవరాయలవారి తండ్రిపేరు నరస నాయకుడు. ఇతణ్ణి నరసింహుడంటారు, అని మిడిల్ స్కూల్ పాఠ్యగ్రంథాలలో సైతం కనబడుతూంది.[11] అయితే 'పరిశోధనా పరమేశ్వరు' లైన నిడుదవోలు వారు మాత్రం కృష్ణదేవరాయల తండ్రి అచ్యుతరాయలని ఒకటికి రెండుసార్లు ఒకే పేరాలో చెప్పి చరిత్రనే ఎందుకు మార్చారో తెలియదు. అచ్యుత రాయలు వాస్తవానికి కృష్ణదేవరాయలకు సవతి తమ్ముడు. క్రీ.శ. 1530-1542 దాకా సామ్రాజ్యాన్ని పరిపాలించాడు. ఇతని మరదలినే తంజావూరు చెవ్వప్ప నాయ కుడు పెళ్ళాడాడు. తన ప్రభువూ తోడల్లుడూ అయిన అచ్యుతరాయల పేరునే చెవ్వప్ప తన కుమారునికి పెట్టుకొన్నాడు. సంస్కృతంలో ఆ అచ్యు తరాయల అభ్యుదయాన్ని రాజనాథడిండిముడు వర్ణిస్తే తరువాత ఇంకోతరానికి ఈ అచ్యుతుని అభ్యుదయాన్ని రఘునాథుడు తెలుగులో ద్విపదగా వ్రాశాడు.

---

9. సమగ్రాంధ్ర సాహిత్యం, VI తొలిరాయలయుగం, పుటలు 7,8

10. దక్షిణదేశీయాంధ్ర వాఙ్మయము, ద్వితీయముద్రణ, పీఠిక, పుట 64.

11. తెలుగువాచకము. ఆరవతరగతి, ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వ ప్రచురణము, పుట 25.

ఈ అచ్యుతాభ్యుదయాన్ని ఆనాడు తంజావూరు కొలువులో అప్పు డప్పుడు కొందరు చదివి వినిపిస్తూ ఉండేవారు. అయితే ఇది ఇప్పుడు అల భ్యం. ఈ కావ్యం దొరికితే అనాటి చారిత్రక విశేషాలు చాలా సప్రమాణికంగా దొరికేవి. రఘునాథుడు వ్రాసిన ఈ కావ్యంలాగే మరికొన్ని కూడా నేడు దొరకవు. అలా నష్టమైన కావ్యాల పేర్లయినా తెలుస్తున్నందుకు కొద్దిగా సంతో షించాలి. గజేంద్రమోక్షం, జానకీ పరిణయం, రుక్మిణీకృష్ణవివాహం అనే మూడు కావ్యాలు రఘునాథుడు వ్రాసినట్టు తెలుస్తున్నా అవి కాలగర్భంలో కలిసిపోయాయి. ఆయన రచించిన నలచరిత్ర అనే ద్విపదకావ్యం, వాల్మీకిచరిత్ర అనే పద్యకావ్యం, రామాయణ బాలకాండలో కొంతభాగం దొరుకుతున్నాయి. వీటిలో నలచరిత్ర ఎనిమిది అశ్వాసాల రచన. దానిని సుఘటితమైన నవరస స్ఫుటశబ్దాలతో రమ్యవాగ్జాల్యం గల రఘునాథుడు రచించాడు. నవరసాలపై అతనికి ప్రత్యేకమైన మక్కువ ఉన్నట్టుంది. శ్రీనాథుణ్ణి ఆయన నవరస నాథుడన్నాడు. ద్విపదనలచరిత్రలో ఆయన కవిత్రయం వారిని చాలా చక్కగా వినుతించాడు.

శిలలోపల వెన్న చిలికిన కరణి–నలఘుసంస్కృతముల యర్థంబు లెల్ల
దెలుగుమాటల దేట తెల్లంబు గాగ – జెలువొంద బల్కనేర్చిన
నన్నపార్యు దిక్కయజ్వను వెఱ్ఱ ధీమణి దలచి

[నలచరిత్ర 1-295 నుండి 209]

ఈ కావ్యాన్ని వ్రాశాడు. ఆయన చెప్పినట్టు కవిత్రయంవారు శిలలలో వెన్న చిలికిన వాళ్లే ! రఘునాథునికి శ్రీనాథుడంటే ప్రతేక్యమైన అభిమానం. తన రచన లన్నిటి లోనూ అతణ్ణి ప్రత్యేకం ప్రస్తుతించాడు. నలచరిత్రలో ఇలా భూషించాడు:

అక్కజంబుగ నిటులొన నసుభయ –భాషల నానార్థభంగు లింపార
నైషధాది ప్రబంధంబుల తెన్నెవి – భువివిల్విసత్కీర్తి బొందిన యట్టి
నవరసనాథు శ్రీనాథునిబాగడి. [నలచరిత్ర–1-110నుండి 114]

దీని తరువాత వ్రాసిన వాల్మీకిచరిత్రలో కూడా శ్రీనాథుని రసశ్రీలను రఘునాథుడు మెచ్చుకొన్నాడు.

సందర్భంబున వార్థగర్భమగుచుం జాటుక్రియఁ మించగా
జిందుల్ద్రొక్కుచు నిండి యంతట రసశ్రీమెచ్చు గొల్పంగ నా
నందాంభోదితరంగముల్ వలె బ్రబంధమ్ముల్ భువిఁ నిల్పి దా
నం దెల్లంబుగ గీర్తిగాంచి మను శ్రీనాథుఁ మదిం గొల్చెదఁ.

[వాల్మీకి చరిత్రము, 1-12]

ఈ పద్యంలో సందార్భానికి తగిన రీతిగా వైదుష్యాన్ని ప్రకటించే శ్రీనాథుని ఆయన మెచ్చుకొన్నాడు. ఇదే సుగుణాన్ని మళ్ళా రామాయణంలో చేసిన స్తుతిలో కూడా రఘునాథుడు పేర్కొన్నాడు.

నానాశాస్త్రపురాణ-జ్ఞానము సందర్భమున బొనంగగ గృతు లె
న్నేని యొనరించి మించిన – శ్రీనాథుని వచనవైఖరిన్మది దలతుఁ.

[రఘునాథరామాయణము, 1-12]

శ్రీనాథుణ్ణి ఇలా మెచ్చుకొనే రఘునాథుడు చిన్నప్పుడే శృంగారనైషధాన్ని చదివి అందులో నలచరిత్ర సగమే ఉంది కాబట్టి పూర్తిగా చెప్పాలని భావించి ఉంటాడు. అయితే అప్పటికే ఇద్దరు కవులు ద్విపదకావ్యంగా నలచరిత్రను వ్రాశారు. చక్రపురి రాఘవాచార్యులు, బట్టే పాటి తిమ్మయ్యల ద్విపదనల చరిత్రలు ఒకనాడు బాగా ప్రచారంలో ఉన్నాయి. అయినా వాళ్ళ రచనలు రఘునాథుడు చూడలేదు కాబోలు. చూసినా నచ్చలేదు కాబోలు. సొంతంగా దానిని రచించాడు. చక్రపురి రాఘవాచార్యుల రచన పేలవంగా ఉంది. శ్రీనా థుడు చూపిన సొగసు లత డెక్కడా వాడుకోలేదు. అందుకే రఘునాథుని మనస్సు చివు క్కుమని తానే స్వయంగా వ్రాశాడు. తొలుత నలుడు హంసను పట్టుకొన్నప్పుడు అది నలునితో 'మా మీద దండనీతిం బ్రయోగింప నీకుం దగునె? అదియుం గాక' అని తన సంగతి చాలా విపులంగా చెప్పుకొన్నట్టు శ్రీనాథుడు ఒక సీసంలో చిత్రించాడు. అదిచాలా తెలుగుతనం ఉట్టిపడే పద్యం.

తల్లి మదేకపుత్త్రిక పెద్ద కన్నులు గాన దిప్పుడు మూడు కాళ్ళ ముసలి
యిల్లాలు గడుసాధ్వి.. మియు నెఱుగదు పరమపాతివ్రత్య భవ్యచరిత
వెనుకముందర లేరు నెవరైన చుట్టాలు లేవడి యొంతేని జీవనంబు
గానక కన్న సంతానంబు శిశువులు జీవన స్థితి కేన తావలంబు
కృప దలంపగదయ్య యో నృపవరేణ్య
యభయ మీవయ్య యో తుహినాంశువంశ
కావగదవయ్య యర్థార్థికల్పశాఖి
నిగ్రహింపకుమయ్య యో నిషధరాజ. [శృంగారనైషధం, 1-109]

ఈ పద్యాన్ని రాఘువాచార్యులు తన ద్విపదలో స్మరింపనేలేదు. రఘునాథుడు చాలా చక్కగా మరింత తెలుగుతనం వెల్లివిరిసే టట్టు వ్రాశాడు. చూడండి.

ఒంటిగాదనె నాకు నూరంత బలగ-మింటికెల్లను గర్త నే నొక్కరుండ
నాతల్లి యెంతయైనను గలదయ్య- నాతల్లికూటికి నవయదెన్నడును
నూరేండ్లపండు కన్నులుగానవిపుడు-గారంబుపట్టి నొక్కరుడ నేనరయ
యిల్లాలు కడుగోల నెండకన్నెరుగ-దల్లడిల్లగనుండు నట్టిది యేను
కొడుకులుగుడ్లలో కూనలు నన్ను-బెడబాయరెన్నడు పెంచినమమత
బిసఖండములు దెచ్చి పెట్టునందాక-దెసలచూచుచు నోరు దెరచి యుందుదురు
కన్నవారికి బోలె కాన్పించునయ్య- విన్నవారల కట్టివెదనలెల్ల
దయచూదుమయ్యనంతపనీయచరిత-నయమెంచవయ్య యో నవనీతభావ.

[నలచరిత్ర]

శ్రీనాథుని పద్యానికీ ద్విపద నిజంగా మెరుగుపెట్టడమే. శ్రీనాథుని హంస తన తల్లి 'పెద్ద' అని చెప్పిన చోట రఘునాథుని హంస అమెను 'నూరేండ్లపండు' అంటుంది. శ్రీనాథుని హంస 'కడుసాధ్వి యేమి యెరుగదు' అంటే రఘునాథుని హంస తన ఇల్లాలు 'కడుగోల'అంటుంది. శ్రీనాథుడు 'కానక కన్న సంతానంబు శిశువులు' అంటే రఘు నాథుడు వాళ్ళను 'గుడ్లలో కూనలు' అని చెప్పాడు. బొత్తిగా పొత్తిళ్ళలో ఉండే బిడ్డలు కనుకనే కూటికోసం నోరు తెరచుకొని ఉంటారు. శ్రీనాథుని హంసకు వెనక ముందర నెనరైన చుట్టాలు లేరుగాని, రఘునాథుని హంసకు బోలెడంత బలగం. అయితే ఇద్దరి హంసలూ రెక్కాడితేగాని డొక్కాడ దంటాయి. శ్రీనాథునిహంస 'జీవనస్థితి కేన తావలంబు' అని రమారమి చివరన అంటే రఘునాథుని హంస 'ఇంటికెల్లను గర్త నేనొక్కరుండ' అని మొదటే చెప్తుంది.ఇద్దరి హంసలూ 'నిగ్రహింపకుమయ్య' అని ఏకగ్రీవంగా అంటాయి. ఈ విధంగా శ్రీనాథుని రచనతో రఘునాథుని ద్విపదను పోల్చుకుంటూ వెడితే చాలా సారస్యాలు కనపడవచ్చు. మన సాహిత్యంలోఉన్న నలచరిత్ర లన్నింటిలో రఘునాథుని కావ్యానికి ఒక విశిష్టస్థానం ఉంటుంది. అయితే ఇది విరివిగా ప్రచారంలోలేకపోవడమే శోచనీయం. ఈ ద్విపదను అదిలో చెలికాని లచ్చారావుగారు తమ 'అంధ్రభాషా విలాసిని' పత్రికలో అచ్చువేశారు. అ తరువాత ఇది క్రీ.శ. 1929లో గ్రంథరూపంలో వచ్చింది.[12]

అయినా నిడుదవోలువారు చెప్పినట్టు ఈ కావ్యాన్ని సమీచీనంగా మళ్లా

---

12. ఈ సంగతులను చెప్పి రఘునాథుని నలచరిత్రనుండి సుదీర్ఘమైన ఉదాహరణలను నిడుదవోలువారు ఇచ్చారు.(దక్షిణదేశీయాంధ్ర వాఙ్మయము- ద్వితీయముద్రణం, పుటలు 36-41.) వారి ఉదాహరణలే నేను వాడినవి. అందుకు కృతజ్ఞత తెల్పుతున్నాను.

ముద్రించాలి.[13] ఇది రఘునాథుని తొలిరచనలలో చేరినది. దీని గద్య చాలా సాధారణంగా ఉంది.

> ఇది రామచంద్రమహితదయా సాంద్ర-విదితసాహిత్య నవీనసాహిత్య చినచెవ్వయాద్యుతక్షితిపాలతనయ-రఘునాథభూపాలరమ్యవాగ్జాల సుఘటిత నవరసస్ఫుటశబ్దమహిమ-దనరెడునలచరిత్రమను ప్రబంధ మున బ్రథమాశ్వాస మనదగు శ్రీల

ఈ గద్యలో ద్విపదకావ్యాన్ని ప్రబంధమనడం గమనించతగ్గది. రఘునాథుడు అరుగంటలలో చెప్పిన పారిజాతాపహరణంకూడా ప్రబంధమే అని సమకాలికులు అన్నారు.[14] ఇదికూడా ద్విపద కావ్యమే కాబోలు. నలచరిత్ర గద్యలో రఘునాథుడు తాను భూపాలుణ్ణని చెప్పుకొన్నాడు. బిరుదు లేం వేసుకోకుండా నిరాడంబరంగా స్వవిషయం తెలియజేయడం వల్ల, ఆ రచన చేసేటప్పటికి అతడు యువరాజైనా అయ్యాడో లేదో చెప్పలేం.

రఘునాథుని యువరాజపట్టాభిషేకం చాలా అసాధారణమైన రాజకీయ పరిస్థితులలో క్రీ.శ. 1594లో జరిగింది. అప్పటికతనికి పట్టుమని ఇరవై సంవత్సరాలు ఉండవచ్చును. అతని తండ్రికి మటుకు ఏళ్ళు మీరాయి. అచ్యుతప్పనాయకుడు తన తండ్రితో కలసి క్రీ.శ. 1561 నుంచి పాలిస్తున్నాడు. క్రీ.శ. 1594 నాటికి ఏభయిఎనిమిది సంవత్సారాలు పైబడి ఉంటాయి. రమారమి ముప్పయి మూడేళ్ళ సుదీర్ఘ పాలన చేశాడు. ఆ వయస్సులో సైన్యాలను నడిపించుకుని యుద్ధంలో అతడు పాల్గొనలేడు. అయినా తప్పనిసరిగ యుద్ధం చేయవలసిన పరిస్థితి వచ్చింది. 1594-95లో గోల్కొండ సైన్యాలు పెనుకొండపై దాడి చేశాయి. కోటను ముట్టడించాయి. అప్పుడు రాయసామ్రాజ్యాన్ని రెండవ వెంకటపతిరాయలు పాలిస్తూ ఉండేవాడు. రక్షసితంగడి యుద్ధంలో పాతికేళ్ళ క్రిందట పతనమైన ప్రతిష్ఠను మళ్ళీ నిలబెట్టి కూలిపోయిన రాజ్యాన్ని కూడదీసుకొనడానికి ఇమ్మడి వెంకటపతిరాయలు ప్రయత్నించాడు. అందుచేత గోల్కొండ సుల్తానులకు కన్నెర్ర అయింది. ముట్టడించారు. తన సామంతులందరికీ సేనలతో వచ్చి సహాయం చేయమని రాయలు కబురుపంపించారు.

---

13. ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వ ప్రచురణగా ఇది 1984లో వెలువడింది. డాక్టర్ రామాపంతుల లక్ష్మీకామేశ్వరరావుగారు పరిష్కరించారు.

14. 'శ్రీ పారిజాతపహరణాభిధానో-యేనైకరాత్రేణకృతఃప్రబంధః' అని రాజచుడామణదీక్షితులు తన రుక్మిణీ పరిణయంలో రఘునాథుని రచనలను గురించి చెప్పాడు.

ఆదినుంచీ రాయసింహాసనాన్ని తంజావూరు చాలా అణకువగా సేవించు కుంటూంది. సార్వభౌముడు సహాయం చేయమన్నప్పుడు తప్పనిసరిగా సైన్యాలు తరలించుకొని వెళ్ళాలి. అదనుకు దళాలు తేవాలన్న షరతులోనే అమరభూములను చక్రవర్తి ప్రసాదిస్తాడు. తాను స్వయంగా సేనలను తీసుకొని వెళ్ళలేక, ఏం చెయ్యాలో అన్న డోళాందోళనలో అచ్యుతప్పనాయకుడు పడ్డాడు. అప్పుడు మహామంత్రి గోవింద దీక్షితులువారు రఘునాథుణ్ణి సేనలతో పంపమన్నారు. అయితే రఘునాథుడు రాజకుమారులలో ఒకడు మాత్రమే. అతని శక్తిసామర్థ్యాలు తండ్రికీ, మంత్రికీ తెలియవచ్చును గాని ఇతరుల కెలా తెలుస్తాయి? చక్రవర్తి చాలా కష్టాలో ఉన్నప్పుడు ఎవడో పసివాడికి సైన్యాలిచ్చి పంపడం ఏం బాగుటుంది? ఇది విషమసమస్యే. దానిని గోవిందదీక్షితులువారు చక్కగా పరిష్కరించారు. రఘునాథునికి యువరాజ పట్టాభిషేకం చేసి పంపిస్తే ఎవరి గౌరవానికీ భంగం ఉండదు. ఈ ఏర్పాటుకు రఘునాథుని అన్నగారుమాత్రం బాధపడి ఉంటాడుగాని మిగిలిన వాళ్ళంతా సంతోషించారు.

తంజావూరు దళాలను తీసుకొని రఘునాథుడు పెళ్ళికి వెళ్ళినట్లు తరలి వెళ్లాడు. అతడు వస్తున్నాడని వినగానే పెనుగొండను ముట్టడిస్తున్న గోల్కొండ సైన్యాలలో కలవరం ఏర్పడింది.[15] ఒక పక్కనుంచి రఘునాథుడు, మరొక పక్క నుంచి మట్ల అనంతరాజు, ఇంకొకవైపునుంచి వెలుగోటి వారు సైన్యాలు తరలించుకొని వచ్చారు. ఇమ్మడి వెంకటపతిరాయలకు ధైర్యం ఇనుమడించింది. కోటలోని సైన్యాల ఉత్సాహం కొండంత పెరిగింది. గోల్కొండ సైన్యాలను తరిమికొట్టారు. అఖండవిజయాన్ని సాధించారు. పర రాజ్యపుసైన్యాలను ఓడించాక ఇమ్మడి వెంకటపతిరాయలు తనకు సహాయం చేయని సామంతులను శిక్షింపదలిచాడు. నేటి కోలారు ప్రాంతాలను ఆ నాడు మురసనాడు అనేవారు. భళ్ళాలపురం కోటలోని తమ్మయ్యగౌడు డనే సామంతుడు సార్వభౌముని ధిక్కరించాడు. అతనికి గుణపాఠం చెప్పమని మట్ల అనంతరాజును, తంజావూరు రఘునాథుణ్ణి, వెలుగోటి కస్తూరి రంగప్పను, ఇమ్మడి వెంకటపతిరాయలు పంపించాడు. ఈ వీరాధివీరులు అవలీలగా అపని సాధించారు. తమ్మయ్యగౌడుని బంధించి రాయల పాదాక్రాంతుణ్ణి చేశారు. వయస్సులో చిన్నవాడైనా, ఎంతో అనుభవిజ్ఞునిలాగ తనకు తోడ్పడ్డ

---

15. పెనుగొండముట్టడి 1594-95లో జరిగిందని ఇటీవల చరిత్రకారులు నిర్ణయించారు. చూ॥ రఘునాథనాయకాభ్యుదయం, వేలటూరి ఇంగ్లీషుపీఠిక, పుట26.

రఘునాథుణ్ణి నిండు సభలో రాయలు ప్రశంసించారు. రాజ్యం నిష్కంటకమైనందుకు సంతోషించి సముచిత సత్కారాలు చేశాడు. సార్వభౌముని దృష్టిలో పడి ఇంత గౌరవాన్ని నోచుకున్న రఘునాథుని పలుకుబడి ఇతరులు ఉపయోగించుకోవాలనుకొన్నారు. ఇమ్మడి వెంకటపతిరాయలకు తొలినుంచీ తంజావూరు విధేయంగా ఉన్నా మధుర చెంజీ రాజ్యాలు మటుకు ప్రతికూలంగా ఉండేవి. చెంజిని పాలించే కృష్ణప్పనాయకుణ్ణి అంతకుముందే ఎప్పుడో ఓడించి వెంకటపతిరాయలు చెరలో ఉంచాడు. కారాగారంలో మ్రగ్గుతున్న చెంజి కృష్ణప్పను ఎలాగైనా విడిపించాలని అతని అంతఃపురస్త్రీలు ప్రయత్నించారు. రఘునాథుని వద్ద మొర పెట్టుకున్నారు ఆ యువకుని మనసు కరిగింది. సాటి సామంతుడు చెరలో బాధపడడం సహించలేకపోయాడు. సార్వభౌముని కోరాడు. స్వంతాని కేం కోరుకొనక, పరోపకారం చేస్తున్న రఘునాథుణ్ణి ప్రశంసించి సార్వభౌముడు వెంటనే చెంజికృష్ణప్పను విడిచిపెట్టాడు. తనకు స్వేచ్ఛను ప్రసాదించిన రఘునాథుని ఋణం తీర్చుకొనడానికి వేరేమార్గం లేని కృష్ణప్ప తన కూతురినిచ్చి పెళ్ళిచేశాడు. పెళ్ళికి వెళ్ళినట్టు యుద్ధానికి వెళ్ళిన రఘునాథుడు పెళ్ళి చేసుకొని వచ్చాడు.

ఈ చెంజిరాకుమార్తె పేరు లక్ష్మమ్మ. ఈమె కాక రఘునాథునికి మరి ముగ్గురు భార్యలున్నారు. వెంపరాజుగారి కుమార్తె 'కళావతి' అతని పెద్ద భార్య. పేరేమిటో తెలియదు గాని పేరయ్య గారి కుమార్తె రెండవ భార్య. మూడవ భార్యపేరు వెంకటమ్మ. పునుకొండ ముట్టడిలోను, మురసనాడు యుద్ధంలోను పాల్గొని, విజయాలను సాధించిన రఘునాథుడు విజయలక్ష్మితో పాటు లక్ష్మమ్మ అనే పెళ్ళి కూతురుతో సహా వస్తున్నడని తెలిసి అచ్యుతప్పనాయకుడు సంబరపడ్డాడు. స్వయంగా ఎదురేగి స్వాగతం చెప్పాడు. రఘునాథునికి ప్రజల ఆదరాభిమానాలు లభించాయి. తండ్రికి ఇష్టుడయ్యాడు. ఇదంతా చూసిన అతని అన్నగారికి అసూయ కల్గింది. రాజ్యం తనకు రాకుండా పోతుందని భయపడి ఏదో కుట్రపన్ని ఎదురుతిరిగి నట్టుంది. రఘునాథునిపై పక్షపాతంతో అచ్యుతప్ప తన పెద్దకొడుకుని కారాగారంలో బంధించాడు. రాజ్యభారమంతా రఘునాథునికే అప్ప చెప్పి అచ్యుతప్ప నాయకుడు వానప్రస్థాశ్రమం స్వీకరించాడు. తన 370 మంది భార్యలతో అతడు శ్రీరంగంలో నివాసం ఏర్పరచుకొన్నాడు. అచ్యుతప్ప నాయకుని కడపటి శాసనం క్రీ.శ. 1596లో ఉంది. అది రఘునాథుడు పెనుకొండ, మురసనాడు యుద్ధాలనుండి తిరిగివచ్చిన ఏడు, క్రీ.శ. 1597లో మన దేశానికి వచ్చిన నికలాయ్

షేమంటా అనే జెసూట్‌ఫాదరీ వ్రాసిన వ్రాతలవల్ల ఆ దరిమిలాని అచ్యుతప్ప నాయకుడు రాజ్యపరిత్యాగం చేసినట్టు తెలుస్తోంది.[16]

తండ్రి వానప్రస్థానికి వెళ్ళిన తరువాత రఘునాథుడు మూడేళ్ళు అధికారాన్ని నిలదొక్కుకున్నాడు. మంత్రివర్గ మంతా అతని పక్షమే. మొదట ఎవరైన సుముఖంగా లేకపోతే ఈ లోపున రఘునాథుడు వాళ్ళను తన వైపు తిప్పుకొన్నాడు. క్రీ.శ. 1600లో అచ్యుతప్పనాయకుడు మరణించాడు. అతని 370 మంది భార్యలూ అతనితో సహగమనం చేశారు. తండ్రి మరణించగానే రఘునాథుడు చెరలో ఉన్న సోదరుణ్ణి హత్య చేయించాడన్న సంగతి విదేశంనుండి వచ్చిన సమకాలికులు గ్రంథస్థం చేశారు.[17] అయితే, స్థానికులెవ్వరూ ఈ సంఘటన గురించి ఏమీ చెప్పకపోవడం అటుంచి అచ్యుతప్పనాయకుని కితర పుత్రసంతాన మున్నట్టు కూడ తప్పిజారేనా పేర్కొనలేదు. ఆస్థాన కవులెందరో రఘునాథుని జీవితవిశేషాలను గురించి వ్రాశారు. వాళ్లందరూ అత డపర శ్రీరాముడని చిత్రించారు. ఫాదరీల సాక్ష్యం త్రోసిపారేయలేని చరిత్రకారులు ఇంకేవైనా బలవత్తరమైన ఆకరాలు దొరికే దాకా రాజ్యం కోసం రఘునాథుడు భ్రాతృహత్య చేయించాడో లేదో ఇదమిత్థం అని తేల్చ రాదంటారు.[18]

క్రీ.శ. 1600 లో రఘునాథుడు పట్టం కట్టుకొన్నాడు. గోవిందదీక్షితులవారు స్వయంగా అభిషేకం చేశారు. రాజ్యాని కొచ్చిన పదిసంవత్సరాలదాకా రఘునాథునికి పరరాజులవల్ల ఏ బెడదా రాలేదు. పెనుగొండ యుద్ధంలో అతడు సాధించిన ఘనవిజయంవల్ల అతని శౌర్యప్రతాపాలు వెల్లడి అయ్యాయి. అందుచేత పొరుగు నాయకరాజులు అతనితో ఎటువంటి ఘర్షణా పెట్టుకోలేదు. అయితే క్రీ.శ. 1609లో కొన్ని మార్పులు జరిగాయి. ఆ యేడు మధురను పాలించే కృష్ణప్పనాయకుడు మరణించాడు. మొదటి ముద్దు వీరప్ప నాయకుడు రాజ్యానికి వచ్చాడు. అతడుతన తండ్రిలాగ తంజావూరుతో విధి లేక సద్దుకుపో దలచలేదు. తన సామంతులలో ఒకడైన ఎరుకై మట్టై నాయ కుణ్ణి తంజావూరిపై తోలాడు.[19] అతడు తంజావూరుసరిహద్దులు దాటి కొన్ని గ్రామాలను పట్టుకొన్నాడు. దానితో యుద్ధం చెలరేగింది. రఘునాథనాయకుడు 1611 అక్టోబరులో మధురను ఓడించి వీరప్ప నాయకుబొమ్మ పెట్టాడు.

---

16. Aravidu Dynasty-by Rev.H.Hears.P.399
17.Aravidu Dynasty-by Rev.H.Hears.P 401-2.
18. రఘునాథాభ్యుదయం, నేలటూరివారి ఇంగ్లీషుపీఠిక, పుట 27.
19. The Nayaks of Tanjore, P.46

బొమ్మ పెట్టడం అన్నది మన వీరసాంప్రదాయాలలో చాలా ప్రాచీనమైనది. విజయవీరుడు తాను ఓడించిన శత్రువుల చిన్నసైజుబొమ్మలు చేయించి తన కాలి గండపెండేరానికి కట్టి తొడుక్కుంటాడు. బొమ్మ పెట్ట డాన్నే బొమ్మకట్టడం అని కూడా అంటారు. రఘునాథుడు మధునాయకుణ్ణి ఓడించి బొమ్మకట్టడాన్ని రఘునాథుని కొడుకే వర్ణించాడు. తన తండ్రి ప్రతి రోజూ చేసుకొనే కొలువుసింగారాన్ని పేర్కొన్నేసందర్భంలో విజయ రాఘవ నాయకుడు ఇలా వ్రాశాడు:

అకలంసూత్నరత్నాంగుళీయములు-చిలికివైదూర్యంవుజేయంబుబూని
పరగపాండ్యనృపాలఫాలపట్టమున-మురువైననవరత్నములదీర్చినట్టి
బిరుదు పెండేరంబు పెరమదీపింప-జరణాంబుజంబున నవరించి యట్లు
కొలువుసింగారమై........... [రఘునాథనాయకాభ్యుదయం, నుండి 611]

శత్రువులను అవమానించడంలో కూడా యథోచితగౌరవాన్ని రఘునాథుడు పాటించేవాడు. పాండ్యదేశాధిపతి అంతస్తుకు తగినట్టు ముత్తువీరప్ప ఫాలభాగాన నవరత్నాలు తాపడంచేసిన పెండేరాన్ని తన తండ్రి ధరించేవాడని విజయ రాఘవుడు చెప్పాడు. రఘునాథనాయకునికితడొక్కడే సంతానం కాదు. ఇత నికి ముందు ఇద్దరు పుత్రులున్నారు. పెద్దవానికి అచ్యుతప్ప అని తండ్రిపేరే పెట్టు కొన్నాడు. రెండోవానికి అచ్యుతరామభద్రుడు అనే పేరు పెట్టాడు. ఏదో యుద్ధంలో జయించిన సందర్భంలో పుట్టడంవల్ల మూడో కొడుకుకి విజయరాఘవుడని నామకరణం చేసి ఉంటాడు.[20] ఈ మూడోకొడుకే తండ్రి తరు వాత రాజ్యానికి వచ్చి రఘునాథుని జీవితవిశేషాలను కొన్నిటిని తన కావ్యా లలో చెప్పాడు. పాండ్యరాజ్యాధిపతి అయిన ముత్తువీరప్పకు బొమ్మపెట్టడాన్ని ఇలాగ స్పష్టంగా ఇంకెవరూ చెప్పలేదు.

క్రీ.శ. 1611లో మధరపై విజయం పొందిన నాలుగైదేళ్ళలో మళ్ళీ రఘునాథుడు పెద్ద యుద్ధాలలో పాల్గొనవలసివచ్చింది. లోగడ అతడు చెంజి రాజకాంతలు ప్రార్థిస్తే కృష్ణప్పనాయకుని చెరనుండి విడుదల చేయించాడు. బహుశా ఆ ఉదంతం విని, ఆపదలో ఆదుకొంటాడని ఈసారి నేపాళరాజకాంతలు రఘునాథుని వద్దకు వచ్చి మొరపెట్టుకొన్నారు. నేపాళమంటే హిమాలయపర్వత ప్రాంతాలలో ఉన్న నేటి నేపాల్ కాదు. సింహాళంలోని జాఫ్నాను మనవాళ్ళు యాళ్పాణం అనేవారు. అదే ఉచ్చారణలో నేపాళం అయింది. క్రీ.శ. 1615లో యాళ్పాణం పాలించే ఎడిర్ మణ్ణసింగఆర్యుడనే పరరాజశేఖరుడు మరణించాడు.

20. రఘునాథనాయకాభ్యుదయం, యక్షగానం (పుట 43)లో "విజయ కారణముగ వెలసిన పుత్రునికి విజయరాఘవనామకరణముచేసిరో" అనే చరణం ఉంది.

వారికి అలమునీంద్రుని వలపించుట అంటే ఎంత? అని రోమపాదుడు ఇలా చెప్పాడు;

నేలకుమింటికిౕ దొదరి నేర్చున సూత్రమువన్న మంచు గుం
చాలను గొల్వ ద్రొళ్ళిసుకచాలునబేనగ జుక్కలెన్న జ
ట్రొలమునారలొల్చి నెగడ న్వడగండ్లను గుళ్లుగట్టగా
జాలిన మీకు నిచ్చటికి నంయమి దెచ్చుట యేమి చోద్యమో?

[రఘునాధరామాయణం, 2-112]

ఈ అసాధ్యకార్యా లన్నిటిని వేశ్యలు సాధించగలరని మొట్టమొదట పాల్కురికి సోమనాథుడు తన పండితారాధ్య చరిత్రలో మల్లణునికథలో పేర్కొన్నాడు. ఇది పురాతన ప్రకరణంలో ఉంది (పుట 358-359)

మళ్ళీ ఈ జాబితానే నన్నెచోడుడు కుమారసంభవకావ్యంలో వేశ్యల విషయంలో చెప్పాడు (8-135).

ఈ సంగతులనే గణపవరపు వెంకటకవి తన ప్రబంధరాజ వెంకటేశ్వర విజయవిలాసంలో విలాసవతుల గురించి చెప్పేటప్పుడు వర్ణించాడు.

వడగండ్లచేత దేవరగుళ్లు నిర్మింప బట్టి కమ్మంద గన్నాపదివియ
నినుమునన్నముసేయ నెండమావుల నీళ్లుగావింప నేన్నగన్నావలాగ
నీటరాల్దేలింప నీళ్లమూటగగట్ట నెడవులిమీసలుయ్యేలలోనర్ప
బొమ్మలపోట్లాటపానరింప వర్షధారలనెక్కడిగ బగల్ రాత్రి రాత్రి
బగలొనర్ప మాధ్యులశాస్త్రి పటిమదొరల–తలంపుంజంగాల బూటకంబులుగరీబు
కరుణకోమటివిజమును గలికిచెలివి–నేను తెలియంగగలనె యోసానియివల?

[ప్ర.రాజ. వె. 751]

వేశ్యలవిషయంలో కాకపోయినా 'నేలయునింగియు దాళముల్ గా జేసే' అసాధ్యాన్ని తిక్కనగారు కూడా వర్ణించారు (విరాట. 2-134). వడగళ్ళతో గుళ్ళు కట్టడాన్ని సోమనాథుని తరువాత రఘునాథుడూ, వెంకటకవీ మళ్ళీ చెప్పారు. నన్నెచోడుడు వాడలేదు. ఈ సంవాదిరచనలవల్లకాకాతీయ యుగం నుంచి సమకాలిక రచనలన్నీ రఘునాథుడు చదివినట్లు చెప్పవచ్చును. వర్షా కాలాన్ని వర్ణిస్తూ కృష్ణదేవరాయలవారు తమ రాజ్యంలోని రెడ్ల జీవితాన్ని ఇలా వర్ణించారు:

గురుగుంజెంచలిదుమ్మి వేదగిరిసాకుందింత్రిజీవల్లవో
త్కరముంగూరచొరంటినూనియలతోగట్టావికుట్టారుగో

గిరములెక్కి తమింబనులొప్పలముపోగ్రువులెయున్నాకమే
కెరువుంగుంపటిమంచమెక్కిరి ప్రభుత్వకాప్తి రెడ్లజ్జడిన్.

[అముక్తమాల్యద. 4-134]

రాయల కాలంలో రెడ్లు గురుగాకుచెంచలాకు మొదలైన ఆకుకూరలను చింత గురులతో కలిపి నూనెతో వండుకొని వేడివేడిగా తిని మేకెరువుకుంపట్లు మంచంకింద పెట్టుకొని నిద్రిస్తే తన కాలంలో రెడ్లు కప్పురభోగివంటకాలు నేతిలో వండుకొని తిని రాజభోగాలు అనుభవిస్తారని కోసల దేశవర్ణనలో రఘునాథుడు సూచించాడు.

కప్పురభోగివంటకము గమ్మగ నేవడియన్నుజించి మే
ల్పుప్పటులట్లు మూరగల తోరపుబచ్చములెల్లంగగా
గొప్పకడానిపైడిజిగిగుత్త పుటుంగరముల్కరంబులం
దిప్పుచురచ్చసేయుదురు రెడ్డిదొరల్లమిహెచ్చనచ్చటన్.

[రఘునాథరామాయణం, 2-13]

రఘునాథుని రాజ్యంలో రెడ్లు మాత్రమే కాదు; అందరూ భోగపరాయణులే. ఎవరిని చూసినా జవ్వాది బుగబుగలే. ఎవరిని చూసినా పూలరంగళ్లే. ఎవరిని చూసినా సీమసీమంతినులను గూడి కాముకేళి వేడు కల జెందువారలే. ఆ రాజ్యంలోని గణికలు ఈ నాటి వన్నెలవిసనకర్రలలాగే పయ్యెదలు కవలసు రటులుకొని విసురుకొంటూ ఉంటారు.[23] మేకప్ చెడిపోకుండా ఫేస్‌పౌడరు అద్దుకొనే నేటికాలపు వాళ్ళలాగే నిద్దంపుటద్దం పుబిళ్ళలు గొని యప్పటప్పటికి సింగారంబులు చెదర కుండ జూచుకుంటారు. ఆ ఊరి వేశ్యవాటి మదనతంత్రసిద్ధాంతమటిపేటి. కొందరు వీణలు పల్కిస్తూ ఉంటారు. కొందరు ప్రబంధాలు చదువుతూ ఉంటారు. కొందరు పక్షి విశేష రవాలు సాధన చేస్తూఉంటారు. రఘునాథుడు తంజావూరులోని వేశ్యవాటికను కన్నులకు కట్టినట్టు చిత్రించగలడు.[24] వేశ్యవాటికనే కాక యజ్ఞవాటికను కూడా అంత సహజంగా చిత్రించాడు. దశరథుడు అశ్వమేధాన్ని, తరువాత పుత్రికామేష్టిని చేశాడు. వాటిని రఘునాథుడు 3-25 నుండి చివరిదాకా 75 గద్యపద్యాలలో వర్ణించాడు. ఈ రెండుయాగాలనే కాక జ్యోతిష్టోమం, అప్తోర్యామం, అభిజిత్తు, విశ్వజిత్తు మొదలైనటువంటి ఉత్తర క్రతువులను పేర్కొన్నాడు. ఈ యాగాలు చాలా రఘునాథుడు చూసినవే.

---

23. రఘునాథరామాయణం, 2-133
24. రఘునాథ రా. 2-105.

తంజావూరురాజ్యానికి మహామంత్రి గోవిందుదీక్షితులవారు సాగ్ని చిత్యం, వాజపేయం, సర్వతోముఖసత్రియాగం మొదలైన క్రతువులు ఎన్నో చేశారు. ఈ యజ్ఞాలను వారు చేస్తున్నప్పుడు రఘునాథుడు స్వహస్తాలతో వారికి వెల్ల గొడుగులు పట్టాడు. దీక్షితులవారు చేసిన దానాలన్నింటికి ధనం రఘునాథుడే ఇచ్చాడు. ఆయన ఒక్కొక్క తిథిపేరిట ఒక్కొక్క గ్రామాన్ని దానం చేయదలిస్తే, ఆ పదిహేను అగ్రహారాలను రఘునాథుడే ఇచ్చాడు. ఆ నాడు ఇచ్చిన ఏకాదశ అగ్రహారాన్నే నేడు ఎచ్చంగూడు అంటారు. తన మంత్రి చేసిన యాగాలను, దానాలను చూశాడు కనుక రఘునాథుడు తన రామాయణంలో చాలా వాస్తవికంగా యాగశాలను చిత్రింపగలిగాడు. 'హవి ర్గంధాలు, వేద గానాలు, కోలాహలాలు, బ్రాహ్మణుల భోజనాలు, వేశ్యల నాట్యాలు, అగ్నిచయనాలు యూపాలు, పశువిశసనాలు, కప్పలమూట లాటి బ్రాహ్మణగణాలకు దానాలు ఇవ్వడాలు మొదలైన దృశ్యాలన్నింటిని తైలవర్ణ చిత్రంలాగా రఘునాథుడు చిత్రించాడు. ఉప్పులేకే ముప్పందుం అని అసమ గ్రమైన ఈ కావ్యంలోనే సమకాలికవిషయాలు ఎన్నో తెలుస్తున్నాయి. పూర్తిగా గ్రంథం దొరికితే ఇక చెప్పాలా? ఎన్నెన్ని అపూర్వమైన సంగతులు తెలిసేవో! ఆంధ్రుల సాంఘిక చరిత్రలో పెద్ద ప్రకరణానికి రఘునాథుని రామాయణం తోడ్పడేది.

ఈ రామకథ నతడు పూర్తిగా వ్రాశాడని లోకులు చెప్పుకొంటారు. అతని రచనలే మధురవాణి అనే ఆస్థాన కవయిత్రి సంస్కృతంలోనికి పరివర్తనం చేసిందంటారు. ఆమె వ్రాసిన 14 సర్గల కావ్యం మాత్రం దొరికింది. అందులో 1500 శ్లోకాలు ఉన్నాయి. ఈ శ్రీరామాయణసార కావ్యతిల కాన్ని దొరికినంతవరకూ రఘునాథుని రామాయణంతో తైపారు వేసినవారు రెండూ, రెండు స్వంత కావ్యాలని చెప్పారు. పూర్ణ గ్రంథం లభించాక పరిశోధించితే బహుశా రఘునాథుని రామాయణాన్ని నిజంగా మధుర వాణి సంస్కృతంలోకి పరివర్తనం చేసిందనే విషయం తేలవచ్చు. ఆయన తెలుగులో తాను వ్రాసిన తనరామాయణాన్ని ఎవరు సంస్కృతీకరించగలరా అని ఆలోచనలో పడినప్పుడు సాక్షాత్తూ శ్రీరాముడే కలలో కనపడి సలహా యిచ్చాడు. మధురవాణి అందుకు నియోగించాడని సంస్కృతంలో గ్రంథస్థమైన సాక్ష్యం ఉంది.

రామాయాణాన్ని వ్రాశాక నవ్యోద్యమనవ్యార్థచమత్కారభవ్యమైన కావ్యాన్ని రఘునాథుడు వ్రాయదలచాడు. ఆయన పుస్తకాన్నింటినీ గుత్తగా అంకితం పుచ్చుకొనడానికి ఇష్టపడే శ్రీరాముడే కలలో కనపడి ఇలా అన్నాడు.

నీ కవితావిలాసము గణింప సుధారసధారకంటె నిం
పై కనిపించు దానగ్రుతియైనను మిక్కిలిసొంపు నింపదే
నాకథ దొల్లి యర్థరచనారుచిమించగ జెప్పి తొల్లి వా
ల్మీకిచరిత్రముగా నొడువుమచ్చ్యుగ నీవిపు డచ్యుతాత్మ జా[వాల్మీకిచరిత్ర,2-21]

దైవమే ఇతివృత్తం కూడా నిర్ణయించాడు ఆ సలహాని పాటించి రఘునాథుడు మూడాశ్వాసాల కావ్యంగా వాల్మీకి చరిత్రను రచించాడు. ఇందులో 450 గద్యపద్యా లున్నాయి. వాస్తవానికి ఇన్ని పద్యాలు ఈ కథకు అక్కరలేదు. అయినా రఘునాథుడు విసుగుపుట్టించకుండా ఇంత గ్రంథం పెంచాడు. బద రికావనంలోని మునులు ఒకసారి నారదుని చూసి శ్రీవిష్ణుస్మరణకథ నొకదాన్ని చెప్పమన్నారు. ఆయన 'నాకు తీరిక ఎక్కడిది? నా నేస్తం పర్వతుడా కథ చెప్తాడు' అని పురమాయించాడు. పర్వతుడు చెప్పడం మొదలుపెట్టాడు.

పూర్వం కొంత మంది మునులు పాలకడలిలో దీపించే శ్వేతద్వీపానికి వెళ్లి విష్ణుమూర్తిని దర్శించి అక్కడి నుండి తీర్థయాత్రలు చేసుకుంటూ దారి తప్పి ఒక బోయపల్లి పరిసరాలకు వచ్చారు. ఈ సంగతి రఘునాథుడు ప్రథమాశ్వాసం మొదలుపెట్టి రెండో అశ్వాసంలో సగం దాకా చెప్తూనే వచ్చాడు. మొత్తం 160 గద్యపద్యాలలో ఈ పూర్ణయాత్రలను రఘునాథుడు నడిపించాడు. దారి తప్పిన ఈ మునులను ఒక పచ్చిబోయ అడ్డగించాడు. పశువులని బాదినట్లు బాదినా వాళ్ళ దగ్గిర 'పచ్చపైకం' కనబడలేదు. 'మాలాంటి వాళ్ళను హింసించావు, పాపం కదటోి?' అన్నారు మునులు. 'ఆలిబిడ్డల కోసం అంపకోలపట్టిన నాకేం పాపం అంటుకుంటుంది?' అన్నాడు వాడు. 'నీ పాపాలలో వాళ్ళు పాలు పంచుకొంటే సరేసరి. అది తేల్చుకొన్నావా?' అని మునులు అడిగారు. వాళ్ళ ముఖావలోకనం చేయగానే జ్ఞానం పొడమిన ఆ బోయ ' ఇది నిజంగా తేల్చుకొవలసిన సమస్యే' అని భావించాడు. ' ఇక్కడే ఉండండి, ఇప్పుడే వస్తాను' అని తన తాటింటికి వెళ్లాడు. అది తాటాకుపాకే అయినా లోన చందనపు రోలున ఏనుగుకొమ్ము రోకలితో వాని భార్య వెదురుబియ్యం దంపుతోంది (2-114). దానిని పిలిచి 'తన పాపంబుల దలప నీకు పనిగలదో?' నాకే పనియొ? కాక చెరిసగమై పరగునో' చెప్పమన్నాడు. '.నువ్వు తెరువుదోచుకు తెత్తువో, జూదమాడి తెత్తువో, నాకు నేటి కా తవతవ?' నీవు తెచ్చినవి దాచక వండగ బాడి నిచ్చలుగా' అని చెప్పింది (2-119). కొడుకులూ అంతే అన్నారు. పాపాలలో పాలు పంచుకోమన్నారు. దానితో ఆ బోయకు విరక్తి కలిగింది. 'దోసములకు బని లేదట! నాసొమ్ములు వారికి దినం బనికలదె' అని

సంసారాన్ని పరిత్యజించాడు. ఆ మునుల వద్దకు వెళ్లి చెప్పుకొన్నాడు. వాళ్లు కనికరించి 'మరామరా' అనే మంత్రం చెప్పారు. దానిని జపిస్తూ ఆ బోయ అక్కడే ఉండిపోయాడు. పల్లెలోని కులం వాళ్లంతా వాడు ఇంటికి రాకపోవడం చూసి వెతుక్కొంటూ వెళ్లారు. వాడి ప్రవర్తన చూసి ఆశ్చర్యపోయారు. ఆ రావి చెట్టుకింద బాపన దెయ్యం వాణ్ణి పట్టుకొంది అనుకున్నారు (2-134). చెడామడా చివాట్లు పెట్టారు చెప్పవలసినవి చెప్పారు. ప్రార్థించారు. పెళ్ళాం బిడ్డలకోసం రమ్మన్నారు. అప్పుడాబోయ ఇలా అన్నాడు:

> సతులెవ్వరు సుతులెవ్వరు–హితులెవ్వా. రేటివలద నెందేనాకచో
> జతగూడిన కాష్ఠంబుల – గతి నించుక గూడి ఎచ్చి కదలుదు రవలణ
>
> [వాల్మీకి చరిత్ర, 2-153]

ఈ సమాధానంతో కులంవాళ్ళు ఆశలు వదలుకున్నారు. వెళ్ళి పోయారు. అతడు జపం చేసుకొంటూ అచలుడయ్యాడు. ఈ ఉగ్రతపస్సు సంగతి దేవేంద్రునికి తెలిసింది. 'అతని వల్ల నీకు భయం లేదు. గుండెలపై చెయ్యి వేసుకుని సుఖంగా ఉండ'మని నారదుడు చెప్పాడు. అయినా ఇంద్రుడు వెంటనే రంభకు కబురు పెట్టాడు. అమె రతానాల మేడలో కెంపు రాళ్ళ అంచులున్న అరుగుమీద కూర్చుని నలకూబరునితో నెత్తాలాడు తున్నది. ప్రభువు రమ్మన్నాక అలంకరించుకొని రంభ నాట్యసంరంభ అవుతూ కొలువుకు వెళ్ళింది. 'నీ వల్ల ఒక ఘనకార్యం జరగాలి' అన్నాడు దేవేంద్రుడు. 'చిత్తం, నామీద మీరుంచిన నమ్మకానికి కృతజ్ఞురాలను. మీరు నన్ను బహుమానం చేస్తే సమస్తదిక్పతులూ మెచ్చుకుంటు న్నారు గాని ఆ ఊర్వశి ఉంది చూశారూ, అది లోగడ మీరు నాకిచ్చిన బిరుదుచూసి ఏమందో తెలుసా?' అని ఇలా చెప్పింది.

> బిరుదెవ్వరిచ్చిరే యీ – దొరకున్నీకు నిక గీర్తి దొరకుంగద నా
> పరిపాత్రవె నీకెక్కడి – బిరుదుని కళలగలమేలుచూపంగ వలయుగాక
>
> [వాల్మీకి చరిత్ర, 3-24]

తనను తిడితే రంభ బాధపడదు. తనను స్వీకరించి వానిని కూడా ఊర్వశి తిట్టిందంట! 'సభనిన్ను భంగమొనర్తు, నీవయిన్ దయగలయట్టి యర్ధపతినందనుండుం దలవంచ' అని ఊర్వశి శపథం చేసింది. ఈ సంగతి కొలువులో చెప్తూ 'ఇండ్లనున్న దొరబిడ్డల నాడుదురే సురేంద్ర?' అని ఫిర్యాదు చేసింది. ఈ పల్కులన్నీ విని దేవేంద్రుడు పకపక నవ్వాడు. 'ఔరా ఊర్వశి గర్వం'

అనుకున్నాడు. అ తెంపరిని పిలిపించాడు. అప్పుడు ఊర్వశి ఇంద్ర నీలమణులున్న ఇంటి నాట్యమందిరంలో నాట్యం నేర్పుతోంది. కబురురాగానే నృత్త వేషంతోనే కొలువుకు వెళ్ళింది. వచ్చి జోహారుచేసిన ఊర్వశిని చూసి 'రంభతో మచ్చరమేటికిన్, బిరుదుమాటల పనియేమి' అన్నాడు. ఊర్వశి మర్యాదగా 'యెదురాడడం చనవైన విన్న వింతు'ననితన కథ చెప్పింది.

ఏలినవారు మెచ్చి బిరుదిచ్చిన వార్తలు విన్న దానవై
తాళితిగాక తా బిరుదుదాల్చితి నంచు వహించె నొక్క నా
వేళ యందుగనగవే బిరుదుల్ తెగగోసి దానిచే
వ్రాలన నీడిపించు కొనివత్తు జుమీ యిటకున్నరోత్తమా. [వాల్మీకిచరిత్ర, 3-37]

నాట్య సంగీతకళలు రెండూ నాకు వచ్చు; ఆ రంభ నాదగ్గిరే నేర్చు కొంది; నా వద్ద దిద్దుపడిన పొలతి యెన్నటికిని నన్ను బోలగలదే అని ప్రశ్నించింది. ఆ తరువాత ఒక్క ఇరవై పద్యాలలో రంభాఊర్వశులు చెడమడా కలహించారు. ఇది నిజానికి ఇంద్రసభకాదు. వాళ్ళు దేవ వేశ్యలూ కారు. తంజావూరులో తన కొలువులో కీచులాడుకొనే విదుషీమణులనే రఘునాథుడు ఇలా సజీవంగా చిత్రించాడు. వాళ్ళనోట తనకు తెలిసిన సంగీత నాట్య కళారహస్యాలు పలికించాడు. ఈ ఘట్టం చదివితే రఘునాథుని నాట్యసభ కళ్ళకుకడుతుంది.

తమ విద్యలో పరస్పరాధిక్యన్యూనతలు ఎంచి చెప్పుమని ఆ వన్నెలాడు లడిగారు. అది హరికూడా తెల్చి చెప్పలేదు. అప్పుడు తమసానదీ తీరాన ఒక బోయ తపస్సు చేసుకొంటున్నాడు. అతణ్ణి ఎవరు చలింపజేస్తే వాళ్ళు గొప్ప అని దేవేంద్రుడు పందెం పెట్టాడు. రంభా ఊర్వశులు వెంటనే ప్రయాణమయ్యారు. భూలోకంలో యజ్ఞయాగాలు చేసిన సోమయాజులు, పౌండరీకులు మొదలైన వాళ్ళు రంభ ఇంట సుఖం మరిగారు. ఆమె ఊరికి ప్రయాణం అవుతుంటే వాళ్ళ సంరంభం చూడండి.

నడచిరి యంత రంభ భవనంబుననుండెడు సోమయాజులు లె
క్కుడు తమిబాయలేమి వడి గూడగ రండిటు బాజపేయులె
క్కడి పయనంబువచ్చెమనకర్మములీగతినుండె నేటికి౯
జడిసెడుపౌండరీకులని సారెకు బల్కుచునెండకల్కుచు౯.

[వాల్మీకిచరిత్ర, 3-83]

ఎండకు తాళలేని వాళ్ళకు పెంజెమటలు జారుతున్నాయి. ధోవతి పింజెలు

కాళ్ళకు అడ్డం పడుతున్నాయి. రంభ ప్రియాణాని కావేదమూర్తులిలా వెట్టి చాకిరి చేశారట.

> రత్నకంబళమతిరాత్రులు గొంచురా సర్వతోముఖులు వేసరగనేల
> తాళవృత్తంబుమీపాలిదిచయనులుజగడంబులాడకచమడుకదకు
> గవురంబుబెట్టిమీకట్టదయెఱుగరా సత్రియాజుల కింత చలముగలదె
> ముత్యాల చౌకట్ల మూటమోపాటతెలియదే వాజపేయులకు నెపుడు
> నాడెక్రతువులు రామార్పణముగజేయ-కునికియేపాటు వాటిల్లెమనలకనుచు
> సారిదిజనుదెంచుయజ్వలజూచినవ్వి యవ్విబుధకామినులు వారిననిపియచట
> [వాల్మీకిచరిత్ర, 3-85]

పిచ్చికాముకులు నవ్వుల పాలు కాక తప్పదు ఆ శోత్రియులను వారించి రంభా, ఊర్వశీ భూలోకానికి వెళ్లారు. (పన్నెండు పద్యాలలో ప్రియాణం) తరువాత మిట్టపల్లాలు లేని చోట గుడారాలు పాతారు. ఆటలు, పాటలు, తీరుబాటుగా విహారాలు (రగడ). ఆ తరువాత మునిని చలింప జేయడానికి విడిగా ప్రయత్నాలు. రంభనాట్యం చేసింది. అయినా రాయిలాగా బోయ కదలలేదు. రంభ చిన్నబోయింది. ఊర్వశి ఊరంతగా ప్రియ త్నంచేసి వీణ వాయించింది. అతడు చలించలేదు. ఇద్దరూ ఏకాభిప్రాయా నికి వచ్చారు. 'ఘనుల తపంబుల చెరుచంబనిచిన నిక చనగవలదు పదివేలైన్' అని చెంపలు వేసుకున్నారు. అప్పచెల్లెళ్ళలాగ ఉందామని కూడ బలుక్కుని పాశం ఎత్తి వెళ్లిపోయారు. ఈ కథను 144 గద్యపద్యాలలో రఘునాథుడు సొంపుగా చెప్పాడు.

ఆ తరువాత ఇంక కథ లేదు. పాతిక పద్యాలలో తేల్చి వేశాడు. తపస్సు చేసుకొంటున్న వాని చుట్టూ పుట్ట పెరిగింది. ఆదిలో ఉపదేశం చేసిన మునులువచ్చి చూసి ముక్కుమీద వేలేసుకున్నారు. తరువాత ఆ వల్మీకంనుండి జనించినందుకు అతడు వాల్మీకి అయ్యాడు. దేవుడు ప్రత్యక్షమయ్యాడు. రామాయణం వ్రాయ మని ఆదేశించి అంతర్ధానమయ్యాడు. కథ కంచికి వెళ్ళి నా మనం ఇంటికి రావాలనిపించదు. ఆర్యసత్కథలను తీసుకొని వాటిని సాన పెట్టాలనే బాదస్తాన్ని పెట్టుకోకుండా రఘునాథుడు స్వంతంగా తన కాలంనాటి కథను తీసుకొని చెప్తే ఎంత బాగుండును అనిపిస్తుంది.

అరుదుగా కనిపించే మంచి కవులలో రఘునాథుడు ఒకడు. వాల్మీకి కవిత్వాన్ని ఒకచోట ఇలా మెచ్చుకున్నాడు:

ఈనయమిట్టిరసోదయ-మీ నుడికారముతెఱంగునిట మునుపెచటం
గానమసాధారణమి-మౌనిగ్రామణికవిత్వమహిమ దలంపన్.

[రామాయణం, 1-24]

రఘునాథుని రచనలో కూడా నయం. రసోదయం,నుడికారం అను మూడు త్రివేణిలాగా ప్రవహిస్తూ ఉంటాయి. అతను వ్రాసిన గ్రంథాలన్నీ లభించకపోవడం దురదృష్టమే. రఘునాథుడు చేసిన రచనలను సమకాలికులు చాలామంది పేర్కొన్నారు.[25] అవి యక్షగానాలు, ప్రబంధాలు, ద్విపదలు అని చెప్పారు. ఏ భాషలో వ్రాశాడో కూడా వివరించారు. ఈ తబ్సీళ్ళవల్ల రఘు నాథుడు మొత్తం 11 రచనలు చేశాడని తెలుస్తూంది.

సంస్కృతం : (1) భారతకథాసంగ్రహం, (2) రామాయణకథాసారం, (3) సంగీతసుధ.

తెలుగు : ప్రబంధాలు : (1) పారిజాతాపహరణం,(2) రామాయణం, (3) వాల్మీకిచరిత్ర.

ద్విపదలు: (1) అచ్యుతాభ్యుదయం, (2) గజేంద్రమోక్షం, (3) నలచరిత్ర.

యక్షగానాలు : (1) జానకీపరిణయం, (2) రుక్మిణీ కృష్ణవివాహం.

అతని సమకాలికులు ఎవరూ చెప్పని మరొక రచన రఘునాథుడు చేసి ఉంటాడని ఇటీవలివారు కొందరు భావిస్తున్నారు. తంజావూరు సరస్వతీ మహల్ గ్రంథాలయంలో సావిత్రికళ్యాణం అనే అసమగ్రకావ్యం ఒకటి ఉంది. ఆంధ్రవిశ్వ విద్యాలయం వారి తంజావూరు కేటలాగు గ్రంథ సంఖ్య 283. ఈ ప్రబంధానికి అవతారికగాని, గద్యగాని ఏమీ లేవు. . ఎవరు వ్రాశారో తెలియదు. దీనిని మానవల్లి రామకృష్ణకవిగారు స్వహస్తాలతో వ్రాసుకొని తెచ్చుకొన్నారు. దానిని శృంగారగ్రంథమాల సంపాదకులు గంటి సూర్య నారాయణశాస్త్రిగారు తీసుకొని అచ్చు వేయదలచారు. ఆ ప్రయత్నాన్ని హర్షించి వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు పీఠిక విషయాలు చెప్పారు. శృంగార గ్రంథ మాలవారి ప్రచురణ కనుక దానికి శృంగారసావిత్రి అని పేరు పెట్టి

---

25. సాహిత్యసుధలో యజ్ఞనారాయణదీక్షితులు రఘునాథుని రచనలను గురించి ఇలా చెప్పారు:
శ్రీపారిజాతాపహరణప్రబంధచిత్రంచ, .వాల్మీకిచరిత్రకావ్యం
కథాచ్యుతేంద్రాభ్యుదయం గజేంద్రమోక్షం చరిత్రం చ నలస్యచిత్రం
శ్రీరుక్మిణీకృష్ణవివాహయక్షగానం ప్రబంధానటినైకభేదాన్
నిర్మాయవాగ్భిర్నిపుణార్థభాగ్భిర్విద్వత్కవీనాం విదధావిహర్షం
[Sources of Vijayanagara History - S. Krishnaswami Iyyangar: P. 269]

దానిని రఘునాథనాయకుడు వ్రాశాడని ప్రకటించారు. గ్రంథాంతాన ఈ కందపద్యాన్ని పొందుపరిచారు.

తంజాపురి రఘునాథుని-లంజెయొ యితడో వచోవిలాసముమెఱయన్
రంజిల్లబుధులు రచనా-మంజిమ సావిత్రిచరిత మహిరచింయించెన్.

ఈ వివరణ మానవల్లివారో, ప్రభాకరశాస్త్రిల్లవారో, లేక ప్రకాశకులో ఎవరో వ్రాసుకొని ఉండాలి. ఈ పద్యం తంజావూరి మూలపత్రిలో లేదట. ఈ కందంలోని సాక్ష్యం తప్పిస్తే సావిత్రిచరిత్రకీ, రఘు నాధునికీ ఏ విధమైన సంబంధంలేదు. శ్రీరఘునాథనాయ మహాకవి రచించిన రామాయణమందలి పద్యములు (ఋష్య శృంగతపోభంగము పట్టున నున్నవి) ఈ గ్రంధమునుందును నుండుటచే తత్కర్తయే యేతత్కర్త యగునని మే మూహించితిమి అని ప్రకాశకులు చెప్పారు.[26] కాని ఋష్యశృంగ ఘట్టంలోని ఒక్కపద్యం కూడా శృంగారసావిత్రిలో లేదని పరిశోధకుల అభిప్రాయం.[27] తంజావూరి రఘునాథుడు గాని, అతని లంజెలుగాని వాడని ఉర్దూపదాలు శృంగారసావిత్రిలో ఉన్నాయి.[28]

ఇది ఎన్ని ఆశ్వాసాల కావ్యమో తెలియదుగాని ప్రకాశకులు రెండు ఆశ్వాసాల క్రింద విడగొట్టి ప్రచురించారు. కాని మూడుగా విభజించవచ్చును. 'అవధరింపుము పాండవేయాగ్రజునకు' అనే ఎత్తుగడతో 'ఋషివరుడు మార్కండేయుడిట్లులనియె అనే గీత పద్యం మూడుసార్లు ఈ గ్రంథంలో కనబడుతుంది (1-1, 2-1, 2-99, పుట 78). అందుచేత నిజానికది మూడా శ్వాసాల కావ్యం అనుకోవచ్చు. ఇందులో 426 గద్యపద్యాలున్నాయి.(1-199; 2-227). దీని నెవరు వ్రాసినా ఇదొకసారి చదువదగ్గ కావ్యమే. అక్కడక్కడ మంచి పద్యాలున్నాయి. తెలుగుసాహిత్యంలో ఇద్దరు సావిత్రిచరిత్ర వ్రాసినట్టు తెలుస్తుంది. ఒకడు కుమారధూర్జటి. ఇంకొకడు తులసి బసవయ్య. కుమారదూర్జటి వ్రాసిన సావిత్రిచరిత్ర దొరకలేదు. అతని గురించి ఇదే సంపుటంలో వేరే ఒక చోట వ్రాశాను. తులసి బసవయ్య వ్రాసిన సావిత్రి కథలో ఒకే పద్యాన్ని పెదపాటి జగ్గన్న ఉదహరించాడు.[29] ఆ పద్యం శృంగారసావిత్రిలో

26. శృంగారసావిత్రిపీఠిక పుట 6
27. దక్షిణదేశీయాంధ్రవాఙ్మయము, పుట 48
28. హుజారు 1-4; హుజారుపాత్ర 1-47; నిఖా 1-93; పరమాణుపర్మానా 1-94;ఫిరాదు 1-94;జాలబులు; సాహెబూపంపు 2-50; వజీరు 2-61; బరవసము 2-110. [బరవ నము అంటే భరోసా. ఇది హిందూస్థానీ అని సూర్యయాంధ్రనిఘంటువు చెప్తోంది తిక్కనగారి ప్రయోగం ఉంది మరి? ఉద్యోగ. 4-203]
29. సమగ్రాంధ్రసాహిత్యం-IX , ఆరవీటి రాజులయుగం, పుట 108

కనబడలేదు:

దీనిని పింగళిసూరపరాజుగారు బిడారంలో ప్రయాణం చేసిన కవి యెవడో వ్రాశాడని చెప్పవచ్చు. కథ చెప్పడంలో నాటకీయత ఉంది. కళా పూర్ణోదయంలో మణిస్తంభుడు తపస్సు చేస్తున్న సంగతిని ఒక తోటమాలి ఇంద్రునితో చెప్తాడు. (కళా. 2-174) అలాగే ఇందులో పాకశాసనుడు నిండోలగంలో ఉన్నప్పుడు అతని 'హుజూరునందొకట చారు డొక్కడు బిరబిర పారుదెంచి' తాను బదరికాశ్రమంనుంచి వచ్చానని, అక్కడెవడో నృపుడు ఉగ్రతపస్సు చేస్తున్నాడని చెప్తాడు. ఇంత ఉగ్రతపస్సు చేసేవాళ్లు ఇద్దరే ఉన్నారు. ఒకడు విశ్వామిత్రుడు. ఆయన దేవలోకంలోనే మేనక ఇంట భోగలాలసుడై ఉన్నాడు. మేనకకోసం చేసిన గుజరాతిమేలుకోపులువచ్చి చూడమని ఇంతసేపు పట్టు పట్టాడు. ఇక ఉగ్రతపస్సు చేసే రాజు మద్రదేశాధిపతి కావాలి' అని ఇంద్రుడనుకొన్నాడు. ఆయన తపస్సు చెడగొట్టడానికి మేనకను పంపించాడు.

బదరికావనానికి వెళ్ళడానికి మేనక విమానం ఎక్కుతూ ఉంటే విశ్వామిత్రుడు వెంటపడ్డాడట.

> తానును చెలికత్తెలు-బూనుకొని విమాన మెక్కబోవగ నిలుమో
> మేనకయని కౌశికముని-తోనరిగెను బొజ్జగదల ధోవతిపదలగ.
>
> [శృంగారసావిత్రి, 1-25]

వాల్మీకి చరిత్రలో రఘునాథుడు రంభా ఊర్వశులు తపో భంగం చేయడానికి వెడుతున్నపడు వైదికులకు వర్ణించిన తీరుగమనించాలి.

> పెంజెమట జార దోవతి-పింజెలు మాటికి నిగాళ్ళ బెనగొన గడువుల్
> గుంజెలు వెట్టగ వేలుపు - లంజల గూడంగ జనిహాళాహాళి మెరయున్
>
> [వాల్మీకి చరిత్ర 3-84]

వాల్మీకి చరిత్రలో ఈ సోమరాజులకేంగాని సావిత్రిచరిత్రలో విశ్వామిత్రుడంతటివాడు బొజ్జకదల ధోవతి పదల వెంటపడి విలపించాడు.

> అక్కట నీవు నన్ను విడనాడి చనం బదమెట్టులాడు, నే
> నెక్కడనిల్తు, నిల్పమతియెవ్వరిజూతును, చూసిప్రాణమే
> నిక్కముగాగ నేకరణినిల్పుదు, నిల్పినలాభమేమి నీ
> వక్కరకైనదానవని హా మదినమ్మితి దేహమమ్మితిగ.[శృంగారసావిత్రి. 1-28]

విశ్వామిత్రునికి తనమీద ఇంత వ్యామోహం అని మేనకకు తెలుసు. లోకానికీ తెలుసు. అతనికి ముక్కు మీద కో పం ఉంటుందని కూడా అందరికీ తెలుసు. ఈ రెండు సంగతులనూ జోడించి మేనక బ్రహ్మాండమైన కట్టుకథ ఒకటి కట్టి మద్రిదేశాధిపతిని బుట్టలో పడేస్తుంది. తపస్సు చేసుకొంటున్న ఆ పెద్దమనిషి దగ్గర కీమె వచ్చింది. ఒయ్యారాలు ఒలక పోసింది. అతడు కన్ను తెరచి గోరంత ప్రపంచం చూసేసరికి ఆమె తళుక్కున కనబడింది. 'ఎవరునువ్వు' అన్నాడు. 'నేను మేనకను శరణార్థినై వచ్చా'నని తన కల్పి తకథచెప్పసాగింది. "నా గొప్పనేను చెప్పుకోకూడదుగాని ఇంద్రుని హుజూరు పాత్రులందరికి నేను గుండెలో గాలాన్ని. వాళ్ళు మచ్చరంతో ఒకసారి నాకు. తుంబురునికి మాటజగడం పెట్టారు. నువ్వెంత అంటే నువ్వెంత అనుకున్నాం. నేను ఇంటికి వచ్చేశాను. అతడు నావెంట వచ్చాడు. గాయకు దవడంచేత రతులం గాయకుడై నన్ను కరిగించాడు. ఈ సంగతి విశ్వామిత్రునికి తెలిసి ఇలా బెదిరించాడు:

నేడుమొదలుగ నెవ్వని తోడనైన-బలికితేనిబ్రాణానకలుగువాద .
గాకయొకడుమహించుకోగలిగెనేని-యెన్ను మా బ్రహ్మనైన నిట్టట్టు సేతు.
[శృంగారసావిత్రి, 1-56]

ఈ మాటలు వినగానే తుంబురుడు దొంగబంటులాగా పారిపోయాడు. అయితే బయట అతని విరహం అగ్గలమైంది. ఇంట్లో విశ్వామిత్రుని పోరు ఇనుమడించింది.

గడియసే పింద్రు కొలువున దడయరాదు-చెట్టపట్టుకబానలు సేయుమనును
కంటికితవైనవారితో గలయకుండ-నొంటిమరికాపురానకు నుండవలసె.
[శృంగారసావిత్రి, 1-58]

ఎక్కడకు వెళ్ళినా వెంటపడుతున్నాడు. ఇది భరింప లేకపోయాడు. అప్పుడు తుంబురుడు ఇలా సలహా ఇచ్చాడు:

తొడబడి యేడకేగినను దోడన వాడును రాకపోవ డె
య్యెడ జన్నియున్న నిన్ను వహియించుకొనంగలవానిగా నమా
పుడమిభరించునశ్వపతిపొంతకుబొమ్మ తడైనబూనినిర్
విడువక వీకతో వెనుకవేసుకొనంగల డెంచి చూచినన్.[శృంగారసావిత్రి, 1]

ఆ ఉపాయం విని నీదగ్గరకు వచ్చాను అని మేనక చెప్పిన ఈ కట్టుకథ

మద్రిదేశాధిపతి విన్నాడు. మెల్లగా మరులుకొన్నాడు. తుంబురుని తెప్పించడం తప్ప నువ్వేంకోరినా చేస్తానన్నాడు. అతని వ్రతం చెడగొట్టాక ఇంద్రుడు సిఖావేసి ఒక లేఖ పంపించాడు. దానిలో ఇలా ఉంది:

> శ్రీమన్మహాదేవసింహాసనాధ్యక్షచక్షుస్సహస్రకటాక్షజాల
> వీక్షణాలంకారదక్షరాజశిక్షణభువనత్రయరక్షణప్రభావ
> వైభవనిధియైన వాసవుండు బిరుదుపాత్రనీమేనకపాలికనువు
> పరమాణువిధి నిన్న బ్రహ్మవిశ్వామిత్రునాదకుపిలిపించినతని మీద
> ముట్టినపిరాదుచేదనముదలలేక-రాకమునకేగవలవదన్నాడుకనుక
> జాలుజాలికగూడదీలే(రోఖా)ఖజాచినపుడు పడిగమీపాదమాన రామలయునీవు.
>
> [శృంగారసావిత్రి, 1-94]

పద్యాలలో కమ్మవక్కణాలు వ్రాసేరివాజు నాయకరాజులయుగంలో జాస్తి అయింది. కుమారధూర్జటి ఇందుమతీ పరిణయంలో ఒక శుభలేఖ ఇలా పద్యంవ్రాశాడు. ఈ శృంగారసావిత్రి అతను వ్రాసినదే అని అనుమానించవచ్చు. కాని కుమారధూర్జటి ఇందుమతీపరిణయం ఈ సావిత్రితో తైపారువేసి చూశాకఅతడు వ్రాయలేదని చెప్పవచ్చు. రెండురచనలలో కొట్టొచ్చే పోలికలు లేవు.

రఘునాథుడు తాను స్వంతంగా ఇన్ని గ్రంథాలు వ్రాయడమే కాకుండా ఎన్నో కృతులు అంకితం పుచ్చుకొన్నాడు. అతని కొలువులో ఉద్దండపండితులు, మధుర కవులు, సంగీత విద్వాంసులు, చిత్రకారులు ఎందరో ఉండేవారు. తన విజయాలను చిత్రపటాలుగా వ్రాయించి తన మందిరాలలో పెట్టుకొనేవాడు.[30] తెల్లవారుఝామున లేచీలేవగానే రఘునాథుని సాహిత్యగోష్ఠి మొదలయ్యేది. నామతీర్థమనడానికిముందు ఆయన మెరుపులమంచంపై కూర్చుంటే బిరుదు పాత్రలు విజృంభించేవారు. రూపవతి పదచారిక వినిపించేది. చంద్రలేఖ ఫేరణి, శశిరేఖ జక్కణి - ఇలా ఒక్కొక్కరు ఒక్కొక్కరకంగా నాట్యంచేసే వారు. మరణి రచాయి తంబురా స్వరమండలం రావణహస్తం మొదలైన వాద్యాలు వాయించేవారు. కొంద రతని కావ్యాలనుంచి మంచి ఘట్టాలు చదివి వినిపించే వారు. కొంతమంది విదుషీమణులకు కవులు సమస్యలు ఇచ్చేవారు.

వేకువజామునే ఇంతటి సాహిత్యపోషణచేసే నాయకుని హయంలో కళలన్నీ సంపూర్ణంగా ఉదయించడంలో ఆశ్చర్యంలేదు. రాజు స్వయంగా కవి. రాజకుమారులు గ్రంథసాంగులు. మంత్రి మహాపండితుడు. యాగాలు చేయడమేకాక రాగాలు

30. రఘునాథనాయకాభ్యుదయం, ద్విపద 1, 446-456 దాకా

పాడడం తెలిసినవాడు. సంగీతసుధ అనే గ్రంథం రఘునాథునితో కలిసి రచించాడు. గోవిందదీక్షితులవారి కుమారులంతా విద్వాంసులు. దీక్షితులవారి కుటుంబంలో అందరూ సంస్కృత గ్రంథాలే వ్రాశారు. అయితే వాటి అవతారికలన్నీ నాయకరాజుల చరిత్రకు చాలా అవసరం. మంత్రికుమారులే కాక మరెందరో పండితులు రఘునాథుని ఆస్థానంలో ఉండేవారు. వారంతా తెనుగుసాహిత్యాన్ని ఎంతో శ్రీమంతం చేశారు. వాళ్ళ గురించి విడివిడిగా తెలుసుకొందాం. రఘునాథుని సభలో మెప్పుపొందడం అర్హత ఉన్నవాళ్ళకే సాధ్యమవుతుంది. కవి చౌడప్పలాంటివాడే ఇలా అన్నాడు.

> నేరుతునని మాట్లాడగ–వారిజ భవునంతవాని వశమా తంజా
> పూరి రఘునాథనాయని–గారెరుగగ కుందవరపు కవిచౌడప్పా!

నిజమే; కవిత్వంపట్ల రఘునాథునికి కొన్ని విశ్వాసాలూ, కొలబద్దలూ ఉన్నాయి. ఆయన రామాయణంలో ఇలా చెప్పాడు:

> పలుకగవలెనవరసములు–కులుకంబద్యములు చెవులకుఁ హృద్యముగా
> నళుకక యటుగాకున్నం–బలుకకయుండటయెమేలు బహుమానముగఁ

కళాకారునికి ఎక్కడ మొదలుపెట్టాలో మాత్రమే కాదు; ఎప్పుడు మానెయ్యాలో కూడా తెలియాలి!

6. చేమకూర వెంకటకవి

చదువుకొన్నవాళ్ళకు మచ్చరం, రాజులకు గర్వం, మిగతావాళ్ళు తెలివి తక్కువవాళ్ళు: నేను చెప్పే మంచిమాటలు కాస్తానాలోనే జీర్ణించుకుపోయాయి-అని భర్తృహరి బాధపడ్డాడు. కీర్తిరాక ముందు ప్రతి ప్రథమశ్రేణిరచయితా ఇలాగ కుమిలిపోక తప్పదు కాబోలు. నాయకరాజుల యుగంలో అగ్రతాంబూలం పుచ్చుకో దానికి అన్నివిధాలా తగినవాడు చేమకూర వెంకటరాజుగారు. 'ఏగతి రచియించిరేని సమకాలము వారలు మెచ్చరేకదా.' అని ఆదిలో ఆయన నొచ్చుకొన్నారు. అయితే ఆయన వ్రాసిన విజయవిలాసం అనే కావ్యం దిగ్విజయం చేయగానే సమకాలంవారే మెచ్చుకొన్నారు. రసికులు ఆనందించారు. లాక్షణికులు దాన్ని ప్రామాణికగ్రంథంగా వెనువెంటనే ఆమోదించారు. ఇప్పటికీ తెలుగుభాషలో 'పంచదారవెనుతీయగ' తీయగా చెప్పిన కొద్దికావ్యాలలో అదే మొదటిది. అక్షరాలా అద్వితీయమని చెప్ప గల మార్గం చేమకూర వెంకటరాజుగారిదే.

తెలుగుదేశంలోని కొన్ని ప్రసిద్ధకుటుంబాలలో చేమకూరవారిదొకటి. చెప్పు కోతగ్గ విశేషాలతో ముప్పయ్యిద్దరు మంత్రులు మన చరిత్రలో గణన కెక్కారు. వాళ్ళలో చేమకూర అప్పరాజుగా రొకరు. ఆయన ఏ రాజుదగ్గిర మంత్రిత్వం నెర పాడో తెలియదుగాని అతనిపై రెండు చాటువులున్నాయి.

> దాతతో నర్థుల తారతమ్యము జెప్పి యిప్పింపనేర్చు, దానీయనేర్చు
> నవరసాలంకార నయకవిత్వప్రౌఢి దెలియనేర్చును, నన్ను దెలుపనేర్చు
> భట్టు వాగ్ఘట్ట సంఘట్ట కవిత్వంబు చదువగా విన నేర్చు, జదువనేర్చు
> మానవోత్తములైన మహితలాధీశుల మెప్పింపనేర్చు, దా మెచ్చనేర్చు
> దాతకవి భట్టురాజును దానయగుచు-మహిమనుతికెక్క ధారుణీమండలమున
> వీరరిపుదంతి మథనకంఠీరవుండు-రమ్యశ్రీ చేమకూరప్ప రాజు మంత్రి !

[చాటుపద్య మణిమంజరి I, పుట 105]

ఈ చాటువు వల్ల చేమకూరఅప్పరాజుగారు స్వయంగాదాత, కవి, భట్టురాజు అని తెలుస్తోంది. ఈయన వితరణం చాలా అబ్బురమైనది నీడతొక్కినవేళ దాన మిస్తాడట. 'నీడొక్కుడువేళ నెరి నర్థి కభిమతం బిప్పించె జేమకూరప్పరాజు' అని ముప్ఫయిరెండుమంది మంత్రుల సీసమాలికలో ఉంది.[1] మరొక చాటువులోనూ ఈ సంగతి ఎవరో కీర్తించారు.

అనుదినము నీడ్రద్రొక్కగ-నొసరగ సురభూజ మీయ దొక కాసైనన్
దినదినము సుకవి జనులకు-నొనయము శ్రీ చేమకూర యప్పన యిచ్చున్.

[చాటువద్య. I పుట 106]

ఇంత ప్రసిద్ధులైన అప్పరాజుగారికి బంధువులో కారో చెప్పలేం కాని, తంజావూరులో క్రి. శ. 1600 ప్రాంతాలలో ఒక చేమకూర వారి కుటుంబం ఉండేది. అప్పరాజుగారిలాగే ఈ కుటుంబంలోనివాళ్లు కూడా మంత్రులే. చేమకూర లచ్చన్న గారనే మోతుబరికి చాలాకాలం పిల్లలు లేరు. అతడు సూర్యనారాయణభక్తుడు. ఆ దేవుని వరంవల్ల ఒక పుత్రుడు జన్మించాడు. ఆ బిడ్డకు తన తండ్రిపేరో, తాతపేరో పెట్టుకున్నాడు. అతడే సుప్రసిద్ధకవి చేమకూర వెంకటరాజుగారు. ఈయన తరువాత లచ్చన్నగారికి మరికొందరు కొడుకులు పుట్టారు. ఈ అన్న దమ్ములంతా తంజావూరు కొలువులో ప్రవేశించారు. రాణువలో చేరి 'క్షత్రధర్మం' ప్రదర్శించారు వెంకటరాజుగారి తమ్ముళ్లే కాక అయన కొడుకులు, చుట్టాలుకూడా రాచకొలువులో ఉండేవారు. క్షత్రధర్మాన్ని పాటించిన వెంకటరాజుగారు సేనలో, బహుశా, ఏ పడవాలుగానో ఉండి యుద్ధాలలో పాల్గొని ఉంటారు. కదనపాండిత్యంతో పాటు కమ్మని కవిత్వంకూడా చెప్పడం అయన నేర్చుకొని, విజయవిలాసాన్ని రచించారు. అర్జునుడు తీర్థయాత్రలకు బయలుదేరి ఉలూచిని, చిత్రాంగదను, సుభద్రను వివాహమాడే కథను మూడాశ్వాసాలలో చెప్పారు. దీనిని తన ప్రభువు రఘునాథనాయకునికి అంకితం ఇచ్చారు. ఆ కృతిని స్వీకరిస్తూ రఘునాథుడు ఇలా అన్నాడు :

క్షత్త్రధర్మమె కద నీకు గలది మొదల
దమ్ములు సుతుల్ హితులు గూడ మమ్ము గొలిచి
తివుడు కృతియును జెప్పి మా కింపొనర్చి
తొకటగా వన్నిటను బ్రయోజకుడ వీవు. [విజయ. పీఠిక 51]

1. చాటువద్య మణిమంజరి, 1 వభాగం, వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు. పుట 73.

అన్నిటిలోనూ ప్రయోజకుడైన వెంకటరాజుగారి మీద రఘునాథునికి 'ఇంతిత అనరాని వత్సలత్వం' ఉంది. ఆ ప్రభువుపట్ల అయనకుకూడా చెప్పలేనంత భక్తి విశ్వాసాలున్నాయి. రఘునాథుని కొలువులో తప్ప యింకెవరిసేవలోనూ ఉండకూడదని వెంకటరాజుగారు దీక్షపూనారు. తాము వ్రాసిన కావ్యాలు మరెవ్వరికీ అంకితం ఇవ్వకూడదని ప్రతిజ్ఞ పట్టారు. 'పలికిన ప్రతిజ్ఞ చెల్లింపవలదెయిట్లు వాఙ్నియమరూఢి నీ యంతవాడికేడి?' అని రఘునాథనాయకుడే మెచ్చుకొన్నాడు. (విజ. పీఠిక 48) భక్తివిశ్వాసాలతో తనను సేవించుకొంటున్నాడన్న ఆశ్రితపక్షపాతంతో కాక 'వెలితిపడని' కవిత్వం చెప్పగలవాడన్న నమ్మకంతోనే రఘునాథుడు చేమకూరవెంకటరాజుగారిని మెచ్చుకొన్నాడు. ఆ కవిత్వం విన్నాక ఇలా అన్నాడు :

ప్రతిపద్యమునందు జమ-త్కృతిగలుగం జెప్పనేర్తు వెల్లెడ వెళుకొ
కృతివింటిమపారముగా-క్షితిలో నీ మార్గ మెవరికిన్ రాదు సుమీ ![2]

[విజ. పీఠిక 50.]

అనితరసాధ్యమైన మార్గంలో పయనించే ఈ ఏకైక కవిని రఘునాథుడు గొప్పగా మెచ్చుకొని ఘనంగా సత్కరించాడు. మంజులపదార్థాలూ, భూష ణాంబరాలూ, ఏనుగులూ, గుర్రాలూ మొదలైన వాహనాలూ యిచ్చి అసా ధారణంగా రఘునాథుడు మన్నన చేసినట్టు వెంకటరాజుగారే చెప్పుకొన్నారు (విజయ పీఠిక 52). ఈ సన్మానాలన్నీ ఒక ఎత్తు, రఘునాథుడు స్వంతచేతులతో ఇచ్చిన ముత్యాల కడియం మరొక ఎత్తు. సకలకళాప్రవీణుడైన ఆ రాజుయిచ్చిన హస్తముక్తాకటకం సగర్వంగా ధరించి చేమకూర వెంకటరాజుగారు నిజంగా అందెవేసిన చెయ్యి అయ్యారు.

రఘునాథుని మెప్పుపొందడం సామాన్యం కాదు. అతడు రసపుష్టితో అలరారు రచనలు చేయగల జాణ. ఈ సంగతి వెంకటరాజుగారు ఇలా చెప్పారు:

ఆరసపుష్టిమై ప్రతిపదంబున జాతియు వార్తయుం జమ
త్కారము నర్థగౌరవము గల్గ ననేకకృతుల్ ప్రసన్నగం
భీరగతిన్ రచించి మహిమించినచో నికశక్తులెవ్వర
య్యా! రఘునాథభూపరసికాగ్రణికిం జెవిసోక జెప్పగాన్ ? [విజ. పీఠిక 31]

ఈ పద్యంలో చెప్పిన శుభలక్షణాలన్నీ చేమకూరవారి కావ్యంలోకూడా

---

2. నిజంగా రాలేదు. చేమకూరవారి విజయవిలాసంలోని భావాలను మాటలను సామెతలను వాడుకొని కూచిమంచి జగ్గకవి 'సుభద్రా పరిణయం' అనే ఆరాశ్వాసాల కావ్యం వ్రాశాడు. అవే మాటలు వాడినా ఆ తీయదనం, ఆ ప్రభ జగ్గకవికావ్యంలో కనబడలేదు. సమగ్ర ఆంధ్ర సాహిత్యం - కడపటి రాజుల యుగంలో ఈ పోలికలు చర్చిద్దాం.

ఉన్నాయి. ఒకరకంగా చూస్తే మంచి కవిత్వానికి ఈ పద్యంలో వెంకటరాజుగారు నిర్వచనం చెప్పారు. రసపుష్టితోపాటు ప్రతిపదంలో జాతి, వార్త, చమత్కారం, అర్థగౌరవం ఉండాలి. కావ్యం ప్రసన్నగంభీరంగా ఉండాలి. ఈ లక్షణాల గురించి కొంత ముచ్చటించుదాం. జాతివార్తా చమత్కారాలనేమాటలకు అర్థాలేమిటో తెలుసు కొందాం. చేమకూరవారి పుస్తకాలకు పేరుమోసిన పండితులు టీకలు వ్రాశారు. జాతి అనే మాటకు స్వభావం అని వేదం వెంకటరాయశాస్త్రిగారు అర్థం చెప్పారు.[3] బులుసు వెంకటరమణయ్యగారు తమ ముకురటీకలో జాతి అంటే స్వభావోక్తి అన్నారు.[4] నాయకరాజుల యుగంలో జాతి అంటే హాస్యోక్తి అని అర్థం. జాతి చెప్పి నవ్వించడం అప్పుడు పరిపాటి. సవరం చిననారాయణ తన కువలయాశ్వచరిత్రలో మదాలస మదనవేదన వర్ణించే ఘట్టంలో ఈ పద్యం వ్రాశాడు:

మనవులు విన్నవించిన వినునేయంచు జేరుకన్నియమిన్న చిన్నబోవ
నపబంతి కానుకిచ్చిన జూచునో యంచు వచ్చునెచ్చెలి తలవంచుకొనగ
నెవరుతో హెచ్చరించిన బల్కునోయంచు గదియుపైదలిసిగ్గుగాంచి యొదుగ
గనిపించి జాతిచెప్పిన నవ్వునో యంచు నరుదెంచు నలినాక్షి యువలికరుగ
వినకచూడక పలుకక వేదనాప్తి-నవ్వకాపద్మనయన కాంతవశరాగ్ని
తప్తకినలయ ముక్తనూతన పునఃప్ర-వాళకృతశయ్య బొరలాడు వేళయందు.

[కువల.4-4]

ఈ పద్యంవల్ల ఆ నాటి 'జాతి'కి ఈ నాటి 'జోక్' అని అర్థం చెప్పవచ్చు. కవిత్వంలో నవ్వించే గుణాలుండాలని జాతి అనే మాటతో చేమకూర వెంకట రాజు గారు భావించారని నికరంగా నిర్ణయించవచ్చును. ఇక 'వార్త' అంటే ఆయన ఉద్దే శ్యంలో సామెత అని అర్థం. విజయవిలాసంలోని అర్జునుడు సౌభద్రతీర్థానికి వస్తా డు. అక్కడ అయిదు మడుగులున్నాయి. ప్రతి మడుగులోనూ ఒక మొసలి ఉంది. వాటికి భయపడి, క్షేత్రానికి వచ్చిన వాళ్ళెవరూ తీర్థమాడరు. అర్జునుడు మడుగులో దిగబోతే అక్కడివాళ్ళు వారించారు. ఈ విషయం వెంకటరాజుగారిలా చెప్పారు:

మోక్షమునకు బోవ మొసలెత్తుకొనిపోయె-ననెడు వార్త నిక్కమగు నటంచు
గ్రుంకవెరతు రెవ్వరు మీరలటుపోకు-డనిన నవ్వుకొనుచు నర్జునుండు.

[విజ. 2 - 43]

ఈ పద్యంలో 'మోక్షానికి పోతే మొసలి ఎత్తుకు పోయిం'దనే సామెతను

---

3. విజయవిలాసం-సవ్యాఖ్యానం. వేదం వారి ప్రచురణ (1911) పుట14.

4. విజయవిలాసం-వావిళ్ల ప్రచురణ (1952) పుట 23.

వాడుతూ దానిని వార్త అని వెంకటరాజుగారు అన్నారు. రసపుష్టికల కావ్యంలో జాతి తోపాటు వార్త ఉండాలనడంలో వారి ఉద్దేశ్యం సముచితమైన సామెతలు వాడడమే అనవచ్చును. అయితే వార్త అంటే వృత్తి అని వ్యాఖ్యాతలు వేరే అర్థం చెప్తున్నారు.[5] ఇక చమత్కారమంటే ఏమిటో చూద్దాం. ఈ పదానికి విస్మయం, నేర్పు అనే రెండు అర్థాలు నిఘంటువుల్లో కనబడుతాయి. బహుశా ఈ రెండూ వెంకట రాజుగారు నిర్దేశించి ఉంటారు. వారి దృష్టిలో నేర్పు అంటే శ్లేష అని చెప్పాలి. సౌభద్రతీర్థంలోని మొసళ్ళు నిజంగా శాపగ్రస్తలైన అప్సరసలు. ఈ శాపానికి ముందు వాళ్ళయిదుగురూ ఒక తోట లో విహరిస్తూ ఆ వనాన్ని ఇలా మెచ్చుకొన్నారు:

> విహరించు మలయానిలం బిచట దావించిల్కి నెమ్మేనియా
> విహరించు బికనాదముల్ చెవికి గావించు జవుల్ .... పోదమా
> సహకారాళిపదంబు జూడగ వయస్యా హాళివాటిల్లెడున్
> సహకారాళిపదంబు జూడగ వయస్యా హాళియానే కదా ! [విజ. 2 - 53]

ఈ పద్యంలో కొన్ని చమత్కారాలున్నాయి. ఆ తోటలో విహరించే మల యానిలుడు తావిచిల్కి ఒంటిమీది అవి హరిస్తాడు అని ఒక అప్సరస అంది. తావించిల్కి అనే మాటను 'తాన్ + 'వి' న్ + చిల్కి' అని విరిస్తే తాను 'వి' అనే అక్ష రాన్ని త్యజించుకొని-అని అర్థం వస్తుంది. అప్పుడు 'విహరిస్తున్న మలయా నిలుడు''హరిస్తున్న మలయానిలుడు' అవుతాడు. ఒక అప్సరస ఇలా చమత్కరిస్తే ఇంకొకామె మరో మాటనేర్పు చూపింది. 'తియ్యమామిడితోపు చూడాలని మనసౌతోంది' అనే అర్థంలో 'సహకారాళిపదంబు చూడగ వయస్యా హాళి వాటిల్లెడున్' అని ఒక చెలి అంది. సహకారం అంటే తియ్యమామిడి; హాళి అంటే ఆసక్తి. ఆళి అంటే నానార్థాలున్నాయి. కాని ఇక్కడ సమూహం అని అర్థం. హాళి, సహకారాళి అనే పదాలను తన చెలికత్తె వాడితే ఆమెకన్నా రెండాకులెక్కువ చదివిన అప్సరస 'హ' కారంతోకూడుకొన్న ఆళివల్ల హాళి అనే మాట వాటిల్లుతుందని '-సహకారాళి పదంబు చూడగ వయస్యా హాళియౌనేకదా!' అంది. ఈ పద్యంలో ఇతరేతర చమ త్కారోక్తి నిగుంభన ఉందని తరువాతి పద్యంలో వెంకటరాజుగారే అన్నారు. అబ్బు రమైన కొత్త విరువులకు ఆస్కారముండే రచనే ఆయన చమత్కారం క్రింద భావించారు.

నవ్వుపుట్టించే జాతి, నలుగురికి తెలిసే నానుడిలాంటి వార్త, నవ్యార్థాల చమత్కారాలు ఉన్న కావ్యంలో నిజానికి పొల్లుమాటలు ఉండకూడదు. ప్రతిపదం

---

5. వేదంవారి విజయవిలాసం-పుట 14; ఖులుసు వారి టీక, పుట 23.

సముచితంగా ఉండాలి. దానినే అర్థగౌరవం అన్నారు. ఈ లక్షణాలున్న కావ్యాలు తెలుగులో లేకపోలేదు. శ్లేషకు పట్టంకట్టిన రామరాజ భూషణుని వసుచరిత్రలోని ప్రతిపద్యం చమత్కారాల పుట్ట అయితే ఆ కావ్యం చదివీచదవగానే ఏపుట్టలో ఏ పాముందో తెలియదు. శ్లేషప్రధానమైన కావ్యాలు గంభీరంగా ఉండకతప్పదు. గంభీరమంటే లోతని అర్థం. 'దిగితేగాని లోతు తెలియ'దని సామెత. అయితే గట్టుమీద నిలబడితే లోతు తెలియాలని వెంకటరాజుగారి అభిమతం. అందుకే కావ్యంలో 'ప్రసన్నగంభీరత' ఉండాలని ఆయన చెప్పారు.

ఈ సద్గుణాలన్నింటితో కావ్యం నినదించాలన్నఆశయం చేమకూర వెంకట రాజుగారికి తొలినుంచి ఉంది. విజయవిలాసం వ్రాయడానికి ముందు ఆయన సారంగధర చరిత్రను కూడా మూడాశ్వాసాల కావ్యంగా వ్రాశారు.అయితే దానిని అంకిత మివ్వలేదు. అవతారిక వ్రాయలేదు. ఇవాళ సారంగధరచరిత్రలోని కథ అందరికీ తెలిసినదే. నాయకరాజుల యుగంలో కూడా అది ప్రచారం పొందింది గాని మన రాజమండ్రిని పాలించిన రాజరాజనరేంద్రునికీ, ఈ కథకూ ఆ నాడు సంబంధం లేదు. ఇది మాళవదేశంలో జరిగింది. సారంగధరకథను మొట్టమొదట తెలుగు సాహిత్యంలో కథనంచేసినవాడు గౌరన. అతని నవనాథచరిత్రలోని చౌరంగివృత్తాంతమే ఈ కథ. గౌరన వ్రాసిన ద్విపద కావ్యాన్ని చదివాడో లేదోగాని దోనేరు కోనేరునాథుడు సారంగధరకథను తెచ్చి తెలుగుదేశానికి ముడిపెట్టాడు. చేమకూరవారు మాత్రం అది మాళవదేశంలో జరిగినదేనని చెప్పారు. ఆ దేశంలో ఒక రాజమహేంద్రవరం కట్టారు.

> **మహిని రాజనరేంద్రుడు మాళవపతి-రాజరాజనరేంద్రుండు రాజరాజు**
> **ననగబేరెన్నికకునెక్కి యతిశయిల్లు-నింద్రవిభవుండు రాజమహేంద్రవిభుడు.**
>
> [సారంగ. 1 - 5]

ఈ పద్యంవల్ల మాళవపతి రాజమహేంద్రవిభుడని తెలుస్తోంది. ఈ సమాసాన్ని రాజమహేంద్రుడనేవిభుడుఅని సంభావనాపూర్వపదకర్మధారయం కింద జమ కట్టుకొనవచ్చును గాని రాజమహేంద్రంయొక్క విభుడు అనే షష్ఠీతత్పురుషాన్నే చేమకూర వారు ఉద్దేశించారని భావించాలి ఎందుకంటే ఈ కావ్యంలోనే సారంగధరుని పై చిత్రాంగి నేరారోపణ చేశాక రాజనరేంద్రుడు ఆమెమేడనుంచి బయటకు వెళ్ళే సందర్భంలో 'అచ్చోటు వాసి, మాటవాసిగల రాజమహేంద్రవాసి' అని అనుప్రాసాన్ని వాడారు.(2-238). దానివల్ల రాజమహేంద్రం చేయకూరవారిదృష్టిలో ఒక ఊరనేది తేలుతోంది. గౌరనమాత్రం మాళవదేశంలోని మాంధాతపురమే రాజమహేంద్రుని

రాజధాని అని చెప్పాడు. ఏవో ఇలాంటి చిన్నచిన్న పేర్లలో మార్పులు చేశారేగాని వెంకటరాజుగారు నవనాథ చరిత్రలోని కథలో ఏం మార్పులు తెచ్చిపెట్టలేదు. చేమకూరవారి తరువాత సారంగధర వ్రాసిన ప్రతి ఒక్కరూ ఈ కథ ఆంధ్రదేశంలోనే జరిగినట్టు చెప్పారు. తెలుగుసాహిత్యంలో సారంగధరుని ప్రసక్తికల రచనల వివరాలు ఇవి:

(1) గౌరన తన నవనాథ చరిత్రలో సారంగధరుని కథ పూర్తిగా చెప్పాడు.

(2) దోనేరు కోనేరునాథుడు బాలభాగవతం అనే ద్విపదకావ్యంలో చిట్టచివర చంద్రవంశపురాజుల జాబితా ఇస్తూ వేంగిదేశంలోని రాజరాజనరేంద్రుని కుమారునిగా సారంగధరుణ్ణి పేర్కొన్నాడు. పినతల్లివల్ల కాళ్ళూ చేతులూ పోగొట్టుకున్నట్టు చెప్పాడు.

(3) భాస్కర శతకర్త 'అంగననమ్మ రాదు' అనే పద్యంలో పేర్కొన్నాడు.

(4) చేమకూర వెంకటరాజుగారు చిన్నమార్పులతో గౌరన చెప్పిన కథనే చెప్పారు.

(5) అప్పకవి తన లక్షణ గ్రంథంలోని అవతారికలో సారంగధరునికి నన్నయగారి శిష్యరికం కటాక్షించారు.

(6) బాణాల శంభుదాసు సారంగధరచరిత్ర అనే ద్విపదకావ్యంలో ఒక వరం ప్రసాదించి చేమకూరవారి రాజమహేంద్రాన్ని రాజమహేంద్రవరం చేశాడు.

(7) కూచిమంచి తిమ్మకవి సారంగధరచరిత్ర అనే ద్విపదకావ్యం వ్రాసి చిత్రాంగిని రాజకుమార్తెను చేశాడు. సారంగధరునికోసం వెతికిన పెండ్లికుమార్తెలలో చిత్రాంగిని కలిపాడు. నేడు ప్రసిద్ధమైన కథ తిమ్మకవిగారు ద్విపదలోనే సాక్షాత్కరిస్తుంది.

ఈ ఏడుగురు ప్రాచీనులు కాక అర్వాచీనులు చాలా మంది ఈ కథను వివిధప్రక్రియాభేదాలతో వ్రాశారు. వాటి వివరాలివి:

1. యక్షగానాలు: (1) సిరిప్రగడ సుబ్బారాయుడు (1700-1750) (2) కోదండరామ కవి (3) వారాల కృష్ణయ్య (1886 ప్రచురణ) (4) ముషీరాబాద్ ప్రచురణ (1951 ప్రతి) (5) సిద్దనగౌడు (ఎ.ఎ.గోపాల్ ప్రచురణ)

2. నాటకాలు: (1) ధర్మవరం కృష్ణమాచార్యులు (2) పానుగంటి లక్ష్మీనరసింహారావు (3) కాకరపర్తి నృసింహం (4) శ్రీపాద సుబ్రమణ్య శాస్త్రి (రాజరాజు అను పేర)

3. వచన కావ్యాలు: (1) సముఖం వెంకటకృష్ణప్ప నాయకుడు

4. గేయాలు: (1) కుప్పుస్వామి ముదలియారు

ఈ కథ ఇంత సుప్రసిద్ధమైనా దానిని మొట్టమొదట పద్యకావ్యంగా వ్రాసిన చేమకూరవారి ప్రబంధమాత్రం తగినంత ప్రచారం పొందలేదని చెప్పాలి. విజయ విలాసంలోని సొగసులన్నీ మొదట ఈ కావ్యంలోనే మొలక ఎత్తాయి. సామెతలమీద చమత్కరించడం చేమకూరవారికి సరదా. బిడ్డడులేని రాజమహేంద్రుడు సంతానంకోసం శివుణ్ణి ఆరాధిస్తాడు. అతడు పెట్టిన నైవేద్యాలు అరగించిన దేవుడు భక్తుణ్ణి మెచ్చుకొన్నాడు. అప్పుడు పార్వతి "సొరెకు గుత్తుక విషము, నాలుక బెల్లము వెట్టి యాడుటల్ మేరలటయ్య సామి" యని 'మేలము' లాడిందట. (సారంగ.1-23) లోకానికి సామెత అయినా శ్రీకంఠుని విషయంలో ఇది సార్థకమే. పార్వతి చమత్కారం ఇక్కడ రాణిస్తుంది. ఇలాగ అతికేటట్టు సామెతలు వాడడం చేమకూరకే తగును. తల(ప్రాణం తోకకురావడం అనే దిలా వాడారు.

సకలము కాలకూటసహజన్మిసుధాకర చంద్రుడు వికమౌ
నొకొ యిది యంచు నే సితమయూఖ విమం దెలియంగ గోరి యా
రక యుటు చేరినంత దల(ప్రాణముదోకకువచ్చె లెక్కసే
యక దిగ్రమింగనేవి యకటా యిలరాహువుమక్కి గాంచునే?[సారంగ. 2-175]

ఇది చిత్రాంగిని ఎడబాసి వేటకు వెళ్ళిన రాజరాజు చేసే చంద్రదూషణ ఘట్టంలోనిది. చంద్రుడు కాలకూటం తోడబుట్టిన వాడన్న సంగతి నిజమో కాదో తేల్చుకోవాలని సర్పరూపమైన రాహువు కొద్దిగా దగ్గరకు చేరగానే ప్రాణం తోకకు వచ్చిందట. అందుకే దిగమింగక వదలి వేసిందట. సామెతలపై చమత్కరించడం సారంగధర చరిత్రలో ఒకసారి, రెండుసార్లు కాదు- కొన్ని డజన్లసార్లు చేమకూరవారు చేశారు. తొలి కావ్యంలో వారు వాడిన సామెతలు, జాతీయాలు, పలుకుబళ్ళు మొద లైనవాటి పట్టిక వేస్తే రమారమి నూరుదాకా తేలుతున్నాయి. అయితే ఇలా సామెతలు లెక్కపెట్టిచూస్తే చాలదు. వాటిని వాడడంలో వెంకటరాజుగారు చూపించిన ప్రజ్ఞను గమనించాలి. సామెతల అమెతలేకాక మాటల విరుపులు కూడా ఈ సారంగధర చరిత్రనిండా ఉన్నాయి. తన మేడమీదికి వచ్చిన సారంగధరుణ్ణి చిత్రాంగి పడకగదిలోనికి తీసుకువెళ్ళి బొమ్మలు చూపెట్టసాగింది. అప్పుడు వాళ్ళ సంభాషణలను వెంకటరాజుగారిలా నడిపించారు.

అల్లన గాధిరాజసుతుడర్మిలి మేనక ముందొవర్చ రా
గిల్లి కుచంబులాన దమకించుట గంటివె రాకుమార యా
నల్ల నగాధిరాజసుతుడర్మిలి మేనక ముందొవర్చ రా
గిల్లికుచంబులాన దమకించుట బాల్యముగాదె మానినీ. [సారం 2-79]

గాధిరాజసుతుడైన విశ్వామిత్రుడు మేనకప్రియుడు. నగాధిరాజసుతుడైన మైనాకుడు ఆమెకుమారుడు. చిత్రాంగి మునినీ, సారంగధరుడు బిడ్డనూ ఉద్దేశించారు. అతడు 'ఆ కామిని యనువాక్యము లెల్ల వేరె యర్థముగా నేర్పున విరిచి మాటలాడా' డని చేమకూరవారు చెప్పారు (సారంగ.2-82). ఇటువంటి నేర్పువిరుపులేకాక వెంకటరాజుగారికి వెన్నతోపెట్టిన యమకాలూ, అనుప్రాస లూ, నల్లేరుమీద బండిలాగా సారంగధరచరిత్రలో సాగుతాయి.అయితే 'అన్నీ ఉన్నాయి. అయిదేతనమే తక్కువ' అని ఈకావ్యంలో పెద్దలోపం ఒకటి ఉంది. ఇది స్వతంత్ర కావ్యంకాదు. గౌరన నవనాథచరిత్రను యథాతథంగా వెంకట రాజుగారు పద్యరూపంలో వ్రాశారు. అతడు వాడినమాటలే వాడారు. అతడు చెప్పిన భావాలే చెప్పారు. అతడు చూపిన సామ్యాలే చూపారు. గౌరనగారి రాజు పాదరసంలాంటిగుర్రాన్నెక్కితే వెంకటరాజుగారి రాజుకూడా పాదరసం లాంటి గుర్రాన్నే ఎక్కుతాడు. గౌరనగారి పావురం జగబిరుదువేసి పెంచినదైతే వెంకటరాజుగారిదీ అంతే. గౌరనగారి చిత్రాంగి'చాయలపిడి' బాకు చూస్తే వెంకటరాజుగారి చిత్రాంగీ అంతే చేస్తుంది. రెండుకావ్యాలనూ శ్రద్ధగా తైపారు వేసినవాళ్ళకు వందలాది పోలికలు కనబడతాయి. చిత్రాంగి సారం గధరునివద్దకు వచ్చేటప్పుడు గౌరన ఇలా అన్నాడు:

కలసి కదంబింపగా నరుజూచి-వలచి యేతెంచు సూర్యశిచందమునను
[నవనాథ-పుట 44]

ఇదే భావాన్ని వెంకటరాజుగారు ఇలా చెప్పారు:

ఇంద్రనందనుగాంచి మోహించి వచ్చు-నుర్వశి తెఱంగు దోప నయ్యుర్వసితవ
యోదకచ పాకశాసని యొఱవు నెరవు-నక్కుమారుని గని చేర నరుగుదేర.
[సారంగ.2 - 48]

వేటనుంచి తిరగివచ్చిన రాజమహేంద్రుడు తన ఉంపుడుకత్తె నగరులోకి వెడతాడు. ఆమె చిన్నబోయి ఉండడం చూస్తాడు. అపుడిలా అడిగాడని గౌరన వ్రాశాడు:

ఎవ్వరు నీదశ నెగ్గాచరించి-రెవ్వరు నీతోడ నెదురు భాషించి
రేతరితనమున నింత నీమీద-పోతుటీగకునైన పొలసి పోరాదు.[నవనాథ-పుట 54]

ఈ మాటలను చేమకూర వారిలా పద్యంలో పెట్టారు.

పోతుటీగకైన బొలయంగరాదు నా-యాన చేసి మందయాన నిన్ను
నెవ్వరెగ్గుసేసి రెరిగింపవే మది-నలుకవలదు నీకు నలుకవలదు.
[సారంగ.2-202]

గౌరనగారి పోతుటీగ ఎగిరివచ్చి సరిగ్గా అదేఘట్టంలో చేమకూరవారి సారంగధర చరిత్రలో వాలింది. ఇలాగా అక్షరాలా మక్కికి మక్కినవనాథచరిత్రను చేమకూరవారు అనుసరించడంవల్ల ఆయన సహజప్రతిభకు గ్రహణంపట్టింది. చిత్రాంగి తన ధ్వని చతురోక్తులచే సారంగధరుని మది మేకొలుపలేకపోయింది. (2-87). ఈ కావ్యం కూడా సమకాలము వారి మది మేకొలుపలేకపోయింది. నవనాథ చరిత్రలో గౌరన రసోపగుంభితపద వాసనలతో వట్టిమానులు చిగురింపజేస్తే సారంగధరచరిత్రలో వెంకటరాజుగారు ప్రసన్నసౌకుమార్యాలతో రాళ్ళను కరిగింప జేశారు. అయినా ఎవరూ మెచ్చుకోలేదు. ఈ బాధనే ఆయన విజయవిలాసంలో రాత్రి వర్ణనలో ఇలా చెప్పారు:

క్షితిపయు వట్టి మ్రాకులు చిగిర్పవసంతుడు గౌరనోపగుం
భిత పదవాసనల్ నెరప మెచ్చక చంద్రుడు మిన్నునం బ్రస
న్నతయును సౌకుమార్యము గనంబడ రాల్గరగంగ జేసె నే.
గతి రచియించిరేని సమకాలమువారలు మెచ్చరే కదా. [విజయ. 1-145]

విజయవిలాసంలోని అర్థాంతరన్యాసాలు, అర్థగౌరవంగల శ్లేషలూ వెంకట రాజుగారి కవితాజీవితాన్ని తెలియజేస్తాయి. సారంగధరచరిత్రలోని సొగసులు స్వక పోలకల్పితం కాకపోవడంవల్లే సరసులు తనను ఈసడించారని ఆయనకు తెలుసు. ఈ విషయాన్నే సూచిస్తూ సుభద్రను ఇలా వర్ణించారు:

స్వకపోల కల్పిత మనో-జ్ఞ కళాగతి కెట్టుతామనరి ఛాయా భో
రక రుచిసందర్భం బని-ముకురమునగు కరణినవ్వుమోము చెలంగన్
[విజ. 3-91]

చెక్కిళ్ళను అద్దాలతో పోల్చడం కవిసమయం. సుభద్ర చెక్కిళ్ళకు సరిపో దని ఆమెముఖం అద్దాన్ని చూసి నవ్వింది. ముఖానికి స్వకపోలకల్పితమైన మనోజ్ఞ కళ ఉంది. గౌరనకు అచ్చంగా అనుసరణమైన సారంగధరచరిత్రను సమకాలం వారు మెచ్చుకోకపోయేసరికి వెంకటరాజుగారు నిరుత్సాహపడలేదు. స్వకపోల కల్పితమైన కావ్యాన్ని వ్రాయాలని కంకణం కట్టుకొన్నారు. ఇంతటి ప్రతిభావంతులున్న ఆ స్థాయిలోవాళ్లే అర్థంచేసుకోగలరు. వెంకటరాజుగారు అకుంఠిత రాజభక్తి పరాయణులు. భక్తివిశ్వాసములు ఆయన సొమ్ములు. అయితే సారంగధర చరిత్రలో రాజులనునిందించే సామెతలుగాని, అర్థాంతరన్యాసాలుగాని పన్నెండు ఉన్నాయి. చూడండి.

1. రాజుల చిత్తము దెలియరా దెటుపోయెటు వచ్చునే కదా (2-7)
2. రాజునకుందమ్ములమీద కాంక్షలవి యెచ్చేఖుట్టగా నేర్చునే (2-273)
3. కోపమే చూతురుగాని బిడ్డడని చూడరుగా ధరణీతలాధిపుల్ (3-22)
4. మనుజాధీశుడు నట్ల సేయదగునే మందుల్లదా భూపతుల్ (3-30)
5. ధరణీపతి ననుట వెఱ్ఱితనము
6. ఏ యెడ గోపగించి ధరణీశుడు గొల్చినవారి నేక్రియం జేయుడటన్న గాదనక చేయవలెం గద (3-37)
7. చెవులె కన్నులు రాజులకుం దలంపగన్ (3-52)
8. రాజ్యాంతే నరకం ధ్రువం (3-65)
9. వెదుళ్ల వందిరియు రాజుట మాటలు చిక్కనౌ గదా (3-72)
10. ఎంత కఠినాత్ముల్ రాజులూహింపగన్ (3-75)
11. రాజు మొత్తగా నలమొగసాలకున్నాఱు (3-80)
12. దొరల చిత్తంబు లీకరణ ఖాటిల్లు (3-121)

ఛాయాచోరుడనే నిందతోపాటు స్వామిభక్తిలేని వాడనే వాదుకూడా ఈ సామెతలవల్ల వెంకటరాజుగారిపై ఆ నాటి అసూయాగ్రస్తులు పడవేసిఉంటారు. రాజుతో కొండేలు చెప్పిఉంటారు. అయితే రఘునాథుడు వేయితప్పులున్నా మన్నిస్తాడు. నమ్మినవారిపట్ల మాటచెల్లిస్తాడు. 'ఒకొండొరుమీద కొండెముల్ సెప్పిన వానికై మనవి చెప్పిన రీతిగ' ఎంచుతాడు (విజయ.పీఠిక 26). సారంగధర రచనలో నిజానికి చేమకూరవారి జారుపాట్లు లేకపోలేదు. కాని ఆయనలో ఉన్న మంచినే రఘునాథుడు మెచ్చుకొన్నాడు. ఈ సంగతినే విజయవిలాసంలోని ఒక అర్థాంతరన్యాసంలో 'ఔ, నెయ్యెడ మేలె జాతురు, గ్రహింపరు జాణలు జ్ఞారుపాటులన్'(1-107) అని వెంకటరాజుగారు చెప్పారు. మేలుచూశాడుకనుకనే రఘునాథుడు చేమకూరవారికి 'బహుళసన్మానం' చేశాడు.(పీఠిక30). తనకృతజ్ఞత చెప్పుకోడానికి వెంకటరాజుగారు విజయ విలాసం కృతిగా ఇచ్చారు. 'సభల గణింప మన్నన యొనర్ప' ప్రబంధాన్ని సూదిద చేశారు.

అయనమాటలు అక్షరాలా నిజమయ్యాయి. విజయవిలాసాన్ని గణించని సభ లేదు; మన్నన చేయనివాడంటూ కనబడడు. అది విలక్షణమైన కావ్యం. అడుడగునా కవి ప్రతిభ చల్లగాలిలాగా వీస్తుంది. ఇతర ప్రబంధకవులలాగే లాక్షణికుల శాసనాలకు లోబడి రచించినా, ఇందులో కవి నిరంకుశుడనే సత్యం కనబడుతుంది. నిజానికి కావ్యప్రణాళికనుగాని, కవిసమయాలనుగాని చూస్తే విజయవిలాసం అన్నిప్రబంధాలలాగే ఉంటుంది. పురవర్ణన, ఋతువర్ణన, నాయిక

అంగవర్ణన, వనవిహారం, విరహం, ఉపాలంభనలు, వివాహం, పుత్రోదయం మొదలైన పడికట్టుసన్నివేశాలన్నీ ఇందులోనూ ఉన్నాయి. అయితే వీటిని సముచితంగా, ఉదాత్తంగా చెప్పడంలోనే చేమకూరప్రతిభ కనబడుతుంది.

మనకవులు స్త్రీలను వర్ణించేటప్పుడు అతివ, ఇంతి, పొలతి, రమణి అని ఎన్నోపర్యాయపదాలు వాడుతారు. విజయవిలాసంలోని 3 అశ్వాసాల్లో మొత్తం 683 గద్యపద్యాలున్నాయి. వీటిలో 375 సార్లు ఈ పర్యాయ పదాలను వెంకటరాజుగారు వాడారు. ఆయన ఉపయోగించిన పదాలు 174. అవి ఆయన ప్రయోగించినప్పుడు అతికినట్టు ఉంటాయి. విజయవిలాసంలో మొత్తంమీద అతికినట్టు ఉంటాయి. విజయవిలాసంలోని మొత్తంమీద 71 పద్యాలు నాయికానాయకుల వర్ణన. అన్నిటిలోనూ పాతకవిసమయాలనే వాడారు. అయితే చేసిన వర్ణన మళ్లా చేయనట్టు స్ఫురించేవిధంగా రచించబట్టి ప్రతిపద్యం కొత్తగానే ఉంటుంది. స్త్రీల వక్షోజాలను కొండలతోనూ, నూగారును పాముతోను, కురులను మేఘాలతోనూ సరిపోల్చడం సనాతనకవిసమయమే. ఈ పోలికలలోనే పద్యం వ్రాస్తూ వెంకటరాజుగారు ఎంత చమత్కరించారో చూడండి. అర్జునునితో గదుడు సుభద్రను గురించి ఇలా చెప్పాడు:

> అతివకుచంబులు న్మెఱుగుటారును దేనలియున్ ధరాధిపో
> న్నతియు నహీనభూతికలనంబు ఘనాభ్యుదయంబు నిప్పుడొం
> దితిమని మాటిమాటికిని నిక్కెడు నీల్గెడు విఱ్ఱవీగెడున్
> క్షితినటుగాదె యొక్కొకరికి న్నడుమంత్రపు గల్మి కల్గినన్? [విజయ. 1-34]

ఆడవాళ్ళకు కుచకచాలు, మెరుగుటారు మధ్యలో వచ్చేవే. నడమంత్రపుసిరి వస్తే ఎవరైనా నిక్కుతూ నీల్గుతూ విర్రవీగుతారు. కుచాలు నిక్కడం, నూగారు నీల్గడం, కొప్పువిర్రవీగడం చాలా అందంగా ఉంటాయి. సముచితమైన చోట చక్కగా అతికేటట్టు జాతీయాలను, కవిసమయాలను జోడిస్తేనే అహ్లాదం కల్గుతుంది. 'నిక్కుచు నీల్గుచు విఱ్ఱవీగుచున్' అనే జాతీయాన్నే సారంగధర చరిత్రలో కూడా ఒకసారి వెంకటరాజుగారు వాడారు (3-55). చూడండి:

> జలరుహనేత్ర నన్నిపుడు సారెకు దూఱుచు గేరి నిక్కుచున్
> విలుగుచు విఱ్ఱవీగుచును నిక్కముగాగను నాతడేమియున్
> తెలియడు సాదుబిడ్డడని నేరుపు మాటల దేలనాడిగా
> దిలిసుతుచేత జక్కటులు దిద్దెద వెంతటి నంగనాచివే!

ఇది సవతుల కయ్యంలోని పద్యం. సారంగధరునికి నీలాపనింద అంటగట్టి శిక్షవేశారని తెలయగానే రత్నాంగి రాజమహేంద్రుని నగరుకి వెడుతుంది. చిత్రాంగితో వాదం పెట్టుకొంటుంది. నవనాధచరిత్రలో ఈ ఘట్టంలేదు. పుట్టెడు శోకంతో కుమిలి పోయే రత్నాంగి సవతితో చౌకబారు కయ్యం పెట్టుకోడం ఉదాత్తంగా ఉండదు. నవనాధచరిత్రలో లేని ఘట్టాలను వెంకటరాజుగారు చాలా కల్పించారు. పుత్రసంతానం కోసం శివార్చన, చిత్రాంగిసారంగధరుల చతురసంభాషణ, వేటకు వెళ్ళిన రాజుగారి విరహం, సవతుల కయ్యం మొదలైనవి ముఖ్యమైనవి. ఈ స్వకపోలకల్పిత ఘట్టాలలోని కొన్నిపద్యాలు, బోలెడు పదాలు తీసుకొని విజయవిలాసంలో మళ్లా వాడుకొన్నారు. సారంగధరలో రత్నాంగిలాగే విజయవిలాసంలో చిత్రాంగద గర్భం ధరిస్తుంది. రెండుచోట్లా 'మించెబో రవికోరికల్' అనేపద్యం తూచా తప్పకుండా ఉంది(సారంగ1-34;విజయ.2-36). సారంగధరలో 'ఏట బెంచువాని బూటపెంచి'నట్లే విజయ విలాసంలో అభిమన్యుణ్ణికూడా పెంచారు(సారం.1-51; విజ. 3-234). సారంగధరలోని రాజు విరహవేదన పడుతూ 'జోహారు మీకు' అని చల్లగాలినీ, చంద్రుణ్ణీ వేడుకొంటాడు.(2-180). ఈ పంచచామరాన్నే కొద్దిగామార్చి సుభద్ర చెలికత్తెలు విజయవిలాసంలో వాడుకొన్నారు(3-49). రెండు కావ్యాలలోనూ మన్మథుడు పచ్చితురకే. చూడండి ఈ పద్యం:

> **చిరుముడి పాటునన్ జెరకుసింగిణి బూని మధుప్రియత్వ మే**
> **ర్పడ వడిలావులున్న హరిపైని జివుక్కున నెక్కి యుక్కునన్**
> **వెడలెదు చంద్రుజాచి తమినేడిద గోవధ మాచరించు వూ**
> **వడరగ నీవు పచ్చితురకౌతువు పాంథులకున్ మనోభవా.** [సారంగ. 2-184]
> **చిరుముడి పాటుతో జెరకుసింగిణి బూని మధుప్రియత్వ మే**
> **ర్పడు గతి లావులున్న హరిపైని జివుక్కున నెక్కి యుక్కునన్**
> **వెడలెదు చందు జూచి తమినేడిది గోవధ మాచరించు బెం**
> **పడరి లతాంగి ! పచ్చితురకౌగద యమ్మదనుండు చూడగన్.** [విజయ. 3-66]

ఈ మన్మథోపాలంభనం మనుచరిత్రలోని చంద్రదూషణను జ్ఞాపకం చేస్తుంది. 'గోవధ చేయుతురకల దైవంబవు' అని వరూధిని చంద్రుణ్ణి తిడుతుంది (మను 3-42). వెంకటరాజుగారు మన్మథుని చేతనే గోవధ చేయించారు. ఆయన పెద్దనగారిభావాలకు మెరుగులుదిద్దారు. మనుచరిత్రలో 'అచటి విప్రులు మెచ్చ రఖిలవిద్యాప్రౌఢి ముదిమదితప్పిన మొదటివేల్పు'నని పెద్దనగారు వ్రాశారు (మను 1-50). 'తడబాటు గలదు వేదముల నాతనికంచు బరమేష్ఠి మెచ్చరు ధరణీసురులు'

అని ఇంద్రప్రస్థాన్ని వెంకటరాజుగారు వర్ణించారు(విజ. 1-4). పెద్దనగారి సీసంలో లేని క్రమాలంకారాన్ని వెంకట రాజుగారు ఇందులో సాధించారు. పూర్వకవులను అనుసరించినా అసలువాళ్ళు చూపని సొగసులు చూపించడంలోనే చేమకూరవారి ఘనత ఉంది.

పురవర్ణన చేస్తున్నప్పుడు ఆ ఊళ్ళో ఆకాశాన్నందుకొనే సౌధాలున్నాయని చెప్పడం పరిపాటే. ఒకానొక ఊళ్ళోని మేడలమీద ఆడుకొనే ఆడపిల్లలకు చంద్రుడు అద్దమొస్తాడని, ఆ చంద్రునిలోని మచ్చకు ఏవోపేర్లు పెడతారని చిమ్మపూడి అమరేశ్వరుడు తన కావ్యంలో వ్రాశాడు.[6] వెంకటరాజుగారుకూడా ఇంద్రప్రస్థంలోని మేడలమీద ఆడపిల్లలచేత ఆటలాడించారు. చంద్రుణ్ణి అద్దంగా ప్రవేశపెట్టారు. ఈ పద్యం చూడండి:

> **శీలమ్మృతాంశులో శశము రిమ్మదమంచు ధలంచి జాళువా**
> **మేలి వసిండిసోయగవు మేడల గుజ్జెనగూళ్ళ సందడిన్**
> **బాలికలుండి యావల జనంగని చింతిలి 'వంటయింటి కుం**
> **దే'లిది యెందు పోగలదు నేటికనే మని యుందురందులన్.** [విజయ. 1-6]

అమరేశ్వరుని పద్యంలో లేని సొగసులు కొన్ని ఈ పద్యంలోఉన్నాయి. ఇద్దరి పద్యాలలోమేడమీద ఆడపిల్లలు ఆడుకొంటారు. చంద్రునిలోని చెవుల పిల్లినిచూస్తారు. అయితే చేమకూరవారి ఆడపిల్లలు దాన్ని వంటయింటి కుందే లంటారు. ఈసామెత వాడినందువల్ల పద్యానికి అందం వచ్చింది. నిజమే. అయితే మేడ వంటిల్లు ఎలా అయింది? ఈసందేహం వచ్చినవాళ్లకు సమాధానంగా వెంకటరాజుగారు ఆ ఆడపిల్లల చేత మేడమీద గుజ్జనగూళ్ళు వండించారు. అందుచేత అది వంటిల్లే అవుతుంది. సామెత చక్కగా అతుకుతుంది.

ఏపద్యంలో జాతివాడాలి, ఏ ఘట్టంలో వార్త చెప్పాలి; ఎక్కడ చమత్కరించాలన్నది వెంకటరాజుగారికే తెలుసు. జాతివార్తలతో అర్థాలంకారాలు, అక్కరలేని చోట శబ్దాలంకారాలను వాడి చమత్కరిస్తారు. గంగలో స్నానంచేస్తూ దానాలలిస్తున్న అర్జుణ్ణి ఉలూచి చూచింది. ఈ సంగతి కథనం చేయడానికి అర్థాలంకారం అక్కర లేదు. అందుచేత "..కలకలన్ నగుచుండెడి సవ్యసాచి నింద్రోపలరోచిజూచి తల యూచి యులూచి రసోచితంబుగన్" అని అనుప్రాసం వాడుతారు (1-63).

కథాకథనంలోనేకాక పాత్రల సంభాషణలోకూడా సాధారణప్రశ్నలు వేయించే

6. సమగ్రాంధ్ర సాహిత్యం-పద్మనాయకరెడ్డిరాజులయుగాలు(1989.IIIసంపుటం6వప్రకరణం)

టప్పుడుకూడా అనుప్రాసాన్నే వెంకటరాజుగారు ఉపయోగిస్తారు. మాయా ముని వేషం వేసుకొని అర్జునుడు ద్వారకలో కూర్చున్నాడు. ఆయన తీర్థయాత్రలు చేశాడని సుభద్రకు తెలుసు. ఈ ముని తన మేనత్త కొడుకును ఎక్కడైనా చూశా డా అని అడగాలి. కొన్నిప్రశ్నలు వేశాక "మీరందందు నరుగ నరు గా నరుగా?" అని సుభద్రచేత వెంకటరాజుగారు అడిగిస్తారు (విజయ.2-165)

శబ్దాలంకారాలలో అనుప్రాస తరువాత వెంకటరాజుగారు తరుచుగా వాడేది యమకం. కథాకథనంలో, పాత్రలసంభాషణలో, వర్ణనలలో ఇది సాక్షాత్కరిస్తుంది. సుభద్ర అందాన్ని తలచుకొంటున్న అర్జునుడు ఇలా అనుకొంటాడు.

> అర చందమామ నేలిన-దొరగా నెన్నుదురు నెన్నుదురు చిత్తరికిన్
> బరువంపు మొల్లమొగ్గల-దొరగా బల్కుదురు బల్కుదురు జవ్వనికిన్.
> [విజయ.2-78]

సుభద్ర నెన్నెదురు అర్ధచంద్రాకారాన్ని ఏలుతుందని ఎంచుతారు. ఆమె పళ్ళవరుస మొల్లమొగ్గలను పాలించుతుందని పల్కుతారు. ఈ అర్థాన్ని "నెన్నెదురు నెన్నుదురు", "పల్కుదురు పల్కుదురు" అనే యమకంతో చక్కగా చెప్పాడు. పాత కవిసమయాలనే తీసుకొన్నా చెప్పడంలో కొత్తదనం ఉంది. విజయవిలాసంలో వెంకటరాజుగారు 50 పద్యాలలో స్త్రీ వర్ణన, 21 పద్యాలలో పురుషవర్ణన చేశారు. ఇతర ప్రబంధకవులు చేసినట్లే అంగాంగవర్ణన చేశారు గాని అన్నీ ఒక్కసారే, ఒకే ఘట్టంలో చేయలేదు. మొట్టమొదట ఇంద్రప్రస్థానికి వచ్చి గదుడు సుభద్ర అందాన్ని అర్జునునిముందు వర్ణిస్తాడు. 9 పద్యాలు అయ్యాక -

> ఎక్కడ జెప్పినాడ దరళేక్షణ చక్కదనంబు ? లింకన
> మ్మక్క ! యదేమనంగ నివుడందు శతాంశము దెల్పలేదు నే
> నొక్కక యంగ మెంచవలయుం బదివేల ముఖంబు లాయెబో
> చొక్కపు జూపులో నొలపు జూచినగాక యెరుంగవచ్చునే ! [విజయ. 1-41]

అని శతాంశం చెప్పలేదంటాడు. ఈ పద్యం వ్రాశాక ఈ ఘట్టంలో స్త్రీ వర్ణన చేమకూరవారు ఆపుచేసి కథలోనికి వెళ్ళారు. మరే ఇతర తక్షైనా ఆగి 'పదివేల ముఖంబుల నొక్కొక్కయంగం' ఎంచేవాడు. తన సరదాకోసం పాఠకుణ్ణి విసిగించగలడు. వెంకటరాజుగారుకూడా ఈ పొరపాటు చేయరు. కథాకథనంలో "టెంపో" చెడగొట్టరు. ఈ శిల్ప రహస్యం వారికి బాగా అలవడ్డది. ఈ విద్యలో వెంకటరాజుగారు ఇత రులను తోసిరాజంటారు.

విజయవిలాసంలో 'తోసిరాజు', 'తెరచిరాజు' అనే చదరంగపరిభాషను వాడారు. గదుడు సుభద్రను వర్ణించడంలో 'కలికి ముఖారవింద మలకల్వ లరాయని తోసిరాజనున్' అంటాడు (1-37). చంద్రుని గెలిచేటంత అందమైన ముఖం ఆమెది. చంద్రుణ్ణి 'రాజు' అంటారు. అందుచేత 'తోసిరాజు' అనే ప్రయోగం ఇక్కడ రక్తికడుతుంది. సుభద్ర పెదవులు అమృతం చిందుతాయి. ఆమె చూపులు కలువలను, చకోరాలను ఏలుకొంటాయి. ముఖం కమలాల కళలు గ్రహిస్తుంది. ఇవి చంద్రుని లక్షణాలు. కాబట్టి ఆమె ముఖబింబం చంద్రబింబమే. అయితే పెళ్ళిలో వధూవరుల మధ్య తెర ఉంది. దానిని తొలగిస్తే

అమృత మొలుకు నధరంబున-గుముదచకోరముల నేలుకొను శుభదృష్టిఁ
గమలముల కళలు పైకొను-రమణీ మణి ముఖము దెరచి రాజనవలయున్.

[విజయ. 3-114]

తెరచిచూస్తే తరచిచూస్తే దొరికే సొగసులెన్నో విజయవిలాసంనిండా ఉన్నాయి. సమర్థులు వ్యాఖ్యానిస్తే విజయవిలాసం ఎంతో అహ్లాదమిస్తుంది. చేమకూరవారి రెండుకావ్యాలను వేదం వెంకటరాయశాస్త్రిగారు తొలిసారి టీకావ్యాఖ్యానాలతో ప్రచురించారు. "ఈ చేమకూర చక్కెరమడిలో అమృతము పారించి పెంచినదిగాని మట్టిలో నీరుపారించి పెంచినది కాదు. ఇందుపూ మొగ్గలు పోలెతామే ఏడు శ్లేషలును, ద్రాక్షాపాకంబున నేరూర రసమొల్కు రచనలును" ఉన్నాయని మెచ్చుకొన్నారు.[7] వేదంవారి పరిష్కరణలో లోపాలున్నాయని, వ్యాఖ్యానంలో సొగసులులేవని భావించి విజయవిలాసంలోని అసలైన అందచందాలను వూరూరా తిరిగి తాపీ ధర్మారావుగారు ప్రదర్శించారు. విజయవిలాసవ్యాఖ్యానవిధానం ఎలా ఉండాలో చెప్తూ వ్యాసపరంపర వ్రాశారు.[8] ఆహా అనిపించే కవిత్వాన్ని వెంకటరాజుగారు వ్రాస్తే ఓహో అనిపించే వ్యాఖ్యా నాలను ధర్మారావుగారు చేశారు. ఉదాహరణకు ఒక మాటవిరుపు చూడండి. చిత్రాంగదనుచూసి అర్జునుడు మోహించాడు. రాత్రల్లా విరహవేదన అనుభ వించాడు. ఆమెను పెళ్ళాడదలిచాడు. తెల్లవారి పెద్దలవద్దకు తన చెలికాణ్ణి పంపాడు. ఆ ఘట్టంలోని పద్యం ఇది.

అపుడున్నపుడు ప్రఫుల్ల నవాంబుజప్ర-సన్న ముఖుడయి 'మలయధ్వజక్షితీశ
కమలహితునకు మామకాగమనవార్త-దెలుపు'మనుచు విశారదు నిలిచిపనిచె.

[విజయ. 1-152]

7. సారంగధర చరిత్ర, వేదంవారి ప్రచురణ.(1910) విజ్ఞప్తి . పుట 2.
8. భారతి 1932-సంపుటి 9, సంచికలు 3 నుండి 7 వరకు.

ఈపద్యంలోని 'మామకాగమనవార్త' అనే చోట 'మామక + ఆగమన వార్త' అనీ, 'మామరన్ + ఆగమన వార్త' అనీ రెండువిరుపు లున్నాయని జూలూరు అప్పయ్యగారూ, వేదం వెంకటరాయశాస్త్రిగారూ మొదలైన వారు వ్యాఖ్యానం చేశారు. ధర్మారావుగారు మాత్రం 'మామ + కాగా + మన + వార్త' అని తెలుగు విరుపులు చూపించారు.[9] ఇటువంటి అహ్లాదకరమైన చతుర వ్యాఖ్యానం చేమకూరవారి అన్ని పద్యాలకూ అవసరం. విజయవిలాసానికి సంపూర్ణమైన వ్యాఖ్యానాన్ని తాపీ ధర్మారావుగారే రచించి ప్రచురించారు.[10] వారు బయట పెట్టబోయే రత్నాలు భాషా సరస్వతి తలమీద పెట్టుకుంది.

పూర్వకవులను అనుసరించినా చేమకూర వారు బయటపడకుండా అనుసరిస్తారనీ, అనుకరణలోకూడా తన స్వాతంత్ర్యాన్ని ప్రదర్శిస్తారనీ తాపీ ధర్మారావుగారు నిరూపించారు.[11] అయితే తాళ్ళపాక తిమ్మక్కగారి సుభద్రా కళ్యాణానికీ, విజయవిలాసంలోని కొన్నిపద్యాలకూ పోలికలున్నాయి.[12] ఇక్కడ చేమకూరవారు దొరికిపోతున్నారు. అయితే సుభద్రాకళ్యాణంద్విపద అర్వాచీనమని తాము భావిస్తున్నట్టు తాపీవారు నాతో చెప్పారు. తిమ్మక్కగారి సుభద్రాకళ్యాణం–వేటూరివారు పరిష్కరించినది– 1950 లో తిరుపతి దేవస్థానంవారు ప్రచురించారు. ఇందులో చివర–

'అవనిలో తాళ్ళపాకయ్యగారి–తరుణి తిమ్మక్క చెప్పె తాను సుభద్ర

కళ్యాణము పాట'

అయితే ఈ ద్విపదకావ్యం 1910 లో ఒకసారి అచ్చుపడింది. కాకినాడలో మంగువారు ప్రచురించారు. దానిలో చివర–

"వరకవి తాళ్ళపాక తిమ్మప్ప

చెప్పెను విష్ణుకథను జగతిలోపలను"

అని ఉంది. తాళ్ళపాకవారి వంశంలో ఎవరో తిమ్మప్ప అనే పురుషుడు– బహుశా చేమకూరవారికి అర్వాచీనుడు–ఈ ద్విపద వ్రాసిఉంటాడని తాపీవారు తలపోస్తున్నారు. అయితే తిరుపతివారి ప్రచురణకు మూలమైన తాళపత్ర ప్రతిలో చివర ఇలా ఉంది:[13]

---

9. భారతి, అంగీరస ఆషాడం. 9 సంపుటి, సంచిక 7.
10. విజయవిలాసం–హృదయోల్లాసవ్యాఖ్య, హైదరాబాద్–1968.
11. తెలుగు భాషా సమితి వారి విజ్ఞాన సర్వస్వం, సంపుటి 3, పుటలు 1106,1107.
12. సమగ్రాంధ్ర సాహిత్యం, IV–గజపతుల తొలిరాయలయుగాలు 1, 19వ ప్రకరణం.
13. వెంకటేశ్వర ప్రాచ్యలిఖిత గ్రంథాలయం సంఖ్య తె 7827.

ధరలోను తాళ్ళపాక అన్నయ్యగారు-ధరణి తిమ్మక చెప్పెధరలోను వెలయ

'దీనిని తరుణితిమ్మక్క' అని ప్రభాకరశాస్త్రిగారు పరిష్కరించారు. సుభద్రా కళ్యాణం ద్విపదగా వ్రాసినది ఎవరో అర్వాచీనపురుషుడే అని అను మానించిన తాపీవారిని బలపరచడానికి నాకు కొన్ని ఆధారాలు దొరికాయి. శాలివాహన శక వర్షాలు 1662 నళనామసంవత్సర పుష్యశుద్ధ సప్తమీ బుధ వారంనాడు ఒక తాళ్లపాక తిమ్మాచార్యులవారు పంజవెంకట్రెడ్డిగారికి ఏడుకొండల రంగనాథ రామా యణం కాపీచేసి ఇచ్చారు. ఈయన క్రీ.శ. 1740 లో ఉన్నాడు.[14] ఇతడే ద్విపద సుభద్రకళ్యాణం వ్రాశాడేమో అన్నఅనుమానం భావిపరిశోధనవల్ల తేలాలి.

అయితే ఈ సమస్యను ఇంకొంచెం చిక్కుపెట్టడానికి ద్విపద సుభద్రా కళ్యాణం రచయిత మరొకరు కావచ్చుననే అనుమానం కలుగుతుంది. ఆంధ్ర సారస్వతపరిషత్తువారు ప్రచురించిన స్త్రీలపాటలలో ఒక సుభద్రా కళ్యాణం ఉంది. కొద్దిపాఠభేదాలతో అది అచ్చంగా వేటూరివారు ప్రచురించినదే. దానిలో చివర ఇలా ఉంది:

ధరణిలో హేమాద్రి తనయుడప్పన్న-గురుభక్తితిమ్మక్క మధుభక్తిరతియు
మలయుపూర్ణ సుభద్రావివాహ-యివ్వరు పాడినాయవ్వరు విన్న ..... [15]

ఈ హేమాద్రిగారి అప్పన్న పులిమీద పుట్రలాగ వచ్చాడు. ఇతనికీ, తిమ్మక్కకీ ఏమిటి బంధుత్వమో!

సమగ్రాంధ్ర సాహిత్యం నాలుగవసంపుటంలో తాళ్ళపాక తిమ్మక్కగారిపై రాసిన ప్రకరణంలో సుభద్రాకళ్యాణం-స్త్రీలపాట తాళ్ళపాక వారింటనే పుట్టిందనీ అది తంజావూరుదాకా పాకిందని నిరూపించాను. తాళ్ళపాకవారి సంకీర్తనలు ముఖ్యంగా తోదయ మంగళం లోని అయిదుపాటలు నేటికీ తంజావూరు భజన సంప్రదాయంలోనూ భాగవతమేళాప్రదర్శనల ప్రారంభంలోనూ సజీవంగా ఉన్న సంగతి తెలియచేశాను. తమ ఇళ్ళలో ఆడవాళ్ళు పాడుకొనే పాటల్లోని సొగసులను వర్ణనలనూ చేమకూరవారు వాడుకొని ఉండొచ్చని చెప్పాను.

విజయవిలాసంలో తిమ్మక్కగారిని కాకపోయినా ఇతరులను స్పష్టంగా

14. ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్తులో 2610 సంఖ్యగల మైరావణచరిత్ర ఒకటి ఉంది. ఆ గ్రంథం చివర ఈ సంగతులు ఉన్నాయి. చూ!! పరిషత్పత్రిక సంపుటి 6, పుటలు 238-240.

15. స్త్రీల శారాణికవు పాటలు (భారత భాగవత కథలపాటలు). ఆంధ్రసారస్వత పరిషత్తు ప్రచురణ, పుట 228.

వెంకట రాజుగారు అనుసరించారు.[16] అయితే అందువల్ల వారికి వచ్చిన న్యూనత ఏమీలేదు. ఎక్కడ నుంచి ముడిసరుకు తీసుకున్నా దానినిపుటంపెట్టి శుద్ధిచేసి ఎన్నో నగిషీలు చెక్కందే వెంకటరాజుగారు కావ్యంలో పొదగరు. సారంగధరచరిత్రలో మక్కికిమక్కి అనుసరిస్తున్న తావులలో కూడా తావులు విరజిమ్మిన ప్రతిభాశాలి ఆయన.

చేమకూర వెంకటరాజుగారి విజయవిలాసంలోకన్నా సారంగధరలోనే ప్రౌఢమైన శ్లేషాది చమత్కృతులున్నాయని దీపాలపిచ్చయ్య శాస్త్రిగారు భావిస్తు న్నారు.[17] వేదం వారి సారంగధర వ్యాఖ్యానంలో 'పాదపాదమునా పాఠదోషం, అడుగడుగునా అర్థదోషం' ఉండడంవల్ల కొత్తగా 'జితకాశి' అనే విపుల వ్యాఖ్యానంతో పిచ్చయ్యశాస్త్రిగారు సారంగధరచరిత్రను ప్రచురించారు. ఎన్నో సొగసులు చూపించారు.

చేమకూరవారి కవితాగుణాల గురించి ఎవరికీ అభిప్రాయభేదా లుండవు గాని ఆయనకులంగురించే వాదోపవాదాలు ఉన్నాయి. ఆయన కులంతక్కువ వాడనే వదంతి ఒకటి చిరకాలంనుంచీ ప్రచారంలో ఉంది. వాసిరెడ్డి వెంకటాద్రిగారి ఆస్థానంలో బుచ్చివెంకు అనే కవి ఉండేవాడు. అతణ్ణి 'బుధజనాటవ్యటన్న్యంకు బుచ్చివెంకు' అని వెంకట్రాద్రిగారు మెచ్చుకొన్నారు. 'న్యంకు' అంటే జింక అని సంస్కృతంలో అర్థం ఉంది. బుధజనులనే అరణ్యంలో చరించే జింక అని ఆ ప్రశంసకు అర్థం. 'న్యంకు' అనే పదమే కాక 'రంకు' అనే పర్యాయపదంకూడా జింకకు ఉంది. 'కృష్ణసారరురన్యంకురంకుశంబరరౌహిషాః' అని అమరంలో పర్యాయపదాలు ఉన్నాయి. బుచ్చివెంకును ప్రభువు 'న్యంకు'తో ప్రశంసించితే తోడిపండితులు 'రంకు'తో ఈసడించి ఇలా చెప్పారు:

కొంకకక తమవాడిన యిది-బొంకేలగు? వెంకటాద్రిభూపాలక యీ
న్యంకేల ? వానికింగల-రంకే యిచ్చోట విల్పరసవంతమగున్.

[చాటుపద్యరత్నాకరం, 156 పద్యం]

అసూయాపరులైన పండితులు గుణాన్ని కాక కులాన్ని చూడడంవల్ల బాధపడి బుచ్చివెంకు ఈ క్రింది పద్యం చెప్పాడు.

పన్నిన సత్ప్రబంధమున బాగును నేగును చూడ కీనుచే
మన్నన మాలి మాకులము మాట దలంతురె? చేమకూరి వెం

16.దక్షిణ దేశీయాంధ్రవాఙ్మయం. నిడుదవోలు వెంకటరావుగారు, పుట 67.
17. సారంగధర చరిత్ర, జితకాశి టీకాసహితం, పీఠిక పు. 63.

కన్నకు లోపమేమి? కులమా కవనానకు ? వెంకటాద్రిరా
జన్న గణించి వారలు దయామతి జూచిన వాకుజాలదే?

[చాటుపద్యరత్నాకరం, 157]

ఈ పద్యంచెప్పిన బుచ్చివెంకు వేశ్యాపుత్రుడట. అతడు చేమకూర వెంకన్నగారి ప్రసక్తి తేవడంవల్ల ఆయన కూడా ఇటువంటి కులంలోనివాడేనని పాతకాలపు పండితుల అభిప్రాయం. బ్రాహ్మణుల పుస్తకాలలోంచి తప్ప ప్రామాణిక ప్రయోగాలు స్వీకరించని అప్పకవి చేమకూరవారి రెండుగ్రంథాలలోంచి పదిపద్యాలు ఉదాహరించాడు. ఈ గ్రంథాల గద్యలో తాము లక్ష్మణామాత్యుని కుమారులమని వెంకటరాజుగారు చెప్పుకొన్నారు. అందుచేత వారు నియోగి బ్రాహ్మణులని అప్పకవి పొరపడ్డాడని సనాతనుల భావం. చేమ కూరవారు నాయుళ్ళలో ఇప్పటికీ ఉన్నారని, ఆడవాళ్ళపేరు బయటికి రానీయని అశూరవంశంలోనే వెంకటరాజుగారు పుట్టారని తాపీధర్మారావుగారి ఉద్దేశం.[18]

ఇంతకూ ఏ తల్లి కన్నదేగాని, వెంకటరాజుగారు, తమ తల్లి కడుపు చల్లగా, కలకాలం బ్రతికే కవి. ఏ వనంలోనైనా చెట్లు చేమలుంటాయిగాని తెలుగుసాహిత్య వనంలో ఎన్ని చెట్లున్నా చేమ ఒక్కటే ఉంది!

18. తెలుగు భాషాసమితివారి విజ్ఞాన సర్వస్వం, సంపుటం. పుట 1109.

7. కొందరు తిట్టు కవులు

అనుగ్రహిస్తే దీవించడం బాగా ఉంటుంది గాని ఆగ్రహిస్తే శపించడం-మంచిది కాకపోయినా మానవనైజం. సహజంగా కోపంవచ్చిన మనిషికి మాటలు రావుగాని కవికి మాత్రం అవి పిలస్తే పలుకుతాయి. తిట్టడం అందరికీ చేతనవు తుందిగాని కవి తిట్టిన తిట్టుమాత్రం గట్టిగా పనిచేస్తుందని జనం నమ్ముతారు. శాపానుగ్రహాసమర్థులైన కవుల గురించి రకరకాల కట్టుకథలు ప్రచారంలో ఉన్నాయి. ఇటువంటి మహానుభావులలో వేములవాడ భీమకవి అద్యుడు. అతని తిట్లూ, దీవనపద్యాలు మాత్రం మనకి దక్కాయి. తిక్కనగారి తాతగారు మంత్రి భాస్కరుడు కూడా శాపానుగ్రహశక్తి యుతుడని కేతనవ్రాసిన పద్యాలవల్ల తెలుస్తున్నది.[1] అయితే మంత్రి భాస్కరుని చాటువు లేమైనా ఉంటే అవి కాల గర్భంలో కలిసిపోయాయి.

చాళుక్య కాకతీయ యుగాలలో ఇటువంటి కవులున్నారని చెప్పుకో వచ్చును గాని తిట్టుకవుల ప్రభ తరువాత యుగాలలో బాగాఉంది. కందుకూరి రుద్రకవి ఈ విద్యలో ఘటికుడు. రామరాజభూషణు డతకేం తీసిపోడు. కుట్టని తేలును చూసి కిట్టనివాళ్ళు పురుగుక్రింద భావిస్తారని బాధపడి, అతను తిట్టకమాన నన్నాడు.'తాకుట్టకయున్న వృశ్చికము గుమ్మరిపుర్వని యందురేకదా' అన్న అతనిపద్య పాదం చాలా ప్రసిద్ధమైనది.[2]

లోకంలో బాగా ప్రచారం పొందిన ఇటువంటి పద్యాలను కొన్నింటిని అప్ప కవి సేకరించాడు. తిట్టుకవిత్వానికీ,ఇతరపద్యాలకూ తేడావిమిటి? రెండింటిలోనూ యతిప్రాసలూ గణాలూ సమానమే. రెండింటినీ చెప్పేవాడు కవే. మామూలు పద్యానికి లేని ఫోర్సు దీని కెలా వస్తుంది అని సహజంగా ఎవరైనా ఆలోచిస్తారు.

1. దశకుమారచరిత్ర, 1-32.
2. సమగ్రాంధ్రసాహిత్యం, ఆరవసంపుటం - 1989 ప్రకరణం

తిట్టుపద్యాలలో ఫలానాచోట ఫలానా అక్షరం వాడినందువల్లే ఇది సాధ్యంఅని లాక్షణికుల విశ్వాసం. పద్యంలోని మూడు, అయిదు, ఆరు, ఏడుసంఖ్య స్థానాలలో కొన్ని విషమాక్షరాలు నిలపకూడదట. పదకొండో స్థానంలో కూడా కొన్ని వాడకూడదు. ఇతరచోట్ల వాడినప్పు డీ అక్షరాలవల్ల ప్రమాదం లేదు.ఆ ప్రమాదభరితమైన స్థానాలూ, అక్షరాలూ అప్పకవి లెక్కప్రకారం ఏమిటంటే-

1.పద్యంలోని 3-5-6-7-11 స్థానాలలో అకారం,.కచటతపలలో మొదటిఅక్షరాలు, దంత్యోష్మాలూ వాడకూడదు. (అప్ప.2-36)

2.మూడవ చోట మొదటి మూడు సరళాలూ, మూడవ అచ్చు మూడవ ఊష్మాక్షరం వాడకూడదు. (అప్ప.2-368)

3. ఆరవచోట షోడశాక్షరం - అంటే తకారం పెట్టి పద్యం చెప్తే తిట్టు తినేవాడు చస్తాడు. (అప్ప. 2-369)

కీలకస్థానాలలో విషమాక్షరాలు ప్రయోగించి శపించిన తిట్టుకవులు పదిమందిని అప్పకవి ఉదాహరించాడు వాళ్ళ పేర్లు, యుగాలు చూడండి.

1. వేములవాడ భీమకవి	చాళుక్యయుగం
2. బడబానలభట్టు	రెడ్డిరాజులయుగం
3. మేధావిభట్టు	తొలిరాయలయుగం
4. ప్రౌఢకవి మల్లన	మలిరాయలయుగం
5.తెనాలి రామకృష్ణయ్య	మలిరాయలయుగం
6. ఎడవల్లి పర్వతన్న	అరవీటిరాజులయుగం
7. రంగరాజు లింగయ్య	అప్పకవికి పూర్వం
8. ఏలూరి శేషయ్య	,,
9. పింగళి రామరాజు	,,
10. నెల్లూరి తిరుమలయ్య	,,

ఈ కవులలో కొందరి గురించి ఇంతకుముందు ఆ యా యుగాలలో చెప్పుకొన్నాం. అప్పుడు విడిచిపెట్టినవాళ్ళ గురించి ఇప్పుడు ముచ్చటించుకొందాం.

1.బడబానలభట్టు:- ఇతడేకాలంవాడో, ఏఊరివాడో ఖచ్చితంగా చెప్పలేం. కాని ఒకసారి ఈయన త్రిపురాంతకంనుంచి శ్రీశైలానికి వెళుతున్నాడు. ఒకచోటమకాం చేశాడు. తెల్లవారుఝామున స్నానం చేసి సూర్యునికి అర్ఘ్యం యిస్తున్నప్పుడు అతని చేతి ఉంగరం జారి చెరువులో పడిపోయింది. వెంటనే అతడు ఏడింట

టకారం పెట్టి ఈపద్యం చెప్పాడు:

బడబానల భట్టారకు-కుడిచేయుంగరము రవికి గొబ్బున నర్ఘ్యం
బిడువేళ నూడి నీలో-బడియె దటాకంబ!నీటి బాయుము వేగన్. (అప్ప.2-374)

ఈ పద్యం చెప్పిన నాలుగు గడియలకు చెరువు ఎండి పోయిందట. కవిగారు తన ఉంగరాన్ని తీసుకొని చక్కా పోయాడు. ఇతడు ఎండబెట్టిన తటా కాన్ని తెలుగు రాయలు కట్టించాడు. వేములవాడ భీమకవి ఒక తెలుంగా ధీశుణ్ణి పచ్చ కర్పూరం ఇచ్చి లాలించమన్నాడు. శ్రీ నాథుడింకొక తెలుంగా ధీశుణ్ణి కస్తూరికై ప్రస్తుతించాడు. ఈ ఇద్దరిలో ఏ తెలుగురాయడు కట్టించిన తటాకంలో బడబానలభట్టు గారి ఉంగరం పడ్డదో తెలియదు. బహుశా రెడ్డి రాజుల కాలంలోనివాడు కావచ్చు. ఈ బడబానల భట్టు ఇదికాక ఇంకా ఏపద్యా లు చెప్పాడో, ఏ పుస్తకాలు వ్రాశాడో ఏమీ తెలియడు.

2. **మేధావిభట్టు:**—ఇతడు సాళువ పెదతిమ్మ రాజు గారి కాలంవాడు. ఒకసారి రాజుగారు కవిగారున్న ప్రాంతాలకు వచ్చారట. అప్పుడు పద్యం రాయడానికి మేధావిభట్టు చేతిలో ఒక తాటాకు కూడా లేకపోయింది. అయితే ఎదుట తాటిచెట్టు ఒకటుంది. ఎక్కి ఆకులుకోయడానికి అవకాశంలేదు. అందుచేత మేధావిభట్టు తక్షణం ఆరింట తకారంపెట్టి ఈపద్యం చెప్పాడు:

సాళువ పెదతిమ్మమహీ-పాలవరుడు వీడె వచ్చె బద్యము వ్రాయన్
గేలను లే దాకొకటియు-దాళము తుత్తునియలగుచు ధరపై బడుమీ.
(అప్ప. 2-371)

ఈపద్యం చెప్పిన గడియకు తాటి చెట్టు మూడు ముక్కలై కిందపడిందట. సాళువరాజుపై కవి పద్యం వ్రాశాడు. ఈరాజు తొలిరాయల యుగంవాడు.

3. **ప్రౌఢకవి మల్లన:**— ఇతని గురించి మనం మలిరాయలయుగంలో చెప్పు కొన్నాం. అయినా ఇతడు తిట్టిన చాటుధార గురించి కొద్దిగా చెప్పుకొన్నాం ఈయన ఒకసారి కొండపల్లినగరం పడమటికి గుడి అన్నంరాజుగారిని కలుసుకొనేదుకు వెళ్లాడు. అక్కడో బ్రహ్మదండిచెట్టు ఉంది. దాని ముళ్లు కవిగారి కుడిపాదానికి గుచ్చుకొన్నాయి. ఆ బాధలో మూడింట అకారం నిలిపి ఆయన ఇలా తిట్టాడు:

గుడిఅన్న నృపతిబొడగన-నడవంగా గొండపల్లి నగరిపడమటన్
గడియడుగమడమగాడిన-చెడుముండులు బ్రహ్మదండిచెట్టున డుల్లా
[అప్ప.2-372]

ఇలా తిట్టిన రెండుగడియలకు ఆ చెట్టు ముళ్ళన్నీ రాలిపోయాయాని ప్రతీతి. ఈ పద్యాన్ని ఉచ్చరిస్తున్నప్పుడు ప్రౌఢకవి సంధినియమాన్ని పాటించ లేదని చెప్పాలి. 'గుడి అన్ననృపతి'అని ఏసంధిగానే, యడాగమం లేకుండా, చద వకపోతే మూడింట 'అ'కారానికి బదులు 'య'కారం వస్తుంది. ఏసంధి చాలా శక్తివంతమైన దని ఇందలి నీతి.

4. రంగరాజు లింగయ్య :— మూడింట అకారం పెట్టి ప్రౌడకవి మల్లన్న తిడితే అదేచోట కకారం నిలిపిరంగరాజు లింగయ్య గూఢంగా జూపల్లి లింగట్ని తిట్టాడు. ఈయనచేసిన నేరమేమిటో కవిగారికి ఎందుకు ఆగ్రహం వచ్చిందో తెలియదు. జూపల్లి లింగడి భవనంలో నక్కలు తిరగాలని శ్లేషగా తిట్టాడు. 'శివా' అనే అకారాంత స్త్రీలింగ పదానికి నానార్థాలున్నాయి. ఒకటి పార్వతీదేవికి పర్యాయ పదం. ఇంకొకటి నక్కకి పేరు. ఉసిరిక చెట్టుకికూడా 'శివ' అని పేరువుంది. ఈ నానార్థాలలో నక్కను మనస్సులో పెట్టుకుని 'నీయిల్లు నక్కల పాలుగాను' అని తిడుతూ రంగరాజు లింగయ్య ఇలా గూఢంగా పద్యం చెప్పాడు:

రవికోటిధామమయమై-నవకాంచనయుతము నగుచు నావాటి కొగా
భువిని శివాన్విత మగు నీ-భవనము జూపల్లిలింగ! భవగుణవంగా!

(అప్ప.2-380)

జూపల్లి లింగని భవనం శివాన్విత మైందో లేదో, అసలీయన ఎవరో తెలి యదు. ఎలకూచి బాలసరస్వతి తన చంద్రికాపరిణయాన్ని జూపల్లి వెంకటాద్రికి అంకితం ఇచ్చాడు. ఈ వెంకటాద్రి వంశంలో ముగ్గురు లింగన్న లున్నారు. బహుశా వాళ్ళలో ఒకరిపై రంగరాజు లింగయ్య పై తిట్టుపద్యం చెప్పి ఉంటాడు. జూపల్లి తెలంగాణాలో ఉంది.

5.ఏలూరి శేషయ్య:— ఈయన శ్రీశైలంవాడు. ఒకసారి తుక్కరము అనే మంత్రిగారు గడ్డపారలు పెట్టి శ్రీశైలాన్ని తవ్వించసాగారు. ఏ నిర్మాణంకోసం ఆయన రాళ్లుతీయించాడో తెలియదుగాని ఏలూరి శేషయ్య దానిని అపచారంగా భావించి, ఇలాదోచుకు పోవడం సహించలేక పోయాడు. అందుచేత ఐదింట 'క'కారం నిలిపి ఇలా తిట్టాడు:

మునుపొక కేల రావణుడు మోదమున న్రజతాద్రి నెత్తినం
తనె హరు డప్పుడే తనపదంబున ద్రొక్కి మదం బడంచె గా

వనమయగోరి తుక్కసచివా యిల శ్రీగిరి గర్వపొరలా
గనలుచు ద్రవ్య సర్వమును గైకొని నీకిపు డాత దేవువే? (అప్ప. 2-375)
ఈ తిట్టు తిన్న మూడురోజులకు తుక్కరసు చచ్చిపోయాడట.

6.పింగళిరామరాజు:—శ్రీశైలాన్ని దోచుకున్న తుక్కరసు ఎలాంటివాడో ఏమో చెప్పలేంగాని తంగెడ కొండడు అనే వాడొకడు బకాసురునిలాగా పింగళి గ్రామంలో పెచ్చురేగాడు. ఈ ఎంగిలిముచ్చును చంపడానికి ఎవరికీ దమ్ములు లేకపోయాయి. అప్పుడు పింగళిరామరాజు అనేకవి అయిదింట క కారం, ఆరింట చకారం పెట్టి ఇలా పద్యం చెప్పాడు:

పింగళి ఏకచక్రపురి, పెంపుగ నందు వసించియున్న యా
తంగెడ కొండడే బకుడు, తథ్యము, మానవులార! వాని బా
ధం గడముట్టజేసె లమును ధర్మజాతమ్ముడు భీము, డిప్పుడీ
యెంగిలిముచ్చు జంపుటకు నీశ్వరు వేడుడు భీము దయ్యెడిన్ (అప్ప. 2-378)

ఈ పద్యం చెప్పిన తరువాత తంగెడకొండణ్ణి ఈశ్వరుడెలా చంపాడో, ఎన్ని గడియలకు తిట్టుఫలించిందో, ఎన్ని రోజులకు బకుడు చచ్చాడో అప్పకవి వివరించలేదు. అయితే ఆ ప్రజాకంటకుణ్ణి ఏ భీముడో చంపేఉంటాడు ఈ పింగళి రామరాజు ఇతర గ్రంథాలేమైనా వ్రాశాడో లేదో తెలియదు. ఈయన కళాపూర్ణోదయం వ్రాసిన సూరపరాజుగారికి గాని,తోభ్యచరిత్ర రచించిన పింగళిఎల్లన్నకుగాని బంధువో, కాదో కూడా తెలియదు.

7. నెల్లూరి తిరుమలయ్య:— తమకొచ్చిన కష్టాన్ని రామరాజు భారతకథతో పోలిస్తే నెల్లూరి తిరుమలయ్య తన బాధని రామాయణంతో అన్వయించాడు. ఈయన కొక గుఱ్ఱం ఉండేది. దానిని శ్రీపతిరాజు పోతరాజనే దుష్టుడు అపహరించాడు. అప్పుడు కడుపుమండి తిరుమలయ్య ఇలా తిట్టాడు:

హయ మది సీత, పోతవసుధాధిపు డారయ రావణుండు, వి
శ్వయముగ నేను రాఘవుడ, జాహ్నవి వారిధి, మారు దంజనా
ప్రియతనయుండు, లచ్చన విభీషణు,డా గుడిమెట్ట లంక, వా
జయమును బోతరక్కసుని చావును నేడవనాడు చూడుడీ. (అప్ప. 2-376)

ఈ పద్యంలో ఆరింట తకారం ఉంది. ఈ తిట్టుపద్యంలో ఆశించినట్టు ఏడవ నాడు శ్రీపతి పోతరాజు మరణించాడని అప్పకవి చెప్పాడు. అయినా గుడిమెట్ట పాలకుడు త్యాగి పోతరాజుగారే గాని శ్రీపతిరాజు పోతరాజుకాడు. త్యాగి పోతరాజు క్రీ.శ.

1199 ప్రాంతాలలో ఉన్నాడు. ఆయనమీద ఈ పద్యాన్ని వేములవాడ భీమకవి చెప్పినట్లు లోకంలో ప్రతీతి.

8. **కవిభానుడు:—** వేములవాడ భీమకవే చాళుక్య చొక్కభూపాలుని చూసినప్పుడు ఈ క్రింది పద్యం చెప్పాడని కొందరు భావిస్తారు:[3]

గడియలోపల దాడి కదిగి ముత్తునియగా దిట్టిన మేధావిభట్టుకంటె
రెండుగడెల బ్రహ్మదండిముండ్లన్నియు దుల్లదిట్టిన కవిమల్లుకంటె
మూడుగడెలకు దా మొనసి యెత్తిన గండి పగులదిట్టిన కవి భానుకంటె
నరజాములోపల చెరువునీళ్లనుకంగదిట్టిన బడబాగ్నిభట్టుకంటె
నుగ్రకోపి నేను నోపును శపియింప-గ్రమ్మరింప శక్తి కలదు నాకు
వట్టిమ్రాన జిగురు బుట్టింప గిట్టింప-బిరుదు వేములాడ భీమకవిని.

(కవిజీవితములు, పుట 18)

ఈపద్యంలోని మూడవ పాదంలో 'కవిభాను' డనే తిట్టుకవి 'మొనసి యత్తినగండి' పగిలించాడని తెలుస్తూంది. ఈ భానుడు శాపానుగ్రహశక్తియుక్తుడైన భాస్కరమంత్రో లేక పంచతంత్రాన్ని వ్రాసినభానుకవో తెలియదు. తెలుగు సాహిత్యంలో భానుకవి ఒక్కడే ఉన్నాడు. భాస్కరులు నల్గురున్నారు. వాళ్ళ వివరాలివి:

1. మంత్రిభాస్కరుడు	తిక్కనగారి తాతగారు.
2. హుళక్కిభాస్కరుడు	రామాయణ రచయిత.
3. శ్రీపతి భాస్కరుడు	చిత్రశతకం వ్రాశాడు.
4. భాస్కరాచార్యుడు	వైశ్యపురాణకర్త.

ఈ నల్గురిలో మంత్రిభాస్కరుడు మాత్రమే శాపానుగ్రహదక్షుడు. భీమకవి చెప్పాడన్న ఈ సీసపద్యంవల్ల కవిభానుడనే తిట్టుకవి పేరు మాత్రంతెలుస్తోంది. మిగతా పాదాలలోని కవులందరిగురించి మనం ముచ్చటించుకొన్నం. ఈ కవి భానుని సంగతి అప్పకవి ఎక్కడా చెప్పలేదు. అందుచేత బహుశా ఇతడు అప్పకవిసమకాలికుడు కావచ్చు.

విషమస్థానాలలో దుష్టాక్షరాలు పెట్టి పద్యంవ్రాసినా, లక్షణం తెలియక తిడితే తిట్టు దీవన అవుతుందట; దీవిస్తే తిట్టు అవుతుందట. ఇంతకీ ఏడింట చకారం పెట్టకూడదని లాక్షణికులు భావించానా నన్నయ్యగారు ఆంధ్రమహాభారతం లోని

3. గురజాడ శ్రీరామమూర్తిగారు వేములవాడ భీమకవిగురించి వ్రాస్తూ 'కవిజీవితములు' ప్రథమభాగంలో ఈ పద్యం మొదట ఉదహరించారు.

మంగళాచరణంలో ఏడింట చకారం వాడారు.'శ్రీవాణీ గిరిజా శ్చిరాయ' అనే సమా సంలో ఏడింట చకారం ఉంది. అయితే నన్నయగారు దాని కేం భయపడలేదు. ఆంధ్ర సాహిత్యంలోని తొలిపద్యంలోనే విషమాక్షరం ఉంటే, భారతీయసాహిత్యంలోని తొలిశ్లోకం తిట్టుకవిత్వమే! ఏటికి స్నానానికి వెళ్లిన వాల్మీకి కళ్ళకు నిషాదుడు చేస్తున్న దారుణం కళ్ళబడింది. కొంచపిట్టల జంట ఒక చెట్టు మీద క్రీడిస్తూ ఉంటే బోయవాడు బాణంవేసి అందులో పోతుపిట్టను కొట్టివేశాడు. ఈ దారుణం చేసిన దుర్మార్గుడు అట్టేకాలం బ్రతకకూడదని వాల్మీకి వెంటనే, అనుకోకుండా ఈ శ్లోకం చెప్పాడు:

> మా నిషాద ! ప్రతిష్ఠాం త్వ మగమ శ్శాశ్వతీ స్సమాః
> యత్క్రౌంచమిథునా దేక మవధీః కామమోహితం. (1-15)
> ఈశ్లోకంలో ఆరింట తకారం ఉంది !!

వాల్మీకి ఋషి కాబట్టే అతని శోకం శ్లోకమైందని సాహిత్యలోక విశ్వాసం ఋషికానివాడు కావ్యం రచించలేడు. (నానృషిః కురుతేకావ్యం) వేదకాలంలో కవు లంతా ఋషులే. ఋషులందరూ కవులే. ఋషిదైవ సమానుడు. ఋగ్వేదంలో అగ్ని ఆదిమ దైవం. అగ్నిని కవిగా పురోహితునిగా హోతగా భావించారు. సత్కవి వాక్యం రిత్తపోదని జనం నమ్ముతారు. కవిభవిష్యం చెప్పగలడు కాబట్టి ఆడినమాట మంచైనా, చెడ్డయినా నిజమవుతుంద నేనమ్మకం అత్యంత ప్రాచీన కాలం నుండి అన్ని మానవ సమాజాలలోనూ ప్రచారంలో ఉంది .

గ్రీకు కవుల గురించి జార్జి థాంస్సన్ ఇలా వ్రాశాడు.

" .... at this level the poet merges into the priest. The minsterel's person was sacred.Being inspired by Appollo, possessed, he was a prophet as well as a poet. He claimed to know the future. So with Appollo himself. He combined prophecy with music because in primitive society music in the vehicle for all forms of psychical dissociation, including the prophetic trance. He was at once poet, prophet, priest - the male priest of a female cult" [4]

గ్రీకు కవుల గురించి థాంస్సన్ చెప్పిన మాటలు మనకూ వర్తిస్తాయి. మాతృ స్వామ్యవ్యవస్థలోనే ఆదిమ మంత్ర చర్యలు ప్రారంభమైనాయి. అప్పుడు స్త్రీలే తంతు నడిపించేవారు. భవిష్యం చేప్పేవారు. రాగల మేలు కీడుల గురించి రాగ

4.George Thomson - the prehistoric Aegean.
(Studies in Ancient Greek society) P-485

వరుసలో సుదీర్ఘంగా చెప్పేవారిని " గద్దె చెప్పేవారని" ఇప్పటికీ తెలుగవారు గురి
స్తారు. ఈ విద్యను ఎరుక, గద్దె, తల, రంగం, సవాలు, సోది అనికూడా పిలుస్తారు.
సర్వసామాన్యంగా స్త్రీలే ఈ విషయాలలో మేటి వారు. పురుషాధిక్యం పెరిగాక
మగవాడు మగువల మంత్రవిధుల స్థానాన్ని ఆక్రమించు కొన్నాడు. అడకట్టుకట్టుకొని
ఆడిపాడసాగాడు. కైగట్టి గట్టివాడయ్యాడు.

అదిమ యుగాలలో సంఘంలోని వారందరూ సమష్టిగా జరిపే కొలుపులూ,
చెల్లించే మొక్కులూ, ఫ్యూడల్ వ్యవస్థలో కొన్నికొన్ని కుటుంబాల సభ్యులు
నేచుకొనే నేములూ, చేసే వ్రతాలూ అయ్యాయి. ప్రతి వ్రతానికీ ఒక కథ ఉంటుంది.
ఈ కథలను ఆదిలో గానం చేసేవారు. మధ్యతరగతి ఇళ్లలో చేసే కొన్ని వ్రతాలలో
పాటలు ఉన్నా నేములలోని కథలను వచన రూపంలో కూడా చెప్పుకొంటారు.
చిట్టచివర "కథలోపమైనా వ్రతలోపం కాకూడదు. భక్తి తప్పినా ఫలం తప్పదు" అనే
హెచ్చరిక స్త్రీల వ్రత కథలలో సర్వత్రా కనబడుతుంది. వ్రతానికెంత మహత్తు
ఉందో కవిత్వానికి కూడా అంతమహత్తు ఉంటుందని ప్రజల నమ్మకం. అందుకే
వ్రతాల గురించి చెప్పినట్టే కవిత విషయంలో కూడా "సరము తప్పయినా ప్రాసం
తప్పకూడదు" అనే సామెత పుట్టింది.

కవిత్వానికి గణాలూ, యతిప్రాసలూ ముఖ్యం. సాధారణ ప్రజలు గణా
లనూ, గూఢ యతులనూ గుర్తించలేక పోవచ్చునుగానీ ప్రాసలను పోల్చుకో గలరు.
అందుకే జనం 'కైగట్టడాన్ని ప్రాసం పెట్టడం' తోకూడా వ్యవహరిస్తారు. అందరూ
కవిత్వంచెప్పలేరు గనుక చెప్పగలిగే వారిలో ఏదో మహత్తు ఉండి ఉండాలని భావి
స్తారు. కోపగించిన కవి ప్రాసంపెట్టి చంపేస్తాడన్నా భయం కూడా కొందరిలో
కనబడుతుంది.[5] అందుకే తిట్టుకవుల ప్రభ ఒకప్పుడు వెలిగింది.

అయితే జన సామాన్యంలోనే " శాపాలకు చచ్చే వాడూలేడు, దీవనలకు
బతికే వాడూలేడు" అనే ధైర్యం కూడా క్రమేణా వచ్చి సామెత స్థిరమైంది. ఇది
శుభసూచకం.

---

5. కన్యాశుల్కం నాటకంలో పూజారి గవరయ్య ఒకచోట పొలిసెట్టి మీద పద్యం చెప్పాడు "పొలిశెట్టి ముఖము. పొలిరొట్టిమ బోలు; పొలిశెట్టి ముక్కు పొడుముడెక్కు" అని పద్యం ఎత్తుకోగానే భయపడి పొలిశెట్టి "వొద్దు! వొద్దు వొద్దు నామాటీను ప్రాసం పెట్టి సంపేస్తావా యేటి" అని మొత్తుకొంటాడు. 'ఎంతశెడ్డా శావవాకారం మాశెడ్డది' అని నమ్ముతాడు. (కన్యాశుల్కం - పంచమాంకం రెండో స్థలం - పేకాట సీను.)

8. పుష్పగిరి తిమ్మన్న, అతని కవిమిత్రులు

ఒక్కొక్క యుగంలో ఒక్కొక్క విద్వాంసుడు సజీవ విద్యాపీఠంగా ప్రసిద్ధుడవుతాడు. అతని మీది గౌరవంతో సమకాలికులు తాము వ్రాసిన కావ్యాలను మొదట ఆయనకే చదివి వినిపించి అభిప్రాయం అడుగుతారు. చేయమన్న మార్పులు చేస్తారు. చెప్పిన సలహాలు పాటిస్తారు. ఆయన ఇచ్చిన బిరుదులు ధరిస్తారు. ఆయన మెచ్చుకొంటే పొంగిపోతారు. కాకతీయయుగంలో తిక్కనగారికి కవి మిత్రుడనే బిరుదు ఉంది. మళ్ళీ నాయక రాజుల యుగంలో అలా కవి మిత్రుడనే ప్రశంసకు తగినవాడొకాయన ప్రసిద్ధుడయాడు. ఆయన పేరు పుష్పగిరి తిమ్మన. ఆయన కవిత్వ మహత్వవిదుడు. పరసార్థగౌరవంలో భారవి అంతటివాడు. ఉదారవాక్చతురత కలవాడు. అధ్యాత్మిక విద్య, పరతత్త్వమార్గ విచారం తెలిసినవాడు. కవిత్వ తత్వంలో కూడా నేర్పరి. ఈయనే కాక ఇతనితో పాటు చదువుకొన్నవాళ్లంతా మంచి కవులయ్యారు. వాళ్లకీయన గ్రంథ రచనలో తోడ్పడ్డారు. ఆ సంగతి వాళ్ళు గర్వంగా చెప్పుకొన్నారు.

నన్నయగారు తమ భారతరచనకు నారాయణభట్టు మాటసహాయం చేసినట్టు చెప్పుకొన్నారు. 'పాయక పాక శాసనునికి భారత ఘోరరణమ్మునందు నారాయణు'డట్లు నారాయణభట్టు తనకు తోడ్పడినందుకు నన్నయగారు కృతజ్ఞత చెప్పుకొన్నారు (ఆది.1-25). చాళుక్యయుగంలో తాము ఋణపడ్డవారి పేర్లు గ్రంథంలో పేర్కొనడం మొదటి సారిగా జరిగింది. మళ్లా నాయకరాజుల యుగంలో పుష్పగిరి తిమ్మనగారి మిత్రులే తమకు తోడ్పడ్డ వాళ్ళను పేర్కొన్నారు. కంకంటి పాపరాజుగారు విష్ణుమాయావిలాసం అనే యక్షగానాన్నీ, ఉత్తరరామాయణాన్నీ వ్రాశారు. ఆ రచనలో పుష్పగిరి తిమ్మనగారి సలహా లున్నాయి. టేకుమళ్ళ రంగశాయి భాగవతాన్ని ద్విపదగా రచించాడు. ఈయన కూడా తిమ్మనగారి సహాయాన్ని

స్వీకరించారు. పాపరాజు గారి తమ్ముడు కంకంటి నరసింహం విష్ణుమాయావిలాసాన్ని తిమ్మనగారి తోడ్పాటు వల్లనే ద్విపదగా రచించాడు. ఈ ముగ్గురూ తమ కృతజ్ఞత లెలా చెప్పుకొన్నారో చూడండి:

కంకంటి పాపరాజు చెప్పినవి:

1. మదీయహితకార్యఘటనాదిముఖ్యులైన కవి తిమ్మనార్యప్రముఖులు .....[విష్ణుమాయావిలాసం, యక్షగానం, పుట 3]

2. అనేకాంధ్రకృతి ప్రకల్పన సమర్థుడు... నా సహశ్రోత [ఉ.రా.1-24]

3. కిరీటికి శౌరి తోడైనట్లు లమ్మహాకవి సాహాయ్య మాచరింప. [ఉ.రా.1-26]

టేకుమళ్ల రంగశాయి చెప్పినది:

1. నా సహశ్రోత-చారుకవిత్వ సుజ్ఞానరహస్యపారజ్ఞు దిమ్మనసత్కవి బిలిచి అతని సహయతనతులోక్తియుక్తి....[ద్వి. భాగవతం, R.765]

కంకంటినరసింహం వ్రాసినది:

అనఘుని పుష్పగిర్యప్పన్న తనయు-ఘను సంస్కృతాంధ్రైకక వవాతిదక్షు
యాయన్ననఘుని తిమ్మనకవి కృతిస-హాయుని బిలిపించి యమ్మేటి కూడ.
[ద్విపదవిష్ణువిలాసం]

ఈ ముగ్గురేకాక ధరణిదేవుల రామమంత్రి అనే కవి కూడా తిమ్మనగారి సహాయం వల్లనే దశావతారచరిత్ర రచించినట్లు సాహిత్యలోకం చెప్పుకొంటుంది. నిజానికి కంకంటి పాపరాజుగారి ఉత్తరరామాయణాన్ని, ధరణిదేవుల రామమంత్రి వ్రాసిన దశావతార చరిత్రను పుష్పగిరి తిమ్మన గారే వ్రాసి వాళ్ళ పేరు పెట్టారనే అపవాదొకటి ప్రచారంలో ఉంది. ఈ పాపరాజుగారి రచనలో చాలా భాగం తిమ్మన గారు చెప్పి ఉండవచ్చునుగాని ధరణిదేవుల రామయ్యకూ, తిమ్మనగారికీ సంబంధం ఉన్నట్టు లేదు. దశావతారచరిత్రలో తిమ్మనగారిని రామయ్య పేర్కొనలేదు. ఈ విషయాలు చర్చించేముందు ఈ కవుల జీవితాలు తెలుసుకొందాం.

1. పుష్పగిరితిమ్మన:- కడపజిల్లాలో పుష్పగిరి చాలా సుప్రసిద్ధమైనది. ఆదిశంకరులు ఇక్కడ తమ మఠాన్ని స్థాపించారు.. అప్పటినుంచి తెలుగుదేశం లోని అద్వైతమతానికి పుష్పగిరే పట్టుకొమ్మ. ఈ శంకరమఠం వల్లనే బహుశా ఆ మండలంలో వేదాంతబోధకులు, అవధూతలు, అంతర్ముఖులు ఎందరో ఉద్భవిం

చారు.[1] పుష్పగిరి గ్రామంలో ఉండే ఒక శ్రోత్రియకుటుంబంలో అప్పన్న గారనే గృహస్థుకు ముగ్గురు కొడుకులు పుట్టారు. పెద్దవాడు వెంకటకృష్ణయ్య బ్రహ్మవేత్త. రెండవవాడు వెంకటయ్య కవి. ఇతడు ఏ గ్రంథాలు వ్రాశాడో తెలియదు. మూడవ వాడు తిమ్మన్న. ఈయనే చాలామంది కవులకు మిత్రుడై అనేక కావ్యాలు వ్రాశాడు.

తిమ్మన్నగారు చిన్నప్పటినుండీ ఆంజనేయభక్తుడు. అయనకు హను మంతుడే 'తత్వమసి' మొదలైన వాక్యాల అర్థాన్ని కలలో బోధించిన గురువట. అంజనేయుణ్ణి ఆర్నెల్లు ఆరాధిస్తే సత్కవిత్వం వస్తుందని తిమ్మన గారి నమ్మకం. 'షణ్మాసజపమున సత్కవిత్వము నేర్పు, నెకయేట సుజ్ఞానయుక్తి నలరు' అని సమీరకుమారవిజయంలో వ్రాశారు (6-83). హనుమంతుడు కేవలం కవీంద్రుడే కాదు-కవులలో ఉత్తమకవివరుడు; విద్వజ్జనులలో విద్వచ్ఛిరోమణి అని తిమ్మన గారి విశ్వాసం. అయన భక్తితోనే ఆంజనేయుణ్ణి త్రిమూర్తులుగా, పరమహంసగా నుతిస్తారు.

సరసభాషాసక్తి సత్యవైభవయుక్తి భావింపంకజభవప్రభుతదోప
గనకాంగదస్ఫూర్తి దనుజాపహృత్కీర్తి దన హరిత్వము యథార్థముగ దోప
స్మరవిభేదప్రౌఢి ఖరవిదాహనిరూఢి సర్వజ్ఞగతి మహేశ్వరత దోప
బుష్కరాశ్రయరీతి బోధహేతుఖ్యాతి హంసత్వమును దనయందె దోప
స్వప్నమున మున్ను నాకు సాక్షాత్కరించి-"తత్వమస్యాదివాక్యసంతతికి నర్థ
మెఱుకచేసిన గురుడ నేనే" యటంచు-నానతిచ్చిన హనుమంతు నభినుతింతు.

[సమీరకుమారవిజయం,1-7]

కృత్యాదిని ఆంజనేయుణ్ణి ప్రత్యేకంగా నుతించడం పుష్పగిరి తిమ్మనగారి పుస్తకాలతోనే మొదలవుతున్నది. అయన కవిమిత్రులు, సమకాలికులు అందరూ ఆంజనేయుణ్ణి ఇష్టదేవతాప్రార్థనలో కీర్తించారు. వాళ్లందరి కన్నా బాగా నుతించినవాడు తంజావూరు రఘునాథనాయకుడు.

యత్ర యత్ర రఘునాథకీర్తనం-తత్ర తత్ర కృతమస్తకాంజలిం
బాష్పవారి పరిపూర్ణలోచనం-భావయామి పవమాననందనం.

అనే శ్లోకం చాలా సుప్రసిద్ధం. దానిని రఘునాథనాయకుడు తన వాల్మీకి చరిత్ర కృత్యాదిని ఇలా అనుకరించాడు:

1.సంగ్రహాంధ్రవిజ్ఞానకోశం, 2 వ సంపుటి, పుట 451.

ఎక్కడ రామకీర్తన మొకించుక యే విననైన వేడ్కదా
నక్కడ వచ్చి రంజలి కృతాంజలియై ప్రమదాశ్రుపూరముల్
పిక్కటిలంగ మైపులకబృందము పాదుకొనంగ పాడుచున్
సొక్కుచు వాడు నయ్యనిలసూను ప్రభావత భావు గొల్చెదన్ [వాల్మీకి.1-3]

రామకీర్తన జరిగే చోటల్లా హనుమంతుడలాగ తియ్యని కన్నీళ్ళు పెట్టుకొంటే, అంజనేయుడంటేనే పుష్పగిరి తిమ్మనగారు పరవశిస్తారు. ఆయన హనుమంతుని దయవల్ల అబ్బిన కవిత్వంతో జననమంది మనుట కెల్ల ఫలము గల్గ గృతియొక్కటి రచింపదలచారు. అప్పుడు బ్రహ్మవేత్త అయిన ఆయన అన్నగారు వెంకట కృష్ణయ్యగారు, తాడిపర్తి కేశవపెరుమాళ్ళు, ప్రబల రఘుపతయ్య అనే మిత్రులు ఇష్టగోష్ఠిలో ఉండి 'నీవు అపరబ్రహ్మవు. అందుకే వాణి నీ జిహ్వాగ్రాన ఉంటుం'దని ఇలా అన్నారు:

రసికులవై భావించిన-ప్రసవశరుని హృదయవీధి భావించుట నీ
రసనాగ్రంబున బాయక-వసియించిన దజావి కొమ్మ వరకవి తిమ్మా.
[సమీర.1-14]

ఇలా అన్నవాళ్ళు సామాన్యులు కారు. అంతర్ముఖులు. ముఖ్యంగా ప్రబల రఘుపతయ్య రాజయోగి. ఈ జీవబ్రహ్మతత్వనిగూఢమనస్కులు. ఇంకా ఇలా అంటున్నారు: "ఈ రోజుల్లో అష్టాదశవర్ణనలు ప్రారంభించి వర్ణించుకొంటూ మేమూ కృతులు వ్రాశామని కొందరంటారు. వర్ణనలు ఎందునా పొందవు. నీవు ఉభయలోక శ్రీకారంగా కృతి నిర్మించు" అని చెప్పి ఇలా నిర్దేశించారు:

నీవు కవిత్వతత్త్వములు నేర్పరి దాటకు సత్ఫలంబుగా
పావని నీకు సద్గురుడు ప్రాణవిభుండు సమీష్టదైవముం
గావున దచ్చరిత్ర లోకికంబుగ గూరిచి సేయుమా జగ
త్పావనమై ప్రవర్తిల ప్రబంధము దుష్కృతబంధముక్తికిన్. [సమీర.1-14]

ఆ పెద్దలు అలా చెప్పిన తరువాత పురాణేతిహాసాలలో హనుమంతుని గురించి ఎక్కడే ఘట్టమున్నదీ వెదికి, అవన్నీ ఒక ప్రబంధంగా తిమ్మనగారు నిర్మింపదలిచారు. శివాలయందగ్గిర ఒక తెల్లవారుజామున కూర్చుని, 'ఈ కృతికి ఎవరిని అధిపతిని చేద్దామా' అని భావిస్తూ స్వస్తికాసనం వేసుకొని పవనం బంధించి యోగనిద్రలో కూర్చున్నారట. ఆ వింత సుప్తిలో శతకోటి మదనశృంగారమూర్తి కనిపించాడట. అతడు శ్రీరాముడు. తన బంటుమీద అతని బంటు చెప్పే కావ్యాన్ని

అడగడానికి ధర్మపత్నీ సమేతంగా వచ్చాడు. తిమ్మనగారు బ్రహ్మానంద భరితులై ఇలా భావించారు:

మో మటు త్రివ్రబోదు కయిమోడ్చిన మెచ్చును మెచ్చి ప్రింగడే
కామితమైన వీకలదు కాదన నొవ్వును దవ్వు గల్గినన్
రామనరేంద్రు దట్టి ప్రభురత్నము శాశ్వతకీర్తి కల్గగా
నేమిటి కీనరాధములు కిత్తురొ యుత్తమకావ్యముల్ కవుల్? [సమీర. 1-27]

తన ఉత్తమకావ్యాన్ని శ్రీరామాంకితంగా రచించాడు. ఇందులో 1602 గద్య పద్యాలున్నాయి. ఇది ఏడాశ్వాసాల కావ్యం. సమకాలికు లందరూ తమ పాండిత్యాన్ని ప్రదర్శించడానికీ సరదాలు తీర్చుకొనడానికీ ఏ మాత్రం కథలేని శృంగార ప్రబంధాలని నిర్మిస్తుంటే తిమ్మనగారు పెద్ద పురాణంవంటి ఇతివృత్తాన్ని తీసుకొని ప్రయోజనాత్మకమైనరచన చేశారు. దీని నొకరకంగా హనుమత్పురాణం అనవచ్చు. ఏయే ఆశ్వాసాలలో ఏఏకథ ఉందో చూడండి.

ప్రథమాశ్వాసం:- రావణుని చంపాక శ్రీరామచంద్రుడు సాకేతపురంలో సుఖంగా రాజ్యం చేస్తున్నాడు. ఆయనదగ్గరకు అగస్త్యుడు వచ్చాడు. 'నువ్వు దశకంఠుని సంహరించావు, బాగానే ఉంది. ఇప్పుడు శతకంఠరావణాసురుడు దాపురించాడు. నిన్ను గెలుస్తానని చిందులు తొక్కు తున్నాడు అని చెప్పాడు. ఈ పులిమీద పుట్రలాంటి శతకంఠుణ్ణి ఎలాగ చంపడం అని రాముడు ఆలోచించాడు. అంజనేయుణ్ణి చూసి 'నీవు ఏకపాద రుద్రుడవు. నువ్వు చేయగల కార్యాన్ని ఇలా ఉపేక్షచేయడం న్యాయమా? వెళ్ళి నాపగ దీర్చు' అని ఆదేశించాడు హనుమంతుణ్ణి. ఇలా ప్రస్తుతించుతున్న రాముణ్ణి సీతమ్మ చూసింది. 'ఏకపాదరుద్రుడా ఈ కపీశ్వరుడు? ఆ కథేమిటో చెప్పండి' అని భర్తను అడిగింది. రామయ్య కథ చెప్ప సాగాడు. ఒకనాడు శివుడు వనవిహారం చేస్తున్నాడు. చల్లగాలి అల్లరి చేస్తోంది. ఆ వాయువుని చూపించి శివుడు పార్వతితో ఇలా అన్నాడు:

చిగురాకు పయ్యంట చెరగొకింత దెమల్చి సముద్రగ్రమంజరీ స్తనములంటి
కరగి పుప్పొడి గందవొడిమీద నించి కాసారనాభిప్రదేశములు పుణికి
తమ్మివూవెమ్మో ముఖాపుల సొంపాని బలురీతి బింబోష్ఠతలము నొలసి
లవలీదళకపోలలాలితస్థితి గాంచి కడవన్నె యనటి పెందొడలనదరి

రావి చిగురాకు మరుహజారము రమించి
వనవనజగంధి వలరించె వాయువిటుడు

కంటె? తెలికంటి! యనుచు ముక్కంటి నొడువ
నావ నా ననబోడి యాననము వంచె. [సమీర.1-132]

రతి ప్రసక్తి తెచ్చి శివుడు పార్వతితో క్రీడించసాగాడు. అప్పుడక్కడొక మర్కటమిథునం కూడా రమిస్తోంది. అది చూసి పార్వతి సిగ్గుపడింది. 'సరే, మనమూ ఆ రూపం ధరిస్తే సిగ్గుపడనక్కరలేదు' అని పార్వతీపరమేశ్వరులు చిగురుబంగరుకటారివజీరుని కేళిలో తేలారు. శివుని తేజాన్ని ఆమె భరింప లేకపోయింది.

ఏడుశైలము లేదు వారిధు లేదు దీవులు మోచినన్
వాడు చెందని నాకు దేవరవారి తేజము దాల్పగా
గూడనున్నది వానికంటెను ఘోరమైనది దీని నీ
వేడనైనను నిల్పవే పరమేశ మ్రొక్కెద నావుడన్. [సమీర. 1-138]

పార్వతీదేవే భరింపలేని ఈ తేజాన్ని ఎవరు భరించగలరని శివుడు వాయుదేవుణ్ణి పిలిచాడు. దానిని భరించమన్నాడు. ఆ మహాబలుడు వెయ్యేళ్ళు దానిని భరించి ఆ తరువాత అంజనాదేవికి ఇచ్చాడు.

ఈ ఘట్టంలో తిమ్మన్నగారు చాలా గొప్ప రచనా శిల్పం చూపించారు. శైవమైన తేజాన్ని వాయుడు ఉత్తరోత్తరా ధరించాలి కనుక శివపార్వతుల క్రీడకు ముందు వాయువిటుణ్ణి వర్ణించాడు. ఉత్తమకథాశిల్పం తెలిసిన రచయితలే ఇలాగ ప్రధానపాత్రలను ముందే గడుసుగా పరిచయం చేస్తారు. శివతేజాన్ని అంజనకు వాయువు ఇచ్చాడని చెప్పాక–

ఆమె ఎవరు? అని సీత ప్రశ్నించింది. రామయ్య కేసరి అనే వానరుని వృత్తాంతం చెప్పాడు. అతడు శంబసాధసుడనే రాక్షసుని చంపిన కథ తెలిపాడు. ఆ కేసరి అంతదాకా బ్రహ్మచర్యం ఆచరించాడు. ఇంక గృహ స్థాశ్రమం స్వీకరించా లనుకొన్నాడు. ఇది ఇలా ఉండగా బ్రహ్మ అహల్య అనే కన్యను సృజించి గౌత మునికి భార్యగా ఇచ్చాడు. ఆమెను ఇంద్రుడు మోహించి దొంగతనంగా రమిం చాడు. గౌతముడు శపించాడు. అప్పుడు బ్రహ్మ కూతురిమీది మమకారంతో వచ్చాడు.

నేత్రయత్నముజేసి యీ ఇందువదన–సృజనజేయుట తెలియక చేసె దలుక
కుమ్మరికి నొక్కయేడును గుదియకొక్క–పెట్టనెడు నిజముగాన్పించె నిపుడు
[సమీర.1-183]

అల్లుణ్ణి చూసి 'నామాట విని ఉవిద కిదిగాక నేరంబు లొకటి రెండు గావు'మని బ్రహ్మ ప్రార్థించాడు. గౌతముడు ఒప్పుకొన్నాడు. ఇంద్రుణ్ణి కూడడం వల్ల అహల్య ఒక కొడుకును కన్నది. తరువాత ఒక కూతుర్ని కన్నది. కొడుకు పేరు వాలి; కూతురి పేరు అంజన. ఆ తరువాత అహల్య ఒకనాడు తోటలో పువ్వులు కోస్తూంది. అప్పుడామె అందాన్ని సూర్యుడు చూశాడు. మక్కువ పడ్డాడు. చల్లని రూపు దాల్చి వచ్చాడు. 'మన్మధునికి భయపడ్డాను. నీ చను గొండలు రెండిపుడాశ్రయింపగా వచ్చితిని, శత్రుభీతు డగు వాని నను గరుణించు కోమలీ' అన్నాడు. తన పగవాళ్లందరినీ ఆమె వెనకేసుకుని మన్నిస్తోంది. చాలా చమత్కారంగా ఇలా అన్నాడు.

> వెరవుమాలిచి నీవు వెనుకవైచికొనంగ వేణియై తిమిరంబు వెలయలేదొ
> పగవుమానిచి నీవు మొగమోటసేయంగ ముఖలీల జంద్రుండు మురియలేదొ
> కలక జారిచి నీవు కనుసన్న గావింప నీక్షణోన్నతి గల్వ లెనగలేదొ
> రహిచూపి నీవాచరణయుక్తి మొనయింప బదనఖస్థితినుడుల్ ప్రబలలేదొ
>
> తమము నెలకల్వలుడులు నా దాయలయ్యు
> దెరవ! నిను జెంది నేనన్న వెరవకున్న
> తెరువు నరిపూని నేను నీ మరుగుసొచ్చి
> చెరకువిల్కాని నొకయింత నరకుచేయ. [సమీర.1-199]

ఈ పద్యంలోని శిల్పం చేమకూర వెంకటరాజుగారి రచనకు సరిసమానంగా ఉంది. చీకటి, చంద్రుడు, కలువలు, చుక్కలు అనేవి సూర్యునికి శత్రువులు. అవి ఆమెను ఆశ్రయించాయి. చీకటిని వెనకేసుకుని రావడంవల్ల అది ఆమె జడ అయిందట. చంద్రునికి మొహమోటపడడంవల్ల అతడామె ముఖ మయ్యాడట. కలువలకు కనుసన్న చేయడం వల్ల అవి ఆమె కన్నులు అయ్యాయి. చుక్కలను కాళ్లవద్దకు చేరదీయడంవల్ల అవి కాళ్ల గోళ్లయాయట. కవిసమయాలను జాతీయాలతో జోడించి చమత్కరించే కవులు అరుదు. పుష్పగిరి తిమ్మనగారు ప్రథమశ్రేణికవులలో ఒకరు.

'నా శత్రువులైన చీకటి, చంద్రుడు కలువలు, చుక్కలు నిన్ను చేరాక నన్ను చూసి భయపడలేదంటే నేను నిన్ను ఆశ్రయించితే మన్మధుణ్ణి సరకు చేయనక్కరలేదు.' అని సూర్యుడు అహల్యతో అన్నాడు. అంత చమత్కారంగా మాట్లాడే అందగాణ్ణి అహల్య ఎలా పొమ్మంటుంది? 'ఊ' అంది. వాళ్లు లలిత రతికేళికానందలహరిలో తేలారు.

అరగంటిసొక్కులు చిరునవ్వుటెక్కులు
 మరులూను చెయ్యులు ముఖిపములును
గిలిగింతకైపులు మెలికొన్న రూపులు
 జిలిబిలిముచ్చటల్ కులుకునటలు
సరసంపు మురుపులు సరిగాంచు హరువులు
 కళలంటు వెరవులు కలికివగలు
రతినూను నన్నులు రాకొట్టు చిన్నెలు
 కొదలేని మమతలు గూర్చు జతలు

మీరి యొకయింత యరలేని వారిరువురి
సురతసౌఖ్యాంబునిధి కీదుజోదుకలదె?
యివ్విధం బెవ్వరైనచో నెఱిగిరేని
సిగ్గుచేటను వెఱపొందు చెరచెగాక. [పమిర.1-205]

ఎవరేనా చూస్తే సిగ్గుచేటన్న సంగతి కవిగుర్తుచేస్తున్నప్పుడే గౌతముడు వచ్చాడు. సూర్యుణ్ణి చూసి 'కటకటా, ఎంతవాడవు, ఈ కిటుకుపనికి ఎటుల మొగ్గితివి'అని రాహుగ్రస్తుడవై పొమ్మని శపించాడు. సూర్యుడు ప్రార్థిస్తే గ్రహణసమయాన్ని పుణ్యకాలంగా దీవించాడు. భార్యతో రమించినవాడిని శపించినా గౌతముడు భార్యను మటుకు క్షమించాడు. ఇంతకుముందు బ్రహ్మదేవుడు ఒకటికి రెండు తప్పులు మన్నించమని అడిగాడా మరి? మామగారిమీది గౌరవంతో గౌతముడు ఊరుకొన్నాడు. సూర్యునితో క్రీడించ డంవల్ల అహల్యకు ఒక కొడుకు పుట్టాడు. ఈ బిడ్డకు సుగ్రీవుడని పేరు పెట్టారు.

భర్త ఊరుకొంటున్నాడని కాబోలు అహల్య మళ్లా చీకటి తప్పుచేసింది. ఈసారి ఇంద్రుడు అర్థరాత్రి కోడై కూశాడు. గౌతముడు ఏటికి వెళ్ళాడు. తిరిగి వచ్చేలోగా ఇంద్రుడామెను కూడడం, ఒక కొడుకు పుట్టడంకూడా జరిగింది. సూర్యుని కూడినప్పుడు ఎవరేనా చూస్తే సిగ్గుచేటని భావించిన అహల్య ఈసారి ఆ పట్టింపులేం పెట్టుకోలేదు కాబోలు. కన్నకూతురు అంజన కళ్ళు పడేటట్టు రంకు సాగించింది. గౌతముడు తిరిగిరాగానే కూతురు ఇదంతా తండ్రికి చెప్పింది. గౌతముడిక ఊరుకోలేకపోయాడు. 'రాయివై పో' అని పెళ్లాన్ని శపించాడు. అహల్య సిగ్గుతో తలవంచుకొని, ఇంద్రునికి కొత్తగా కనిన కొడుకుని భర్తకి అప్పగించింది. గౌతముడా బిడ్డకు శతానందుడని పేరు పెట్టి, నిజనందనులందరూ అన్యజాతులు అనే సిగ్గుతో వాలిసుగ్రీవులు కోతిరూపాన పుట్టి ఒకే ఇంతికి భర్తలై

కొట్టుకుచావాలని శపించాడు. తమకీశాపం రావడానికి అంజనే కారణం అని, అది చెప్పకపోతే ఏం జరిగితే కాదని కోపించి వాలి ఆమెనుకూడా వానరకాంతవు కమ్మని శపించాడు. వాలి సుగ్రీవులు తమ తండ్రులలో లీనమైపోయారు. అహల్య రాయై పోయింది.

ద్వితీయాశ్వాసం:- శతానందుణ్ణి, అంజనను తీసుకొని గౌతముడు బయలు దేరాడు. కొడకును జనకుని పురోహితుని చేశాడు. కూతురికి తగిన సంబంధాలు చేయాలని ప్రయత్నాలు చేశాడు. అంజనాదేవికి అన్నగారిచ్చిన శాపమేకాక పూర్వ జన్మంలో మరో శాపం ఉంది. ఆమె తొలిజన్మలో ఒక విద్యాధరుని పుత్రిక. ఆమె ఒకసారి వాయువుని చూసి నవ్వింది. అతడు శంకరుని వీర్యం ధరించి భరించలేక 'ప్రుగ్గుచు నగ్గుచుం బడుచు మూల్గుచు వీల్గుచు దూలబోవుచున్ వగ్గుతనం'తో నడుస్తున్నాడు. ఆ స్థితిలో నున్న తనని చూసి నవ్విన ఆపిల్లను వాయువు శపించాడు.

> కొదమమిటారిగల్పిచనుగుబ్బల నుబ్బెదు వెందుపాయవుఁ
> మదమున గన్నుగాన కవమానముచేసితిగాన జాన! యీ
> యుదుటున నీశరీర మతి యొండొకరూపున కీశపత్నివై
> యిది భరియించి పుత్రు గనుమీ యని శాప మొసంగి పోవుటఁ. [సమీర.2-22]

ఆ శాపమే ఈ నాడిలా ప్రాప్తించింది. 'అమ్మా నువ్వు కామరూపిణివై వానరుణ్ణి పెళ్ళిచేసుకో' అని గౌతముడు చెప్పాడు. కుంజరు డనే వానరుడు సంతానంకోసం తపస్సుచేస్తున్నాడు. తన పుత్రిక నతనికి కుమార్తెగా యిచ్చాడు గౌతముడు. అంజనకు యౌవనం వచ్చింది (తిమ్మనగా రిక్కడ పాత కవి సమయాలనే వాడిన కొంచెం చమత్కరించి వర్ణించాడు.)

> మాయు చీకటిపెంపుబాయు తుమ్మెదగుంపు గలికవేనిపోల్కి బలుకరాదు
> దగు తమ్మివిరిరేవు తొగమావు మమజావు చెలికమ్మగవ యీడు సేయరాదు
> నునుగెంపు విడివాలు వవకెంజికురాకు దాలు బొలతిమోవికి సాటి పోల్పరాదు
> తెరలు జక్కవజోడు విరుల బంతులవాడు వవిత చన్నులవంటి వవగరాదు
> నీలముల మేను వలరాజు మేలిదాలు-దొండవండ్లు కడానివపిడిగిండ్లు
> వూరి గరవక వెలవెలబోక పొదల-జొరక బలుకాక బదమున్న జోడువచ్చు.
> [సమీర.2-39]

ఈ పద్యంలో చిక్కుపెట్టే క్రమాలంకారం ఉంది. నీలాలు గడ్డిపోచలని

ఆకర్షిస్తాయి. చేపలు వెలవెలపోతాయి. దొండపండ్లు పొదులలో దాక్కొంటాయి. బంగారు గిన్నెలను నిప్పులలో కాలుస్తారు. ఈ వస్తువులకు ఇవి సహజాలు. ఇవి యుద్ధంలో ఓడిపోయిన వీరులలాగ గడ్డికరచి వెలవెల బోయి పొదలలోదూరి కాకనుపడకపోతే అంజనాదేవి కురులతో, కన్నులతో, చనుగవతో, మోవితో పోల్చవచ్చును గాని చీకట్లు మొదలైన వాటితో పోల్చకూడదని చాలా డొంకతిరుగుడు క్రమాలంకారంతో తిమ్మనగారు వర్ణించారు.

సంపూర్ణ యౌవనవతి అయిన అంజనాదేవిని కేసరికి ఇచ్చి పెళ్లిచేశారు. ఆ దంపతులు పిల్లలకోసం నోములు నోచారు. 'ఆకైనదెల్ల పత్తిరి ఏకడ రాయైన దెల్ల నీశ్వరు'డని పూజించారు. (అంజన నోచిన నోములన్నీ తిమ్మన గారి కాలంలో తెలుగుతల్లులు నోచేవే. వాటి వివరాలు చూడండి.)

జలధికట్ట వినాయకులు సూర్యచంద్రుల వరలక్ష్మి నల మార్గశిరము లక్ష్మి
గజగౌరి నుత్తరాగౌరి సాంవత్సరగౌరిని బదియారు గౌరి బనువు
పట్టె మహాగౌరి నిట్టువ్వు గౌరి దంగేటిగౌరిని జల్లకూటిగౌరి
సావిత్రిగౌరిని జల్దిగౌరి నయ్యాదిత్యగౌరి గూర్చి
నోచె నివి మున్నుగాగ మున్నీటిమీద-నరువది వ్రతంబు లాత్మజాశాభిలాష
నంజనాదేవి నెవ్వ రేమాచరింపు-మనిరొ యది యెల్ల దోర్తోడ నాచరించె. [సమీర.2-61]

ఇన్ని నోములు నోచినా ఆమె కడుపు పండలేదు. ఒడి నిండలేదు. అప్పుడు ధర్మదేవత ఎరుకలసానివేషంలో వచ్చి ఎరుక చెప్పింది. అంజనా దేవిభర్త అనుమతితో వాయుదేవుని గురించి తపస్సు చేసింది. ఋతువులు మారాయి. చివరకు ఉన్నట్టుండి ఆమెకు గర్భం వచ్చింది. తపస్సు చేసు కొంటున్నదానికి కటికవేకటి ఏమిటి? 'మన సెరగిన కళ్ల, ఒడలుమరచిన సివం'లేదన్నారు. భర్త కెలాగ ఇది చెప్పడం అనిబాధపడుతున్నప్పుడు గగనభారతి అన్ని/సంగతులూ చెప్పింది. వాయుదేవుడు కనికరించి శివుని వీర్యం ఆమెలో నిలిపి గర్భీకరించాడు. పిదప అంజనేయుడు జనించాడు. సూర్యుణ్ణి చూసి ఫల మనుకోవడం, ఇంద్రుడు ఆ బాలుణ్ణి వజ్రాయుధంతో కొట్టడం, వాయుదేవుని కోసం దేవతలు వరాలు ఇవ్వడం, హనుమంతుడనే పేరు రావడం, సూర్యునివద్ద చదువుకోడం, సుగ్రీవునివద్ద చేరడం మొదలైన గాథలన్నీ తరువాత తిమ్మనగారు విపులంగా చెప్పారు.

తృతీయాశ్వాసం:-(ఇందులో పూర్తిగా రామాయణగాథే వుంది. రామసుగ్రీవులు కలుసుకొనడం దగ్గిరనుంచి సంజీవితెచ్చి లక్ష్మణప్రాణదానం చేయడం దాకా ఉన్న కథలను తిమ్మనగారు విపులంగా కథనం చేశారు. కొన్ని ఘట్టాలు చాలా రసోచి

తంగా ఉన్నాయి) సీతను ఎడబాసి విలపిస్తూ తిరుగుతున్న రాముడు తొలిసారి హనుమంతుణ్ణి దూరంగా చూశాడు. అప్పుడు లక్ష్మణునితో ఇలా అన్నాడు:

> **బంగారుపట్టుగోచి నునుపచ్చని ముంజియు నొంటిజందెమున్**
> **ముంగయికంకణంబు జిగిమోహనహారము మండల ప్రభా**
> **భంగకపోలముల్ తరుణభానుసమానముఖాంబుజంబు మీ**
> **అంగ పటుక్రియన్ శివుడు రాడుగదా మన చింత దీర్పగన్.** [సమీర.3-22]

ఈ పద్యంలో 'శివుడు రాడు గదా మన చింతదీర్పగన్' అనే మాటలో ఎంతో ఔచిత్యం ఉంది. హనుమంతుడు ఏకపాదరుద్రుడు. అతణ్ణి ఎంతటి దూరంనుంచి చూసినా రామునివంటి అవతారపురుషుడు అవ్యక్తంగా గుర్తిం చకమానడు. అందుకే ఈ మాటలు రాముని నోట తిమ్మనగారు పలికిం చారు. ఈ ఆశ్వాసంలో ధాన్యమాలి వృత్తాంతం చాలా విపులంగా, శృంగారవంతంగా చెప్పారు. మన్మథుడు విజృంభించాడని చెప్పడానికి 'చిగురాకు బాకుతు రకాయన కోయని యార్చిజానినే జా చెయిజాచి'వేశాడన్నారు. ధాన్యమాలిని మకరివికమ్మని ఒక ముని శాపమిచ్చాడు. ఆడవారు కొన్ని చోట్లనే మకరికా పత్రాలు ధరించకలరు. వళ్లంతా మకరరూపం దాల్చడం కష్టం. 'ఒక్కొకచోగదా మకరికోజ్జ్వలతల్పవహియింతు రెక్కడన్, జక్కెర బొమ్మ లాగతి పొసంగదు', అయినా శాపంవల్ల కర్కశదేహం కల్గింది అని చెప్తారు. ఈ సందర్భంలో చేమకూర వెంకటరాజుగారి పద్యం జ్ఞాపకమొస్తుంది. విజయ విలాసంలో అర్జునునికి మోక్షానికి పోతే మొసలి ఎత్తుకు పోయిన పరిస్థితి ఏర్పడింది. ఆయన మకరరూపంలో వున్న దేవకన్యల శాపవిమోచనం చేశారు. వాళ్లు ఆదిలో తమకు శాపం కల్గినప్పుడు 'వ్రాతఫలంబు తప్పునే? కలిగినవేకదా మకరికల్ మనకెప్పుడు వ్రాసియుండుటల్'! అని సరిపెట్టుకొంటారు (విజ. 2-59). తిమ్మనగారి ధాన్యమాలికూడా తనకు శాపం వచ్చినప్పుడు మకరికా పత్రాలను తలచుకొంటుంది.

చతుర్థాశ్వాసం:- ఇందులో పూర్తిగా మైరావణకథ, రావణవధ, సత్యలోకానికి పోయి గంధమాదనుణ్ణి తీసుకురావడం, లింగప్రతిష్ఠ, హనుమ త్తీర్థమహత్త్వం, మాయాపురప్రవేశం, ఆ సరోవరవర్ణన ఉన్నాయి. ఈ ఆశ్వాసంలో ఒక ప్రత్యేకత ఉంది. పుష్పగిరి తిమ్మనగారికి పాండిత్యప్రకర్ష అంటే ఇష్టమే. అయితే కథను సాగనివ్వని చిత్రబంధకవిత్వాలని చూస్తూ చూస్తూ ఆయన వ్రాయలేదు. అందుచేత ఒక కొత్త టెక్నిక్ కనిపెట్టారు. తన పేరింటి పెద్దకవి ఒకాయన ఇటువంటి ప్రజ్ఞను ప్రదర్శించినమార్గం అనుసరించాలను కొన్నారు. కథలోని పాత్ర లేమైనా దైవప్రార్థనలు,

స్తోత్రాలు చేయవలసి వస్తే అక్కడ ఈ బంధగర్భకవిత్వాలను లోగడ ముక్కు తిమ్మనగారు పారిజాతపహ రణంలో వరసపెట్టి వాడారు.[2] దానిని ఈ తిమ్మనగారు అనుసరించారు. రావణుని వధించి ఆ బ్రహ్మహత్యాదోషం పోవడానికి శ్రీ రాముడు లింగప్రతిష్ఠ చేస్తాడు. అప్పుడు చేసిన స్తుతులలో చిత్రకవిత్వ ప్రక్రియలను తిమ్మనగారు ఇలాగ వాడాడు.

1. కందద్వయగర్భితసరసిజవృత్తం. (4-71)
2. కందద్వయగర్భితభాస్కరవిలసితవృత్తం. (4-72)
3. స్రగ్విణీభుజంగప్రయాతగర్భితవృత్తం. (4-73)
4. నాగబంధం. (4-78)
5. కందగర్భితమణిగణనికరం. (4-79)
6. అనులోమవిలోమకందం (4-80)

ఇలాగే ఇంకో ప్రార్థనల ఘట్టంగా ఈ ఆశ్వాసంలోనే నిరోష్ఠ్యదండకం (4-145) వ్రాశారు. అయితే చిన్నయసూరిగారి శాసనంవల్ల ఇందులో ఓష్ఠ్యాలను ముద్రాపకులు చొప్పించారు. సూరిగారు బాలవ్యాకరణములో 'ఆగమాస్యచ కారంబుల కద్విరుక్తంబులకు ముత్తు పరంబగునపుడు వవలగు' అని ఒక సూత్రం చెప్పారు (క్రియ.88). ఈ సూత్రంవల్ల 'ఘటించగా, నటించగా, క్రీడించగా, రక్షించగా' అనే క్రియలలోని చకారానికి వకారం వస్తుంది. చిన్నయసూరి శాసించారు గనుక పండితులు దాన్ని శిరసావహించాలి. మొర్రో నేను నిరోష్ఠ్యంకందం రాస్తున్నాను అని కవి మొత్తుకున్నాసరే అతడు 'హల్లకా స్త్రారిదారిఁ గ్రసించఁ హృసీకేశతాసక్తి రక్షించగంజాసనాఖ్యం జగజ్జాత సృష్టిఁ ఘటించఁ, నటించఁ' అని వ్రాసిన చోట్ల 'గ్రసింపఁ, రక్షింపఁ, ఘ టింపఁ,రక్షింప, ఘటింప, నటింప'ని పరిష్కర్తలు దిద్దిపారేశారు.[3] ఈ దండకంలో పరిష్కర్తల వకారాలు చాలా అపకారాలు చేశాయి. చిత్రకవిత్వంలోని నియమాలు ఉల్లంఘిస్తున్నప్పుడైనా తాము వ్యాకరణ దోషాలనుకొనేవాటిని పరిష్కర్తలు దిద్దకుండా ఉంటే బాగుండేది.

కావ్యంలోని పాత్రలు చేసే స్తవాలలో చిత్రకవిత్వాన్ని ప్రదర్శించడం తిమ్మన్న గారు తిరిగి మొదలుపెట్టాక చాలమంది దానిని అనుసరించారు. దామెర్ల అంకన్న వీళ్లలో ఘనుడు. అయితే పుష్పగిరి తిమ్మనగారి స్తవాలలో కథ ఆగిపోయినట్టు కనబడదు.

2.చూ॥ నమ్మగాంధ్రవాహాత్మ్యం,మలిరాయులయుగం.

3.చూ॥ వావిళ్ళవారి సమీరకుమారవిజయం, పుట 122

పంచమాశ్వాసం:- ఇందులో కపిలకాలకేయాది యుద్ధాలు, పంచ ముఖావతారం, శతకంఠరావణుని చంపడం, అయోధ్యాపురప్రవేశం, రాముని దినచర్య, అశ్వమేధ యాగం ,అమృతం తెచ్చి భరతశత్రుఘ్నులను బ్రతికించడం మొదలైన కథలున్నాయి.

షష్ఠాశ్వాసం:- ఇందులో హనుమంతుని మాహాత్మ్యాన్ని వర్ణించడం, తారకాసుర వధ, తుంబురునారదులవివాదం, గరుడగర్వభంగం, ఆంజనేయుని సంగీతవిద్యా ప్రావీణ్యం మొదలైన కథలున్నాయి. ఈ ఆశ్వాసంలో తిమ్మనగారు తమ సంగీత వైదుష్యాన్ని కనబరిచారు.

సప్తమాశ్వాసం :- ఇందులో అర్జున శరసేతుభంగం, సౌగంధికల కోసం వెళ్లే భీముని గర్వభంగం, పురుషామృగ ఆగమనం మొదలైన కథలున్నాయి.

ఆంజనేయుని కథలన్నిటినీ ఒక చోట చేర్చాలనే ఉద్దేశ్యంతో వ్రాయడం వల్ల సమీరకుమారవిజయం సుదీర్ఘంగా అయింది. దీనిని వ్రాయడానికి ముందే, వ్రాశాకనే పుష్పగిరి తిమ్మనగారు భర్తృహరి సుభాషితాన్ని తెనిగించారు. ఆంజనేయ భక్తులైనా వారికి శివపూజ ఇష్టమే. అందుకే శివాంఘ్రిపూజలుగ సుభాషితాన్ని తెనిగించామని చెప్పారు.

ఈ యుగంలో సుభాషితాన్ని తిమ్మనగారే కాక ఎలకూచి బాలసరస్వతి కూడా తెనిగించాడు. అయితే ఇద్దరి అనువాదాలకన్నా ఏనుగు లక్ష్మణకవి తెనిగింపే ఇంపుగా ఉందని సాహిత్యలోకం దానినే ఆదరించింది. కాని ఏనుగు కవికి పూర్వకవులిద్దరూ ఘంటాపథాన్ని ఏర్పరచారు. కొన్ని పద్యాల ఎత్తు గడలలో ఏనుగులక్ష్మణకవి సరిగ్గా పుష్పగిరి తిమ్మనగారినే అనుసరించారు. 'యద్ధాత్రా నిజఫాలపట్ట లిఖితం' అనే సుభాషితాన్ని తిమ్మనగారు 'వనజ భవుండు మున్నొసట వ్రాసిన దెంతయు'అని తెనిగించారు. ఏనుగు లక్ష్మణకవి 'వనజభవుండు నెన్నొసట వ్రాసిన సొమ్ము'అని ఎత్తుకొని తెనిగించాడు (నీతి 40). 'సుజనపద్ధతి'లో 'విపది ధైర్య మథాభ్యుదయే క్షమా' అనే సుభాషితాన్ని తిమ్మన గారు 'ఆపదలందు ధైర్యగుణ'మని తెనిగిస్తే ఏనుగు లక్ష్మణకవికూడా సరిగ్గా 'ఆపదయందు ధైర్యగుణ'మని ఎత్తుకొన్నాడు. నిజానికి కొన్ని సుభాషితాలు తిమ్మనగారు వ్రాసినవే బాగున్నాయి. 'సర్వే గుణాః కాంచన మాశ్రయంతి' అనే శ్లోకాన్ని ఇలా అనువదించారు:

వాడె కులీను డుత్తముడు వాడె రసజ్ఞుడు వాడె యార్యుడు౯
వాడె బహుశ్రుతుండు మతి వాడె గుణాఢ్యుడు వాడె వక్తయు౯
వాడె సురూపి యంచు ధనవంతుని సందఱు నెంతు రెంతయు౯

బోడిమిగాన సర్వగుణముల్ గనకాశ్రయభూతముల్గదా [నీతిశతకము,32]

సర్వగుణాలూ కాంచనాన్ని ఆశ్రయించినా తిమ్మనగారు దాని నెప్పుడూ ఆశ్రయించలేదు. తన కావ్యాలు నరాంకితం చేయలేదు. ఏ రాజుకు కృతి ఇచ్చినా ఆయనకు డబ్బు కేం లోటు వచ్చేది కాదు. అయినా ఆయన నరాంకితంకన్నా దారిద్ర్యమే మేలని భావించారు. ఆయనకు గంపెడు సంతానమున్నటుంది. ఆడపిల్లల పెళ్ళి కష్టాలు ఆయనకు తెలిసినంత మరొకళ్ళకు తెలియవేమో. సమీరకుమార విజయంలో అంజనాదేవికి పెళ్ళి చేయాలనే తాపత్రాయంతో గౌతముడు పడే ఆవేదన వారు బాగా చిత్రించారు. ఆడపిల్లల తండ్రి కష్టాన్ని ఇలా చెప్పారు:

వరుని పాలింతె యేపాటి వేడుకయంచు బుట్టినవ్వుడె పుట్టు బెట్టగు నెగు
లింతయ్యై యంతయ్యై యెదుగగానే యెవ్వ డొదయుడో దీని కం చదరు జాలి
యనువైనచో నిచ్చి యత్తవా రేలాగు నడిపింతురో యంచు బొదమునడలు
మగడు లాలనసేయ మట్టుమీరి కుమారి యెటులగునో యంచునెనయువనట
యవ్వటవ్వటి కరిగి మేలరయకున్న-వెచ్చ నూర్చునొ సుత యంచు జింత
కన్యకను గాంచుటెల్ల దుఃఖంబు కొరకె-మానశాలికి ఓ తల్లి మాటలేల? [సమీర.2-5]

పుష్పగిరి తిమ్మనగారు మానశాలే! 'కుమారికన్ దగిన వేళ యొసంగకయున్న తండ్రికిం జాల దురంతచింత యగు' అని వారికి తెలుసు (2-4). అందుకే ఆడపిల్ల పెళ్ళి కోసం అప్పు చేసినట్టున్నారు. సాధారణంగా చేసిన అప్పులే తీర్చడం కష్టం. పెళ్ళికి చేసిన అప్పులు చెల్లుపెట్టడం కల్ల. ఋణపడ్డవాడి కెప్పుడూ ఖంగారే. అంజనాదేవి పూర్వజన్మ వృత్తాంతం చెప్తూ ఆడపిల్లలు జలకేళి చేస్తున్నప్పుడు సహితం తిమ్మనగారు ఋణాలు తలచుకొని ఇలా శ్లేషించారు:

ఉప్పతిలె గొప్పభంగము-లప్పుల భ్రమదాళి మునుగ నది నిజమెకదా
యప్పులమునిగిన భంగము-నెప్పట్టున నుప్పతిల్ల కేల యదుంగుణా?
[సమీర.2-15]

చేసిన అప్పులు తీర్చలేక దేవతలమీద భారం వేశారు. ఆయన జన్మించిన ములికినాడులో (కడప, అనంతపురం ప్రాంతాలు) చిత్రావతి అనే చిన్ననది ఉంది. దీనికి కుశావతి అనే ఉపనది ఉంది.[4] ఈనది యొడ్డున ఎక్కడో సుగంధిపురం అనేది ఉండాలి. ఆ గ్రామంలో తిరువడంబ అనే పేరిట పార్వతీదేవి ఉంది. పెళ్ళికోసం

4. అనంతపురంజిల్లా హిందూపూరు తాలూకాలో ఉంది. చూ॥ విజ్ఞానసర్వస్వం (భాషాసమితి), 4వ సంపుటి, పుట 1347.

చేసిన అప్పుల బాధతీర్పుమని పుష్పగిరి తిమ్మనగారు ఆ దేవత నిలా ప్రార్థించారు:

కంబు లొనగూర్చు నుదకంబు గల శ్రీకుశాన
దింబరిఘగగొనిష్ఠలంబులమహాశ్లా
ఘ్యంబగు సుగంధినగరంబున గణేశసహి
తంబుగను జేరి వితతంబగు దయాశి
లంబున జెలంగెడు నిను బొగడితిం బరిణ
యంబునకు దీసిన రుణం బుడుపవే హే
రంబజననీ తిరువదాంబ! ముఖరమ్య శశి
బింబ! ప్రపిశాశ్రితకదంబ జగదంబా! [నెం.50]

ఈ వృత్తంలో చెప్పిన కుశానది హిందూపురం తాలూకాలోని కుశావతి అని నేను గుర్తించాను. అక్కడ సుగంధిపురం ఏదైనా ఉందేమో స్థలజ్ఞులు చెప్పాలి. ఇది దేశ్యానికి తత్సమీకరణ కావచ్చును.[5] కుశానదీ, సుగంధిపురా లెక్కడ ఉన్నాయో, అవి ఉన్న చోట గణపతితో కూడుకున్న తిరువదాంబ దేవాలయం ఉందో లేదో ఇంకా పరిశోధించాలి. ఈ దేవతపై పుష్పగిరితిమ్మనగారు ఒక శతకం చెప్పినట్టు మరొక వృత్తం వల్ల తెలుస్తోంది.

ఈ తిరువదాంబ శతకంలోని 50 పద్యాలు మాత్రమే నేడు లభిస్తున్నవి. దీని గురించి మొట్టమొదట మిత్రులు విద్వాన్ నవులూరి సూలెకొండయ్య గారి వ్యాసంవల్ల తెలుసుకొన్నాను.[6] వారు ఈ అర్థశతకాన్నే కాక తిమ్మనగారి మరి కొన్ని రచనలను కూడా పుష్పగిరివారి కుటుంబంనుంచి సంపాదించి నాకు పంపించారు. ఈ తోడ్పాటువలననే తిమ్మన గారిపై విపులమైన పరిశోధనకు అస్కారం కల్గింది. తిరువదాంబ శతకంలో 'ఇక్కాలంబున వదాన్యుడొకడుం బలుక' దని తిమ్మనగారు నిరుత్సాహపడినా అయనను మిత్రులు మరచి పోలేదు. వారితో పాటు చదువుకున్న టేకుమళ్ళ రంగశాయి, కంకంటి పాప రాజుగారు అనే స్నేహితులు వారిని ఆదుకొన్నట్టుంది. అనంతపురం జిల్లా లోనే కొంకల్లు, కొక్కొంటి అనే పేర్లు గల గ్రామాలు ఉన్నాయి. కంకంటి గ్రామంకూడా ములికినాటగాని, పొత్తపినాటగాని ఉందేమో పరిశోధించాలి. హిందూపురం తాలూకాలో టేకులేడు అనే ఊరు ఉంది.

---

5. Alphabetical List of Villages - Madras Presidency, 1924 అనే సంచికలో సుగంధిపురం లేదు.
6. విక్రమసింహపురిమండలసర్వస్వం, పుట 260.

ఈ ఇంటి పేర్లు ఎలా వచ్చినా కంకంటి పాపరాజు గారు మాత్రం క్రీ.శ. 1610 ప్రాంతాలలో నెల్లూరుజిల్లా గూడూరు తాలూకాలోని దుగరాజపట్నంలో చేరారు. అప్పుడప్పుడే మన దేశానికి డచ్చివారు వ్యాపారం కోసం వస్తున్నారు. డచ్చివారి తరువాత ఇంగ్లీషువారు అక్కడ నెలకొన్నారు. ఈ పరదేశీయులకు దుబాషీలు అవసరం అయ్యారు. పాపరాజుగారు విదేశీయులతో సంబంధాలు పెట్టుకొని బాగా శ్రీమంతులైనట్టుంది. ఆయన తన స్నేహితుణ్ణి రప్పించుకొని తన వద్ద పెట్టు కొని తన రచనావ్యాసంగంలో వారి సలహాలు తీసుకొని ఉంటాడు. ఉత్తర రామాయణంలో చాలా పద్యాలు తిమ్మనగారి సహాయంవల్లనే నడిచి ఉంటాయి. అందుకే రుణం తీర్చుకొనడానికి గాను తిమ్మనగారు ఉత్తరరామాయణం వ్రాసి పాపరాజుగారి పేరు పెట్టారనే వదంతి పుట్టింది. ఇది నిరాధారమైనదని కందుకూరి వీరేశలింగంగారు అన్నారు. "పాపరాజు గారి కవిత్వమునకు బుష్పగిరితిమ్మనకవిత్వమునకు భేద మున్నందున ఈ యపవాదము సరి యైనదిగా నుండదు" అని వ్రాశారు.[7] వీరేశ లింగంగారి రచన చదివిన అనంతర పరిశోధకులంతా అలాగే భావించారు. "సమీరకుమారవిజయ శైలికిని ఉత్తరరామాయణ శైలికిని విశేషభేదమున్నదనియు నందుచే నా యుభయ గ్రంథకర్తలు నెక్కరు గారనియు బండితు లభిప్రాయము నిచ్చి యున్నారు. ఈ రెండు గ్రంథములు విమర్శనాపూర్వకముగా జదివినవారిట్లే తలచెదరు" అని చాగంటి శేషయ్యగారు వ్రాశారు.[8] అయితే వారు విమర్శనా పూర్వకముగా ఆ రెండూ చదువలేదని చెప్పడానికి విచారిస్తున్నాను. రెండిటిని తైపారు వేసిన స్నేహితులు మద్దులపల్లి వెంకటసుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు ఎంత లేదన్నా ఉత్తరరామాయణంలో తిమ్మనగారి కవిత్వం ముప్పాతిక పాలైనా ఉందిగాని లేకపోలేదు అని చెప్పారు.[9] రెండిటి శైలికి భేదమున్నా కొన్ని పద్యాలు యధాతథంగా ఉన్నాయి. కొన్ని భావాలు సరిగ్గా ఒకలాగే ఉన్నాయి. కొన్ని ఎత్తుగడలు, కొన్ని అలవాట్లు రెండింటిలోనూ సరిసమానమే. ఈ రెండు గ్రంథాలనుంచీ పది పోలి కలను మద్దుల పల్లి వారు చూపించారు. నేను మరో పది గుర్తించాను. వీట న్నిటినీ ఒక పట్టికలో చూపిస్తున్నాను. చూడండి.

---

7. ఆంధ్రకవులచరిత్ర, మూడవభాగం, పుట 145.
8. ఆంధ్రకవితరంగిణి, 12 వ భాగం, పుట 70.
9. వావిళ్ళవారి సమీరకుమారవిజయం, ఉపోద్ఘాతం, పుట 15.

స్నేహితుల రచనలలో పోలికలు

తిమ్మనగారి సమీరకుమారవిజయం	పాపరాజుగారి ఉత్తరరామాయణం
1. చక్రసంయుక్తి చక్రివేషంబు బోలి కేతువిస్ఫూర్తి... [1-53]	కేతుస్థితిం గరమొప్పా రుటవ భ్రమున్ బొరసి చక్రస్ఫూర్తి వర్ధిల్లుటన్ [1-18]
2. పరిఖేయంబు పయోనిధింగని [1-56]	పరిఖేయంబుపయోనిధింగని(యథా తథంగా సొంతం ఉంది) [1-49]
3. వెనదన్నితివో ప్రసవించెనశోకంబు (సొంతంపోలికలు) [1-128]	గోరంట వెదమంచి కొమ్మయశోకంబు తన్ని (అడుగడుగునా సమీరవిజయం లోనిపద్యాన్ని జ్ఞాపకంచేస్తుంది)[6-38]
4. స్వప్రయత్నంబుచేసి ఈ యిందు వదన సృజనసేయుట [1-183]	వే ప్రయత్నంబుసేసి యన్నెలంతకన్ను గనముక్కు [5-26]
5.మొదట రగడలో కాక సీసపద్యంలో పుష్పావచయం చేయడం [2-16]	సీసంలో పుష్పాచయం[1-120]
6. తరుణిరో ఈ సదాగతి సదా గతిగామదినుంచి [2-81]	సదాగతియ సదాగతియని యుగ్ర తపంబొనరించె [5-91]
7. ఒంటిజందెమువాని నొరవుంచు వెర ఋంచు మరపించు బంగారుమౌంజి వాని మంచిమదివాని గ్రొంబట్టు పంచెవాని [2-118]	మంజురుచి పుంజిగామపొమ్మమౌంజి వాని బిసిమి గనుపట్టు నును బట్టు పంచెవాని [5-95]
8.ఈతడు సర్వలోకహితుడు.. [2-137]	జగదుపకారి ఈ ప్లవగచంద్రుడు [5-104]
9. వేడిమిచూపకుండెనెనరుణ [2-138]	భానుడుణ వేడిమిచూపడయ్యె [5-104]
10. శారదాభ్రరీతి భీతి దెరలిన జంభాభియాతికవలి [2-157]	శారదాభ్రంబులీలనభ్రమువిభుండు దెరలజంభారికవలి [5-110]
11. సరస్వతీ లతాంగీ స్తనపద్మకో రక మృగీమద పత్ర విచిత్ర లేఖన ప్రస్తుత హస్తపద్మమున స్పర్శ మొనర్చిన.. [2-175]	పలుకువెలందితలుకుజెక్కుల విచిత్రపత్రముల వ్రాయవేర్చుపాటి పవిలసుతు నెమ్మేను నిమిరిన [5-123]
12. ననలకైనిక్కుగ్రన్నన నీవిసడ లిన....(సొంతంపోలికలున్నాయి) [2-193]	నిగిడి నిక్కిన జారు నీవి కట్టను నాన(సొంతం పోలికలున్నాయి)[6-55]
13. మున్బలినర్థించి త్రివిక్రమ స్ఫురణ జూపం బూను విష్ణుండను	మును హరి త్రివిక్రమాకృతిగనిపిం చినయటుల [5-139]

తిమ్మనగారి సమీరకుమారవిజయం	పాపరాజుగారి ఉత్తరరామాయణం
బలె [2-217]	
14. భానుండద్భుతచిత్తుడెసలిక (ఎత్తుగడపోలిక) [2-222]	భానుంతద్భుతమందెనంత [5-137]
15. కొప్పొకచేతబట్టి తళుకుగ్గనును చెక్కిలి నొక్కితేనియల్ చిప్పలు మోవిపంట [3-240]	కొప్పొకచేతపట్టి మదికోరికలిరిక లెత్త దేనియల్ చిప్పిలు మ్రోవిగ్రోలి [4-199]
16. ఆహారము భావిజిత సురాహా రము [5-95]	ఆహారములోకైకమనుహారము [5-306]
17. చెలువొందు నొకవేళ శ్రీరుక్మిణీ కుచప్రసవమంజరులపై భ్రమరలీల [6-113]	శ్రీరుక్మిణీమకరికలు చెక్కుల వ్రాసి [1-44]
18. గవుసెనల్సడలించి కవవి ఱెలూని [6-200]	గవిసెనతీసి పెూన్ను జిగికాయలు [6-134]
19. స్వరసందర్భ మయారె! మేల్ శ్రుతులు (సొంతం) [6-202]	స్వరములయారె!మేలుశ్రుతిచాగురె [6-135]
20. భానుతేజుండవని ప్రస్తుతిం చెదమన్న పుట్టినప్పుడె భాను పట్టినావు(సొంతం) [6-225]	శైశవంబునె భాస్కరుమ్రింగె నితని తేజమున కేఘనుడింక సదృశు డనుచు [1-8]

ఇన్ని పోలికలున్నాక ఉత్తరరామాయణరచనలో ప్రధానపాత్ర తిమ్మన గారిదే అని చెప్పకతప్పదు. శౌరి రథం ఎలా నడిపిస్తే కిరీటి అక్కడకు వెళ్ళాడు. ఎక్కడ గురిచూడమంటే అక్కడ విల్లెక్కు పెట్టాడు. అందుకే పాప రాజు గారంత కృతజ్ఞత చెప్పుకున్నారు. తిమ్మనగారు వారికి ఋణపడ్డారో లేదోగాని పాపరాజుగారే చాలా బాకీపడ్డారు. ఇదెప్పటికీ తీరని బాకీ. పాప రాజుగారు తమ మిత్రుణ్ణి ఆదుకున్నట్టే టేకుమళ్ళ రంగశాయికూడా తిమ్మ నగారిని పిలిపించి వారి సహాయంతో భాగవతాన్ని ద్విపదగా వ్రాశాడు. ఈ రచనలో పుష్పగిరివారి పాలు ఎంత ఉందో తెలియదుగాని తిమ్మనగారు భాగవత సారం అనే గ్రంథాన్ని వచనంగా స్వయంగా వ్రాసినట్టు పరిశోధకులు ఊహిస్తున్నారు. మదరాసు ప్రాచ్యలిఖిత గ్రంథాలయంలో భాగవతసార మనే ఐదు స్కంధాల వచన గ్రంథం ఉంది. ద్వితీయం నుండి షష్ఠస్కంధందాకా మాత్రమే ఉంది (D.1437). గ్రంథాంతాన 'ఇది శ్రీమహాభాగవత మహాపురాణకవి తిమ్మనార్యుడు లోకోపకారముగా రచించిన వచనకావ్యం అని

ఉంది. ఈ తిమ్మనార్యుడు పుష్పగిరి తిమ్మనగారే అని ప్రాచ్యలిఖిత గ్రంథాలయ పండితులు భావించారు.[10] అరవంలోకూడా ఒక భాగవతం ఉంది. దానిని పుష్పగిరి తిమ్మనగారి రచనను అనుసరించి వ్రాశానని తమిళ రచయిత ఇలా చెప్పాడు: "ఇంద పని రెండు స్కందంగళుం విష్ణుప్రియ తెలుంగిలె పుష్పగిరి తిమ్మయప్పన్ యెడిదినదై పార్త్రై యివ్వారే వాద్యార్ చిన్నయన్ తమిళవచనత్తినాల్ యెడిదినార్ అని తమిళ గ్రంథంలో ఉంది. (తమిళకేటలాగు.432).

తెలుగుభాగవతసారం రచన చాలా సరళంగా ఉంది. "వింటిరా మునులార! సంసార మగ్నులకు ఈ తత్వము తెలియగూడదు. పశు శిశు భార్యాదుల మీది మోహము చేత కాలము క్రమించి కడపట చత్తురు. కాల మహిమ కనియు గానలేరు. విష్ణుతత్వము వినియు వినలేరు" అని సూతుడు చెప్పారు. ఈ భావాలకు, సమీరకుమారవిజయంలోని ఈ పద్యానికి పోలిక చూడండి:

> చనియెడువేళ భోజనము సల్పెడువేళ శయనించువేళ లే
> చినయెడ కామినీరతి వసించినవేళ కృతాంతు డీజగ
> జ్జగముల వెంబడిం విడువజాలక ద్రిమ్మరుచున్కి నిచ్చలో
> గనుగొనలేక లోకు లధికస్పృహ మాన రదేమొ మేనిపై! [సమీర-4-103]

తమిళ రచయిత తిమ్మనగారి పన్నెండు స్కంధాలనూ చూసి వ్రాశానన్నాడు. ఈ గ్రంథం అంతా దొరక్క పోవడం దురదృష్టం. చక్కని వ్యావహారికంలో సాగిన ఈ రచన దొరికినంతమట్టుకేనా అచ్చుపడాలి. 'మాతండ్రి వ్యాసులు భాగవతము నిర్మించి నాచే జదివించెను. నేనున్నూ హరిగుణములకు లోనై చదివితిని' అని శుకయోగి వాడుక భాషలో చెప్పాడు. ఎవరైనా ఈ శైలికి లోనై అచ్చువేస్తే బాగుండును.

నెల్లూరు మండలానికి వచ్చాక పుష్పగిరి తిమ్మనగారు తిరుపతికి వెళ్లినట్టు కనబడుతుంది. శేషశైల విహార శతకాన్ని వారు చెప్పారు. క్షేత్రయ్య ఏ ఊరు వెళ్ళి ఏ దేవుని మీద పదం చెప్పినా మువ్వ గోపాలుణ్ణి తలచుకొన్నట్టు తిమ్మనగారు హనుమంతుణ్ణి మరచిపోలేదు. వెంకటేశ్వరునిపై ఇలా చెప్పారు!

> శాంతుని మతిమంతుని హను-మంతుని నీబంటునెంతు మన్నింపుదృఢ
> స్వాంతతపశ్శాంతిత పద-సంతత గంభీరశేషశైలవిహారా. [నెం.55]

---

10. డి-కేటలాగు సంపుటి 6, వచనకావ్యాలు, పుట 1756.

ఈ శతకంలో అన్నీ ఏరిన పువ్వులే అని తిమ్మనగారే ఇలా చెప్పారు!

ఏర్చిన వాక్కుసుమములు నే-నర్చిన నీయర్చనంబునను విభవకళా
నర్చస్వివేయుమినజా-చర్చితాపాటీరశేషశైలవిహారా. [నెం.54]

ఇందులో స్వంత బాధలు అట్టే చెప్పుకోలేదు. 'నా తలపులు, నాయ లపులు నీతో వివరింపనేల నీకే తెలియుఁ' అని చెప్పారు (నెం.104). అయితే బావురు మని తన బాధలన్నీ దేవునితో చెప్పుకోవలసిన అవసరం తిమ్మనగారికి వచ్చింది. స్నేహితుల సహాయం ఆగినట్టుంది. ముసలితనం వచ్చింది. 'రఘు నాథా సాధుమేధానిధీ' అని ఒకశతకం వ్రాసి గోడు వెళ్ళబోసు కొన్నారు.

గమనింపఁ దడిలేదు పాదయుగళిన్, గందోయి గప్పెన్ బొరల్
సమసెం దేహబలంబు, రోగవికృతుల్ సంధిల్లె, వృద్ధత్వసం
గమమున్ గాలము గ్రోధమున్ బెరిగె వాకట్టించవే దూతవై
త్యమనాయోధ యనాధనాధ రఘునాథా సాధు మేధానిధీ. [నెం.47]

తిరిగే ఓపిక లేని ఈ వయస్సులో లేమివల్ల అర్హమైన వాళ్ళనీ నుతించ వలసివస్తోంది. ఆ బాధ ఇలా చెప్పుకొన్నారు:

దారిద్ర్యంబు ఘటించి తద్వ్యథలచే దైన్యంబు గల్పించి సం
సారభ్రాంతి దమ్రపమత్తుల నుతించంజేసి యాశాగతుల్
మీరం జిక్కుల బెట్టె దేమిటికి స్వామీ నన్ కవద్వాక్సుధా
ధారాయోధ యనాధనాధ రఘునాథా సాధుమేధానిధి. [నెం.59]

నరులను కొలిస్తే కోరికలు తీరుస్తారు; నువ్వెందుకు కనికరించవు అని దేవుణ్ణి ఇలాగ నిలబెట్టి అడుగుతున్నారు.

అవురా యొక్క ధనాఢ్యు గొల్చిన నభీష్టార్థంబు లిప్పించి నా
నవిధస్థుండని వక్షముంచి మనుచున్; నర్వేశు నిన్ గొల్చి నీ
కవినై నీకృతులే యొనర్చి పొగడంగా నల్కవేమయ్య! భ
క్తవనీరాధ యనాధనాధ రఘునాథా సాధుమేధానిధీ. [నెం.63]

ఈ శతకంలోని పద్యాలను చూస్తే తిమ్మనగారు అవసానకాలంలో దుర్భ రమైన దరిద్రం అనుభవించినట్టు కనబడుతుంది. ఆయన ఏయే ఊళ్ళలో జీవితం గడిపారో గాని చివరకు నెల్లూరు జిల్లా కోవూరు తాలూకాలో స్థిర పడ్డారు. చివరికీ

తిమ్మనగారి వంశస్థులు వున్నారు. వారిచ్చిన వంశక్రమం వల్ల తిమ్మనగారి నుండి నేటికి అక్కడే 8 పురుషాంతరాలు కనబడుతున్నాయి. ఆ వంశవృక్షాన్ని ఎదుట పొందుపరుస్తున్నాను. చూడండి.

[ఈ వంశవృక్షంలో 8 వ తరంలోని శ్రీ వెంకటకృష్ణయ్యగారు చిరంజీవులు. వ్యాకరణవిద్యాప్రవీణులు. ప్రస్తుతంనెల్లూరు మూలపేటలో వేదసంస్కృతకళాశాలలో ఉన్నారు. వీరు దక్షిణామూర్తిగారికి 35వ ఏట జన్మించారు. ఈ వంశావళిలో తరానికి 40 సంవత్సరాల చొప్పున లెక్క పెట్టడం సమంజసమే అని తోస్తుంది. ఆ లెక్కన తిమ్మయ్యగారు క్రి.శ. 1592లో జన్మించిఉంటారని భావించవచ్చు.]

పుష్పగిరి తిమ్మనగారి వంశవృక్షం

తరం — అప్పన భార్య ఓబళాంబ

1. వెంకటకృష్ణయ్య (నిస్సంతు) | వెంకటకవి (నిష్పంతు) | తిమ్మన్న
2. లక్ష్మీపతి
3. వెంకటాచలమయ్య
4. అప్పయ్య
5. లక్ష్మీపతి
6. వెంకటకృష్ణయ్య ?-1906 మరణం | వెంకటాచలమయ్య పురుషసంతతిలేదు క్రి.శ. 1846-1938 (92 సంవత్సరాలు) | రామయ్య పురుషసంతతి లేదు | సుబ్బయ్య (నిస్సంతు)
7. దక్షిణామూర్తి క్రి శ 1877-1947 70సం।ల వయస్సు | సీతారామయ్య (పురుషసంతతిలేదు) | శంకరయ్య బ్రహ్మచారి
8. వెంటకృష్ణయ్య జననం : 15-7-1912

వేరే చారిత్రక ఆధారాలవల్ల తిమ్మనగారి రచనా కాలం క్రీ.శ.1630 అని కచ్చితంగా నిర్ణయించవచ్చును. ఆయన కంకంటి పాపరాజుగారి సహశ్రోత అనే సంగతి నిర్వివాదాంశం. పాపరాజుగారి ఉత్తరరామాయణాన్ని ఒక లేఖకుడు "ప్రజోత్పత్తి నామ సంవత్సర పుష్య బహుళ ఏకాదశిలు మంద వారం వరకు" వ్రాసుకొన్నాడు (D 9). ఇది క్రీ.శ.1632 జనవరి 6 వతేదీ శనివారం అయింది. అంటే ఉత్తరరామాయణ రచన కనీసం 1630కి పూర్వం అయి ఉండాలి. కంకంటి పాపరాజుగారూ, వారి సహశ్రోత తిమ్మన్న గారూ, టేకు మళ్ళ రంగశాయి మొదలైన స్నేహితులందరూ ఈ కాలం వారేనని నికరంగా చెప్పవచ్చు.[11] ఈ కవిమిత్రులలో మిగిలిన వారిని గురించి తెలుసుకుందాం.

2. **కంకంటి పాపరాజు** : ఈయన రాజనీతి గణిత శాస్త్రాలు బాగా చదువు కొన్నాడు. తను గణిత శాస్త్ర రత్నాకరుణ్ణని గద్యలో చెప్పుకున్నాడు. రాజయోగి, మదనగోపాలభక్తుడు. అతని దయవల్ల కలిగిన కవిత్వ సాహిత్యశాలి. గోపాలుని భక్తుడు. కనుక ఆ దేవుణ్ణి ప్రస్తుతించే గ్రంథాలు ఇష్టపడి చదివాడు. చింతపూడి ఎల్లన్న వ్రాసిన రాధామాధవం, విష్ణుమాయానాటకాలను చదివి సంతోషించి ఉంటాడు. ఎల్లన్నగారు నాటకం అని పేరు పెట్టినా ప్రబంధమే వ్రాశారు. ఆ కథను ఎందుకు యక్షగానంగా మార్చకూడదు అనే ఉద్దేశం పాపరాజుగారికి కల్గినట్టుంది. వెంటనే విష్ణుమాయావిలాసం వ్రాయాలనుకొన్నారు. పుష్పగిరి తిమ్మన్న వంటి హిత కావ్య ఘటనావిముఖులకు చెప్పారు. వాళ్ళు ఆ యక్షగానం వ్రాసి 'భక్తి గృతి నిమ్ము మదనగోపాలునకు సద్గుణనిధాన పాపరాజ ప్రధాన.' అన్నారు. ఆయన అలాగే చేశాడు.

ఈ యక్షగానాన్ని పాపరాజుగారు 1600 ప్రాంతాలలోగాని, అంతకు ముందుగాని వ్రాసి ఉండవచ్చు రచనా ప్రక్రియ చూస్తే ప్రాచీనత కనబడుతుంది. కందుకూరి రుద్రకవి సుగ్రీవవిజయంలాగ పాతపద్ధతిలోనే నడుస్తుంది. ఇందులో విష్ణుమూర్తి మోహినీవేషంలో శివగర్వ భంగం చేయడాన్నే కథనం చేశారు.

మగతనంబున నుండి జగముల-మరులుగొల్పెదు వన్నె కానిని
మగువతనముల భ్రమలపెట్టుట-మరియు నరుదా!
నలువనేర్పున సృజనచేసిన-చెలువలకు బుధులెల్ల భ్రమయగ
నలువ తండ్రియె చెలువయైతే-వలచుటెంత? [విష్ణుమాయానాటకం, పుట 6]

11. ఈ కాలనిర్ణయాన్ని చేయడానికి ఆధారాలను మిత్రులు యన్వీ జోగారావుగారు తొలిసారి గుర్తించారు ఆంధ్రపత్రిక సారస్వతానుబంధం, ఆదివారం 7-8-1955.

ఈ యక్షగానాన్ని 1955 లో వావిళ్ల వారు ప్రకటించారు. నేలటూరి వెంకట రమణయ్యగారు సుదీర్ఘమైన ఉపోద్ఘాతం వ్రాశారు. చాలా చారిత్రక విష యాలను చర్చించారు. దీని ప్రాశస్త్యాన్ని వివరించారు. ఈ యక్షగానాన్ని వ్రాశాక పాపరాజు గారు ఉత్తర రామాయణాన్ని తెనిగించాలని అనుకొన్నారు. మన సాహిత్యంలో తిక్కనగారంతటి మహాకవి నిర్వచనంగా దీనిని వ్రాశారు. మళ్ళీ అదే కావ్యాన్ని వ్రాద్దామనుకోవడం సాహసమే. అయినా పాపరాజుగారు ఇలా జవాబు చెప్పారు:

వరుసం దిక్కనయజ్వ నిర్వచనకావ్యంబై తగం జేసె ను
త్తరరామయణ మందుఁగా మరి ప్రబంధంబూసి నిర్మించుటే
సరసత్వంబని ప్రాజ్ఞులార నిరసింపంబోకుడీ రాఘవే
శ్వరు చారిత్రము నెంద రెన్నిగతులఁగా వర్ణించినం గ్రాలదే? [ఉత్తర.1-14]

తిక్కనగారు చివరలో వదలిపెట్టిన భాగాలను కూడా పాపరాజుగారు తెనిగించారు. 'మృదువచోధారార్థ సందర్భ నిర్భరతత్త్రదసముల్ రహింప' ఇది రచింపబూనారు (1-13). పుష్పగిరితిమ్మనగారి సహాయంతో తుదముట్టా రచించారు. కొంతమంది సాహితీపరుల దృష్టికి తిక్కనగారి ఉత్తరరామాయణం కన్నా పాపరాజుగారిదే చాలా బాగుంటుంది. ఆ మాట కొస్తే వాల్మీకికన్నా కొన్ని ఘట్టాలలో పాపరాజుగారే మిన్న అనే వాళ్ళు ఉన్నారు.[12] సీతమ్మను అడవులలో వదలి పెడుతున్నప్పుడు లక్ష్మణుడు వాల్మీకిఆశ్రమాన్ని చూపించి "పుణ్యంచ రమణీయంచ మా విషాదం కృథాః శుభే" అంటాడు. ఇది అస్వ భావికం అని పాపరాజుగారి లక్ష్మణుడు "మితిలేని యీ మిడిమేలంపు మెక ముల బలగమే జననినీకు" అని ఏడుస్తున్నాడు (6-273). అసలు పాప రాజుగారి లక్ష్మణుడు ఆ వార్త చెప్పడానికి నోరు తెరవలేక పోతాడు. "నన్ను శపించు' అని కాళ్ళ మీద పడి ఏడుస్తాడు. పెదవులు తడుపుకొంటాడు. మహనీయుడు ఇంతటి దీనావస్థలో ఉండడం జానకి చూడలేకపోతుంది. కారణం ఊహించలేకపోతుంది. 'తండ్రీ.జననిందిత కృత్యాలేమైనా చేశావా? అంటుంది. 'అన్నపై ఉన్న భక్తి తొలగిందా?' అంటుంది.

గురువింద యాంచించితో-పరదూషణ చేసితో కృపారహితుడవై
శరణన్నవారిద్రోచితో-యరులకు వెన్నిచ్చి వేగ యరుదెంచితో [ఉత్తర.6-261]

సరిగ్గా ఇలాగే ధర్మరాజు కూడా అర్జునుణ్ణి ప్రశ్నించాడు. కృష్ణ నిర్యాణం

12. వ్యాసావళి అనే సంపుటంతలో 'సీతమ్మశోకము-పాపరాజు' అనే తొలివ్యాసంలో ఇంద్రగంటి హనుమచ్ఛాస్త్రిగారు పాపరాజుగారి సొగసులు చూపించారు.

చెప్పలేక కన్నీళ్ళు పెట్టుకొన్న తమ్ముణ్ణి చూసి ధర్మరాజు వరసపెట్టి ప్రశ్నలు కురిపించాడు. (భాగవతం.1-352,354)

బమ్మెర పోతరాజుగా రంత ఆవేశంతోనూ కంకంటి పాపరాజుగారు రచన చేస్తారు. అందుకే వెంటనే వారి పద్యాలు హృదాయానికి హత్తుకుంటాయి. తిక్కన గారి కవిత్వం కన్నా పసందుగా ఉందనిపిస్తుంది. తిక్కనగారు ఒక మాట చెప్తే మనం పది ఊహించుకోవాలి. పాపరాజుగారు పది మనం ఊహించుకోమంటే పన్నెండు పదమూడు దబదబ చెప్పేస్తారు. కొన్ని దృశ్యాలు చక్కగా చూపెడతారు. లక్ష్మణుడు విడిచిపెట్టి వెళ్ళి పోయాడు. అతడు మళ్ళీ వస్తాడేమో అని సీతమ్మ ఈ త్రోవనే చూస్తూ నిలబడి పోయింది. ఇక్కడ పాపరాజుగారు రెండు గొప్ప పద్యాలు వ్రాశారు.

రమణి మరికొంత వడిదాక రథము జూచు
దరుణి మరికొంతసేపు కేతనము జూచు
గాంత మరి మీద రథపరాగంబు జూచు
బడతి మరి యంతటను పట్టి బయలుచూచు
చూచి చూచి చొక్కి త్రుక్కి కాలిమిదక్కి
వగల బొగిలి యూర్పు పెగల నొగిలి
దిగులు దిగులు గుంది వగజెంది బెగడొంది
యలసి సొలసి మూర్ఛలొలసి తెలిసె. [ఉత్తర.6,299-300]

మూర్ఛతీరాక తాను అడవులకు వెడతానంటే రాముడు ఒప్పుకొనడాన్ని తలచుకొంటుంది. 'కోరిన పనికియ్యకొను టది కరుణాప్రబంధమ్మునకు ఫల గ్రంధమేమొ' అని విలపిస్తుంది. పాపరాజుగారి సీతమ్మ నిజంగా కరుణా ప్రబంధమే. ఈ ఘట్టంలో వీరిని ఇంత మెచ్చుకొన్నా వేరే చోట్ల హర్షించలేం. రావణాసురుడు రంభను బలాత్కారం చేస్తాడు. ఆ సందర్భంలో తిక్కనగారు 'అనంగక్రీడా సంగతి నెంగిలి కావించె' అని మర్యాదగా అన్నారు (ని. 6-74). పాపరాజుగారు అలా పోనిస్తారా?

కుసుమమంజరు లవ మించు గుబ్బచన్ను
లగరువడ బిట్టు కరముల నలమియలమి
నీవి నడలించు బడలించె నెలత నవుదు
కటివరతుల నలంచె రాక్షసవిభుడు. [ఉత్తర.4-217]

ఒక విధంగా చూస్తే ఇటువంటి వర్ణనలు కవి కాలప్రభావం వల్ల చేశా డనిపిస్తుంది. అప్పుడప్పుడే పచ్చి శృంగారాన్ని పదాలుగా పాడడం, బహి రంగంగా మెచ్చు కోవడం మొదలవుతోంది. తంజావూరి ప్రభావం ఉత్తరాదికి కూడా పాకసాగింది, ఇటువంటి పరిస్థితులలో ఏ కొద్దిమందో శృంగార ప్రబంధాలు వ్రాయకుండా విజ్ఞానసర్వస్వాలూ మొదలైనవి వ్రాస్తారు. అటువంటి అరుదైనవాళ్ళలో టేకుమళ్ళ రంగశాయి ఒకడు.

3. **టేకుమళ్ళరంగశాయి:** కంకంటి పాపరాజు లాగే పుష్పగిరి తిమ్మన గారితో టేకుమళ్ళ రంగశాయి కలిసి చదువుకున్నాడు. ఆయన ధర్మపురి నివాసి. రామ భద్రయ్యగారి శిష్యుడు. తిరువళ్లూరు ప్రాంతంలో ఉన్నాడు. ఆ గ్రామంలో ఉండే దైవం వీరరాఘవస్వామి. ఆయన మీద రంగశాయి ఒక శతకం చెప్పాడు. కృష్ణరాజ దండకం ఒకటి విరచించాడు. పాపరాజుగారు విష్ణుమాయావిలాస నాటకం వ్రాస్తే ఇతడు జానకీ పరిణయం అనే యక్షగానం చెప్పాడు. తరువాత భాగవతాన్ని ద్విపద కావ్యంగా వ్రాయాలని అతనికి తోచింది. విద్యానిధేకాక తన సహాశ్రోత అయిన పుష్పగిరి తిమ్మనగారి సహా యం తీసుకొని పన్నెండు స్కంధాలను వ్రాద్దా మనుకొన్నాడు.

'వ్యాసప్రోక్త భాగవతము తూచాయైన వదలిపోనీక' వ్రాసిన రసిక బమ్మెర పోతరాజుగారిని నుతించి రామాయణ భారతాలను ద్విపద కావ్యాలుగా వ్రాసిన రంగనాథుణ్ణీ, చిట్టేపాటి తిరుమలభట్టుగారినీ స్తుతించి చారుకవిత్వ సుజ్ఞాన రహస్య సారజ్ఞుడైన తిమ్మనగారిని పిలిచి అతని సహాయత నతు లోక్తియుక్తి చాతుర్యశాలియై టేకుమళ్ళ రంగశాయి భాగవతాన్ని ద్విపదగా వ్రాశాడు. పుష్పగిరి తిమ్మనగారు ఈ రచనలో తోడ్పడ్డ సంగతి కవి గ్రంథం అద్యంతాలలో స్పష్టంగా ప్రకటించాడు. పోతరాజుగారి గ్రంథాన్ని సరిగ్గా అను సరించి రచించాడు. అతడు తుదముట్టా రచించినా ఈ ద్విపద భాగవతం నేడు పూర్తిగా దొరకడం లేదు. నాలుగు స్కంధాలు మాత్రమే లభిస్తున్నాయి. ప్రాచ్యలిఖిత గ్రంథాలయంలో దీని ప్రతి ఒకటి ఉంది. (R 765)

రంగశాయి ద్విపదగా భాగవతాన్నే కాక వాణీవిలాస వనమాలిక అనే మరో గ్రంథాన్ని వ్రాశాడు. ఇది చాలా కొత్త తరహారచన. వేదాలు, పురాణా లు, ఉపపురాణాలు, స్మృతులు, షడ్దర్శనాలు, శిక్ష, వ్యాకరణం, నిరుక్తం, అయుర్వేదం- ఒకటేమిటి? అన్నింటి సారాన్నీ సేకరించి ఒక విజ్ఞాన సర్వస్వాన్ని క్రోడీకరించాడు. 2574 గద్యపద్యాలను నాలుగాశ్వాసాలుగా వ్రాశాడు. ఇంకా చాలా గ్రంథం ఉండి

ఉంటుంది. వేదశాఖా సూత్రకల్పాంగ సంఖ్యానంతో మొ దలు పెట్టి వాస్తుశాస్త్రం దాకా వివరాలు సేకరించి దండ గుచ్చాడు. వనమాలలో అన్నిఋతువుల పుష్పాలూ ఉండాలంట. వనమాలా లక్షణం ఇలా ఉంటుంది.[13]

అజానులంబినీ మాలా సర్వర్తు కుసుమోజ్జ్వలా
మధ్యస్థూలకదంబాఢ్యా వనమాలేతి కథ్యతే.

ఈ గ్రంథంలో వనమాలా లక్షణాలు ఉన్నాయి. నైమిశారణ్యంలో పూసిన వివిధ పురాణపుష్పాలన్నీ ఇందులో సూతుడు గుచ్చాడు. శౌనకాది మహామునులు ఎన్నో పురాణాలు వేరువేరుగా విన్నారు. అందుకే వారు సూతుణ్ణి ఇలా అడిగారు.

మున్ను పురాణార్థములే-వున్నవి యేవర్గురీతి నమరగసంక్షే
పోన్నతి విస్పష్టముగా- సన్నుతసారార్థమెల్ల జతురత జెవుమా [వాణీ.1-53]

ఈ గ్రంథంలో రంగశాయి అన్నింటినీ వర్గీకరించి సంక్షేమంగా స్పష్టంగా చెప్పాడు. అయితే ఇతడు చెప్పుకొన్న స్వంత విషయాలలో కొంత అస్పష్టత ఉంది. వాణీవిలాస వనమాలిక వ్రాద్దామనుకొన్నప్పుడు అతని బంధువులిలా అన్నారట.

ఉరుశుభసన్మతిఁ దిరువళూరిపురాధిప వీరరాఘవ
స్థిరశతకంబు కృష్ణగుణదీపితదండక మొప్పుజానకీ
పరిణయ యక్షగానమును భాగవత ద్విపద ప్రబంధముఁ
విరచన చేసినట్టు లిది వేడ్క నొనర్పుము రంగధీనిధీ. [వాణీ.1-26]

ఈ పద్యం వల్ల అప్పటికే రంగశాయి భాగవత ద్విపద ప్రబంధ రచన చేసినట్లు తెలుస్తుంది. దాని తరువాతనే వాణీ విలాస వనమాలిక వ్రాశా డనుకోవాలి. కాని భాగవత అవతారికలో ఇలా ఉంది:

సరసత రచియించి సకలశాస్త్రముల-పరసారములుగూర్చి వాణీవిలాస
వనమాలికాఖ్యకావ్యము నొనర్చితివి-జననుతుండవు రంగశాయి మంత్రీంద్ర

అవతారికలో ఇలా చెప్పుకొనడమే కాక ద్విపద భాగవతం గద్యలో కూడా ఈ గ్రంథాన్ని పేర్కొన్నాడు:

కళ్యాణమయశుభంకరవాసు పేరు- కళ్యాణవెంకటాగనివాసు పేరు

13. వాణీవిలాసవనమాలిక, మద్రాసు ప్రాచ్యలిఖిత గ్రంథాలయ ప్రచురణ, నెం 28, పీఠిక పుట 22 లో ఉదాహరించారు.

అంకితంబుగ తత్పదాంబుజధ్యాన-సంకీర్తనాదినిశ్చలభక్తితత్వ
వనజాతభాస్కరవాణీవిలాస-వనమాలికాకృతివరనిర్మాణ
బంధురోమేముషీపాండిత్యసత్య-సంధానభాషాప్రసంగప్రవీణ [R.765]

ఇలా వాణీవిలాస వనమాలికను భాగవతంలోనూ, భాగవతాన్ని అందులోనూ పేర్కొనడం వల్ల ఏది ముందు వ్రాశాడో, ఏది తరువాత వ్రాశాడో తెలియదు. రెండూ భారీ ఎత్తు రచనలే. ఒకటి పన్నెండుస్కంధాల కావ్యం; రెండోది సకల శాస్త్రాల వరసారం. వీటిలో ఏది ముందు వ్రాశాడో తెలియదు. ద్విపద భాగవత రచనకు పుష్పగిరి తిమ్మనగారు సహాయం చేసినట్టే వాణీ విలాస వనమాలికకు కూడా ఇంకొక కవి తోడ్పడ్డారు. అతని పేరు మహంకాళి వెంకటపతి.

4. **మహంకాళి వెంకటపతి**:- మొట్టమొదట వాణీవిలాస వనమాలికను వ్రాయలనే సంకల్పం రంగశాయికి కల్గినప్పుడు దేవుడు కలలో కనబడి 'నా భక్తు డొకడు నీకు ఇందులో సాయపడతా'డని చెప్పాడు. " అగణిత సుగుణుండును ప్రబంధ కల్పనా ధురంధరుండును నగు మద్దా సుండొకరుండు సహాయుండుగా" ఉండే ఆ కృతిని దేవుడు తనకు అంకితం ఇమ్మన్నాడు.[14] ఈ కలసంగతి బంధువులకు చెప్తే వాళ్లు మహంకాళి వెంకటపతి సహాయం స్వీకరించమన్నారు. అతని గురించి ఇలా చెప్పారు:

వరకవి బహుశ్రుతుడు శేషగిరినివాస-భక్తుడు వివేకియు బహు ప్రబంధకర్త
విశదమతి శ్రీమహంకాళి వేంకటపతి-చెలిమికా డౌట దగు కార్యసిద్ధి నీకు
[వాణీ.1-28]

ఈ చెలిమికాడు చతుర్విధ రచనలు ఎరిగినవాడని, అతడు నీ కృతిని నిర్వహిస్తాడని చెప్పాడు. అతడు తుద ముట్టా తోడ్పడి నిర్వహించాడు. రంగశాయి అందుకు కృతజ్ఞత చెప్పుకున్నాడు. గద్యలో ప్రతి ఆశ్వాసంలోనూ మొదట మహంకాళి వెంకటపతిని పేర్కొన్నాడు. వాణీ విలాస వనమాలికా గద్య ఇలా మొదలవుతుంది:

"ఇది శ్రీమదలమేల్మంగావేంకటేశ్వరవరప్రసాదకవితావిచిత్రకుత్సగోత్ర పవిత్ర మహంకాళి అప్పకొండార్యపుత్రసకలకవిస్తోత్రపాత్ర వినయగుణసమేతవెంకటపతిసహాయ టేకుమళ్లాన్వయ...రంగశాయి ప్రణీతంబైనవాణీవిలాసవనమాలిక"

14. వాణీవిలాసవనమాలిక,1-17.

మహాంకాళి వెంకటపతి బహుప్రబంధకర్త అని రంగశాయి చెప్పాడు. అయితే ఆయన వ్రాసిన కావ్యాల పేర్లు అయినా మనకు తెలియవు. అయితే పేకు మళ్ళ రంగశాయి నిజాయితీ ధర్మమా అని కనీసం ఇతని పేరైనా మనకు తెలిసింది. పుష్పగిరి తిమ్మనగారి సహస్రోత లందరూ చిత్తశుద్ధి కలవారు. తమకు చేయూత నిచ్చినవారి పేరు మరువరు. వారి సహస్రోతలే కాక సమకాలికులు కూడా అలాంటివారే. కంకంటి పాపరాజుగారి తమ్ముడు నర సింహరాజుకూడా తనకు తిమ్మనగారు తోడ్పడిన సంగతి విశదం చేశారు.

5. **కంకంటి నరసింహరాజు** :- ఈయన సరసవిద్వత్కవి. జనులకు తాను శరణ్యుడనని చెప్పుకొన్నాడు. ఇతడు కలం పట్టుకునేనాటికి పాపరాజు మరణించాడు. అన్నగారు విష్ణుమాయావిలాసం యక్షగానంగా రచించి పేరు పొందారు. ఆ యక్ష గానంలో శివ గర్వభంగమే ఉంది. విష్ణుమాయలు చాలా ఉన్నాయి. వాటినన్నింటినీ మలిరాయల యుగంలోని చింతపూడి ఎల్లన్న అయిదా శ్వాసాల ప్రబంధంగా రచించాడు. విష్ణుమాయానాటకం అని పేరు పెట్టారు. అది చాలా రసవంతంగా ఉంటుంది. దానిని చదివిన నరసింహరాజుకు తాను కూడా అదే విషయాన్ని ద్విపద కావ్యంగా వ్రాయాలని సంకల్పం కలిగింది. అయితే ఎవరికి అంకితం ఇవ్వాలా అని ఆలోచిస్తూ ఉండగా ఒకనాడు అన్నగారు కలలో కనబడి ఆ సమస్యను పరిష్కరించాడట.

అతులమౌ విష్ణుమాయానాటకంబు-వితతవాగ్వైఖరి ద్విపద గావించి
యీ విశ్వహితకృతి కేవేల్పు నధిపు-గావింతు నని యాత్మ గణియించు నవుడు
దురితసరోరుహతుహినభానుండు-సరసుండు పాపరాజప్రధానుండు
వాకలలో నొక్కనాడు గాన్పించి-యేకతంబున గూర్మి నెనగ నిట్లనియె
వాకూర్మిసోదర నరసింహ నీవు-చేకొని ద్విపదగా జేసినయట్టి
అనుపమవిష్ణుమాయానాటకమున-కనురూపవిభు డెవ్వడని తలంచెదవు
దానికి విభుడు సీతామనోహరుడె-కాని తదన్యుడు కలడె లోకమున?

[విష్ణుమాయా, ద్విపద][15]

కృతిపతిని వరించుకొన్నాక కంకంటి నరసింహం ఈ గ్రంథ రచనలో తనకు సహాయుడు కావాలని భావించాడు. అన్నగారి స్నేహితుణ్ణే పిలిపించాడు.

15. ఈ పాదాలను నేలటూరి వెంకటరమణయ్యగారు ఉదహరించారు. విష్ణుమాయావిలాసం, యక్షగానం, కంకంటి పాపరాజు రచన, వావిళ్ళ ప్రచురణ, పుట 13.

అనఘుని పుష్పగిర్యప్పన్నతనయు-ఘను సంస్కృతాంధ్రైక కవనాతిదక్షు
మాయన్న సఖుని తిమ్మనకవి గృతిస-హాయుని బిలిపించి యమ్మేటితోడ.

ద్విపద విష్ణుమాయానాటకాన్ని కంకంటి నరసింహం రచించాడు. అయితే ఇందులో నరసింహం ప్రజ్ఞగాని, ఉపజ్ఞగాని ఏం లేదు. చింతలపూడి ఎల్లన్న వ్రాసిన పద్యకావ్యానికి నకలుగా వ్రాశాడు. అవే కథలు, అదే ప్రణాళి క సాధ్యమైనంత వరకు అవే మాటలు ఎల్లనగారి వర్ణనలు, లోకోక్తులు అన్నీ నరసింహరాజు ద్విపద లోనికి దిగుమతి చేశాడు. పద్యాలకు పద్యాలు ద్విపద లుగా మార్చడానికి సహితం పుష్పగిరి తిమ్మనగారి సహాయం ఎందుకు కావలసివచ్చిందో తెలియదు. ఈ ఉపకారం చేసినందుకు తిమ్మనగారి పేరు చెప్పిన నరసింహరాజు ఏ కారణం వల్లనో చింతలపూడి ఎల్లన్నను ఎక్కడా స్మరించనైనా లేదు. ఈ లోపం చాలా ఆశ్చర్యకరంగా ఉంది.

దీనికన్నా చిత్రమైనది ఇంకొకటి ఉంది. పద్యకావ్యం వ్రాసిన చింతలపూడి ఎల్లన్నను కాక దానిని అనుసరించి ద్విపద వ్రాసిన నరసింహరాజునే నిఘంటు కారులు ప్రామాణికంగా పరిగణించారు. శబ్దరత్నాకరంలో బహుజన పల్లి వారు ఇతణ్ణి అయిదో తరగతి కవిగా అంచనా వేశారు. ప్రయోగాలను స్వీకరించారు. చింతలపూడి ఎల్లన్నకు రావసిన కీర్తి రాలేదు. కంకంటి నర సింహరాజు వ్రాసిన ద్విపద ముందుగా అచ్చుపడడం దీనికి ఒక కారణం. ఈ కావ్యాన్ని క్రీ.శ. 1865 లోనే విద్వన్మనోరంజని ప్రెస్సువారు ప్రకటించారు. పాలపర్తి నాగేశ్వర శాస్త్రులుగారు పరిష్కరించారు. ఈ ద్విపద కావ్యాన్నీ, చింతలపూడి వారి పద్యకావ్యాన్నీ త్రైపారు వేసి నేలటూరి వెంకటరమణయ్యగారు చాలా విషయాలు తెలియజేశారు. పుష్పగిరి తిమ్మన గారే చాలా విషయాలు తెలియజేశారు. పుష్పగిరి తిమ్మన గారే కంకంటి నారసింహము పేరిట ఈ గ్రంధాన్నీ రచించారేమో విచారించవలసిందని నేలటూరివారు భావిస్తున్నారు. భావిపరిశోధకుల పరిశ్రమవల్ల దీనిలోని నిజం వెలువడవలసి ఉందన్నారు.[16] వాస్తవానికి పుష్పగిరి తిమ్మనగారి గురించి వారి కవి మిత్రుల గురించి ఎంతైనా పరిశోధన చేయవలసి ఉంది.

6. **ధరణీదేవుల రామయమంత్రి:**- పుష్పగిరి తిమ్మన గారు ధరణిదేవుల రామయ్య అనే మరొక కవికి కూడా ఒక కావ్యం వ్రాసి పెట్టారని లోకంలో పుకారుంది. ఆ కావ్యం పేరు దశావతారచరిత్ర, క్రీ.శ.1600 ప్రాంతాలలో నెల్లూరి మండలంలో

---

16. విష్ణుమాయావిలాసం, యక్షగానం, పీఠిక పుటలు 14-15.

ధరణీదేవుల వారి కుటుంబం ఉండేది. నాగమంత్రి అనే ఆయన మంచి ప్రయోజకుడు. ఎందరికో రోజూ అన్నదానం చేసేవాడు. అతని కుమారుడే రామయ్య. ఈయన అష్టభాషాకవిత్వత్త్వ సంవేది. రోజుకో ప్రబంధం రచించగల దక్షత కలవాడు. శ్లేషపదాల చెలువాలు చూపిస్తూ పద కావ్యార్థదోషాలు విసర్జించి సరసమైన రత్యాదిస్థాయీ భావాలు, శృంగారాది రసాలు లలితంగా సత్కవి మాత్రమే చెప్పగలడని రామయ్య నమ్మకం. ఇతడు మగదల కృష్ణయ్య అనే ప్రముఖునికి అప్పుడు.

క్రీ.శ. 1630 ప్రాంతాలలో ప్రళయకావేరి పట్టణంలో మగదల వారిది చాలా పలుకుబడి కల కుటుంబం. మగదల తిమ్మన్నగారు రాజభోగాలు అనుభవిస్తూ ఉండేవారు. వీర వెంకటపతి రాయలవా రాయనకు ఉభయ చామరాలు, పట్టపేనుగు, దంతాల పల్లకి మొదలైనవి మంజూరు చేశారు పూర్వకాలం రాజుగారు అనుమతి ఇవ్వకపోతే ఇటువంటివి ఎంత ధనవంతుడైనా వాడుకోకూడదు. మగదల తిమ్మన్న గారికి పద్మనాభం అనే తమ్ముడున్నాడు. అయన గొప్ప పండితుడు. భర్తృహరి సుభాషితాలు శతకత్రయంలోని ప్రతి శ్లోకానికి వ్యాఖ్యానాలు చెయ్యకలడు. రామాయణాది అనేక గ్రంధాలలో సిద్ధాంత పూర్వపక్షాలు చేయగల విద్వాంసుడు ఈ పద్మనాభం గారికి అయి దుగురు కొడుకులు. వారిలో రెండవవాని పేరు కృష్ణయ్య. మంచి పండి తుడు. మేధావి. అయితే దుబాషీగా ఉద్యోగం చేసేవాడు. ప్రళయకావేరి పట్టణంలో డచ్చివారి గిడ్డంగులు ఉండేవి. స్థానికులతో వ్యవహరించడానికి వాళ్ళకి రెండు భాషలూ తెలిసినవాడు కావలసి వచ్చాడు. బహుశ వాళ్ళు అరబ్బీ, పారసీక భాషల్లో మొదట సంభాషించేవారేమో! మగదల కృష్ణయ్య క్రమేణా డచ్చివారి భాషను నేర్చుకొన్నాడేమో! ఈ వివరాలేం తెలియవు గాని మగదల కృష్ణయ్యకు బైగోవరక్కంగు పారసీ మక్కా మలాక మొదలైన రకరకాల అంతర్ద్వీపాల ధరణీపతులు పట్టపు ఏనుగులు, పట్టుబట్టలు, పచ్చ కర్పూరాలు, పడమటి పన్నీరు చెంబులు, పరిచారికా జనాలను కానుకలుగా పంపేవారు. మగదల కృష్ణయ్య భోగం దేవేంద్ర వైభవంలాగా ఉండేది.

కృష్ణయ్య చాలా మంచి కవులను పోషించినట్టుంది. ఇతని మీద ఎందరో 'బిరుదావళీ, చక్రవాళభోగావళీ, త్యాగఘోషణాయక్షగానోదాహరణ తారావళీ శతకాది కవితా రచనా విశేషాలు'' రచించేవారు వాటిని మెచ్చుకొనే రసజ్ఞత కృష్ణయ్యకు ఉండేది. ఈయన ధరణీదేవుల రామయ్యను పిలిపించి కృష్ణుని దశావతారాలు కృతిగా రచించి అంకితం ఇమ్మని అడిగాడు. 'రసికజన కంఠాభరణ శ్రీకృష్ణ

దశావతార చరిత్ర' అనే పేరు పెట్టి ఈ మహాప్రబంధాన్ని ధరణీదేవుల రామయ్య ప్రారంభించాడు. ఇది రసికజన కంఠాభరణం కనుక, అవసరం ఉన్నా లేకపోయినా, అవకాశాలు సృష్టించి, అడుగడుగునా శృంగార వర్ణనలు చేశాడు. ఇది పది ఆశ్వాసాల సుదీర్ఘ కావ్యం. ఇందులో 2477 గద్యపద్యాలున్నాయి. వాటి వివరాలు చూడండి.

ఆశ్వాసం	వివరాలు	గద్యపద్యసంఖ్య
ప్రథమ	పీఠిక 1-82	
	కథాప్రారంభం 83-113	
	మత్స్యావతారకథ 114-311	311
ద్వితీయ	కూర్మావతారకథ 1-643	643
తృతీయ	వరహావతారకథ 1-230	230
చతుర్థ	నరసింహావతారకథ 1-243	243
పంచమ	వామనావతారకథ 1-152	152
షష్ఠ	పరశురామావతారకథ 1-116	116
సప్తమ	శ్రీరామావతారకథ 1-208	206
అష్టమ	బలరామాతారకథ 1-172 }	
	కృష్ణావతారకథ 1-276 }	
నవమ	బౌద్ధావతారకథ 1-86	86
దశమ	కల్క్యవతారకథ 1-42	42
		2477

కూర్మావతారకథను చాలా విపులంగా 643 గద్యపద్యాలతో చెప్పాడు. దూర్వాసుని పుట్టుకనుంచి అతనికి ఒక చిన్నది పువ్వులదండ ఇవ్వడం, దాని నతడు దేవేంద్రునికి బహుకరించడం, ఆ మదాంధుడు దానిని ఐరావతానికి ఇవ్వడం, ఆ మదగజం అపచారం చేయడం దగ్గిరనుంచి విపులంగా అన్నీ వర్ణించడంతో ఇంత కథ పెరిగింది. ఈ యుగంలోని కొన్ని కావ్యాలలో అన్ని ఆశ్వాసాలూ కలిపితే 643 గద్యపద్యాలుండవు. అటువంటిది రామయ్య ఒక్క కూర్మావతారమే ఇంతవర్ణించాడు.

అయితే ఈ దశవతారగాథలను బమ్మెరపోతరాజుగారు విపులంగా, ఉత్తేజకరంగా, ఉద్రేకంతో తమ భాగవతంలో కథనం చేశారు. ఉదాహరణకు, కూర్మావతారఘట్టంలో శివుడు హాలహాలం భక్షించే ఘట్టంలో పోతరాజుగారు ఈ పద్యం వ్రాశారు:

మ్రింగెడివాడు విభుండని-మ్రింగెడిదియు గరళమనియు మేలని ప్రజలన్
మ్రింగుమనెడి సర్వమంగళ-మంగళసూత్రంబు నెంత మది నమ్మినదో.
[భాగ.8-241]

ధరణీదేవుల రామమంత్రి చిత్రించిన పార్వతి ఇంత ఉదాత్తంగా లేదు. సురాసురులు భయపడి వచ్చారు. వాళ్ళ భయం వారించాలని శివుడు అనుకొన్నాడు. అప్పుడు పార్వతి చిన్నపోయింది. అయన దరహాసం ఇగురులొత్త 'భామా, ఏటికి చిన్నబోయెదవు' అని 'ఏమయినగానీ దద్విషము భక్షింతు ఏనేదంబుగాన్' అని శివుడు అన్నాడు. ఇంకా ఈ పార్వతికి ఇలా హితోపదేశం చేయవలసివచ్చింది:

వచ్చినవారికి నాపద-వచ్చిన నది పరిహరించు వాని ప్రభుత్వం
బెచ్చేనుగాని మరి పార-పొచ్చెము గావించినం బ్రభుత్వముగలదే? [2-223]

ఈ ఒక్క ఘట్టంలోనే కాదు, ఇతరసన్నివేశాలలో కూడా పోతరాజుగారి ముందు రామయ్య పాలిపోతాడు. భాగవతములోని వామనావతారఘట్టంలో 'ఇంతితై వటుడింతై' అనే పద్యం సుప్రసిద్ధం(8-620). రామయ్య వ్రాసినది చూడండి.

పెరిగెఁ వామన దంత దంతిపాదవై పృథ్వీధరంబంతయై
శరదంభోరుహమిత్రశీతకరనక్షత్రగ్రహాన్వర్మహా
స్ఫురింతుండై జనలోకమవ్వలిజగంబు న్వత్యము న్మించుచుఁ
హరిదంతంబులు నిండి మెండుకొనె నత్యాశ్చర్య మేపారఁగఁ [దశ.5-112]

పోతరాజుగారు వామనుణ్ణి పెంచుతున్నప్పుడుఏనుగులు కొండలు మొదలైనవి ఎక్కడ కనబడతాయి? ధరణీ దేవుల రామయ్య ఇతరఘట్టాలలో కూడా భాగవతం చదివిన వాళ్ళకు తృప్తి ఇవ్వడు. ప్రహ్లాదచరిత్రలో హిరణ్యకశిపుని చేత 'చదువనినా డజ్ఞుండగు' అని చెప్పించారు (భాగ.7-130). రామయ్య చండామార్కులచేత 'దానవనాయక, చదివినగాని వివేకం బు రాదు గావున మేమే వాని చదివించి మతిగలవానిం జేసెద' అంటారు. (దశా.4-149)

పోతరాజుగారి భాగవతంతో తులతూగక పోయినా దశావతారచరిత్రకు మనసాహిత్యంలో విలక్షణమైన ప్రత్యేకస్థానం ఉంది. ఈ కావ్యంతోనే పరకీయ శృంగారం పచ్చి దేరింది. రామావతారఘట్టంలో రామయ్య వర్ణించిన అహల్యాచరిత్ర చదివితే 'రామ రామ' అనకతప్పదు. 120 గద్యపద్యాలలో విచ్చలవిడిగా ఈ ఘట్టం

వ్రాశాడు. దీనినిగురించి వచ్చే యుగంలో సముఖం కృష్ణప్పనాయకుని అహల్యా సంక్రందనం చర్చించేటప్పుడు చెప్పుకొందాం. ఇక వరహావతారకథలో దితికి పుత్ర వాంఛ కలిగి భర్తవద్దకు వెళ్ళే ఘట్టంలో రామయ్య విశృంఖలశృంగారమే వ్రాశాడు. దితి తన చెలికత్తెతో తన భర్త గురించి ఇలా చెప్పుకుంటుంది:

> తానయి చేరబిల్చి సురతప్రియుడై యొకనాటికైన స
> మ్మానము సేయగా నెరుగ, మానిని యేమని తెల్పుకొందునే
> నేనయి యెన్నడైన దమిహెచ్చినచో దను చేరి యెంత ప్రౌ
> ఢైన బదలంబులొత్త క్షణ మప్పటి కేమొ ఘటించు గోరికల్. [దశ.8-25]

ఈ కవి చిత్రించిన దితికూడా అందరు భారతీయ స్త్రీలలాగే 'భర్త దైవం' అనుకొంటుంది. కాని దానికి కారణం వేరే చెప్తుంది. అనవతరసౌఖ్య సంధాతయైన నేతకంటె దైవంబు కల్గునె కామినులకు' అని అంటుంది. దితి ఒక్కర్తే కాదు. ఈ కావ్యంలోని వాళ్లంతా కామినులే. కృష్ణావతార ఘట్టంలో సాక్షాత్తూ రాధ వారకాంతలాగ మజాగా ఉంటుందని వ్రాశాడు.

> కొప్పున జాజులుఁ బిగువుగుబ్బలకుంకుమ తేనె మోవిపై
> గప్పురవిడియంబు జిగికస్తురిబొట్టును నిత్యచల్వయుం
> జొప్పడు వారకాంతవలె జాడ్కికి విందొనరించెగాని యొ
> క్కప్పుడు మైల దోప నడయాడదు రాధ ముకుందముందటఁ. [దశ.8-57]

ధరణీదేవుల రామయ్య వ్రాసిన రాధామాధవుల శృంగారగురించి కూడా చాలా చెప్పుకోవాలి. వచ్చే యుగంలో వెలిదండ్ల వెంకటపి వ్రాసిన రాధామాధవ సంవాదం అనే కావ్యం గురించి చర్చించేటప్పుడు ముచ్చటించు కొందాము. రామయ్య ప్రభావం అనంతరకవులపై చాలా వుంది. కనుక ఈ చర్చలు వాయిదా వేయకతప్పదు.

ఇతడు చాలా గొప్ప పండితుడు. అష్టభాషాపాండిత్య మున్నవాడు. చిత్ర బంధ కవిత్వాలు బాగా తెలిసినవాడు. సంస్కృతం పచరించే పట్టున శ్రీనాధుని జ్ఞాపకం తెప్పించగల దిట్ట. మంచి ప్రౌఢప్రయోగాలు చేయగల జాణ. పండితయ్య పాల్కురికి సోమయ్యలలాగ ఎటువంటి సంస్కృత లోకోక్తినైనా, శ్లోకాన్నైనా తెలుగుపద్యంలో ఇట్టే యిమడ్చగల ప్రవీణుడు. సమకాలిక వ్యావ హారిక ప్రయోగాలను యధేచ్ఛగా వాడుకోగల స్వతంత్రుడు ఇతడి ప్రయోగాలలో చక్కని వ్యాకరణాంశాలు దొరుకుతున్నాయి.

నన్నయగారు "కమ్మని లతాంతములకు మ్మొనసి వచ్చు మధుపమ్ముల" అని ఒక లయగ్రాహిలో లతాంతముకులన్+ మొనసి అనే సంధిలో పమ్మొనసి అనే మకారపు జడ్డతో ప్రయోగం వాడారు (భారతం, ఆది.5-138). దీనికి చిన్నయసూరి తన వ్యాకరణంలో గతి కల్పించలేదు. ప్రౌఢవ్యాకరణంలో బహుజనపల్లివారు సూత్రీకరించారు. 'ప్రాసంబున మకారంబు పరంబగుచో ద్రుతంబునకు మకారాదేశం బగు' అని గతి కల్పించారు (ప్రౌఢ.సంధి.22). నన్నయగారిదే మరొక ప్రయోగం (అరణ్య.3-113) కూడా బహుజనపల్లివారు ఇచ్చారు. ధరణీదేవుల రామయ్య కూడా మకారం పరమైనప్పుడు ప్రాసంతో ద్రుతంపై మకారపుజడ్డ ఒకటికి రెండుసార్లు వాడారు. కృతిపతి పెదతండ్రి తిమ్మయ్యగారిని ఇలా వర్ణించారు:

> **తిమ్మన యిట్లు తేనియలు తేరగ బల్కగ నేర్చు బంధుజా**
> **తిమ్మనజాచు బ్రోచు నతిథిప్రకరమ్ముల గైటభాభియా**
> **తిమ్మనసార గొల్చు నతిధీరత వెంకటమంత్రిపుత్రుడా** 448
> **తిమ్మనమంత్రిపాటి జగతీస్థలిలోపల మంత్రి గల్గునే?** [దశ.పీఠిక, 36]

ఇందులోబంధుజాతిన్ + మనజాచు అనే చోట, కైటభాభియాతిన్ + మన సార అనీ రెండు పాదాలలో రెండు చోట్ల ప్రయోగించాడు. జాగ్రత్తగా వెదికితే రామయ్య రచనలో ఇలాంటి వాడుకలు చాలా దొరుకుతాయి. రఘు నాథనాయకుడు వ్రాశాడనుకొనే శృంగార సావిత్రిలో శికాచేయడం, పాదుషా, ఫరమానా పంపడం మొదలైన ప్రయోగాలు ఉన్నాయి. ఈ దశావతార చరిత్రలో చంద్రోదయవర్ణన ఇలా సాగింది:

> **ప్రాణనాయక యిదెచూడు పతులగూడి-పాయకుడటంచునతుల నుబల్కు తేజి**
> **పాదుషాహుశికాచేసిపంపుకాగి-తంపుఫరమానువోలె సుధాకరుండు.** [దశ.3-45]

రామయ్యమంత్రికి పాదుషాలూ వాళ్ళు పంపే ఫర్మానాలు స్వయంగా తెలుసు. ఈ దశావతార చరిత్రను అంకితం పుచ్చుకొన్న మగదల కృష్ణయ్య గారి పినతండ్రి ఒకాయన 'నవాబుసాహెబువితీర్ణ సువర్ణ జాంబూనదాంబ రానుసమ గ్రామ బహుమానాలు' పొందాడు (పీఠిక 58). ఈ నవాబు సాహెబు మరెవరో కాదు. క్రీ.శ. 1639 లో ఒకసారీ, మళ్ళా పదేళ్ళకు క్రీ.శ. 1649 లో ఒకసారీ ప్రళయ కావేరిపై దండెత్తిన గోలకొండనవాబు సయ్యద్ మహమ్మద్ మీర్ జుమ్లా. ఈ నవాబుసాహెబును పేర్కొన్న ఈ కావ్యం క్రీ.శ. 1650 తరువాత రచించడం జరిగిందని భావించవచ్చు.

అయితే ఈ కావ్యాన్ని ఎవరు వ్రాశారు? లోకంలో కొంద రనుకొనేటట్టు పుష్ప గిరి తిమ్మనగారేవ్రాసి రామయ్య పేరు పెట్టారా అన్నది పెద్ద ప్రశ్న. పాపరాజుగారి

ఉత్తర రామాయణంలో తిమ్మనగారి చేయి కనబడినంత దశావతారచరిత్రలో కనబడదు. శైలి, దృక్పథం అన్నీ విభేదాలే. అయినా భూతద్దం పట్టుకొని పరిశీలిస్తే అక్కడక్కడ కొన్ని పోలికలు కనబడతాయి. తిమ్మనగారు పూర్వకవి స్తుతిలో 'మహాకవి రాజుల సంస్కరించెదన్' అన్నారు (సమీర. 1-9). రామయ్యగారుకూడా విద్వత్కవిరాజుల వచశ్శ్రీల నెంచారు (దశ. పీఠిక 9). ఇలాంటి సమానపదాలు ఎంత విరివిగా ఇద్దరూ వాడా ి త్తపారువేయడం కష్టసాధ్యమైన పరిశోధన. ఓపికతో ఈకొండ తవ్వితే ఎలుకైనా దొరక్క పోవచ్చును.

పుష్పగిరి తిమ్మనగారికీ, ధరణీదేవుల రామయ్యకూ నిజంగా స్నేహం ఉంటే ఆ సంగతి తిమ్మనగారి ఇతరమిత్రుల లాగ రామయ్య చెప్పుకోకపోవడం ఆశ్చర్యమే. ఈ లోపంవల్ల తిమ్మనగారికి నష్టం రాదు. వారు స్వయంగా కవులు. జరామరణభయం లేని యశస్సు వారికుంది. భర్తృహరి ఇలా అన్నాడు:

జయంతి తే సుకృతినో రససిద్ధాః కవీశ్వరాః
నాస్తి యేషాం యశఃకాయే జరామరణజం భయం. [నీతి.20]

దానిని పుష్పగిరి తిమ్మనగారు ఇలా అనువదించారు:

చతురమతిప్రసిద్ధియు వచఃపరిశుద్ధి ప్రబంధవర్ధన
స్థితికలనాసమృద్ధి రససిద్ధియు గాంచి యగణ్యపుణ్యభా
గతులితకీర్తిదేహధరులై సుకవీశ్వరు లెయ్యెడన్ జరా
మృతిజనితోగ్రభీతులువహింపకయెప్పుడునున్నవారిలన్. [నీతి.20]

ఇది తిమ్మనగారి పట్ల నిజమే.

9. కట్టా వరదరాజు

దక్షిణ భారతదేశాన్ని క్రీ.శ. 485 లో కరికాల చోళుడు గొప్పగా పరిపాలించాడు. అతని వంశంలో జన్మించిన అనేకులు అటు తమిళ దేశాన్నీ, ఇటు తెలుగు దేశాన్నీ పాలించారు. కరికాలుని రాజ్యం అంతరించిన 750 సంవత్సరాల తరువాత కూడా అతని సంతతివారు నెల్లూరిని పాలించినట్లు తిక్కన గారి నిర్వచనోత్తర రామాయణం వల్ల తెలుస్తోంది. మరి నాల్గు వందల సంవత్సరాలకు, అంటే క్రీ.శ. 1650 ప్రాంతాలలో కరికాళుని వంశంలోని వాళ్లు తెలుగు దేశంలో ఉన్నారు. ఆదిలో కరికాళుడు కావేరికి ఆనకట్ట కట్టించాడు. అందుచేత అతని సంతతి వాళ్ళకు కట్టావారనే ఇంటిపేరు వచ్చిందట. ఈ సంగతి కట్టా వరదరాజనే కవి తనగ్రంథంలో ఇలా చెప్పుకొన్నాడు:[1]

> ఆ కరికాళచోళాధిపు కీర్తి-యాకర్ణనీయ మియ్యవని నెయ్యెడల
> నతడు కావేరి కల్లన కట్టగట్టి-నతిశయించెను తదీయాన్వయమున
> బుట్టిన రవివంశభూభుజావళికి-కట్టాన్వయు లనంగ....

ఈ వైనం నిజం అయితే కరికాళుని వంశం సుమారు పన్నెండు వందల సంవత్సరాలు తెలుగు నాట వర్ధిల్లుతూ ఉండేదని చెప్పవచ్చును. కట్టా వారికి ప్రాచీన చోళ వంశంతో సంబంధం ఉన్నా లేకపోయినా, విజయనగర సామ్రాజ్యాధిపతులతో బాంధవ్యం వుంది. వసుచరిత్రను అంకితం పుచ్చుకొన్న తిరుమల దేవరాయల మునిమనుమడి పేరు రామదేవరాయలు. ఈయనా, కట్టా వరదరాజుగారి తండ్రీ తోడల్లుళ్ళు. పోచిరాజువారి ఆడపడుచులను చేసుకొన్నారు. వరదరాజుగారి తండ్రి పేరు హరిదాసరాజు. ఈయన క్రీ. శ. 1636-37 లో కడపజిల్లా మాధవాపురం లోని హనుమంతరాయని ఆలయంలో ఒక దానం చేసి శాసనం వేయించాడు. తండ్రి

1. శ్రీరామాయణం, ద్విపద కట్టా వరదరాజు, బాలకాండ, పంక్తులు 173-178.

క్రీ.శ. 1636 లో ఉన్నాడు. కనుక కుమారుడు మరో పాతికేళ్ళకు ప్రాజ్ఞుడయ్యాడను కొంటే వరదరాజు క్రీ.శ. 1660 ప్రాంతాల వాడవుతాడు.[2]

ఈ కవి తాను 'సాహితీ భోజుడ'నని చెప్పుకున్నాడు. తన చాటుధార నిరాఘాటంగా సాగుతుందనీ, సరస చతుర్విధ కవిత్వాలు చెప్పగలననీ, రచనా చమత్కారం తనలో ఉందనీ కూడా ఇతను చాటుకొన్నాడు. ఇతని తొలి రచన 'పరమ భాగవత చరిత్ర' ఇది బహుశా 8 అశ్వాసాల ప్రబంధం. ఇందులో పధ్నాలుగుమంది పరమ భాగవతుల కధలను కవి రచించాడు. మన సంప్రదాయం ప్రకారం హరిభక్తులలో కొందరు మాత్రమే పరమభాగవతులు. వాళ్ళ పేర్లు శ్లోకంలో ఉన్నాయి.

> ప్రహ్లాదనారదపరాశరపుండరీక-వ్యాసాంబరీషశుకశౌనకభీష్మదాల్భ్యాన్
> రుక్మాంగదార్జునవసిష్ఠవిభీషణాదీన్-పుణ్యానిమాన్ పరమభాగవతాన్స్మరామి.

(1) ప్రహ్లాదుడు. (2) నారదుడు. (3) పరాశరుడు. (4) పుండరీకుడు. (5) వ్యాసుడు. (6) అంబరీషుడు. (7) శుకుడు. (8) శౌనకుడు. (9) భీష్ముడు. (10) దాల్భ్యాయనుడు. (11) రుక్మాంగదుడు. (12) అర్జునుడు. (13) వసిష్ఠుడు. (14) విభీషణుడు.

ఈ పరమ భాగవతుల చరిత్రను వరదరాజు సంగ్రహంగా రచించినా, ఈ గ్రంథలోని రెండాశ్వాసాలు మాత్రమే నేడు లభిస్తున్నాయి. ఒకాశ్వాసంలో పుండరీక చరిత్ర ఉంది. దీని ప్రతి తంజావూరు గ్రంథాలయంలో ఉంది (సంఖ్య 188). జనమేజయునకు వైశంపాయనుడు ఈ కధలను చెప్పినట్టు కవి రచించాడు.

> వినుబోలన్ రచియింప నొక్క ఘను డెందే కంటిమే కాన మ
> జ్జననంబున్ సఫలంబు సేయుమన వైశంపాయనుం డిట్లనున్
> వినిపింతున్ ఘనుడమ్మహారథుని సద్వృత్తంబు నానాసభా
> జనసంభావన మిష్టకామితము లిజాలున్ విశేషించియున్
>
> (తంజావూరు సంఖ్య. 188)

నానా సభల్లోని జనులచేత సంభావనమయ్యే ఈ గ్రంథం 8 వ అశ్వాసంలో రుక్మాంగదచరిత్ర ఉంది (తంజావూరు గ్రంథాలయం సంఖ్య 177). పరమ భాగవత చరిత్ర సంపూర్ణంగా దొరక్కపోవడం దురదృష్టమే. తెలుగు సాహిత్యంలో

---

2. ఇతడి తాత శ్రీరంగరాజూ, ముత్తాత రంగప్పరాజూ తోపూరు యుద్ధంలో పాల్గొన్నారు. అది క్రీ.శ.1616 లో జరిగింది. తాతముత్తాతలకు మనవడికి 50 సంవత్సరాలు తేడా ఉండవచ్చు.

ఇతడొక్కడే కాక మరి కొంతమంది కూడా పరమ భాగవత చరిత్రను రచించారు. ఆ గ్రంథాలలో కూడా ఏ ఒక్కటీ దొరకలేదు. ఆ రచయితల వివరాలు ఇవి:-

1. కట్టా వరదరాజు	క్రీ.శ. 1660	ప్రాంతాలు
2. గణపవరపు వెంకటకవి	క్రీ.శ. 1674	"
3. అలూరి కుప్పన్న	క్రీ.శ. 1730	"
4. శృంగారకవి తిరుమలనాథుడు	క్రీ.శ. 1750	"

ఈ నలుగురూ వ్రాసిన పరమ భాగవత చరిత్రలలో వరదరాజు గ్రంథం నుండి రెండాశ్వాసాలైనా దొరుకుతున్నందుకు సంతోషించాలి. ఈ ప్రబంధాన్ని వ్రాసి వరదరాజు తిరుపతి వెంకటేశ్వరునికి అంకితం ఇచ్చాడు. మరి కొన్నాళ్ళకు ఇంకొక గ్రంథం వ్రాద్దా మనుకొంటుండగా ఆ దేవుడే కలలో కనపడి ఇలా అన్నాడట.

మును నాపేర నంకితంబుగ నొనర్చి-తవని బొగడొంద బరమభాగవతచరిత
మిపుడొనర్పు ప్రబంధమ్ము నిమ్ము నాకు-నంకితంబుగ నే వెంకటాధిపతిని.

వరదరాజు కవిత్వాన్ని విన్నాక వెంకటేశ్వరునికి 'పెరకవుల కృతులపై' అరుచి జనించిందంట. అందుకే వరదరాజును చూసి 'యుష్మత్ప్రీకర వాక్యం బులందు చిత్తము వెడమెన్' అని దేవుడన్నాడు. గారుడ సంహితలోని శతా ధ్యాయాన్ని శ్రీరంగమహాత్మ్యంగా తెనిగించ మన్నాడు. ఇలా కితాబు ఇచ్చాడు:

చేయరె తొల్లి సత్కవు లశేషపురాణములున్ దెనుంగునం
దీయితిహాస మెందు రచియింపమి తావక పుణ్యమెంత యా
మ్నాయ చతుష్కసారము సనాతనగారుడ సంహితాశతా
ధ్యాయి తెనుంగుసేయ నొక దర్హుడె నేటి కవీంద్రకోటిలోన్?

తనకన్నా ముందు ముగ్గురు తెలుగు భాషలో శ్రీరంగమహాత్మ్యం వ్రాశారని వరదరాజుకు తెలియకపోతే పోయింది. కలలో కనపడ్డ దేవునికీ ఆ సంగతి తెలియదు. చెన్నమల్లు శ్రీ గిరన్న, భైరవుడు అనే కవులిద్దరు పద్య కావ్యాలుగా శ్రీరంగమహాత్మ్యాన్ని వ్రాశారు. ముకుందయోగి ద్విపదగా చెప్పాడు. ఇంకా మరికొందరు పూర్వులు తమ గ్రంథాల కృత్యాదిని శ్రీరంగ చరిత్రను వర్ణించారు. వీటి నన్నింటిని కట్టా వరదరాజు చూడనే లేదు కాబోలు. తానే తొలిసారిగా శ్రీరంగమహాత్మ్యాన్ని చెపుతున్నా నని చాటుకొని పది ఆశ్వాసాలలో దాన్ని రచించాడు. తాను పూర్వకవుల కవితావీథులను చూసి దానిలోనే పయనించడానికి ఉత్సహించినట్లు ఇలా చెప్పుకొన్నాడు:

నన్నయభట్టుబ్రెగ్గడనునాచనసోమునిసార్వభౌము ది
క్కన్ననుబెద్దిరాజుమొదలై తగు నాంధ్రకవీంద్రముఖ్యులన్
సన్నుతిచేసి వారు రచనల్ పొసగించినత్రోవ గాంచి యా
యెన్నికనేను గ్రంథ రచియించుటకున్ మది నుత్సహించితిన్

పూర్వకవుల మార్గాన రచిస్తూన్నా వరదరాజు వ్యావహారిక రూపాలను ప్రయోగించగలడు. ఇతని పెదతండ్రి పేరు కట్టరాజు. అతణ్ణి 'కత్రాజు' అని లోకులు పిలిచేవారు. పెద తండ్రిని నుతిస్తూ చెప్పిన పద్యపాదం చూడండి:

చత్రాతిపై నార యెత్రా మొలిచె గట్టి
కత్రాజనుచు రిపుల్ కంప మెసగ.

పెదతండ్రి చత్రాతి నుండి నారను ఒలిచినట్టే వరదరాజు కూడా పురాణం నుండి రసాన్ని పిండాడేమో పరిశీలించాలి. భైరవుని శ్రీరంగమహాత్మ్యంతో ఇతని కావ్యాన్ని కూడా త్రైపారు వేయాలి. వరదరాజు వ్రాసిన గ్రంథం నుండి గణపవరపు వెంకటకవి ఒక పద్యాన్ని సంగ్రహించాడని నిడుదవేలు వెంకట్రావుగారు ఉదహరించారు.[3]

ఎకతాళంబున వీరమద్దెలరవం బేకంబుగా నట్టువల్
ధికతోంతత్తకఝుంకుఝుంకుకిణుతాంధిత్తాంగినాలోధికం
దికతెత్తెయ్యధిధిక్కు ధిక్కు ధిక్కతాధికాదితాళంబులన్
కకుబంతంబుల మారుబల్కు కొనగోల్క క్ష్మాందమున్నాడగాన్. (4-161)

మద్దెల మోతలాగా వృత్తాలను నడిపించే వరదరాజు పద్యాలను విడిచి పెట్టి ద్విపదను చేపట్టాడు. పరమభాగవత చరిత్రను, శ్రీరంగ మహాత్మ్యాన్ని రచించాక అతడు యథావాల్మీకంగా రామాయణాన్ని ద్విపదలలో రచించాడు. ఈ సారి కూడా వెంకటేశ్వరుడు కలలో కనబడి పాత రచనలు జ్ఞాపకం చేసి ఈ ద్విపద కావ్యాన్ని వ్రాయమని ఆజ్ఞాపించాడు. ఈ కల సంగతి తన కొలువులో ఉన్న వారితో వరదరాజు చెప్పాడు. వాల్మీకి అంతటివాడు రామా యణాన్ని వ్రాయగా సంతోషించక దేవుడు పని కట్టుకొని ఈ వరదరాజుగారిని ఎందుకు ప్రత్యేకంగా పురమాయించినట్టు? కట్టా వారి ఆశ్రితులు ఇలా అభిప్రాయపడి వరదరాజుతో అది విన్నవించారు:

ఇనకులంబున వేంకటేశుండు మున్ను-జనియించి తన పుణ్యచారిత్రమెల్ల
బోయకులంబునబుట్టువాల్మీకి-సేయనందుబ్రమోదచిత్తుండుగాక

ఆర్కవంశంబున నీవై జనించి-శార్కబగాగనేతత్కథావిధము
రచియింపుమనియె............ (బాలకాండ. 151-157)

ఈ ఆదిమ కావ్యాన్ని అందంగా, తేటపుట్టేటట్టు, నవరసాలు చిందేటట్టు, జల్లిమాటలూ, అపశబ్దాలూ, జబ్బు అల్లికలూ, ప్రాసల కోసం యతులకోసం కక్కూర్తి పదాలు అతుకులు వేయడం మొదలైన దోషాలు లేకుండా లక్షణ సమ్మతంగా, కర్పూరం వెదజల్లినట్టు. ధ్వనులు, వ్యంగ్యాలు, వింతలు, జాతి వార్తలు ఉపమలు గుప్పిస్తూ-

ఒకమాటకన్నవేరొక మాట వింత-యొకపాదమున కన్న నొక పాదమొఅవు
యొకదళంబుకన్ననొకదళంబంద-మొకయుత్తరముమించనొకయుత్తరంబు
వెలయంగద్విపదగావింప చిత్తమున- (బాలకాండ. 81-85)

వరదరాజు తలచాడు. ఆరుకాండలూ తుదముట్టా 23, 570 ద్విపదలలో వ్రాశాడు. ఈ కావ్యాన్ని నాల్గు సంపుటాలుగా తంజావూరు సరస్వతీమహల్ గ్రంథాలయం వారు ప్రచురించారు. నిడుదవేలు వెంకటరావుగారు పరిష్కరించి ప్రతి సంపుటంలోనూ విపులమైన పీఠికలు వ్రాశారు. వరదరాజు వ్రాసిన రామాయణంలోని ద్విపదలు లేఖకులు రంగనాధరామాయణంలో చేర్చి వ్రాసుకున్నారు. అన్నమాచార్యుల వారి ద్విపదలు కూడా అలాగే అందులోకి చేరాయి. వరదరాజు కావ్యం నుండి రంగనాధరామాయణంలో చేరిన ద్విప దలను నిడుదవేలువారు విపులంగా గుర్తించారు. ఇప్పుడు రంగనాధ రామా యణాన్ని సరిగ్గా పరిష్కరించడానికి ఆస్కారం ఉంది. వరదరాజు రామా యణంలోని ఏవి భాగాలను లేఖకులు మెచ్చుకొని ఇంకొకచోట వ్రాసు కొన్నారో కూడా తెలుసుకోవచ్చు.

వరదరాజు యధావాల్మీకంగానే తన కావ్యాన్ని వ్రాసినా తన సమకాలిక సంఘాన్ని అందులో అక్కడక్కడ చిత్రించాడు. జాతివార్తా చమత్కారాలు చూపించాడు. కొన్ని చోట్ల ఒక శ్లోకానికి పదిపదిహేను ద్విపదలు కూడా వ్రాశాడు. ఉదాహరణకు బాలకాండలో శ్రీరామునికి విశ్వామిత్రుడు ఒక శ్లోకంలో మేలుకొలుపు పాడాడు. అది చాలా సుప్రసిద్ధం.

కౌసల్యాసుప్రజా జామ పూర్వా సంధ్యా ప్రవర్తతే
ఉత్తిష్ఠ నరశార్దూల! కర్తవ్యం దైవమాహ్నికమ్. (బాల.23.2)

ఈ ఒక్క శ్లోకాన్ని వరదరాజు పన్నెండు రెళ్ళు ఇరవైనాల్గు ద్విపదలలో ఇలా వ్రాశాడు:

తృణశయ్యలందునిద్రించివేగుటయు-గుణశాలియాకౌశికుడుకోపలేంద్ర
కన్యకాగర్భముక్తాఫల! రాగ-దన్వయతనుప్రభాతంబయ్యెనిపుడు
తావితోమరలుబృందారకాస్యముల-తోపికపిల్లెనిద్దురమేలుకొనుము!
శ్రీరామ మునికోటిచింతతోదమము-దూరమైతొలగెనిద్దురమేలుకొనుము!
బలరక్కసులప్రతాపంబుతోడ-దొలగెతారకలునిద్దురమేలుకొనుము!
మొగిసెరక్కసిముదితలకన్ను-దొగలతోదొగలునిద్దురమేలుకొనుము!
దశరథరాజసుధాపయోరాశి-శశిధర నిద్దురచాలింపవయ్య!
భరతాదిసోదరభావమిళింద-సరసిజ నిద్దురచాలింపవయ్య!
మలసియగస్త్యాశ్రమంబు ఖేదములు-తొలగింపవలయునిద్దురలేవవయ్య!
మాయా నిశాచరమదవన్మరాళ-తోయదరామ నిద్దురలేవవయ్య!
వర్ణన్యముఖదేనపాలనశౌర్య-దుర్జయరామ! నిద్దురలేవయ్య!
సరబిలోనర్ధయోజనమాత్రజన్న-దురమున్నదొకటినిద్దురలేవవయ్యా!
నకినాజన్నంబు చెరచుదానవుల-దునిమింపవలయునిద్దురలేవవయ్య!
అనుచు మేల్కొలుప నొయ్యనలేచి......... (బాల.2075-2101)

ఈ మేలుకొలుపు వ్రాశాక ఒక జోల పాట కూడా వ్రాయాలని వరదరాజు భావించాడు. మూలంలో లేక పోయినా వ్రాశాడు. యాగసంరక్షణ చేశాక విశ్వామిత్రుడు రాముల వారికి చాలా కథలు చెప్తాడు. కుశనాభుల వృత్తాంతం, బ్రహ్మదత్తుని చరిత్ర, విశ్వామిత్ర కౌశికీనదుల గాథ చెప్తాడు. ఆ కథలతో ప్రొద్దుపోతుంది. అప్పుడు మూలంలో రాత్రిని వర్ణిస్తూ అయిదు శ్లోకాలున్నాయి.

గతోర్ధరాత్రః కాకుత్స్థ కథాః కథయతో మమ।
నిద్రామభ్యేహి భద్రంతే మాభూ ద్విఘ్నో ధ్వనీహవః॥
నిష్పందాస్తరవస్సర్వే నిలీనామృగపక్షిణః
నైశేన తమసా వ్యాప్తా దిశశ్చ రఘునందన॥
శనైర్వియుజ్యతే సంధ్యా నభోనేత్రైరివామృతం ।
నక్షత్రతారాగహనంజ్యోతిర్భిరవభాసతే ॥
ఉత్తిష్ఠతిచ శీతాంశు శ్శశీ లోకతమోనుదః ।
హ్లాదయన్ప్రాణినాంలోకమనాంసిప్రభయావిభో ॥
నయశానిసర్వభూతాని ప్రచరంతితతస్తః ।
యక్ష రాక్షససంఘాశ్చ రౌద్రాశ్చ పిశితాశనాః ॥

ఈ శ్లోకాలను పాటలాగా వరదరాజు ఇలా అనువదించాడు:

ప్రొద్దుగూకియు ప్రొద్దుబోయెను మీకు-నిద్దురలేకున్న నేరరు లేవు

వయసమ్మై రా నిందు వవళింపుదబ్జ-నయనముల్ ముగుడించి నాసమీపమున
చూడుమల్లవుడె వక్షులుగూళ్ల చేరె-నీదద్రుమంబుల నిద్రింపవయ్య!
గగనంబు మేనెల్ల కన్నులోయనగ-నెగడె తారకములు నిదురింపవయ్య
మెండుగాదిశలనేమియు గాననీక-నిండెను చీకటుల్ నిదురింపవయ్య!
ఎచ్చోట వెన్నెల లెసగించి కలువ-నెచ్చెలి పొదసూపె నిదురింపవయ్య !
దుర్జయులై చరింతురు రాత్రులెల్ల-నిర్జరారాతులు నిదురింపవయ్య !
ధారాళమకరంద ధారల నీల-నీరజంబులమించె నిదురింపవయ్య !
పొగరు వెన్నెలలాని పొట్టల నింద-నిగుడెజకోరముల్ నిదురింపవయ్య !
పావనరఘురామ బడలికల్దీర-నీవును తమ్ముందు నిదురింపరయ్య.

(బాల 2883-2994)

పరిశోధిస్తే వరదరాజు రామాయణంలో ఎన్నో విశేషాలుంటాయి. సాంఘిక విషయాలు, విశేష ప్రయోగాలు చాలా దొరుకుతాయి. వరదరాజు రామాయణంపై ప్రత్యేక పరిశీలన అవసరం. తెలుగు సాహిత్యంలో లభ్యమవు తున్న ద్విపద రామాయణాలలో ఇది ద్వితీయమైనా కొన్ని విషయాలలో అద్వితీయమే. [4]

10. అందుగులవెంకయ్య, ధూర్జటి కవులు

మహమ్మదీయ ప్రభువులు తమ పూర్వుల చరిత్రలను, తమ చరిత్రలను వ్రాయించుకోవడం చూశాక హిందూరాజులుకూడా చారిత్రక కావ్యాలను వ్రాయించమని తమ ఆశ్రితులను ప్రోత్సహించసాగారు. సుప్రసిద్ధమైన అరవీటి బుక్కరాయల వంశంలోని కోదండరామరాజు క్రీ.శ. 1680 ప్రాంతాలలో ఒక చారిత్రక గ్రంథాన్ని వ్రాయించాడు. దీని పేరు రామరాజీయం. దీనిని అందుగుల వెంకయ్య అనే కవి వ్రాశాడు. ఇందులో చంద్రుని దగ్గిరనుండి, కృతిపతి రామరాజు కొడుకులదాకా అరవీటి రాజుల వంశక్రమం ఉంది. కృతిపతి కోదండరామరాజుకి రామరాజు అనే నామాంతరం ఉంది. ఇతడు ప్రసిద్ధుడైన అళియరామరాయల మనుమడి మనుమడు. ఈ కోదండరామరాజు ఒకనాడు అందుగుల వెంకయ్యను సత్కరించాడు. రాజరాజనరేంద్రుడు నన్నయగారితో అన్నట్టే పంచమవేదమైన భారతం తనకెప్పుడూ ఇష్టమని కవితో చెప్పాడు. తరువాత ఇలా అన్నాడు:

తారలెన్నవచ్చు, వారిధినవలీల-దాటవచ్చు, గిరుల మీటవచ్చు
భారతార్థమెరిగి పలుకంగవచ్చునే-చిలువరేనికైన నలువకైన?

[రామరాజీయం, 23]

ఈ పద్యం నన్నయగారి పద్యాన్ని జ్ఞప్తికి తెస్తుంది. వ్యాసభారతాన్ని తెనిగించమని రాజరాజనరేంద్రుడు ఆజ్ఞాపించినప్పుడు నన్నయగారీక్రింది పద్యం చెప్పారు:

అమలినతారకానముదయంబుల నెన్నను సర్వవేదశా
స్త్రముల యశేషసారము ముదంబున బొందను బుద్ధిబాహువి
క్రమమున దుర్గమార్థజలగౌరవభారతభారతీసము
ద్రము దరియంగ నీదను విధాతృనకైననునేరబోలునే ? [ఆదిపర్వం, 1-19]

నన్నయగారు భారతాన్ని తుదముట్టా రచించక పోయినా ఆ మహాకావ్యం తరువాత పూర్తిఅయింది. ఈ సంగతి కోదండరామరాజు అందుగుల వెంకయ్యతో ఇలా అన్నాడు:

కన్నంతబుధులచేతను-విన్నంతయునాంధ్రభాష వివరింపబడెన్
జెన్నలరగ భారత మా-నన్నయభట్టాదికవిజనంబులచేతన్

[రామరాజీయం, 24]

ఈ విద్వత్కవులందరూ మా వంశపు రాజుల క్రమాన్ని ఏ విధంగా చెప్పారో ఇతరకృతులు చూసి నువ్వు సంక్షేమంగా ఆ పేర్లూ, ఆ ఘనచర్యలూ ఒక కృతిరూపంలో చెప్పుమని కోదండరామరాజు కోరాడు. అందుగుల వెంకయ్య మృదువచోబృందగరిమతో కావ్యాన్ని వ్రాశాడు. పురాణాల్లో చెప్పిన చంద్రవంశాన్ని విపులంగా కథనం చేశాడు. కళ్యాణపురాన్ని పాలించిన బిజ్జలుడు ఆ వంశంలో పుట్టిన వైనాన్ని చెప్పాడు. ఈ బిజ్జలుని నుండి అరవీటి బుక్కరాయల దాకా ఉన్న దొరలసంగతి కథనం చేశాడు. అక్కడి నుండి తన కృతిపతికొడుకులదాకా ప్రతి రాజుని పేర్కొన్నాడు. వాళ్ళ భార్యల పేర్లు చెప్పాడు. విజయాలను తెలియజేశాడు. బిరుదుగద్యల నిచ్చాడు. ఇందులోని కొన్ని వింతగా ఉన్నాయి. కళ్యాణబిజ్జలుని బిరుదుగద్య గమ్మత్తుగా ఉంది.

జయజయ, స్వస్తి, నమదగజపంచమహాశబ్ధ, మహామండలేశ్వర, కళ్యాణపురవరాదీశ, అత్రేయసగోత్ర, క్షత్రియాచారకులపవిత్ర, చాళుక్యనారాయణ, చాళుక్యచక్రవర్తి, మండలీకరధరవరాహ, వెంగిత్రిభువనీమల్ల, పాయికాఖుణుపయతేజుజ్జారుబొల్లిలేజొల్లి యాన్, సాములామణివిలేమణివియాన్, సాములాజక్కిడినరాజాయతెక్కిడీలుమన్నయాన్, సాములాతాకుఉత్సాయిబాహుఅలవీతోమన్నియాన్, సాములాజాలుకాళుపడుకాయితేమన్ని యాన్, సాములాయబాలుతలెనలితెమన్నియాన్, సాములాబయత్సానైతవిసాహణవితేమన్ని యాన్, సాములాకాలేఖిడిప్రాడిపాతుకాయాతుమన్నియాన్, సాములాభర్తరూదిగుడాకుంజ కాళా ఘోరా సాళా బహుత్తువర్ణమన్నియాన్, సాములాపోడుఉరగరాశిఉపరిదేఖతేమన్ని యాన్, సాభర్తాలు, శ్రీరాజరాజపరమేశ్వర, శ్రీరాజరాజేశ్వరదివ్య శ్రీపాదపద్మారాధకాది మహాబిరుదువదానేజ్యాల కళ్యాణబిజ్జలేశ్వర విజయీభవ, దిగ్విజయీభవ.

[రామరాజీయం, 168]

ఈ ఒక్క గద్యలోనే భాష ఇలా ఉందిగాని మిగిలిన బిరుదుగద్యలలో తత్సమపదాలే ఉన్నాయి. అందుగుల వెంకయ్య వ్రాసిన గ్రంథం చరిత్రకారులకు బాగా తోడ్పడుతుంది. దీనిని కొక్కొండ వెంకటరత్నం పంతులుగారి సాయంతో

'గస్తొవ్ ఓపర్ట్' అనే తెల్లదొర క్రీ.శ. 1893 లో పరిష్కరించాడు.[1] ఈ చారిత్రక గ్రంథం దేశచరిత్రకేకాక సాహిత్యచరిత్రకుకూడ ఒకటిరెండు చిన్నవిషయాలను కానుక ఇస్తుంది. వ్రాస్తున్నది రాజుల వంశావళి. అయినా ఇందులోనే చిత్ర, గర్భకవిత్వాలను అందుగుల వెంకయ్య ప్రదర్శించాడు. కొన్ని అపూర్వవృత్తాలను వ్రాశాడు. వాటి వివరాలు ఇవి:

బంధకవిత్వం :

1. చక్రబంధం	పద్యసంఖ్య	336
2. నాగబంధం	,,	337
3. గోమూత్రికాబంధం	,,	338

గర్భకవిత్వం :

1. చతుశ్చరణగర్భకందం	పద్యసంఖ్య	339
2. ద్వికందగర్భక్రౌంచపదవృత్తం	,,	342

చిత్రకవిత్వం :

1. నవగ్రహాలు, అష్టదిక్పాలక, దశావతారాలు ఉన్న కందం 345

ఇవికాక, అందుగుల వెంకయ్య కొన్ని అపూర్వ వృత్తాలను వాడాడు. మొదట ప్రహరణకలిత వృత్తాన్ని వ్రాశాడు (385). దీనికి అప్పకవి లక్షణం చెప్పాడు. ఇది 14 వ ఛందంలోని 8128 వ వృత్తం. దీనితరువాత అందుగుల వెంకయ్య పాలాశదల వృత్తం వ్రాశాడు. దీనినే త్వరితగతి అంటారు. ఇది 17 వ ఛందంలోని 32768 వ వృత్తం. దీనికి కూడా అప్పకవి లక్షణం చెప్పాడు. అయితే రామరాజీయాన్ని పరిష్కరించి అచ్చువేసిన వాళ్ళు దీనిని ఫలసదన వృత్తం అని పేర్కొన్నారు. అది 16వ ఛందంలోనిది. రామరాజీయంలోని పద్యంలో పాదానికి 17 అక్షరాలున్నాయి కనుక అది 17వ ఛందంలోనిదనే చెప్పాలి.

నిటలతటమునబొమలునిచికలనియందార్కీటితిరుమలన్నపశశివితతకరహతి
స్ఫుటతబఅవనరితతిపాలతులెదలంతంతటవనములకుజనిరిదడబడుచుభీతివ్

[రామరాజీయం, 386]

ఈ విశేషవృత్తాన్ని వాడాక వెంకయ్య మరొకటి వ్రాశాడు. దీనిపేరు

---

1. ఈ ఓపర్ట్‌దొర మద్రాసు ప్రెసిడెన్సీ కళాశాలలో సంస్కృత-తులనాత్మక భాషా శాస్త్ర శాఖలో ఆచార్యుడు.

కుసుమితలతావేల్లిత వృత్తం. ఇది 18 వ ఛందంలోనిది. దీనికికూడా అప్పకవి లక్షణం చెప్పాడు.

ఈ విధమైన వివరాలేకాక రామరాజీయంవల్ల ఆరవీటివంశంలోని రాజులు, రాణులు ఏ విధమైన సాహిత్యసేవ చేశారోకూడా తెలుస్తుంది. రామరాజీయాన్ని చెప్పించిన కోదండరామరాజుగారి తమ్ముడు ఆర్వీటితిరుమల రాజు (తిమ్మరాజు) ఒక ద్విపద రామాయణ కావ్యం వ్రాసి విరూపాక్షునికి అంకితం ఇచ్చాడట.

> ఆరవీటి తిరుమలాధీశ్వరుండు రామభద్రకథల ముద్విపదనొనర్చి
> పరమభక్తి నాప్రబంధంబు శ్రీవిరూపాక్షుపేరజేసె నంకితముగ,
>
> [రామరాజీయం, 395]

ఈ తిరుమలరాజు భార్యపేరు కోనేటమ్మ. ఆమె కవులను పోషించి కృతులను అంకితం పొందిందని అందుగుల వెంకయ్య ఇలా చెప్పాడు:

> దుర్జయరాజన్యదోశ్శక్తులుడిగించి సర్వసర్వంసహాచక్రభార
> భరణదక్షతమహాప్రౌఢులౌ శ్రీకృష్ణరాయలునార్వీటిరామరాజ
> తిరుమలరాయాదిధరణీనాయకులును వారల దేవులు వసుధగీర్తి
> గనరె యాకీర్తికి జననంబు పోషితకవిజననన్నుతికాదె యట్టి
> కవిజనాధారవిఖ్యాతిగాంచి మిగుల-గవులబోషించి తన్నుతికబ్బములను
> తింపవెలసెను నార్వీటితిరుమలక్ష-మానవేంద్రుకోనేటమ్మ మహినిమిగుల
>
> [రామరాజీయం, 403]

ఈ పద్యంవల్ల ఒక సరికొత్త విషయం తెలుస్తోంది. విజయనగర సామ్రాజ్యాన్ని పాలించిన కృష్ణదేవరాయలవారు అళియరామరాజు తిరుమలదేవ రాయలు మొదలైన మగవారేకాక వాళ్ళ దేవేరులు కూడా కవులను పోషించి కీర్తి పొందారట. వాళ్ళలాగే కోనేటమ్మ పుస్తకాలు చెప్పించిందట. ఈమె పోషించిన కవులెవరో, వారు రచించిన గ్రంథాలేమిటో తెలియదు. భావిపరిశోధన వల్ల తేలవచ్చును.

నిజానికి అందుగుల వెంకయ్య గురించి కూడా పరిశోధన చెయ్యాలి. ఇతని వివరాలుకూడా ఏమీ లభించలేదు. ఈ కవి తండ్రిపేరు సూరయ్య. అతడు కరణమో, మంత్రో అయి ఉంటాడు. ఆరవీటి రాజుల చరిత్రను వ్రాసిన కవి తన చరిత్రను వ్రాసుకొనకపోవడం విచారింపతగ్గ విషయమే.

అయితే అందుగుల వెంకయ్య కాలాన్ని నిర్ణయించడానికి కొన్ని డొంక తిరుగుడు మార్గాలు కనబడుతున్నాయి. ఇతని తండ్రి పేరు సూరయ్య. ఒక

అందుగుల సూరయ్య శాసనాన్ని చాగంటి శేషయ్యగారు గుర్తించారు.[2] అయితే ఇది క్రీ.శ. 1546 ప్రాంతాల నాటిది. ఈ అందుగులవారు నందేలవారికి కావలసినవారు. నందేల తిమ్మరాజయ్య, నారపరాజయ్యల పుణ్యం కొరకు కడపజిల్లా కమలాపురం తాలూకాలోని పొట్లదుర్తి గ్రామంలో చెన్నకేశవాలయానికి అందుగుల సూరయ్య తన అన్నతోపాటు ఇంకొకరికో ఈ దానాన్ని చేశారు. ఈ అందుగుల సూరయ్య మనుమడే నరపతి విజయం కృతికర్త తండ్రి సూరయ్య కావచ్చునని చాగంటివారు భావించారు. అప్పుడు క్రీ.శ. 1546 నుండి రెండుతరాలు హెచ్చిస్తే ఈ సూరయ్య క్రీ.శ. 1606 నాటివాడు అవుతాడు. కావ్యరచనాకాలం సరిపడదు. శాసనంలోని సూరయ్య మనుమని మనుమడే కృతికర్త తండ్రి సూరయ్య అనుకొనడానికి ఆస్కారముంటే కవి తండ్రి క్రీ.శ. 1666 ప్రాంతాలవాడు కాగలడు. అపుడు అందుగుల వెంకయ్య క్రీ.శ. 1680 ప్రాంతాలలో ఉండగలడు.

ఈ కాలనిర్ణయం ఒక్క కృతికర్త విషయంలోనే కాక కృతిభర్త కోదండరామ రాజుకుకూడా సరిపోతుంది. ఇతడు అళియరామరాజు కడగొట్టు కుమారుని మనుమని కుమారుడు.

1. అళియరామరాజు క్రీ.శ. 1565 లో జరిగిన రక్షసి తంగడి యుద్ధంలో మరణించాడు.

2. అళియరామరాజు అయిదుగురు కుమారులలో కడగొట్టు కొడుకు శ్రీ రంగరాజు క్రీ.శ. 1570 ప్రాంతాలవాడు అనవచ్చు.

3. పై శ్రీ రంగరాజు రెండో కుమారుడు చిన వెంకటరాజు క్రీ శ. 1620 ప్రాంతాలలో ఉండవచ్చు.

4. చినవెంకటరాజు రెండో కుమారుడు వెంకటరాజు అప్పుడు 1650 ప్రాంతాలవాడుగా తేలుతాడు.

5. ఈ వెంకటరాజు రెండోకుమారుడే కృతిభర్త కోదండరామరాజు. ఇతని తండ్రి కాలం క్రీ శ. 1650 అని తేలింది. కనుక ఇతని కాలం క్రీ.శ. 1680 అని కచ్చితంగా చెప్పుకోవచ్చు.

చాగంటి శేషయ్యగారు సూచించిన శాసన ప్రమాణం నుండి అందుగుల వెంకయ్య కాలం క్రీ.శ. 1680 అని ఇంతకు ముందు ఊహించాము. కృతికర్త, కృతిభర్త ఒకే కాలంవారు అవుతున్నారు. 'రామరాజీయం' కావ్యం 1680 ప్రాంతాల నాటిది. ఈ రామరాజీయానికి నరపతివిజయం అనే నామాంతరం ఉంది. విజయ

2. ఆంధ్రకవితరంగిణి - 11వ సంపుటం - పుట 209.

నగరరాజులకు నరపతులనే పేరు సుప్రసిద్ధం. మహమ్మదీయు లకు అశ్వపతులు, కటకం రాజులకు గజపతులు అనే పేర్లు ఉన్నాయి.

గజపతులను, అశ్వపతులను జయించిన కృష్ణదేవరాయలవారి విజయాన్ని గురించికూడా ప్రత్యేకంగా ఒక కావ్యరూపంలో వ్రాయించాలన్న సంకల్పం రామరాజీయం చెప్పించిన కోదండరామరాజు కుమారుడు చినవెంకట రాజుకి కల్గింది. తండ్రి అందుగుల వెంకయ్యచేత కావ్యంవ్రాయిస్తే కొడుకు కుమారధూర్జటి అనే కవిచేత కృష్ణరాయవిజయాన్ని చెప్పించి శ్రీరామునికి అంకితం చేయించాడు. అష్టదిగ్గజాలలో ఒకడైన ధూర్జటివంశంలో ఈ కుమార ధూర్జటి పుట్టాడు. బహుశా మొదటి ధూర్జటికి ఇతడు మనుమడి మనుమడై ఉంటాడు.

అప్పటికి కుమారధూర్జటికి అట్టే వయస్సు లేదు. కృతిపతి అతణ్ణి 'బాలు డవయ్యును విద్యాశీలుడవు' అన్నాడు. ఆ వయస్సులోనే అతడు గంభీర మధుర శృంగార కళాలాలిత చాతుర్యంగల కవి (కృష్ణరాయ విజయం 1-24) ఇంత కన్నా బాల్యం నుండీ కుమారధూర్జటి గ్రంథ రచన చేస్తూ వచ్చాడు. చిన్నప్పుడే సావిత్రి చరిత్రను, ఇందుమతీ వివాహాన్ని పద్యకావ్యాలుగా రచించాడు. ఈ సంగతి కోదండ రామరాజుగారి చినవెంకటరాజు ఇలా చెప్పాడు:

> చిత్రముగాగ జిన్నపుడె చేసితివా రసముల్ చెలంగ సా
> విత్రిచరిత్రముం మిగులవేడుక నిందుమతీ వివాహముం
> శ్రోత్రమొనర్ప నర్థమగు సూక్తిగతిం రచించితౌగదా
> ధాత్రిబ్రసిద్ధిగాంచితివి ధన్యుడ వౌర కుమారధూర్జటీ.[కృష్ణరాయవిజయం,1-25]

ఇలా ప్రసిద్ధిపొందిన కుమారధూర్జటి అసలు పేరు వెంకటయ్య. అయితే ధూర్జటి వంశంలోని వాడు గాబట్టి కుమారధూర్జటి అనే బిరుదనామం వచ్చింది. కృష్ణదేవరాయల వారు తొలి ధూర్జటిని మెచ్చుకొనేవారని చినవెంకటపతిరాజిలా ప్రశంసించాడు:

> స్తుతమతియైన యాంధ్రకవిధూర్జటివల్కుల కిట్లు గల్గనే
> యతులితమాధురీమహిమ నాముము మీపెదతాత చాల న
> మ్మతిగనె కృష్ణరాయల మనోజ్ఞసభం విను మీవు నట్లు మ
> త్కృతిబహుమానవైఖరుల గీర్తివహింపుము ధాత్రిలోపలం.
>
> [కృష్ణరాయవిజయం, 1-29]

కుమారధూర్జటికి బహుమానా లిచ్చి వెంకటపతిరాజు కృష్ణరాయ విజయాన్ని

చెప్పించాడు. ఇది ఇంతకు ముందు ప్రసిద్ధమైన రాయ వాచకానికి పద్యరూపమైన మార్పు.[3] 'ఈ గ్రంథము చరిత్రకారుల కంతగా ఉపయోగపడదు. ఇది ప్రబంధ దృష్టితో రచింపబడినది. కాని చారిత్రక దృష్టితో వ్రాయబడినది కాదు' అని చాగంటి శేషయ్యగారు అభిప్రాయపడ్డారు.[4] అయితే రాజకీయ చరిత్రకిది తోడ్పడక పోవచ్చునుగాని సాంఘిక చరిత్రకు కొంతపనికి వస్తుంది. సురవరం ప్రతాపరెడ్డిగారీ గ్రంధాన్ని కొంత వాడుకొన్నారు.[5]

చరిత్రకు సైతం అంతంత మాత్రంగా పనికివచ్చే ఈ గ్రంధం సాహిత్యంలో పెద్ద పీటలు వేసుకొనదు. పద్యాన్ని బాగా నడిపించినా ప్రతిభ ఏమీ ప్రత్యేకంగా ఇందులో కనబడదు. అనుకరణలో కూడా కుమారధూర్జటి రాణించలేదు. భట్టుమూర్తి చెప్పిన ఈ క్రింది పద్యం సుప్రసిద్ధం:

> మహిమ న్వాగమశాసనుండు సృజియింపఁ గుండలీంద్రుండు ద
> న్మహనీయస్థితిమూలమైనిలువ శ్రీనాథుండు ప్రోవన్మహా
> మహులై సోముడు భాస్కరుండు వెలయింపఁ బెంపువాటించు నీ
> బహుళాంధ్రోక్తిమయప్రపంచమున దత్ప్రాగల్భ్యమూహించెదన్.
>
> [వసుచరిత్ర, 1-10]

ఇందులోని విశేషాలను తీసుకొన్నా శ్లేషలను కడవరకూ కుమార ధూర్జటి కొనసాగించలేకపోయాడు. చూడండి.

> వాక్పాసనుండనువాని నిక్కంబుగా నల్లబ్రహ్మదేవుడేయనినుతింతు
> గుండలీంద్రసమాఖ్యగామరొందుకవిచంద్రు ననువొందశేషాహియనితలంతు
> శ్రీనాథవిఖ్యాతిజెన్నొందుబుధవర్యు బురుషోత్తముడటంచు బుజ్జగింతు
> ధూర్జటి ప్రౌఢిచేమూర్జితుండగువాని సాక్షాచ్ఛివుండని సంస్మరింతు
> నవనిమరియును వెలసినయాంధ్రకవుల-వాధునికకావ్యకవులయశోధనికుల
> సారసాహిత్యసాహిత్యసరణివెలయ-వర్ణనలొనర్తురమణీయవాక్యములను.
>
> [కృష్ణరాయవిజయం, 1-11]

కుమారధూర్జటి బాల్యంలో వ్రాసిన గ్రంధం కాబట్టి ఇందులో ప్రతిభ రాణించలేదనుకోడానికి వీలులేదు. ఇంత కన్నా చిన్నతనంలో వ్రాసిన 'ఇందుమతీ పరిణయం' చక్కగా ఉంది. దీనిని కుమారధూర్జటి 'అభంగ శృంగార రససంగతం'గా

---

3. సమగ్రాంధ్రసాహిత్యం-అరవీటిరాజులయుగం, పుట 85
4. ఆంధ్రకవితతరంగిణి, 12వ సంపుటం, పుట 86
5. ఆంధ్రుల సాంఘిక చరిత్ర, పుటలు 226-227.

వ్రాసి నూజవీడు పాలించిన మేకా వీర నరసప్పారావుగారికి అంకితమిచ్చాడు. ఈయన రెండవ విజయ అప్పారావుగారి మనుమడు. నూజివీడు ప్రభువులలో మొదటి విజయ అప్పారావుగారు గోలకొండ సుల్తానుల పక్షాన యుద్ధాలు చేశారు. ఇబ్రహీం కుతుబ్‌షాతోటీ, అతని కొడుకు మహమ్మద్ కులీకుతుబ్‌షాతోనూ సఖ్యంగా ఉండేవారు. మొగలాయీ సైన్యాలను ఓడించి 'విజయ' బిరుదాన్ని పొందారు. ఈయన క్రీ.శ. 1597 లో గోదావరీ తీరాన జరిగిన సోనపుత్ర యుద్ధంలో మరణించారు.[6] వీరి మనుమని మనుమడు నరసప్పారావుగారు బహుశా క్రీ.శ.1700 ప్రాంతాలలో నూజీవీడు పాలిస్తూ ఉండేవారని భావించవచ్చును.

ఏ కారణంవల్లనో దక్షిణాది వాడైన కుమారధూర్జటి నూజివీడు వచ్చాడు. అతణ్ణి నరసప్పారావుగారు ఇలా మెచ్చుకొన్నారు:

దాక్షిణాత్యకవులు ద్రాక్షేక్షుమధురస-మాధురీధురీణమహితదివ్య
భవ్యకావ్యనవ్యపటువాక్చమత్కార-పటిమ దనరినట్టి ప్రౌఢులండ్రు.

[ఇందుమతీపరిణయం, 1-32]

ఈ ప్రౌఢుణ్ణి మెచ్చుకొని తనకో పుస్తకం అంకితమివ్వమన్నారు. సాధారణంగా మన సాహిత్యంలో కవులకు కలలు రావడం, వాటిలో దేవతలు కనబడి కృతులు ఇమ్మనడం రివాజు. ఇక్కడ నరసప్పారావుగారికి కల వచ్చింది. అందులో హరిహరులు, సరస్వతి కనబడ్డారు. వాణి వారికి ఒక పుస్తకం ఇచ్చింది. మరునాడు తమ కల చెప్పిన అప్పారావుగారికి ఒక పుస్తకం అంకితం పుచ్చుకోమని సభాసదులు సలహా ఇచ్చారు. ఆయన కుమార ధూర్జటి విరచించిన ఇందుమతీ పరిణయం అందుకున్నారు.

అది ఆరాశ్వాసాల ప్రబంధం. 964 గద్యపద్యాలున్నాయి. రఘువంశం లోని 5,6 సర్గలను ఆధారం చేసుకొనే కుమారధూర్జటి దీనిని వ్రాసినా చాలా మార్పు లు చేశాడు. రెండవ ఆశ్వాసంలో అజ మహారాజు కీర్తిని విని ఇందుమతి అతణ్ణి ప్రేమిస్తుంది. కలలు కంటుంది. ఆమె విదర్భ దేశాధిపతి చెల్లెలు. వాళ్ళది కుండిన నగరం. ద్వాపర యుగంలో రుక్మిణి ఇదే కుండిన నగరం నుండి శ్రీకృష్ణుని వద్దకు ఒక బ్రాహ్మణుని రాయబారం పంపిన సంగతి కుమారధూర్జటికి తెలుసు. అంతకు ముందు యుగంలో ఉన్న ఇందుమతి అలా చేయకుండా ఉంటుందా అని భావించాడు. శివశర్మ అనే బ్రాహ్మణుడి చేత ఇందుమతి రాయబారం పంపిందని

---

6. 'ఖుతుబ్షాహీలు - ఆంధ్రసంస్కృతి' అనే పుస్తకంలో 'గోలకొండ ఖుతుబ్షాహీలు - ఆంధ్రదేశపు సంస్థానాధీశ్వరులు' - నిడుదవోలు సుందరేశ్వరరావుగారి వ్యాసం, పుట 85.

కల్పించాడు. ఆ శివశర్మ ఇలా ప్రయాణం చేశాడట.

వలిపెనీర్కావిదోవతి జుట్టి శిరముపైబూన్పినశాస్త్రైకపుస్తకంబు
దావళి మడిపట్టుదోవతి దేవపూజాపేటిగలమూటచంకశాళి
వేలిమినమిధక్రోవియు వేణుదండంబు వలకేలదాలిను వ్యజనమొకటి
యురమున రుద్రాక్షసరములు ముంజేత జపమాలికయుదాల్చి సత్వరముగ
తండులాదికతామ్రపాత్రములతోడ-నెనగునంచియునగలబొక్కనముదాల్చి
వెంటశిష్యుండుచనుదేర విప్రముఖ్యు-డజునిజాడ నయోధ్యకునరిగెనంత.

[ఇందుమతీపరిణయం, 2-115]

అయోధ్యలో ఆ బ్రాహ్మణుడు అజ మహారాజును దర్శించి ఇందుమతి రూపురేఖల్ని విపులంగా వర్ణించి చెప్పడమే కాక 'తాళగజాలవేని వనితామణి జూపెద చూడుమంచు గ్రొమ్మేలిమిపల్కపై దమకు మించదదాకృతి వ్రాసి చూపాడు (2-183). ఈ బ్రాహ్మణుడు ఎంతకీ తిరిగి రాక పోవడం వల్ల ఇందుమతి అరాటం చెందింది. రుక్మిణీదేవి భాగవతంలో ఇలా అరాటం పొందింది:

ఘను డా భూసురు డేగెనో నడుమ మార్గశ్రాంతుడై చిక్కెనో
విని కృష్ణుం డది తప్పుగా దలచెనో విచ్చేసెనో యీశ్వరుం
డనుకూలింపదలంచునో తలపడో యార్యామహాదేవియుఁ
నను రక్షింపనెఱుంగునో యెఱుగదో నాభాగ్యమెట్లున్నదో! [భాగ. దశమ. I-1724]

కుమారధూర్జటి గ్రంథంలో ఇందుమతి కూడా ఇలాగే సంశయిస్తుంది:

అల్ల ద్విజుండు రాడు తడవాయెగదా నరనాధనందనుం
డుల్లమెలర్పనఁవినియెనో విని యుద్వహనేచ్ఛ యాత్మలో
నుల్లసిలంగ నోచెనో మరొక్కతె నెవ్వతనైననెంచనో
వల్లవపాణులారా! యలభావజుబారిబడంగశక్యమే? [ఇందుమతి. 3-13]

ఇది పోతరాజుగారి పద్యాన్ని చూసి వ్రాసిందేగాని దాన్ని మించలేదు. సరికదా దరిదాపులకు రాలేదు. అందులో రుక్మిణి 'నా భాగ్య మెట్లున్నదో' అని యీశ్వరుణ్ణీ, ఆర్యామహాదేవినీ తలచుకుంటుంది. ఇందుమతి ప్రబంధనాయిక; అందుచేత ఆమెకు సవతి గురించే అలోచనలు పోతాయి. భావజుడే జ్ఞాపకమొస్తాడు. ఇందుమతీ పరిణయంలోని మన్మధోపాలంభనం ఇలా ఉంది.

నీ బాణంబులు రాల, నీధనువుఖండీభూతమైపోవ, నీ
జాబిల్లిఁ ఫణియంట, నీబలము లాశావీధిపాలైచనన్

ఏ బంట్రౌతుతనంబు స్త్రీలయెడనే, విన్మెవ్వరున్ వవ్వరే
మాబాలామటినేచబోకు మకటా మర్యాదగా దాత్మజా! [ఇందుమతీ. 4-53]

ఈ పద్యంలో కొంత చమత్కారం ఉంది. మన్మథుని బాణాలు పువ్వులు; అవి రాలిపోతాయి. అతని ధనుస్సు చెరకుగడ; దాన్ని ఎలాగా ఖండాలు చేస్తారు. సహజంగా లోకంలో జరిగే వాటినే తిట్ల కింద వాడి కవి చమత్కరించాడు. వాస్తవానికి ఈ కావ్యంలో ప్రతిపద్య చమత్కృతి చూపించాలని ధూర్జటి తలచాడు.

ప్రతిపద్యచమత్కృతితో-నతిహృద్యంబిదియటంచు నఖిలకవీంద్రుల్
మతిబోద్యలిలవిపగా-గృతిపద్యశమలరజేయ గృతవిశ్చయతగా.
[ఇంద్రుమతీ. 1-43]

ప్రతిపద్య చమత్కృతి ఒక్క చేమకూరకే చెల్లు. ఇందులో కుమారధూర్జటి అక్కడక్కడ చేమకూరని అనుసరించాడు. ఇతర కవులను ఎక్కడ అనుకరించినదీ కొంత తిరుపతి వేంకటకవులు తమ పీఠికలో చూపించారు. ఇందుమతీ పరిణయాన్ని నూజివీటి వారు ప్రచురింపజేశారు. తిరుపతి కవులు పరిష్కరించారు. గుంటూరు చంద్రికా ప్రెస్ వారు ప్రచురించారు. "ఈ ఇందుమతీ పరిణయమును మిక్కిలి చిన్నతనమునందే వ్రాసినట్లూహింప వలసియున్నను, నది యతిశయోక్తిగా భావించి మేమితడీ గ్రంథమును యౌవన దశలోనే వ్రాసినట్లభిప్రాయపడుచున్నాము" అని తిరుపతి కవులు చెప్పారు.[7] అయినా దీనిని నూనూగు మీసాల నూత్నయౌవనానికి ముందే వ్రాశాడని నేను భావిస్తున్నాను. ఇందుమతీ పరిణయం గద్యలో కుమార ధూర్జటి తాను 'కాళయామాత్యలక్ష్మాంబా కుమారుణ్ణి' అని మాత్రమే చెప్పుకొన్నాడు. కృష్ణరాయ విజయంలో 'కాళయామాత్యలక్ష్మాంబికా దత్త ప్రోలమంత్రి గురువమాంబికా కుమార ధూర్జటి'నని చెప్పుకొన్నాడు. ఇందుమతీ పరిణయం వ్రాశాక ఇతణ్ణి ప్రోలమంత్రి దత్తత చేసుకున్నాడు. మరీ యౌవనంలో ఉన్నవాణ్ణి దత్తత చేసుకొనడం అరుదు.

ఇంతకు ముందు ఒక పేరాగ్రాఫులో "ఏ కారణం వల్లనే దక్షిణాది వాడైన కుమారధూర్జటి నూజివీడు వచ్చాడు" అని చెప్పుకొన్నాం. ఇప్పుడా కారణం ఏమిటో ఊహించుదాం. దక్షిణాదిని ఉండే కాళయ్యగారి ధూర్జటిని నూజివీటి ప్రాంతాలలో స్థిరపడిన ప్రోలమంత్రి దత్తత చేసుకోవాలనుకొన్నాడు కాబోలు. నూజివీటికి వచ్చిన బాలకవికి రాజదర్శనం ప్రాప్తించింది. అంతకు ముందే

7. ఇందుమతీపరిణయం, అభినవసరస్వతీ పునర్ముద్రితం, పీఠిక, పుట 3.

పూర్తిచేస్తే ఎవరికీ అంకితం ఇవ్వని ఇందుమతీ పరిణయాన్ని రాజు పుచ్చుకొన్నాడు. కృతి స్వీకరణ తర్వాత దత్తత జరిగి ఉంటుంది. అందుకే గద్యలో కుమారధూర్జటి తన జనక తండ్రినీ తల్లినీ మాత్రమే పేర్కొన్నాడు. ఈ కృతి సమర్పణ క్రీ.శ. 1700 ప్రాంతాలలో జరిగి ఉంటుంది. ఈ ఊహకు కూడా నబువులు ఉన్నాయి.

ఇందుమతీ పరిణయం కృతిభర్త నరసప్పారావుగారు. ఈయన రాజ్యానికి వచ్చిన కాలం నిక్కచ్చిగా తెలియదు. అయినా ఈ వంశంలోని ఇతర వ్యక్తుల కాలాల నుండి దీనిని ఊహించవచ్చు. క్రీ.శ. 1667 లో రెండవ విజయఅప్పారావ ుగారు గోలుకొండ కుతుబ్షాహీల వల్ల బిరుదులు అందుకొన్నారు.[8] ఆ సంవత్సరమే ఆయన గొల్లపల్లికి వచ్చారు. క్రీ.శ. 1680లో నూజివీడు కోటను కట్టారు.[9] ఈయన ఎంతకాలం పాలించారో తెలియదు. దీని తర్వాత వెంకటాద్రిగారు, వారి తర్వాత నరసప్పారావుగారు రాజ్యానికి వచ్చారు. నరసప్పారావుగారు సప్త సంతానాలలో ఒకటైన కృతిని అందుకొన్నా నిస్సంతుగానే పోయారు. వీరి తర్వాత జ్ఞాతులలో ఒకరైన రామచంద్రయ్య నరసింహఅప్పారావు అనే పేరుతో రాజ్యం స్వీకరించారు. వీరి కాలంలోనే అసఫ్‌జాహీలతో తగువు వచ్చింది. క్రీ.శ. 1707లో ఔరంగజేబు మరణానంతరం క్రీ.శ. 1708-1712 సంవత్సరాల మధ్య కల్లోలాలు జరిగాయి. ఈ కాలంలోనే ఫౌజుదార్ రుస్తుం అలీఖాన్ నూజివీడు పై దండెత్తి రామచంద్రఅప్పారావుగారి తలకొట్టి ఏలూరు కోటగుమ్మానికి కట్టాడు.[10]

ఈ చారిత్రక కారణాలవల్ల ఇందుమతీపరిణయాన్ని అంకితం పుచ్చుకొన్న నరసప్పారావుగారు క్రీ.శ. 1708 కి చాలాకాలం కిందనే, అంటే అయిదారు సంవత్సరాల పూర్వం గతించి ఉండాలి. కృతి స్వీకారం క్రీ.శ. 1700 అనుకొంటే అభ్యంతరం ఉండదు. ఈ అంకితం జరిగాకనే కుమారధూర్జటిని పోలమంత్రి దత్తుని చేసుకొన్నాడు. తర్వాత ఆరవీటి కోదండరాజు (1680) రెండవ కుమారుడు చినవెంకటరాజు (1710) కుమారధూర్జటి చేత శ్రీ కృష్ణరాయ విజయాన్ని చెప్పించాడు. ఈ కాలనిర్ణయాలు కుమారధూర్జటి వయస్సుకు సరిపోతాయి.

పదిహేడు పద్దెనిమిది సంవత్సరాల వయస్సులో ఇందుమతీ పరిణయాన్ని,

---

8. GORDON MACKENZIE - KRISHNA DISTRICT MANUAL - 1883 - పుట 296. ఈ అప్పారావుగారికే 'విజయ' అనే బిరుదు వాచకం లభించిందని సంప్రదాయం. నిడుదవోలు సుందరేశ్వరరావుగారు ఇంతకుముందు చెప్పినవిషయాన్ని ఇంకా పరిశీలించి ఖరారు చేయాలేమో.

9. శ్రీ మదప్పారాయాన్వయ చరిత్రము - పుట 19.

10. KRISHNA DISTRICT MANUAL - P. 297.

తరువాత ఒకటి రెండేళ్ళకు కృష్ణరాయ విజయాన్ని కుమార ధూర్జటి వ్రాశాడని భావించవచ్చును. పైలాపచ్చీసుకు ముందే ఇలాంటి గ్రంథాలను వ్రాసినవాడు తరువాత కూడా ఏవో రచించి ఉండాలి.

అయితే ఇతడు ప్రౌఢవయస్సులో ఏ కావ్యాలు చెప్పాడో తెలియదుగాని ఇతని కొడుకూ, మనుమడూ చెప్పిన కావ్యాలపేర్లు తెలుస్తున్నాయి. కుమార ధూర్జటి కొడుకు పేరు లింగరాజు. ఇతడు రాజసభలలో బంగారు జరీబట్టలు, మణిహారాలు, అగ్రహారాలు, పల్లకీలు, ఏనుగులు మొదలైన బహుమానాలు పొందాడు. ఈ లింగరాజును సత్కరించిన రాజులు కాళహస్తి ప్రభువులు. దామెర్ల అక్కప్ప నాయకుని కుమారుడు వెంకటపతిరాయడు ఈ కవిచేత పెద కాళహస్తి మహాత్మ్యం అనే పద్యకావ్యం చెప్పించాడు. ఇది 12 ఆశ్వాసాల గ్రంథం. ఇంతకు ముందు కృష్ణదేవరాయల వారి కాలంలో పెదధూర్జటి ఒక కాళహస్తిమహాత్మ్యాన్ని నాలుగాశ్వాసాలుగా చెప్పాడు. అయితే దామెర్ల వెంకటపతిరాయలకు దానితో తృప్తి కలుగలేదు. లింగరాజును పిలిచి ఇలాగ చెప్పాడు:

> వినుకాళహస్తిమహిమం-బనుపమమైవెలయ మునుషడధ్యాయకథా
> దెనుగున కావ్యముగనొన-ర్చెను పెదధూర్జటికవీంద్రశేఖరుడనఘా.

ఈ పద్యంవల్ల తొలిధూర్జటికి ఆరధ్యాయాల గ్రంథమే మూలమని తెలుస్తోంది. అది స్కాందంలో ఉంది. శివరహస్యఖండంలో నూటయిరవై అధ్యాయాలున్నాయట. వాటిని తెనిగించమని దామెర్ల వెంకటపతిరాజు లింగరాజుతో చెప్పాడు.

> బహుపురాణమథితభవ్యార్థశివతత్త్వ-సారమెల్లనైక్యనరణిబొదలి
> జగతిశివరహస్యసంగ్రహమను నితి-హాసమొనరువిబుధులభినుతింప.[11]
>
> [పెదకాళహస్తి]

> ఆ యితిహాసమందలి యుత్తర భాగంబునందు భాస్వన్నిరూఢి
> గాళహస్తిమహత్త్వకథ నూటయిర్వది యధ్యాయముల జెలువమరుచుండు
> దత్కథ దెనుగున ద్రాక్షారసోర్మికా పరిపాకవిస్ఫూర్తి బరిఢవిల్ల
> గృతియొనర్పుము మదంకితముగ శబ్దచ మత్కృతి పండితుల్ మదిగడింప.

లింగరాజీ పెదమహాత్మ్యాన్ని వ్రాసి దామెర్లవారి చేత బహుమతులు పొందాడు. ఈ విషయాన్ని ఇతని కుమారుడు తెలియజేశాడు. అతడు కూడా కవే. రత్నావళి

---

11. ధూర్జటి లింగరాజు పద్యాలను చిలుకూరి పాపయ్యశాస్త్రిగారు శ్రీకాళహస్తీశ్వరమహాత్మ్యం (వెంకట్రామా ప్రచురణ)లో ఉదహరించారు. పుటలు 3-4.

పరిణయం అనే కావ్యాన్ని వ్రాశాడు. అందులో తన తండ్రి గురించి ఈ పద్యం చెప్పాడు.

ఘనగౌరీశకటాక్షలబ్ధకవితా గాంభీర్యనంతుష్టభూ
జనరాడ్దత్తనువర్ణచేలమణిభూషాగ్రామపల్యంకికా
ఘనదంతావళ ఘటకాదిబహుతత్కారప్రతిష్ఠాత్ము మ
జ్జనకుఁ ధూర్జటిలింగరాజకవిరాజశ్రేష్ఠు గీర్తించెదఁ.

[రత్నావళీపరిణయం, D. 664]

ఈ రత్నావళీపరిణయాన్ని వ్రాసిన కవిపేరు ధూర్జటి వెంకటపతి. ఇది నాలుగాశ్వాసాల ప్రౌఢకావ్యం. ఇందులో కాశీలోని రత్నలింగేశ్వర మహాత్మ్యాన్ని కవి వర్ణించాడు. రత్నచూడుడనే నాగరాజు పుత్రుడు రత్నావళి అనే రాజకుమార్తెను ప్రేమించాడు. ఆమె గంధర్వపతికుమార్తె. ఈమెపరిణయాన్ని శృంగారకావ్యంగా వ్రాసి, కవి చేకూరి రామస్వామి అనేమంత్రికి అంకితం ఇచ్చాడు. ఈయన నేటి దక్షిణార్కాడుజిల్లా తిరుపాపులియూరులో ఉండేవాడు. ఆ రోజులలో దానిని పాటల పురం అనేవారు. తన కృతిపతినివాసాన్ని ధూర్జటి వెంకటరాయడు ఇలా చెప్పాడు:

వరగనమ్మేటిధారుణీగరుడసింధు-దక్షిణపినాకినీతటస్థానపూర్వ
శరధిసంగమపాటలపురనివాస-మహితకేళి రామస్వామిమంత్రిమాళి [D664]

ఈ రామస్వామిగారు చాలా చదువుకొన్నవాడట. ఈయన మాననీయకవి రాజులు వ్రాసిన అనవద్యతర గద్యపద్యమయ ప్రబంధాలలోని సాహితీ చమ త్కారాలను గ్రహించగలడని ధూర్జటి వెంకటరాయడు చెప్పాడు. ఈ కవి రత్నా వళీపరిణయాన్ని వ్రాయడానికి ముందు ఉభయ భాషలలో మంచి కవిత్వం చెప్పే శక్తినీ, వ్యాకరణ నాటక కావ్యవిచక్షణత్వాన్నీ సంపాదించాడు. చిన్నప్పుడే శతకాలూ, దండకాలూ చెప్పాడు. అమరాన్ని పద్యకావ్యంగా అనువాదంచేసి రామునికి అంకితం ఇచ్చాడు. ఈ విషయాలను కవి రత్నావళీపరిణయంలో మూడు పద్యా లలో చెప్పాడు. మద్రాసుప్రాచ్యలిఖిత గ్రంథాలయంలో రత్నావళీ పరిణయానికి రెండుప్రతులు ఉన్నాయి. ఇతని ఇతర రచనలు దొరకలేదు. రత్నావళీ పరిణ యాన్ని బ్రౌనుదొర శిథిలమవుతున్న వ్రాతప్రతి నుండి వ్రాయిం చారుకనుక దక్కింది. (D. 664)

ధూర్జటి కవుల వివరాలను క్రోడీకరిద్దాం

సంఖ్య	కవి	కాలం	పోషకులు	గ్రంథాలు
1.	కుమార ధూర్జటి వెంకటరాయడు	క్రీ.శ. 1700 నుండి 1710 మధ్య	నూజవీటి సరస ప్పారావు, ఆరవీటి చినవెంకటపతి	సావిత్రీ చరిత్ర- ఇందుమతీ పరిణయం కృష్ణరాయ విజయం
2.	లింగరాజు	1730	దామెర్ల వెంకటపతి	పెదకాళహస్తి మాహాత్మ్యం
3.	ధూర్జటి వెంకట రాయడు	బహుశా క్రీ.శ. 1750	చేకూరి రామస్వామి	శతకాలు దండకాలు అమరం తెనిగింపు రత్నావళీ పరిణయం

11.కృష్ణాధ్వరి, శ్లేష కవులు

జౌతివార్తా చమత్కారాలున్న ప్రబంధాలనే మెచ్చుకునే నాయకరాజుల హయాంలో కేవలం పాండిత్యప్రకర్షను ప్రదర్శించే రెండర్థాల కావ్యాలను వ్రాసే కవులు కూడా వన్నెకెక్కడం గమనించదగ్గ విషయం. రఘునాథనాయకుని ఆస్థానంలో కృష్ణాధ్వరి అనే కవి ఉండేవాడు. అయన నైషధపారిజాతం అనే 'పుణ్యశ్లోకశ్లేష ప్రబంధాన్ని వ్రాసి రఘునాధునికి అంకితంఇచ్చాడు. ఈ రెండర్థాల కావ్యంలో నలచరిత్రను, పారిజాతాపహరణాన్నీ జోడించాడు. ఇందులో అనఘమైన రసార్ద్రతా మృదుపదార్థ చమత్కృతులు, వస్త్వలంకృతులు, ధ్వనిఅష్టా దశవర్ణనలు పరిపూర్ణంగా తాను చెప్పినట్టు కవి భావించాడు (1-3). తన పదకావ్యాలు విద్వత్కవిప్రియాలని తలచాడు(1-13). ఆలంకారికులు తన కావ్యాన్ని చదివి హర్షిస్తారని భావించాడు (1-8). అయితే చేమకూర వెంకటరాజుగారు చెప్పినట్టు పండితులు ఈర్ష్యాళువులు. అందుకే ఆయన తన విజయవిలాసంలో ఇలా వాపోయారు.

ఎందును విద్యమేరెఱుగ రెవ్వ, రెఱింగిన గొంతమాత్రమే
యందును సాహితీరసమహత్త్వమెఱుంగ, రెఱింగిరేని యీ
యందమెఱుంగరే, రెఱిగినప్పటికిః వినిమెచ్చియీయ, రె
న్నందగు నచ్యుతేంద్ర రఘునాథవిభుండె ప్రవీణుడన్నిటః.[విజయ.పీఠిక. 55]

ఈ పద్యంలో వెంకటరాజుగారు భావించినట్టే కృష్ణాధ్వరికూడా ఒక్క రఘునాధనాయకుడు తనకావ్యాన్ని మెచ్చుకోగలడనీ, అరాజు మెచ్చుకొంటే చాలుననీ తప్తి పడ్డాడు. అందుకే ఈ పద్యం చెప్పాడు:

ఆలంకారికహర్షమత్ప్రతికరంబాజానసారస్వత
శ్రీలుండే రఘునాథశౌరి గని హర్షింపంగ నమ్మిల్ వృథా
స్థూలంభావుకులైన కొందరు దృథహ్యూతోష్మతితాసూచితో
పాలంధులకనకున్న నేమి కుహనాహల్లోహలునల్లోహలుల్. [నై.పా. 1-8]

ఈ రెండర్థాల కావ్యాన్ని కృష్ణాధ్వరి నిజంగా రఘునాథనాయకుని సంతోషం కోసమే వ్రాశాడు. ఆ సంగతి ఇలా చెప్పాడు:

నైషధపారిజాతహరణద్వికథార్థసమర్థసధ్వని
శ్లేషగతి ప్రబంధము రచించిన మా రఘునాథశౌరి సం
తోషమునందునర్ణ కణకబోదశదిగ్గయశోభితద్యశో
భూషణమైన యీకృతికి బూనితి ప్రౌఢి నిగూఢి చెందగన్. [నై.పా. 1-6]

ఈ ద్వ్యర్థికావ్యాన్నే రచిస్తే రఘునాథుడు సంతోషంచెందడానికి తగినంత కారణముంది. పారిజాతాపహరణాన్ని అశువుగానూ, నలచరిత్రను ద్విపదగానూ, అంతకు ముందే రఘునాథుడు రచించాడు. ఈ రెండింటినీ, జోడించితే తనప్రభువు సంతోషిస్తాడని కవి భావించాడు. నైషధపారిజాతాన్ని వ్రాయడానికి ముందు కృష్ణాధ్వరి అయిదు కావ్యాలు వ్రాసి రఘునాథునికే అంకితం ఇచ్చాడు. ఈ కొత్త కృతి అయిదుగురు అక్కల చెల్లెలని ఇలా చెప్పాడు:[1]

నవరస 'శ్రీ రఘునాథభూపాలీయ'నామభీమాభాష్యనాయకుండు
....
కళ్యాణ 'కైముదీకందర్ప' నాటక కన్యోద్వహనబద్ధకంకణుండు
అమరుకాహంకారహారిభంగిక 'శృంగారసంజీవని' కాముకుండు
తాళచింతామణీపధూతత్పరుండు-మంచిజామాతరఘునాథమనుజచేత
తెలియనైషధపారిజాతీయకృతియు-నేవురక్కల చెల్లెలై హెచ్చుననుచు.
[నై.పా. 1-14]

ఈ పద్యంలోని రెండవ పాదాన్ని బుద్ధిపూర్వకంగానే నేను ఉదాహరించ లేదు. దానికి కారణం ఉంది. ఈ పాదంలో గణభంగం. యతిభంగం ఉంది. నైషధపారిజాతీయం అచ్చుపడలేదు. దీని ప్రతి ఒకటి తంజావూరు సరస్వతీమహలు గ్రంధాలయంలో ఉంది. (D172-235). అందులోని పద్యం రెండోపాదం ఎలా ఉందో అలా ముందు పొందుపరుస్తాను.

నైషధపారిజాతాపతారికాహృదయకా
వ్యవర్యా స్వయంవరు వల్లభుండు. [నై.పా. 1-16]

ఛందోభంగం ఉన్నాసరే వ్రాతప్రతిలో ఉన్న పాఠాన్ని యధాతథంగా ప్రచురిం చాలి కనుక నైషధపారిజాతం గురించి ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయంవారు తమ కేటలాగులో

1. తంజావూరు సరస్వతీమహలులోని ప్రతినుండి కృష్ణాధ్వరి నైషధపారిజాతం పద్యాలను మిత్రులు ఎస్. వి రామారావుగారు నాకోసం కాపీచేసి ఇచ్చారు వారికి కృతజ్ఞుణ్ణి.

క్రీ.శ. 1933 లో పైపాఠాన్నే చూపించారు.[2] సరస్వతీ మహల్‌వారి లిఖితగ్రంథాలను గురించి ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయంలో లాగే మద్రాసు యూనివర్శిటీ వారుకూడా శ్రద్ధవహించారు. క్రీ.శ. 1937 లో తంజావూరిలోని అముద్రిత గ్రంథాలను పరిశీలించడానికి తమ పండితులను విశ్వవిద్యాలయం వారు పంపారు. శ్రీ చల్లా సత్యనారాయణగారు ఇతరగ్రంథాలతోపాటు కృష్ణాధ్వరి నైషధపారిజాతాన్ని పరిశీలించి దానిపై విపులమైన విమర్శకవ్యాసాన్ని ప్రకటించారు.[3] అందులో ఈ సీసపద్యాన్ని ఉదాహరించి రెండవపాదాన్ని, ప్రతిలో ఉన్నట్టుకాక, పరిష్కరించి ఇలా ప్రకటించారు:

నైషధపారిజాతావతారికకావ్యవర్యానంయంవరవల్లభుండు.

దీనివల్ల గణాలు సరిపోయాయి గాని కవి వాడిన 'హృదయం' పోయింది. ప్రథమార్థంలో యతికూడా పోయింది. ఈ పాఠంవల్ల 'నైషధపారిజాతం' అనే కావ్యావతారికను ప్రత్యేకంగా రఘునాధునికి అంకితం ఇచ్చినట్టు తేలుతుంది. అవతారికను ఎవరూ కృతిఇవ్వరు. కాబట్టి ఈ పాఠాన్ని నిరాకరించి వేటూరి ప్రభాకర శాస్త్రిగారు మరొకలాగ సంస్కరించారు. 'దక్షిణదేశమందలి ఆంధ్ర వాఙ్మయములు' అనే వ్యాసంలో కృష్ణాధ్వరిని గురించి విపులంగా వ్రాస్తూ వేటూరివారు రెండవపాదాన్ని ఇలా ఇచ్చారు.[4]

సరసనైషథపారిజాతకాహ్వయకావ్య వర్యాస్వయంవరవల్లభు

ఈ పాఠంవల్ల కృష్ణాధ్వరి అంతకుముందే ఒక నైషధపారిజాతాన్ని రచించి రఘునాధునికి కృతిఇచ్చినట్టు భావించక తప్పదు. పూర్వమే ఒకనైషధపారిజాతాన్ని తెలుగులో వ్రాస్తే దాని చెల్లెలు అదే కావ్యాన్ని అంకితం ఇవ్వడం ఎలా పొసగుతుంది? అందుచేత ఆఖరిగ్రంథం ఒక్కటే తెలుగుదనీ, మిగతావన్నీ సంస్కృతగ్రంథాలనీ వేటూరివారు భావించారు. అందుకే ఈ పద్యం ఎత్తుగీతిలోని 'తెలియనైషధ పారిజాతీయకృతియు' అనే పాదంలో 'తెలియ' అనే మాటను 'తెలుగు' అని మార్చాలా అన్న సందేహంలో పడి, ఒక శబ్దార్థకచిహ్నాన్ని ఇచ్చారు. కృష్ణాధ్వరి లోగడ ఒక నైషధపారిజాతాన్ని సంస్కృతంలో చెప్పి అంకితం యిస్తే రఘునాధుడు అప్పుడే సంతోషించి ఉంటాడు. మళ్లా 'ఈ ద్వికథార్థ సమర్థనధ్వని శ్లేషగతి ప్రబంధము' రచించిన మా రఘునాధశౌరి సంతోషము నందునన్ కణక కృష్ణాధ్వరికి రావలసిన

2.A Descriptive Catalogue of Telugu Manuscripts in the Tanjore M.S.S.M. Library, Andhra University Series, No.11, P. 39.

3. Annals of Oriental Research Univesity of Madras, Vol.II. 1937-38, Part I.

4. భారతి రజతోత్సవ సంచిక, 1949, పుట 348-350.

అవసరం లేదు. అందుచేత వేటూరివారి పాఠం ఆమోదయోగ్యంకాదు. పద్యంలోని రెండవపాదాన్ని నిడుదవోలు వెంకటరావుగారు ఇలా ఇచ్చారు.[5]

పారిజాతకథావతారికావ్యోదయకా వ్యస్యయంవరవరవల్లభుండు.

ఈ పాఠంలో ఛందోభంగం లేదు. తంజావూరు ప్రతిలోని పద్యపాదాన్ని అట్టే మార్చడంకూడా లేదు. 'మా అందరిలోనూ మా నల్ల కృష్ణుడే తెల్లవాడు' అని సామెత చెప్పినట్టు ఉన్న పాఠాలలో ఇదే మెరుగని చెప్పాలి. దీనినే మనం స్వీకరించవచ్చునుగాని 1952 లో ఈ పాఠాన్నిచ్చిన నిడుదవోలువారే దీనిని 1960 లో నిరాకరించారు. తమ విపులమైన గ్రంథంలో వేటూరివారి పాఠాన్నే తీసుకొన్నారు.[6] తెలుగు నైషధపారిజాతానికి 'ఏపురక్కలైన' కృష్ణాధ్వరి తొలికృతులన్నీ సంస్కృత కావ్యాలే అని నిడుదవోలు వారుకూడా భావించారు. వేటూరివారి పాఠంలో 'సరసనైషధ పారిజాతకావ్యాయ' కావ్యం అని కొత్తగా 'సరస'త్వాన్ని చేర్చినా చేర్చడంలో సరసత్వం లేదు. అందుకే కాబోలు భారతిపత్రికలో 'కృష్ణాధ్వరి నైషధపారిజాతీయం'పై వ్యాసం వ్రాస్తూ శ్రీవాత్సవగారు ఈ రెండవ పాదాన్ని ఉదాహరించడంలో నిడుదవోలువారి మొదటి పాఠాన్నే స్వీకరించారు.[7] నాకుకూడా ఇదే బాగున్నట్టుంది. అయితే ప్రస్తుతం మనం ఏదీ తేల్చలేం. నైషధపారిజాతీయానికి ప్రస్తుతం ఒకే ఒక ప్రతి తంజావూరులో ఉంది. మరోప్రతి లేకపోతే పాఠనిర్ణయం కష్టం.

ఇవాళ ఈ రెండర్థాల కావ్యానికి ఒక్కప్రతే దొరుకుతున్నదిగాని ఒకనాడు ఇది ప్రచారంలో ఉందని చెప్పవచ్చును. క్రిందటి శతాబ్ది చివరిపాదంలో అముద్రిత గ్రంథచింతామణి అధిపతులు పూండ్లరామకృష్ణయ్యగారు నైషధపారిజాతీయాన్ని చూశారు. రామరాజభూషణుని హరిశ్చంద్ర నలోపాఖ్యానానికి పీఠిక వ్రాస్తూ కృష్ణాధ్వరి పద్యాన్ని ఒకదాన్ని ఉదాహరించారు. తెలుగులో లభించే ద్వ్యర్థి కావ్యాలకు ఆద్యుడు పింగళి సూరపరాజుగారు; రెండోవాడు భట్టుమూర్తి. ఈ ఇద్దర్నీ పేర్కొంటూ కృష్ణాధ్వరి ఈ పద్యం చెప్పాడు:

ప్రేమములేమియుంగనమి పింగళిసూరవరామరాజప
ద్భూషణభాషితంబులగు పుణ్యకథాద్వయసంగ్రహాద్భుతుల్
శ్లేషకృతుల్ ప్రసిద్ధి గవి శ్రీరఘునాథనృపాలమౌళివా
నైషధపారిజాతకృతినాయకరత్నము జెంది హెచ్చగన్.

5. వావిళ్ళ వెంకటేశ్వరశాస్త్రిగారి షష్టిపూర్తి సంపుటం, పుట 200.
6. దక్షిణదేశీయాంధ్రవాఙ్మయం, పుట 76.
7. భారతి, డిసెంబరు 1965.

పూండ్ల వారు ఉదహరించిన పైపద్యాన్ని గురజాడ శ్రీరామమూర్తిగారు ఉటంకించారు.[8] పూండ్లవారు చూసిన ప్రతిలో ఈ సీసంలోని రెండవపాదం ఎలా ఉందో తెలియదు. ఇవాళ నైషధపారిజాతీయానికి వేరే ప్రతులు దొరుకుతాయో లేదో చెప్పలేం. ఈ కృతిని వ్రాసి దానిని నాయక రత్నాన్ని చేయకముందు కృష్ణాధ్వరి రచించిన ఇతర గ్రంథాలు మనకి నేడు దొరకవు. వాటి పేర్లు (1) రఘునాథ భూపాలీయం (2) పారిజాతకథ (3) కళ్యాణ కందర్పనాటకం (4) శృంగార సంజీవని. (5) తాళచింతామణి.

ఇన్ని గ్రంథాలు వ్రాసినట్లు చెప్పుకొన్నా, కృష్ణాధ్వరి ఈ కావ్యంలో తన జీవితం గురించి ఏమీ చెప్పుకోలేదు. నైషధ పారిజాతీయం కూడా సమగ్రంగా లభించలేదు. ఈ కావ్యంపై మొదట విపులంగా చల్లావారు వ్యాసం వ్రాసి ఇందులోని సొగసులు చూపించారు. చెప్పవలసిన వన్నీ చెప్పారు. నిడుదవోలు వారుకూడా 'యిట్టి యుత్తమ కావ్యమింతవరకు ముద్రితము కాకుండుట యాంధ్రుల దుర దృష్టము. దీనిని గురించి మద్రాసు విశ్వవిద్యాలయ ప్రాచ్యపరిశోధనాశాఖపత్రికలో చల్లా సత్యనారాయణగారి వ్యాసము చూడదగినది' అని వ్రాశారు.[9] అయితే నిడు దవోలు వారి వ్యాసం చూశాక చల్లావారిది చూడనక్కరలేదు. ఎందుకంటే చల్లావారి వ్యాసంలోని భాగాలు, అధోజ్ఞాపికలతో సైతం, పేరాలకు పేరాలు, పేజీలకు పేజీలు నిడుదవోలు వారి గ్రంథంలో కొల్లలుగా సాక్షాత్కరిస్తాయి.

నైషధపారిజాతాన్ని ఆమూలాగ్రం చదివిన వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు ఈ కావ్యం ఆముక్తమాల్యద రచనాన్ని తలపిస్తోందని చెప్పారు.[10] గూఢంగా వ్యాప్తంగా శబ్దార్థశ్లేషాలంకారాలున్నాయన్నారు. ఈ గ్రంథం గురించి వారు చెప్పిన మరికొన్ని మాటలు వినండి:-

కవి తనే దీనిని వ్యాఖ్యానించిన బాగుగా నుండెడిది పెక్కేండ్లకు ముందే యథామాతృకముగా దీని ప్రతి వ్రాయించుకొని సవ్యాఖ్యానముగా బ్రకటింప నుత్సాహ పడితిని. కాని పెక్కుచోట్ల శ్లేషచమత్కృతి దుర్గ్రహముగా నుండుటచే నింతదాక దానిని ముగింపజాలకుంటిని.

వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారి వంటి పండితులకే ఈ కావ్యంలోని శ్లేషలు బోధపడలేదంటే ఇంక సాధారణ పాఠకుల సంగతి చెప్పనక్కరలేదు. ఇనుపగుగ్గిళ్ళ

8. కవిజీవితములు, 1955 ముద్రణ, పుట 314.

9. దక్షిణదేశీయాంధ్రవాఙ్మయము, పుట 84, అధోజ్ఞాపిక.

10. మీగడతరకలు, పుట 177. (భారతి రజతోత్సవ సంచికలోని వ్యాసమే ఇందులో ఉంది)

వంటి ఈ కావ్యాన్ని అచ్చువేయిద్దా మనే సంకల్పం ఎందుకు కల్గిందో వేటూరివారిలా చెప్పారు: "దీనిని ప్రకటించుటకు కృష్ణాధ్వరి మీది గౌరవముగాని, శ్లేషకవిత మీది యాదరము గాని, అముద్రిత గ్రంథ ప్రకటనము మీది యౌత్సుక్యము గాని కారణములు గావు. మహనీయుడైన రఘునాథ రాయలమీది యాదరమే యీ ఉద్గ్రంథ ప్రకటనమునకు నన్ను ఉత్సాహపరుచుచున్నది." అని నిర్మోహమాటంగా చెప్పేశారు.[11] రఘునాథుని ముఖం చూసి వేటూరివారు దీనిని అచ్చువేసి ఉంటే వారి పేరును చూసి దీనిని ఆంధ్రులు ఆదరించి ఉండేవారు.

ఈ ద్వ్యర్థి కావ్యంలోని కథల జోడింపును చల్లావారు చక్కగా పొందుపరిచారు. కొన్ని శ్లేషల చమత్కారాలను చూపించారు. కృష్ణాధ్వరిలాగే మరి కొందఱు శ్లేష కవులు బహుళార్థ కావ్యాలను ఈ యుగంలో వ్రాశారు. మహోపాధ్యాయ ఎలకూచి బాలసరస్వతి రాఘవయాదవపాండవీయం అనే మూడర్థాల కావ్యం వ్రాశాడు (D.687). ఈయన మూడు కథలనే జోడిస్తే నాలుగర్థాల కావ్యాన్ని సంపుటీ కరించిన మొనగా డొకాయన ఈ యుగంలోనే ఉన్నాడు. ఆయన శ్లేషకవితా పితామ హుడని పేరు కెక్కినవాడట. అతని పేరు గునుగుటూరు వెంకటకృష్ణకవి. ఈయన 'నల యాదవరాఘవపాండవీయం' అనే నాలుగర్థాల కావ్యం వ్రాశాడు. అయితే ఇలాంటి ఫీటు ఇంతకు ముందే మరింగంటి సింగరాచార్యులవారు చేశారు.[12] గునుగుటూరు వెంకటకృష్ణయ్య సంగతి అతని మేనల్లుడు కోడూరు వెంకటాచలం వ్రాసిన 'శివరహస్య ఖండం' అనే కావ్యం వల్ల తెలుస్తుంది (R.80). కోడూరి వెంకటాచలం క్రీ.శ. 1700 ప్రాంతాలలో ఉన్నాడు. అతని మేనమామ ఒకతరం ముందుగా ప్రసిద్ధుడై ఉండి ఉంటాడు.

కృష్ణాధ్వరి ధర్మమా అని ఇప్పుడు శ్లేష కావ్యకర్తల వివరాలు క్రోడీకరిద్దాం:

1. రెండర్థాల కావ్యాలు:

1. రాఘవపాండవీయం	భీమన (నష్టం)
2. రాఘవపాండవీయం	పింగళి సూరపరాజు
3. హరిశ్చంద్రనలోపాఖ్యానం	భట్టుమూర్తి
4. రామకృష్ణవిజయం	మరింగంటి సింగరాచార్యులు
5. నైషధపారిజాతం	కృష్ణాధ్వరి

11. ఈ గ్రంథాన్ని ప్రకటించకుండానే వారు కీర్తిశేషులవడం దురదృష్టం మిత్రులు వేటూరి ఆనందమూర్తి దీనిని ప్రచురించి తండ్రిగారి అభిలాషను పూర్తిచేస్తే బాగుంటుంది

12. సమగ్రాంధ్రసాహిత్యం, నవాబులయుగం,

6. రాఘవవాసుదేవీయం,D.688	చిత్రకవి సింగరాచార్యులు
7, రావణదమ్మీయం	పిండిప్రోలు లక్ష్మణకవి
8. యాదవభారతీయం	చెన్నకృష్ణకవి
9. ధరాత్మజాపరిణయం	కొత్తలంక మృత్యుంజయుడు
10. శివరామాభ్యుదయం	పాదూక పెద్దరామయ్య
11. కృష్ణార్జున చరిత్ర	మంత్రిప్రగడ సూర్యప్రకాశం
12. అచలాత్మజాపరిణయం	తిరుమలబుక్కపట్టణం వెంకటాచార్యుడు

2. మూడర్థాల కావ్యాలు:

1. రాఘవయాదవపాండవీయం, D.687	ఎలకూచి బాలసరస్వతి
2. రాఘవయాదవపాండవీయం, R.414	అయ్యగారి వీరభద్రయ్య
3. యాదవరాఘవపాండవీయం	నెల్లూరి వీరరాఘవుడు
4. రామకృష్ణార్జునరూపనారాయణీయం	ఓరుగంటి సోమశేఖరం

3. నాలుగర్థాల కావ్యాలు:

1. నలయాదవరాఘవపాండవీయం	మరింగంటి సింగరాచార్యులు
2. నలయాదవరాఘవపాండవీయం	గునుగుటూరి వెంకటకృష్ణయ్య

12. పెద్దాపురం ప్రభువులు, వారి ఆశ్రితులు

దక్షిణాన మధురలోనూ, తంజావూరులోనూ రాయసామంతులు స్వతంత్ర రాజ్యాలను ఏర్పరచుకొని సాహిత్యసేవచేస్తున్న రోజులలోనే ఉత్తరాన గోదావరి మండలంలో సాగి పోతరాజుగారి వంశంలోని వత్సవాయి చతుర్భుజ తిమ్మరాజుగారు పెద్దాపుర సంస్థానం సంపాదించి పృథివీరాజ్యం ప్రారంభించారు. నాయకరాజులు రాయసింహాసనానికి అణుకువగా ఉంటేపెద్దాపురం ప్రభువులు గోలకొండ సుల్తానులకు మిత్రులుగా ఉండేవారు. చతుర్భుజ తిమ్మరాజుగారు క్రీ.శ. 1555 నుండి 1607 దాకా పాలించారు. వీరి ధైర్యాన్ని మెచ్చుకొని గోలకొండ సర్దారు షేక్ మహమ్మద్‌ఖాన్ పసిడిఖడ్గాన్ని బహుకరించాడు. ఇది ఏ సందర్భంలో ఇచ్చాడో తెలియదు. చతుర్భుజ తిమ్మరాజుగారు 'పెద్దాపురంబున బిరుదాంతపురిలోన యవన వీరుల పరాహతుల చేసె' అని అనంతరగ్రంథాలవల్ల తెలుస్తోంది.[1] అటు తిరుపతివద్దా, ఇటు తూరుపునాట యుద్ధాలలో వారు పాల్గొన్నారు. సమరాలలోనే కాక సాహిత్యసేవలోకూడ ఈ తిమ్మరాజుగారు శ్రద్ధచూపేవారు. ఈయన వద్ద సకల శాస్త్ర ప్రశంసులైన విద్వాంసులు, 'ఉభయభాషాకవిత్వనిర్మాణ' సామర్థ్యం ఉన్న కవులు ఉండేవారు. వారి ప్రధానులు పరతంత్రభేదనప్రభావ కవితావధానులు. నిజానికి చతుర్భుజ తిమ్మరాజుగారికి మిగతా రెండుభుజాలుగా ప్రధానులు ప్రఖ్యాతులయ్యారు.

గుణవిభూషు డేనుగు గుర్వమంత్రి
ధీరుడగు పోలప్రెగ్గడ నూరమంత్రి

---

1. రాయవిలాసం, ఏనుగు లక్ష్మణకవి, 1-69.

కడమ రెండు భుజంబులుగాగ బ్రబలె
మహి చతుర్భుజ రహిని దిమ్మప్రభుండు. [R .78]

తిమ్మరాజుగారి కుడిభుజంలాంటి ఏనుగు గురవమంత్రిగారు పండితవంశంలో పుట్టినవారు. వీరి ఇంటిపేరు నిజానికి పైడిపాటివారు. అయితే క్రీ.శ. 1500 ప్రాంతాలలోను, అంతకుపూర్వమో పైడిపాటి జలపాలమంత్రిగారు కళింగ గజపతులను మెప్పించి ఒక ఏనుగును, సోమేశ్వర అగ్రహారాన్ని పొందారు. ఏనుగును దానంగా పుచ్చుకొనడం వల్ల పైడిపాటివారికి ఏనుగువారనే ఇంటిపేరు వచ్చింది. ఈ జలపాలమంత్రి మనుమడే తిమ్మరాజుగారి భుజంలాగా ఉన్న ఏనుగు గురవమంత్రి.

గురవమంత్రిగారికి గురురాజయ్య అనే సోదరుడు ఉన్నాడు. ఈయన దిట్టకవి వెంకటయ్యగారి కుమార్తె పేరమ్మను వివాహం చేసుకొన్నాడు. చాలా చక్కని కవిత్వం చెప్తాడు. అంచేత ఈ వెంకటయ్యగారికి దిట్టకవి అనే బిరుదు వచ్చింది గాని వారి ఇంటిపేరు వెణుకుదురుపల్లివారు. దిట్టకవి వెంకటయ్యగారు ఏ గ్రంథాలు వ్రాశారో తెలియదుగాని ఆయనకొడుకు విశ్వనాథం మంచికవి. చిన్నప్పుడే శ్రీరామవిజయం అనే యక్షగానం వ్రాశాడు. తరువాత గౌరీవివాహం అనే ద్విపదకావ్యాన్ని కవిజనశ్రవణసౌఖ్యంగా వ్రాశాడు. యక్షగానాలూ, ద్విపదలే కాక చిత్రకవితలో కూడా దిట్టకవి వెంకటయ్యగారి కుమారుడు దిట్ట. నిరోష్ఠ్యప్రబంధంగా హరిశ్చంద్రచరిత్ర వ్రాశాడు. ఒక్క తెలుగులోనే కాక సంస్కృతంలోకూడా వెణుకుదురుపల్లి విశ్వనాథం దిట్టమైన కవిత్వం చెప్పగలడు. దేవభాషలో పారిజాతాపహరణం వ్రాశాడు.

తన బావమరిది–ఇన్ని గ్రంథాలు వ్రాసిన నేర్పరి–హరివంశంలోని ఆశ్చర్య వర్యాన ఉండే శేషధర్మాలను అనువదింపదలచాడని గురురాజు తన అన్నగారైన గురవమంత్రికి చెప్పాడు. తమ్ముని బావమరిదికి రాజసత్కారాలు చేయాలని గుర్వమంత్రి తలచాడు. వెణుకుదురుపల్లివారు దక్షారామంలో ఉండేవారు. చతుర్భుజ తిమ్మరాజాగ్రామం విచ్చేసినప్పుడు విశ్వనాథానికి గుర్వమంత్రి రాజదర్శనం చేయించాడు. తిమ్మరాజుగారు కవిని చూసి ఇలా ప్రస్తుతించాడు:

ఏరీనీకు సమాను లిప్పటి తటి న్విద్వత్కవిగ్రామణుల్
పారావారపరీతసర్వవసుధాభాగంబునం దున్నట
ద్గౌరీకాంతజటాభటాంతరరటద్గంగాతరంగావళి
భూరిశ్రవ్యఘుళంఘుళధ్వనుల దెల్పు న్నీవచోగుంభనల్. [R.78]

ఆ వచోగుంభనలకు ముగ్ధులై చతుర్భుజ తిమ్మరాజుగారు కవిని 'ఇప్పుడు నీవు చెప్పబూనిన కావ్యంబు శేషధర్మమంకితము చేయు మాపేర ననఘచరిత అని అర్థించారు. విశ్వనాథం దానిని మూడాశ్వాసాల కావ్యంగా రచించాడు. ఇది కొంతమాత్రమే అచ్చుపడింది. వత్సవాయవారి వంశాన్ని కవి వర్ణించాడు కనుక అవతారికమాత్రమే ముద్రించారట. శేషధర్మాల అముద్రితప్రతి ప్రాచ్యలిఖిత గ్రంథాలయంలో ఉంది [R.78]. వెణుకుదురుపల్లి విశ్వనాథం వ్రాసిన ఇతర గ్రంథాల పేర్లు మాత్రమే తెలుస్తున్నాయి గాని వాటిలో ఏ ఒక్కటీ మిగలలేదు. ఇతని కావ్యాలే కాక ఇతని కుమారుని గ్రంథాలుకూడ దొరక్కపోవడం దురదృష్టం.

వెణుకుదురుపల్లి విశ్వనాథం తన కొడుక్కు తండ్రి పేరు పెట్టుకొన్నాడు. ఆ కుర్రవాడికి తాతగారి బిరుదే ఇంటిపేరు అయింది. దిట్టకవి వెంకటపతి చదవకుండానే సర్వశాస్త్రపాండిత్యం సంగ్రహించాడు. చిన్నప్పటినుంచి ఆంధ్రగీర్వాణభాషలలో కృతులు రచించాడు. విష్ణుపురాణం మొదలైనవి తెనిగించాడు. మిథ్యావాదంలో మనోభయంకరులైన విద్వాంసులను గెలిచాడు. ఇతడేవే లక్షణ గ్రంథాలుకూడా వ్రాశాడుకాబోలు. కూచిమంచి తిమ్మకవి తన సర్వలక్షణ సారసంగ్రహంలో దిట్టకవి వెంకటకవి చెప్పినదానిని ఖండించాడు.

> పదముమొదలనిడుదతుదితద్భవంబుల-రేఫగానిశకటరేఫకాదు
> నిక్కమనుచునుగుణనిధిదిట్టకవివేంక-టార్యవరుడు నుడివె నది హుళక్కి.
>
> [సర్వలక్షణ. 2 శకటరేఫ 10]

దిట్టకవి చెప్పినది హుళక్కి కావచ్చునుగాని ఆయన సుగుణనిధి అని అంగీకరించడం తిమ్మకవి సహృదయతను చాటుతుంది దిట్టకవి వెంకటయ్యను సమకాలికు లందరూ సమ్మతించారు. వెణుకుదురుపల్లి విశ్వనాథకవిని నుతించిన ప్రతికవీ వెంటనే అతనికొడుకునుకూడా విద్యావిశారదునిగా ప్రశంసించాడు.

వెణుకుదురుపల్లి విశ్వనాథం కొడుకే కాదు, మేనల్లుడు కూడా కవి. ఏనుగు గురవరాజుగారి అబ్బాయిపేరు లక్ష్మణకవి. సరసప్రౌఢవచోవిలాసాలు, ప్రబంధ రచనాదక్షత అలవరుచుకొన్నాడు. మనోజ్ఞశబ్దాలకుదండి, ఉపమానాలకు రెండవ కాళిదాసు, రసనీతి ఉట్టిపడే సూక్తులకు కుండలీంద్రుడని అందరూ మెచ్చుకొనేవారు. ఈయన గీతారహస్యవేది. రసోచితంగా ఇతడు రాజశేఖర చరిత్ర రాశాడు. దీనిని ఎవరికి అంకితం ఇచ్చాడో తెలియదు. దీనికి తరువాత ఏనుగు లక్ష్మణకవి తుల్యానదీమహాత్మ్యం అనే కావ్యాన్ని అర్థగౌరవం కులికేటట్లు రచించాడు. దీనిని వత్సవాయివారి వంశంలోనే కస్తూరిరంగరాజుగారి కుమారుడు జగ్గరాజుకు అంకితం

ఇచ్చాడు. తరువాత పటుచమత్కార గుంభనంతో ద్రౌపదీపరిణయాన్ని రచించాడు. ఈ కావ్యాన్ని పెద్దాపురం ప్రభువు సార్వభౌమ తిమ్మరాజుకి అంకితం ఇచ్చాడు. ఈ తిమ్మరాజుగారు పెద్దాపురసంస్థానం సంపాదించిన చతుర్భుజతిమ్మరాజుగారి పెద్దమనుమడు. ద్రౌపదీపరిణయాన్ని అంకితం పుచ్చుకొని సార్వభౌమ తిమ్మరాజు గారు ఏనుగు లక్ష్మణకవిని బాగా సత్కరించారు. అశ్వాలూ, మణిభూషణాలూ, అందలాలూ ఇచ్చి పెద్దాడ కరణీకాన్ని ప్రసాదించారు.

ద్రౌపదీపరిణయాన్ని వ్రాసిన పిమ్మట లక్ష్మణకవి ధ్రువచరిత్రను వ్రాశాడు. దీనిని రాజబంధువు వెంకటరాజుగారి జగ్గరాజుకు అంకితం ఇచ్చాడు. ఈ కావ్యాన్ని మహాకవిపుంగవులు మెచ్చుకొన్నారట. లక్ష్మణకవి కవికులసార్వభౌముడని అతని మనుమడు ప్రస్తుతించాడు. ఆ మనుమడి పేరుకూడా లక్ష్మణకవే. చాలా ప్రసిద్ధుడు. భర్తృహరి సుభాషితాన్ని తెనిగించాడు. ఈ చినలక్ష్మణకవి తనగురించి చేసిన ప్రశంసలవల్లనే పెదలక్ష్మకవి గొప్పతనం తెలియవస్తున్నది.

పెదలక్ష్మణకవి భీమసేనవిజయం, భళ్లాణనారాయచరిత్ర అనే కావ్యాలు కూడా వ్రాశాడు. వీటిలో భీమసేనవిజయం నేడు దొరుకుతున్నది. ఇది అముద్రితం. తాళపత్రప్రతి ప్రాచ్యలిఖిత గ్రంధాలయంలో ఉంది (14-13-18 R..1030 D. 2998]. ఈ పుస్తకవివరాలు ఇంకా గ్రంధాలయంవారు వర్ణనాత్మక కేటలాగులో వ్రాయలేదు. ప్రస్తుతం ఇది మద్రాసునుండి తిరుపతి తరలించిన పుస్తకాలలో ఉంది. తుల్యా మహాత్మ్యం కొంత మాత్రం చిత్రాడలోని అముద్రిత ఆంధ్రసర్వస్వం వారికి లభించిదట.[2] మిగిలిన గ్రంధాలు చెప్పుకుందుకే గాని చదువుకొందుకు మిగలలేదు. మొత్తంమీద ఏనుగు పెదలక్ష్మణకవి వ్రాసిన గ్రంధాలు ఏవీ వెలుగుచూడలేదు.

పెదలక్ష్మణకవి ద్రౌపదీపరిణయం అంకితం పుచ్చుకొన్న సార్వభౌమ తిమ్మ రాజుగారు స్వయంగా కవిత్వం చెప్పలేదుగాని వారి తమ్ముడు బలభద్రరాజు స్వయంగా కవి. ఈయన శ్రీరామశతకాన్ని రచించాడు సాహిత్య సారజ్ఞుడై భోజ రాజంత కీర్తిని ఆర్జించాడు. స్వయంగా కవిత్వం చెప్పుటమేకాక కిరాతార్జునీయం అనే కావ్యాన్ని అంకితం పుచ్చుకొన్నాడు. 'ఇది అమిత ఖ్యాతిమూలమైన కృతి' అని చిన లక్ష్మణకవి చెప్పాడుగాని అంతకీర్తిని పొందిన కావ్యాన్ని ఎవరు రచించారో కూడా తెలియదు. బహుశా దిట్టకవి వెంకటకవి చెప్పినది కావచ్చు.

ఈ బలభద్రరాజుగారి కుమారుడు ఉత్తరోత్తరా పెద్దాపురసంస్థానానికి వారసు

2 ఆంధ్రకవితరంగిణి, 12 వ సంపుటి, పుట 163.

డయ్యాడు. సార్వభౌమ తిమ్మరాజుగారు క్రీ.శ. 1648 నుండి 1688 దాకా పాలించారు. వారికి సంతానం లేదు. అందుచేత తమ్ముని కొడుకు రాయప్పరాజుకే పట్టం కట్టారు. ఇతడు పినతండ్రిలాగా కృతులు అంకితం పుచ్చుకోలేదు. తండ్రి లాగా చెప్పనూలేదు. రాయప్పరాజు నాట్యకళను పోషించినట్టుంది. 'రాజవిద్యాస్ప భానాట్య రంగములకు గవితనిజరుక్తి ఘనరక్తిగాగదనరె' అని ఈరాజుని ఏనుగు చినలక్ష్మణకవి వర్ణించాడు.[3] ఈ రాయపరాజుగారినే ఉద్దండరాయ జగపతిరాజు అంటారు. ఈ వంశంలోని వాళ్ళు తరువాత స్వయంగా కృతులు చెప్పారు. అంకితాలు పుచ్చుకొన్నారు. ఆ వివరాలు తరువాతి యుగంలో చెప్పుకొందాం. మొత్తంమీద వత్సవాయి జగపతులు తొలిదగ్గరనుండీ కవితాపోషకు లని చెప్ప వచ్చును.[4] ఇప్పుడు నాయకరాజుల సమకాలికులైన జగపతులగురించీ, వారి ఆశ్రితులగురించీ తెలిసిన విషయాలు క్రోడీకరిద్దాం.

1. **వెణుకుదురుపల్లి వెంకయ్య:**- దిట్టకవి అనేబిరుదు పొందాడు. ఏ గ్రంథాలు వ్రాశాడో తెలియదు. ఏనుగు వారి వియ్యంకుడు. విశ్వనాథకవికి తండ్రి.

2. **వెణుకుదురుపల్లి విశ్వనాథకవి:**- శ్రీరామ విజయం (యక్షగానం), గౌరీవివాహం(ద్విపద), హరిశ్చంద్ర చరిత్ర(నిరోష్ఠ్యం), పారిజాతాపహరణం (సంస్కృతం), శేషధర్మాలు రచించాడు. ఆఖరు కావ్యం చతుర్భుజ తిమ్మరాజు గారి కంకితం ఇచ్చాడు. ఏనుగు లక్ష్మణకవికి మేనమామ.

3. **దిట్టకవి వెంకటకవి:**- విశ్వనాథం కుమారుడు విష్ణుపురాణం మొదలైనవి వ్రాశాడు. ఏవీదక్కలేదు. ఇతడు చెప్పిన కిరాతార్జునీయం ప్రతి అసమగ్రమైనా లభిస్తోంది. [R.808]

4. **చతుర్భుజ తిమ్మరాజు:**- క్రీ.శ. 1555 నుండి 1607 దాకా పాలించాడు. పెద్దాపుర సంస్థాన సంపాదకుడు. శేషధర్మాలు అంకితం పుచ్చుకొన్నాడు.

5. **రాయప్పరాజుగారు:**- చతుర్భుజ తిమ్మరాజుగారి పుత్రుడు. క్రీ.శ. 1607 నుండి 1649 దాకా పెద్దాపురం పాలించాడు. ఈయన ఏ కవులనూ సత్కరించినట్టు తెలియదుగాని, ఈయనను మాత్రం మాటిమాటికి అక్కన్న మాదన్నలు, తానీషా

3. రామవిలాసం, 1-105.

4. వత్సవాయివారివంశంలో ఆ ఇంటిపేరు తెచ్చిన రామరాజుగారి సోదరుడు తెలుగురాయలు. 'విక్రమార్కచరిత్రోత్తమకావ్యనాయకుడు' అని ఏనుగు చినలక్ష్మణకవి వ్రాసిన రామవిలాసంవల్ల తెలుస్తోంది. 1-40.

సత్కరించేవారు.

6. సార్వభౌమ తిమ్మరాజుగారు:- క్రీ.శ. 1649 నుండి 1658 దాకా పెద్దాపురం పాలించారు. ఏనుగు లక్ష్మణకవిచేత ద్రౌపదీ పరిణయం అంకితం పుచ్చుకొన్నారు.

7. బలభద్రరాజుగారు:- సార్వభౌమ తిమ్మరాజుగారి తమ్ముడు. శ్రీరామశతకం వ్రాశాడు. కిరాతార్జునీయం అంకితం పుచ్చుకొన్నాడు.

8. ఏనుగు లక్ష్మణకవి:- కవికులసార్వభౌముడు అని మన్ననలు పొందాడు. (1) రాజశేఖరచరిత్ర (2) తుల్యానదీమహాత్మ్యం (3) ద్రౌపదీ పరిణయం (4) ధ్రువచరిత్ర (5) భీమసేనవిజయం (6) భల్లాణరాజచరిత్ర అనే గ్రంథాలు వ్రాశాడు.

9. కస్తూరి రంగరాజుగారి జగ్గరాజు:- పెదలక్ష్మణకవి గారి తుల్యా మహాత్మ్యం అంకితం పుచ్చుకొన్నాడు.

10. వత్సవాయి వెంకటరాజుగారి జగ్గరాజు:- పెద్దలక్ష్మణకవిగారి ధ్రువచరిత్రకు కృతిపతి.

13. తొలి తరం ఇతర కవులు

మాటల నేర్పులా? సరసమార్గములా? పాటల గంధులా! కళల భాగ్యములా? నాటకశాలలా? - అన్నింట్లోనూ రఘునాధనాయకుడు కీర్తిలోలుడే అని చేమకూర వెంకటరాజుగారు ప్రశంసించారు (విజయ.పీఠిక, 28). ఈ యుగంలోని కవులు కూడా అంతటి కీర్తిలోలురే! పద్యకావ్యాలా, ద్విపద కావ్యాలా, యక్షగానాలా, వచనకావ్యాలా ? ఒకటేమిటి, అన్నిరకాల ప్రక్రియ లను చేతబట్టారు. యధాశక్తి తమ నేర్పుల్ని ప్రకటించారు. అన్ని ప్రక్రియలలోనూ రచనలు చేసినవాళ్ళలో లోకేరావు సోమన ఒకడు.

1.లోకేరావు సోమన:- కాకతీయ మహాసామ్రాజ్యానికి క్రి.శ. 1250 ప్రాంతాలలో శివదేవయ్య మహామంత్రిగా ఉండేవాడు. ఆయన సంస్కృతాంధ్రకవితాపితామహుడు. పురుషార్థసారం, శివదేవధీమణి శతకం అనే గ్రంథాలు రచించాడు.[1] ఆయనగోత్రం ఏమిటో తెలియదుగాని ఆశ్వలాయన శాఖలో హరితసగోత్రీకుడైన ఒక శివదేవమంత్రి పూర్వం 'లోకేరావు' అనే ఊరు నిర్మించాడు. ఈ ఇద్దరు శివదేవమంత్రులకి ఏదైనా బాదరాయణ సంబంధం ఉందో లేదో తెలియదు. లోకేరావు పురాన్ని నిర్మించిన శివదేవమంత్రి కుటుంబానికి అవూరి పేరే ఇంటిపేరు అయింది. ఆ వంశంలో సోమన్న అనే కవి జన్మించాడు. అతడు చాలా కావ్యాలు వ్రాశాడు. అలంకారయుక్తంగా, కవిరాజులు శిరఃకంపనం చేసేటట్టు, భావజ్ఞులు చెవులకు పండుగా బలభద్రవిజయం అనే ద్విపదకావ్యం ఒకటి రచించాడు. అందులో తాను అంతకుముందు రచించిన కావ్యాల సంగతి ఇలా చెప్పాడు:

సుమహితంబుగ నేను సోమనాహ్వయుడ
బల్లాడచరితంబు పద్యకావ్యంబుగ-యెల్లవారలుమెచ్చ యేజేసినాడ
అలశివరాత్రిమహత్యము తెనుంగు-వలనుగా వచనకావ్యము చేసినాడ
లక్షణాదేవికళ్యాణంబుద్విపద-యక్షగానంబుగా నమరించినాడ

---

1. సమగ్రాంధ్రసాహిత్యం, 2వ సంపుటి,

గంభీరమగు యక్షగానంబు శుకుని-రంభసంవాదంబు రచియించినాఁడ.
(తంజావూరు కేటలాగు సంఖ్య, 306)

ఈ ద్విపదలో లోకేరావు సోమన తాను శివరాత్రిమహాత్మ్యాన్ని వచనకావ్యంగా వ్రాశానని చెప్పినా అది నిజానికి పద్యకావ్యం.[2] పూర్వం హరిభట్టుకేడా ఇలాగే తన వరాహ, నరసింహపురాణ ప్రబంధాలను వచనకావ్యాలని చెప్పుకొన్నాడు. లోకేకావు సోమన రచించిన ఇతరగ్రంథాల పేర్లు పై ద్విపదభాగంవల్ల తెలుస్తున్నాయిగాని కావ్యాలు అలభ్యాలు.

2. సింహాద్రి వెంకటయ్య : వాసపాల నరసింహరాజు :- లోకేరావు సోమనేకాక, ఈ యుగంలోని ఇతర కవులు కూడా 'లక్షణ' కల్యాణాన్ని కథనం చేశారు. ఆమె శ్రీకృష్ణుని అష్ట భార్యలలో ఆఖరిది. మద్రదేశం పాలించే బృహత్సేనమహారాజు కుమార్తె. అర్జునునిలాగే శ్రీకృష్ణుడుకూడా మత్స్యయంత్రాన్ని కొట్టాకనే ఈ రాకుమర్తెను పెళ్లి చేసుకొన్నాడు. లక్షణాపరిణయాన్ని సమారు 1200 ద్విపద పాదాలలో తాళ్ళపాక చిన్నన్న తన అష్టమహిషీ కళ్యాణంలో వర్ణించాడు. (పంచమాశ్వాసం 6900 పాదంనుండి కడదాకా). ఈ రచనా క్రీ.శ.1545 ప్రాంతాలలో జరిగింది. ఆ తరువాత లక్షణాపరిణయాన్ని విడిగా ఒక శృంగారప్రబంధంగా వ్రాసిన వాళ్ళలో మొదటివాడు సింహాద్రి వెంకటయ్య. దీనికి చమత్కారమంజరి అనే నామాంతరం ఉంది. ఈ వెంకటయ్య నవనవకవితాదక్షుడు. రసికపరిషత్తుచేత 'ఆహా' అనిపించగలవాడు. తనగురించి కావ్యంలో ఒకే ఒక పద్యం చెప్పుకొన్నాడు:

అక్షయకృష్ణబహ్మక-టాక్షోదితరసికపరిషదాహాకృతినం
ధుక్షిత నవనవకవితా -దక్షుఁడ సింహాద్రివెంకటాఖ్యాకుండఁ. (D .510)

ఇతడు తనపాండిత్యంతో రసికపరిషత్తును నిజంగా ఆహా అనిపించే ఉండాలి. ఈ గ్రంథంనుంచి అప్పకవి రెండుపద్యాలను ప్రమాణాలుగా స్వీకరించాడు. ఒకటి యకార భేదాలను వివరిస్తూ భూతాది క్రియార్థాలు తెలుపని కడపటి యకారానికి ఉదాహరణగా యిచ్చిన ఈ క్రిందిపద్యం.

ధరలోనఁ ద్విజరాజనామమున సత్సంగంబునన్ సత్కళా
నిరతి నిర్మించియు నుత్పలప్రియు డవనిన్నిత్యంబు రాజీవనం
హరణంబేకరజాలముల్ సొనిపి చేయంబూను నీచంద్రుడో
తరుణీ, వీనికి నెంత చేసిన దయాదాక్షిణ్యముల్ గల్గునే ? (అప్ప. 2-182)

చమత్కారమంజరినుండి అప్పకవి ఉదహరించిన రెండోపద్యం (D 510-3-78) అభేదయతులలో వకారబకారాలకు భేదం లేదని చెప్పే సందర్భంలో చూపినది.

---

2. ఆంధ్రవచనావాఙ్మయము - నిడుదవోలు వెంకటరావు, పుట 23.

బంగరుదువ్వటంబు వలెచాటుగ నొప్పు హసన్ముఖాబ్జుడై
రింగున వారి గేల నమరించి తటాలున ద్రుంచె నాధను
శ్శృంగుడు గోపయౌవతభుజంగుడు మోదితనంగుడం గృపా
పాంగుడు దృప్తదర్పబల భంజనయంత్రము మత్స్యయంత్రమున్.

(అప్ప. 3-92)

అప్పకవి వంటి లాక్షణికుడు అంగీకరించిన కవి ఘటికుడే అని చెప్పాలి. అయితే ఈ చమత్కార మంజరి ఎందుకూ పనికిరాని కావ్యమని బ్రౌను దొరగారు అభిప్రాయ పడ్డారు. మద్రాసు ప్రాచ్య లిఖిత గ్రంథాలయంలో ఉన్న ప్రతిలో(510) 149 వ ఫోలియోలో "ఈ చమత్కార మంజరీ గ్రంథం నిష్ఫలమైనది. యోగ్యమైన కవి కృతి కాదు" అని ఒకనోటు తెలుగులో ఉంది.దాని క్రింద బ్రౌను దొరగారు ఇంగ్లీషులో ఇలా వ్రాశారు:

This poem is useless. It is composed in a bad pedantic style and is in many places nearly unintelligible. Yet it is much admired by some learned telugus. The subject of the poem is marriage of Krishna, which is the theme of at least twenty telugu poems.

బ్రౌను దొరగారి సాహిత్యాభిరుచి ఎన్నిక చేయదగ్గదే. వారిలాగే మరి కొందరికి కూడా ఈ గ్రంథం రుచించక పోవచ్చును. సింహాద్రి వెంకటయ్యకు ఇది తెలుసు. తన గ్రంథాన్ని అభినందించ లేనివాళ్లంతా అరసికులనే అతని అభిప్రాయం. ఆ అవివేకులని ఇలా నిందించాడు:

రసికుడుగాని యర్థమధురంబగు కావ్యగభీరభూరివా
గ్విసరమెరుంగనేర దవివేకి యొకానొక కారణంబునన్
వెస జని రాజగేహమున విద్రుమపంజరకీరజూచితా
పిసనెలతగ్గదూడయని పిల్చును గొల్లడు జాతిభాషలన్ (చమత్కార. 1-8)

అవివేకులని తిట్టే ఈ పద్యం ఒక చాటువును జ్ఞాపకం చేస్తుంది. ఇందులో రామచిలుకను చూసి గొల్లడు 'పిసనెల తగ్గదూడ' అంటే చాటువులో కస్తూరి గురించి వెర్రి ప్రశ్నలు వేస్తాడు. చూడండి:

'నల్లనిదేంది బేరి?' మృగనాభిర గొల్లర !' 'దాన్ని తిందురా?'
'అల్లటు గాదు. స్త్రీలు చనులందున బూతురు' 'పూసినంతనే
జల్లున చేవు వచ్చి తెగజారున?' 'కాదు సుగంధ మబ్బు' 'మా
పిల్లకు కాస్తపెట్టు' మన బేరియు గస్తురి మూసె గ్రక్కున[3]

ఈ చాటుకవి బహుశా సింహాద్రి వెంకటయ్యే చెప్పిన పై 'పిస నెలతగ్గ దూడ'

3. ఈ చాటువును ప్రకటించినది దీపాల పిచ్చయ్యశాస్త్రిగారు. దీనికి పాఠాంతరాన్ని కూడా తరువాత చాటుపద్యరత్నాకరంలో చూపించారు. పుట 282.

గొల్లల్ని మనసులో పెట్టుకొని వ్రాసి ఉంటాడు. వెంకటయ్య. తన కవిత్వం రసికులను అలరించే తీరును ఇలా వర్ణించాడు:

> వళుల యొప్పును మృదువదవర్ణరీతి-కలితగీతుల మత్తేభగతుల భావ
> వచనమాధురీభూషణరుచుల నాదు-కవిత యలరించు రసికుని కలికివోలె.
> (చమత్కా. 1-7)

రసికుణ్ణి తన కవిత్వం అలరిస్తుందని వెంకటయ్య చాటుకొన్నా, అతని పద్యం బ్రౌను దొరగారి వంటి సహృదయులను మెప్పించలేక పోవడం గమనింపతగ్గ విషయం.

బ్రౌను దొరగారి లెక్కలో కనీసం ఇరవై కావ్యాలలో లక్షణా పరిణయం ఇతివృత్తంగా ఉన్నట్టు కనపడ్డా నిజానికి ఈ నాళటి వరకు వెలువడిన గ్రంథాలన్నింటినీ కలిపినా అవి పట్టుమని పది తేలుతాయి. తెలుగులో లక్షణాపరిణయాన్ని కథనం చేసే గ్రంథాల వివరాలు చూడండి.

1. అష్టమహిషీకళ్యాణం - తాళ్లపాక చిన్నన్న రచన - ద్విపద.
2. చమత్కారమంజరి - సింహాద్రి వెంకటయ్య - పద్యకావ్యం.
3. లక్షణాపరిణయం - వానపాల నరసింహరాజు - పద్యకావ్యం
4. లక్షణాపరిణయం - మద్దికాయల మల్లయ్య - నష్టమైంది.
5. లక్షణాపరిణయం - తిరుపతి వేంకటకవులు.
6. లక్షణాపరిణయం - గుడుపూడి ఇందుమతీదేవి.
7. లక్షణాపరిణయం - శృంగారకవి సర్వారాయుడు.

ఇవి కాక మరో మూడు యక్షగాననాటకాలు ఉన్నాయి. వాటిని యస్వీ జోగారావు గారు తమ ఆంధ్రయక్షగాన వాఙ్మయచరిత్ర ద్వితీయభాగంలో పేర్కొన్నారు. ఆ వివరాలివి:

1. లక్షణాపరిణయం - పడకండ్ల స్వామిరాయకవి.
2. లక్షణాపరిణయం - బొడ్డుచర్ల సుబ్బకవి.
3. లక్షణా పరిణయం - కర్తపేరు తెలియదు.

వీటితోపాటు శిష్టా రామకృష్ణ శాస్త్రిగారు పేర్కొన్న యక్షగానం మరొకటి ఉంది. అది సోమన్న వ్రాశాడట.[4] వీటన్నిటిని కూడితే పదవుతున్నాయి.[5] ఈ పట్టికలో లక్షణా పరిణయాన్ని మొదట పూర్తికావ్యంగా వ్రాసిన కవి సింహాద్రి వెంకటయ్య. రెండవవాడు. వానపాల నరసింహం. ఈ నరసింహం వ్రాసిన లక్షణాకళ్యాణం ఆరాశ్వాసాల కావ్యం. కవి తాను 'సాహితీ తంత్ర స్వతంత్ర సత్కవి మిత్రుడ'నని చెప్పుకొన్నాడు. ఈ కావ్యం తుల్యాద్రి

4. భారతి - జనవరి 1952 లో శిష్టావారి పట్టిక.

5. బెజవాడ రామ్మోహన గ్రంథాలయంలో పండిత నిష్ఠల సింహాచల శాస్త్రిగారి లక్షణాపరిణయ ప్రతి ఒకటి ఉంది. (భా. 190)

వే 'స్వామికి అంకితం ఇచ్చాడు. కవి వానపాల తిరుమలరాజుగారి పుత్రుడు. వీళ్ళు
ధ య గోత్రికులైన క్షత్రియులు. ఇంతకు తప్పించి ఇతని గురించి వివరాలే
ల ఖదు. కవి ఏ కాలంవాడో తెలియదు. అయితే పూర్వకవిస్తుతిలో పింగళి సూరపరాజుగారి
పే ు కూడా కనపడడం చేత క్రీ.శ.1600 తరువాతి వాడని చెప్పవచ్చును.

తలచెద దంత్రపద్ధతి స్వతంత్రులన్ విహరించి మారులే
కిల దెలుగుంప్రబంధముల కేర్పడగా విషయారు లుండగా
బలికి సుధీప్రరోచకత భాసిలు నన్నయభట్టు సోమయా
జులను నథర్వణున్ మరియు సూరన పెద్దన పోతనార్యులన్ (R. 650)

కవిత్రయంలో ఒకరైన ఎర్రయ్య గారిని పేర్కొనకుండా ఈ వానపాల నరసింహ రాజుగారు ప్రత్యేకంగా అథర్వణాచార్యులను పేర్కొనడం గమనించదగ్గ విషయం. ఈయన తనకవిత్వాన్ని మెచ్చుకొనేవాళ్ళ అర్హతలను ఇలాగ గ్రంథాంతంలో చెప్పాడు:

గతులింపారగ గాళిదాసకృతులుం గావ్యప్రకాశాద్యలం
కృతులున్ బాణకృతిప్రకారములు బేర్మిన్ బాణీయంపు బ
ద్ధతులున్ నన్నపకోరికల్ దెలియు శాస్త్రగ్రంథసందర్భవి
త్ప్రతిభావంతులు మెచ్చుకొంద్రు దును? మత్కావ్యార్థమూహింపుచున్.
(R. 650)

ఇంత చదువుకొన్నవాళ్ళే హర్షించే ఈ లక్షణాకళ్యాణం అచ్చు పడలేదు. ప్రాచ్యలిఖిత గ్రంథాలయంలో ఉన్న వ్రాతప్రతి సమగ్రమైనా బోలెడు తప్పులున్నాయి. మద్దికాయల మల్లయ్య ఒక లక్షణాపరిణయం వ్రాసినట్టు శిష్టా రామకృష్ణ శాస్త్రిగారు ఋజుమకట్టారు.[6] గాని పెదపాటి జగ్గన్న ప్రబంధరత్నాకరంలో ఇచ్చిన పద్యాల వల్ల మల్లయ్య రేవతీ పరిణయమే వ్రాసినట్టు తెలుస్తూంది.[7] లక్షణాపరిణయాన్ని కూడా అతడు వ్రాశాడేమో పరిశోధించాలి.

3. **పూసపాటి తమ్మరాజు:**– శ్రీకృష్ణుడు ఎనమండుగురు భార్యలనేకాక పదహారువేలమందిని కూడా చేపట్టాడు. ఇది 'నరకాసురసంహారం' తరువాత జరిగింది. ఈ గాథను పూసపాటి తమ్మరాజు శ్రీకృష్ణవిజయం అనే అయిదాశ్వాసాల కావ్యంగా వ్రాసి బెజవాడు కనకదుర్గకు అంకితం ఇచ్చాడు. ఈ రాజకవి మాధవవర్మ, మైలమభీముడు మొదలైనవాళ్ళ సంతతిలోనివాడు. 89 పద్యాలలో తన వంశావళిని విపులంగా వర్ణించాడు. పూసపాటి రాజులు మొదట విజయనగరం కొలువులో ప్రౌఢదేవరాయల కాలంలో ఉండేవారు తరువాత గజపతులసేనలు నడిపి వాళ్ళతో వియ్యమందారు "మహామండలేశ్వర,

6. భారతి, జనవరి 1952.
7. సమగ్రాంధ్రసాహిత్యం, (1989) - 6వ సంపపుటం.

మహీమండలరాయ, మన్నెసులతాను" బిరుదులు . తొలినుంచీ వారికి ఉన్నాయి. క్రీ.శ. 1458 ప్రాంతాలలో ఉండే ఇమ్మడితమ్మరాజు దగ్గర్నుంచీ ఈ వంశంలోని రాజులు సాహితీప్రియులు. కొందరు గ్రంథాలు వ్రాశారు కొందరు కవులను పోషించారు. ఈ ఇమ్మడితమ్మరాజుకు ఏడవతరంలో, అంటే క్రీ.శ. 1633లో ఉన్న మరోతమ్మరాజే శ్రీ కృష్ణవిజయం రచయిత.

ఇందులో నరకాసురవధ, పదహారువేలమంది శ్రీకృష్ణుని మోహించడం, పారిజాతాపహరణం, పదహారువేలమందితో కృష్ణుని పెళ్లి విపులంగా కవి వర్ణించాడు. కవిత్వం మంచిది. సత్యభామ నరకునితో యుద్ధంచేయడాన్ని అంతకుముందు నాచన సోముడూ, బమ్మెరపోతరాజు గారూ గొప్పగా వర్ణించారు. సత్యభామ ఆ యుద్ధాన్ని పట్టిన దగ్గిర నుంచి 11 పద్యాలలో తమ్మరాజు యుద్ధశోభను వర్ణించాడు.

నవమందహాసకందళలీలహరిచోటనరిచోటనట్టహాసాకురంబు
నమృతంబుజిల్కు నెయ్యపుబల్కు; హరిచాయనరిచాయగోవనిష్ఠురతోక్తి
విరితూపురూపుబిత్తరిచూపు హరిచెంతనరిచెంత శిఖశిఖాభరనిరీక్ష
చటులవిద్యుల్లతానమవృత్తి హరివజ్జనరివజ్జ ననలకీలానువృత్తి
వెలయశృంగారరసమును వీరరసము
నిరుదెసలయందు వెదజల్లు నిగురుబోడి
పోడిమితెరంగుగాంచు గీర్వాణలీల
వేణులాశ్చర్యరసధుర్యవాణులైరి. (శ్రీకృ. 3-92)

సత్యభామలో శృంగారవీరరసాలనేకాక ఇతరఘట్టాలలో కూడా శృంగారవీరరసాలను తమ్మరాజు చక్కగా వర్ణించాడు. ఇదే యుగంలో ఇదే కథను తీసుకొని లింగనముఖి తిరుకామయ్య శృంగారంపేరిట చిత్తమొచ్చినట్టు విచ్చలవిడిగా కలం నడిపించాడు తమ్మరాజుమాత్రం ఇందులో పురాణపాత్రల స్థాయిని తగ్గించలేదు. విప్రలంభశృంగారాన్ని పదహారువేలమంది కన్యల విషయంలో వర్ణించాడు. అక్కడకూడా ఇతర ప్రబంధకవుల పోకడలే పోయాడు. మితిమీరలేదు. అయితే ఇతనికి మోతాదు మించిన శృంగారం వర్ణించడం చేతకాక ఇలా చేశాడను కోరాదు. ఔచిత్యం తెలిసే ఆగాడు. ఋతువర్ణనలో నిశావర్ణనలో తన కాలానికి తగిన ధోరణిలో వర్ణించాడు. శరత్కాలంలో నదులను ఇలా వర్ణించాడు:

జలమునానాట గ్రుంగగా వెలినలరెడు-పలినముల నొప్పు నేరులప్పుడుచెలంగె
బ్రభమరతివేళనిజనితంబస్థలంబు-లొయ్యనొయ్యనప్రకటించునువిదలనగ.
(శ్రీకృ. 2-8)

స్త్రీల జఘనాలను సైకతస్థలాలతో పోల్చడం కవిసమయమే. అయితే ఇందులో

కొంత లాలిత్యం ఉంది. కటువుగా కూడా పూసపాటి తమ్మరాజు వర్ణించగలడు. అంధకారంలో జారసతుల సంతోషాన్ని ఇలా చెప్పాడు:

వదినచెంతనెచంద్రవదనయొక్కతె యొక్కమదనాతురునకు చుంబనమొసంగె
నత్తదాసినభయాత్తగాక యొకతునే మత్తయై యిటునిటోహత్తియుండె
దోడికోడలితోడగూడి చేడియయోర్తు వేరుకకానిచే వీడెమందె
తల్లిసన్నిధిని వొకపల్లవాధర తనవల్లవుకరజాపె బ్రల్లదంబు
మానమనుయొక్క కొరతయ కాని కాని -వనులు తమరెన్ని చేసిన బరులచేరె
గావగావివిచీకటికన్నగలదె-జారపతులకు సంతోషకారణంబు. (శ్రీకృ. 4-81)

జారసతుల సంతోషం అలా ఉంటే ఆ కాలంలోని కవుల సరదాలు వేరే ఉన్నాయి. అవకాశం వస్తే చిత్రకవిత్వ, బంధకవిత్వాలను ప్రదర్శించడం, యమకాలు, శ్లేషలు గుప్పించడం ఆనాటి రివాజు. ఈ కావ్యంలో తమ్మరాజు కూడా భూదేవి చేసిన స్తవంలో చక్ర, ఖడ్గ, పుష్పమాలికా బంధాలు, చతుర్విధకందం, పాదగోపనం, నామగోపనం (శ్రీజయవాటి కనకదుర్గాంబిక అని సీసంలో పాదాల తొలి అక్షరాలున్నాయి). స్రగ్విణీగర్భిత భుజంగ ప్రయాతం, ద్వ్యక్షరం, నాగబంధం గోమూత్రికాబంధం తలకట్ల పద్యం (3:159-169 దాకా)మొదలైనవి చెప్పాడు. శ్రీకృష్ణుని నుతించేటప్పుడు గాని, నిందించేటప్పుడుగాని శ్లేషలో దశావతారాలను చాలాసార్లు పేర్కొన్నాడు. ముక్కుతిమ్మన గారిలాగే అదితిచేత దశావతారాల వర్ణన చేయించాడు.

పూర్వకవులను అనుసరించినా ఉదాత్తంగా రచలచేసే రచయితలలో ఇతడొకడు.

4. చెన్నమరాజు చెన్నమరాజు:- శ్రీకృష్ణుని వివాహాలనేకాక అతని కుమారుల పరిణయాలను కూడా ఈ యుగంలోని కవులు కావ్య వస్తువుగా స్వీకరించారు. శ్రీకృష్ణునికి చారుచంద్రుడనే కొడుకు ఒకడు. అతని కథను చారుచంద్రోదయమనే కావ్యంగా చెన్నమరాజు చెన్నమరాజు అనే కవి వ్రాశాడు. మూడవ వెంకటపతి రాయలవారు క్రి.శ. 1630-1642 సంవత్సరాల మధ్య పృథివీరాజ్యం చేసే రోజులలో కడప జిల్లాలోని గండికోట ప్రాంతాలను పెమ్మసాని వారు ఏలుకొంటూ వుంటే వారి వద్ద చెన్నమరాజు వారి కుటుంబంలోని వ్యక్తులు మంత్రులుగా ఉండేవారు. ఈ చెన్నమరాజువారి ఇంటి పేరు ఆదిలో అన్నచింతలవారు; అయితే ఆ వంశంలో క్రి.శ. 1500 ప్రాంతంలో ఒక చెన్నమరాజుగారనే మంత్రి సుప్రసిద్ధుడయ్యాడు. ఆ కుటుంబానికి ఆయన పేరే ఇంటి పేరు అయింది. ఈయన మనవడికి ఇతని పేరే పెట్టారు. ఈ రెండవ చెన్నమరాజు కవిసార్వభౌముడైన శ్రీనాధునిలాగా 'సమున్నతకవిత్వ విద్యాభ్యున్నతి' పొందినవాడు. అయితే ఇతడు వ్రాసిన గ్రంథాలేమిటో తెలియవు. ఇతని మనుమడికి ఈయన పేరే పెట్టుకొన్నారు. అతడు కూడా కవే అయ్యాడు. సంస్కృతాంధ్ర భాషా విశేష పారపారస్య పరిజ్ఞానధురీణ మాన సాంభోజుడయ్యాడు. 'చారు

చంద్రోదయం' అనే శృంగార కావ్యాన్ని వ్రాసి తన స్వగ్రామమైన తాడిపర్తిలోని శ్రీ గోపాలస్వామికి అంకితమిచ్చాడు.

శ్రీకృష్ణుని పుత్రుడు చారుచంద్రుడు కుముద్వతి అనే రాజకుమార్తెను ప్రేమించాడు. ఆమె రత్నకేతన పురాన్ని పాలించే పద్మాకరునికుమార్తె. ఈమెను పెళ్ళి చేసుకొనడానికి ముందు చారుచంద్రుడు పుష్కరుడనే రాక్షసుని సంహరించాడు. ఈ కథను చెన్నమరాజు అయిదాశ్వాసాలలో చెప్పాడు. ప్రాచీన ప్రబంధకవుల పోకడలన్నీ అలవర్చుకొన్నాడు. పురవీధులలోని సొగటాలాట నిలా వర్ణించాడు:

సంచారించిన గుబ్బచన్నులు చలింపఁ గెంపురాదివ్వెలం
గ్రించుంబోడుల గుంపు సొంపు మదిలో మించఁ దుగా, బార, తీ
సంచా, యిత్తిగె, దచిచక్కునత చౌసంచీ పదీ తొమ్మిదీ
యంచుఁ బల్లవరాజితోడ సొగటాలాడుఁ బురీవీధులన్. (D. 1-512)

పై పద్యం ఎత్తుగడలో శ్రీనాథుని శ్రీడుమార్కు ఉంది. 'సంచారించడం' అతని కావ్యకన్యల సొత్తు. సొగటాల పరిభాష మొదట నాచనసోముని కావ్యంలో ప్రవేశించినది (ఉత్తర హరివంశం 3-121). చెన్నమరాజు బాగా అనుకరించగలడని, చక్కగా పద్యం నడిపించగలడని ఉదాహరించిన ఒకటి రెండు పద్యాలవల్ల చెప్పవచ్చు. చంద్రుణ్ణి ఇలా వర్ణించాడు:

కావుల్ గుల్కెడు మేనుతీవెకు పరీతాపంబు గావించు నీ
జీవంజీవమనోజ్ఞమూర్తి యకటా శీతాంశువా? కాదు! శ్రీ
ఖాండైరూపమునంజనభ్రమదమౌభస్మావృతావంగతే
జోవైశ్వానరవిస్ఫులింగము సుమీ చూడఁ దిశాపాయకా! (D - 510)

చెన్నమరాజు కవితలో జీవంజీవమనోజ్ఞత ఉన్నట్టుంది. చదువుతున్నంతసేపూ ఆహ్లాదం ఇచ్చే గుణం పద్యంనడకలో ఉంది. ఈ కవి వెంకటపతిరాయల వారివద్ద నుండి బిరుదధ్వజం, గండపెండేరం, కత్తికుచ్చు, తురాయి మొదలైన బహుమానాలు తెచ్చి తన ప్రభువైన పెమ్మసాని తిమ్మరాజుకు ఇచ్చాడు. 'కుంచ కాళాంజి' పట్టించుకొనే హక్కును వెంకటపతిరాయ లీ కవికి ప్రసాదించాడు. రాయదత్తంబులైన కుళ్లాయి హిదిపాగ ధవళ శంఖాలు పల్లకి తళిచౌకళ్ళు ఇతనికి పెమ్మసాని తిమ్మనాయకుడిచ్చాడు. తన కాలం వాడు సకల సన్మానాలుపొందిన ఈ కవి కృతి అచ్చువడితే నేటి పాఠకులు కూడా అతని పాగలో మరొక తురాయి పెడతారు.

5. పైడి మర్రి వెంకటపతి:— కృష్ణుని కొడుకు కథను చెన్నమరాజు చెప్తే ఈ కాలం లోని మరికొందరు కవులు మరికొందరు పురాణ పురుషుల మనవల కథలను చెప్పసాగారు. ఏ ముహూర్తంలో కేవలకల్పనాకథలు కృత్రిమరత్నాలని భట్టుమూర్తి చెప్పాడో గాని

మనకవులు ఆద్య సత్కథల కోసం ఎగబడి పురాణ పురుషుల వంశంలో ప్రతి ఒక్కనికి పెళ్ళి చేయడం మొదలు పెట్టారు.

అళియరామరాయల వారి ఆస్థానానికి అలంకారమై రాణించడం వల్ల భట్టుమూర్తికి రామరాజభూషణుడనే పేరు వచ్చింది. అతని తండ్రి పేరు ప్రబంధాంకం సూరప్ప. ఆయన కృష్ణదేవరాయల వారి సోదరుని కుమారుడైన వెంకటపతిరాయల సభకు వన్నె తేవడంవల్ల వెంకటరాయభూషణుడనే పేరు తెచ్చుకున్నాడు. కృష్ణదేవరాయల వారి ఆస్థానంలో అష్టదిగ్గజాలుండి ఆంధ్రకవిత్వానికే మణిభూషణాలయ్యారు. ఆ కొలువులో ఇంకా ఎందరో విద్వాంసులున్నారు. వారిలో రామరాజు అనే కవి కూడా ఒకడున్నాడు. ఈయనకి కృష్ణ రాయభూషణుడనే బిరుదు వున్నట్టుంది. ఇతని సంతతివాళ్ళు కిది ఇంటి పేరయింది. రామరాజుగారి కుమారుని పేరు కేశవుడు. ఆయన కొడుకు పేరు పర్వతరాజు. ఇతనికి ఐదుగురు కుమారులున్నారు. ఈ ఐదుగురూ కవులే. వాళ్ళ వివరాలివి.

(1) పెద పర్వతన్న : ఇతడు సకల సత్కవి పూజ్యుడు; సుకవిత్వ సామ్రాజ్య నిర్వాహకుడు. (2) బోడిపర్వతన్న : ఇతగాడు వివిధ భాషాచార్యుడు; విరచనాచాతుర్య సర్వంకషుడు. (3) తిరుమలన్న : ఇతడు వరవద్య దాకార. వాచా చమత్కారనిరుపమమతిశాలి. (4) కేశవన్న : ఈయన అవధానాలు చేయడంలోను గర్భకవిత్వం చెప్పడంలోను మంచి పేరు సంపాధించుకొన్నాడు. (5) వెంకటప్ప : ఇతడు 'చంద్రాంగదచరిత్ర' మనే ప్రబంధాన్ని రచించాడు. ఈయన వ్రాసిన ఈ కావ్యంలోని ఒకే పద్యం వల్ల ఈ కృష్ణరాయభూషణుని వంశంలోని యిందరు కవుల గురించి తెలుస్తోంది. వెంకటపతి వ్రాసిన కావ్యం తప్ప ఈ కుటుంబంలోని కవులు వ్రాసిన గ్రంథాలేవీ లభించ లేదు. ఈ వెంకటపతి పైడిమఱ్ఱి పద్మనాభయ్యగారి శిష్యుడు. ఆయన సకల శాస్త్ర పండితుడు. ఏదో యజ్ఞం చేశాడు. ఈ గురువుగారి ఊరి పేరే శిష్యుని పేరుతో కలిపి ఈనాడు సాహిత్య చరిత్రకారులు. పైడిమఱ్ఱి వెంకటపతి అని పేర్కొంటున్నారు. ఇతడు తన అన్నలగురించి, తనగురించి చెప్పుకొన్న పద్యం ఇది:

సకలసత్కవిపూజ్యసుకవిత్వసామ్రాజ్యనిర్వాహకుడు పెద్ద పర్వతన్న
వివిధభాషాచార్యవిరచనాచాతుర్యసర్వంకషుడు బోడి పర్వతన్న
వరవద్యదాకారవాచాచమత్కారనిరుపమమతిశాలి తిరుమలన్న
అవధానకృతిగర్భకవితాచ్ఛసందర్భకీర్తితప్రజ్ఞుండు కేశవన్న
తనకు నన్నలుగాగను దనరుగృష్ణ-రాయభూషణకులరామరాజతనయ
కేశవాత్మజపర్వతాధీశు వేంక-టాద్రి నీకావ్యమేనిత్తు నంకితముగ.

(చంద్రాంగదచరిత్ర, పుట7)

ఈ కావ్యాన్ని పైడిమఱ్ఱి వెంకటపతి శ్రీరామునికి అంకితం యిచ్చాడు. ఇది ఆశ్వాసాల ప్రబంధం. నలచక్రవర్తి మనుమడు సీమంతిని అనే రాజకుమార్తెను

వివాహం చేసుకోడం ఇందులోని యితివృత్తం. ఇది స్కందపురాణంలోని బ్రహ్మోత్తర ఖండంలో ఉంది. మూలంలో యిది సోమవార మహాత్మ్యాన్ని ఉగ్గడిస్తుంది. అయితే వెంకట పతి దీనిని తన కావ్యంలో చాటలేదు. ఈ పుస్తకంపై పరిశోధనలు చేసి పట్టికలు తయారు చేసిన బ్రౌనుదొరగారి పండితులు ఆదిలో యిలా వ్రాశారు: ఈ కావ్యం స్కాందంలో బ్రహ్మోత్తర ఖండమందు సోమవార వ్రత మహాత్మ్యమందు 30-31 ఈ అధ్యాయములలో నుంచి పుట్టినది. ఈ కథ కొంచెం భేదముగా నున్నది. మెట్టుకు గీర్వాణంలో సాంగంగా ఉన్నది. ఈ కావ్యంలో వివాహపర్యంతము ఉన్నది."[8]

ఈ ప్రబంధాన్ని ప్రామాణికంగా ఎన్నుకొని, ఇందులోని పదాలకు పట్టికలు వ్రాయించి బ్రౌను దొరగారు తమ నిఘంటువులో వాడుకొన్నారు. బహుజనపల్లి సీతా రామాచార్యులుగారు కూడా పైడిమర్రి వెంకటపతిని ప్రామాణికంగా స్వీకరించారు. ఇతణ్ణి నాల్గవ తరగతి కవిగా పరిగణించారు. శబ్దరత్నాకరంలో యితని ప్రమాణాలు యిచ్చారు.

ఈ చంద్రాంగదచరిత్రంలో చరిత్ర అట్టే లేదు. అష్టాదశ వర్ణనలు కోకొల్లలుగా ఉన్నాయి. ముఖ్యంగా ఋతువర్ణన లెక్కువ. ద్వితీయాశ్వాసంలో వేసవి 19 పద్యాలలో వర్ణించాడు. చతుర్థాశ్వాసంలో మిగిలిన ఐదు ఋతువులను 84 పద్యాలలో వర్ణించాడు. అంటే మొత్తానికో శతకానికి పైబడ్డ పద్యాలలో యితడు ఋతు సంహారం చేశాడు. వానాకాలం నాటి చప్పుళ్ళలో డుబుడక్కలాడినిలా వర్ణించాడు:

ధాకదలిర్పుముబ్బు డుబుడక్క మెఱుంగు మెఱుంగుపట్టు నం
జోక బలాకికాసమితి బుక్కలనామపురేకనెమ్మిఁబ
ల్కేక సరోజభేకముల కీడును మేలును దెల్పు కూకగా
జోకఘనాఘనంబురహి జొచ్చె మహిం డుబుడక్కలవాడనన్. (చంద్రా. 4-6)

వనవిహారం చేస్తున్న నాయిక చెలికత్తెల తోటలోని దృశ్యం పీర్లగుండం తొక్కుతున్నట్టనిపించిందట. ముల్లాలు ఖురాను చదవడం, నీళ్ళు జల్లడం, పీర్లను పట్టుకొని నిప్పుతొక్కడం బాగా రూపించాడు.

లలనామావియలాకవంతునిరోజాల మొగ్గపూముల్కిని
చ్చలవుం దుమ్మెద గుబ్బపూరజవు నేజా నిల్పిపైకారవం
బుల ముల్లా పఠియింపుచున్ మధుజలంబుల్ జల్లివేగాద్భుభా
నులచేజైత్రవుసైదుజీర్ణదళపవుహ్నుల్ గంటి త్రొక్కింపగన్. (చంద్రా. 4-208)

జలకేళి చేస్తూ ఈ యువతులు యమకంలో మాట్లాడుకొంటారు.

కవితాలీలల సంచరించుమనలంగట్టా విచారింపవే

8. మద్రాసు ప్రాచ్యలిఖితగ్రంథాలయంలో ఈ ప్రతి ఉంది. సంఖ్య D.500.

కవితాభంగము పొందజేసె విధి యీ కంజాకరంబంచు క్రమ
క్కవితావృత్తములొచు మిత్రగతియే కాంక్షించి యీచక్రవా
కవితానమ్ములు వీవవెచ్చెలులు వేర్కు ల్కింఅ గన్గొంటిరే? (చంద్రా. 4-242)

కథానాయిక సీమంతిని విరహబాధ నొందుతున్నప్పుడు చంద్రుణ్ణీ, మన్మథుణ్ణీ తిట్టిన తిట్లు కొన్ని మామూలువే అయినా అక్కడక్కడ హాయిగా ఉన్నాయి. చంద్రుణ్ణి ఇలా దూషించారు:

హరువరకాలంకోటబడి – శిరమునకుఁ జెదలె నీదు సితఖండముచం
దురయది వెలవడవేరుఁ – దొరలెదు ఖలినీరు గాంగతోయము పేరన్.
(చంద్రా. 5-75)

మన్మథుడు లక్ష్మీపుత్రుడు. అతణ్ణి నిందించిన విధంలో తెలుగుతనం ఉంది.

కలవారి బిడ్డలైనఁ–గలిగి భుజింపవలెగాక గర్వించి యనా
థల వేపుదురే మదనా–మలయుచు మతి నీదు మదము మంటఁగలియన్.
(చంద్రా. 5-92)

ఈ కావ్యంలోని పాత్రలకేకాక, కవికికూడ తిట్లు బాగా వచ్చు. కుకవులను గ్రామసింహాలన్నాడు. ధరణీపాలసభలలో సుకవులు చరించాలంటే ఈ కుక్కలను విజనచోదండాలతో బెదరగొట్టాలట.

ఉసికొల్ప శబ్దంబు లోకకొన్ని వచరించి క్రూరమార్గాన్వేషరూఢి గాంచి
యర్థచోరక్రియాహారిత బెమపొంది కడిమిమై పట్టువట్టెదల నరిగి
ఘనపాకశయ్యలేకడలేక చరియించి వడిమీరు కలవార్త వలన మించి
రసదాశి సరిపదరచనగానకపోల్పియనువైన తలంపులు గనక నిల్పి
యదరుకాకవిగ్రామసింహములుగనియ
నతులు విజనచోదండసంహతులబెదరు
నరునకుండిన ధరణీపాలసభల
కల్గగబోరక సుకవులు మెలగుటెట్లు ? (చంద్రా. పీఠిక, 16)

పైడిమర్రి వెంకటపతి ఏ ధరణీపాలుని సభలో మెలగినవాడో తెలియదు. ఇతని గురించిన ఇతరవివరాలేమీ తెలియవు. ఇతనికావ్యాన్ని 1897 లో అముద్రితగ్రంథ చింతామణి పత్రికాధిపతి పూండ్ల రామకృష్ణయ్యగారు ప్రకటించారు.[9] వారు వెంకటపతికాలంగురించి వీరేశలింగంగారితో ఏకీభవించలేదు. కందుకూరివారు ఇతణ్ణి 1700

9. ఈ పుస్తకాన్ని, దీనితోపాటు చాలా అమూల్యమైన ప్రాచీన ప్రచురణములు దయతో నాకు ఇచ్చిన మిత్రులు శ్రీ వేలమూరుల శ్రీకృష్ణమూర్తి గారికి చాలా కృతజ్ఞుణ్ణి.

ప్రాంతాల కవిగా పరిగణించారు.[10] దానికి వారు చూపిన ఆధారం ఈ కవి చేసిన ప్రయోగాలను అప్పకవి స్వీకరించక పోవడమే. అయితే దానితో మిగతా పరిశోధకులు అంగీకరించడంలేదు. చాగంటివారు ఇతడు క్రీ.శ. 1650 ప్రాంతాలవాడని భావించారు.[11] వెంకటపతి ముత్తాత కృష్ణదేవరాయలవారి కాలంలో ఉన్నాడు కనుక తరానికి పాతికేళ్ళు లెక్కపెడితే వెంకటపతి క్రీ.శ. 1630 ప్రాంతాలవాడు అవుతాడు. పైడిమర్రి వెంకటపతి క్రీ.శ. 1630 ప్రాంతాలవాడు అవుతాడు. పైడిమర్రి వెంకటపతి ఎప్పుడు జీవించినా అతని కావ్యంలోని కొన్ని పద్యాలు ఎప్పుడూ జీవిస్తాయి.

6. మట్లకుమారఅనంతరాజు:— విజయనగర సామ్రాజ్యం ఆరిపోకుండా స్నేహంతో, విశ్వాసంతో సేవచేసిన అమర నాయకులలో మట్లవారు చాలా ముఖ్యులు. వీరు కర్నూలు మండలంలోని సిద్ధవటం పొత్తపి సీమలను ఏలుతూ ఉండేవారు. ఈ రాజవంశంలో అనంత రాజనే ప్రసిద్ధుడు స్వయంగా కవి. కాకుత్థ్సవిజయం అనే కావ్యాన్ని వ్రాశాడు. ఈ అనంత రాజుగారి పేరే అతని మనుమడికి కూడా పెట్టారు. తాతామనమళ్ళను గుర్తించడానికి వీలుగా పౌత్రుట్ట్ల కుమారఅనంతరాజు అని వ్యవహరించేవారు. ఈ మనవడుకూడా కవే. తాతగారు సమరాలలో విజయాలు, సాహిత్యంలో గ్రంథాలు సాధిస్తున్నప్పుడు మనుమడు సంగీతపాండిత్యాలలో పన్నెకెక్కాడు. క్రీ.శ. 1605 కు ముందే అతడు ప్రాజ్ఞుడయినాడు. వైదికాగ్రేసరు అతనిని సాక్షాత్తూ సరస్వతీదేవి అవతారం అనేవారు. పాండిత్యంలో శేషుణ్ణి మించినవాడు అని పొగిడేవారు. కుమారఅనంతుడు కుముద్వతీకళ్యాణమనే కావ్యాన్ని వ్రాశాడు. శ్రీరాములవారి కుమారుడు కుశుడు కుముద్వతి అనే రాజకుమార్తెను పెళ్లాడడం ఇందులోని విషయం. ఈ కావ్యం అసమగ్రం. అముద్రితం. ఈ కావ్యాని కొక తాళపత్రప్రతి అడయారు లైబ్రరీలో ఉంది (సంఖ్య 75056). ఈ తాటాకుల పుస్తకంలో 39 కమ్మలు న్నాయి. చివరి కమ్మలు కొన్ని చిరిగిపోయాయి. అక్కడక్కడ శైథిల్యాలున్నాయి. ఇదెన్ని ఆశ్వాసాల కావ్యమో తెలియదు. తృతీయాశ్వాసం వరకు గ్రంథం లభిస్తుంది. దీనిలోని గద్యవల్ల కుమారఅనంతుడు వెంకటాచలంనుండి శ్రీశైలందాకా ఉండే మధ్యదేశంలో ప్రతిగ్రామంలోనూ మృష్టాన్న సత్రాలు వేయించాడని తెలుస్తుంది. ఇతడు తన కవిత్వం ఎలా ఉంటుందో ఒక పద్యంలో చెప్పాడు.

> మల్లినవవల్లిమ-త్తల్లినుమవేల్లితాచరసాగర్థ్యే
> ద్యల్లీవాధికసారభ-హల్లీసకముల్ కుమారనంతునికవితల్. (అ.లై. 32-55)

హల్లీసకాలవంటి కవితలు వ్రాస్తానని చెప్పుకొనే కుమారనంతుడు తన కావ్యాన్ని వాణీరసరూఢం చెయ్యాలని ఆశించాడు. ఈ కావ్యం సంపూర్తిగా లభించకపోవడం దురదృష్టం. దొరికినంత గ్రంథమైనా జాగ్రత్తగా పరిష్కరించడానికి 'మైక్రోఫిలిం' ప్రతిని తీయించుతున్నాను. బాగా పరిశోధించాక ఈ కావ్యం రసారూఢమో, కాదో చెప్పవచ్చును.

---

10. ఆంధ్రకవులచరిత్ర, మూడవభాగం, పుట 28.
11. ఆంధ్రకవితరంగిణి, 11వ సంపుటి, పుట 190.

7. దివి రమణయ్య:– రసవంతమైన కావ్యాన్ని నిర్వచించే సంస్కృతంలో అలంకార శాస్త్రగ్రంథాలకు కరువులేదు. తెలుగులోకూడా ఎందరో వాటిని రచించారు. అయినా ప్రతితరంలోనూ ఒకరు కొత్తగా ఏదో ఒక అలంకారశాస్త్రాన్ని అనువదించాలనుకొంటారు. కుతుబ్షాలు గోలుకొండను, తీరాంధ్రాన్ని పాలించే రోజులలో అమరావతిసంస్థానానికి వాసిరెడ్డివారు ప్రభువులుగా ఉండేవారు. ఈ కుటుంబంలోని రామలింగంగారు శృంగారదామం అనే అలంకారగ్రంథాన్ని తెలుగులో చేయించాలనుకొన్నారు. దివి రమణయ్య అనే కవిని దీనికి పురమాయించారు.

ఇలనవరసములలోపల-బలువగుశృంగారరసము భావజ్ఞులకున్
తెలివిపడనాయికామణి-లలనల నేర్పరిచి లక్ష్యలక్షణరీతిన్
శమదమయుక్తివంతుడవు సాగరరాజతనూభవామనో
రమణకటాక్షలబ్ధరమ్యుడ వీవు రసప్రమాధురీ
క్రమరసమంజరీమధురకావ్యము తెల్గొనరించి చెప్పుమీ
రమణకవి సుధామధురసత్కవిరంజితరాజపుంగవా. (శృంగా. 1-20, 21)

వాసిరెడ్డిప్రభు ఇలా పురమాయించాక దివి రమణకవి 195 గద్యపద్యాలలో రసమంజరిని తెనిగించి శృంగారదామం అని పేరు పెట్టాడు. ఇది రెండాశ్వాసాల కావ్యం. ప్రథమాశ్వాసంలో (1) స్వీయాదినాయికా నిర్ణయం (2) ధీరాదిగుణప్రకారం (3) దివ్యాదివ్యాదిజాతిభేదాలు (4) జ్యేష్ఠాకనిష్ఠాదిస్నేహభేదాలు (5) సముదాయగుణరీతులు (6) షోడశ నాయికానిర్ణయం అనే ఆరువిభాగాలున్నాయి. ఇది 125 గద్యపద్యాలలో చెప్పాడు. రెండో ఆశ్వాసంలో (1) అష్టవిధనాయికాప్రకరణ (2) సఖీదూతికాలక్షణాలు ఉన్నాయి. ఈ అలంకారశాస్త్రాన్ని దివి రమణయ్య మంగళగిరిలోని పానకాలస్వామికి అంకితం ఇచ్చాడు. ఆ దేవుడు వాసిరెడ్డివారి కులదైవం. ఈ కావ్యం లలితచమత్క్రియా పదవిలసితమని వాసిరెడ్డి రామలింగయ్య భావించాడు (1-22). కాని ఈ కవి నిర్దోషమైన పదప్రయోగాలు చేయలేదని వీరేశలింగం గారు భావించారు.[12] ఈ అలంకారశాస్త్రం అముద్రితం. దీని ప్రతి ఒకటి మదరాసు ప్రాచ్యలిఖితగ్రంథాలయంలో ఉంది D 796 నంబరుగల పుస్తకంలో నాలుగైదు ఇతర కావ్యాలతో పాటు ఇదికూడా ఉంది.

8. రాజవేలు సుబ్బారాయుడు:– అలంకారశాస్త్రాలు ఏం చెప్పినా, అలాంటివి ఎన్ని చదివినా ప్రతిభలేని కవి కల్పనా కావ్యాలు రచించలేడు. మన సాహిత్యంలో కేవల కల్పనాకథలకు పింగళి సూరపరాజుగారు ఆద్యులు. ఆయన కళాపూర్ణోదయం రచించి ఆంధ్రసాహిత్యంలో కొత్త ఘంటాపథాన్ని నిర్మించాక ఆ త్రోవలో పయనించిన వాళ్లెవరూ మన దృష్టికి కొట్టవచ్చినట్టు కనపడరు. అయితే కొందరు కవులు ఎలుగెత్తి అబాటనే తాము సాగుతున్నట్టు చాటుకోకపోలేదు. రాజవేలు సుబ్బారాయుడనే కవి జయ

12. ఆంధ్రకవులచరిత్ర, 3వ భాగం, పుట 72.

విజయాభ్యుదయ మనే కల్పనాకథను వ్రాసి, పింగళి సూరపరాజుగారే తనకు మార్గదర్శి అని ఇలా చెప్పుకొన్నాడు:

ఘను డాపింగళిసూరపార్య కవిలోకశ్రేష్ఠు డెంతో రహిన్
మునుజెప్పెన్ విదితాంధ్రభాషను గళాపూర్ణోదయగ్రంథమున్
వనవీధిన్ గజబృందములు చనిన త్రోవం జీమ లిచ్చారతిం
జనునే తద్గతి నే నొనర్తు కృతి శేషాద్రీశు కారుణ్యతన్.

కథాకల్పనలోను, పేర్లు పెట్టడంలోను ఇతడు పింగళి సూరపరాజు గారిని అను కరించినా చాతుర్యంలో ఇతని కావ్యం కళాపూర్ణోదయానికి సాటిరాదని పుస్తకాన్ని చూసినవాళ్ళు భావిస్తున్నారు.[13] ఇతని జయవిజయాభ్యుదయం నాకు దొరకలేదు. ఇతని ఇతరగ్రంథాలు దేశానికి లభించలేదు. అయితే ఆ పుస్తకాల పేర్లు తెలుస్తున్నాయి. కవి తన గురించి ఇలా చెప్పుకొన్నాడు:

గంభీరశబ్దగుంభనాచాతురి మెఱయు చిత్రాంగదాపరిణయంబు
రమణవాగ్ధాటిని రాఘటవిస్ఫూర్తిగరుడాంజనేయవాగ్వాదకథయు
శృంగారమృదువాక్యసంగతిద్విపదకావ్యముగా సుదంతావివాహకథయు
సరసకృష్ణార్జున సంవాదమహాప్రబంధమును గవిజనానందముగను
వెలయ నొనరించినాడ నార్వేలవంశ-వననిధిసుధాకరుండ శ్రీవత్సగోత్ర
సంభవుడు రాజవేల్పురీస్థానవరుడ-రసికజనరంజనుడ సుబ్బరాయకవిని.

ఈ రాజవేలుపురం కర్నూలుజిల్లా సిరిసిల్ల తాలూకాలోని రాజోలు కావచ్చును. తనకు గంభీరశబ్దార్థగుంభనా చాతుర్యం, వాగ్ధాటి, శృంగారమృదువాక్యరచనాశక్తి ఉందని చెప్పుకొన్నాడు. ఇతనికి శబ్ద శాస్త్ర లక్షణజ్ఞానం కల్పించిన విద్యాగురువు పేరు రమణయ్య. పరాశర వెంకటభట్టరు దీక్షాగురువు. ఈ కవికాలాన్ని నిర్ణయించడానికి పరిశోధకులకు ఆధారాలు దొరకలేదు. ఇతడు వ్రాసిన ఈ క్రింది కావ్యాల పేర్లే చెప్పుకుని సంతోషించాలి.

(1) చిత్రాంగదాపరిణయం. (2) గరుడాంజనేయసంవాదం. (3) సుదంతావివాహం (ద్విపద). (4) కృష్ణార్జునసంవాదం. (5) జయవిజయాభ్యుదయం.

9. వెన్నెలకంటి వెంకటాచలం:— మన సాహిత్య చరిత్రలో కవుల కాలనిర్ణయాలు చేయడమే ఒక పెద్ద సమస్యగా నేటికీ మిగిలిపోయింది. కొందరు కవులు తమ గురించి ఏమీ చెప్పుకోక పోయినా ఈ వంశంలోని అనంతర కవులు చెప్పేదానిని బట్టి కనీసం కాలనిర్ణయమైనాచేయడానికి వీలవుతుంది. మన దేశంలో పండిత కుటుంబాలు చాలా ఉన్నాయి. అయ్యలరాజువారు, తాళ్ళపాక వారు మొదలైన ప్రసిద్ధవంశాలలో వెన్నెలకంటి వారు ఒకరు. "కవిత పుట్టిల్లు వెన్నలకంటియిల్లు" అని వాళ్ళు చాటుకొన్నారు.

13. ఆంధ్రకవితరంగిణి, 11వ సంపుటి. శ్రీ చాగంటి శేషయ్య, పుట 130

విష్ణుపురాణం ఆంధ్రీకరించి ప్రఖ్యాతుడైన వెన్నెలకంటి సూరన్న మలిరాయల యుగం లోని కవి.[14] ఇతని మనుమడి మనవడు సూరపరాజు. ఈయన కడగొట్టు తమ్ముడు వెంకన్న మంత్రి వేజెర్లవారి దగ్గర గుడ్లూరులో మంత్రిగా ఉండేవారు. శ్రీరంగ రాయలవారిని మెప్పించి పంచవన్నెలడాలు తీసుకువచ్చాడు. ఈ వెంకన్న మంత్రి గురించి వాళ్ళ వంశంలోని అనంతర కవి యిలా ప్రస్తుతించాడు:[15]

వేజెళ్ళవ్వరాజావిభవాధిపత్యంబు పూనిన సర్వజ్ఞ పుణ్యమూర్తి
పొలుపొంద నాకృష్ణభూపాలుబాలుని దొరచేసికొని కార్యమరసినడిపె
శ్రీరంగరాయలచే మెప్పుగాని తెచ్చి పంచెవన్నెల డాలు వరగ జేసె
కొండవీటివరద్దుగుడ్లూరిదమకము ఏలించె కృష్ణభూపాలునెమ్మి
సకలప్రపన్నాదరక్షుడై జనుల బ్రోచె- రాజసన్మానములచేత దేజమలరె
బంధుజనములసకలసంపదలదనిపె- మహితయశుడగువెంగనమంత్రియపుడు.

(కవిజీ.పుట 687)

వేజెళ్ళ కృష్ణమరాజు క్రీ.శ. 1600 నుండి నలభై రెండు సంవత్సరాలు గుడ్లూరు పాలించాడు. ఇతడ్ని గద్దె మీద నిల్పినవాడు వెన్నెలకంటి వెంకన్నే. ఈ మత్రి మెప్పించిన శ్రీరంగరాయలు రెండవ శ్రీరంగరాయలు కావచ్చును (క్రీ.శ. 1614-1619). ఈ వెంకన్న మంత్రి పెద్దన్న సూరపరాజుగారి మునుమడి పేరు వెంకటాచల కవి. ఇతడు కృష్ణవిలాసం అనే ప్రబంధం వ్రాసి జలదంకి పట్టణంలో ఉన్న జానకి రామయ్యకు అంకితం యిచ్చాడు. ఈ కావ్యంలో అతడు వెన్నెలకంటి వారి వంశావళిని విపులంగా వర్ణించాడు. తన ముత్తాత గారి ముత్తాతను, విష్ణుపురాణ కర్తను యిలా ప్రస్తుతించాడు:

సూరనకాంతిచే సూర్యప్రకాశుండు వేదాదివిద్యల వెలసినాడు
విష్ణుపురాణంబు వేడుక దెనిగించి విమలయశంబున వెలసినాడు
రాఘారిజనసన్న రమణతో నిచ్చిన యల మొగుళ్ళూరగ్రహార మందె
వెలుగోటి తిమ్మభూవిభునిచే గానియె దానాందోళికాఛత్రమగునదవిని
కవితపుట్టిల్లు వెన్నెలకంటి యిల్లు-ననెడు పౌరుషనామధేయంబు నిలిపె
పరసగుణములు కలిగిన పాదుమకవి-మాననీయుడు సూరనామాత్యవరుడు.

(కవిజీ. పుట 684)

ఈ పద్యంలోని వెలుగోటి తిమ్మ భూపాలుడు మలిరాయల యుగంలో ఉన్నాడు. ఈయన వెలుగోటి రంగనాయకుని కుమారుడు. ఇతని శాసనం ఒకటి నెల్లూరు కనిగిరి

14. సమగ్రాంధ్రసాహిత్యం, (1989) - 6 వ సంపుటం.

15. ఈ సందర్భంలోని పద్యాలన్నీ గురజాడ శ్రీరామమూర్తిగారు తమ 'కవిజీవితాలు'లో ఉదహరించినవే.

తాలుకా దాసాలపల్లి గ్రామంలో ఉంది. దాని కాలం క్రీ.శ. 1538. వెన్నెలకంటి సూరన్న అప్పటివాడే. ఆయనకు ఆరవతరంలో ఉన్న వెంకటాచలం తన తాత, ముత్తాతల నందరినీ వరుసగా పేర్కొన్నాడు. అందుచేత వెన్నెలకంటి సూరన్న గారి కాలనిర్ణయ సమస్య పరిష్కారమైంది. కృష్ణలీలా విలాసంలో వెంకటాచలం తన గురువు ములుగ గురులింగాచారి శిష్యుణ్ణి అని చెప్పుకొన్నాడు. పూర్వ కవుల నిలా స్తుతించాడు:

కాళిదాసుని దిక్కకవినన్నపార్యుని భారవి భవభూతి పాండుమకవి
మల్హణు బిల్హణు మాఘు మయూరుని చోరుని వాచవసోము భీము
పింగళిసూరన్న పెద్దనామాత్యుని పాలుపొంద బమ్మెరపోతరాజు
వంచేటి రంగన్న భాస్కరమంత్రిని వెల్లంకి తాతప్ప మల్లుభట్టు
మహిమమీరంగ నాస్థానమంటపముల-సకలరాజులచేతను సన్నుతింప
బడిన సుకవుల నందర బ్రస్తుతింతు. వింపుమీరంగ గృతిరచియింపభూని.
(కవిజీవితములు, పుట 681)

సంస్కృతాంధ్రకవుల నిలా కలగలిపి చెప్పడం చాలా అరుదు. 'వంచేటి రంగన్న' పేరు గమనించతగ్గది. వెన్నెలకంటి వెంకటాచలం ఈ గ్రంథంలో తాను 'అష్టాంగ యోగములలవడి తన్మయత నంది. యానందించే' వాడనని చెప్పుకున్నాడు. అటువంటి ఆనందం కేవలం ఋషులకే లభిస్తుందని సనాతనుల అభిప్రాయం.

10. చల్లా గురవయ్య:- మన ప్రాచీన ఋషులలో యాజ్ఞవల్క్యుడు చాలా ప్రసిద్ధుడు. అతడు శుక్లయజుర్వేదాన్ని వ్యాపింపచేశాడు. జనకుని ఆస్థానదార్శనికుడు. ఇతని యాధ్యాత్మికోపదేశాలు శతపథబ్రాహ్మణంలోనూ, బృహదారుణ్యకోపనిషత్తులోనూ కొల్లలుగా ఉన్నాయి. ఇతనికి ఇద్దరు భార్యలు. మొదటి భార్య మైత్రేయి; ప్రవృత్తిమార్గాన్ని అనుసరించింది. రెండవభార్య కాత్యాయిని ఆధ్యాత్మిక నిష్ఠతో ఉండేది. యాజ్ఞవల్క్యుడు మైత్రేయితో చేసిన సంవాదం ముఖ్యం అయినది. ఈ ఋషిచరిత్రను ద్విపదకావ్యంగా చల్లా గురవయ్య అనే కవి వ్రాశాడు. ఇందులో ఆరుకాండలున్నాయి. వాటిని కవి ఇలా పేర్కొన్నాడు:

నలలితంబైనట్టి జన్మకాండయును-విలసిల్లుచుండెడు వేదకాండయును
ధృతిమహనీయమైత్రేయకాండయును-ప్రతిభమండెడు పరబ్రహ్మకాండయును
నారూఢితోదుత యజ్ఞకాండయును-శ్రీరమ్యమగు విశ్వజిత్కాండయనగ
నమర పట్కాండంబు లంచితస్ఫురణ-విమలతతోదుత వివరింతు నిపుడు
వరలబ్ధమగు యాజ్ఞవల్క్యవిజయము........... (R. 493)

ఈ ద్విపదకావ్యాన్ని వ్రాసిన చల్లా గురవయ్య బెజవాడదగ్గిర కొండవల్లి నివాసి. ఇతనికి దుర్గావరప్రసాదంవల్ల కవిత్వం వచ్చిందట. బాలసరస్వతి అనే బిరుదును

పొందాడు. కొన్నాళ్ళకు కొండపల్లినుండి కొండవీటి దుర్గానికివెళ్లాడు. ఈ దుర్గం ఇంతకుపూర్వం కొన్నాళ్ళు గజపతుల పాలనలో ఉండేది. అప్పుడాగ్రామంలో కొచ్చెర్లకోటవారనే క్షరణాలుండేవారు. వాళ్ళకు గజపతులు మహాపాత్ర బిరుదాన్ని ఇచ్చారు. గజపతులనుండి కొండవీటిదుర్గాన్ని కృష్ణదేవరాయలవారు గెల్చుకొన్నాక కూడా ఈ మహాపాత్రుల కుటుంబంలోని వ్యక్తులు కొండవీటి దుర్గానికి స్థలకరణాలుగా ఉండేవారు. ఎర్రయ్య మహాపాత్రుడు.ప్రజలను బాధపెట్టే సుంకాలను తొలగింపజేశాడు.

> తనరంగ నాచంద్రతారార్కముగను-ఘనముగాబెండ్లిసుంకములుమాన్పించి
> వినుతికెక్కినకీర్తివిజయుండనంగ-నెఱమహాపాత్రుండెలమిజన్మించె. (R. 493)

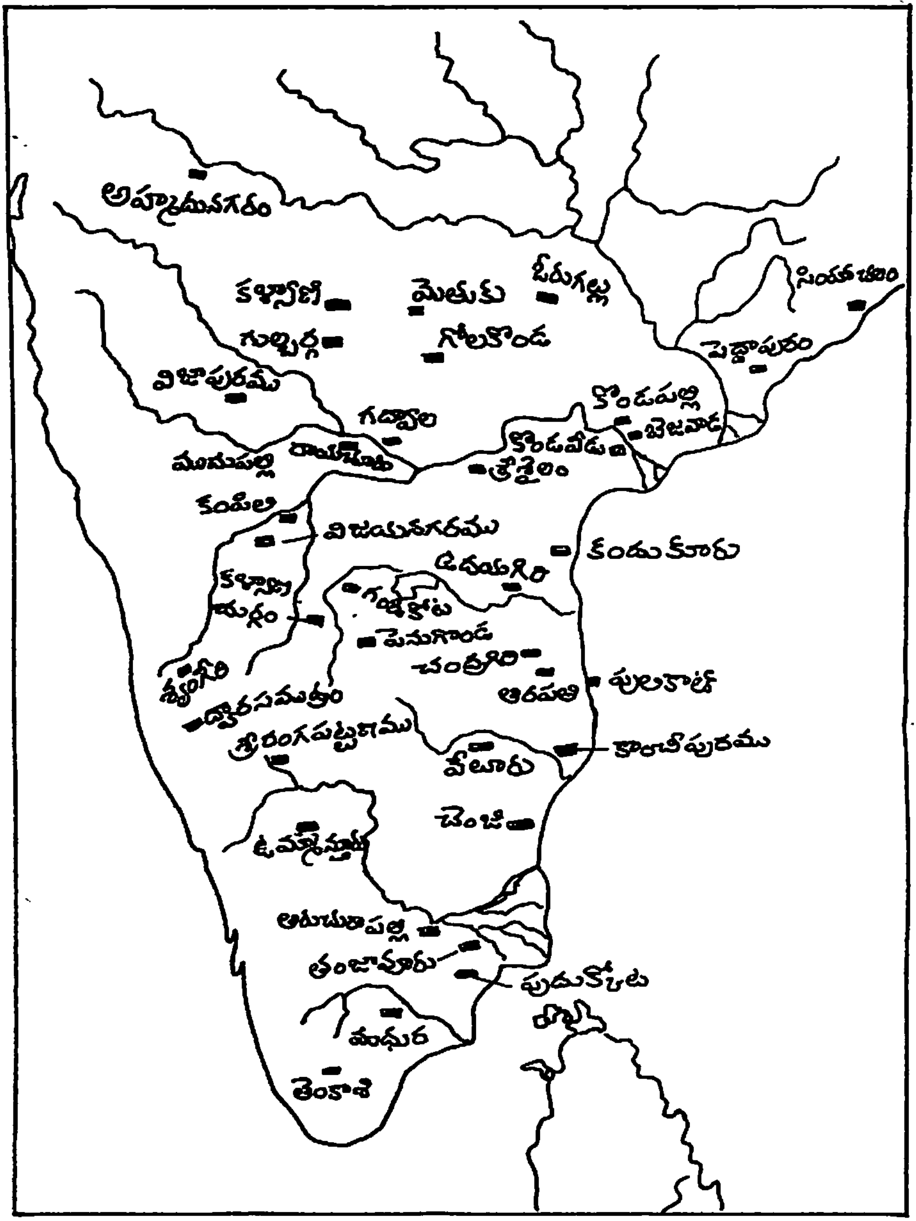
గురవయ్య ఈ ఎర్రయ్యను కీర్తించాడు. ఈ కుటుంబంలో కృష్ణా మహాపాత్రుడు పుట్టాడు. అతని కుమారుడు వెంకటమంత్రి. ఈయన శుక్లయజుశ్శాఖవాడు. యజుర్వేదాన్ని వ్యాపింపజేసిన యాజ్ఞవల్క్య మహర్షి చరిత్రను రచించమని చల్లా గురవయ్యను ఈ కృష్ణాపాత్రుని వెంకటమంత్రే ప్రేరేపించాడు. కవి ఈ చరిత్రను శ్రీ రామునికి అంకితం ఇచ్చాడు. ఇందులో ఆరుకాండలున్నాయని కవి చెప్పినా నాలుగు కాండలే దొరికాయి. అయిదో కాండ అసమగ్రంగాఉంది యాజ్ఞవల్క్యమహర్షి చరిత్రను అనంతరకవి ఘట్టుప్రభువుకూడా రచించాడు. గురవయ్యరచన అముద్రితం.

11. సుగ్గటూరి ముమ్మడి తమ్మప్ప:– మన సాహిత్య చరిత్రలో కొంత మంది గ్రంథాలు అముద్రితాలైతే చాలా మంది రచనలు అలభ్యాలు. పుస్తకాల పేర్లు మాత్రమే తెలిసే రచయితలలో సుగ్గటూరి తమ్మప్ప ఒకడు. అళియ రామరాయలు రాయసామ్రాజ్యాన్ని నిర్వహిస్తున్న కాలం నుంచీ మైసూరులోని 'కోలారు' ప్రాంతాలలో హస్కోట, ఆనెగల్లు ప్రదేశాలను సగటూరు కుటుబంలోని వాళ్ళు పాలిస్తూ వచ్చారు. వీళ్ళ వంశానికి మూల పురుషుడు దేవయ్య. ఈయన సుజ్ఞానమూర్తి కరుణా కటాక్షాల వల్ల అభ్యుదయం పొందాడు. అతని మనుమడి పేరు తమ్మరాజు. ఈయన క్రీ.శ. 1560-75 దాకా రాయసామంతునిగా పెనుగొండపై దాడి చేసినప్పుడు తురకల్ని యితడు కొట్టాడు. కర్ణాటపతిని మెప్పించి 'చిక్కరాయ' బిరుదాన్ని, గరుడ చిహ్నాన్ని అందుకొన్నాడు. ఈయన జడలతోనే పుట్టాడని ప్రతీతి. ఇతని భార్య పేరు వీరాంబ. వీళ్ళకి యిమ్మడి తమ్మప్ప జన్మించాడు. ఇతడు కూడా తండ్రి లాగే శూరుడు; శైవుడు, భీమాది దుర్గంపట్టుకొన్నాడు. కర్ణాటకస్వామి ద్రోహాలను నాశనం చేసి రాయలను మెప్పించి స్వర్ణవృషభ వీరభద్ర లాంఛనాలను బహుమతులుగా స్వీకరించాడు. ఇతని భార్యపేరు వెంకటాంబ. వీరికి పుట్టిన బిడ్డకు కూడా తమ్మప్ప అని పేరు పెట్టారు. ఈ కుటుంబంలోని ఆ పేరింటి వాళ్ళలో మూడవవాడు కనుక యితణ్ణి ముమ్మడి తమ్మప్ప అంటారు (ఇతని కాలం క్రీ.శ. 1614-1630). ఈయన శైశవంలోనే మూడు భాషలలో మంచి వైదుష్యాన్ని సంపాదించాడు. మీసకట్టు మొలుస్తూ ఉండే కాలంలో కుమారార్జునీయం అనే ఆంధ్ర కావ్యం

వ్రాశాడు. ప్రౌఢవయస్సులో సుందరేశచరిత్ర అనే తెలుగు కావ్యం రచించాడు. తరువాత ఆశువుగా కన్నడంలో ఒక యక్షగానం చెప్పాడు. పిమ్మట కౌముదీవ్యాఖ్యానం అనే రచన సంస్కృతంలో చేశాడు ఆ పిమ్మట బ్రాహ్మణులచేత శివదర్పణ మనే గ్రంథాన్ని సంకలనం చేయించాడు. ఇతని ఆస్థానంలోని ప్రజల కోరిక మీద కన్నడ భాషలో శంకర సంహితను రచించాడు. ఈ కవి గురించి లూయిన్ రైసు దొరగారు మొదట తెలియజేశారు.[16] ఇతడు వ్రాసిన తెలుగ గ్రంథాలు ఏ ఒక్కటీ దొరక్కపోవడం దురదృష్టమే.

---

16. Epigraphica Carnatica, Vol. IX, 10905, Pq. 25, 26.

నాయకరాజులనాటి దక్షిణదేశము

11. కృష్ణాధ్వరి, శ్లేష కవులు

జాతివార్తా చమత్కారాలున్న ప్రబంధాలనే మెచ్చుకునే నాయకరాజుల హయాంలో కేవలం పాండిత్యప్రకర్షను ప్రదర్శించే రెండర్థాల కావ్యాలను వ్రాసే కవులు కూడా వన్నెకెక్కడం గమనించదగ్గ విషయం..రఘునాథనాయకుని ఆస్థానంలో కృష్ణాధ్వరి అనే కవి ఉండేవాడు. ఆయన నైషధపారిజాతం అనే 'పుణ్యశ్లోకశ్లేష ప్రబంధాన్ని వ్రాసి రఘునాధునికి అంకితంఇచ్చాడు. ఈ రెండర్థాల కావ్యంలో నలచరిత్రను, పారిజాతాపహరణాన్నీ జోడించాడు. ఇందులో అనఘమైన రసార్ద్రతా మృదుపదార్థ చమత్కృతులు, వస్త్వలంకృతులు, ధ్వనిఅష్టాదశవర్ణనలు పరిపూర్ణంగా తాను చెప్పినట్లు కవి భావించాడు (1-3). తన పదకావ్యాలు విద్వత్కవిప్రియాలని తలచాడు(1-13). ఆలంకారికులు తన కావ్యాన్ని చదివి హర్షిస్తారని భావించాడు (1-8). అయితే చేమకూర వెంకటరాజుగారు చెప్పినట్లు పండితులు ఈర్ష్యాళువులు. అందుకే ఆయన తన విజయవిలాసంలో ఇలా వాపోయారు.

ఎందును విద్యమేలెఱుగ లెవ్వ, రెఱింగిన గొంతమాత్రమే
యందును సాహితీరసమహత్త్వమెఱుంగ, రెఱింగిరేని యీ
యందమెఱుంగలే, రెఱిగినవ్వటికీర్ష్య వినిమెచ్చియీయ, రె
న్నందగు నచ్యుతేంద్ర రఘునాథవిభుండె ప్రవీణుడన్నిటన్.[విజయ.పీఠిక. 55]

ఈ పద్యంలో వెంకటరాజుగారు భావించినట్టే కృష్ణాధ్వరికూడా ఒక్క రఘునాథనాయకుడు తనకావ్యాన్ని మెచ్చుకోగలడనీ, ఆరాజు మెచ్చుకొంటే చాలుననీ తప్తి పడ్డాడు. అందుకే ఈ పద్యం చెప్పాడు:

ఆలంకారికహర్షమత్ప్రతికరంబాజానసారస్వత
శ్రీలుండే రఘునాథశౌరి గని హర్షింపంగ నన్యుల్ వృథా
స్థూలంభావుకులైన కొందరు దృథహ్యాతోష్ణతీతాసూచితో
పాలంధుల్ కనకున్న నేమి కుహనాహల్లోహలునలోహలుల్. [నై.పా. 1-8]

ఈ రెండర్థాల కావ్యాన్ని కృష్ణాధ్వరి నిజంగా రఘునాథనాయకుని సంతోషం కోసమే వ్రాశాడు. ఆ సంగతి ఇలా చెప్పాడు:

నైషధపారిజాతహరణద్వికథార్థసమర్థనధ్వని
శ్లేషగతి ప్రబంధము రచించిన మా రఘునాథశౌరి సం
తోషమునందునర్ణ కణకటోదశదిగ్జయశోభితద్యశో
భూషణమైన యీకృతికి ఖూనితి ప్రౌఢి నిగూఢి చెందగన్. [నై.పా. 1-6]

ఈ ద్వ్యర్థికావ్యాన్నే రచిస్తే రఘునాథుడు సంతోషంచెందడానికి తగినంత కారణముంది. పారిజాతాపహరణాన్ని ఆశువుగానూ, నలచరిత్రను ద్విపదగానూ, అంతకు ముందే రఘునాథుడు రచించాడు. ఈ రెండింటినీ, జోడించితే తనప్రభువు సంతోషిస్తాడని కవి భావించాడు. నైషధపారిజాతాన్ని వ్రాయడానికి ముందు కృష్ణాధ్వరి అయిదు కావ్యాలు వ్రాసి రఘునాథునికే అంకితం ఇచ్చాడు. ఈ కొత్త కృతి అయిదుగురు అక్కల చెల్లెలని ఇలా చెప్పాడు:[1]

నవరస 'శ్రీ రఘునాథభూపాలీయ'నామభిమాభాష్టనాయకుండు
....
కళ్యాణ 'కైముదీకందర్ప' నాటక కన్యోద్వహనబద్ధకంకణుండు
అమరుకాహంకారహారిభంగిక 'శృంగారసంజీవనీ' కాముకుండు
తాళచింతామణీపధూతత్పరుండు-మంచిజామాతరఘునాథమనుజచేత
తెలియనైషధపారిజాతీయకృతియు-నేవురక్కల చెల్లెలై హెచ్చుననుచు.

[నై.పా. 1-14]

ఈ పద్యంలోని రెండవ పాదాన్ని బుద్ధిపూర్వకంగానే నేను ఉదాహరించలేదు. దానికి కారణం ఉంది. ఈ పాదంలో గణభంగం, యతిభంగం ఉంది. నైషధపారిజాతీయం అచ్చుపడలేదు. దీని ప్రతి ఒకటి తంజావూరు సరస్వతీమహలు గ్రంథాలయంలో ఉంది. (D172-235). అందులోని పద్యం రెండోపాదం ఎలా ఉందో అలా ముందు పొందుపరుస్తాను.

నైషధపారిజాతావతారికాహృదయకా
వ్యవర్యా స్వయంవర వల్లభుండు. [నై.పా. 1-16]

ఛందోభంగం ఉన్నాసరే వ్రాతప్రతిలో ఉన్న పాఠాన్ని యథాతథంగా ప్రచురించాలి కనుక నైషధపారిజాతం గురించి ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయంవారు తమ కేటలాగులో

1. తంజావూరు సరస్వతీమహలులోని ప్రతినుండి కృష్ణాధ్వరి నైషధపారిజాతం పద్యాలను మిత్రులు ఎన్. వి. రామారావుగారు నాకోసం కాపీచేసి ఇచ్చారు. వారికి కృతజ్ఞుణ్ణి.

క్రీ. శ. 1933 లో పైపాఠాన్నే చూపించారు.[2] సరస్వతీ మహల్‌వారి లిఖితగ్రంథాలను గురించి ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయంలో లాగే మద్రాసు యూనివర్శిటీ వారుకూడా శ్రద్ధవహించారు. క్రీ. శ. 1937 లో తంజావూరిలోని అముద్రిత గ్రంథాలను పరిశీలించడానికి తమ పండితులను విశ్వవిద్యాలయం వారు పంపారు. శ్రీ చల్లా సత్యనారాయణగారు ఇతరగ్రంథాలతోపాటు కృష్ణాధ్వరి నైషధపారిజాతాన్ని పరిశీలించి దానిపై విపులమైన విమర్శకవ్యాసాన్ని ప్రకటించారు.[3] అందులో ఈ సీసపద్యాన్ని ఉదాహరించి రెండవపాదాన్ని ప్రతిలో ఉన్నట్టుకాక, పరిష్కరించి ఇలా ప్రకటించారు:

నైషధపారిజాతావతారికకావ్యపర్యానంయంవరవల్లభుండు.

దీనివల్ల గణాలు సరిపోయాయి గాని కవి వాడిన 'హృదయం' పోయింది. ప్రథమార్ధంలో యతికూడా పోయింది. ఈ పాఠంవల్ల 'నైషధపారిజాతం' అనే కావ్యావతారికను ప్రత్యేకంగా రఘునాధునికి అంకితం ఇచ్చినట్టు తేలుతుంది. అవతారికను ఎవరూ కృతిఇవ్వరు. కాబట్టి ఈ పాఠాన్ని నిరాకరించి వేటూరి ప్రభాకర శాస్త్రిగారు మరొకలాగ సంస్కరించారు. 'దక్షిణదేశమందలి ఆంధ్ర వాఙ్మయములు' అనే వ్యాసంలో కృష్ణాధ్వరిని గురించి విపులంగా వ్రాస్తూ వేటూరివారు రెండవపాదాన్ని ఇలా ఇచ్చారు.[4]

సరసనైషధపారిజాతకావ్యయకావ్య పర్యాస్వయంవరవల్లభు

ఈ పాఠంవల్ల కృష్ణాధ్వరి అంతకుముందే ఒక నైషధపారిజాతాన్ని రచించి రఘునాధునికి కృతిఇచ్చినట్టు భావించక తప్పదు. పూర్వమే ఒకనైషధపారిజాతాన్ని తెలుగులో వ్రాస్తే దాని చెల్లెలు అదే కావ్యాన్ని అంకితం ఇవ్వడం ఎలా పొసగుతుంది? అందుచేత ఆఖరిగ్రంథం ఒక్కటే తెలుగుదనీ, మిగతావన్నీ సంస్కృతగ్రంథాలనీ వేటూరివారు భావించారు. అందుకే ఈ పద్యం ఎత్తుగీతిలోని 'తెలియనైషధ పారి జాతీయకృతియు' అనే పాదంలో 'తెలియ' అనే మాటను 'తెలుగు' అని మార్చాలా అన్న సందేహంలో పడి, ఒక శబ్దార్థకచిహ్నాన్ని ఇచ్చారు. కృష్ణాధ్వరి లోగడ ఒక నైషధపారిజాతాన్ని సంస్కృతంలో చెప్పి అంకితం యిస్తే రఘునాధుడు అప్పుడే సంతోషించి ఉంటాడు. మళ్లా 'ఈ ద్వికథార్థ సమర్థనధ్వని శ్లేషగతి ప్రబంధము' రచించిన మా రఘునాధశౌరి సంతోషము నందునన్ కణక కృష్ణాధ్వరికి రావలసిన

2. A Descriptive Catalogue of Telugu Manuscripts in the Tanjore M.S.S.M. Library, Andhra University Series, No.11, P. 39.

3. Annals of Oriental Research Univesity of Madras, Vol.II. 1937-38, Part I.

4. భారతి రజతోత్సవ సంచిక, 1949, పుట 348-350.

అవసరం లేదు. అందుచేత వేటూరివారి పాఠం ఆమోదయోగ్యంకాదు. పద్యంలోని రెండవపాదాన్ని నిడుదవేలు వెంకటరావుగారు ఇలా ఇచ్చారు.[5]

పారిజాతకథావతారికాహృదయకా వ్యస్యయంవరవరవల్లభుండు.

ఈ పాఠంలో ఛందోభంగం లేదు. తంజావూరు ప్రతిలోని పద్యపాదాన్ని అట్టే మార్చడంకూడా లేదు. 'మా అందరిలోనూ మా నల్ల కృష్ణుడే తెల్లవాడు' అని సామెత చెప్పినట్టు ఉన్న పాఠాలలో ఇదే మెరుగని చెప్పాలి. దీననే మనం స్వీకరించవచ్చునుగాని 1952 లో ఈ పాఠాన్నిచ్చిన నిడుదవేలువారే దీనిని 1960 లో నిరాకరించారు. తమ విపులమైన గ్రంథంలో వేటూరివారి పాఠాన్నే తీసుకొన్నారు.[6] తెలుగు నైషధపారిజాతానికి 'ఏవురక్కలైన' కృష్ణాధ్వరి తొలికృతులన్నీ సంస్కృత కావ్యాలే అని నిడుదవేలు వారుకూడా భావించారు. వేటూరివారి పాఠంలో 'సరసనైషధ పారిజాతకాహ్వాయ' కావ్యం అని కొత్తగా 'సరస'త్వాన్ని చేర్చినా చేర్పడంలో సరసత్వం లేదు. అందుకే కాబోలు భారతిపత్రికలో 'కృష్ణాధ్వరి నైషధపారిజాతీయం'పై వ్యాసం వ్రాస్తూ శ్రీవాత్సవగారు ఈ రెండవ పాదాన్ని ఉదాహరించడంలో నిడుదవేలువారి మొదటి పాఠాన్నే స్వీకరించారు.[7] నాకుకూడా ఇదే బాగున్నట్టుంది. అయితే ప్రస్తుతం మనం ఏదీ తేల్చలేం. నైషధపారిజాతీయానికి ప్రస్తుతం ఒకే ఒక ప్రతి తంజావూరులో ఉంది. మరోప్రతి లేకపోతే పాఠనిర్ణయం కష్టం.

ఇవాళ ఈ రెండర్థాల కావ్యానికి ఒక్కప్రతే దొరుకుతున్నదిగాని ఒకనాడు ఇది ప్రచారంలో ఉందని చెప్పవచ్చును. క్రిందటి శతాబ్ది చివరిపాదంలో అముద్రిత గ్రంథచింతామణి అధిపతులు పూండ్లరామకృష్ణయ్యగారు నైషధపారిజాతీయాన్ని చూశారు. రామరాజభూషణుని హరిశ్చంద్ర నలోపాఖ్యానానికి పీఠిక వ్రాస్తూ కృష్ణాధ్వరి పద్యాన్ని ఒకదాన్ని ఉదాహరించారు. తెలుగులో లభించే ద్వ్యర్థి కావ్యాలకు ఆద్యుడు పింగళి సూరనరాజుగారు; రెండోవాడు భట్టుమూర్తి. ఈ ఇద్దర్నీ పేర్కొంటూ కృష్ణాధ్వరి ఈ పద్యం చెప్పాడు:

ప్రేమములేమియుంగనమి పింగళిసూరనరామరాజుస
ద్భూషణభాషితంబులగు పుష్యకథాద్వయసంగ్రహోద్భుతుల్
శ్లేషకృతుల్ ప్రసిద్ధి గని శ్రీరఘునాథనృపాలమౌళినా
నైషధపారిజాతకృతినాయకరత్నము జెంది హెచ్చగన్.

---

5. వావిళ్ళ వెంకటేశ్వరశాస్త్రిగారి షష్టిపూర్తి సంపుటం, పుట 200.
6. దక్షిణదేశీయాంధ్రవాఙ్మయం, పుట 76.
7. భారతి, డిసెంబరు 1965.

పూండ్ల వారు ఉదహరించిన పైపద్యాన్ని గురజాడ శ్రీరామమూర్తిగారు ఉటంకించారు.[8] పూండ్లవారు చూసిన ప్రతిలో ఈ సీసంలోని రెండవపాదం ఎలా ఉందో తెలియదు. ఇవాళ నైషధపారిజాతీయానికి వేరే ప్రతులు దొరుకుతాయో లేదో చెప్పలేం. ఈ కృతిని వ్రాసి దానిని నాయక రత్నాన్ని చేయకముందు కృష్ణాధ్వరి రచించిన ఇతర గ్రంథాలు మనకి నేడు దొరకవు. వాటి పేర్లు (1) రఘునాథ భూపాలీయం (2) పారిజాతకధ (3) కళ్యాణ కందర్పనాటకం (4) శృంగార సంజీవని. (5) తాళచింతామణి.

ఇన్ని గ్రంథాలు వ్రాసినట్టు చెప్పుకొన్నా, కృష్ణాధ్వరి ఈ కావ్యంలో తన జీవితం గురించి ఏమీ చెప్పుకోలేదు. నైషధ పారిజాతీయం కూడా సమగ్రంగా లభించలేదు. ఈ కావ్యంపై మొదట విపులంగా చల్లావారు వ్యాసం వ్రాసి ఇందులోని సొగసులు చూపించారు. చెప్పవలసిన వన్నీ చెప్పారు. నిడుదవోలు వారుకూడా 'యిట్టి యుత్తమ కావ్యమింతవరకు ముద్రితము కాకుండుట యాంధ్రుల దుర దృష్టము. దీనిని గురించి మద్రాసు విశ్వవిద్యాలయ ప్రాచ్యపరిశోధనాశాఖపత్రికలో చల్లా సత్యనారాయణగారి వ్యాసము చూడదగినది' అని వ్రాశారు.[9] అయితే నిడు దవోలు వారి వ్యాసం చూశాక చల్లావారిది చూడనక్కరలేదు. ఎందుకంటే చల్లావారి వ్యాసంలోని భాగాలు, అధోజ్ఞాపికలతో సైతం, పేరాలకు పేరాలు, పేజీలకు పేజీలు నిడుదవోలు వారి గ్రంథంలో కొల్లలుగా సాక్షాత్కరిస్తాయి.

నైషధపారిజాతాన్ని ఆమూలాగ్రం చదివిన వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు ఈ కావ్యం ఆముక్తమాల్యద రచనాన్ని తలపిస్తోందని చెప్పారు.[10] గూఢంగా వ్యాప్తంగా శబ్దార్థశ్లేషాలంకారాలున్నాయన్నారు. ఈ గ్రంథం గురించి వారు చెప్పిన మరికొన్ని మాటలు వినండి:-

కవి తనే దీనిని వ్యాఖ్యానించిన బాగుగా నుండెడిది. పెక్కేండ్లకు ముందే యధామాతృకముగా దీని ప్రతి వ్రాయించుకొని సవ్యాఖ్యానముగా బ్రకటింప నుత్సాహ పడితిని. కాని పెక్కుచోట్ల శ్లేషచమత్కృతి దుర్గ్రహముగా నుండుటచే నింతదాక దానిని ముగింపజాలకుంటిని.

వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారి వంటి పండితులకే ఈ కావ్యంలోని శ్లేషలు బోధపడలేదంటే ఇంక సాధారణ పాఠకుల సంగతి చెప్పనక్కరలేదు. ఇనుపగుగ్గిళ్ళ

8. కవిజీవితములు, 1955 ముద్రణ, పుట 314.
9. దక్షిణదేశీయాంధ్రవాఙ్మయము, పుట 84, అధోజ్ఞాపిక
10. మీగడతరకలు, పుట 177. (భారతి రజతోత్సవ సంచికలోని వ్యాసమే ఇందులో ఉంది.)

వంటి ఈ కావ్యాన్ని అచ్చువేయిద్దా మనే సంకల్పం ఎందుకు కల్గిందో వేటూరివారిలా చెప్పారు: "దీనిని ప్రకటించుటకు కృష్ణాధ్వరి మీది గౌరవముగాని, శ్లేషకవిత మీది యాదరము గాని, అముద్రిత గ్రంథ ప్రకటనము మీది యౌత్సుక్యము గాని కారణములు గావు. మహనీయుడైన రఘునాథ రాయలమీది యాదరమే యీ ఉద్గ్రంథ ప్రకటనమునకు నన్ను ఉత్సాహపరుచుచున్నది." అని నిర్మొహమాటంగా చెప్పేశారు.[11] రఘునాథుని ముఖం చూసి వేటూరివారు దీనిని అచ్చువేసి ఉంటే వారి పేరును చూసి దీనిని ఆంధ్రులు ఆదరించి ఉండేవారు.

ఈ ద్వ్యర్థి కావ్యంలోని కథల జోడింపును చల్లావారు చక్కగా పొందుపరిచారు. కొన్ని శ్లేషల చమత్కారాలను చూపించారు. కృష్ణాధ్వరిలాగే మరి కొందఱు శ్లేష కవులు బహుళార్థ కావ్యాలను ఈ యుగంలో వ్రాశారు. మహోపాధ్యాయ ఎలకూచి బాలసరస్వతి రాఘవయాదవపాండవీయం అనే మూడర్థాల కావ్యం వ్రాశాడు (D.687). ఈయన మూడు కథలనే జోడిస్తే నాలుగర్థాల కావ్యాన్ని సంపుటీ కరించిన మొనగా డొకాయన ఈ యుగంలోనే ఉన్నాడు. ఆయన శ్లేషకవితా పితామహుడని పేరు కెక్కినవాడట. అతని పేరు గునుగుటూరు వెంకటకృష్ణకవి. ఈయన 'నల యాదవరాఘవపాండవీయం' అనే నాలుగర్థాల కావ్యం వ్రాశాడు. అయితే ఇలాంటి ఫీటు ఇంతకు ముందే మరింగంటి సింగరాచార్యులవారు చేశారు.[12] గునుగుటూరు వెంకటకృష్ణయ్య సంగతి అతని మేనల్లుడు కోడూరు వెంకటాచలం వ్రాసిన 'శివరహస్య ఖండం' అనే కావ్యం వల్ల తెలుస్తుంది (R.80). కోడూరి వెంకటాచలం క్రీ.శ. 1700 ప్రాంతాలలో ఉన్నాడు. అతని మేనమామ ఒకతరం ముందుగా ప్రసిద్ధుడై ఉండి ఉంటాడు.

కృష్ణాధ్వరి ధర్మమా అని ఇప్పుడు శ్లేష కావ్యకర్తల వివరాలు క్రోడీకరిద్దాం:

1. రెండర్థాల కావ్యాలు:

1. రాఘవపాండవీయం	భీమన (నష్టం)
2. రాఘవపాండవీయం	పింగళి సూరపరాజు
3. హరిశ్చంద్రనలోపాఖ్యానం	భట్టుమూర్తి
4. రామకృష్ణవిజయం	మరింగంటి సింగరాచార్యులు
5. నైషధపారిజాతం	కృష్ణాధ్వరి

11. ఈ గ్రంథాన్ని ప్రకటించకుండానే వారు కీర్తిశేషులవడం దురదృష్టం. మిత్రులు వేటూరి ఆనందమూర్తి దీనిని ప్రచురించి తండ్రిగారి అభిలాషను పూర్తిచేస్తే బాగుంటుంది.

12. సమగ్రాంధ్రసాహిత్యం, నవాబులయుగం,

6. రాఘవవాసుదేవీయం,D.688	చిత్రకవి సింగరాచార్యులు
7. రావణదమ్మీయం	పిండిప్రోలు లక్ష్మణకవి
8. యాదవభారతీయం	చెన్నకృష్ణకవి
9. ధరాత్మజాపరిణయం	కొత్తలంక మృత్యుంజయుడు
10. శివరామాభ్యుదయం	పొడూక పెద్దరామయ్య
11. కృష్ణార్జున చరిత్ర	మంత్రిప్రగడ సూర్యప్రకాశం
12. అచలాత్మజాపరిణయం	తిరుమలబుక్కపట్టణం వెంకటాచార్యుడు

2. మూడర్థాల కావ్యాలు:

1. రాఘవయాదవపాండవీయం, D.687	ఎలకూచి బాలసరస్వతి
2. రాఘవయాదవపాండవీయం, R.414	అయ్యగారి వీరభద్రయ్య
3. యాదవరాఘవపాండవీయం	నెల్లూరి వీరరాఘవుడు
4. రామకృష్ణార్జునరూపనారాయణీయం	ఓరుగంటి సోమశేఖరం

3. నాలుగర్థాల కావ్యాలు:

1. నలయాదవరాఘవపాండవీయం	మరింగంటి సింగరాచార్యులు
2. నలయాదవరాఘవపాండవీయం	గునుగుటూరి వెంకటకృష్ణయ్య

12. పెద్దాపురం ప్రభువులు, వారి ఆశ్రితులు

దక్షిణాన మధురలోనూ, తంజావూరులోనూ రాయసామంతులు స్వతంత్ర రాజ్యాలను ఏర్పరచుకొని సాహిత్యసేవచేస్తున్న రోజులలోనే ఉత్తరాన గోదావరి మండలంలో సాగి పోతరాజుగారి వంశంలోని వత్సవాయి చతుర్భుజ తిమ్మరాజుగారు పెద్దాపుర సంస్థానం సంపాదించి పృథివీరాజ్యం ప్రారంభించారు. నాయకరాజులు రాయసింహాసనానికి అణుకువగా ఉంటేపెద్దాపురం ప్రభువులు గోలకొండ సుల్తానులకు మిత్రులుగా ఉండేవారు. చతుర్భుజ తిమ్మరాజుగారు క్రీ.శ. 1555 నుండి 1607 దాకా పాలించారు. వీరి ధైర్యాన్ని మెచ్చుకొని గోలకొండ సర్దారు షేక్ మహమ్మద్‌ఖాన్ పసిడిఖడ్గాన్ని బహుకరించాడు. ఇది ఏ సందర్భంలో ఇచ్చాడో తెలియదు. చతుర్భుజ తిమ్మరాజుగారు 'పెద్దాపురంబున బిరుదాంతపురిలోన యవన వీరుల పరాహతుల చేసె' అని అనంతరగ్రంథాలవల్ల తెలుస్తోంది.[1] అటు తిరుపతివద్దా, ఇటు తూరుపునాట యుద్ధాలలో వారు పాల్గొన్నారు. సమరాలలోనే కాక సాహిత్యసేవలోకూడ ఈ తిమ్మరాజుగారు శ్రద్ధచూపేవారు. ఈయన వద్ద సకల శాస్త్ర ప్రశంసులైన విద్వాంసులు, 'ఉభయభాషాకవిత్వనిర్మాణ' సామర్థ్యం ఉన్న కవులు ఉండేవారు. వారి ప్రధానులు పరతంత్రభేదనప్రభావ కవితావధానులు. నిజానికి చతుర్భుజ తిమ్మరాజుగారికి మిగతా రెండుభుజాలుగా ప్రధానులు ప్రఖ్యాతులయ్యారు.

గుణవిభూషు డేనుగు గుర్వమంత్రి
ధీరుడగు పోలప్రెగ్గడ నూరమంత్రి

---

1. రాయవిలాసం, ఏనుగు లక్ష్మణకవి, 1-69.

కదము రెందు భుజంబులుగాగ బ్రబలె
మహి చతుర్భుజ రహిని దిమ్మప్రభుండు. [R .78]

తిమ్మరాజుగారి కుడిభుజంలాంటి ఏనుగు గురవమంత్రిగారు పండితవంశంలో పుట్టినవారు. వీరి ఇంటిపేరు నిజానికి పైడిపాటివారు. అయితే క్రి.శ. 1500 ప్రాంతాలలోను, అంతకుపూర్వమో పైడిపాటి జలపాలమంత్రిగారు కళింగ గజపతులను మెప్పించి ఒక ఏనుగును, సోమేశ్వర అగ్రహారాన్ని పొందారు. ఏనుగును దానంగా పుచ్చుకొనడం వల్ల పైడిపాటివారికి ఏనుగువారనే ఇంటిపేరు వచ్చింది. ఈ జలపాలమంత్రి మనుమడే తిమ్మరాజుగారి భుజంలాగా ఉన్న ఏనుగు గురవమంత్రి.

గురవమంత్రిగారికి గురురాజయ్య అనే సోదరుడు ఉన్నాడు. ఈయన దిట్టకవి వెంకటయ్యగారి కుమార్తె పేరమ్మను వివాహం చేసుకొన్నాడు. చాలా చక్కని కవిత్వం చెప్తాడు. అంచేత ఈ వెంకటయ్యగారికి దిట్టకవి అనే బిరుదు వచ్చింది గాని వారి ఇంటిపేరు వెణుకుదురుపల్లివారు. దిట్టకవి వెంకటయ్యగారు ఏ గ్రంథాలు వ్రాశారో తెలియదుగాని ఆయనకొడుకు విశ్వనాథం మంచికవి. చిన్నప్పుడే శ్రీరామవిజయం అనే యక్షగానం వ్రాశాడు. తరువాత గౌరీవివాహం అనే ద్విపదకావ్యాన్ని కవిజనశ్రవణసౌఖ్యంగా వ్రాశాడు. యక్షగానాలూ, ద్విపదలే కాక చిత్రకవితలో కూడా దిట్టకవి వెంకటయ్యగారి కుమారుడు దిట్ట. నిరోష్ఠ్యప్రబంధంగా హరిశ్చంద్రచరిత్ర వ్రాశాడు. ఒక్క తెలుగులోనే కాక సంస్కృతంలోకూడా వెణుకుదురుపల్లి విశ్వనాథం దిట్టమైన కవిత్వం చెప్పగలడు. దేవభాషలో పారిజాతాపహరణం వ్రాశాడు.

తన బావమరిది–ఇన్ని గ్రంథాలు వ్రాసిన నేర్పరి–హరివంశంలోని ఆశ్చర్య పర్వాన ఉండే శేషధర్మాలను అనువదింపదలచాడని గురురాజు తన అన్నగారైన గురవమంత్రికి చెప్పాడు. తమ్ముని బావమరిదికి రాజసత్కారాలు చేయాలని గుర్వమంత్రి తలచాడు. వెణుకుదురుపల్లివారు దక్షారామంలో ఉండేవారు. చతుర్భుజ తిమ్మరాజాగ్రామం ఏచ్చేసినప్పుడు విశ్వనాథానికి గుర్వమంత్రి రాజదర్శనం చేయించాడు. తిమ్మరాజుగారు కవిని చూసి ఇలా ప్రస్తుతించాడు:

ఏరినీకు సమాను లిప్పటి తటి న్విద్వత్కవిగ్రామణుల్
పారావారపరీతసర్వవసుధాభాగంబునం దున్నట
ద్గౌరీకాంతజటాభటాంతరరటద్గంగాతరంగావళి
భూరిశ్రవ్యఘుళంఘుళధ్వనుల దెల్పు న్నీవచోగుంభనల్. [R.78]

ఆ వచోగుంభనలకు ముగ్ధులై చతుర్భుజ తిమ్మరాజుగారు కవిని 'ఇప్పుడు నీవు చెప్పబూనిన కావ్యంబు శేషధర్మమంకితము చేయు మాపేర ననఘుచరిత అని అర్థించారు. విశ్వనాథం దానిని మూడాశ్వాసాల కావ్యంగా రచించాడు. ఇది కొంతమాత్రమే అచ్చుపడింది. వత్సవాయవారి వంశాన్ని కవి వర్ణించాడు కనుక అవతారికమాత్రమే ముద్రించారట. శేషధర్మాల అముద్రితప్రతి ప్రాచ్యలిఖిత గ్రంథాలయంలో ఉంది [R.78]. వెణుకుదురుపల్లి విశ్వనాథం వ్రాసిన ఇతర గ్రంథాల పేర్లు మాత్రమే తెలుస్తున్నాయి గాని వాటిలో ఏ ఒక్కటీ మిగలలేదు. ఇతని కావ్యాలే కాక ఇతని కుమారుని గ్రంథాలుకూడ దొరక్కపోవడం దురదృష్టం.

వెణుకుదురుపల్లి విశ్వనాథం తన కొడుక్కు తండ్రి పేరు పెట్టుకొన్నాడు. ఆ కుర్రవాడికి తాతగారి బిరుదే ఇంటిపేరు అయింది. దిట్టకవి వెంకటపతి చదవకుండానే సర్వశాస్త్రపాండిత్యం సంగ్రహించాడు. చిన్నప్పటినుంచి ఆంధ్రగీర్వాణభాషలలో కృతులు రచించాడు. విష్ణుపురాణం మొదలైనవి తెనిగించాడు. మిథ్యావాదంలో మనోభయంకరులైన విద్వాంసులను గెలిచాడు. ఇతడేవో లక్షణ గ్రంథాలుకూడా వ్రాశాడుకాబోలు. కూచిమంచి తిమ్మకవి తన సర్వలక్షణ సారసంగ్రహంలో దిట్టకవి వెంకటకవి చెప్పినదానిని ఖండించాడు.

> పదముమొదలనిడుదతుదితద్భవంబుల-రేఫగానిశకటరేఫకాదు
> నిక్కమనుచునుగుణనిధిదిట్టకవివేంక-టార్యవరుడు నుడివె నది హుళక్కి.
>
> [సర్వలక్షణ. 2 శకటరేఫ 10]

దిట్టకవి చెప్పినది హుళక్కి కావచ్చునుగాని ఆయన సుగుణనిధి అని అంగీకరించడం తిమ్మకవి సహృదయతను చాటుతుంది. దిట్టకవి వెంకటయ్యను సమకాలికు లందరూ సమ్మతించారు. వెణుకుదురుపల్లి విశ్వనాథకవిని నుతించిన ప్రతికవీ వెంటనే అతనికొడుకునుకూడా విద్యావిశారదునిగా ప్రశంసించాడు.

వెణుకుదురుపల్లి విశ్వనాథం కొడుకే కాదు, మేనల్లుడు కూడా కవి. ఏనుగు గురవరాజుగారి అబ్బాయిపేరు లక్ష్మణకవి. సరసప్రౌఢవచోవిలాసాలు, ప్రబంధ రచనాదక్షత అలవరుచుకొన్నాడు. మనోజ్ఞశబ్దాలకుదండి, ఉపమానాలకు రెండవ కాళిదాసు, రసనీతి ఉట్టిపడే సూక్తులకు కుండలీంద్రుడని అందరూ మెచ్చుకొనేవారు. ఈయన గీతారహస్యవేది. రసోచితంగా ఇతడు రాజశేఖర చరిత్ర రాశాడు. దీనిని ఎవరికి అంకితం ఇచ్చాడో తెలియదు. దీనికి తరువాత ఏనుగు లక్ష్మణకవి తుల్యానదీమహాత్మ్యం అనే కావ్యాన్ని అర్థగౌరవం కులికేటట్లు రచించాడు. దీనిని వత్సవాయివారి వంశంలోనే కస్తూరిరంగరాజుగారి కుమారుడు జగ్గరాజుకు అంకితం

ఇచ్చాడు. తరువాత పటుచమత్కార గుంభనంతో ద్రౌపదీపరిణయాన్ని రచించాడు. ఈ కావ్యాన్ని పెద్దాపురం ప్రభువు సార్వభౌమ తిమ్మరాజుకి అంకితం ఇచ్చాడు. ఈ తిమ్మరాజుగారు పెద్దాపురసంస్థానం సంపాదించిన చతుర్భుజతిమ్మరాజుగారి పెద్దమనుమడు. ద్రౌపదీపరిణయాన్ని అంకితం పుచ్చుకొని సార్వభౌమ తిమ్మరాజు గారు ఏనుగు లక్ష్మణకవిని బాగా సత్కరించారు. అశ్వాలూ, మణిభూషణాలూ, అందలాలూ ఇచ్చి పెద్దాడ కరణీకాన్ని ప్రసాదించారు.

ద్రౌపదీపరిణయాన్ని వ్రాసిన ఏమ్మట లక్ష్మణకవి ధ్రువచరిత్రను వ్రాశాడు. దీనిని రాజబంధువు వెంకటరాజుగారి జగ్గరాజుకు అంకితం ఇచ్చాడు. ఈ కావ్యాన్ని మహాకవిపుంగవులు మెచ్చుకొన్నారట. లక్ష్మణకవి కవికులసార్వభౌముడని అతని మనుమడు ప్రస్తుతించాడు. ఆ మనుమడి పేరుకూడా లక్ష్మణకవే. చాలా ప్రసిద్ధుడు. భర్తృహరి సుభాషితాన్ని తెనిగించాడు. ఈ చినలక్ష్మణకవి తనగురించి చేసిన ప్రశంసలవల్లనే పెదలక్ష్మకవి గొప్పతనం తెలియవస్తున్నది.

పెదలక్ష్మణకవి భీమసేనవిజయం, భళ్లాణనారాయచరిత్ర అనే కావ్యాలు కూడా వ్రాశాడు. వీటిలో భీమసేనవిజయం నేడు దొరుకుతున్నది. ఇది అముద్రితం. తాళపత్రప్రతి ప్రాచ్యలిఖిత గ్రంథాలయంలో ఉంది (14-13-18 R..1030 D. 2998]. ఈ పుస్తకవివరాలు ఇంకా గ్రంథాలయంవారు వర్ణణాత్మక కేటలాగులో వ్రాయలేదు. ప్రస్తుతం ఇది మద్రాసునుండి తిరుపతి తరలించిన పుస్తకాలలో ఉంది. తుల్యా మహాత్మ్యం కొంత మాత్రం చిత్రాడలోని అముద్రిత ఆంధ్రసర్వస్వం వారికి లభించిదట.[2] మిగిలిన గ్రంథాలు చెప్పుకుందుకే గాని చదువుకొందుకు మిగలలేదు. మొత్తంమీద ఏనుగు పెదలక్ష్మణకవి వ్రాసిన గ్రంథాలు ఏవీ వెలుగుచూడలేదు.

పెదలక్ష్మణకవి ద్రౌపదీపరిణయం అంకితం పుచ్చుకొన్న సార్వభౌమ తిమ్మ రాజుగారు స్వయంగా కవిత్వం చెప్పలేదుగాని వారి తమ్ముడు బలభద్రరాజు స్వయంగా కవి. ఈయన శ్రీరామశతకాన్ని రచించాడు. సాహిత్య సారజ్ఞుడై భోజ రాజంత కీర్తిని ఆర్జించాడు. స్వయంగా కవిత్వం చెప్పటమేకాక కిరాతార్జునీయం అనే కావ్యాన్ని అంకితం పుచ్చుకొన్నాడు. 'ఇది అమిత ఖ్యాతిమూలమైన కృతి' అని చిన లక్ష్మణకవి చెప్పాడుగాని అంతకీర్తిని పొందిన కావ్యాన్ని ఎవరు రచించారో కూడా తెలియదు. బహుశా దిట్టకవి వెంకటకవి చెప్పినది కావచ్చు.

ఈ బలభద్రరాజుగారి కుమారుడు ఉత్తరోత్తరా పెద్దాపురసంస్థానానికి వారసు

2. ఆంధ్రకవితరంగిణి, 12 వ సంపుటి, పుట 163.

డయ్యాడు. సార్వభౌమ తిమ్మరాజుగారు క్రీ.శ. 1648 నుండి 1688 దాకా పాలించారు. వారికి సంతానం లేదు. అందుచేత తమ్ముని కొడుకు రాయప్పరాజుకే పట్టం కట్టారు. ఇతడు పినతండ్రిలాగా కృతులు అంకితం పుచ్చుకోలేదు. తండ్రి లాగా చెప్పనూలేదు. రాయప్పరాజు నాట్యకళను పోషించినట్టుంది. 'రాజవిద్యస్స భానాట్య రంగములకు గవితనిజరఁక్తి ఘనరక్తిగాగదనరె' అని ఈరాజుని ఏనుగు చినలక్ష్మణకవి వర్ణించాడు.[3] ఈ రాయపరాజుగారినే ఉద్దండరాయ జగపతిరాజు అంటారు. ఈ వంశంలోని వాళ్ళు తరువాత స్వయంగా కృతులు చెప్పారు. అంకితాలు పుచ్చుకొన్నారు. ఆ వివరాలు తరువాతి యుగంలో చెప్పుకొందాం. మొత్తంమీద వత్సవాయి జగపతులు తొలిదగ్గరనుండీ కవితాపోషకు లని చెప్ప వచ్చును.[4] ఇప్పుడు నాయకరాజుల సమకాలికులైన జగపతులగురించీ, వారి ఆశ్రితులగురించీ తెలిసిన విషయాలు క్రోడీకరిద్దాం.

1. **వెలుకుదురుపల్లి వెంకయ్య:**- దిట్టకవి అనేబిరుదు పొందాడు. ఏ గ్రంథాలు వ్రాశాడో తెలియదు. ఏనుగు వారి వియ్యంకుడు. విశ్వనాథకవికి తండ్రి.

2. **వెలుకుదురుపల్లి విశ్వనాథకవి:**- శ్రీరామ విజయం (యక్షగానం), గౌరీవివాహం(ద్విపద), హరిశ్చంద్ర చరిత్ర(నిరోష్ఠ్యం), పారిజాతాపహరణం (సంస్కృతం), శేషధర్మాలు రచించాడు. ఆఖరు కావ్యం చతుర్భుజ తిమ్మరాజు గారి కంకితం ఇచ్చాడు. ఏనుగు లక్ష్మణకవికి మేనమామ.

3. **దిట్టకవి వెంకటకవి:**- విశ్వనాథం కుమారుడు విష్ణుపురాణం మొదలైనవి వ్రాశాడు. ఏవీదక్కలేదు. ఇతడు చెప్పిన కిరాతార్జునీయం ప్రతి అసమగ్రమైనా లభిస్తోంది. [R.808]

4. **చతుర్భుజ తిమ్మరాజు:**- క్రీ.శ. 1555 నుండి 1607 దాకా పాలించాడు. పెద్దాపుర సంస్థాన సంపాదకుడు. శేషధర్మాలు అంకితం పుచ్చుకొన్నాడు.

5. **రాయప్పరాజుగారు:**- చతుర్భుజ తిమ్మరాజుగారి పుత్రుడు. క్రీ.శ. 1607 నుండి 1649 దాకా పెద్దాపురం పాలించాడు. ఈయన ఏ కవులనూ సత్కరిం చినట్టు తెలియదుగాని, ఈయనను మాత్రం మాటిమాటికి అక్కన్న మాదన్నలు, తానీషా

---

3. రామవిలాసం, 1-105.

4. వత్సవాయివారివంశంలో ఆ ఇంటిపేరు తెచ్చిన రామరాజుగారి సోదరుడు తెలుగురాయలు. 'విక్రమార్క చరిత్రోత్తమకావ్యనాయకుడు' అని ఏనుగు చినలక్ష్మణకవి వ్రాసిన రామవిలాసంవల్ల తెలుస్తోంది. 1-40.

సత్కరించేవారు.

6. సార్వభౌమ తిమ్మరాజుగారు:- క్రీ.శ. 1649 నుండి 1658 దాకా పెద్దాపురం పాలించారు. ఏనుగు లక్ష్మణకవిచేత ద్రౌపదీ పరిణయం అంకితం పుచ్చుకొన్నారు.

7. బలభద్రరాజుగారు:- సార్వభౌమ తిమ్మరాజుగారి తమ్ముడు. శ్రీరామశతకం వ్రాశాడు. కిరాతార్జునీయం అంకితం పుచ్చుకొన్నాడు.

8. ఏనుగు లక్ష్మణకవి:- కవికులసార్వభౌముడు అని మన్ననలు పొందాడు. (1) రాజశేఖరచరిత్ర (2) తుల్యానదీమహాత్మ్యం (3) ద్రౌపదీ పరిణయం (4) ధ్రువచరిత్ర (5) భీమసేనవిజయం (6) భళ్లాణరాజచరిత్ర అనే గ్రంథాలు వ్రాశాడు.

9. కస్తూరి రంగరాజుగారి జగ్గరాజు:- పెదలక్ష్మణకవి గారి తుల్యా మహాత్మ్యం అంకితం పుచ్చుకొన్నాడు.

10. వత్సవాయి వెంకటరాజుగారి జగ్గరాజు:- పెద్దలక్ష్మణకవిగారి ధ్రువచరిత్రకు కృతిపతి.

13. తొలి తరం ఇతర కవులు

మాటల నేర్పులా? సరసమార్గములా? పాటల గంధులా! కళల భాగ్యములా? నాటకశాలలా? - అన్నింట్లోనూ రఘునాధనాయకుడు కీర్తిలోలుడే అని చేమకూర వెంకటరాజుగారు ప్రశంసించారు (విజయ.పీఠిక, 28). ఈ యుగంలోని కవులు కూడా అంతటి కీర్తిలోలురే! పద్యకావ్యాలా, ద్విపద కావ్యాలా, యక్షగానాలా, వచనకావ్యాలా ? ఒకటేమిటి, అన్నిరకాల ప్రక్రియ లను చేతబట్టారు. యధాశక్తి తమ నేర్పుల్ని ప్రకటించారు. అన్ని ప్రక్రియలలోనూ రచనలు చేసినవాళ్ళలో లోకేరావు సోమన ఒకడు.

1.లోకేరావు సోమన:- కాకతీయ మహాసామ్రాజ్యానికి క్రీ.శ. 1250 ప్రాంతాలలో శివదేవయ్య మహామంత్రిగా ఉండేవాడు. ఆయన సంస్కృతాంధ్రకవితాపితామహుడు. పురుషార్థసారం, శివదేవధీమణి శతకం అనే గ్రంథాలు రచించాడు.[1] ఆయనగోత్రం ఏమిటో తెలియదుగాని ఆశ్వలాయన శాఖలో హరితసగోత్రికుడైన ఒక శివదేవమంత్రి పూర్వం 'లోకేరావు' అనే ఊరు నిర్మించాడు. ఈ ఇద్దరు శివదేవమంత్రులకి ఏదైనా బాదరాయణ సంబంధం ఉందో లేదో తెలియదు. లోకేరావు పురాన్ని నిర్మించిన శివదేవమంత్రి కుటుంబానికి అవూరి పేరే ఇంటిపేరు అయింది. ఆ వంశంలో సోమన్న అనే కవి జన్మించాడు. అతడు చాలా కావ్యాలు వ్రాశాడు. అలంకారయుక్తంగా, కవిరాజులు శిరఃకంపనం చేసేటట్టు, భావజ్ఞులు చెవులకు పండుగా బలభద్రవిజయం అనే ద్విపదకావ్యం ఒకటి రచించాడు. అందులో తాను అంతకుముందు రచించిన కావ్యాల సంగతి ఇలా చెప్పాడు:

సుమహితంబుగ నేను సోమనాహ్వయుడ
బల్లాడచరితంబు పద్యకావ్యంబుగ-యెల్లవారలుమెచ్చ యేజేసినాడ
అలశివరాత్రిమహత్వము తెనుంగు-వలనుగా వచనకావ్యము చేసినాడ
లక్షణాదేవికళ్యాణంబుద్విపద-యక్షగానంబుగా నమరించినాడ

---

1. సమగ్రాంధ్రసాహిత్యం, 2వ సంపుటి,

గంభీరమగు యక్షగానంబు శకుని-రంభసంవాదంబు రచియించినాడ.

(తంజావూరు కేటలాగు సంఖ్య, 306)

ఈ ద్విపదలో లోకేరావు సోమన తాను శివరాత్రిమహాత్మ్యాన్ని వచనకావ్యంగా వ్రాశానని చెప్పినా అది నిజానికి పద్యకావ్యం.[2] పూర్వం హరిభట్టుకేడా ఇలాగే తన వరాహ, నరసింహపురాణ ప్రబంధాలను వచనకావ్యాలని చెప్పుకొన్నాడు. లోకేకావు సోమన రచించిన ఇతరగ్రంథాల పేర్లు పై ద్విపదభాగంవల్ల తెలుస్తున్నాయిగాని కావ్యాలు అలభ్యాలు.

2. సింహాద్రి వెంకటయ్య : వాసపాల నరసింహరాజు :– లోకేరావు సోమనేకాక, ఈ యుగంలోని ఇతర కవులు కూడా 'లక్షణ' కల్యాణాన్ని కథనం చేశారు. ఆమె శ్రీకృష్ణుని అష్ట భార్యలలో ఆఖరిది. మద్రదేశం పాలించే బృహత్సేనమహారాజు కుమార్తె. అర్జునునిలాగే శ్రీకృష్ణుడుకూడా మత్స్యయంత్రాన్ని కొట్టాకనే ఈ రాకుమర్తెను పెళ్లి చేసుకొన్నాడు. లక్షణాపరిణయాన్ని సమారు 1200 ద్విపద పాదాలలో తాళ్ళపాక చిన్నన్న తన అష్టమహిషీ కళ్యాణంలో వర్ణించాడు. (పంచమాశ్వాసం 6900 పాదంనుండి కడదాకా). ఈ రచనా క్రీ.శ.1545 ప్రాంతాలలో జరిగింది. ఆ తరువాత లక్షణాపరిణయాన్ని విడిగా ఒక శృంగారప్రబంధంగా వ్రాసిన వాళ్ళలో మొదటివాడు సింహాద్రి వెంకటయ్య. దీనికి చమత్కారమంజరి అనే నామాంతరం ఉంది. ఈ వెంకటయ్య నవనవకవితాదక్షుడు. రసికపరిషత్తుచేత 'ఆహా' అనిపించగలవాడు. తనగురించి కావ్యంలో ఒకే ఒక పద్యం చెప్పుకొన్నాడు:

అక్షయకృష్ణబహ్మక-టాక్షోదితరసికపరిషదాహాకృతినం
ధుక్షిత నవనవకవితా –దక్షుడ సింహాద్రివెంకటాఖ్యాకుండన్. (D .510)

ఇతడు తనపాండిత్యంతో రసికపరిషత్తును నిజంగా ఆహా అనిపించే ఉండాలి. ఈ గ్రంథంనుంచి అప్పకవి రెండుపద్యాలను ప్రమాణాలుగా స్వీకరించాడు. ఒకటి యకార భేదాలను వివరిస్తూ భూతాది క్రియార్థాలు తెలుపని కడపటి యకారానికి ఉదాహరణగా యిచ్చిన ఈ క్రిందిపద్యం.

ధరలోనన్ ద్విజరాజనామమున సత్సంగంబునన్ సత్కళా
నిరతి నిర్మించియు నుత్పలప్రియు డవనిన్నిత్యంబు రాజీవనం
హరణంబేకరజాలముల్ సొనిపి చేయంబూను నీచంద్రుడో
తరుణీ, వీనికి నెంత చేసిన దయాదాక్షిణ్యముల్ గల్గునే ? (అప్ప. 2-182)

చమత్కారమంజరినుండి అప్పకవి ఉదహరించిన రెండోపద్యం (D 510-3-78) అభేదయతులలో వకారబకారాలకు భేదం లేదని చెప్పే సందర్భంలో చూపినది.

---

2. ఆంధ్రవచనావాఙ్మయము – నిడుదవోలు వెంకటరావు, పుట 23.

బంగరుదుప్పటంబు వలెచాటుగ నొప్ప హసన్ముఖాబ్జుడై
రింగున నారి గోల సమరించి తటాలున ద్రుంచె నాధను
శృంగుడు గోపయౌవతభుజంగుడు మోదితనంగుడం గృపా
పాంగుడు దృప్తదర్పబల భంజనయంత్రము మత్స్యయంత్రమున్.

(అప్ప. 3-92)

అప్పకవి వంటి లాక్షణికుడు అంగీకరించిన కవి ఘటికుడే అని చెప్పాలి. అయితే ఈ చమత్కార మంజరి ఎందుకూ పనికిరాని కావ్యమని బ్రౌను దొరగారు అభిప్రాయ పడ్డారు. మద్రాసు ప్రాచ్య లిఖిత గ్రంథాలయంలో ఉన్న ప్రతిలో(510) 149 వ ఫోలియోలో "ఈ చమత్కార మంజరీ గ్రంధం నిష్ఫలమైనది. యోగ్యమైన కవి కృతి కాదు" అని ఒకనోటు తెలుగులో ఉంది. దాని క్రింద బ్రౌను దొరగారు ఇంగ్లీషులో ఇలా వ్రాశారు:

This poem is useless. It is composed in a bad pedantic style and is in many places nearly unintelligible. Yet it is much admired by some learned telugus. The subject of the poem is marriage of Krishna, which is the theme of at least twenty telugu poems.

బ్రౌను దొరగారి సాహిత్యాభిరుచి ఎన్నిక చేయదగ్గదే. వారిలాగే మరి కొందరికి కూడా ఈ గ్రంథం రుచించక పోవచ్చును. సింహాద్రి వెంకటయ్యకు ఇది తెలుసు. తన గ్రంధాన్ని అభినందించ లేనివాళ్లంతా అరసికులనే అతని అభిప్రాయం. ఆ అవివేకులని ఇలా నిందించాడు:

రసికుడుగాని యర్థమధురంబగు కావ్యగభీరభూరివా
గ్విసరమెరుంగనేర దవివేకి యొకానొక కారణంబునన్
వెస జని రాజగేహమున విద్రుమపంజరకీరజాచితా
పిసనెలతగ్గదూడయని పిల్చును గొల్లడు జాతిభాషలన్ (చమత్కార. 1-8)

అవివేకులని తిట్టే ఈ పద్యం ఒక చాటువును జ్ఞాపకం చేస్తుంది. ఇందులో రామచిలుకను చూసి గొల్లడు 'పిసనెల తగ్గదూడ' అంటే చాటువులో కస్తూరి గురించి వెర్రి ప్రశ్నలు వేస్తాడు. చూడండి:

'నల్లనిదేంది బేరి?' 'మృగనాభిర గొల్లడ !' 'దాన్ని తిందురా?'
'అల్లటు గాదు. స్త్రీలు చనులందున బూతురు' 'పూసినంతనే
జల్లున చేపు వచ్చి తెగజారున?' 'కాదు సుగంధ మబ్బు' 'మా
పిల్లకు కాస్తపెట్టు' మన బేరియు గస్తురి మూసె గ్రక్కున[3]

ఈ చాటుకవి బహుశా సింహాద్రి వెంకటయ్య చెప్పిన పై 'పిస నెలతగ్గ దూడ'

3. ఈ చాటువును ప్రకటించినది దీపాల పిచ్చయ్యశాస్త్రిగారు. దీనికి పాఠాంతరాన్ని కూడా తరువాత చాటుపద్యరత్నాకరంలో చూపించారు. పుట 282.

గొల్లజ్జే మనసులో పెట్టుకొని వ్రాసి ఉంటాడు. వెంకటయ్య్య, తన కవిత్వం రసికులను అలరించే తీరును ఇలా వర్ణించాడు:

> పళుల యొప్పును మృదుపదవర్ణరీతి-కలితగీతుల మత్తేభగతుల భావ
> వచనమాధురీభూషణరుచుల నాదు-కవిత యలరించు రసికుని కలికివోలె.
> (చమత్కా. 1-7)

రసికుణ్ణి తన కవిత్వం అలరిస్తుందని వెంకటయ్య చాటుకొన్నా, అతని పద్యం బ్రౌను దొరగారి వంటి సహృదయులను మెప్పించలేక పోవడం గమనింపతగ్గ విషయం.

బ్రౌను దొరగారి లెక్కలో కనీసం ఇరవై కావ్యాలలో లక్షణా పరిణయం ఇతివృత్తంగా ఉన్నట్టు కనపడ్డా నిజానికి ఈ నాళటి వరకు వెలువడిన గ్రంథాలన్నింటినీ కలిపినా అవి పట్టుమని పది తేలుతాయి. తెలుగులో లక్షణాపరిణయాన్ని కథనం చేసి గ్రంథాల వివరాలు చూడండి.

1. అష్టమహిషీకళ్యాణం	- తాళ్లపాక చిన్నన్న రచన	- ద్విపద.
2. చమత్కారమంజరం	- సింహాద్రి వెంకటయ్య	- పద్యకావ్యం.
3. లక్షణాపరిణయం	- వానపాల నరసింహరాజు	- పద్యకావ్యం
4. లక్షణాపరిణయం	- ముద్దికాయల మల్లయ్య	- నష్టమైంది.
5. లక్షణాపరిణయం	- తిరుపతి వేంకటకవులు.	
6. లక్షణాపరిణయం	- గుడుపూడి ఇందుమతీదేవి.	
7. లక్షణాపరిణయం	- శృంగారకవి సర్వారాయుడు.	

ఇవి కాక మరో మూడు యక్షగాననాటకాలు ఉన్నాయి. వాటిని యస్వీ జోగారావు గారు తమ ఆంధ్రయక్షగాన వాఙ్మయచరిత్ర ద్వితీయభాగంలో పేర్కొన్నారు. ఆ వివరాలివి:

1. లక్షణాపరిణయం	- పదకంఠ్ల స్వామిరాయకవి.
2. లక్షణాపరిణయం	- బొడ్డుచర్ల సుబ్బకవి.
3. లక్షణా పరిణయం	- కర్తపేరు తెలియదు.

వీటితోపాటు శిష్ట్లా రామకృష్ణ శాస్త్రిగారు పేర్కొన్న యక్షగానం మరొకటి ఉంది. అది సోమన్న వ్రాశాడట.[4] వీటన్నిటిని కూడితే పదవుతున్నాయి.[5] ఈ పట్టికలో లక్షణా పరిణయాన్ని మొదట పూర్తికావ్యంగా వ్రాసిన కవి సింహాద్రి వెంకటయ్య. రెండవవాడు. వానపాల నరసింహం. ఈ నరసింహం వ్రాసిన లక్షణాకళ్యాణం ఆరాశ్వాసాల కావ్యం. కవి తాను 'సాహితీ తంత్ర స్వతంత్ర సత్కవి మిత్రుడ'నని చెప్పుకొన్నాడు. ఈ కావ్యం తుల్యాద్రి

---

4. భారతి - జనవరి 1952 లో శిష్ట్లావారి పట్టిక.

5. బెజవాడ రామ్మోహన గ్రంథాలయంలో పండిత విష్ణల పింహాచల శాస్త్రిగారి లక్షణాపరిణయ ప్రతి ఒకటి ఉంది. (భా. 190)

,వ:. ·స్వామికి అంకితం ఇచ్చాడు. కవి వానపాల తిరుమలరాజుగారి పుత్రుడు. వీళ్ళు ధ యు గోత్రికులైన క్షత్రియులు. ఇంతకు తప్పించి ఇతని గురించి వివరాలే ల ుదు. కవి ఏ కాలంవాడో తెలియదు. అయితే పూర్వ కవిస్తుతిలో పింగళి సూరపరాజుగారి ు కూడా కనపడడం చేత క్రీ.శ.1600 తరువాతి వాడని చెప్పవచ్చును.

తలచెద దంత్రవద్ధతి స్వతంత్రులన్ విహరించి మారులే
కిల దెలుగుం(బబంధముల కేర్పడగా విషయారు లుండగా
బలికి సుధీప్రరోచకత భాసిలు నన్నయభట్టు సోమయా
జులను నథర్వణున్ మరియు సూరన పెద్దన పోతనార్యులన్ (R. 650)

కవిత్రయంలో ఒకరైన ఎర్రయ్య గారిని పేర్కొనకుండా ఈ వానపాల నరసింహ రాజుగారు ప్రత్యేకంగా అథర్వణాచార్యులను పేర్కొనడం గమనించదగ్గ విషయం. ఈయన తనకవిత్వాన్ని మెచ్చుకొనేవాళ్ళ అర్హతలను ఇలాగ గ్రంథాంతంలో చెప్పాడు:

గతులింపారగ గాళిదాసకృతులుం గావ్యప్రకాశాద్యలం
కృతులున్ బాణకృతిప్రకారములు బేర్మిన్ బాణీయంపు బ
ద్ధతులున్ నన్నవకోరికల్ దెలియు శాస్త్రగ్రంథసందర్భవి
త్ప్రతిభావంతులు మెచ్చుకొంద్రు దును? మత్కావ్యార్థమూహింపుచున్.
(R. 650)

ఇంత చదువుకొన్నవాళ్ళే హర్షించే ఈ లక్షణాకళ్యాణం అచ్చు పడలేదు. ప్రాచ్యలిఖిత గ్రంథాలయంలో ఉన్న వ్రాతప్రతి సమగ్రమైనా బోలెడు తప్పులున్నాయి. మద్దికాయల మల్లయ్య ఒక లక్షణాపరిణయం వ్రాసినట్టు శిష్ట్లా రామకృష్ణ శాస్త్రిగారు జమకట్టారు.[6] గాని పెదపాటి జగ్గన్న ప్రబంధరత్నాకరంలో ఇచ్చిన పద్యాల వల్ల మల్లయ్య రేవతీ పరిణయమే వ్రాసినట్టు తెలుస్తూంది.[7] లక్షణాపరిణయాన్ని కూడా అతడు వ్రాశాడేమో పరిశోధించాలి.

3. పూసపాటి తమ్మరాజు:- శ్రీకృష్ణుడు ఎనమండుగురు భార్యలనేకాక పదహారువేలమందిని కూడా చేపట్టాడు. ఇది 'నరకాసురసంహారం' తరువాత జరిగింది. ఈ గాథను పూసపాటి తమ్మరాజు శ్రీకృష్ణవిజయం అనే అయిదాశ్వాసాల కావ్యంగా వ్రాసి బెజవాడు కనకదుర్గకు అంకితం ఇచ్చాడు. ఈ రాజకవి మాధవవర్మ, మైలమభీముడు మొదలైనవాళ్ళ సంతతిలోనివాడు. 89 పద్యాలలో తన వంశావళిని విపులంగా వర్ణించాడు. పూసపాటి రాజులు మొదట విజయనగరం కొలువులో ప్రౌఢదేవరాయల కాలంలో ఉండేవారు. తరువాత గజపతులసేనలు నడిపి వాళ్ళతో వియ్యమందారు. "మహామండలేశ్వర,

6. భారతి, జనవరి 1952.
7. సమగ్రాంధ్రసాహిత్యం, (1989) - 6వ సంపుటం.

మహీమండలరాయ, మన్నెసులతాను" బిరుదులు . తొలినుంచీ వారికి ఉన్నాయి. క్రీ.శ. 1458 ప్రాంతాలలో ఉండే ఇమ్మడితమ్మరాజు దగ్గర్నుంచీ ఈ వంశంలోని రాజులు సాహితీప్రియులు. కొందరు గ్రంథాలు వ్రాశారు కొందరు కవులను పోషించారు. ఈ ఇమ్మడితమ్మరాజుకు ఏడవతరంలో, అంటే క్రీ.శ. 1633లో ఉన్న మరోతమ్మరాజే శ్రీ కృష్ణవిజయం రచయిత.

ఇందులో నరకాసురవధ, పదహారువేలమంది శ్రీకృష్ణుని మోహించడం, పారిజాతాపహరణం, పదహారువేలమందితో కృష్ణుని పెళ్లి విపులంగా కవి వర్ణించాడు. కవిత్వం మంచిది. సత్యభామ నరకునితో యుద్ధంచేయడాన్ని అంతకుముందు నాచన సోముడూ, బమ్మెరపోతరాజు గారూ గొప్పగా వర్ణించారు. సత్యభామ ఆ యుద్ధాన్ని పట్టిన దగ్గిర నుంచి 11 పద్యాలలో తమ్మరాజు యుద్ధశోభను వర్ణించాడు.

నవమందహాసకందళలీలహరిచోటనరిచోటనట్టహాసాకురంబు
నమృతంబుజిల్కు నెయ్యవుబల్కు; హరిచాయనరిచాయగోపనిష్ఠురతోక్తి
విరితూపురూపుబిత్తరిచూపు హరిచెంతనరిచెంత శిఖశిఖాభరనిరీక్ష
చటులవిద్యుల్లతానమవృత్తి హరివజ్జనరివజ్జ ననలకీలానువృత్తి
వెలయశృంగారరసమును వీరరసము
నిరుదెనలయందు వెదజల్లు నిగురుబోడి
పోడిమితెరంగుగాంచు గీర్వాణలీల
వేణులాశ్చర్యరసధుర్యవాణులైరి. (శ్రీకృ. 3-92)

సత్యభామలో శృంగారవీరరసాల నేకాక ఇతరఘట్టాలలో కూడా శృంగారవీరరసాలను తమ్మరాజు చక్కగా వర్ణించాడు. ఇదే యుగంలో ఇదే కథను తీసుకొని లింగనముఖి తిరుకామయ్య శృంగారంపేరిట చిత్తమొచ్చినట్టు విచ్చలవిడిగా కలం నడిపించాడు తమ్మరాజుమాత్రం ఇందులో పురాణపాత్రల స్థాయిని తగ్గించలేదు. విప్రలంభశృంగారాన్ని పదహారువేలమంది కన్యల విషయంలో వర్ణించాడు. అక్కడకూడా ఇతర ప్రబంధకవుల పోకడలే పోయాడు. మితిమీరలేదు. అయితే ఇతనికి మోతాదు మించిన శృంగారం వర్ణించడం చేతకాక ఇలా చేశాడను కోరాదు. ఔచిత్యం తెలిసే అగాడు. ఋతువర్ణనలో నిశావర్ణనలో తన కాలానికి తగిన ధోరణిలో వర్ణించాడు. శరత్కాలంలో నదులను ఇలా వర్ణించాడు:

జలమునానాట గ్రుంగగా వెలినలరెడు-పలినముల నొప్పు నేరులప్పుడుచెలంగె
భ్రమరతివేళనిజవితంబస్థలంబు-లొయ్యనొయ్యనప్రకటించునువిదలనగ.
(శ్రీకృ. 2-8)

స్త్రీల జఘనాలను సైకతస్థలాలతో పోల్చడం కవిసమయమే. అయితే ఇందులో

కొంత లాలిత్యం ఉంది. కటువుగా కూడా పూసపాటి తమ్మరాజు వర్ణించగలడు. అంధకారంలో జారసతుల సంతోషాన్ని ఇలా చెప్పాడు:

వదినచెంతనెచంద్రవదనయొక్కతె యొక్కమదనాతురునకు చుంబనమొసంగె
వత్తదాపినభయార్తగాక యొకతున్ మత్తయై విటునితోహత్తియుండె
దేడికోడలితోడగూడి చేడియమోర్తు వేడుకకానిచే విడెమందె
తల్లిసన్నిధిని నొకపల్లవాధర తనవల్లవుకడజూపె బ్రల్లదంబు
మానమనుయొక్క కొరతయ కాని కాని -పనులు తమరెన్ని చేసిన బరులచేరి
గానగానిచీకటికన్నగలదె-జారసతులకు సంతోషకారణంబు. (శ్రీకృ. 4-81)

జారసతుల సంతోషం అలా ఉంటే ఆ కాలంలోని కవుల సరదాలు వేరే ఉన్నాయి. అవకాశం వస్తే చిత్రకవిత్వ, బంధకవిత్వాలను ప్రదర్శించడం, యమకాలు, శ్లేషలు గుప్పించడం ఆనాటి రివాజు. ఈ కావ్యంలో తమ్మరాజు కూడా భూదేవి చేసిన స్తవంలో చక్ర, ఖడ్గ, పుష్పమాలికా బంధాలు, చతుర్విధకందం, పాపగోపనం, నామగోపనం (శ్రీజయవాటీ కనకదుర్గాంబిక అని సీసంలో పాదాల తొలి అక్షరాలున్నాయి). ప్రగ్విణీగర్భిత భుజంగ ప్రయాతం, ద్వ్యక్షరం, నాగబంధం గోమూత్రికాబంధం తలకట్ల పద్యం (3:159-169 దాకా)మొదలైనవి చెప్పాడు. శ్రీకృష్ణుని నుతించేటప్పుడు గాని, నిందించేటప్పుడుగాని శ్లేషలో దశావతారాలను చాలాసార్లు పేర్కొన్నాడు. ముక్కుతిమ్మన గారిలాగే అదితిచేత దశావతారాల వర్ణన చేయించాడు.

పూర్వకవులను అనుసరించినా ఉదాత్తంగా రచలచేసే రచయితలలో ఇతడొకడు.

4. చెన్నమరాజు చెన్నమరాజు:- శ్రీకృష్ణుని వివాహాలనేకాక అతని కుమారుల పరిణయాలను కూడా ఈ యుగంలోని కవులు కావ్య వస్తువుగా స్వీకరించారు. శ్రీకృష్ణునికి చారుచంద్రుడనే కొడుకు ఒకడు. అతని కథను చారుచంద్రోదయమనే కావ్యంగా చెన్నమరాజు చెన్నమరాజు అనే కవి వ్రాశాడు. మూడవ వెంకటపతి రాయలవారు క్రి.శ. 1630-1642 సంవత్సరాల మధ్య పృథివీరాజ్యం చేసే రోజులలో కడప జిల్లాలోని గండికోట ప్రాంతాలను పెమ్మసాని వారు ఏలుకొంటూ వుంటే వారి వద్ద చెన్నమరాజు వారి కుటుంబంలోని వ్యక్తులు మంత్రులుగా ఉండేవారు. ఈ చెన్నమరాజువారి ఇంటి పేరు ఆదిలో అన్నచింతలవారు; అయితే ఆ వంశంలో క్రి.శ. 1500 ప్రాంతంలో ఒక చెన్నమరాజుగారనే మంత్రి సుప్రసిద్ధుడయ్యాడు. ఆ కుటుంబానికి ఆయన పేరే ఇంటి పేరు అయింది. ఈయన మనవడికి ఇతని పేరే పెట్టారు. ఈ రెండవ చెన్నమరాజు కవిసార్వభౌముడైన శ్రీనాథునిలాగా 'సన్నుతకవిత్వ విద్యాభ్యున్నతి' పొందినవాడు. అయితే ఇతడు వ్రాసిన గ్రంథాలేమిటో తెలియవు. ఇతని మనువడికి ఈయన పేరే పెట్టుకొన్నారు. అతడు కూడా కవే అయ్యాడు. సంస్కృతాంధ్ర భాషా విశేష పారసారస్య పరిజ్ఞానధురీణ మాన సాంభోజుడయ్యాడు. 'చారు

చంద్రోదయం' అనే శృంగార కావ్యాన్ని వ్రాసి తన స్వగ్రామమైన తాడిపర్తిలోని శ్రీ గోపాలస్వామికి అంకితమిచ్చాడు.

శ్రీకృష్ణుని పుత్రుడు చారుచంద్రుడు కుముద్వతి అనే రాజకుమార్తెను ప్రేమించాడు. ఆమె రత్నకేతన పురాన్ని పాలించే పద్మాకరునికుమార్తె. ఈమెను పెళ్ళి చేసుకొనడానికి ముందు చారుచంద్రుడు పుష్కరుడనే రాక్షసుని సంహరించాడు. ఈ కథను చెన్నమరాజు అయిదాశ్వాసాలలో చెప్పాడు. ప్రాచీన ప్రబంధకవుల పోకడలన్నీ అలవర్చుకొన్నాడు. పురవీధులలోని సొగటాలాట నిలా వర్ణించాడు:

> సంచారించిన గుబ్బచన్నులు చలింపఁ గెంపులాదిన్నెలఁ
> మించుంబోడుల గుంపు సొంపు మదిలో మించఁ దుగా, బార, తీ
> వంచా, యిత్తిగె, దచిచక్కునత చౌసంచీ సదీ తొమ్మిదీ
> యంచుఁ బల్లవరాజితోడ సొగటాలాడుఁ బురీవీధులఁ. (D. 1-512)

పై పద్యం ఎత్తుగడలో శ్రీనాథుని ప్రౌఢిమార్కు ఉంది. 'సంచారించడం' అతని కావ్యకన్యల సొత్తు. సొగటాల పరిభాష మొదట నాచనసోముని కావ్యంలో ప్రవేశించినది (ఉత్తర హరివంశం 3-121). చెన్నమరాజు బాగా అనుకరించగలడని, చక్కగా పద్యం నడిపించగలడని ఉదాహరించిన ఒకటి రెండు పద్యాలవల్ల చెప్పవచ్చు. చంద్రుణ్ణి ఇలా వర్ణించాడు:

> తాపుల్ గుల్కెడు మేనుతీవెకు పరీతాపంబు గావించు నీ
> జీవంజీవమనోజ్ఞమూర్తి యకటా శీతాంశువా? కాదు! శో
> భావైరూప్యమునంజనభ్రమదమోభస్మావృతానంగతే
> జోవైశ్వానరవిస్ఫులింగము సుమీ చూడఁ దిశానాయకా! (D - 510)

చెన్నమరాజు కవితలో జీవంజీవమనోజ్ఞత ఉన్నట్టుంది. చదువుతున్నంతసేపూ అహ్లాదం ఇచ్చే గుణం పద్యంనడకలో ఉంది. ఈ కవి వెంకటపతిరాయల వారివద్ద నుండి బిరుదధ్వజం, గండపెండేరం, కత్తికుచ్చు, తురాయి మొదలైన బహుమానాలు తెచ్చి తన ప్రభువైన పెమ్మసాని తిమ్మరాజుకు ఇచ్చాడు. 'కుంచ కాళాంజి' పట్టించుకొనే హక్కును వెంకటపతిరాయ లీ కవికి ప్రసాదించాడు. రాయదత్తంబులైన కుళ్లాయి మీదిపాగ ధవళ శంఖాలు పల్లకి తళిచౌకళ్ళు ఇతనికి పెమ్మసాని తిమ్మనాయకుడిచ్చాడు. తన కాలం నాడు సకల సన్మానాలుపొందిన ఈ కవి కృతి అచ్చుపడితే నేటి పాఠకులు కూడా అతని పాగలో మరొక తురాయి పెడతారు.

5. పైడి మర్రి వెంకటపతి:– కృష్ణుని కొడుకు కథను చెన్నమరాజు చెప్తే ఈ కాలం లోని మరికొందరు కవులు మరికొందరు పురాణ పురుషుల మనవల కథలను చెప్పసాగారు. ఏ ముహూర్తంలో కేవలకల్పనాకథలు కృత్రిమరత్నాలని భట్టుమూర్తి చెప్పాడో గాని

మనకవులు ఆద్య సత్కథల కోసం ఎగబడి పురాణ పురుషుల వంశంలో ప్రతి ఒక్కనికి పెళ్ళి చేయడం మొదలు పెట్టారు.

అళియరామరాయల వారి ఆస్థానానికి అలంకారమై రాణించడం వల్ల భట్టుమూర్తికి రామరాజభూషణుడనే పేరు వచ్చింది. అతని తండ్రి పేరు ప్రబంధాంకం సూరప్ప. ఆయన కృష్ణదేవరాయల వారి సోదరుని కుమారుడైన వెంకటపతిరాయల సభకు వన్నె తేవడంవల్ల వెంకటరాయభూషణుడనే పేరు తెచ్చుకున్నాడు. కృష్ణదేవరాయల వారి ఆస్థానంలో అష్టదిగ్గజాలుండి ఆంధ్రకవిత్వానికే మణిభూషణాలయ్యారు. ఆ కొలువులో ఇంకా ఎందరో విద్వాంసులున్నారు. వారిలో రామరాజు అనే కవి కూడా ఒకడున్నాడు. ఈయనకి కృష్ణ రాయభూషణుడనే బిరుదు వున్నట్టుంది. ఇతని సంతతివాళ్ళ కిది ఇంటి పేరయింది. రామరాజుగారి కుమారుని పేరు కేశవుడు. ఆయన కొడుకు పేరు పర్వతరాజు. ఇతనికి ఐదుగురు కుమారులున్నారు. ఈ ఐదుగురూ కవులే. వాళ్ళ వివరాలివి.

(1) పెద పర్వతన్న : ఇతడు సకల సత్కవి పూజ్యుడు; సుకవిత్వ సామ్రాజ్య నిర్వాహకుడు. (2) బోడిపర్వతన్న : ఇతగాడు వివిధ భాషాచార్యుడు; విరచనాచాతుర్య సర్వంకషుడు. (3) తిరుమలన్న : ఇతడు వరవద్య దాకార, వాచా చమత్కారనిరుపమమతిశాలి. (4) కేశవన్న : ఈయన అవధానాలు చేయడంలోను గర్భకవిత్వం చెప్పడంలోను మంచి పేరు సంపాదించుకొన్నాడు. (5) వెంకటప్ప : ఇతడు 'చంద్రాంగదచరిత్ర' మనే ప్రబంధాన్ని రచించాడు. ఈయన వ్రాసిన ఈ కావ్యంలోని ఒకే పద్యం వల్ల ఈ కృష్ణరాయభూషణుని వంశంలోని యిందరు కవుల గురించి తెలుస్తోంది. వెంకటపతి వ్రాసిన కావ్యం తప్ప ఈ కుటుంబంలోని కవులు వ్రాసిన గ్రంథాలేవీ లభించ లేదు. ఈ వెంకటపతి పైడిమర్రి పద్మనాభయ్యగారి శిష్యుడు. ఆయన సకల శాస్త్ర పండితుడు. ఏదో యజ్ఞం చేశాడు. ఈ గురువుగారి ఊరి పేరే శిష్యుని పేరుతో కలిపి ఈనాడు సాహిత్య చరిత్రకారులు. పైడిమర్రి వెంకటపతి అని పేర్కొంటున్నారు. ఇతడు తన అన్నలగురించి, తనగురించి చెప్పుకొన్న పద్యం ఇది:

సకలసత్కవిపూజ్యసుకవిత్వసామ్రాజ్యనిర్వాహకుడు పెద్ద పర్వతన్న
వివిధభాషావార్యవిరచనాచాతుర్యసర్వంకషుడు బోడి పర్వతన్న
వరవద్యదాకారవాచాచమత్కారనిరుపమమతిశాలి తిరుమలన్న
అవధానకృతిగర్భకవితాచ్ఛసందర్భకీర్తితప్రజ్ఞుండు కేశవన్న
తనకు నన్నలుగాగను దనరుగృష్ణ-రాయభూషణకులరామరాజతనయ
కేశవాత్మజపర్వతాధీశు వేంక-టాద్రి నీకావ్యమేనిత్తు నంకితముగ.

(చంద్రాంగదచరిత్ర, పుట7)

ఈ కావ్యాన్ని పైడిమర్రి వెంకటపతి శ్రీరామునికి అంకితం యిచ్చాడు. ఇది ఆరాశ్వాసాల ప్రబంధం. నలచక్రవర్తి మనుమడు సీమంతిని అనే రాజకుమార్తెను

వివాహం చేసుకోడం ఇందులోని యితివృత్తం. ఇది స్కందపురాణంలోని బ్రహ్మోత్తర ఖండంలో ఉంది. మూలంలో యిది సోమవార మహాత్మ్యాన్ని ఉగ్గడిస్తుంది. అయితే వెంకట పతి దీనిని తన కావ్యంలో చాటలేదు. ఈ పుస్తకంపై పరిశోధనలు చేసి పట్టికలు తయారు చేసిన బ్రౌనుదొరగారి పండితులు ఆదిలో యిలా వ్రాశారు: ఈ కావ్యం స్కాందంలో బ్రహ్మోత్తర ఖండమందు సోమవార వ్రత మహాత్మ్యమందు 30-31 ఈ అధ్యాయములలో నుంచి పుట్టినది. ఈ కథ కొంచెం భేదముగా నున్నది. మెట్టుకు గీర్వాణంలో సాంగంగా ఉన్నది. ఈ.కావ్యంలో వివాహపర్యంతము ఉన్నది."[8]

ఈ ప్రబంధాన్ని ప్రామాణికంగా ఎన్నుకొని, ఇందులోని పదాలకు పట్టికలు వ్రాయించి బ్రౌను దొరగారు తమ నిఘంటువులో వాడుకొన్నారు. బహుజనపల్లి సీతా రామాచార్యులుగారు కూడా పైడిమఱ్ఱి వెంకటపతిని ప్రామాణికంగా స్వీకరించారు. ఇతణ్ణి నాల్గవ తరగతి కవిగా పరిగణించారు. శబ్దరత్నాకరంలో యితని ప్రమాణాలు యిచ్చారు.

ఈ చంద్రాంగదచరిత్రంలో చరిత్ర అట్టే లేదు. అష్టాదశ వర్ణనలు కోకొల్లలుగా ఉన్నాయి. ముఖ్యంగా ఋతువర్ణన ఎక్కువ. ద్వితీయాశ్వాసంలో వేసవి 19 పద్యాలలో వర్ణించాడు. చతుర్థాశ్వాసంలో మిగిలిన ఐదు ఋతువులను 84 పద్యాలలో వర్ణించాడు. అంటే మొత్తానికో శతకానికి పైబడ్డ పద్యాలలో యితడు ఋతు సంహారం చేశాడు. వానాకాలం నాటి చప్పుళ్ళలో డుబుడక్కలాడినిలా వర్ణించాడు:

ధాకదలిర్చుమబ్బు డుబుడక్క మెఱుంగు మెఱుంగుపట్టు నం
జోక బలాకికాసమితి బుక్కలనామపురేకనెమ్మి బ
ల్కేక సరోజభేకముల కీడును మేలును దెల్పు కూకగా
జోకఘనాఘనంబురహి జొచ్చె మహిం డుబుడక్కలవాడనన్. (చంద్రా. 4-6)

వనవిహారం చేస్తున్న నాయిక చెలికత్తెల తోటలోని దృశ్యం పీర్లగుండం తొక్కుతున్నట్లనిపించిందట. ముల్లాలు ఖురాను చదవడం, నీళ్ళు జల్లడం, పీర్లను పట్టుకొని నిప్పుతొక్కడం బాగా రూపించాడు.

లలనామావియలాకవంతునిరోజాల మొగ్గపూముల్కిని
చ్చలవుం దుమ్మెద గుబ్బపూరజవు నేజా నిల్పిపైకారవం
బుల ముల్లా పఠియింపుచున్ మధుజలంబుల్ జల్లివేగాడ్పుభా
నులచేజైత్రవుపైదుజీర్ణదళవహ్నుల్ గంటె త్రొక్కింపగన్. (చంద్రా. 4-208)

జలకేళి చేస్తూ ఈ యువతులు యమకంలో మాట్లాడుకొంటారు.

కవితాలిలల సంచరించుమనలంగట్టా విచారింపవే

8. మద్రాసు ప్రాచ్యలిఖితగ్రంథాలయంలో ఈ ప్రతి ఉంది. సంఖ్య D.500.

కవితాభంగము నొందజేసి విది యీ కంజాకరంబంచు క్రమ
క్కవితావృత్తములొంచు మిత్రగతియే కాంక్షించి యీచక్రవా
కవితానమ్ములు వివవెచ్చెలులు వేర్కు ల్మిఱ గన్గొంటిరే? (చంద్రా. 4-242)

కథానాయిక సీమంతిని విరహబాధ నొందుతున్నప్పుడు చంద్రుణ్ణీ, మన్మథుణ్ణీ తిట్టిన తిట్లు కొన్ని మామూలువే అయినా అక్కడక్కడ హాయిగా ఉన్నాయి. చంద్రుణ్ణి ఇలా దూషించారు:

హరువరకాలంజీఅబడి – శిరమునకుఁ జెదలె నీదు సితఖండముచం
దురయది వెలవడివేడుఁ – దొరలెదు జలినీరు గాంగతోయము పేరన్.
(చంద్రా. 5-75)

మన్మథుడు లక్ష్మీపుత్రుడు. అతణ్ణి నిందించిన విధంలో తెలుగుతనం ఉంది.

కలవారి బిడ్డలైనఁ–గలిగి భుజింపవలెగాక గర్వించి యనా
థల నేపుదురే మదనా–మలయుచు మతి నీదు మదము మంటఁగలియన్.
(చంద్రా. 5-92)

ఈ కావ్యంలోని పాత్రలకేకాక, కవికికూడ తిట్లు బాగా వచ్చు. కుకవులను గ్రామసింహాలన్నాడు. ధరుణీపాలనావళులలో సుకవులు చరించాలంటే ఈ కుక్కలను విజయచోదండాలతో బెదరగొట్టాలట.

ఉపికొల్ప శబ్దంబు లొకకొన్ని పచరించి క్రూరమార్గాన్వేషరూఢి గాంచి
యర్థచోరక్రియాహారిత బెమపొంది కఠిమమ్మై పట్టువట్టెడల నరిగి
ఘనపాకశయ్యలేకడలేక చరియించి వడిమీరు కలవార్త వలన మించి
రవదాళి పరివదరచనగావకపోల్పియనువైన తలంపులు గనక నిల్పి
యడరుకాకవిగ్రామసింహములుగవియ
వతులు విజయచోదండసంహతులబెదరు
వరుపకుండిన ధారుణీపాలసభల
కల్గఁగబారక సుకవులు మెలగుటెట్లు ? (చంద్రా. పీఠిక, 16)

పైడిమఱ్ఱి వెంకటపతి ఏ ధరణీపాలుని సభలో మెలగినవాడో తెలియదు. ఇతని గురించిన ఇతరవివరా లేమీ తెలియవు. ఇతనికావ్యాన్ని 1897 లో అముద్రితగ్రంథ చింతామణి పత్రికాధిపతి పూండ్ల రామకృష్ణయ్యగారు ప్రకటించారు.[9] వారు వెంకటపతికాలంగురించి వీరేశలింగంగారితో ఏకీభవించలేదు. కందుకూరివారు ఇతణ్ణి 1700

9. ఈ పుస్తకాన్ని, దీనితోపాటు చాలా అమూల్యమైన ప్రాచీన ప్రచురణములు దయతో నాకు ఇచ్చిన మిత్రులు శ్రీ వేలమాతుల శ్రీకృష్ణమూర్తి గారికి చాలా కృతజ్ఞుణ్ణి.

ప్రాంతాల కవిగా పరిగణించారు.[10] దానికి వారు చూపిన ఆధారం ఈ కవి చేసిన ప్రయోగాలను అప్పకవి స్వీకరించక పోవడమే. అయితే దానితో మిగతా పరిశోధకులు అంగీకరించడంలేదు. చాగంటివారు ఇతడు క్రీ.శ. 1650 ప్రాంతాలవాడని భావించారు.[11] వెంకటపతి ముత్తాత కృష్ణదేవరాయలవారి కాలంలో ఉన్నాడు కనుక తరానికి పాతికేళ్ళు లెక్కపెడితే వెంకటపతి క్రీ.శ. 1630 ప్రాంతాలవాడు అవుతాడు. పైడిమర్రి వెంకటపతి క్రీ.శ. 1630 ప్రాంతాలవాడు అవుతాడు. పైడిమర్రి వెంకటపతి ఎప్పుడు జీవించినా అతని కావ్యంలోని కొన్ని పద్యాలు ఎప్పుడూ జీవిస్తాయి.

6. మట్లకుమారఅనంతరాజు:– విజయనగర సామ్రాజ్యం ఆరిపోకుండా స్నేహంతో, విశ్వాసంతో సేవచేసిన అమర నాయకులలో మట్లవారు చాలా ముఖ్యులు. వీరు కర్నూలు మండలంలోని సిద్ధవటం పొత్తపి సీమలను ఏలుతూ ఉండేవారు. ఈ రాజవంశంలో అనంత రాజనే ప్రసిద్ధుడు స్వయంగా కవి. కాకుత్స్థవిజయం అనే కావ్యాన్ని వ్రాశాడు. ఈ అనంత రాజుగారి పేరే అతని మనుమడికి కూడా పెట్టారు. తాతామనమళ్ళను గుర్తించడానికి వీలుగా పౌత్రుణ్ణి కుమారఅనంతరాజు అని వ్యవహరించేవారు. ఈ మనవడుకూడా కవే. తాతగారు సమరాలలో విజయాలు, సాహిత్యంలో గ్రంథాలు సాధిస్తున్నప్పుడు మనుమడు సంగీతపాండిత్యాలలో వన్నెకెక్కాడు. క్రీ.శ. 1605 కు ముందే అతడు ప్రాజ్ఞుడయినాడు. వైదికాగ్రేసరు అతనిని సాక్షాత్తూ సరస్వతీదేవి అవతారం అనేవారు. పాండిత్యంలో శేషుణ్ణి మించినవాడు అని పొగిడేవారు. కుమారఅనంతుడు కుముద్వతీకళ్యాణమనే కావ్యాన్ని వ్రాశాడు. శ్రీరాములవారి కుమారుడు కుశుడు కుముద్వతి అనే రాజకుమార్తెను పెళ్లాడడం ఇందులోని విషయం. ఈ కావ్యం అసమగ్రం. అముద్రితం. ఈ కావ్యాని కొక తాళపత్రప్రతి అడయారు లైబ్రరీలో ఉంది (సంఖ్య 75056). ఈ తాటాకుల పుస్తకంలో 39 కమ్మలు న్నాయి. చివరి కమ్మలు కొన్ని చిరిగిపోయాయి. అక్కడక్కడ శైథిల్యాలున్నాయి. ఇదెన్ని ఆశ్వాసాల కావ్యమో తెలియదు. తృతీయాశ్వాసం వరకు గ్రంథం లభిస్తోంది. దీనిలోని గద్యవల్ల కుమారఅనంతుడు వెంకటాచలంనుండి శ్రీశైలందాకా ఉండే మధ్యదేశంలో ప్రతిగ్రామంలోనూ మృష్టాన్న సత్రాలు వేయించాడని తెలుస్తోంది. ఇతడు తన కవిత్వం ఎలా ఉంటుందో ఒక పద్యంలో చెప్పాడు.

మల్లినవపల్లిమ–త్తల్లినుమవేల్లితాచరసాగధ్యే
ద్వల్లివాధికసౌరభ–హల్లిసకముల్ కుమారవంతువికవితల్. (అ.లై. 32-55)

హల్లీసకాలవంటి కవితలు వ్రాస్తానని చెప్పుకొనే కుమారవంతుడు తన కావ్యాన్ని వాణిరసరూఢం చెయ్యాలని ఆశించాడు. ఈ కావ్యం సంపూర్తిగా లభించకపోవడం దురదృష్టం. దొరికినంత గ్రంథమైనా జాగ్రత్తగా పరిష్కరించడానికి 'మైక్రోఫిలిం' ప్రతిని తీయించుతున్నాను. బాగా పరిశోధించాక ఈ కావ్యం రసారూఢమో, కాదో చెప్పవచ్చును.

10. ఆంధ్రకవులచరిత్ర, మూడవభాగం, పుట 28.
11. ఆంధ్రకవితరంగిణి, 11వ సంపుటి, పుట 190.

7. దివి రమణయ్య:– రసవంతమైన కావ్యాన్ని నిర్వచించే సంస్కృతంలో అలంకార శాస్త్రగ్రంథాలకు కరువులేదు. తెలుగులోకూడా ఎందరో వాటిని రచించారు. అయినా ప్రతితరంలోనూ ఒకరు కొత్తగా ఏదో ఒక అలంకారశాస్త్రాన్ని అనువదించాలనుకొంటారు. కుతుబ్షాలు గోలుకొండను, తీరాంధ్రాన్ని పాలించే రోజులలో అమరావతీసంస్థానానికి వాసి రెడ్డివారు ప్రభువులుగా ఉండేవారు. ఈ కుటుంబంలోని రామలింగంగారు శృంగారదామం అనే అలంకారగ్రంథాన్ని తెలుగులో చేయించాలనుకొన్నారు. దివి రమణయ్య అనే కవిని దీనికి పురమాయించారు.

> ఇలనవరసములలోపల-బలువగుశృంగారరసము భావజ్ఞులకుఁ
> తెలివిపడనాయికామణి-లలనల నేర్పరిచి లక్ష్యలక్షణరీతిన్
> శమదమయుక్తివంతుడవు సాగరరాజతనూభవామనో
> రమణకటాక్షలబ్ధరమ్యుఁడ వీవు రసప్రవమాధురీ
> క్రమరసమంజరీమధురకావ్యము తెల్గొనరించి చెప్పుమీ
> రమణకవి సుధామధురసత్కవిరంజితరాజపుంగవా. (శృంగా. 1-20, 21)

వాసిరెడ్డిప్రభు ఏలా పురమాయించాక దివి రమణకవి 195 గద్యపద్యాలలో రసమంజరిని తెనిగించి శృంగారదామం అని పేరు పెట్టాడు. ఇది రెండాశ్వాసాల కావ్యం. ప్రథమాశ్వాసంలో (1) స్వీయాదినాయికా నిర్ణయం (2) ధీరాదిగుణప్రకారం (3) దివ్యాదివ్యాదిజాతిభేదాలు (4) జ్యేష్ఠాకనిష్ఠాదిస్నేహభేదాలు (5) సముదాయగుణరీతులు (6) షోడశ నాయికానిర్ణయం అనే ఆరువిభాగాలున్నాయి. ఇది 125 గద్యపద్యాలలో చెప్పాడు. రెండో ఆశ్వాసంలో (1) అష్టవిధనాయికాప్రకరణ (2) సఖీదూతికాలక్షణాలు ఉన్నాయి. ఈ అలంకారశాస్త్రాన్ని దివి రమణయ్య మంగళగిరిలోని పానకాలస్వామికి అంకితం ఇచ్చాడు. ఆ దేవుడు వాసిరెడ్డివారి కులదైవం. ఈ కావ్యం లలితచమత్క్రియా పదవిలసితమని వాసిరెడ్డి రామలింగయ్య భావించాడు (1-22). కాని ఈ కవి నిర్దోషమైన పదప్రయోగాలు చేయలేడని వీరేశలింగం గారు భావించారు. [12] ఈ అలంకారశాస్త్రం అముద్రితం. దీని ప్రతి ఒకటి మదరాసు ప్రాచ్యలిఖితగ్రంథాలయంలో ఉంది. D 796 నంబరుగల పుస్తకంలో నాలుగైదు ఇతర కావ్యాలతో పాటు ఇదికూడా ఉంది.

8. రాజవేలు సుబ్బారాయుడు:– అలంకారశాస్త్రాలు ఏం చెప్పినా, అలాంటివి ఎన్ని చదివినా ప్రతిభలేని కవి కల్పనా కావ్యాలు రచించలేడు. మన సాహిత్యంలో కేవల కల్పనాకథలకు పింగళి సూరపరాజుగారు ఆద్యులు. ఆయన కళాపూర్ణోదయం రచించి ఆంధ్రసాహిత్యంలో కొత్త ఘంటాపథాన్ని నిర్మించాక ఆ త్రోవలో పయనించిన వాళ్లెవరూ మన దృష్టికి కొట్టవచ్చినట్లు కనపడరు. అయితే కొందరు కవులు ఎలుగెత్తి అబాటనే తాము సాగుతున్నట్టు చాటుకోకపోలేదు. రాజవేలు సుబ్బారాయుడనే కవి జయ

12. ఆంధ్రకవులచరిత్ర, 3వ భాగం, పుట 72.

విజయాభ్యుదయ మనే కల్పనాకథను వ్రాసి, పింగళి సూరపరాజుగారే తనకు మార్గదర్శి అని ఇలా చెప్పుకొన్నాడు:

ఘను డాపింగళిసూరపార్య కవిలోకశ్రేష్ఠు డెంతో రహిఁ
మునుజెప్పెఁ విదితాంధ్రభాషను గళాపూర్ణోదయగ్రంథముఁ
వనవీథిఁ గజబృందముల్ చనిన త్రోవం జీమ లిచ్చారతిం
జనునే తద్గతి నే నొనర్తు కృతి శేషాద్రీశు కారుణ్యతన్.

కథాకల్పనలోను, పేర్లు పెట్టడంలోను ఇతడు పింగళి సూరపరాజు గారిని అనుకరించినా చాతుర్యంలో ఇతని కావ్యం కళాపూర్ణోదయానికి సాటిరాదని పుస్తకాన్ని చూసినవాళ్ళు భావిస్తున్నారు.[13] ఇతని జయవిజయాభ్యుదయం నాకు దొరకలేదు. ఇతని ఇతరగ్రంధాలు దేశానికి లభించలేదు. అయితే ఆ పుస్తకాల పేర్లు తెలుస్తున్నాయి. కవి తన గురించి ఇలా చెప్పుకొన్నాడు:

గంభీరశబ్దగుంభనాచాతురి మెఱయు చిత్రాంగదాపరిణయంబు
రమణవాగ్ధాటిని రాఘాటవిస్ఫూర్తిగరుడాంజనేయవాగ్వాదకథయు
శృంగారమృదువాక్యసంగతిద్విపదకావ్యముగా సుదంతావివాహకథయు
సరసకృష్ణార్జున సంవాదమహాప్రబంధమును గవిజనానందముగను
వెలయ నొనరించినాడ నార్వేలవంశ-వననిధిసుధాకరుండ శ్రీవత్సగోత్ర
సంభవుడు రాజవేల్పురిస్థానపరుడ-రసికజనరంజనుడ సుబ్బరాయకవిని.

ఈ రాజవేలుపురం కర్నూలుజిల్లా సిరిసిల్ల తాలూకాలోని రాజోలు కావచ్చును. తనకు గంభీరశబ్దార్థగుంభనా చాతుర్యం, వాగ్ధాటి, శృంగారమృదువాక్యరచనాశక్తి ఉందని చెప్పుకొన్నాడు. ఇతనికి శబ్ద శాస్త్ర లక్షణజ్ఞానం కల్పించిన విద్యాగురువు పేరు రమణయ్య. పరాశర వెంకటభట్టరు దీక్షాగురువు. ఈ కవికాలాన్ని నిర్ణయించడానికి పరిశోధకులకు ఆధారాలు దొరకలేదు. ఇతడు వ్రాసిన ఈ క్రింది కావ్యాల పేర్లే చెప్పుకుని సంతోషించాలి.

(1) చిత్రాంగదాపరిణయం. (2) గరుడాంజనేయసంవాదం. (3) సుదంతావివాహం (ద్విపద). (4) కృష్ణార్జునసంవాదం. (5) జయవిజయాభ్యుదయం.

9. వెన్నెలకంటి వెంకటాచలం:— మన సాహిత్య చరిత్రలో కవుల కాలనిర్ణయాలు చేయడేమే ఒక పెద్ద సమస్యగా నేటికీ మిగిలిపోయింది. కొందరు కవులు తమ గురించి ఏమీ చెప్పుకోక పోయినా ఈ వంశంలోని అనంతర కవులు చెప్పేదానిని బట్టి కనీసం కాలనిర్ణయమైనాచేయడానికి వీలవుతుంది. మన దేశంలో పండిత కుటుంబాలు చాలా ఉన్నాయి. అయ్యలరాజువారు, తాళ్ళపాక వారు మొదలైన ప్రసిద్ధవంశాలలో వెన్నెలకంటి వారు ఒకరు, "కవిత పుట్టిల్లు వెన్నెలకంటియిల్లు" అని వాళ్ళు చాటుకొన్నారు.

13. ఆంధ్రకవితరంగిణి, 11వ సంపుటి. శ్రీ చాగంటి శేషయ్య, పుట 130

విష్ణుపురాణం ఆంధ్రీకరించి ప్రఖ్యాతుడైన వెన్నెలకంటి సూరన్న మల్లిరాయల యుగం లోని కవి.[14] ఇతని మనుమడి మనవడు సూరపరాజు. ఈయన కడగొట్టు తమ్ముడు వెంకన్న మంత్రి వేజెర్లవారి దగ్గర గుడ్లూరులో మంత్రిగా ఉండేవారు. శ్రీరంగ రాయలవారిని మెప్పించి పంచవన్నెలడాలు తీసుకువచ్చారు. ఈ వెంకన్న మంత్రి గురించి వాళ్ళ వంశంలోని అనంతర కవి యిలా ప్రస్తుతించాడు:[15]

వేజెళ్ళవ్వరాజావిభవాధిపత్యంబు పూనిన సర్వజ్ఞ పుణ్యమూర్తి
పాలుపొంద వాకృష్ణభూపాలుబాలుని దొరచేసికొని కార్యమరసినడిపె
శ్రీరంగరాయలచే నొప్పుగాని తెచ్చి పంచెవన్నెల డాలు సరగ జేసె
కొండవీటిపరద్దుగుడ్లూరిదమకమ పిలించె కృష్ణభూపాలునెమ్మి
సకలప్రఖ్యాపదక్షుడై జనుల బ్రోచె- రాజసన్మానములచేత దేజమలరె
బంధుజనములసకలసంపదలదనిపె- మహితయశుడగువెంగనమంత్రియపుడు.
(కవిజీ.పుట 687)

వేజెళ్ళ కృష్ణమరాజు క్రీ.శ. 1600 నుండి నలభైరెండు సంవత్సరాలు గుడ్లూరు పాలించాడు. ఇతణ్ణి గద్దె మీద నిల్పినవాడు వెన్నెలకంటి వెంకన్నే. ఈ మంత్రి మెప్పించిన శ్రీరంగరాయలు రెండవ శ్రీరంగరాయలు కావచ్చును (క్రీ.శ. 1614-1619). ఈ వెంకన్న మంత్రి పెద్దన్న సూరపరాజుగారి మనుమడి పేరు వెంకటాచల కవి. ఇతడు కృష్ణవిలాసం అనే ప్రబంధం వ్రాసి బలదంకి పట్టణంలో ఉన్న జానకి రామయ్యకు అంకితం యిచ్చాడు. ఈ కావ్యంలో అతడు వెన్నెలకంటి వారి వంశావళిని విపులంగా వర్ణించాడు. తన ముత్తాత గారి ముత్తాతను, విష్ణుపురాణ కర్తను యిలా ప్రస్తుతించాడు:

సూరసకాంతిచే సూర్యప్రకాశుండు వేదాదివిద్యల నెలసినారు
విష్ణుపురాణంబు వేడుక దెనిగించి విమలయశంబున వెలసినారు
రాపూరిజనసన్న రమణతో నిచ్చిన యల మొగుళ్ళూరగ్రహార మందె
వెలుగోటి తిమ్మభూవిభునిచే గనియె దానాందోళికాఛత్రమగుసదవని
కవితపుట్టిల్లు వెన్నెలకంటి యిల్లు-నవెడు పౌరుషనామధేయంబు నిలిపె
సరసగుణములు కలిగిన సాధుమకవి-మానసీయుడు సూరనామాత్యవరుడు.
(కవిజీ. పుట 684)

ఈ పద్యంలోని వెలుగోటి తిమ్మ భూపాలుడు మల్లిరాయల యుగంలో ఉన్నాడు. ఈయన వెలుగోటి రంగనాయకుని కుమారుడు. ఇతని శాసనం ఒకటి నెల్లూరు కనిగిరి

14. సమగ్రాంధ్రసాహిత్యం, (1989) - 6 వ సంపుటం.

15. ఈ సందర్భంలోని పద్యాలన్నీ గురజాడ శ్రీరామమూర్తిగారు తమ 'కవిజీవితాలు'లో ఉదహరించినవే.

తాలుకా దాసాలపల్లి గ్రామంలో ఉంది. దాని కాలం క్రి.శ. 1538. వెన్నెలకంటి సూరన్న అప్పటివాడే. అయనకు ఆరవతరంలో ఉన్న వెంకటాచలం తన తాత, ముత్తాతల నందరినీ వరుసగా పేర్కొన్నాడు. అందుచేత వెన్నెలకంటి సూరన్న గారి కాలనిర్ణయ సమస్య పరిష్కారమైంది. కృష్ణలీలా విలాసంలో వెంకటాచలం తన గురువు ములుగ గురులింగాచారి శిష్యుణ్ణి అని చెప్పుకొన్నాడు. పూర్వ కవుల నిలా స్తుతించాడు:

కాళిదాసుని దిక్కకవినన్నపార్యుని భారవి భవభూతి సొందుమకవి
మల్హణు బిల్హణు మాఘు మయూరుని చోరుని వాచసపోము భీము
పింగళిసూరన్న పెద్దనామాత్యున పొలుపొంద బమ్మెరపోతరాజు
వంచేటి రంగన్న భాస్కరమంత్రిని వెల్లంకి తాతప్ప మల్లుభట్టు
మహిమమీరంగ నాస్థానమంటపముల-సకలరాజులచేతను సన్నుతింప
బడిన సుకవుల నందర బ్రస్తుతింతు. వింపుమీరంగ గృతిరచియింపఖావి.

(కవిజీవితములు, పుట 681)

సంస్కృతాంధ్రకవుల నిలా కలగలిపి చెప్పడం చాలా అరుదు. 'వంచేటి రంగన్న' పేరు గమనించతగ్గది. వెన్నెలకంటి వెంకటాచలం ఈ గ్రంథంలో తాను 'అష్టాంగ యోగములలవడి తన్మయత నంది. యానందించే' వాడనని చెప్పుకున్నాడు. అటువంటి ఆనందం కేవలం ఋషులకే లభిస్తుందని సనాతనుల అభిప్రాయం.

10. చల్లా గురవయ్య:- మన ప్రాచీన ఋషులలో యాజ్ఞవల్క్యుడు చాలా ప్రసిద్ధుడు. అతడు శుక్లయజుర్వేదాన్ని వ్యాపింపచేశాడు. జనకుని ఆస్థానదార్శనికుడు. ఇతని యాధ్యాత్మికోపదేశాలు, శతపథబ్రాహ్మణంలోనూ, బృహదారుణ్యకోపనిషత్తులోనూ కొల్లలుగా ఉన్నాయి. ఇతనికి ఇద్దరు భార్యలు. మొదటి భార్య మైత్రేయి; ప్రవృత్తిమార్గాన్ని అనుసరించింది. రెండవభార్య కాత్యాయిని అధ్యాత్మిక నిష్ఠతో ఉండేది. యాజ్ఞవల్క్యుడు మైత్రేయితో చేసిన సంవాదం ముఖ్యం అయినది. ఈ ఋషిచరిత్రను ద్విపదకావ్యంగా చల్లా గురవయ్య అనే కవి వ్రాశాడు. ఇందులో ఆరుకాండలున్నాయి. వాటిని కవి ఇలా పేర్కొన్నాడు:

సలలితంబైనట్టి జన్మకాండయును-విలసిల్లుచుండెడు వేదకాండయును
ధృతిమహనీయమైత్రేయకాండయును-ప్రతిభమొండెడు పరబ్రహ్మకాండయును
నారూఢితోడుత యజ్ఞకాండయును-శ్రీరమ్యమగు విశ్వజిత్కాండయనగ
సమర షట్కాండంబు లంచితస్ఫురణ-విమలతతోడుత వివరింతు నిపుడు
పరలబ్ధమగు యాజ్ఞవల్క్యవిజయము........... (R. 493)

ఈ ద్విపదకావ్యాన్ని వ్రాసిన చల్లా గురవయ్య బెజవాడదగ్గిర కొండపల్లి నివాసి. ఇతనికి దుర్గావరప్రసాదంవల్ల కవిత్వం వచ్చిందట. బాలసరస్వతి అనే బిరుదును

పొందాడు. కొన్నాళ్ళకు కొండపల్లినుండి కొండవీటి దుర్గానికి వెళ్లాడు. ఈ దుర్గం ఇంతకుపూర్వం కొన్నాళ్ళు గజపతుల పాలనలో ఉండేది. అప్పుడాగ్రామంలో కొచ్చెర్లకోటవారనే కరణాలుండేవారు. వాళ్ళకు గజపతులు మహాపాత్ర బిరుదాన్ని ఇచ్చారు. గజపతులనుండి కొండవీటిదుర్గాన్ని కృష్ణదేవరాయలవారు గెల్చుకొన్నాక కూడా ఈ మహాపాత్రుల కుటుంబంలోని వ్యక్తులు కొండవీటి దుర్గానికి స్థలకరణాలుగా ఉండేవారు. ఎర్రయ్య మహాపాత్రుడు.ప్రజలను బాధపెట్టే సుంకాలను తొలగింపజేశాడు.

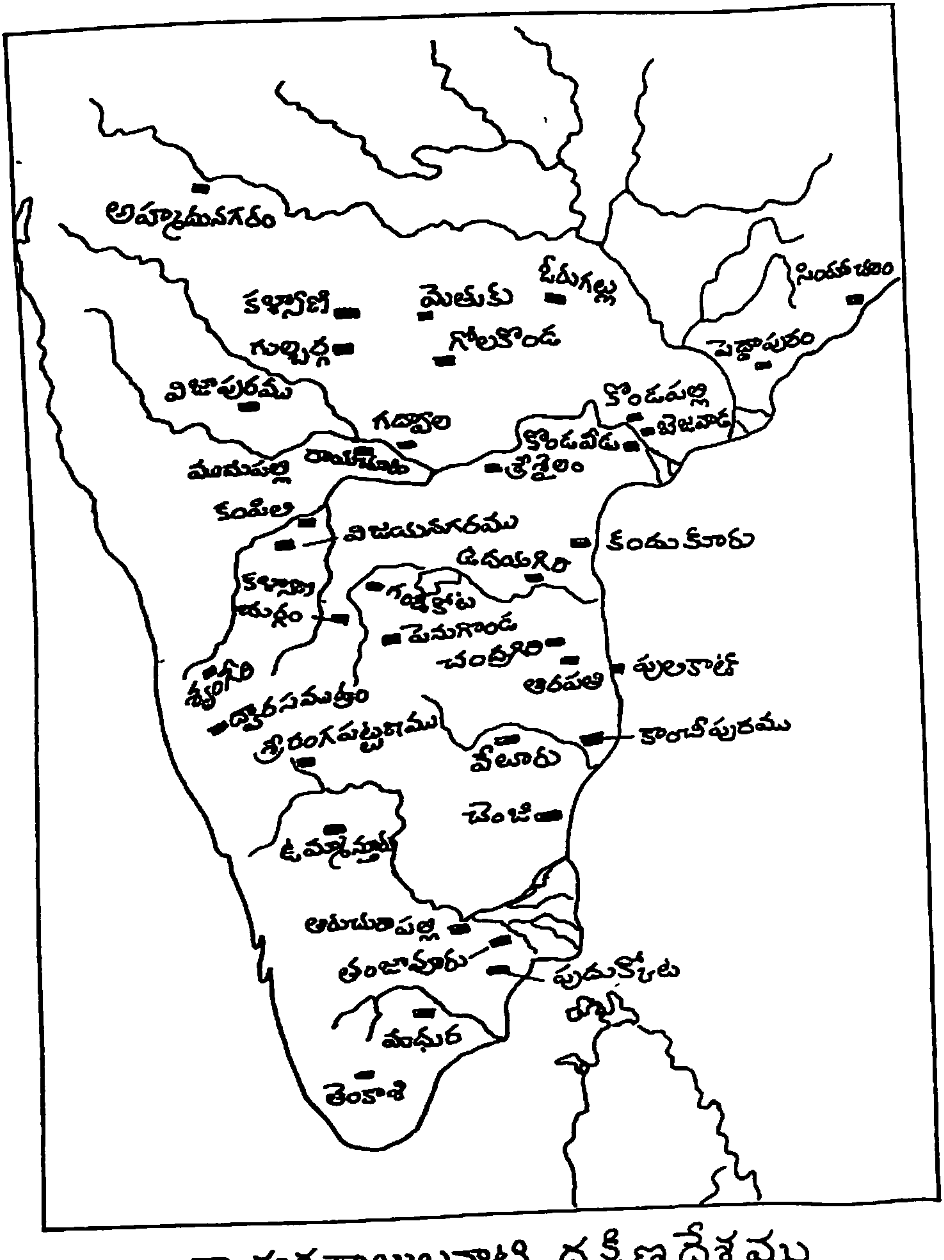
> తనరంగ నాచంద్రతారార్కముగను-ఘనముగాబెండ్లిసుంకములుమాన్పించి
> వినుతికెక్కినకీర్తివిజయుండనంగ-నెఱమహాపాత్రుండెలమిజన్మించె. (R. 493)

గురవయ్య ఈ ఎర్రయ్యను కీర్తించాడు. ఈ కుటుంబంలో కృష్ణా మహాపాత్రుడు పుట్టాడు. అతని కుమారుడు వెంకటమంత్రి. ఈయన శుక్లయజుశ్శాఖవాడు. యజుర్వేదాన్ని వ్యాపింపజేసిన యాజ్ఞవల్క్య మహర్షి చరిత్రను రచించమని చల్లా గురవయ్యను ఈ కృష్ణాపాత్రుని వెంకటమంత్రే ప్రేరేపించాడు. కవి ఈ చరిత్రను శ్రీ రామునికి అంకితం ఇచ్చాడు. ఇందులో ఆరుకాండలున్నాయని కవి చెప్పినా నాలుగు కాండలే దొరికాయి. అయిదో కాండ అసమగ్రంగాఉంది యాజ్ఞవల్క్యమహర్షి చరిత్రను అనంతరకవి ఘట్టుప్రభువుకూడా రచించాడు. గురవయ్యరచన అముద్రితం.

11. సుగ్గటూరి ముమ్మడి తమ్మప్ప:- మన సాహిత్య చరిత్రలో కొంత మంది గ్రంథాలు అముద్రితాలైతే చాలా మంది రచనలు అలభ్యాలు. పుస్తకాల పేర్లు మాత్రమే తెలిసే రచయితలలో సుగ్గటూరి తమ్మప్ప ఒకడు. అళియ రామరాయలు రాయసామ్రాజ్యాన్ని నిర్వహిస్తున్న కాలం నుంచీ మైసూర్ధులోని 'కోలారు' ప్రాంతాలతో హొస్కోటె, ఆనెగల్లు ప్రదేశాలను సగటూరు కుటుంబంలోని వాళ్ళు పాలిస్తూ వచ్చారు. వీళ్ళ వంశానికి మూల పురుషుడు దేవయ్య. ఈయన సుజ్ఞానమూర్తి కరుణా కటాక్షాల వల్ల అభ్యుదయం పొందాడు. అతని మనుమడి పేరు తమ్మరాజు. ఈయన క్రీ.శ. 1560-75 దాకా రాయసామంతునిగా పెనుగొండపై దాడి చేసినప్పుడు తురకల్ని యితడు కొట్టాడు. కర్ణాటపతిని మెప్పించి 'చిక్కరాయ' బిరుదాన్ని, గరుడ చిహ్నాన్ని అందుకొన్నాడు. ఈయన జడలతోనే పుట్టాడని ప్రతీతి. ఇతని భార్య పేరు వీరాంబ. వీళ్ళకి యిమ్మడి తమ్మప్ప జన్మించాడు. ఇతడు కూడా తండ్రి లాగే శూరుడు; శైవుడు. భీమాది దుర్గంపట్టుకొన్నాడు. కర్ణాటకస్వామి ద్రోహాలను నాశనం చేసి రాయలను మెప్పించి స్వర్ణవృషభ వీరభద్ర లాంఛనాలను బహుమతులుగా స్వీకరించాడు. ఇతని భార్యపేరు వెంకటాంబ. వీరికి పుట్టిన బిడ్డకు కూడా తమ్మప్ప అని పేరు పెట్టారు. ఈ కుటుంబంలోని ఆ పేరింటి వాళ్ళలో మూడవవాడు కనుక యితణ్ణి ముమ్మడి తమ్మప్ప అంటారు (ఇతని కాలం క్రీ.శ. 1614-1630). ఈయన శైశవంలోనే మూడు భాషలలో మంచి వైదుష్యాన్ని సంపాదించాడు. మీసకట్టు మొలుస్తూ ఉండే కాలంలో కుమారార్జునీయం అనే ఆంధ్ర కావ్యం

వ్రాశాడు. ప్రౌఢవయస్సులో సుందరేశచరిత్ర అనే తెలుగు కావ్యం రచించాడు. తరువాత ఆశువుగా కన్నడంలో ఒక యక్షగానం చెప్పాడు. పిమ్మట కౌముదీవ్యాఖ్యానం అనే రచన సంస్కృతంలో చేశాడు ఆ పిమ్మట బ్రాహ్మణులచేత శివదర్పణ మనే గ్రంథాన్ని సంకలనం చేయించాడు. ఇతని ఆస్థానంలోని ప్రజల కోరిక మీద కన్నడ భాషలో శంకర సంహితను రచించాడు. ఈ కవి గురించి లూయిస్ రైసు దొరగారు మొదట తెలియజేశారు.[16] ఇతడు వ్రాసిన తెలుగ గ్రంథాలు ఏ ఒక్కటీ దొరక్కపోవడం దురదృష్టమే.

16. Epigraphica Carnatica, Vol. IX, 10905, Pq. 25, 26.

నాయకరాజులనాటి దక్షిణదేశము

గదమను ప్రతివర్ణ మిగతి బ్రదక్షి-ణ ప్రదక్షిణారచనల హరిహరనుతి
మాట యెనుబదికందముల్ నూలుకొలిపె-దామరంకననుకవి సంతతులు మెచ్చ.
[D.427, పుట 180]

ఈ రకంగా వచ్చే 108 పద్యాలలోని 1728 గణాలతో ఏర్పడే రెండు వేల పైచిలుకు మాటలకు అర్థాలు చెప్పుకొన్న పిమ్మటే పాఠకుడు తరువాత పద్యానికి సాగాలి. బొత్తిగా పొద్దుపోనివాడు తప్పించి ఇంత సాహిత్యజంజాటం పెట్టుకోలేడు. ఉషాపరిణయం చాలా కాలం దాకా అచ్చుకాలేదు.[9] దాని అముద్రితప్రతి మద్రాసు ప్రాచ్యలిఖిత గ్రంథాలయంలో ఉంది. (D 427) తొలిపుటలో ఎవరో బహుశా బ్రౌనుదొరగారు 'A pedantic composition of small value' ('కొద్దిపాటి విలువగల విద్యాగర్వభూయిష్ఠరచన') అని వ్రాశారు. అది అక్షరాలా నిజం. ఈ కావ్యంలో కవిత్వం కంటే కసరత్తే ఎక్కువ.

కవిత్వం అమరఘోటకం లాగా ఉండాలని దామెర్ల అంకనగారి ఉద్దేశం. గ్రంథాదినిలా వ్రాశాడు :

మంజులతర దేవమణిరోచమానమై యధికశబ్దస్ఫూర్తి నతిశయిల్లి
చంపకమాలాది చతుర బంధంబుల చిత్ర వర్తనలచే చెలువు గాంచి
చటుల దారాశుద్ధి చాతుర్యధుర్యమై సురనదీ వీచిక స్ఫురణ దనరి
లక్షణాలంకార లలిత పదవ్యాస శోభితమై వడి సొబగుమీరి
వరకవిగురువర్తనముమంత్రబబలనీక - నిజమహాత్మ్యముకలిమిచే నెగ్రడుచుండి
యమర ఘోటకము రీతి నమరు సుకవి-కవిత వర్ణింపతరమెవాగ్మానికైన.
[ఉషాపరిణయం, 1-6]

ఈ పద్యంలోని ఎత్తుగీతిలోని మొదటిపాదానికి నాలుగు అర్థాలున్నాయి. 'క' అనే ఏకాక్షరానికి బుద్ధి, బ్రహ్మ, అనిలం, అగ్ని, సూర్యుడు అనే నానార్థాలున్నాయి. క, విగురు, కవి, గురు అని పదాన్ని విరిచి అర్థాలు లాగవచ్చు ఈ పాదంలో యింత పాండిత్యప్రకర్ష ప్రకటింపవచ్చని కవే భావించి అర్థాలు కావ్యంలో వ్రాశాడు. దామెర్ల అంకన్న తన పినతండ్రి వెంగళరాజుగారి లాగ సాఫీగా కవిత్వం చెప్పినట్టు కన్పించినా కొన్నిచోట్ల ఆయన పోలికలు లేకపోలేదు. బాణాసురుడు ఈ కావ్యంలో ఆఖర్న ఒక విందుభోజనం పెడతాడు. దీనిని వర్ణిస్తున్నప్పుడు అంకన్న బహుళాశ్వచరిత్రలోలాగే సుదీర్ఘంగా వ్రాశాడు. 'సరసకావ్యంబునకు బలె నానారససమన్వితంబును, రంగస్థలంబును, ననేక సువర్ణ పాత్రాంచితంబును' అయిన భోజనశాలను పెద్దవచనంలో ప్రశంసించి, అందులో హరిహరులను ప్రవేశపెట్టి 33 గద్యపద్యాలలో దామెర్ల అంకన్న విందు చేయించాడు. వెంగళరాజుగారి బహుళాశ్వ చరిత్రలో 52 గద్యపద్యాల విందుంది. రెండింటిలోనూ విస్తళ్లు వేయడం దగ్గిరనుంచి చేతులు కడుక్కోడందాకా విపులమైన వర్ణన ఉంది. ఈ

9. 1984 లో డాక్టర్ గాలి గుణశేఖర్ దీనిని సంశోధించి చక్కని ముద్రణం వెలువర్చారు.

రెండు కావ్యాలలోనే కాక కాకమాని మూర్తి అనే మరోకవి వ్రాసిన కావ్యాలలో కూడా ఇలాగే భోజనవర్ణన సుదీర్ఘంగా ఉంది. అతడు రాజవాహనవిజయం అనే ప్రబంధంలో ఒక విందును 13 పద్యాలలో వర్ణించాడు (2-96 నుంచి 108 దాకా). పాంచాలీపరిణయం అనే మరొక కావ్యంలో 27 పద్యాలలో విస్తళ్లముందు కూర్చోవడం మొదలు చేతులు కడుక్కోవడందాకా వర్ణించాడు (4-34 నుండి 60 దాకా). ఈ రెండు కృతులే కాక కాకమానిమూర్తికూడా బహుళాశ్వవిజయం అనే కావ్యం వ్రాశాడని ఒక అనంతరలాక్షణికుడు చెప్పాడు. అందులోని ఉదాహరణలను ప్రమాణాలుగా చూపించాడు. అయితే అవన్నీ దామెర్ల వెంగళరాజుగారి బహుళాశ్వచరిత్రలో కనబడతాయి. ఈ ప్రయోగాలు ఇచ్చిన లాక్షణికుడు కూచిమంచి తిమ్మకవి ఇతడు క్రి.శ. 1715 నుంచి 1750 దాకా రచనలు చేశాడు. ఇతని లక్షణ గ్రంథంపేరు సర్వలక్షణసారసంగ్రహం. అందులో 'కాకమాని రాయని బహుళాశ్వచరిత్ర నుండి' అని చెప్పి ఉదాహరించిన పద్యాలను, అవి వెంగళరాజుగారి పుస్తకంలో ఏ ఆశ్వాసంలో ఎన్నో నెంబరు పద్యాలో ఈ పట్టికలో పొందుపరిచాను. చూడండి.

దామెర్లవారి గద్య కనబడుతున్న పుస్తకంలోంచి ఉదాహరణ లిస్తూ 'కాకమానిరాయని బహుళాశ్వచరిత్రలోంచి' అని కూచిమంచి తిమ్మకవి ఎందుకు చెప్పాడో భావి పరిశోధనవల్ల గాని తేలదు. కాకమానిరాయని గ్రంథాలలోనూ, దామెర్లవారి కావ్యాలలోనూ భోజనఘట్టాలు ఒకేరకంగా ఉన్నాయి. ఉషాపరిణయంలో ఈ పద్యం చూడండి :

తరళాయతాక్షి యొక్కతె - తరణిం నగజాలు రత్న తాటంకరుచుల్
నెరయగ సద్యోఘృతములు - దొరలను వడ్డించె పసిడిదొన్నెల నిండన్.

[D. 427 పుట 220]

సద్యోఘృతం పసిడిగిన్నెలలో వడ్డింపజేయడం కాకమానిరాయనికి కూడా ఇష్టం. అతని పద్యం చూడండి :

గేస్తులకు బసిడిగిన్నెల - కస్తూరి యనంగ నెంత కర్పూరంపే
శస్తమన వాసి కెక్కిన - విస్తుల సద్యోఘృతంబు నెలతుకవంచెన్.

[పాంచాలీ పరిణయం, 4-44]

కాకమాని మూర్తికవి దామెర్లవారి ఆశ్రితుడై వాళ్లకు కావ్యరచనలో సహాయం చేసి ఉంటాడు. అతడే కొన్నివ్రాసి వాళ్ళ పేరు పెట్టాడని అనుమానించడం చాలా సులభమేగాని నిరూపించడం ఎంతో కష్టం. సాహిత్య డిటెక్టివులు ఎన్నో విషయాలు దర్యాప్తుచేస్తేనే గాని ఈ సమస్య తేలదు. ప్రస్తుతానికి దామెర్లవాళ్ళూ, కాకమానిమూర్తీ ఒక కాలంవాళ్ళని మాత్రం చెప్పవచ్చును. ఇతడు వ్రాసిన ఇతర గ్రంథాలు రెండు లభిస్తున్నాయి. గాని అందులో ఇతని గురించి వివరాలేం లేవు. ఇతని తండ్రి రామలింగభట్టు. వీళ్లది కౌండిన్య గోత్రం కాకుమాను అనే గ్రామం గుంటూరు జిల్లా బాపట్ల తాలూకాలో ఉంది. మూర్తికవి పూర్వీకులు ఈ గ్రామంనుంచి కర్ణాటక రాజ్యానికి వచ్చిఉంటారు. తన గ్రంథాల

బహుళాశ్వ చరిత్రనుండి తిమ్మకవి ఉదాహరించిన పద్యాలు

పద్యం	సర్వలక్షణ సారసంగ్రహం	బహుళాశ్వ చరిత్ర
1. అంచుగ్రానాయడి వన్నెరాబులు గుతేడాసీనులూతల్గొనం బంచాస్యంబుల డుల్లు పాపదొరగ్రామ్య బ్రహ్మచారుల్డునా లించం బచ్చన బ్రాత లూడివడు మేల్కీల్గుట్ల మన్యంబులా చంచద్వాహములుంచు మంటపము పంచం జేరివిశ్రాంతుడై.	1 - సంధి - 210	5 - 218
2. లెక్కలు పెట్టగవచ్చుం - జుక్కల దదృక్ష్యభోజ్య చోష్యాదుల క మ్మక్క మటిలెక్కయెక్కడి దక్కడ యెక్కొక్క కడివెయారులు సేయున్	2 6 శబ్ద - 116	4 - 53
3. అంగమునన్ కురంగమద మందముగాగ నలంది మౌళి సం పంగి విరుల్ సిరుల్గన రుమాలుధరిం బిరుటంపుడంగి పై రంగుమెఱుంగు బంగరు చెఱంగుల రెంటెము నాల్గుకొంగులు నింగులు వారగట్టి సుమణీ రమణీయ నరాఖి రాముడై [దీనిలో మొదటిపాదాన్నే తిమ్మకవి ఉదాహరించాడు.]	3 - సాధురేఫ - 51	4 - 5
4. ఆరేడు వగలబారు–ల్నారువిధంబుల రసావళుల్ వేయువహల్ కూరలు బచ్చళ్ళూ ర్పిండ్లూరుంగాయలకు లెక్కయున్ మఱికలదే		
5. కారుమెఱుగు తలనుదారున్ నారుల్వోసిన విలోకనమ్ముల నారుల్ యూరాఱువగలబెట్టిన యూరుంగాయలుఘటించి కొండొరులెడలన్	3 - శ రేఫ - 160 3 - శ రేఫ 161	4 - 52
6. ఒకమాట చక్కెర పానకమా చను సొరు సామననకందు కమా తృకనూ ఈ నాతుక మానికమా మొకమోనరోజనారి ఫరకనూ.	3 శ రేఫ - 196 సర్వ. 1 - సంధి 44	4 - 37 ?

గురించేగాని తన గురించి కవే చెప్పుకోలేదు కనుక మనంకూడా వాటిని గురించే చెప్పుకొందాం.

మన ప్రబంధకవులలో ఒక్కొక్కరిలో ఒక్కొక్క ప్రత్యేకత ఉంటుంది. పెద్దనగారి అల్లికలో జిగి, బిగి ఉంటాయి. ముక్కు తిమ్మనగారి పలుకులు ముద్దు ముద్దుగా ఉంటాయి. రామకృష్ణుడు పదగుంభనానికి ప్రసిద్ధుడు. ఈ ప్రత్యేకతలను తొలిసారిగా పేర్కొని అవన్నీ తనలోనే ఉన్నాయని కాకమానిమూర్తి చెప్పుకొన్నాడు. అతడు పాంచాలీ పరిణయం వ్రాద్దామనుకొనే రోజుల్లో ఒకనాడు కలలో శ్రీరంగనాధుడు ప్రత్యక్షమై అతనితో ఇలా అన్నాడట :

అల్లసానివాని యల్లిక బిగిసొంపు - ముక్కుతిమ్మనార్యు ముద్దుబలుకు
బాండురంగ సుకవి పద్యంపు హరువును - గాకమానిరాయ నీకె కలదు
[పాంచాలీ. 1-13]

అంతటితో దేవుడు ఊరుకోలేదు. శ్రీమూర్తికవిని "తెనుంగు కవితావిరించివి" అని ప్రశంసించి పాంచాలీ పరిణయం అంకితం పుచ్చుకొన్నాడు మరోసారి మూర్తి కవి ఇంకో కావ్య కథనానికి గ్రథనానికి సమకట్టిఉన్న సమయంలో మళ్లా దేవుడు కలలో కనబడి ఆ పుస్తకంకూడా తనకు ఇమ్మన్నాడు. కవినిలా మెచ్చుకొన్నాడు :

కృతిలో ప్రతిపద్య చమ-త్కృతి గులుకగ బలుకనేర్చు కృతివివుమహా
కృతిమా కొనరుచుభాషా-కృతి భారవి కాకమాని శ్రీమూర్తికవీ. [రాజ. 1-19]

దేవుడు 'ప్రతిపద్య చమత్కృతి' అని అంటే భక్తుడు తన రచనలో ప్రతి పద్యమే కాదు. వాటిలోని ప్రతి వాక్యమూ ఉన్నతి ఉన్నదే అన్నాడు. అసలు కృతి మొదలు పెడుతున్నప్పుడు దేవతలను చమత్కృతికోసమే ప్రార్థించాడు. 'గజాస్యుం డిచ్చు కృతికిష్టవచోరచనా చమత్కృతుల్' (రాజ 1-5) అనీ, 'భారతి ఇచ్చుగాత బ్రతిభారతి మత్కృతికిం జమత్కృతిన్' (రాజ 1-6) అనీ అర్థించాడు. అంకితం అడగడానికి కలలో ఏడుకొండలవాడు ప్రత్యక్షమైన వైనం కవి ఇలా చెప్పాడు :

ప్రత్యక్షంబై నాపై - ప్రత్యక్షరహృద్యగద్య పద్య సముద్య
త్కృత్యక్షయ రచనార్థ - ప్రత్యక్షరఘటితిపైగృపారసమొల్కన్. [రాజ. 1-6]

ప్రతిపద్యంలోనూ, ప్రత్యక్షరంలోనూ చమత్కృతి చూపించాలనే తాపత్రయం చేమకూర వెంకటరాజుగారి విజయవిలాసం ప్రచారంలోకి వచ్చాక ఎక్కువైంది. చమత్కార బంధురంగానే గాక రాజవాహన విజయాన్ని కాకమాని రాయుడు సలక్షణప్రబంధంగా రూపొందించాడు. ఇందు లోని కథ పాతదే. దండి రచించిన దశకుమారచరిత్రలో రాజవాహనుడు కథానాయకుడు, రాజకుమారుడు. ఇతని కథతోపాటు మరి తొమ్మండుగురు కుమారుల కథలు కలిపి దండి దండిగా దశకుమారచరిత్రను వ్రాశాడు. దానిని

మూలఘుటిక కేతన కాకతీయ యుగంలోనే అనువదించాడు. దశకుమారచరిత్రలోని ఇతర కుమారుల కథలను మినహాయించినా అష్టాదశ వర్ణనలలో ఏ ఒక్కటి మినహాయించకుండా ఒక్క రాజవాహనుని చరిత్రనే మూర్తికవి అయిదాశ్వాసాల ప్రబంధంగా వ్రాశాడు. కావ్యంలో కథానాయకుని ప్రతిభకన్న అతిగా కవిగారి ప్రభే ప్రకాశించాలనుకొనే కాలం కనుక మూర్తి కవి తన ప్రజ్ఞ చూపెట్టడానికే ఈ కావ్యం రచించాడు. అది రకరకాల పోకడలు పోయింది.

రాజవాహనుని పురిటివార్తను రాజుగారికి చెలికత్తెలు వినిపించారు. 'పురుడు' అనే మాటకు సమానం అనే అర్థంకూడా ఉంది. చమత్కరించడానికి అవకాశం ఉంటే కవిగారు ఊరుకొంటారా? పురిటిసమయంలో 'పురుడు' అనే మాట పట్టుకొని ఇలా పద్యం చెప్పాడు:

> **పురుడుపరిపాలితాలకాపురు శేష-భుజగనూ పురుడును గాక పుడమిగలడె ?**
> **యనగ సిరిగన్న రాజన్య తనయమణిని-హర్మ్య మందిరి యంతఃపురాబ్జముఖులు.**
> [రాజ 2-17]

పురిటికందు అలకాపురం పాలించే కుబేరునికి, భుజగనూపురాన్ని ధరించే శివునికి సమానుడట. సమాసాలు కట్టడానికి సరిపోతాయి కాబట్టి ఈ సామ్యాలు తెచ్చాడేగాని చమత్కరిస్తున్నప్పుడు ఈ పద్యంలో ఇవే మాటలు ఎందుకు వాడాలి, ఈ పోలికలే ఎందుకు తేవాలి అన్న ఆలోచనలు మనకి వస్తాయిగాని కవిగారికి రాలేదు. ప్రతి పద్యంలోనూ చమత్కరించాలన్న తాపత్రయమేగాని అది అతుకుతుందా అతకదా అన్న గొడవే లేదు

అవసరంలేని చమత్కారాలు చేసినా, మూర్తి కవిలో ఒక సుగుణం ఉంది. తన కావ్యంలో సమకాలిక జీవితాన్ని బాగా ప్రతిఫలింపజేస్తాడు. రాజవాహనుడు యువరాజు పట్టం కట్టుకొని దిగ్విజయానికి బయలుదేరాడు ఆ యాత్రను మూర్తి విపులంగా వర్ణించాడు

సలాముచేస్తూ యవనవ్రాతం వచ్చింది. తరువాత కైజీతపురాజులు, కత్తులూ అరిగెలూ పట్టుకొన్న బంట్లు ఒంటరిమూకలు కదిలాయి. దండుతోపాటు దండుముండలు కదిలారు. ఒకరితో ఒకరు పరిహాసాలు ఆడుకొన్నారు. రాజుగారి భోగపత్ని పరదాలున్న పల్లకిలో కదలింది పట్టెవర్ధనాలున్న ఇద్దరు బ్రాహ్మణులు రాఘవాష్టకం చదువుతూ కదిలారు రాజుగారి ముద్దులమరిది అప్పగారి పల్లకిలోనే కదిలాడు. కథ చెప్పుతూ ద్విపదపాడే బ్రాహ్మణుడు వెంటరాగా రాచమూకలు సాగాయి. పంటపొలాలు దున్నేస్తూ అడవులు తగలెడుతూ పంటకాపులు కంట నీరు పెట్టెటట్టు రాజు దండు దిగాడు.

భోజనం చేశాక ఈగలు తోలుకొనేవారు, గుర్రపు వెంట్రుకల కుంచెతో విసురుకొంటూ

గజ్జితో బాధపడేవారు, చాపలతో కట్టిన పాకల్లో ఉన్న అంతఃపుర స్త్రీలను కొలుచుకొనే గణికలు, దండు కదలినప్పుడు ఇష్టమైన ధాన్యాలూ అవీ వదిలేశామే అని ఏడ్చేవాళ్లు - ఇలాగ రకరకాలవాళ్లు ఆ దండులో ఉన్నారట. అందులో లెక్కలు వ్రాస్తే నియోగికూడా ఉన్నాడట. అతడు ఎప్పుడూ అంకెలలాగే కన్పిస్తాడట. చలిగాలి వీచి విల్లు వంగినట్టు వంగితే ఒకటి (౧) లాగా ఉంటాడట. గుండెలమీద తలపెట్టుకొంటే రెండు (౨) లాగా ఉంటాడట. కాళ్లు ముడుచుకొని పడుకొంటే మూడు (౩) లాగా కనబడుతాడట. నిద్దరపోతున్నా ఈ బక్క నియోగిలెక్కలు మానడని భటులంటూ వుంటారట.

పలిన యి విల్లు వంక గని వ్రాసెడినొక్కటి లెక్క యక్కునం
దలయిడి రెంటి లెక్కయిడి నాడు ముడించిన కాళ్ళ సొంపుచే
విలసెడి మూటిలెక్క భళి నిద్దురపోవుచు లెక్కమానడీ
బలకరవుందవుల్ గలుగు బక్కనియోగి యటంచ్రు తద్భటుల్ [రాజ 2-71]

ఇలాంటి వాళ్లందరితోటి దండెత్తిన రాజవాహనుడు ఒక్క సీస పద్యంలో కుంతల సింధు సౌరాష్ట్ర గాంధారాది దేశాధిపతులని అవలీలగా అద్భుతంగా జయించాడు. రాజవాహనుడు వింధ్య శైలం దగ్గరకు వచ్చాడు. అక్కడ ఒక తపోవనం ఉంది. అది శాండిల్యమునిది. రామాయణంలో భరద్వాజుడు విందుచేసినట్టు ఈ మునికూడా రాజవాహనుణ్ణి సేనాసమేతంగా భోజనానికి పిలిచాడు. కవి రాజవాహనునిచేత స్నానం చేయించి, బొట్టు పెట్టించాడు. పసిడి పళ్లెరాల చుట్టూ 'తెగబారె డనటి మేలివి చిగురాకులు' వేయించి నీళ్లు చిలికించాడు. విందు వడ్డింపసాగాడు. బంతుల వెంబడి వడివడిగా వడ్డనలు చేయించాడు. షడ్రసోపేతంగా తినిపించాడు. చల్లని నీటితో చేతులు కడిగించాడు. మునిచేత అతిథులచేతికి గంధం పూయించాడు. దుప్పట్లు కప్పించాడు. తాంబూలా లిప్పించాడు. అంతటితో పొద్దు వాలింది

దండయాత్రకు బయలుదేరిన రాజవాహనుడు మెల్లగా విందుభోజనాలు చేస్తూ మాళవదేశానికి వచ్చాడు. ఆ దేశపు రాజకుమార్తె అవంతి సుందరి వనవిహారం చేయడం చూశాడు. ఆమె అతణ్ణి చూసింది. చూసి చూడగానే ఆ రాకుమారికి వచ్చిన భావాలు మహాదొడ్డవి. ఈ అబ్బాయి పెదవి మీద గంటుపెట్టగలిగే యువతి భాగ్యం ఎలాంటిదో తన చెలికత్తె నడిగింది.

కంటివె కల్వకంటి మనకంటికి వేలువు గట్టుచంటి పా
లింటికి దుంటవింటిదొర లీలలమీరిన మేటిబోటియా
పంటవలంతి రేదు మణివంటి చొకారపు మోవిపై
గంటి యొకింత సేయు కలకంఠి యకుంఠిత భాగ్య మెట్టిదో ! [రాజ 3-132]

ముద్దుపెట్టుకొనడం కాక పెదవి గంటు చేద్దామనే కోరిక తొలిచూపులోనే కలిగే

ముగ్ధలు ప్రబంధాలలోనే ఉంటారు. శ్లేషలో విరహబాధనుపడే నాయకులుకూడా అక్కడే కనబడతారు. రాజవాహనుడు అవంతిసుందరి కోసం పరితపిస్తూ ఎలా తన భావాలు చెప్పాడో చూడండి:

అతిమధురంబుగా పెదవి యభ్రముగా నెరికొప్పు జ్యోత్స్నగా
సతతము లేతనవ్వు ఘనసారముగా నునుదేటమాట యం
చితదరదంబుగా గళము చిత్రముగా నిలువబ్బ నేత్రస
మ్మతి గనుగొన్ రసజ్ఞునకు మందునకుం దగ వందమందదే ? [రాజ. 4-12]

ఇందులో రెండర్థాలున్నాయి. ఆ చిన్నదాన్ని చూస్తే పెదవి అతి మధురంగా, కొప్పు మేఘంలాగా, నవ్వు వెన్నెలలాగ, పలుకులు పచ్చ కర్పూరం లాగా, కంఠం శంఖాన్ని చీల్చే దరదంలాగా సరసునికే కనపడినప్పుడు మూఢులు ఎందుకు మోహించరు అని ఒక అర్థం. రసవైద్యం చేసే వైద్యుని కి అమ్మాయి పెదవి అతిమధురం అనే గ్రంథ్యాణంలాగ, కొప్పు అభ్రకంలాగ, నవ్వు పొట్టితీగెలాగ, పలుకులు పచ్చకర్పూరంలాగ, కంఠం పాదరసంలాగ కనబడతాయట. అందం మందుకు తగినట్టు అమరుతుందట.

అయితే మన ప్రబంధ నాయకుల విరహానికి మందు వివాహమే. మూర్తికవి తన చిత్రమొచ్చినంత టైము తీసుకొని ఇష్టమొచ్చిన వర్ణనలు చేసి చివరకు నాయికా నాయకులకు పెళ్ళి చేశాడు. సారెగదిలో భార్యాభర్తలు ప్రవేశించారు. అతడామె పైట లాగాడు. ఆమె చేతులతో గుండెలు కప్పుకుంది. అప్పుడా రెండు చేతులూ స్వస్తిక బంధంలో రెండు భుజాలను అంటుకున్నాయి. ఆమె కుస్తీకి తలపడే మల్లు జబ్బ చరుస్తున్నట్టు కనబడిందట.

ధరణీరమణుడు పయ్యెద-సరవింగొని తీవియ మగువ స్వస్తిక బంధో
ద్ధుర బాహాంతరయగుచో - స్మరసంగరమునకు మల్లచరచుట దెల్పెన్
[రాజ 5-91]

అష్టాదశ వర్ణనలలో ఒకటైన రతినికూడా వర్ణించాక కావ్యాన్ని అంతం చేయవచ్చు. అయితే మూర్తి కవి ఒక్కసారి లెక్కవేసి చూసుకొన్నాడు. అన్ని ప్రబంధాలలోనూ ఉండే వేసవి వర్ణన తన కావ్యంలో లేదు. ఎందుకేనా మంచిదని ఒక నాల్గు పద్యాలలో ఎండాకాలాన్ని వర్ణించి కావ్యం అయిం దనిపించాడు. ఈ ప్రబంధంలో మొత్తం 581 గద్య పద్యాలున్నాయి. కాని కథ లేదు. దశకుమార చరిత్రలో దండి బోలెడు కథ చెప్పాడు దానిని ఇంతక్లుప్తంగా ప్రబంధీకరించడానికి ధైర్య ముండాలి. దండి కావ్యంలోని సజీవ పాత్రలను మూర్తి కవి ఉత్త కీలుబొమ్మలుగా చేసినందుకు బాధ కల్గుతుందిగాని, దండిలాగే ఇతడూ తన సమకాలిక జీవితాన్ని కావ్యంలో ప్రతిఫలింపజేసినందుకు అభినందించాలి. ఆ కాలంలో రాజులు, సామంతులు ఎలా దండు కదలేవారో, అనాటి అచార వ్యవహారా

లేమిటో, రాజవాహనవిజయం బాగా స్పష్టపరుస్తుంది. అనాటి దండ యాత్రలలోని సాంఘిక వివరాలను ఈగ్రంథంలో నుంచి క్రోడీకరించి సురవరం ప్రతాపరెడ్డిగారు సుదీర్ఘంగా పొందుపరిచారు.[10]

రాజవాహన విజయం వ్రాశాకనే, దానికి ముందే మూర్తికవిపాంచాలీపరిణయం అనే అయిదాశ్వాసాల కావ్యాన్ని వ్రాశాడు. నన్నయగారు సుమారు 130 గద్య పద్యాలలో చెప్పిన ద్రౌపదీకళ్యాణ కథను మూర్తి కవి 403 గద్య పద్యాలలో ప్రబంధంగా వ్రాశాడు. ఇది బహుశా అతని ప్రాథమిక రచన కావచ్చును. పద్య రచనలో అల్లసానివాని అల్లికను అనుసరించడం కనపడ్డా, పాండురంగవిభుని పదగుంఫనం జటిలంగా లేదు. పెద్దనగారు మనుచరిత్రలో అరుణాస్పదమనే పురాన్ని ఇలా వర్ణించారు.

అచటి విప్రులు మెచ్చ రఖిల విద్యా ప్రౌఢి ముదిమదిదప్పిన మొదటి వేల్పు
అచటి రాజులు బంటునంపి భార్గవునైన బింకాన పిలిపింతురంకమునకు
నచటి మేటి కిరాతు లలకాధిపతినైన మునుసంచి మొదలిచ్చి మనుపదక్షు
లచటి నాలవజాతి హాలముఛాత్ర విభూతి నాది భిక్షువు భైక్షమైన మెచ్చు
నచటి వెలయాండ్రు రంభాదులైన నొరయ గాసెకొంగున వారించికలవగలరు
నాట్యరేఖా కళా ధురంధరనిరూక్షి నచట బుట్టిన చిగురుకొమ్మైన చేవ,
[మనుచరిత్ర, 1-50]

ఈ అతిశయోక్తులను అనుసరిస్తూనే వాటిని మించిపోయేవి వ్రాస్తూ మూర్తికవి పాంచాలీపరిణయంలో పురవర్ణన చేశాడు.

అచటి ప్రాజ్ఞుల కమర్త్యాచార్యు డజ్ఞాతఘటితి పత్రిక వ్రాసి పంట తెలియు
అచటి రాజనివాస మస్త్రాసనాఖ్యాన భాగ్యంబునకు గాచు భార్గవుండు
అచటి కోమటుల యూక్షాధ్యక్షుడవసరంబై యప్పు పదియైదులడుగబంపు
అచటి రెడ్డికొమాళ్ల నలహలాయుధపాటి నాగునకడుగు ధాన్యంబుకొంత
అచటి యొకపాటి దొరమదహస్తులకును-నెత్తుగున్నలుదిక్కులమత్తకరులు
అచటి వేరాచలాయింపుటలతి తేజ-కింత రెండవతరబడి యింద్రహయము.
[పాంచాలి 1-39]

రాజవాహనవిజయంలో లేని ఒక సుగుణం పాంచాలీపరిణయంలో కనబడుతుంది. మొదటిదానిలో సమకాలిక జీవనమే కనబడుతుంది గాని రెండోదానిలో దానితోపాటు సమకాలిక భాషకూడా వినబడుతుంది. పాంచాలీపరిణయాన్ని చూడడానికి గ్రామ్య సుధీజనం వచ్చిన వైనాన్ని మూర్తికవి ఇలా చెప్పాడు.

ఇప్పుడేతెంచితిరే లెప్పలా మీపురాణంబు విందురా రాచవారు

10. ఆంధ్రుల సాంఘిక చరిత్ర, పుట 220 - 223.

రామవధానికి క్షేమమా సామమాద్యంతముల్ మా వద్ద నభ్యసించె
మా శిష్యుడే వారి మాధ్వరి పిన్ననాథ మును చెప్పితిమి కాండ త్రయంబు
నోహుహెూహెూ కంటిమేహరిన్ మన జనార్ధను సూత్ర పాఠమెందాకవచ్చె
నారసింహముపేరిటి నడిమివాని -వడుగుచేసితిరో లేదొ వడుచు పెండ్లి
ఎంటి మేక దయను కొంద్రుపీథిజేరి యుత్సవము జూడవచ్చినయాళ్లద్విజాలు
[పాంచాలి 1-71]

ఈ స్మార్తులేకాక అళఘుసింగరి ఉప్పళి అప్పయాళ్వార్, భట్టరు పాటరు. వడగునంబి అప్పగారు మొదలైన ఆచార్యపురుషులు 'శ్రీనివాసాయ గారే అడియేన్' అనుకొంటూ వచ్చారు. వైదికజాతి ముత్తయిదువులుకూడా వచ్చారు. కూనలమ్మ కోక ఎగగట్టిన కోమట్లు, కోడెరెడ్లు, రెడ్డిసాన్లు, మొదలైన వాళ్లు వచ్చారు. వీళ్లతోపాటు పాండవులూ వచ్చారు. వాళ్లు ఒక కమ్మరి ఇంటికి వెళ్లారు దానిని మూర్తి కవి కన్నులకు కట్టినట్లు వర్ణించాడు.

అలతి యరంగు ముంజవికె యావపుఖాడిద పూతకోత పెం
కల మధురందు నిందుఘటికాక్రయ ధాన్యపు గువ్వలాసనం
బులు గొజెతోళ్ళు జాగిలపు ముంగిలిచట్టులు చట్టిమూతలుం
గలుగు కులాల గేహము ప్రఘాణము చేరిరి పాండునందనుల్
[పాంచాలి 2-4]

ఆ యింటి యజమానితో 'సెట్టి, ఈ పూట కిచట పసించెద. మిమ్మి వట్టని యిచ్చట కుంతిని బెట్టి' పాండవులు స్వయంవరానికి వెళ్లారు. విప్రవేషంలో ఉన్న అర్జునుడు మత్స్యయంత్రాన్ని కొట్టాడు. తామే కొట్టినట్లు గ్రామ్యభూసురులు గెంతులు వేసి గొంతులు రాయ గోయని కూతలు పెట్టారు. రాజులు ద్రుపదునిపై రేగారు. పాండవులు అదుకొన్నారు. రెచ్చిన రాజులు జారుకున్నారు. వచ్చిన ప్రజలు తప్పు కొన్నారు. మూర్తికవి ఇలా వర్ణించాడు.

ఈ పాళెంబున నిల్ల మింతయిన మీరవైష్ణవుల్ నేటికిన్
బాపావాదులు తత్త్వవాదు లదయుల్ పాపా స్వయంపాకమే
లా పల్లెంగలదన్న మందరు బుధుల్ యజ్వల్ విధూతక్షుధన్
రేపే చేరెద మూరికంచు బ్రజజా రెవిచ్చు మొగ్గవడిన్ [పాంచాలి 2-74]

శిష్టులు ఇలా అనుకొంటూ ఉంటే జానపదులు హాయిగా భోజనం చేశారు.

తెచ్చిన చల్దికూళ్లు తిని తిత్తులు బియ్యము గార్చి కానులున్
వెచ్చమొనర్చి వక్కలును వీడెము చేసియు గోకమాసియున్
వెచ్చని నీళ్లు వాసి పొది వేసియు జానపదోచ్చయంబు ము
న్వచ్చిన యచ్చువో దిరిగి వచ్చె హుటాహుటి సూళ్లు చేరగన్ [పాంచాలి 2-76]

గ్రామీణుల భోజనాలేకాక కలవారి లోగిళిలోని పెళ్ళిళ్ళనుకూడా మూర్తి కవిబాగా వర్ణిస్తాడు. ద్రౌపదిని పెళ్ళికూతురుని చేశారు. ముత్తయిదువలు గౌరికళ్యాణం పాడసాగారు వైష్ణవం పెరిగిన రోజు లాయె. 'గౌరి కళ్యాణ మునకేమి కంతుగన్న తల్లి ధవళంబు పాడరాదా లతాంగి' (4-22) అని అభిప్రాయపడ్డారు. పాటలు పాడేవాళ్ళు తమలో తాము దెబ్బలాడుకున్నారు.

నీ కేవచ్చు సువాలయుం ధవళ మింతి యల్లో నేరేళ్లు గా
రీ కళ్యాణము లంచు నింటికడనేరీతిం విజృంభింతువే
నాకీ విచ్చటనంచు విద్దఱుసతుల్ వాక్యోపవాక్యంబులన్
గాకై ముందలపట్లకుం దొడగి రాకళ్యాణ వేదిస్థలిన్ [పాంచాలి 4-24]

ఈ ఆడవాళ్లు చేరిన కల్యాణవేదికపై బ్రాహ్మణులు ఎలా ఉన్నారంటే,

అర్ఘ్యషలోచనల్ వలుకునప్పుడు విప్రులు హోమవేళ మీ
రోర్ఘులు రండు తెండు సమిధోత్కరమీ యవధాని బ్రహ్మయీ
యర్ఘ్యము లోన యీవనస యన్న పసిష్ఠులుమీరు శ్రోతమం
దర్ఘ్యరెయించు ఖంచుకొని రందఱు వేల్పుచు ద్రవ్య దక్షిణల్ [పాంచాలి 4-25]

ఈ విధంగా బ్రాహ్మలు సంభాషించుకొంటూ చేయించిన పెళ్లి అయింది. అందరూ భోజనాలకి కూర్చున్నారు. సుమారు ముప్పయి పద్యాలలో మూర్తికవి విందు భోజనాన్ని వర్ణించాడు సంతర్పణలు వర్ణించడం అంటే మూర్తికవికి ఒళ్లంతా నోళ్లవుతాయి. వేనోళ్లరేటట్టు వేసిన అరిటాకులు, వడ్డించిన వంటకాలు, వీచే వాసనలు, తినే తీరులూ తృప్తిగా మూర్తికవి వర్ణించగలడు. శ్రీనాథుని తరువాత ఇంతగా భోజనాలను వర్ణించే కవి మరొకడు కనబడడు. భోజనశాలలో స్థలాల కేటాయింపు దగ్గరనుంచీ వర్ణిస్తాడు.

ఇక్కడ కూరుచుండుటల కిరటి పెద్దలు లేచిరండు మీ
రొక్కరు వంటశాల కడు యోగ్యము మీకది తేమకేమి యీ
ముక్కలిపీటమీద యదిమూర్ఖులచోటిట మేలటంచు స
ద్వాక్కుల నక్కులాధికులు వైదికులన్ దిగుచోటనుంచినన్ [పాంచాలి 4-41]

మూర్తికవిలాగే అతని కావ్యాలలోని భోజనప్రియులు కూడా చేత్తో మెతుకు అంటకుండానే వడ్డించిన వాటిని మెచ్చుకోగలరు.

చేత మెతుకంటకుండన్ శిఖాభోగములవారి చిపయోగిరమా
రా తమ్మపూల తెలుపా - హా తావి యమరెవేడియని వేడిరోగిన్

[పాంచాలి 4-48]

మస్తుగా అమృతమస్తుగా భోజనాలు పెట్టిన పెళ్లి అయాక, ఏగుపెళ్లి నాడే

పెళ్లికూతురును మొదట పెళ్లికొడుకును కూర్చాలని ద్రుపదుడు దంపతులకు పడక ఇల్లు ఏర్పాటు చేయించాడు. రాజవాహనవిజయంలో లాగే ఇక్కడా భార్యా భర్తల కుస్తీపట్లు మూర్తికవి వర్ణించాడు.

> పైటను లాగులాడి కటిపై ఘటియించిన చేవిదల్చులన్
> బాటిలి నీవికై పెనగి పైబడి చేతుల తట్టి వేతల
> న్మీటుగ నాటబట్టు బలిమిం గనమిం దగదొట్టి జెట్టి పో
> రాటములాయె నాయన కొయారి యొడాటములన్ హుటాహుటిన్
>
> [పాంచాలి 5-20]

ఈ ఒక్కచోటనే గాదు. మరికొన్ని ఘట్టాలలో రెండు గ్రంథాలలోనూ సమానమైన భావాలు కనబడతాయి. రాజవాహనవిజయంలో పెళ్లిని చూస్తున్న ముత్తయిదువల నిలా వర్ణించాడు.

> పెట్టి చేతంగొని చేతడియారదే ముక్కరవదిలమే ముకురవదన
> ఎరవలసొమ్మువారిడినది వళుకింతబైవిచకే చటులనయన
> నీమిది నూపెమన్నెకొమాళ్ళ నొకవింత గుట్టుతో నుందవే కుందరదన
> తో దోపులకును పోదురటె యెరుంగవా వలపుకత్తె యటంచు కలువకంటి
> చెంతకైవచ్చి వీడెంబు చేతికిచ్చి-రమణుడనుమాట వినవయోరాజబూచి
> మగనిమరువంగదగునటేయిగురుబోడి ! యనుచునుత్సవమీక్షించిరబ్జముఖులు
>
> [రాజ 5-65]

ఈ పద్యంలో విపులంగా ఉన్న భావాలే పాంచాలీపరిణయంలో కుదించి మొదట చెప్పాడు. ద్రౌపదీ స్వయంవరం నుంచి వెడుతున్న చేడెల వర్ణన చూడండి.

> అక్కముక్కర వదిల మోయమ్మ కమ్మ-యెచ్చరిక చీరగవద కట్టింత గట్టు
> యబ్బె జతనంబు నను బంకెపెట్టుకొమ్ము - చెట్టవిడకంచు నడిచిరి చేడెలెల్ల
>
> [పాంచాలి 2-72]

లాక్షణికులు ప్రామాణిక కవిగా పరిగణించిన మూర్తికవి రచనలను నేటి సాహితీపరులు ఇలాగ పూర్తిగా చదివితే ఎన్నో సాంఘిక విషయాలు తెలుస్తాయి. సాహిత్య చరిత్రలో పేర్కొనవలసిన కొన్ని వివరాలు దొరుకుతాయి. అయితే ఇతర ప్రఖ్యాత కవుల గ్రంథాలలోని రసాలవల్ల కడుపు నిండిన సాధారణ పాఠకులు ఇటువంటి ప్రబంధాలను అక్కడక్కడ రుచి చూసి వదిలేస్తారు. ఇక పెళ్లి భోజనాన్ని వర్ణిస్తూ చిట్టచివర కాకమాని మూర్తికవి ఇలా చెప్పాడు.

> ఒకవ్రేల జవిచూచి యొరద్రోచినబజ్జి య్యాఘ్రాణమునజేర్చు నామ్రఫలము
> లాస నిడ్డిన నేత నద్ది నిల్చిన దొప్ప పై చప్పరింతల పనసదొనలు
> చక్కెర బొరలించిచాలించు రసదాళ్లు కరద్రుంచి యుంచిన కమ్మపదయు

మీది మీగడమాత్రమే గ్రహించిన దధి యంటివైచిన కలవంటకములు
కొరికివిడిచిన యూర్గాయకొంతనాల్క-మోపివడవైచుజున్నులు మూతిముట్టి
మీటు వర్ణవుటీ్రక మే ఘటిల్లె-భోజనాంతాన మత్కుక్షి భాజనములు.

[పాంచాలి 4-59]

అవును కడుపు నిండాక గారెలు చేదు. అయితే నిజానికి కాకమాని మూర్తి కవి కావ్యాలు మసాలా గారెలు. కొన్ని తిరుపతి ప్రసాదం గారెలు. మూర్తికవి 'చంద్రగిరి కోట హనుమంతు సన్నుతింతు' (రాజ 1-7) అని చెప్పాడు. కనుక చంద్రగిరిలో గాని, ఆ ప్రాంతాలలోగాని అతని నివాసం ఉండాలి. ఈ గ్రంథం తిరుపతి వెంకన్నకు అంకితం.

16. క్షేత్రయ్య

తెలుగు భాషలోని తీయదనాన్నంతా గుత్తకు పుచ్చుకొన్న కవుల కూటంలో పెద్ద వాటాదారుడు ఎవరంటే నిస్సందేహంగా క్షేత్రయ్యే అని చెప్పాలి. తేనెకన్నా మధురంగా, వానకన్నా, చల్లగా, గాలికన్నా స్వేచ్ఛగా పాటపాడి, పాడినదంతా పచ్చిబంగారంగా చేసే పాటవిక శిఖామణులను ఎన్ని సార్లు లెక్కపెట్టినా క్షేత్రయ్య ఒక్కడే గణనకు వస్తాడు. అతడు భక్తులలో పెద్ద భక్తుడు; రసికులలో మొదటి రసికుడు; వీధిని పడి వేడుకతో నడుచుకొన్న విటరాయుడు. వెళ్లిన ప్రతి ఊళ్లోనూ స్వామివారిని దర్శించి, సానివాడను హర్షించి ఇద్దరినీ ఏక కాలంలో చరితార్థం చేసిన బయకారుడు; శృంగారాన్ని కాచి వడబోసిన వెజ్జు; దేవునికే పాఠాలు చెప్పిన ఒజ్జ. కమ్మని కామాన్ని అమ్మకానికి పెట్టిన బచ్చు; పడకగదిని బజారుకు లాగిన ఆకతాయి. పరమాత్మతో నేస్తంకట్టిన యోగి; పరస్త్రీల రహస్యాలు తెలిసిన భోగి; ప్రణయంలో ఎన్ని రకాల సన్నివేశాలు రాగలవో అన్నీ అనుభవించిన అదృష్ట వంతుడు. మువ్వ గోపాలుని చల్లని మోవి, పిల్లనగ్రోవి తానే అయిన ధన్యుడు. క్షేత్రయ్య పాడని ప్రణయవేళ, చూడని మధుర లీలలు లేనేలేవు. అతడు చూచిన ప్రతి దృశ్యంపైనా పదం పాడి లక్షణ గ్రంథాలకే భిక్షపెట్టిన జాణ.

క్షేత్రయ్య జీవిత చరిత్ర నిన్నటిదాకా ఎవరికీ తెలియదు. రేపటికిగాని తేలదు. ఇవాళ మాత్రం ఎవరికి తోచినట్టు వాళ్లు ఊహించుకోవాలి

'ఈయన ఊరేమిటి? పేరేమిటి? సాధన ఎలాంటిది? సిద్ధి ఏరూపాన కల్గింది' అనే ప్రశ్నలు తండోపతండాలు. "ఇలాంటి ప్రశ్నలన్నింటికీ వెరసి సమాధానం ఒక్కటే. నిజం చెప్పాలంటే మనకు తెలియదు. తెలుసుకొనేందుకు కెలాంటి ఆధారమున్న యింతవరకు కానరాలేదు" అని మా గురుపాదులు కీ శే మల్లాది రామకృష్ణశాస్త్రిగారు నిర్మోహమాటంగా

వ్రాశారు.[1] క్షేత్రయ్యను గురించిన ఛోగట్టాలా ఇంతవరకు తెలిసిన తబిసీళ్లను వారు ఇలా జేరీజు వేశారు.

1."కృష్ణాజిల్లా మువ్వగ్రామం కాపురస్థలం. గ్రామనామమే గృహనామం, తొలుతటి పేరు వరదయ్య; కన్నవారి నామము లెవరూ పేర్కొనలేదు.

2. చిన్నతనంలో చదువు సంధ్య లబ్బని జులాయితనం.

3. వయసులో, చేరువనున్న సానివాడలో విహరించుతూ ఆ తగులాటం ఫలితంగా ఆటపాటలంటే అసక్తి కల్గింది! మరో లెక్క ప్రకారం - ఒక గొల్ల పడుచుతో చెలిమిచేసిశృంగారి అయినాడు! ఆ ప్రణయం తాలూకు వన్నెచిన్నెలే, ఈ శృంగారపదములు.

4. ఐందురులో మేనమామ వేణుగోపాలస్వామి అలయం ధర్మకర్త. ఆయన కుమార్తె - అనగా వరపుత్రి - రుక్మిణి. ఆ చిన్నదాని చెప్పు. చేతలలో మెలగి చిన్నవాడు జాణ అయినాడు. మనిషి కొమ్ములు తిరిగిన క్షిణనాయకుడు!

5. నదరుహీ మేనమామకు నయాం కుమార్తె మరో రుక్మిణి. చిన్నప్పుడే తల చెడి, మువ్వలో ఉంటూంది! ఆ అమ్మాయికి వయస్సు వచ్చిన తదుపరి, ఈ వరదయ్య మూలకంగా రగడజరిగి, పెద్దలు, ఇతగాడిని దుయ్యబట్టి కోగా, ఈ కుర్రవాడు ఊళ్లో ఉండడడానికి మొగం చెల్లక, సంచారం పోగా, ఎవరో ఒక యతి దారిలో తగిలి గోపాలమంత్రం ఉపదేశించి,ఉద్ధరించినాడు! అనాటినుండి వరదయ్య పదకర్త అయినాడు.

6. కంచిలో, 'మగువ తన కేళికామందిరము వెడలెనో' రచన;- విజయ రాఘవ నాయకుడు అహ్వానించగాతంజావూరు వెళ్లడం, అక్కడనే ఉంటున్న రోజులలో మధురకు కూడా వెళ్లడం, ఆ తరువాతనేమో గోలుకొండ పాదుషావారు కోరగా, వారి అస్థానంలో కొంతకాలం ఉండి కొన్ని పదములు రచించడమున్నూ జరిగింది. అతగాడు అక్కడే - అంటే తంజావూరి లోనే - చరమ జీవితం గడిపాడు.

7. పుణ్యక్షేత్రములన్నింటినీ సందర్శించినందువలన వరదయ్య 'క్షేత్రయ్య' అయినాడు. కొంతకాలం సంస్థానాలను అంటి పెట్టుకొని ఉండి, సన్యసించి, తిరిగి మువ్వ గ్రామం జేరుకొని గోపాలుని సన్నిధిలో తరించాడు!

ముక్తసరిగా యిదీ యింతవరకు తెలిసిన వైనం - చిల్లర మల్లర విషయాలు మినహాయించి:

1. తెలుగు మహాజనసమాజం, మదరాసు-అష్టమవార్షిక సంచిక, 1963.

క్షేత్రయ్య అసలు పేరు మువ్వ వరదయ్య అనే సంగతిని ప్రతిపాదించి, అతడు కృష్ణాజిల్లా దివితాలూకాలోని మువ్వ కాపురస్తుడని ప్రచారం చేసిన వారు విస్సా అప్పారావుగారు. అంతటివరకూ గుజిలీ పుస్తకాలలో ఉండే క్షేత్రయ్యపదాలను చక్కగా ముద్రించి విపులమైన పీఠిక వ్రాస్తూ అప్పారావుగారీ వైనాలు చెప్పారు.[2] ఇవాళ రమారమి అందరూ ఈ విషయాలను చర్చించకుండా ఆమోదిస్తున్నారు. అయితే చాలా ముఖ్యమైన సందేహాలు లేకపోలేదు. ఆ శంకలను మా గురువుగారే ఇలా అడిగారు:

1. కృష్ణామండలంలో 'మొవ్వ' 'మువ్వ' ఎలాఅవుతుంది? రాయలసీమ లోదికాదా? దివి తాలూకాలోనిదే అయితే దేవరకోట సంస్థానపు దండకవిలెవరో ఎక్కడా ఈ ప్రసక్తి లేదే,-అదినుంచికూడా, తమ పరగణాలలో ఉన్న మహామహులను, గౌరవించ నేచుకొన్న దేవరకోట సంస్థానాధీశ్వరులు క్షేత్రయ్యను ఎందుకు గౌరవించలేదు? కాసుల పురుషోత్తమకవి అయినా, తన శతకములలో, క్షేత్రయ్య పేరు ఎత్తకపోవడానికి కారణం వేరే ఏదైనా ఉన్నదా? లేక పద కవిత అంటే అప్పట్లో, ప్రభువులకు ప్రజలకు ఆదరణ లేదా?
2. తాళ్లపాక తిమ్మక్క పేర్కొన్న మువ్వ గోపాలుడు మాటేమిటి? క్షేత్రయ్యకు ఇష్ట దైవం అతడేల కారాదు? అయివుండరాదు?
3. కృష్ణామండలం వాడయితే, ఆ ప్రాంతాన్ని ఎరుగనట్టు ఎందుకు ఊరుకున్నాడు? ఆ పరగణాలలో ఎందరో ప్రభువు లుండిరే-ఒక్కడూ ఈ మహాకవిని గుర్తించి ఆదరించనేలేదా? కృష్ణామండలంలో క్షేత్రయ్య పదాల వ్రాతప్రతి మచ్చుకైనా ఈనాటికీ దొరక్క పోవడాకిన్నీ ఏమిటి హేతువు?

ఇవి తేల్చుకోవలసిన ప్రశ్నలే. విస్సా అప్పారావుగారు పరిశోధనలు చేయకముందూ క్షేత్రయ్య స్వగ్రామంగురించి మూడురకాల వాదాలున్నాయి. ముగ్గురు దక్షిణాది ప్రముఖులు వాటిని తెలియజేశారు.

1. టి.యన్ వాసుదేవన్‌గారు - కృష్ణాజిల్లా మొవ్వ
2. సి. ఆర్.శ్రీనివాసఅయ్యంగారు: ఉత్తరార్కాడుజిల్లా మోవపురం.[3]
3. పి.సాంబమూర్తి ప్రభృతులు - చిత్తూరుజిల్లా చంద్రగిరి తాలూకా మువ్వలవారి పల్లె.

ఈ మూడు వాదాలలో మూడవ వాదాన్ని ఖండించి మొదటిదానినే అప్పారావుగారు స్వీకరించి నిరూపించడానికి ప్రయత్నించారు శ్రీనివాస అయ్యంగారు చెప్పిన మోవపురి

---

2. క్షేత్రయ్య పదములు-సంపాదకుడు : విస్సా అప్పారావుగారు ఆంధ్రగానకళాపరిషత్తు, రాజమహేంద్రవరము, 1950.

3. ఉత్తరార్కాడులో మోవూరులేదు. దక్షిణార్కాడు జిల్లాలో చిదంబరంవుంది చూ॥ List of Villages of Madras Presidency (1924) P. 41.

ఎందుకు క్షేత్రయ్య స్వగ్రామం కాలేదో వారు ఖండించడానికైనా ప్రయత్నించలేదు 'కృష్ణా జిల్లాలోని మువ్వ తప్పించి ఇంకెక్కడా మువ్వపురి లేదు' అని విస్సావారు అభిప్రాయపడ్డారు. అయితే దక్షిణాదిన మోవ అనే పదభాగాలున్న గ్రామాలకు కొదవలేదు. చూడండి.

1. చెంగల్పట్టుజిల్లా	తిరువళ్ళూరు తాలూకాలో	మొవూరు
2. ఉత్తరార్కాడుజిల్లా	ఆరణితాలూకాలో	మువ్వాంపళ్లం.
3. దక్షిణార్కాడుజిల్లా	చిదంబరంతాలూకాలో	మోవూరు
4. తంజావూరు జిల్లా	అరంతాంగితాలూకాలో	మూవనూరుఉక్క డై
5. తంజావూరుజిల్లా	మన్నారుగుడితాలూకాలో	మూవనల్లూరు
6. తంజావూరుజిల్లా	మాయవరంతాలూకాలో	మూవలూరు

వీటిలో ఏ ఒక్కటైనా క్షేత్రయ్య స్వగ్రామం ఎందుకు కాకూడదు? నిజానికి ఈ గ్రామాలలో ప్రతిదాన్నీ ఖండిస్తేనేగాని కృష్ణాజిల్లా మొవ్వను స్వీకరించరాదు. క్షేత్రయ్య దర్శించిన క్షేత్రాలు 18 లెక్కకు తేలుతున్నాయి. అందులో సగం చెంగల్పట్టుజిల్లా మోవూరుకు నూరుమైళ్ళ కైవారంలో ఉన్నాయి. నేను దక్షిణాదిని ఉన్న మూడు మోవూరుగ్రామాలు చూశాను. వాటి వివరాలు తెలుపుతాను.

1. తిరువళ్ళూరుదగ్గర మోవూరు : ఇది సుప్రసిద్ధమైన వీరరాఘవ క్షేత్రానికి అయిదారు మైళ్ళ దూరంలో వుంది. తిరువళ్ళూరు వీరరాఘవునిపై క్షేత్రయ్య పదాలు చెప్పాడు. క్రీ.శ. 1600 ప్రాంతాలలో ఈ ప్రదేశం తెలుగు కవిత్వం మారుమ్రోగుతూ వుండేది. చింతలపల్లి కవులలో వాసి కెక్కిన వీరరాఘవుడు, టేకుమళ్ళ రంగశాయి తిరువళ్లూరు వాళ్ళే. క్షేత్రయ్య ఈ ప్రాంతాలవాడు కావచ్చునని మోవూరుకు వెళ్ళాను. అది కుగ్రామం. రెండు మూడు వందల సంవత్సరాల క్రిందట అక్కడ కురుంబ గొల్లలు ఉండేవారట. కొందరు తెలుగురెడ్లు ఎక్కడో మోవూరునుంచి వలసవచ్చి ఇక్కడ ఆ పేరు పెట్టు కొన్నారు. ప్రతిష్ఠ జరిగిన దేవాయం ఏదీ లేదు.

2. కొడియాళ మోవూరు : దక్షిణార్కాడుజిల్లాలోని మరొక సుప్రసిద్ధ క్షేత్రం చిదంబరం. దీనినే తిల్ల అని పిలిచేవారు. తిల్ల గోవిందరాజులపై క్షేత్రయ్య కొన్ని పదాలు చెప్పాడు. చిదంబరానికి ఏడెనిమిది మైళ్ళ దూరంలో మోవూరు అనే గ్రామం ఒకటి ఉంది. దీనినే కొడియాళ మోవూరు అంటారు. ఇదికూడా తిరువళ్లూరు దగ్గర నున్న మోవూరులాంటి కుగ్రామం. అమ్మవారిగుడి తప్ప మరే ఆలయాలూ ఇక్కడ లేవు.

3. ముట్టం – మోవూరు : ఇదికూడా చిదంబరం తాలూకాలోనే ఉంది. చిదంబరానికి పాతికమైళ్ళ దూరంలో నున్న కాట్టుమన్నారు గుడికి సమీపంలో ఈ మొవూరు ఉంది.

కొడియాళ మోపూరుకూ, దీనికి తేడా తెలియడానికి దీనిని పక్క నున్న ముట్టం గ్రామంతో కలిపి 'ముట్టం - మోపూరు అని పిలుస్తారు. వీటిలో ముట్టం గ్రామం చాలా ప్రాచీనమైనది. విజయరాఘవనాయకుడు దచ్చివారికి కట్టడచేసిన పది గ్రామాల్లో ముట్టం ఒకటి.[4] ఈ గ్రామానికి పక్క నున్న మోపూరు కూడా నాయకరాజుల కాలంలో ఉన్నదనే భావించవచ్చు. ఇది ఇప్పుడు సుమారయిన గ్రామం. పూర్వం ఒక వీధి వీధంతా బ్రాహ్మణ వాడకట్టు ఉండేదట. ఇవాళ నాలుగైదు కుటుంబాలు ఉన్నాయి. ఈ గ్రామానికి ప్రస్తుతం తెలుగు వాళ్ళే కరణీకం చేస్తున్నారు. అయినా ఈ మోపూరు క్షేత్రయ్య స్వగ్రామం అనడానికి ఆస్కా రం మరింత పరిశోధన జేస్తేగాని లభించదు. ఈ గ్రామం ప్రాచీనమేగాని ఇక్కడ గోపాల స్వామిగుడి ఏదీ లేదు. రెండు ఆలయాలున్నాయి. ఒకటి శివాలయం. రెండోది లక్ష్మీనారా యణ పెరుమాళ్ళది. నాయకరాజుల కాలం నాటి గ్రామమే అయినా దీనికి మోపూరు అనే పేరు ఎప్పటినుంచి ఉందో తెలియదు. మధ్యలో ఎవరో చంద్రశేఖర పిళ్ళైయారు పాలిం చడంవల్ల ఈ గ్రామానికి కొన్నాళ్ళు చంద్రశేఖరపురం అనే నామాంతరం ఉండేదని కొందరు స్థానికులు చెప్తారు.[5]

దక్షిణాన ఉన్న ఇతర 'మోప' గ్రామాలనుకూడా చూసి ఆ తరువాత క్షేత్రయ్య స్వ గ్రామం ఏదో నిర్ణయించడం బాగుంటుంది. ఆనాటి 'మూవ' నేటికి అదే పేరుతో ఉందో లేదో నిర్ణయించాలి. చాలా పరిశోధన జరగాలి. క్షేత్రయ్య ఏ ఊరివాడో తేలకపోయినా అతని జీవితచరిత్రను కొంత కాకపోతే కొంతయినా ఊహించవచ్చు.

క్షేత్రయ్య అసలు పేరు, విస్సా అప్పారావు చెప్పినట్టు, వరదయ్యే కావచ్చు. అతడు చిన్నతనంలో ఒక. సానిపిల్లతో స్నేహం కట్టి ఉండవచ్చు. ఆ ప్రణయాన్నే చాలామటుకు మువ్వ గోపాల పదాలలో అతడు ప్రతిఫలింపజేసి ఉండవచ్చు. ఈ జీవితచరిత్ర ఇలా నడవడానికి, అతడు కృష్ణాజిల్లాలోని మొవ్వలోనే జన్మించ నక్కరలేదు. అతడు దక్షిణాన ఉన్న ఏదో మోపూరులో పుట్టి పెరిగాడు. కంచిలో చదువుకొన్నాడు అని ఊహించవచ్చును. చిన్నప్పటినుంచీ 'సూనశరుని పాటలు సొంపుమీర' పాడుకొంటూ ఉండేవాడు. తాళ్లపాక అన్నమయ్యగారి శృంగార కీర్తనలన్నీ కరతలామలకం చేసుకొన్నాడు. ఆ బాణీలు అలవరచుకొని స్వంత గొంతుక విప్పాడు. అన్నమయ్య ఆదిలో ఎన్నో క్షేత్రాలు దర్శించాడు. వెళ్ళిన ఊళ్ళో ప్రతి దేవుణ్ణీ వెంకటేశునిగా భావించి వెంకటేశముద్రతో

4. The Nagapatnam grant from the Batavia Museum. K.A.Nilakanta Sastry, M.A., Proceedings of the Indian Historical Records Commission, 1937 Vol.XIV Page 42. ఈ శాసనాన్ని నిడుదవోలువెంకటరావుగారు ఉదాహరించారు. -"దక్షిణదేశీ యాంధ్ర వాఙ్మయం", పుట 546

5. ముట్టం-మోపూరు గ్రామకరణం శ్రీ అత్తనూరు రామస్వామిగారు తెలుగువారే. అయన ఈ ఆలయాలు నాకు చూపించిన వివరాలు చెప్పారు. అందుకు కృతజ్ఞుణ్ణి.

కీర్తనలు రచించాడు. ఉదాహరణకు, మధుర చొక్కనాథునిపై రచించిన సంకీర్తనలో ముద్ర ఇలా వేశాడు: "పూనిక వెంకటాద్రి నుండి వచ్చి నను గూడె నూనాస్తుగురుడైన చొక్కనాథుడు[6] అలాగే 'శృంగారాలే తరచాయె శ్రీరంగనాథ' అని పాడుతూ "శ్రీ వెంకటాద్రిమీద చేకొని నిల్చితివి. యేవేళ చూచిన నీవె యిటు శ్రీరంగనాథ" అన్నాడు.[7] ఇలాగ ఇతర క్షేత్రాల దేవుళ్ళకు తన ఇష్టదైవంతో అభేదం కల్పించే తారుకాణలు అన్నమయ్యగారి రచనలలో కోకొల్లలు కనబడతాయి. తాళ్ళపాక కవుల రచనలన్నీ పుణికి పుచ్చుకొన్న క్షేత్రయ్య ఆ అభేదముద్రను అన్నమయ్యదగ్గిరే నేర్చుకొని ఏవూరు వెళ్ళినా ఆ దేవుణ్ణి 'మువ్వ గోపాల' అని పిలిచి పదాలు వ్రాశాడు.

కంచిలో క్షేత్రయ్యకు నూనూగు మీసాల నూత్నయౌవనం వచ్చి వుంటుంది. కాంచీపురం నిజంగా శృంగారదేవతకు కాంచీదామమే. 'కంచి అరవత లసమాస్తు ఖడ్గలతలు' అని శ్రీనాథుడు కీర్తించాడు.[8] ఈ సంగతి స్వానుభవంపై తెలుసుకొని క్షేత్రయ్య 'కాయజుని తలిరు పదను కత్తులయ్య ఈ చెలులు' అని పాడాడు. అత డా ఊరిలో ఉన్నప్పుడు ఒక చిన్నదానిని వలచాడు. ఆ సానిపాప చాలా వైభవం కలది. అడపకత్తెలు గల సిరి సంపద లున్నాయి. (ఎ.122) ఆమెను క్షేత్రయ్య చూశాడు మోహించాడు. కబురు పెట్టాడు. "చక్కని యీ చెలిని గూడని జన్మమేమిటికి జన్మమే" అన్నాడట. ఈ సంగతి చెప్పిన దూతిక "ఇంతిరో వరదునికి నీపై నెంత మోహమే" అని ఆశ్చర్య పోయింది. ఆ సానిపాప పేరు పేరుందేవి. ఆమెకూడా వరదుని చూసి మనసుపడింది. "నా మనసు వంటిది నీ మనసైతే నానోము ఫలమీడేరురా—అది కాక వేమారు చెరకున పండు పండినట్లు వేడుక లినుముడించేరా ఓరోరి వరద" అని ఆమె భావించింది. అప్పటికే వరదుడు కంచిలో చాలా గ్రంథసాంగుడు " ననుబోటిసఖులెల్ల నీవు నాసఖు డంటే వినసంతోషమై యుండురా" అని ఆమె అనుకొంది. 'ఎనసిన తమ రహస్య మిది నీకె తెలియు, నేనెవరితో విన్నవింతురా" అని దాచుకొంది. (గి. 3-62)

వరదుడు వచ్చాడు. అతని వద్దకు వెళ్ళమన్నారు చెలులు "చిన్నదాన నేనేమెరుగ సిగ్గాయెనమ్మా" అని తలతిప్పుకొని నవ్వుకొంది. 'మదన శాస్త్రము నేను చదివినదానగాను సదయుడని వానితోను సరసమాడుదు నేను" అని బిడియపడింది. (ఎ-174) ఆ రాత్రి వాళ్ళ కలయిక "చక్కెర వలె నున్నది చల్లనై ఉన్నది. కలిసి మెలిసి ఉంటే నిద్దురరాదు." (ఎ. 213) అలసి సొలసి ఉంటే ఆమె ఉరుముపై వరదుడు పడుకొన్నాడు. తెల్లవారింది. శాంతరసం మూర్తీభవించినట్టు 'మగువ తన కేళికామందిరము వెడలి' వెళ్ళడం వరదుడు చూశాడు (ఎ-248). అతడంటే పేరుందేవికి ఉన్నంత ప్రేమ అ

---

6. తాళ్లపాక కవుల కృతులు : శృంగారసంకీర్తనలు - 3 వ సంపుటి, పుట 159.
7. అందులోనే పుట 162
8. కాశీఖండం, 3-109

వాడకట్టులోని ప్రతి వెలయాలికి ఉంది. అతనిపై అందరూ కన్నువేశారు. వరదుణ్ణి ఎక్కడ దాచుకోవడ మనే పెద్ద సమస్య వచ్చిపడిం దామెకు. అతను వచ్చేదారిలో అడ్డంపడి మొక్కేవాళ్ళూ మోవి ఇవ్వమనేవాళ్ళూ, పైట తీసి వరవసింప చూసేవాళ్ళూ, నోరువిడిచి 'నన్నుంచుకో' మనేవాళ్ళూ కోకొల్లలు (ఎ-187).

నిజానికి వరదుడు వంచకుడు. ధూర్తనాయకుడు. 'కొత్తవలపురెజ్జాళ్ళు', పేరుందేవిని విడిచి ఇతరచోట్ల విహరించాడు (ఎ-221). అతణ్ణి పిలిపించాలనుకొం దాముద్దరాలు. కబురు పెట్టించింది. దూతిక వెడితే 'ఎవరు నువ్వు' అన్నాడు. పంపించిన వలపువక్కాణం తెరచి చదువలేదు. అయితేముద్దియదయ మరువకుమని మువ్వూటికి చెప్పమన్నా డట. అంచేత వచ్చేమనసో రానిమనసో తెలుసుకోమని దూతిక అన్నది.(ఎ-283) అయినా వరదుడు రాలేదు. అతడు రాకపోతే 'వలరాయుడున్నాడు నేనున్నాను' అని ఆమె నిస్పృహ చెందింది (ఎ-184). అతడు వస్తాడని మళ్ళీ ఆశలు పెట్టుకొంది. రాగానే బెట్టు చేయాలనుకొంది. అతడు పడకిల్లు చొచ్చితే నిద్దుర లేపవద్దని చెప్పమంది. నాలుగైదు దినాలదాకా బతిమాలించాక గాని భయంపుట్టరాదంది (ఎ-302). అయితే అతడు రాగానే వాని మోము చూచినప్పుడే వలపుగెట్టించి చాల 'ఉనినమలినాటికోప' మెక్కడికో పోయింది.[9]

అతడు వచ్చాక 'మునపటివలె నాపై నెనరున్నదో' అని అడిగింది. 'చిన్ననాటినుంచి చేసిన దెంచక నన్ను చౌకచేసేది న్యాయమా?' అని అడిగింది (ఎ-257). 'ముంచేవో దరి చేర్చేవో మోహాంబుధిలో' అని విన్నవించుకొంది (ఎ-153). వాళ్ళు మళ్ళీ కలుసుకొన్నాక ఎన్నాళ్ళు సుఖంగా గడిపారో తెలియదు. ఒకనాడు 'ఈ రాతిరే పైన'మన్నాడు. ఆమెను విడిచి వెళ్ళి పోతున్నాడు. 'తాళగలనా? కంచి వరదా! నే నిన్ను నెడబాయ' అని ఆమె వాపోయింది. అతడు వెళ్ళక తప్పలేదు. ఆమె ఆ కడసారి వీడ్కోలును మరచిపోలేక పోయింది. "తిన్నగ ఊరికి పోవుచు నన్నే తిరిగి తిరిగి చూసిన వగలెన్ని తలచుకొందునమ్మా" అని చింతించింది (ఎ-100). అతనితోపాటు ఊరికి వెళ్లడం భావ్యం అనుకొంది. 'ఊరికి పోక నేడుండేది మేర?' అని బాధపడింది వెళ్ళిందో లేదో తెలియదు. మళ్ళీ వాళ్ళు కలుసుకొన్నారో లేదోకూడా ఊహించలేం.

ఇదీ క్షేత్రయ్య పదాలనుండి మనం క్రోడీకరింపతగ్గ అతని ప్రేమ కథ. అతని పేరు వరదయ్యే అనీ, అతడు తన కథనే 'కంచివరద', 'వరద' అనే ఉపముద్రలున్న పదాలలో చెప్పాడనీ మనం భావించడం సమంజస మయినప్పుడే ఈ కథకి కాళ్ళూ చేతులూ ఉంటాయి. క్షేత్రయ్య చెప్పిన వందలాది పదాలలో దాదాపు ముప్పయి పదాలలో మాత్రం కంచివరద, వరద, కరిగిరివరద, ఇభరాజవరద అనే ఉపముద్ర లున్నాయి. వాటి

9. గ. 1-48. ఇందులో వరదముద్ర లేదు.

వివరాలు ఇవి.

కంచివరద : విస్సావారి ప్రతిలో 77,100 122, 153, 154, 170 173, 174, 187, 213, 221, 226, 248,257, 283, 302; గిడుగువారి ప్రతిలో 3-56. మొత్తం - 17.

వరద : విస్సావారి ప్రతిలో 32,43,93,148,184,227; గిడుగువారి ప్రతిలో 3-62, మొత్తం – 7.

కరిగిరివరద : విస్సావారి ప్రతి 83, 309. వి.రా. వి 302 లో కంచివరద, కరిగిరివరద అనే రెండు ఉపముద్రలు ఉన్నాయి. మొత్తం - 2.

ఇభరాజవరద : విస్సావారి ప్రతి 51. మొత్తం – 1.

మువ్వ గోపాల ముద్ర లేని పదాలలో వరదుని పేరున్నవి గిడుగు వారి ప్రతిలో 4 (?)-14, (?) 22.

ఈ ఉపముద్రలున్న పదాలలో కాక వేరే సాధారణ పదాలలో కూడా క్షేత్రయ్య జీవితం ప్రతిబింబిస్తుంది. నిజానికి విస్సా అప్పారావుగారు ఇతర పదాలలోంచి కూడా అతని కథను ఊహించారు. 'పిలువనంపె నన్నీ వేళ' అనే పదంలోని రెండవచరణంలో ఇలా ఉంది:

ఎమ్మెకాడు నేను వెనసిన చిన్ననాడే
సమ్మతిగా నొకచోట జదువుచుండగ
వమ్మిన వేడుకతో భామ నీవు ప్రౌఢవైతే
కమ్మవిల్తుని కేళి కలిసేమన్నది నిజమై పిలువనంపె [వి–237]

ఈ చరణంవల్ల వరదయ్యా. అతని ప్రేయసీ కలిసి చదువుకొన్నారని విస్సావారు ఊహించారు.[10] అయితే ఇందులో అల మువ్వ గోపాలుడగు వెంకటేశుని కథే గాని వరద య్య కథ లేదు. అలాగే క్షేత్రయ్య అసామాన్యతను ఊహించడానికి తీసుకొన్న 'సామాన్య ముకాదే వాని పొందు' అనే పదం కూడా వరదయ్యకు సంబంధించినది కాదు.[11] అది విజయరాఘవ నాయకునిపైన క్షేత్రయ్య చెప్పిన పదం.

వాస్తవానికి క్షేత్రయ్య జీవితచరిత్రను ఊహించడానికి అతడు తన పదాలలో చెప్పిన విటుల కథలనుగాక, అతనికి ఏయే చారిత్రక వ్యక్తులతో సంబంధం ఉందో చూడాలి. దాని ప్రకారం అతని జీవితగాథను ప్రతిపాదించాలి. క్షేత్రయ్య స్వగ్రామం చెంజిమండలానికి దగ్గిరలో ఉండవచ్చు. అతడు విద్యాభ్యాసం ముగించుకొని, ఆ కాలంలో చెంజిని పాలిస్తున్న తుపాకుల వెంకటకృష్ణయ్య నాయకుని ఆశ్రయం సంపాదించుకొన్నాడు. ఆ ప్రభువు మీద

---

10. 'క్షేత్రయ్య పదములు' - విస్సావారి సంపాదకత్వం, పీఠిక, పుట 12.

11. అందులోనే - పీఠిక, పుట 14.

ఎన్ని పదాలు చెప్పాడో తెలియదుగాని నేడు ముచ్చటగా మూడు [illegible] నాయిక ఇలా తన సవతులగురించి చెప్పుకొంది.

ఓయమ్మ వీరెంత ఓర్వజాలరమ్మ
సోయగమున తుపాకి కృష్ణుడు నేను గూడియుంటే.

పంటికొద్ది నామోవిపై విభుడు నొక్కిన
గంటు జూచి నవ్వే నా కలికి
జంటబాయక నాతో ముచ్చటలాడవద్దని
కొంటెతనమున గసరుకొనియె నా మగువ - ఓయమ్మ.

ఒత్తి వాని మోవి నామోవిపై నుంచగా జూచి
బత్తిగాదనియె నా తరుణి
హత్తి మోవితో మదువులందీయ నెరగంది
యిత్తరి యివిగాక దయలనియె నాయింతి – ఓయమ్మ.

వన్నెమీర విభుడు నావద్దకి రాగానె మ్రొక్కితె
ఎన్ని నేర్పుననియె నాభామ
నన్ను గూడి తుపాకి కృష్ణ వరనాథు డాదరించితె
తన్ను తిట్టుకొనియె నా తామరసనేత్రి – ఓయమ్మ. [గి. 3-40]

క్షేత్రయ్య ఆశ్రయించిన ఈ తుపాకులరాయడు 'గొప్ప సరదారై యుండవలెను' అని విస్సా అప్పారావుగారు భావించారు.[12] కాని ఈ పదం వల్ల తుపాకి కృష్ణుడు నరనాథుడని స్పష్టమవుతోంది. చెంజి నాయకరాజ్యాన్ని క్రీ.శ.1620 దాకా కృష్ణప్పనాయకుడు పాలించాడు. ఇతణ్ణే ఒక సారి తంజావూరు రఘునాథ నాయకుడు క్రీ.శ. 1595 ప్రాంతాలలో రాయ కారాగారంనుండి విడుదల చేయించాడు. ఈ కృష్ణప్పనాయకుడు వీరవైష్ణవుడు. ఇతని మండలంలో చిదంబరం అనే క్షేత్రం ఉంది. అది ఆదినుంచి శైవక్షేత్రం. అయితే వైష్ణవులు దీనిని తమ పట్టుకొమ్మగా మార్చడానికి చాలా ప్రయత్నాలు ఎన్నో శతాబ్దాలనుంచీ చేస్తున్నారు. శైవులు ప్రతి ఘటిస్తూ వచ్చారు. కృష్ణప్పనాయకుని హయంలో శృతిమించింది. కృష్ణప్ప, రాయ కారాగారంనుండి విడుదల కాగానే, క్రీ.శ. 1597లో, చిదంబరంలోని వైష్ణవ దేవాలయాలకు స్వయంగా మరమ్మత్తును చేయించాడు.

శివక్షేత్రంలో వైష్ణవ విగ్రహం ప్రతిష్ఠింపదలచాడు. శైవ ధర్మకర్తలు ప్రతిఘటించారు కృష్ణప్పనాయకుడు లక్ష్యపెట్టలేదు. ఆ పేద భక్తులు దేవాలయం గోపురం ఎక్కి కిందికి దుమికి ప్రాణత్యాగం చేసుకొంటామని హెచ్చరిక చేశారు. కృష్ణప్ప పెడచెవిన పెట్టాడు.

12. విస్సావారి 'క్షేత్రయ్య పదములు' – పీఠిక, పుట 20.

అన్న ప్రకారం ఒక ధర్మకర్త ఆత్మార్పణ చేశాడు. కృష్ణప్ప చూసీ చూడనట్టు ఊరుకుని మరమ్మత్తులు కొనసాగించాడు. ఒకరి తరువాత ఒకరు చొప్పున ఇరవైమంది శైవులు ఇలాగ గోపురంమీద నుంచి దుమికి ప్రాణాలు ఇచ్చారు. ప్రజలు రెచ్చిపోయారు. కృష్ణప్పనాయకుడు ఆగ్రహించాడు. ప్రజలపై తుపాకులు పేల్పించాడు. ఒక ఇల్లాలు క్రోధావేశంతో గొంతుక ఉత్తరించుకుంది.[13] అయితే పేదవాళ్ల కోపంపెదవికే కాక ప్రాణలకే చేటైంది. తుపాకుల బలంతో కృష్ణప్పనాయకుడు తన ఆశయం నెరవేర్చుకొని చిదంబరంలో గోవిందరాజులను ప్రతిష్ఠించాడు.

ఆదిలో చిదంబరం ప్రాంతాలలో అగరుచెట్లు చాలా ఉండేవి. వాటిని తిల్లచెట్లు అంటారు. అందువల్ల ఆ ప్రాంతాలకు 'తిల్వారణ్యం' అని సంస్కృతీకరించి పేరు పెట్టారు. చిదంబరాన్ని తిల్ల అని స్థానికులు వ్యవహరించేవారు. గోవిందరాజస్వామిని తిల్ల గోవిందరాజని క్షేత్రయ్య స్తుతించాడు. ఈ దైవంపై అతడు చెప్పిన పదాలలో నేడు 4 మాత్రమే దొరుకుతున్నాయి. (గిడుగువారి ప్రతిలో 1-41, 1-147, 1-163, 3-77) తన పోషకుడు తుపాకులతో ప్రతిష్ఠించిన దైవంపైన క్షేత్రయ్య నాలుగు పదాలనే చెప్పాడా! ఇంకా ఎన్నో చెప్పి ఉంటాడు. అతడు తుపాకుల రాయడిపై కూడా అనేకం చెప్పాడనుకోవచ్చు. వాటిలో కనీసం మూడైనా కాలగర్భంలో కలవకుండా మిగలడం విశేషమే.

చెంజి కృష్ణప్పనాయకుడు క్రీ.శ. 1580 నుండి 1620 దాకా పాలించాడని చారిత్రకులు భావిస్తున్నారు.[14] క్షేత్రయ్య కీర్తించిన ప్రభువితడే అయితే క్రీ.శ. 1620 లో ఇతడు గతించాక వేరే ఆశ్రయం అర్థించుతూ క్షేత్రయ్య పోయిఉంటాడని భావించవచ్చు. తంజావూరులో రఘునాథ నాయకుణ్ణి అతడు దర్శించినప్పుడు 'ఎందుకొచ్చా' వని ఆ ప్రభువు అడిగాడు. అప్పుడు మువ్వగోపాల భక్తుడైన క్షేత్రయ్య ఇలా సమాధానం చెప్పాడని లోకులు చెప్పుకొన్నారు :[15]

తము తామె వత్తు రర్థులు - క్రమ మెరిగిన దాత కడకు, రమ్మన్నారా
కమలంబు లున్న చోటికి - భ్రమరంబుల నచ్యుతేంద్ర రఘునాధనృపా!

ఈ సమాధానానికి రఘునాధుడు సంతోషించి ఉంటాడు. కాని అటు వంటి ప్రశ్నకు ఇటువంటి జవాబులు చెప్పడం క్రొత్తేమీకాదు. చింతలపూడి ఎల్లన్న తన రాధామాధవంలో అంతకు నూరేళ్ల క్రిందటే ఇలా వ్రాశాడు:

---

13. A History of Gingee and its Rulers-by Rao Bahadur C.S. Srinivasachari, P.121.
14. The City of Gingee at the end of the 16th century - by Rev. Hears, Indian Antiquary, Vol.54, March 1925.
15. మండ లక్ష్మీనరసింహకవి తన ఆంధ్రకౌముదిలో దీనిని చెప్పాడు. 'మువ్వ గోపాలభక్తేన క్షేత్రజ్ఞ కవి ఉక్తత్వాచ్చ' అని పద్యం ఉదాహరించాడు.

సరసులు చిత్తగింపుడని చాటను మామకవాటి సన్మనో
హర యగునేని వారి హృదయంబుల కింపొనరింపకున్నె, యె
వ్వరు పిలువంగవచ్చి యళివర్గము లాత్మల జొక్కు దేనియల్
గురియు బ్రసూనగుచ్ఛభర కుంచిత మల్లిమతల్లి కావనిన్.[రాధమాధవం, 1-16]

కృష్ణదేవరాయలవారి ఆస్థానంలో ఇటువంటి సంజాయిషీ సర్వసామాన్యం. ముక్కు తిమ్మనగారు సాళువ తిమ్మరుసుగారిమీద చెప్పిన చాటువులో తుమ్మెదలకు బదులు కోయిల లున్నాయి చూడండి.

ఏతెంతురు తము తామే - దాతల సన్నిధికి నర్థితతు లుర్వి పిక
వ్రాతమునకు చూతమహీ - జాత మ్మంపినదె కమ్మ సాళువతిమ్మా. [చాటువు]

తన ప్రాచీనుల పద్యాలలోని యుక్తిని అనుసరించి రఘునాధునికొలువులో పద్యం చెప్పిన క్షేత్రయ్య ఆ నాయక రాజుపైన పదాలు చెప్పాడో లేదో గాని చేమకూర వెంకటరాజుగారి పద్యాలను అనువదించి కొన్ని రచనలు చేశాడు. విజయవిలాసంలో సుభద్ర తన మేనబావను 'ఎగుభుజంబులవాడు మృగరాజ మధ్యంబు బుడికి పుచ్చుకొను నెన్నడుము వాడు' అని వర్ణించినట్లు వెంకటరాజుగారు వ్రాశారు (2-164). ఈ పద్యంలోని భావాలను వారు తాళ్ళపాక తిమ్మక్కగారి ద్విపదలోంచి తీసుకొన్నారో లేదో దేముడికే తెలియాలిగాని చేమకూరవారి పద్యం చదివాకనే బహుశా క్షేత్రయ్య ఈ క్రింది పదం చెప్పాడనుకోవచ్చును:

ఎంత చక్కని వాడే నాసామి వీ - డెంత చక్కనివాడే
ఇంతి మువ్వగోపాలుడు సంతతము నామది
సంతోషము చేసెనే "ఎంత"

మొలక నవ్వులవాడె ముద్దు మాటలవాడె
తళుకారు చెక్కుటద్దముల వాడె
తలిరాకు జిగి దెగడ దగు మోవి కలవాడె
తెలదమ్మిరేకు కన్నుల నమరువాడె "ఎంత"

చిరుతప్రాయమువాడె చెలువొందు విదియచం
దురు గేరు నొసలచే మెరయువాడే
చెరకు విల్తుని గన్న దొరవలె నున్నాడే
మెరుగు చామనచాయమే నమరువాడే "ఎంత"

పాదలు కెందామరల పెంపొందవు పదములవాడే
కొదమసింగపునడుముకొమరమరువాడే
మదకరి కరముల మరువు చేతులవాడే
సుదతి మువ్వగోపాలు డెంత సొగసుగలవాడే "ఎంత" [విస్వా. 73]

రఘునాధనాయకుని ఆస్థానంలో ఎన్నాళ్ళున్నాడో తెలియదుగాని క్షేత్రయ్య తంజావూరునుండి మధురకువెళ్ళాడని భావించవచ్చు. అప్పుడు మధురను తిరుమల నాయకుడు పాలిస్తూ ఉండేవాడు. అతడు క్షేత్రయ్యను ఆదరించాడు. ఆదినుంచీ చెంజి, మధురనాయకులకు ప్రాణస్నేహం. ఈ రెండు రాజ్యాలవారూ కలిసి కట్టుగానే రాయసింహాసనంపై తిరుగుబాట్లు చేస్తూ వచ్చారు. చెంజి కృష్ణప్ప పోషణలో కొన్నాళ్ళున్న క్షేత్రయ్యను తిరుమల నాయకుడు గౌరవించడంలో ఆశ్చర్యం లేదు. అతడు మంచి బహుమానమొసగి ఎదుట కూర్చోమని చెప్పి పదాలు చెప్పించు కొన్నాడు. మధురలో క్షేత్రయ్య రెండువేల పదాలు పాడి ఎంచుకోమన్నాడట. అప్పుడు చదురుమీద నున్న సామికి సంతోషమైందట.

మధురలో క్షేత్రయ్య పాడిన వన్నీ మువ్వగోపాల పదాలే కావచ్చు. అతడు తిరుమలేంద్రుని పై ఏమైనా రచనలు చేశాడో లేదో తెలియదు. ఈ నాయకరాజు క్రి.శ. 1623 నుండి 1659 దాకా పాలించాడు. ఈ 36 సంవత్సరాలలో ఏ ఒకటి రెండేళ్ళో మధురలో ఉండి ఉంటాడు. తరువాత తంజావూరు చేరి విజయరాఘవుని ఆశ్రయించినట్టు చెప్పవచ్చు. క్రి.శ. 1633 లో విజయరాఘవుడు పట్టం కట్టుకొన్నాడు. అతడు ప్రబంధ రచనలకన్న మధురకవితలనే మన్నన చేసే రసికుడు; క్షేత్రయ్యకీర్తి విని అతణ్ణి రప్పించుకొని ఉంటాడు. చలువ చప్పరంలో ఉన్న విజయరాఘవుడు మనుజాల వెంబడిని తన పొడగాంచి పలుకరించగానే క్షేత్రయ్య వేయి పదాలు చెప్పాడట.

మువ్వగోపాలుని శృంగారలీలలకన్నా మితిమించిన విహారాలు చేసే విజయరాఘవుడు తన మీద కూడా ఎన్నో పదాలను క్షేత్రయ్యచేత చెప్పించుకొన్నాడు. వాటిలో 12 మాత్రమే నేడు మిగిలాయి. విజయరాఘవుని విపరీత చర్యలకు, క్షేత్రయ్య విచ్చలవిడి పదాలకు సరిపోయింది. విజయరాఘవుడు పల్లకిదొర. అందుచేత కనపడ్డ ప్రతిస్త్రీ పైటపై చెయ్యి వేయగలడు. అది క్షేత్రయ్య వర్ణించగలడు (గి.2-98). తన విశృంఖల విహారాన్ని కీర్తించే క్షేత్రయ్య అంటే విజరాఘవునకు అభిమానం, ఇతర ఆస్థాన కవులకు ఉక్రోషం సహజంగానే పెరుగుతూ ఉంటాయి. ప్రతి పదంలోనూ క్షేత్రయ్య నాయకుణ్ణి 'రా' కొట్టి స్తాడు – 'ఏరా' 'పోరా' అని ఇంత చౌకచేసే పదకర్తను మన్నించడ మేమిటని ఆస్థానకవులు ఆక్షేపించారట. క్షేత్రయ్య ఇది విన్నాడు. తనలాంటికవి మరొకడు లేడు కనుకనే రాజు తనను ఆరాధిస్తున్నాడని వాళ్లకు చెప్పాల నుకొన్నాడు. వాళ్ళలో ఏ ఒక్కరూ తన దరిదాపు

లకురాలేరని రుజువు చేయదలచుకొన్నాడు. వెంటనే ఒక పదం ఇలా మొదలుపెట్టాడు:

పదరక పోపోవె పోవే వాడేల వచ్చీని వద్దు రావద్దనవే!
అదియొక్క యుగము వేరే జన్మ మిపుడు
అత డెవ్వరో నే నెవ్వరో ॥పదరక॥

నిచ్చ నిచ్చలు నేడే వచ్చీని రేపైన వచ్చీనమచు మదిలో
నిచ్చలుగా బలువేడి నిట్టూర్పులచేత నింతిరో పెదవులెండి
హెచ్చైన వెన్నెల చిచ్చులరాత్రులు
యెన్నెన్నో గడిపితి నిక నేటిమాటలే? ॥పదరక॥

వలపుకా డిదే కదా వచ్చు ననుచు దెరువులు చూచి వేసారితి
సెలలెంచి యలసితి నిలువరాని ప్రేమ నెమ్మది నడచుకొంటి
కలకంఠ శుకవాదములు వినుచు మధుమాస
ములు గడిపి తీవట్టి ముచ్చట లిక నేలే ॥పదరక॥

భామరో శకునములడిగితి మువ్వగోపాలుడు వచ్చు ననుచు
కామించి నాథుల గలయు చెలుల జూచి కరగి చింతనొందితి.

ఇక్కడిదాకా పదం చెప్పి, చివరి చరణంలో కడమ రెండు పాదాలూ ఎవరైనా పూరించమని సవాలుచేసి సేతుస్నానానికి వెళ్లిపోయాడట. ఆయన తిరిగి వచ్చాడు గాని అది పూరించవలసిన భావం ఏ ఒక్కరికీ రాలేదు. 'మీరే చెప్పండి' అన్నారట. అప్పుడు క్షేత్రయ్య తడుముకోకుండా.

రామరామ ఈ మేనితో వాని
మోము జూడవలెనా మొదటి పొందే చాలు.

అని పూరించాడు. కవులందరూ జోహారులు చేశారు. 'నువ్వు సాక్షాత్తూ మువ్వగోపాలుడివే' అన్నారట. ఇలాంటి కొనమెరుపులలో కవి సాక్షాత్కరిస్తాడు. అయితే 'మొదటిపొందే చాలు' అనే భావం పదంలో చెప్పడం క్షేత్రయ్యకు కొత్తకాదు. ఇంకో రెండు పదాలలో వాడాడు. 'ఇక నేలనే వాడి గొడవ?' అనే పదంలో 'తొలిపొందె చాలుచాలు పదవే మీ చెలిచేతిలో దారపోసితిగదవే' అని నాయిక కట్టకడపట అనుకొంటుంది. (గ 1-50). ఇలాగే 'ఎందుకు నాపై బాళి' అనే పదంలో చివర 'తిల్లగోవింద, మునపటి పొందె చాలు' అనే ముగింపు ఉంది (గ 1-63).

ఒక భావాన్నిలా పలుసార్లు చెప్పడం కొంత సహజమే. ప్రతి మనిషికీ ఏదో ఊతపదం ఉన్నట్టు ప్రతికవికీ కొన్ని ఊతభావాలూ, ఊత సామెతలూ ఉంటాయి. అందని

మ్రానిపండ్లకు ఆశించిడ మనే సామెతకు బదులు బూరుగుపళ్లకు చిలక ఆశించడం అనేది వాడడం క్షేత్రయ్యకు ఇష్టం. గి 1-64 - 1-149 - 2-52 పదాలలో ఇది కనబడుతుంది. క్షేత్రయ్య పదాలను కూలంకషంగా పరిశోధిస్తేనే ఇలాంటి పోలికలు కనబడుతాయి గాని మామూలుగా చదివితే " క్షేత్రయ్య పదములన్నియును శృంగారరసభూయిష్ఠములై ఒక్క మచ్చుననే యున్నట్లు కనబడినను నే రెండు పదములలోని భావములు నొక్క తీరున నుండవు" అనిపిస్తుంది.[16] ఇలా అనిపించబట్టే విజయరాఘవుడు అంత గౌరవించాడు పలుకరించుకోగానే వేయి పదాలు చెప్పించుకొన్నవాడు ప్రతిరోజూ ఎన్ని వినిపించుకొనేవాడో!

విజయరాఘవుని పోషణలో క్షేత్రయ్య అట్టేకాలం లేడు. క్రి.శ. 1646లో గోల కొండ సైన్యాలు దక్షిణాదికి వచ్చాయి. ఆ తరువాత అలాగ తంజావూరుపై దాడి చేస్తూనే ఉన్నాయి. నమ్ముకున్నవాళ్ళను నట్టేట విడిచి విజయరాఘవుడు అడవులు పట్టాడు. గోలకొండసైన్యాలు తంజావూరు కొల్లకొట్టాయి గాని వాళ్లసర్వాధికారి సాహిత్యాభిమాని కోబోలు. గోలకొండ సుల్తాను అబ్దుల్లా కుతుబ్‌షా పంపున మీర్‌జుమ్లా ఈ ప్రాంతాలపై దండెత్తాడు. అతడు క్షేత్రయ్యను ఆదరించి తానే పదాలు చెప్పించుకొన్నాడో, లేక గోలకొం డకు పంపించాడో తెలియదు. బలవంతుడైన గోలుకొండ పాదుషా మెచ్చుకొని బహుమానమిచ్చి తులసిమూర్తి అనే కవితో వాదం పెట్టిస్తే 40 రోజులలో 1500 పదాలు తాను చెప్పినట్టు ఒక పదంలో వివరించాడు. ఎక్కడెక్కడ ఎన్నెన్ని పదాలు తాను చెప్పినదీ వివరిస్తూ క్షేత్ర య్య వ్రాసిన పదాన్ని మేరువపదం అంటారు చూడండి.

వేడుకతో నడుచుకొన్న విటరాయడే
ఏడుమూడు తరాలనుండి యెందునాగాని యెవతె
కూడుకొని మువ్వగోపాలుడు కృపగల్గినా విభుడు ॥వేడు॥

మధుర తిరుమలేంద్రుడు మంచి బహుమాన మొసగి
యెదుట కూర్చుండుమని యెన్నిన యిమ్మనెనే
యిదిగో రెండువేల పదము లివు డెంచుకొమ్మనిన
చదురుమీదనే నున్న సామికి సంతోస మింతింత గాదె ॥వేడు॥

ఆళిమీర తంజావురి నెలకొన్న విజయరాఘువుని
వెలయ మంజూల వెంబడి వేగమె పొడగాంచి
చలువ చప్పరమున నుండగ చక్కగ వేయిపదముల
పలుకరించుకోగానె బహుమాన మిచ్చె నావేళ ॥వేడు॥

బలవంతుడై గోలకొండ పాదుషా బహుమాన మిచ్చి

16. గిడుగువారి ' క్షేత్రయ్య పదములు' - ప్రస్తావన. పుట XLIII.

తులసిమూర్తితో నాదుదలచె నావేళ
వెలయ మువ్వగోపాలుడు వెయ్యిన్నే నూరు పదములు
నలవది దినములలోన నన్ను గలిసి వినిపించెనే ॥నేడు॥

ఈ పదంలో చెప్పిన లెక్కలనుపట్టి క్షేత్రయ్య పదాలు కనీసం 4500 ఉండి ఉండాలి. అయితే ఇవాళ 450 పదాలు కూడా లభించడంలేదు. తంజావూరులో విజయ రాఘవుని మీద చెప్పిన వేయి పదాలలో మచ్చుకు కొన్నయినా దొరుకుతున్నాయిగానీ మధురలోనూ గోలకొండలోనూ చెప్పిన వాటి వైనాలు సైతం తెలియవు.

క్షేత్రయ్యను మెచ్చి బహుమాన మిచ్చిన బలవంతుడైన గోలకొండ పాదుషా మరెవరో కాదు అబుల్ హసన్ తానాషా (క్రీ.శ.1620-72) యే.ఇతడు సంగీత సాహిత్య పోషకుడు. బడేసాహెబ్ అనే నామాంతరం గల అక్బర్ షా ఇతని సహాధ్యాయి. గురువు-షా రాజుగారి కుమారుడు సంస్కృతాంధ్ర భాషలలో అక్బర్ షా పండితుడు గ్రంధకర్త. ఇతడు 'శృంగారమంజరి' అనే అలంకార శాస్త్రాన్ని మొదట తెలుగులో రచించి తర్వాత దానిని సంస్కృతంలోనికి పరివర్తనం చేశాడు. ఆ గ్రంథంలో తానాషాను ఇలాగ ప్రస్తుతించాడు.

"చతురబ్ధి వేష్టిత ! సర్వం సహాశమత ! శౌర్య ! ధైర్య! మనోహర!
లావణ్య సంగీతలవిత!సాహిత్య భావజ్ఞతా!నవ్యాజా
త్య కవిత! సులతాన్ అబుల్ మసన్ క్షోణీశ...."

(శృంగారమంజరి-16 తర్వాత వచనం.)

తన సహాధ్యాయి అక్బర్ షా రచించిన శృంగారమంజరిలో చెప్పిన నాయికా నాయక లక్షణాలకు క్షేత్రయ్య పదాలు ఎటువంటి లక్ష్యాలో తెలుసు కోవాలని తానాషాకు కుతూహలం కలిగి ఉంటుంది. తన అస్థానంలో సంగీత సాహిత్య వేత్తలు చాలామంది ఉన్నారు. వారితో అలంకార శాస్త్ర చర్చ చేయడానికి తానాషా క్షేత్రయ్యకు బహుమానమిచ్చి రప్పించి ఉంటాడు.

అక్బర్ షా తన శృంగారమంజరిలో తానూ కవిపోషకుణ్ణని (ప్రథమ పు రుషలో) చెప్పుకొన్నాడు. (శ్లోకం. 14) తెలుగులో రచించిన శృంగారమంజరికి సంస్కృతానువాదం స్వయంగా చేసినట్టు చెప్పాడు.

"తేనాంధ్ర భాషా యాం రచితః శృంగారమంజరీ గ్రంథః
స్వయమకబరేణ భూ భృన్మకుట మణి రంజితాంఘ్రికమలేశ
తద్విరచితాంధ్ర భాషా కలితాం శృంగారమంజరీచ్ఛాయాం

సేవధ్వం సురవాణీ రచితాం రసతోషకారసిక బృంగాః"

(శృంగారమంజరి శ్లోకాలు 15-16)

అక్బర్ షా తాను స్వయంగా రెండు భాషల్లో శృంగారమంజరి రచించనట్టు చెప్పుకొంటున్నా ఒక ముస్లిం పండితుడు అలంకారశాస్త్రంపైన గ్రంథం చెప్ప గలడా అన అనుమానం సహజంగా వస్తుందని పండితులు భావిస్తున్నారు. బౌద్ధులూ, జైనులూ శృంగార శాస్త్రం పైన రచించగా లేనిది ముస్లిం రాయకూడదా అని చెప్తూనే అక్బరుషా ఆశ్రితులలో ఉన్న ఏ తెలుగుకవే మొదట ఆంధ్ర భాషలో శృంగార మంజరిని విరచిస్తే తర్వాత ఇంకొక సంస్కృత పండితుడు దానిని సురభాషలోనికి అనువదించి ఉండవచ్చునని శంకిస్తున్నారు.[17] ఈ శంకకు కారణం లేకపోలేదు. శృంగారమంజరిలోని 49, 62, 108, 109,281, 284, 298 సంఖ్యలుగల శ్లోకాలలోని నాయకునిగా అక్బరుషానే దూషించడం కనబడుతుంది.

పండితుల శంకిచినట్టు ఎవరో ఆంధ్రకవి శృంగారమంజరిని రచిస్తే అ తడు ఎవరై ఉంటాడు? ఇది చాలా పెద్ద ప్రశ్న. దీనిని కొంచెం విపులంగా చర్చించాలి.

శృంగారమంజరి అనే అలంకారశాస్త్రగ్రంథం భానుదత్తుని రసమంజరి అనే పూర్వ గ్రంథంపై అధారపడి దానిని చాలా చోట్ల విమర్శిస్తూ చేసిన రచన. భానుదత్తుడు తన గ్రంథంలో సాత్త్విక భావాలను విశదపరుస్తూ నిజాము ధరణి పాలుణ్ణి పేర్కొన్నాడు. (శ్లోకం. 121) ఈ రాజు దౌలతాబాదును పాలించిన నిజాం శా.కీ వంశాన్ని స్థాపించిన అహమద్ నిజాం షా (1490-1507) అని రసమంజరికి వ్యాఖ్యానం రచించిన అనంతపండితుడు చెప్పాడు. రసమంజరికి ఇంకా చాలా మంది వ్యాఖ్యనాలు రాశారు. వారిలో గురజాల రంగశాయి ముఖ్యుడు. ఇతని అమోదవ్యాఖ్యాను అక్బరుషా తన శృంగారమంజరిలో అమోదించారు. రంగశాయిని 'అమోదకారులు' అని బహువచనంలో సగౌరవంగా పేర్కొన్నారు.

గురజాల గ్రామము గుంటూరుజిల్లా పల్నాడు తాలూకాలో ఉంది. ఈ గ్రామంలో చిలకమర్రు వెంకటాచార్యులవారు గొప్ప పండితుడు. నాడీవివేకమనే వైద్య గ్రంథం రచించాడు. ఇతని నాలుగవ కుమారుడు ధర్మసూరి అని ప్రసిద్ధుడైన ధర్మాచార్యులు. ఈయనకే రంగశాయి జనించాడు. పూర్వం చిలకమర్రి వారు అనే ఇంటి పేరు ఉన్న గురజాల గ్రామనామంతోనే ఇతడు విఖ్యాతుడయ్యాడు. ఇతడు

---

17. డాక్టర్ వి.రాఘవన్-శృంగారమంజరీ ఆఫ్ అక్బర్ షాపు.7 అక్బరు షా శృంగార మంజరి ప్రతులను గుర్తించి, వాటిని పరిష్కరించి విపులమైన పీఠికతో ప్రకటించి ఎన్నే సంగతులను తెలియపరచిన రాఘవన్‌గారు సాహిత్యానికి ఎనలేని మేలు చేశారు.

1600-1650 మధ్య జన్మించి ఉండాలని క్షేత్రయ్యకు సమకాలికుడని పండితులు నిర్ణయించారు.[18]

రసమంజరి ఆమోద వ్యాఖ్యానం మాత్రమే కాక గురజాల రంగశాయి శృంగరలహరి అనే గ్రంథం రచించాడు. తాను వాగ్గేయకార చక్రవర్తినని, నృత్యప్రబంధాలు తన రచనలలో ఉన్నాయని చెప్పుకొన్నాడు. ఇతడు తెలుగులో నాయికా భేదాలను లక్షణాలనే కాక లక్ష్యాలుగా శృంగార పదాలను కూడా విరచించాడని డాక్టర్ వి.రాఘవన్ గారు భావిస్తున్నారు. ఈ పదకర్త క్షేత్రయ్యకు సమకాలికుడై గోలకొండ ఆస్థానకవిగా ఉండి ఉండవచ్చునని కూడా `ఆయన ఊహిస్తున్నారు.

గురజాల రంగశాయికీ, క్షేత్రయ్యవాదం పెట్టుకొన్న తులసి మూర్తికీ ఏమిటి సంబంధమో ప్రస్తుతమున్న ఆకరాలవల్ల తెలియదు. క్షేతయ్య భానుదత్తుని రసమంజరిని అనుసరించి లక్ష్యాలు చెప్పాడని భావిస్తే తులసిమూర్తి అక్బరుషా ఆమోదకారులు రంగశాయి మతాన్ని అనుసరించి పదాలు... చెప్పేడేమో. ఈ వాదంలో క్షేత్రయ్య నలభై రోజులలో వేయిన్నూరు పదాలు వినిపించాడని మేరువాపదం వల్ల తెలుస్తుంది. ఇవన్నీ నష్టమవడం దురదృష్టకరం.

మేరువా పదం మూడవ చరణం విస్సావారి ప్రతిలోనూ, గిడుగువారి ప్రతిలోనూ ఒకలాగే ఉందిగాని కొన్ని ప్రతులలో ఉన్న పాఠాన్ని రాళ్ళపల్లి అనంత కృష్ణశర్మగారు (చిలుకూరి) పాపయ్యశాస్త్రిగారు వేరు విధంగా ఉన్నట్టు గమనించారు.[19]

'.......గోలకొండ పాదుషా కొకవేళవిలిచి
తొలసి మూర్తివారు బిలచిన వేళ..........
వెలయ మువ్వగోపాలుడు వేయిన్నూరు పదములు
నలువది దినములలోగానను గలసి వినిపించెనే'

ఈ అసమగ్ర పాఠంలో 'బలవంతుడైన' అనిగాని ముఖ్యంగా 'వాదు అనే పదంగాని కనబడవు. విస్సా అప్పారావుగారు సంప్రదించిన ప్రతులలో 1862, 1864, 1874, 1877, 1894 సంవత్సరాలలో ముద్రితామైన 5 గత శతాబ్దాపు ప్రతులున్నాయి. వాటిలోని పాఠాలేమిటో తెలియవు. రాళ్ళపల్లివారు, పాపయ్యశాస్త్రి

18. డాక్టర్. వి. రాఘవన్ - పై గ్రంథంలోనే - పుట. 14.

19. అందులోనే - పుట 8.

గారు, రాఘవన్‌గారికి చెప్పిన పాఠం 1881 లోనూ 1912లోనూ ప్రకటితాలయిన పుస్తకంలోనివి. విస్సావారి పాఠం ప్రకారం క్షేత్రయ్య గోలకొండలో ఎవరితోనో అంకారశాస్త్రలక్ష్యాల గురించిన వివాదంలో పాల్గొని పదాలు వినిపించడం చారిత్రక సత్యమే కావచ్చు. ఎవరితో వాదం పెట్టుకొన్నట్టు? ఆ ప్రతిస్పర్ధి ఏ పదాలు చెప్పాడు? అతనికీ క్షేత్రయ్యకూ ప్రమాణగ్రంథం ఏమిటి? ప్రతి స్పర్ధికి అక్బరుషా రచించిన శృంగారమంజరి, క్షేత్రయ్యకు భానుదత్తుని రసమంజరీ ఆమోదయోగ్యాలా? లేక ఇద్దరూ రెండు గ్రంధాలలోని లక్షణాలకు రెండు విరుద్ధమైన లక్ష్యాలను ఇచ్చారా? ఇవి ఆలోచించవలసిన ప్రశ్నలే.

విస్సావారు తమ ప్రచురణకు అనుబంధంగా వెంకటగిరి సంస్థానంలో దొరికిన శృంగార రసమంజరి అనే వివరణ గ్రంథాన్ని ప్రచురించారు. ఇందులో 150 నాయికా నాయక విభేదాలు చెప్పి ...ఒక్కొక్కదాని కింద లక్షణాలకు సరిపోయే శృంగారపదాలు ఎవరో అజ్ఞాత రచయిత ఉదహరించాడు. అవి చాలా వరకు క్షేత్రయ్య పదాలే గాని కొద్దిగా ఇతర ముద్రలతో ఇతరుల రచనలు కూడా ఇచ్చారు. ఈ క్రింది పదాలు శృంగార రసమంజరిలో ఉదాహరణల్లో ఇతరుల కృతులుగా ఉన్నాయి.

1. నిదుర వచ్చునా కంటికి ఆవేళలో
2. ఎంతో మనసున నెరచి కొన్నందుకు నంతలో కోడికూసెనే
3. నామేను నీమేననుచు పలికిన (శెట్టి పుణ్యము పదము)
4. నన్ననవలెగాని నిన్నన పనియేమి (పదము దొరకలేదు)
5. తలచినపుడే లేనిదానవు (వరాహుని పదము)
6. అత్తవారూరికి నంపేరు మావారు.
7. మాటలాడి మనసు మర్మము తెలియనివాడు
8. ఎందుకు బొంకేవురా లేదని నాతో
9. నామనసు వంటిది నీమనసైతే
10. చక్కెరమోవి నొక్కి చొక్కించిన వాని
11. ఇచ్చిన మంచిదే- ఈకున్న (సారంగపాణి పదం)
12. మగువ ఊరు దూరమైతే మనసు దూరమా

శృంగార రసమంజరిలో క్షేత్రయ్య రచనలు కాని ఈ పన్నెండులో విస్సా వారు కొందరు పదకర్తలను గుర్తించారు. మిగతా పదాలలో ఎన్ని తులసిమూర్తిగానీ గురజాల రంగశాయిగాని చెప్పినవి? ఈ పదాల పూర్తి పాఠాలు చూసి ముద్ర లు

గుర్తిస్తేగాని చెప్పలేము. వెంకటగిరి వ్రాత ప్రతిని చూడాలి. ప్రాచ్య లిఖిత గ్రంథాలయంలోని D.2560; D.2562 అనే ప్రతులను పరిశీలించాలి. `భావిపరిశోధన చాలా జరగవలసిన ఉంది.

క్షేత్రయ్య పదాలు తిరిగీ వాటి గొప్పస్థానంలో ప్రతిష్ఠించడానికి భగీరథ ప్రయత్నాలు చేసి కృతకృత్యులైన విస్సా అప్పారావుగారు ఎన్నో అముద్రిత ప్రతులను, గుజిలీ పుస్తకాలను శోధించి 330 పదాలను సేకరించి చక్కగా ప్రచురించారు. వాటి తఖ్సీళ్లు ఇవి.

మువ్వగోపాల ముద్ర ఉన్నవి	315
విజయరాఘవ ముద్ర ఉన్నవి	12
తుపాకుల ముద్ర ఉన్నవి	3
మొత్తం	330

అయితే ఇందులో ఒక ముద్ర పునరుక్తమైంది. 'ఎంచలేదని యెంచకురా' అనే 83వ పదాన్నే మళ్లీ 'ఇంత లేదని యెంచకురా' అని 309 వ పదంగా అచ్చువేశారు. ఈ అదనాన్ని మినహాయిస్తే విస్సావారు ప్రచురించిన పదాల సంఖ్య 329 అవుతాయి. అప్పారావుగారు 1950లో ఇవి ప్రచురించారు. మరి రెండేళ్ళకు గిడుగు సీతాపతిగారు అదనపు పదాలను సేకరించి ప్రచురించారు. క్షేత్రయ్య పదాలనే కాక క్షేత్రయ్య పదాలేమో అనే సందేహం ఉన్నవి, క్షేత్రయ్యలాగ వ్రాసిన ఇతర కవులవి కూడా ఇందులో ప్రచురించారు. సందేహమున్నవీ, ఇతరులవీ తప్పిస్తే గిడుగువారు సంపాదించినవాటిలో అచ్చంగా 381 క్షేత్రయ్య పదాలే అవి సంఖ్యవల్ల కనబడతాయి. అయితే వాటిలో చాలా పునరుక్తా లున్నాయి. కొన్ని అనుపల్లవులను పల్లవులుగా భావించడంవల్ల అవి కొత్త పదాలుగా భ్రమపెడతాయి. సీతాపతిగారు తమ ప్రతిని మూడు విభాగాలుగా చేశారు. స్వీయ, పరకీయ, సామాన్య అనే శీర్షిక లలో పదాలను విభజించారు. అయితే ఒక భాగంలో ప్రచురించిన పదాలనే ఇంకో భాగంలో మళ్ళీ అచ్చువేశారు. ఈ పునరుక్తాల జాబితా ఇది.

1. ఏల తెల్లవారె	1-21 ని మళ్లా	1-93 గా వేశారు.
2. ఎందుకు బొంకావురా	1-22	" 3-26
3. ఇటువంటి నావలపు	1-52 అ.వ.తో	1-174 'చిటుకుమన్నకోపం' అనే పల్లవి చేర్చారు.
4. ఎటువంటివా డని	1-55 మళ్లా	3-25 గా వేశారు.
5. ఎక్కడి నేస్తము	1-75 "	2-16

6. తలిరుబోటి వారు	1-162లో పల్లవి 3-87 'వలచేది ఒకరి కోసం' అ.వ. వేశారు.	
7. ఊరికే చాలము	1-160	2-15 గా వేశారు.
8. విడిచిపోలేక	2-106 అనే పదం	3-20 ఈ రీతి మదన సామ్రాజ్యమనేపద భాగాలు.
9. ఇంత లేదని	3-0 అనేదే మళ్లా	3-24లో ఎంతలేదని ఇచ్చారు.

ఈ తొమ్మిది పునరుక్తాలు పోగా గిడుగువారి క్షేత్రయ్యపదాలు నికరంగా 372 తేలుతాయి. విస్సావారి ప్రతిలో 329 ఉన్నాయి. రెండింటికి తేడా 43 పదాలు. అయితే గిడుగువారిచ్చిన కొత్తవాటిలో 12 పదాలకు మువ్వగోపాల ముద్ర లేదు.[20] మిగతా 31 పదాలలో ముద్ర లున్నాయి. వీటిలో 'మంచిదినము నేడే మహారాజుగ రమ్మనవె' అనే సుప్రసిద్ధమైనది కూడా ఉంది (1-26). ఈ అదనపు పదాలలో కంచి వరదునిమీద, శ్వేత వరదుని మీద, సత్యపురి వాసుదేవునిపీద, శ్రీశైలనిలయుని మీద తలొక పదం లభిస్తుంది. క్షేత్రయ్య పదాలలో ఉన్న ఈ ఉపముద్రవల్ల అతడు యేయే క్షేత్రాలను దర్శించాడో తెలుస్తుంది. విస్సావా రీక్షేత్రాలలో కొన్నిటినే వివరించారు. వేదపురి, చలువ చక్కెర పురం, కరిగిరి మొదలైన క్షేత్రాలు వారు గుర్తించలేదు. ఇప్పటివరకు లభించిన పదాలను పట్టి క్షేత్రయ్య చూసిన క్షేత్రాలను జిల్లాల వారీగా తాలూకాల విభజనతో పొందుపరుస్తున్నాను.

ఈ పట్టికవల్ల క్షేత్రయ్య రాయలసీమలోనూ, తమిళ జిల్లాలోనూ మాత్రమే పర్యటనం చేసినట్లు కనబడుతుంది. క్షేత్రయ్య రాయలసీమవాడే అనే ప్రచారంకూడా లేకపోలేదు. ఈ సంగతి చెప్తూ మిత్రులు తిమ్మావజ్ఝల కోదండరామయ్యగారు ఇలా వ్రాశారు: "కొన్ని అప్రసిద్ధములైనా సాధారణంగా దక్షిణదేశ యాత్రికుని మార్గంలో తగులని గ్రామదైవతములమీద క్షేత్రయ్య పదాలు చెప్పి ఉండడంచేత క్షేత్రయ్య ఈ ప్రాంతాలవాడే యేమో అనే సందేహానికి కూడా అవకాశం కల్గుతోంది. క్షేత్రయ్య దర్శించిన స్థలములను బట్టి మాత్రమే కాక ఇతడు తన పదములలో వాడిన భాష, నానుడులు, పదప్రయోగములు, కారకములుకూడ కొన్ని ఇతనికి దత్తమండల ప్రాంతీయతను ధ్రువపరుచున్నవి" అని ఉదాహరణ లిచ్చారు.[21] ఒక పదంలో "క్షేత్రయ్య పామాడి జోగివలె పాయెనా బ్రతుకు" అన్నాడు (వి-13) పామిడి అనంతపురంజిల్లాలో ఉంది. ఆ వూళ్ళో మెట్ట వేదాంతులుండేవారట.

---

20. వాటి వివరాలు ఇవి: 1-20, 1-28, 2-68, 2-71, 2-97, 3-2, 3-18, 3-58, 3-62, 3-74, 3-89, 3-94.

21. భారతి, ఆగష్టు, 1951.

క్షేత్రయ్య దర్శించిన క్షేత్రాలు

క్షేత్రం	తాలూకా	జిల్లా	దైవం పేరు	పదాల సంఖ్య	మొత్తం పదాలు
1. కపిగిరి	గుడియాత్తం	ఆర్కాటు (ఉ)	కనిగిరివరదుడు	1 - 105, 3 10, 3 24	3
2. మొలగిరిమలై	తిరుపత్తూరు	"	యదుగిరి చెలువరాయుడు	1 118, 2 - 33	2
3. చక్కి రాపురం	చెంజి	ఆర్కాటు (ద)	చలువచక్కరపురి నిలయుడు	1 - 39	1
4. కోవిలూరు	వృద్ధాచలం	"	కోవళ్ళూరు మువ్వగోపాలుడు	1 69	1
5. చిదంబరం	చిదంబరం	"	తిల్లగోవింద	1 41, 1 - 147, 1 163, 3 - 17	4
6. తిరువళ్ళూరు	తిరువళ్ళూరు	చెంగల్పట్టు	తిరువళ్ళూరు వీరరాఘవుడు	2 56, 3 11, 3 81, 3 - 97	4
7. వేదనారాయణ		"	వేదపురి నిలయుడు		
పురం	చెంగల్పట్టు	"	వేదనారాయణుడు	2 86, 3 30	2
8. కంచి	కంచీపురం	"	(1) కంచివరదుడు	1 104, 1 106, 1 128	
				1 136	
				1 169, 2 18, 2 27, 2 35	
				2 41, 2 - 54, 2 82, 3 18,	
				3 - 22	
				3 48, 3 56, 3 68, 3 95	17

క్షేత్రం	తాలూకా	జిల్లా	దైవం పేరు	పదాల సంఖ్య	మొత్తం పదాలు
			(2) చెవ్వంది లింగడు	1 32, 3 44, 3 48	3
9. సత్యవేడు	పొన్నేరి	చెంగల్పట్టు	సత్యపురివానుదేవుడు	1 180, 2 81	2
10. తిరుపతి	చంద్రగిరి	చిత్తూరు	శ్రీ వెంకటరమణుడు	1 105, 2- 30, 2 - 49, 2 51	
			శ్రీ వెంకటేశుడు	3 72	5
11. కడప	కడప	కడప	కడప వెంకటేశుడు	1 49	1
12. పాలగిరి	కమలాపురం	కడప	పాలగిరి చెన్నుడు	3 51	1
13. ఇనగలూరు	పులివెందల	కడప	ఇనపురిస్వామి	1 41, 1 102	2
14. శ్రీశైలం	నందికొట్కూరు	కర్నూలు	శ్రీనాగశైలమల్లికార్జునుడు	1 139, 2 75	2
15. హంపి?	హొసపేట	బళ్ళారి	హేమాద్రిస్వామి	1 93	1
16. మధుర	మధుర	మధుర	మధురపురీశుడు	1 130	1
17. శ్రీరంగం	తిరుచినాపల్లి	తిరుచినాపల్లి	శ్రీరంగేశుడు	1 86, 1 129	2
18. మహాదేవపట్నం	మన్నారుగుడి	తంజావూరు	(1) ఆదివరాహుడు	1 91, 3 1(3 39?)	2
			(2) శ్వేతవరాహుడు	1 113	1

సూచన: ఈ పదసంఖ్యలు 'గిడుగువారి క్షేత్రయ్య పదములు' ప్రతిలోని నెంబర్లు.

క్షేత్రయ్య జీవితం మెట్ట వేదాంతం ఉందో లేదోగాని అతని పదాలలో వేదాంతాన్ని చూడడానికి ప్రయత్నాలు జరుగుతున్నాయి ముద్దు గోపాలుడు ఒక నాయికతో క్రీడిస్తూ ఆ మంచంమీదకే మరొక ప్రేయసిని రప్పించుకొన్నాడు. మరునాడు నాయిక ప్రశ్నించింది. 'ఇద్దరిసందున పవ్వళించిన యింతిపేరేమిటిరా? గద్దరి వగల మువ్వగోపాల, గాజుల చప్పుడు నే వింటిగదరా' అంది. ఇందులో నాయిక జీవాత్మ; నాయకుడు పరమాత్మ; సందున పడుకొన్నది మాయ అని వ్యాఖ్యానం కూడా చేస్తున్నారు.[22] మువ్వ గోపాలుడు పరమాత్ముడంటే అంగీకరించవచ్చును. విజయరాఘవనాయకుని వంటి పచ్చివిటుణ్ణి కూడా దేవుణ్ణి జేసిన పెద్ద లున్నారు. "క్షేత్రయ్య తన పదములందు ధ్వనింప జేసిన వేదాంత మిది! విజయరాఘవుడే పరమాత్మ, జీవులు స్త్రీ ప్రాణులు, రాఘవుడు ప్రియతముడు" అని చెప్పినవారే మొత్తం మీద క్షేత్రయ్య పదములలో మోక్ష కామోపేతమైన ఉజ్వల శృంగారము యొక్క ఛాయలు తక్కువ అని వివరించారు.[23]

క్షేత్రయ్య పదములలో వేదాంతం కోసం వెతకడం ఉత్త్రశమ! " అలౌకికమైన భక్తి శృంగార క్షేత్రయ్య పదాలలో నాకు ఎక్కడా కనపడదు. గోపాల మకుటం వున్నంత మాత్రన లౌకికం అలౌకికం అవుతుందా?" అని పాకాల రాజమన్నారు గారు నిలదీసి ప్రశ్నిస్తున్నారు.[24] నిజమే. క్షేత్రయ్యలో పచ్చి శృంగార పరవళ్ళు తొక్కుతుంది. అతని నాయికలు కొంచెకత్తెలు కారు. సమర్తాడి నెలపూట లయిన దగ్గిరనుండి కారంతింటూ కరకర లాడే పచ్చి ఒడలున్న బాలెంతల దాకా అన్ని వయస్సుల వాళ్ళూ ఉన్నారు. " ఒక్కసారికే ఇలాగైతే ఓహో ఇదేమి రతిరా?" అని ప్రశ్నించగలరు(వి. 150). "ఇంకొక్క సారి నేనే ఓలలాడింతునో" అని నిర్మోహమాటంగా అడగగలరు[25] (వి. 166). అత్తవారి ఊరికి పోతూ "కత్తికోతగాడు మగ దేమిచేసునో" అని బాధపడి, పోరాడి యెటులైన బొంకి వస్తాననే వాళ్ళున్నారు (గి.1-13).

క్షేత్రయ్య నాయికలలో బరితెగించినవాళ్ళు వీళ్ళే కాదు. ఇంకా ఉన్నారు ఎప్పుడైనా మువ్వ గోపాలుడే దోషం, నీచం అనే పట్టింపులు పెట్టుకోవచ్చు. నాయికలకు మాత్రం ఆ బెడదలు లేవు. 'చెరగుమాసి ఉన్నానని యోచన సేయవద్దుర సామి! దొరయైన మువ్వ గోపాల, పరసతులకు దోసమెన్నడు లేదుర' అని హితోపదేశం చేస్తుంది. పైగా 'ఇన్నాళ్ళ వలె కాదురా నేటి సుఖమెరిగితే మరవురా నా సామి' అని ఊరిస్తుంది (గి 2-93). అయితే "చెరకు తీపని వేరుతో పెకలించవద్ద"ని చెప్తూ అత్తింటి కాపురాలు చేస్తారు, 'బొట్టుకట్టిన' వాడింటికి వెడతారు. చీర చిక్కితే వెదని వేరు వెల్లంకి తెమ్మంటారు.

22. విస్సావారి 'క్షేత్రయ్య పదములు' - పీఠిక, 62, 63

23. సంగ్రహ ఆంధ్ర విజ్ఞాన కోశము - సంపుటి 3, పుట 163.

24. విస్సా వారి 'క్షేత్రయ్య పదాలు' - తొలి పలుకు, పుట VI.

25. ఇనవురి ఉపముద్రవున్న రెండు పదాలలోనూ ఈ ప్రశ్నలుండడం గమనించదగిన విషయం.

ఇలాంటి నాయికలను చూసి క్షేత్రయ్య ఒక ప్రశ్న వేశాడు:

చూడరె అది నడిచె హొయలు సుదతి చేయు జాడలు
ఆడది కులకాంత అత్తింటి కోడలు
అల గోపాలుని ఏడిదికి వెడలెను. ||చూడరె||

కొందంతా కాపురము రానుపోను కోమలి కందలమె
దండున గెలిచే మగడు తక్కువేమే
తల్లా వెవరికి తప్పించవశమే. ||చూడరె||

పైట కొంగు జారినను తెలియక భయ మించుకయు లేక
తోటివారు నవ్వుదురని యెంచక
దోచునటె అది గయ్యాళి బల్ జాణ ||చూడరె||

అత్త మామ బావమరుదులను తిట్టి అవమానమును గొట్టి
గుత్తగాను మువ్వ గోపాలదేవుని
గూడునటె అది మనిషా మ్రాకా. ||చూడరె|| [గి. 1-17]

అది మనిషి కాదు. మదసలతలు పూచిన మ్రాకే! 'క్షేత్రయ్య వనంలో నిత్యం వసంతమే. అతని పువ్వుల చుట్టూ ఉన్న ముళ్ళు చాలా సొంపుగా ఉంటాయి. ఈ ముళ్ళు గుచ్చుకొన్నా మెత్తగనే ఉండొచ్చు. అయితే అది వేరే విషయం. క్షేత్రయ్య పదాలలోని అశ్లీలాలను గురించి చర్చ మొదలు పెట్టి సాహిత్య ప్రాడ్వివాకులు పాకాల రాజమన్నారు గారు ఫ్యూడల్ రసికతను అనుసరించి ఇలా అన్నారు.

" ఈ కాలం వారు కొందరు ఈ పదాలలో వచ్చి శృంగారం చాలా ఉందని ఆక్షేపించవచ్చును. ఆ తప్పు (అది తప్పయితే) ఆయనది కాదు; బలహీనులైన ఈ కాలం వారిదే. అజీర్ణవ్యాధిగ్రస్తునకు పనసకూర అపథ్యమైతే తప్పు పనసకూరదా? మన తాతలు తిన్నంత మనం తినగల్గుతున్నామా? మన జీర్ణశక్తి తగ్గిపోయింది. జీర్ణశక్తితో పాటు రసాస్వాదన శక్తి కూడా మనకు తగ్గిపోయింది. అంతే! కొన్ని పదాలు విని కొందరు చెవులు మూసుకోవచ్చు. ఏ పదంగాని రసవంతమైతే ఆశ్లీలం ఎలాగ అవుతుంది? ఇదీ నా సమాధానం."

ఇది తీర్పు! దీనికి అప్పీలు లేదు !!

17. చెంగల్వ కాళయ్య

దామెర్ల వెంగళరాజుగారు వ్రాసిన బహుళాశ్వ చరిత్రవల్ల ఆ కాలంలో వేశ్యలకు విద్యా గురువులుగా విప్రులుండేవారని తెలుస్తోంది. తంజావూరులో రఘునాథ నాయకుని కాలంలో ఉన్న రామభద్రమ్మకు, విజయరాఘవుని కాలంలో రాణించిన కృష్ణాజీకి తెలుగు కవిత్వం నేర్పిన గురువు పేరు చెంగల్వ కాళకవి. ఈయన పాకనాటివాడు; కాళహస్తీశ్వర భక్తుడు. ఇతని తండ్రి ఎవరో శ్రీకంఠునివద్ద మంత్రిగా ఉండేవాడు. ఆయన పేరు వెంకటయ్య. అతడుకూడా .కవే. పార్వతీ పరిణయం అనే ప్రౌఢ కావ్యాన్ని వ్రాశాడు. అది నేడు నష్టమైంది. పాకనాటినుండి చెంగల్వవారు ఎప్పుడు తంజావూరు వచ్చారో తెలియదు. 'రణరంగ గంధవారణ' అనే బిరుదు ధరించిన శ్రీకంఠునివద్ద తండ్రి మంత్రిత్వం చేస్తే కాళకవి తంజావూరులో విద్యా వ్యాసంగం చేశాడు. నాగవాసంలోని జవరాళ్లకు చదువులు చెప్పాడు.

రామభద్రమ్మకు చదువులు చెప్పినా ఈ కవి రఘునాథ నాయకుని దృష్టిలో పడలేదు. ఇతణ్ణి విజయరాఘవుడే ఆదరించాడు. చెలికత్తెలతో పాటు స్వయంగా కాళయ్య ఇంటికి విజయరాఘవుడు విచ్చేసి విందులు ఆరగించి ఇంటిల్లి పాదికీ బహుమతులు ఇచ్చేవాడు ఎంతటి భాగ్యశాలి, ఇతడెంతటి ధన్యుడని భావిస్తూ పాండు రాజకుమార్తెవంటి అంతఃపురకాంతలు కొలుస్తూ ఉండగా విజయరాఘవుడు ఇతణ్ణి కన్నుల నప్పుకొంటూ అత్యంత బహుకృతులు సలిపేవాడు.

తన ఇంటికి ఏ చెలికత్తెతతోపాటు విజయరాఘవుడు వచ్చేవాడో చెప్పలేదుగాని, ఆ నాయకుని మనసు రంజింపజేసే తొమ్మండుగురు నాట్యకత్తెల పేర్లను అతడు 'రాజగోపాల విలాసం' అనే కావ్యంలో చెప్పాడు. విజయరాఘవుని కొలువులో ముద్దు చంద్రరేఖ అనే నర్తకి ప్రముఖస్థానం అలంకరించింది. ఈ జాణ వీరవెంకటరాయలవారిని మెప్పించి బిరుదులు పొందింది ఈమె తంజావూరు వచ్చి, విజయరాఘవ నాయకుని ప్రేయసి అయింది. బహుశా ఈమె మూలంగానే కాళకవికి విజయరాఘవుని దర్శనం లభించింది

కాబోలు. ఆమె సిఫార్సువల్లే విజయరాఘవు డీ కాళయ్య రచించిన రాజగోపాల విలాసం అనే కావ్యాన్ని అంకితం పుచ్చుకొన్నాడు. ఆమె మేలు మరచిపోలేక కాబోలు, కాళకవి ప్రతి అశ్వాసం చివర ఆమె పేరు తలుచుకొన్నాడు. విజయరాఘవుని ముద్దు చంద్రరేఖానాథునిగా సంబోధించాడు. రాజగోపాలవిలాసాన్ని చంద్రరేఖా చిహ్నితం చేశాడు.

రాజగోపాలుడు మన్నారుగుడిలోని దేవుడు. ఇతడు విజయరాఘవ నాయకుని ఇష్టదైవం. మన్నారుదాసు డనేది విజయరాఘవునికి ఇంకో పేరుగా రూఢి అయింది. ఆ రాజగోపాలస్వామి విలాసాలనూ, ఆ స్థలపురాణాన్నీ అంకితం పుచ్చుకొనడానికి చంద్రరేఖ సిఫార్సు లేకపోయినా విజయరాఘవుడు అంగీకరించేవాడు. అతడు క్రీ.శ. 1633 లో గద్దె నెక్కిన వెనువెంటనే అంకితం పుచ్చుకొన్న గ్రంథాలలో ఇది మొదటిది. ఇది అయిదాశ్వాసాల కావ్యమేగాని ఇందులో 440 గద్య పద్యాలకన్న ఎక్కువ లేవు. అయినా ఈ కావ్యంలో ఒక ప్రత్యేకత వుంది.

మన అలంకార శాస్త్రాలలో శృంగార నాయికలను వివిధ రీతులలో విభాగించారు. అవస్థా భేదాలవల్ల అష్టవిధ నాయికలను అందరూ పేర్కొన్నారు. ఒక్కొక్క నాయిక ఎలా ఉంటుందో, ఏవిధంగా భావిస్తుందో వివరిస్తూ అలంకార శాస్త్రజ్ఞులు ఉదాహరణ లిచ్చారు. నాయికాభేదా లెలా ఉంటాయంటే-

1. గుణమువల్ల - ఉత్తమ, మధ్యమ, అధమ
2. వయస్సు, కౌశలము - ముగ్ధ, మధ్యమ, ప్రగల్భ.
3. ధైర్యంవల్ల - ధీర, అధీర
4. పరిగ్రహణంవల్ల - స్వీయ.
5. అపరిగ్రహంవల్ల - అన్య.
6. అవస్థలవల్ల - స్వాధీనపతికాది ఎనమండుగురు.

వీళ్ళుకాకా ఊఢానూఢలు, ఉదాత్త, శాంతలలితలు, సామాన్య, పునర్భువు, స్వైరణి, రూపాజీవ, గణిక, విలాసినులు అనేక రకాలు, నాయిక, ప్రతినాయిక, ఉపనాయిక అనే భేదాలు ఉన్నాయి. సరస్వతీకంఠాభరణ ప్రకారం నాయికా భేదాలు 32. సాహిత్య దర్పణం ప్రకారం 384 మంది.[1] శాస్త్రరీత్యా ఇన్ని తేడాలున్నా స్వాధీనపతికాది ఎనమండుగురే ప్రసిద్ధులు. ఈ అష్టవిధనాయికలను ఒకే కావ్యంలో చిత్రించాలని కాళయ్య భావించాడు. కృష్ణునికి ఎనమండుగురు భార్య లున్నారు. ఈ అష్ట మహిషులని అష్టవిధనాయికలుగా అతడు ఊహించి రాజగోపాలవిలాసాన్ని వ్రాశాడు. ఈ కావ్యాన్ని తంజావూరు సరస్వతీమహలు గ్రంథాలయంవాళ్ళు ప్రచురించారు. నిడుదవోలు వెంకటరావుగారు విమర్శనాత్మకంగా

1. ప్రతాపరుద్ర యశోభూషణం (నాయికా ప్రకరణం) -చలమచర్ల రంగాచార్యులగారి రచన, పుట 31.

పరిష్కరించి సుదీర్ఘమైన పీఠికను ఇంగ్లీషులోనూ, తెలుగులోనూ వ్రాశారు. తెలుగులోనూ, సంస్కృతంలోనూ అనుబంధాలు చేర్చారు. ఈ కావ్యం గురించి విపులంగా తెలుసుకొందాం.

రాజగోపాలుని పట్టమహిషులలో ప్రతిఒక్కరూ కృష్ణుడు తమనే వలచాడని తమకంలో భావించుకొనేటట్టు ఆయన వారిని ఆనందవార్ధిలో తేల్చాడు. అష్టవిధ నాయికల లీలలు అలరగోరి ఆ అష్ట మహిషులను. ఆ జాడలను కృష్ణుడు అనువుపరచాడు. ఒకరికి తెలియకుండా ఇంకొకరి వద్దకు దూతులను పంపించాడు.

తనమీద నేరంమోపి, ఎంత వేడుకొన్నా అలుక తీరకుండా రుక్మిణి ఉన్నదని తెలిసి ముందు ఆమె మేడలోనికి వెళ్లాడు. పొంచి అక్కడి సంగతులు విన్నాడు. రుక్మిణి బాధపడుతోంది. 'ఎందుకు కొండెములు విన్నాను. ఎందు కతనితో దెబ్బలాడాను? ఇప్పు డెలాగ వేడుకొంటాను,'' అని పశ్చాత్తాపం చెంది ఇలా తలపోసింది:

చెలువుడ నీవు నా దచట చెక్కులపై కొనగోర కస్తురిన్
వలపున మన్మథాంకములు వ్రాయుచు నేర్పిన నాటనూదినన్
చెలులు కనుంగొనంగ జడచే నిను కొట్టిన యట్టి నేరముల్
తలపున నిల్పి నీవు దయతప్పిన నిప్పుడు తాళనేర్తునే ? [రాజగో.1-104]

ఈ విధంగా బాధపడే శృంగార నాయికను కలహాంతరిత అంటారు. సర్వజ్ఞ సింగభూపాలుడు రసార్ణవ సుధాకరంలో ఇలా నిర్వచించాడు:

యా సఖీనాం పురః పాదపతితం వల్లభం రుషా,
నిరస్య పశ్చా త్తపతి కలహాంతరితా తు సా. [రంజనోలాసం. 1-32]

చెలులయెదుట తన పాదాలపై బడ్డ నాయకుణ్ణి తిరస్కరించి తరువాత పశ్చాత్తాపం పొందేది కలహాంతరిత. రాజగోపాలవిలాసంలో రుక్మిణి అవస్థ ఈ లక్షణాలకు సరిపోతుంది. అయితే కావ్య పరిష్కర్తలు ఇక్కడ రుక్మిణిని స్వీయ అని పేర్కొన్నారు [2] అష్టవిధనాయికా భేదాలలో స్వీయ అనే పేరు ఉండదు. ఈ కావ్యంలో కాళకవి అవస్థావిభాగంలోని అష్టవిధనాయికలనే తీసుకొన్నాడు. అదీకాక శ్రీకృష్ణుని భార్యలు ఎనమండుగురూ స్వీయలేగాని పరకీయలు గారు. రుక్మిణినే స్వీయగా పేర్కొనడం తప్పు

చెలులముందు నాథుని చులకనచేశా నని బాధపడుతున్న రుక్మిణి ఇంకా ఇలా బాధపడింది:

వాటములైన బంగరు కవాటములం గలయట్టి యందముల్
నీటున మీటు నీయురము నిందగ గుబ్బల నాని వల్ మొనల్

2. ఒకచోటకాదు, రెండుచోట్ల-గ్రంథంలో 1-92 పై ఉపశీర్షికలోనూ, పీఠిక 45 పుటలోనూ రుక్మిణి స్వీయగా పేర్కొనబడింది.

నాటగ నొక్కి చొక్కి జతనంబున వాతెరతేనె యానకే
మాటల దీరునా యువతి మన్మథ మన్మథతాపవేదనల్? [రాజ. 1-110]

ఆమె మన్మథ తాపాన్ని తీర్చాలని కృష్ణుడు కనికరించాడు. కలసి క్రీడించాడు. ఇక్కడ రుక్మిణి ఇంట అలా ఉండగా భద్ర ఇంట్లో ఆమెనొక దూతిక కలుసుకొంది. 'నువ్వు వచ్చేదాకా సురపొన్నలపజ్జ తేటమించు తెలివాకల మావిమూకల గొజ్జంగి పరిమళాల మధ్య స్వామివారు ఉంటామన్నారు అని సంకేతం చెప్పి,

సమయోచిత శృంగారము-సముచితముగ బూనవమ్మ సారసముఖి నీ
రమణుడు నాతో చెప్పిన-సమయస్థలి చేర నిపుడె చనవలయుజుమా !
[రాజ. 2-13]

అని దూతిక హెచ్చరిక చేసింది. భద్ర అలంకరించుకొని వెళ్లింది. ప్రియుని కలుసుకొనడానికి వెళ్లే శృంగార నాయికను అభిసారిక అంటారు. కాని ఈ కావ్య పరిష్కర్త నిడుదవోలు వెంకటరావుగారు భద్ర 'జారిణి' అని 2-4 పైన ఉపశీర్షికలో అన్నారు. పీఠికలో ఈమె కలహాంతరిత అన్నారు (పుట.45). రాజగోపాలవిలాసంలోని పద్యాలను సరిగా పరిశీలిస్తే రుక్మిణే కలహాంతరిత అనీ, భద్ర అభిసారిక అనీ తెలుస్తుంది. జారిణి అనే పేరు అష్టవిధ శృంగార నాయికలలో లేదు. కట్టుకున్నభార్య తన కాంతుణ్ణి కలుసుకోడానికి వెడితే జారిణి ఎలా అవుతుంది? అభిసారికగా భద్ర తనను కలుసుకోవచ్చేలోపున సంకేత స్థలంలో కృష్ణుడు విరహాన్ని అనుభవిస్తాడు. 'క్రీగన్నుల నవ్వునట్టి కలకంఠిని కౌగిట చేర్చుటెన్నడో' అని పలవరిస్తాడు. ఆమె చూపులం దంటిన తన మనస్సు మరలడం లేదంటాడు.

విరహిజనులపై వేట వెడలు మరుని
జిగురు గండెలు కాబోలు చెలువచూపు
లందు గట్టిగ నంటిన యట్టి నాదు
మనసు మరలకయున్న దేమనగ నేర్తు? [రాజ.2-22]

అంతలో ఆ సంకేత స్థలానికి అభిసారిక భద్ర వచ్చింది. నాయికా నాయకులు క్రీడించారు.... వారి బడలికలు ఆ పరిసర కాసారతీరంలో ఉండే హంసలు రెక్కల విసనకర్రలతో హరింపజేశాయి. ఇక్కడ ఇలా ఉండగా, లక్షణ, కాంతుడు వస్తాడని ఇల్లంతా అలంకరించింది. ఒళ్లంతా ముస్తాబు చేసుకొంది నాయకునికోసం అలంకరించి ఎదురుచూసే నాయికను 'వాసక సజ్జిక' అంటారు. స్త్రీల గృహద్వారాన్ని వాసకమని భరతముని చెప్పాడు. వంతు దినాన్నికూడా వాసకము అంటారు. రాజగోపాల విలాసంలో లక్షణ ఆ నాడు తన వంతు దినమని అలంకరించుకొంటుంది

వారము నేడె యంచు యదువల్లభు రాకను గోరి లక్ష్మణా
సారసగంధి కేళిమణిసౌధము తా గయిచేసి వేడుకన్
హారపదాంగద ప్రముఖ హారిణియై తపనీయ మందిర
ద్వారమునందు నిల్వ నొక వారిజలోచన చేరి యిట్లనెన్. [రాజ. 2-42]

ఆ చెలికత్తెను లక్షణ నాయకునివద్దకు పంపింది. అతడు వచ్చాడు. ఆమెతో భాషించి క్రీడించాడు. అంతలోనే ఒక ప్రణయకలహం వచ్చింది. 'లోలాక్షి, నీకటాక్షి సరసాలోకంబులో కాళిందీసవిలాస వైఖరుల జోకల్ మించె' అని కృష్ణుడు అన్నాడు. సవతి పేరు ఎత్తినందుకు లక్షణ ముఖం చిన్నబుచ్చుకుంది. ఎడమోము పెడమోమై ఏకశయ్యను విరహతాపంలో మగ్గిపోయారు. అతడు చివరకు అనునయించాడు. ఈ కావ్యంలో లక్షణను వాసకసజ్జికగా కవి చిత్రించినా ఆమెకూడా 'జారిణి' అని పరిష్కర్తలు 2-42 పద్యంపై ఉపశీర్షికలు ప్రకటించారు.

లక్ష్మణ నావిధంగా తేలించిన కృష్ణుడు జాంబవతి ఇంటికి వెళ్లాడు. ఆమె దూతికతో చెప్పే మాటలను వినాలని చిగురాకు జంపాల సందున దాగాడు. అతడు వస్తాడని రాలేదు, వంచించాడు. 'చెలువుని వంచనకు తనదు చిత్తములోన' బాధపడుతూ జాంబవతి వాపోయింది. ఈ విధమైన శృంగారనాయికను విప్రలబ్ధ అంటారు. కావ్యాలంకార చూడామణిలో విన్నకోట పెద్దన ఇలా నిర్వచించాడు:

వంచిన యెడ కేతెంచక-వంచించిన దయితుతో వివాదము సంపా
దించి చెలితోడ దుఃఖో-దంచితయగు విప్రలబ్ధతత్పరబుద్ధిన్.
[చూడామణి,3-70]

ఈ లక్షణానికి సరిపోయేటట్టు జాంబవతి దూతికతో తన గోడువెళ్లబోసుకుంటూంది. వల్లభు డాడు మాట నెరవంచన యంచు తలంచనైతిని' అంటుంది.

మగవారికి కల గుణముల-మగువల వలపించు దనుక మమకారంబుల్
మగువలు వలచినవిమ్మట-దగవులు మరి వేరె కావె తామరసాక్షి !
[రాజ. 3-12]

ఈ విప్రలబ్ధ తన భర్త నిలా నిందిస్తే చెలికత్తె ఊరడించి "కులకాంల్ పతినేర్పు నేరముల కెగ్గుల్‌పట్టి పల్లార్తురే," అని హితోపదేశం చేసింది. ఆ తరువాత కృష్ణుడు వచ్చాడు. ఆమెను ఆనందింప జేశాడు. జాంబవతితో క్రీడించిన గుర్తులతోనే కృష్ణుడు మిత్రవింద ఇంటికి వెళ్లాడు. అతని ఆకారాన్ని చూసి మిత్రవింద కోపించింది.

చెక్కిట గోరులున్ నిదురచిన్నెలు చూపెడి వాలుచూపులున్
ఋక్కటి వీడియుంబును గుబుల్‌కొను మేను జవాదివాసనల్

పెక్కులు చూపి మీన్బిరుదు టెక్కెము వాని విలాసవైఖరిన్
జొక్కుచువచ్చె! నాయకుని చూసి కషాయితలోచనాంతయై. [రాజ. 3-29]

హేతుగర్భంగా చీవాట్లు పెట్టింది. అన్యకాంతతో క్రీడించి వచ్చిన పతిని చూసి కోపించే నాయికను ఖండిత అంటారు. మిత్రవింద అన్నమాటలన్నీ విని ఆమె నెలాగో అనునయించి కృష్ణుడు ఆమెతో రమించాడు. తరువాత విరహదురంతమైన సుదంతను చూడాలని వెళ్లాడు. ఆమె ఎలదోటలో ఒక మనోహరమైనచోట చలువగంధపు గిన్నెలు, తాటాకు విసనకర్రలు, తామరతూళ్లుమొదలైనవి పట్టుకొని చెలికత్తె లామెని ఊరడిస్తున్నారు. 'సొలపుల్ మీరగ వాడు వచ్చి కను మెచ్చుల్చేయడేమందునే!' అని ఆమె విచారించింది. అతని దోషాలు లెక్కించుదా మనుకొంది.

అతనిపై నేరముల నెన్న నట్టి వేళ
నతని సద్గుణములే యాత్మ దోచు
మమత లిటువంటి నతినికి మరులుకొంటి
తామసించిన నింక నే తాళజాల. [రాజ. 3-69]

కాంతుని శంకించక, రాత్రంతా అతని ఎడబాటుకి విలపించే నాయికను 'విరహోత్కంఠిత' అంటారు. కావ్యాలంకార చూడామణిలో విన్నకోట పెద్దరాజు ఇలా నిర్వచనం చెప్పాడు:

వరుడనురక్తుం డయ్యు ని - తరమగు పని గలిగి రాక తడయుట విభా
వరియందు నగలు పొలతుక - విరహోత్కంఠిత యనంగ విశ్రుతికెక్కున్.
[చూడామణి, 3-64]

సుదంత ఇలాగ విరహవేదన పొంది చంద్రుని, మన్మథుని, చల్లగాలిని నిందిస్తుంది. ఆ తరువాత రాజగోపాలుడు వచ్చి ఆమెను రతులలో తేల్చుతాడు. ఆ పిమ్మట కాళిందివద్దకు దూతికను పంపించాడు. తను పొరుగూరు వెడుతున్నట్లు వర్తమానం తెలియజేశాడు. ఆమె ఇలా బాధపడింది.

వద్దకు వచ్చు నాథు డను వార్తలు నీ వన నమ్మియుంటి యే
నద్దమ రేయిదాక నడియాసల నాతని రాక గోరగా
ప్రొద్దును వోదు నన్ను మరి ప్రోషితభర్తృకగా నొనర్చియే
గద్దరిసుద్దు లెంచి వడిగా జనెనో హరి గొల్లపల్లెకున్ ? [రాజ.4-6]

మగడు వేరే స్థలానికి వెళ్లినప్పుడు వియోగానికి విలపించే నాయికను ప్రోషిత భర్తృక అంటారు. ఈ లక్షణానికి సరిపోయేటట్టు చిత్రించడానికి శ్రీకృష్ణుడు గొల్లపల్లెకు వెళ్లాడనే భావాన్ని కాళిందికి చెంగల్వ కాళకవి కల్పించాడు. ఆమె ఇలా విలపిస్తుంది:

పలుకుల దెచ్చుకోల్యలపు పై బచరించుచు వింత వింతలా
కులుకుల లేని మచ్చికల గూర్చుచు గైతవనర్మ మర్మములొ
సొలపుల జూపు జంతలకు జొక్కుదు రింతయ కాక గట్టిగా
వలచినవారిపట్ల మగవారల కెక్కడి మోహమక్కటా! [రాజ. 4-8]

నిజానికి కృష్ణునికి ఆమెమీద మోహముంది. కొంతసేపు ఆమెను కోపింపనిచ్చి కృష్ణుడగు అక్కడకు వచ్చి ఆమెను అనురాగంతో తేలించాడు. అక్కడినుంచి అతడు సత్యభామ ఇంటికి వెళ్లాడు. వచ్చిన కృష్ణునికి ఆమె ఎదురువెళ్లి....కైదండ తీసుకొని జనంతో కెంపుల మేడకు తీసుకువెళ్లింది. అడలో పూలపాన్పుపై కూర్చుని సరస సల్లాపాలాడుకొన్నారు. వరుడు కైవసమైన నాయికను స్వాధీనపతిక అంటారు. సత్యభామకు కృష్ణునికి సమాను రాగాలు కల్గాయి. వాళ్లు ఆనందాబ్ధిలో ఓలలాడారు. అంతటితో తెల్లవారింది. రాజగోపాలవిలాసంలో అష్టమహిషులను ఇలాగ అష్టవిధ నాయికలుగా చెంగళ్వ కాళకవి రూపొందించాడు. ఇవాళ సాధారణ ప్రజల ఉద్దేశ్యంలో సత్యభామ ఖండితగా, కలహాంతరితగా కనబడుతుంది. రుక్మిణిని నిత్య స్వాధీనపతికగా ఊహించుకుంటాం. అయినా కాళకవి సంతుష్టితాత్మగా సృష్టించాడు. (అతడే నాయికను ఏమహిషిని రూపొందించాడో ప్రక్కపుటలోని పట్టికలో క్రోడీకరించాను.)

ఈ విధంగా నాలు గాశ్వాసాలలో అష్టవిధ నాయికలుగా అష్టమహిషులని చిత్రించాక 29 పద్యాలలో ద్వారకానగరాన్ని వర్ణించాడు. పంచమాశ్వాసంలో దక్షిణ ద్వారకగా పేరుగాంచిన మన్నారుకోవెల స్థలపురాణాన్ని, మహత్యాన్ని వర్ణించాడు. ఈ క్షేత్ర మహాత్యం బ్రహ్మాండ పురాణంలోని విష్ణుక్షేత్ర ఖండం ఉత్తరభాగంలో ఉంది.

ఈ కవిగురించి నిడుదవోలు వెంకటరావుగారు పీఠికలో చాలా ప్రశంసించారు. "ఈతని సమానరచన నన్నయ శ్రీనాథుల రచన దలపించును'. "నన్నయవలె మత్తేభ వృత్తము నడిపించుటయందు కాళకవి గట్టివాడు. వస్తువర్ణన గావింపక భావస్ఫోరణీయముగా సంభాషణమూలముననే శృంగారరసావిష్కరణము కావించిన కాళకవి ప్రతిభ యసమానమైనది.[3] అని మెచ్చుకొన్నారు. గాని వారి మాటలు "ప్రతానాముత్తమం ప్రత మనున్యాయముబడి చెప్పిన మాటలని తోచుచున్న" దని నేలటూరివారు అన్నారు.[4]

---

3. రాజగోపాల విలాసం, పీఠిక, 46, 47, 48.

4. మధుర తంజావూరు నాయక రాజులనాటి ఆంధ్ర వాఙ్మయ చరిత్ర - నేలటూరి వెంకటరమణయ్య, పుట 33.

వరుస	మహిషి	నాయిక	లక్షణం	ఆశ్వాసం పద్యం
1.	రుక్మిణి	కలహాంతరిత	మొదట ప్రియుని తూల నాడి పశ్చాత్తాపం పొందేది.	ప్రథమ 92-125 (34 పద్యాలు)
2.	భద్ర	అభిసారిక	ప్రియునివద్దకు వెళ్లేది.	ద్వితీ.3-40 (38 పద్యాలు)
3.	లక్ష్మణ	వాసకసజ్జిక	ఇళ్ళు వళ్ళు అలంకరిం చుకొనేది.	ద్వితీ. 42-79 (38 పద్యాలు)
4.	జాంబవతి	విప్రలబ్ధ	ప్రియుడు వస్తానని రాక పోతె వంచితురాలైనది.	తృతీ. 3-27 (25 పద్యాలు)
5.	మిత్రవింద	ఖండిత	అన్యకాంతతో గడిపి వచ్చిన వాణ్ణి చూసి కోపించేది.	తృతీ 28-55 (28 పద్యాలు)
6.	సునంద	విరహోత్కంఠిత	అనురక్తుడైన ప్రియుని ఎడబాటుకు బాధపడేది	తృతీ. 56-84 (28 పద్యాలు)
7.	కాళింది	ప్రోషితభర్తృక	పొరుగూరు వెళ్ళిన భర్తకై విచారించేది.	చతుర్థ.3-26 (24 పద్యాలు)
8.	సత్యభామ	స్వాధీనపతిక	భర్తను స్వాధీనం చేసు కొన్నది.	చతుర్థ.27-50 (24 పద్యాలు)

కాళయ్య కవిత్వంలో స్వతంత్ర కల్పన లేమీ లేవు. వివిధ అలంకార శాస్త్రాలలో వివరించిన అష్టవిధనాయికల మనోభావాలను మించి ఇతడు చెప్పినది అట్టేలేదు. ఇతని పద్యం కుంటదుగాని సమాస కల్పనలలో శ్రీనాధునిలాగా ప్రదర్శింపలేడు. రఘునాధ నాయకుని కాలంలో ఉన్నా, అప్పుడు రాణించక, విజయరాఘవుని కొలువులో సత్కారాలు పొందడంలోనే కాళయ్య ఎంతటివాడో తెలుస్తుంది. సాధారణకవులు రఘునాధుని విద్యల మెప్పించిన శక్యంకాదని చేమకూర వెంకటరాజుగారన్న మాటలు సత్యం.

18. రామభద్రమ్మ, రంగాజమ్మ మరికొందరు

స్త్రీని దేవతగా ఒక పక్క ఆరాధిస్తున్నా నిత్య జీవితంలో ఆమెకు ఇవ్వవలసిన స్వాతంత్ర్యాన్ని గాని, సముచిత స్థానాన్నిగాని, మన పూర్వులు ఇవ్వక పోవడంచేత మన సాహిత్యంలో మహిళా రచయితలు ఇవాళదాకా కొద్ది సంఖ్యలోనే కనబడతారు. తెలుగులో కవిత్వం చెప్పిన తొలితరం ముత్తయిదువులను వేళ్ల మీదనే లెక్క పెట్టవచ్చు. నాయకరాజుల యుగం మొదలయ్యేదాకా, ఎంతసేపు లెక్కించినా, తాళ్లపాక తిమ్మక్క, మొల్ల మాత్రమే కావ్యాలు వ్రాసినట్టు తేలుతుంది. చాటువులు చెప్పిన ఒకరిద్దరినికూడా కలుపుకొవచ్చు. ఖడ్గ తిక్కన భార్య చానమ్మ, అతని తల్లి పోలమ్మ చెరొక చాటువూ చెప్పారని సంప్రదాయంవల్ల తెలుస్తోంది. యుద్ధంలో ఓడిపోయి వచ్చిన భర్తను నులకమంచం చాటున, చిరుబంతిపసుపాడమని చానమ్మ ఏర్పాటు చేసింది. ఈ అవమానానికి అతను వగచినప్పుడు ఆమె ఈ క్రింది పద్యం చెప్పిందట.

పగరకు వెన్నిచ్చినచో - నగరే నిను మగతనంపునాయకు లెందున్
ముగురాడవారమైతిమి - వగ పేటికి జలకమాడ వచ్చినచోటన్ ?

గోరుచుట్టుమీద రోకటిపోటులాగ, భార్య చేసిన పరాభవం చాలదన్నట్టు, విస్తట్లోఅన్నంపెట్టి విరిగిన పాలు వడ్డించిన తల్లి ఇలాగ సంజాయషీ చెప్పిందట:

అసదృశముగ నరిఖీరుల - మసిపుచ్చక విరిగి వచ్చు మగవందక్రియన్
గసవున్ మేయగ బోయిన-పసులున్ విరిగినవి తిక్క! పాలు విరిగెన్

ఈ చాటువులను చెప్పిన అత్తా కోడళ్ళు మన తొలి తెలుగు రచయిత్రులని

కొందరు భావిస్తున్నారు.[1] ఈ చాటువులు చెప్పిన కాంతల కాలం క్రీ.శ. 1260 ప్రాంతాలు, తాళ్లపాక తిమ్మక్క 1460 ప్రాంతాలలో ఉంది. అంటే రెండు వందల సంవత్సరాలదాకా చాటువులు చెప్పే మగువల పేర్లు సైతం మరుగున పడ్డాయన్నమాట. తిమ్మక్క తరువాత నూరేళ్ళకు మొల్ల పేరు వినబడింది. ఆ తరువాత ఓముప్పాతిక శతాబ్దం పైన క్రీ.శ. 1630 ప్రాంతాలలో పసుపులేటి రంగాజమ్మ ప్రముఖ రచయిత్రిగా పేరు పొందింది. ఆమె వ్రాసిన కావ్యాలు నాలుగైదు తెలుస్తున్నాయి. రెండు అచ్చు పడ్డాయి. తంజావూరు సాహిత్య భవనంపైన రంగాజమ్మ పేరు రమణీయ పతాకంగా రెపరెపలాడుతుంది. ఆమెకు విజయరాఘవ నాయకుడు కనకాభిషేకం చేశాడు.

కావ్యాలు వ్రాసి, కనకాభిషేకం చేయించుకొని తెలుగులో రంగాజమ్మ ప్రసిద్ధురాలైనా, ఆమెకుముందు తంజావూరులో రచనలుచేసిన విదుషీ మణులు, కనకాభిషేకం చేయించుకొన్న కవయిత్రులు లేకపోలేదు. రఘునాథనాయకుడు మధురవాణి అనే రచయిత్రికి కనకాభిషేకం చేశాడు. ఆమె సంస్కృతభాషలో సుందరకాండదాకా రామాయణాన్ని వ్రాసింది. ఆకావ్యం తొమ్మిదోసర్గచివర తాను 'మాధుర్యైక ధురంధరాంధ్ర కవితా నిర్మాణ సమ్మాన్య' నని చెప్పుకొంది. అయితే ఆమె వ్రాసిన ఆంధ్రకవిత ఏమీ మనకు దక్కలేదు. మధురవాణి అశేష ప్రజ్ఞ గలవిదుషీమణి, ఘటికార్థంలో నూరుశ్లోకాలు నిర్మించగలదు. సద్యోవిస్మయం కల్గించే కవిత్వం-అందులోనూనిరోష్ఠ్యంగా- చెప్పగలదు. ఆశువుగా షడ్భాషారచనలు చేయగలదు. రఘునాథనాయకుడు తనకు స్వర్ణాభిషేకం చేశాడని ఈమే తన రామాయణం పదకొండో సర్గ చివర చెప్పుకొంది.

మధురవాణిలాగ కనకాభిషేకం చేయించుకోకపోయినా రఘునాథుని మన్నన పొందిన మరొక కవయిత్రి పేరు రామభద్రాంబ. ఈమెకూడా మధురవాణిలాగ ఆశుకవిత్వంలో దిట్ట. తాను 'శతలేఖినీ సమసమయలేఖి నీయాష్టభాషా కల్పిత చతుర్విధ కవితానుప్రాణిత సాహిత్యసామ్రాజ్య భద్ర పీఠారూఢ' నని చెప్పుకొంది. ఈమె పన్నెండు సర్గలలో 'రఘునాథ నాయకాభ్యుదయం' అనే చారిత్రక కావ్యాన్ని సంస్కృతంలో వ్రాసింది. 900 శ్లోకాలున్న ఈ గ్రంథం నాయకరాజుల చరిత్రను తెలుసుకొనడానికి మన చరిత్రకారులకు పనికివస్తుంది. ఈమె చెంగల్వ కాళకవి అనే తెలుగు కవి శిష్యురాలు. మధురవాణితోపాటు ఈమె రఘునాథ నాయకుని విద్యా వినోదాలలో పాల్గొనేది.

---

1. అఖిల భారత కవయిత్రులు - ఊటుకూరి లక్ష్మీకాంతమ్మగారి సంకలనం, పుట 52.

ఆ పదుచు లిద్దరూ ఆంధ్ర గీర్వాణ ప్రాకృత సమస్యలు పూరించడానికి ఉబలాటపడేవారు. రఘునాథనాయకుడు కొల్వుదీరి, ఆ సభలో అష్ట భాషా కవి సార్వభౌములచేత వాళ్ళను పరీక్షింపజేసేవాడు. "అమ్మయ్య ! స్వామినగర లక్ష్మి సరస్వతులు సాక్షాత్కరించి యుండగా పరీక్ష లెందుకయ్య ? అయినను మీ రానతిచ్చిన మీరరాదు" అని ఆ కవిరాజులు రాజుతో చెప్పి పరీక్షించేవారు. 'రారాజని యచ్యుతేంద్రు రఘునాధనృపా' అనే తెలుగు సమస్యను రామభద్రమ్మ ఇలా పూరించిందట.[2]

> ఏరీ నీ సరిరాజులు-భూరమణులు నిన్ను జాల బొగడుదురు భళీ
> స్వారాజని రేరాజని-రారాజని యచ్యుతేంద్రు రఘునాథనృపా!

రఘునాథనాయకుని ఆస్థానంలో ఎందరెందరో తెలుగు కవయిత్రు లున్నా వాళ్ళ రచనల మింజుమలె ఈ ఒక్క సమస్యమాత్రమే మనకు లభిస్తాంది. విజయరాఘవనాయకుని కాలంలో వెలసినవాళ్ల రచనలు మాత్రమే గ్రంథరూపంలో దొరుకుతున్నాయి. అయితేఅందరి రచనలూ లభించడం లేదు. విజయరాఘవ నాయకుని ఆస్థానంలో కృష్ణాజీ అనే కవయిత్రి ఉండేది. ఈమెకూడా రామభద్రమ్మలాగే చెంగల్వ కాళకవి శిష్యురాలు. ఈమె గొప్పతనాన్ని గురువుగారే తాను వ్రాసిన కావ్యంలో ఇలా ప్రశంసించారు.

> ప్రస్తారసంఖ్యను పదమూడు కోటులు నలువది రెండు లక్షల పదేడు
> వేలు నేళ్లూరును వింశతియును నాఙు వృత్తంబులందు నీ వృత్తమునకు
> నీవర్ణన సమస్య నీవు కూర్పు మటన్న నా వృత్తమున సమస్యను రచించి
> యందుకు శ్లోకంబు లాశువుగా జెప్పి యవి తెలుంగునను పద్యములుచేసి
> ఇరువదారును ఛందంబు లెరిగి యిట్లు-కవిత చెప్పినవార లి ఘువిని కలరె
> యనుచు నందరు వినుతింపఘనత గాంచె-కీర్తనీయగుణాలంబ కృష్ణమాంబ.
>
> [రాజగోపాల విలాసం, 1-27]

13, 42, 17, 726 వృత్తాలలో అడిగిన వృత్తంలో కోరిన సమస్యను రచించి, దానికి శ్లోకాన్ని చెప్పి అది తెనిగించగల్గిన ప్రతిభ కృష్ణాజీకి ఉందట. ఇంతటి సామర్థ్యమున్న ఈ కవయిత్రి వ్రాసిన గ్రంథా లేవీ మనకు మిగలలేదు. ఈమె విజయరాఘవుని కొలువులో ఇ- ఎ విదుషీమణులతో పాటు వసంతకేళిక వినిపించేదని రంగాజమ్మ వ్రాసిన వాక్యాలవల్ల తెలుస్తోంది

మరియు నా దండ స్తుల గుణప్రశస్తయగు కస్తురమ్మయు, నతివిశాల

2. రఘునాథనాయకాభ్యుదయం (యక్షగానం)-కర్త: విజయ రాఘవనాయకుడు, పుట 19

నయనాంబుజయగు యంబుజ వల్లెమ్మయు, విశదగుణరేఖయగు శశిరేఖమ్మయు, ప్రఖ్యాత కీర్తిగల మోహనమూర్తమ్మయు, సరసగుణ నిష్ణాత యగు కృష్ణాజమ్మయు... మొదలుగా గల కాంతామణులు సంతసంబున వసంతకేళిక వినిపింప....

[మన్నారుదాస విలాస ప్రబంధం, 1-15]

.... విజయరాఘవుడు కొలువులో ఉండేవాడు. అందులో 'తాము రచించిన సరస మధురంబులగు ప్రబంధములు' ఆ వెలదులు వినిపించేవారు. ఇటువంటి సభలోనే ఒకనాడు విజయరాఘవ నాయకుడు కూర్చుని రంగాజమ్మను చూసి ఆమె నొక కావ్యాన్ని వ్రాయమన్నాడు.

అయ్యదినముల రామభద్రమ్మ మధుర-వాణికాంబయు సరసగీర్వాణభాష
నిట్టి కృతులను రచించి యిలను గీర్తి-చాల గాంచిరిసుకవులుసన్నుతింప.

[మ.దా. విలాస ప్రబంధం, 1-18]

ఎటువంటి కావ్యం వ్రాయాలో విజయరాఘవుడే నిర్దేశించాడు. ఇతివృత్తాన్ని ఆదేశించాడు.

శృంగారైక రసంబులొవదములన్ చెల్వొంద మెప్పించితా
సంగీతజ్ఞులు మేలునా నుభయభాషాచాతురిన్ నీ వికన్
రంగ త్ప్రౌఢి ప్రబంధ మొక్కటి యొనర్పంగావలెన్ మత్కథన్
రంగాజీ! భవదీయ వాగమృత ధారావైఖరుల్ మీరగన్

[మ.దా.విలాస ప్రబంధం, 1-19]

నిండు కొలువులో అందరిముందు విజయరాఘవుడు ఇలా ఆదేశించ గానే రంగాజీ 'ధన్యేస్మి' అనుకొంది. దానికి కారణం ఉంది "....మద్భర్తవు, మహీభర్తవునైన స్వామి సకల విద్యా విశేషంబుల సవతులేని నా సవతులైన యిందరిందుముఖుల ముందరనుం గటాక్షించి యింపుమీర గృతి నిర్మింపుమని యానతిచ్చిరి. (మ.దా.వి. ప్రబంధం 1-20) ఈ వచనంవల్ల విజయరాఘవ నాయకుని భోగపత్నులలో రంగాజమ్మ ఒక్కర్తె అని తెలుస్తోంది. ఆమె పసుపులేటి వెంకటాద్రి కుమార్తె. అప్పటికే ఆమె రామాయణ భారత, భాగవతాలకు సంగ్రహాలు వ్రాసింది. ఈమె ఎవరి శిష్యురాలో తెలియదుగాని తాను అసాధారణ ప్రతిభావంతురాల నని చాటుకొంది. ఆమె వ్రాసిన గ్రంథాల చివర చెప్పిన గద్యవల్ల ఆమె వైదుష్యం తెలుస్తుంది.

ఆమె ప్రజ్ఞ లివి :

1. అనుక్షణ ప్రవర్ధమాన సారస్వత ధురీణ.

2. విచిత్రతర పత్రికాశత లిఖిత వాచి కార్థావగాహన ప్రవీణ.
3. తత్ప్రతి పత్రికా శత స్వహస్తలేఖన ప్రశస్తకీర్తి.
4. శృంగార రసతరంగిత పద కవిత్వ మహనీయ మతిస్ఫూర్తి.
5. అతులితాష్ట భాషా కవితా సర్వంకషా విశేష విశారద.
6. రాజనీతి విద్యా విశారద.

ఇన్ని ప్రజ్ఞలున్నట్టు చెప్పుకున్నా మన్నారుదాసవిలాసం అనే ప్రబంధాన్ని వ్రాయడంలో ఆమె ప్రతిభ అంతటినీ వినియోగించినట్టు లేదు. ఇది అయిదాశ్వాసాల కావ్యం. తంజావూరు పాలకుడైన విజయరాఘవ నాయకుడు ఒకనాడు రాజగోపాలస్వామి వారి తిరువీధి మహోత్సవాన్ని తిలకించాడు. అప్పుడతణ్ణి కాంతిమతి అనే రాజకుమార్తె చూసి మోహిస్తుంది. ఎన్ని శైత్యోపచారాలు చేసినా మదనతాపం తీరదు. ఆ జవరాలు తన చెలికత్తెను విజయరాఘవునివద్దకు రాయభారం పంపిస్తుంది. నాయకుడు కూడా నాయికను చూసి అనురక్తు డయ్యాడు. అతని మోహాన్ని తెలుసు కొన్న గురువు శతక్రతు శ్రీనివాస తాతాచార్యులవారు ఈ ప్రేమకు పూర్వ జన్మలోని ఒక సంఘటన కారణం అని ఒక కథ చెప్పాడు. అది బ్రహ్మాండమైన అబద్ధం. అతిశయోక్తి, వినండి :

ద్వాపరయుగంలో శ్రీకృష్ణపరమాత్ములవారు సూర్యుని కుమార్తె అయిన కాళిందిని పెళ్లి చేసుకున్నారు. ఇది చూసిన చంద్రుడు ఊరుకోలేక పోయాడు. 'సూర్యునికన్నా నే నేం తీసిపోయాను? నా కూతుర్ని కూడా స్వామివారు పెళ్ళాడాలి' అనుకున్నాడు. శ్రీకృష్ణుని దర్శనం చేసుకొని 'ప్రభూ, సూర్యుడూ, నేనూ తమకు రెండు కళ్ళు కదా. ఈ రెండింటికి భేదం లేదని చాటడానికి తాము నాకుమార్తెను కూడా పెళ్ళాడా'లని విన్నవించు కొన్నాడు. పదహారువేలమందినిపరిణయం ఆడినఆయనకు ఇంకోపెళ్ళి భారం అవదుగాని వావీ వరుస కొంచెం చూడా లనుకొన్నాడు. చంద్రుని సోదరిని అయన ఇంతకుముందే పెళ్ళి చేసుకొని ఉన్నాడు. అందుచేత చంద్రుని కూతురు మేనగోడలి వరుస అవుతుంది. "కలియుగంలో తంజావూరులో విజయరాఘవ నాయకునిగా అవతరించినప్పుడు నీ కూతుర్నీ చేసుకొంటాను" అని బాస చేశారు. ఆ చంద్రుడే ఈ రాజచంద్రుడు. అతని కూతురే కాంతిమతి.

ఇలా ఒక పూర్వజన్మ వృత్తాంతాన్ని సృష్టించి మన్నారుదాసుణ్ణి గురువుగారు సంతోషపెట్టారు. దాన్ని గ్రంథస్థం చేసి రంగాజమ్మ పుణ్యం కట్టుకొంది. మన్నారు దాసచరిత్రను విన్నా, చదివినా, వ్రాసినా 'అయురారోగ్య పుత్ర పౌత్రాభివృద్ధి', 'ధన

కనక వస్తువాహన సమృద్ధి' మాత్రమే కాక 'నిరుపమాన కవిత్వ పాండిత్య మహిమ' కూడా కల్గుతుందని రంగాజమ్మ ఫల శ్రుతికూడా చెప్పింది. ఇవాళ మనకు ధన కనక వస్తువాహనాలు లభించినా లభించకపోయినా ఆనాడు ఈ కావ్యాన్ని వ్రాసినందుకూ, సభలో చదివి నందుకూ, అందరికీ వినిపించినందుకూ విజయరాఘవుడు మెచ్చుకొన్నాడు. కనకాభిషేకం చేశాడు.[3] కావలసినంత గౌరవం చేసి ఆమెను ధర్మపత్నిని చేసుకొన్నాడు. ఆమెతోనే ప్రొద్దస్తమానం గడిపేవాడు. ఇది చూసి పట్టమహిషి కోపం పట్టలేకపోయింది. తిడుతూ తన చెలికత్తెచేత కబు రంపింది. దానికి జవాబుగా రంగాజమ్మ ఈ క్రింది పద్యం వ్రాసి పంపిందట:

ఏ వనితల్ మముం దలవ నేమివనో? తమ రాడువారు గా
రో? వలపించు నేర్పెరుగరో? తమ కౌగిటిలోన నుండగా
రావదియేమిరా విజయరాఘవ యం చిలుదూరి ఖల్మచే
దీనరకత్తెనై పెనగి తీసుకువచ్చితినా తలోదరి ?

[చాటుపద్య మణిమంజరి, పుట 1-64]

బలిమిచేత కాక చెలిమితోనే రంగాజమ్మ విజయరాఘవ నాయకుణ్ణి కట్టేసుకుంది. అతణ్ణి అద్భుతంగా పొగడడం ఆమెకు తెలుసు. నిజానికి ఆమెకే తెలుసేమో. ఒకసారి ఆయన మంచంపై కూర్చున్నప్పుడు ఈ చాటువు చెప్పింది:

ఇంతీ, పానుపుపై నిదె - కంతుడు కూర్చున్నవాడు కనుగొను వహవా
కంతు డనంగుడు నీ తెలి - వింతేనా విజయరాఘవేంద్రుడు చెలియా!

విజయరాఘవుడు మన్మథాకారుడే కాక, సుమకోమలుడని చెప్పడానికి ఇంకో సంవాదపద్యం వ్రాసింది.

'రాజనఖావినా! నరనురాలవు, జబ్బుగ నల్లినా వదే
మే జత?' 'యింతకంటె వలెనే?' వలనొప్ప బిగించి యల్లవే
యోజవరాల 'వేతె పని యున్నది', దోసమె, దోసమే మహా
రా జగునట్టి యవ్విజయరాఘవు మై ఛిగురాకె కోమలి.'

[చాటుపద్య మణిమంజరి-1, పుట 64]

విజయరాఘవ నాయకుని విలాసాలను కీర్తించే మన్నారుదాస విలాస ప్రబంధాన్ని సభలో వినిపించినప్పుడే హరివంశ కథయైన ఉషాపరిణయాన్ని ప్రబంధంగా వ్రాయమని రాజు రంగాజమ్మను ఆజ్ఞాపించాడు. ఆమె వ్రాసింది.

3. మన్నారుదాస విలాసం ప్రబంధంలో తాను 'విజయరాఘవ మహీపాల విత్య సంభావిత' నని రంగాజీ చెప్పుకొంది. అనంతర కృతుల గద్యలో 'విజయరాఘవ మహీపాల విరచిత కనకాభిషేక' నని చాటుకొంది.

అందులో అయిదు ఆశ్వాసాలు ఉన్నట్టున్నాయి కాబోలు. నేడు నాలుగో ఆశ్వాసంలోని 70 పద్యాల దాకానే గ్రంథం దొరుకుతూంది. ఈ కావ్యం ఏమంత గొప్పదీ, చెప్పుకో తగ్గదీ కాదు.

ఈమె 'కృతియందు కావ్యల్పముగాని, కథాకథనమున నైపుణిగాని కానరాదు. అయినను ఇందలిశైలి సమాసాడంబరము లేక చక్కని పలుకుబడితో సులభగ్రాహ్యమై ఉన్నది. తంజావూరి నాయకరాజుల కాలము నాటి ఆచార వ్యవహారములును అంతఃపురమున జరుగు శృంగార క్రియా కలాపములును నిందు వర్ణితములగుటచే ఇది వాఙ్మయ చరిత్రకారులకు నుపయుక్తము' అని నిడుదవోలు వెంకటరావుగారు వ్రాశారు.[4] ఇదికూడా సానుభూతితో అన్నదేగాని చరిత్రకారులకు ఉషాపరిణయం అట్టే తోడ్పడదు.

అయితే ఉషాపరిణయాన్ని ప్రత్యేక గ్రంథంగా వ్రాసినవాళ్లలో రంగాజమ్మ ప్రథమురాలని పరిశోధకులు భావిస్తున్నారు.[5] కాని తాళ్ళపాక తిరువెంగళ నాథుడు (క్రీ.శ. 1498-1561) దీనిని ద్విపదకావ్యంగా మొదట చెప్పాడు. ప్రత్యేక పద్యకావ్యంగా వ్రాసిన వాళ్ళలో రంగాజమ్మ మొదటిది అనుకోవచ్చు. తెలుగులో ఉషాపరిణయం కథనంచేసే గ్రంథాలు పాతికపై చిలుకే ఉంటాయి.

ఈ పాతిక గ్రంథాలలో మొదటి మూడు గ్రంథాలలోనే ఉన్న ప్రౌఢ రచన రంగాజమ్మ కావ్యంలో కనబడదు.

వరుస	గ్రంథం పేరు	రచయిత	వివరాలు
1.	హరివంశం	ఎర్రాప్రెగడ	ఉత్తరభాగం-7,8 ఆశ్వాసాలు
2.	ఉత్తరహరివంశం	నాచనసోముడు	పంచమాశ్వాసం 46వ పద్యం మొదలు
3.	భాగవతం	బమ్మెరపోతన	దశమస్కంధం ఉత్తర భాగం 311 నుండి 447 దాకా 136 పద్యాలు
4.	ఉషాపరిణయం	తాళ్ళపాక తిరు వెంగళనాథుడు	ద్విపద (ముద్రితం)

4. ఉషాపరిణయం, తంజావూరు-సరస్వతీమహల్ ప్రచురణ, పీఠిక సుఎందరశర్మ, పుట 18.

5. దక్షిణదేశీయాంధ్ర వాఙ్మయం, పుట 140.

5.	అనిరుద్ధచరిత్ర	భావనపెమ్మన	పద్యకావ్యం 57 పద్యాలు. పెదపాటి జగ్గన్న ఉదహరించాడు
6.	ఉషాపరిణయం	దామెర్ల అంకరాజు	పద్యకావ్యం, అముద్రితం
7.	ఉషాపరిణయం	రంగాజమ్మ	పద్యకావ్యం, అసమగ్రం
8.	వజ్రాభ్యుదయం	కోన నారాయణ	పద్యకావ్యం, అసమగ్రం
9.	ఉషాపరిణయం	విజయరాఘవ నాయకుడు	యక్షగానం (నష్టం)
10.	"	శ్రీనివాసుడు	యక్షగానం
11.	"	అనంతకవి	"
12.	"	ఏరిపాటినృసింహకవి	"
13.	"	యమ్మనూరి వెంకట సుబ్బయ్య వేములపల్లివెంకట	"
14.	"	సుబ్బయ్య కవి	"
15.	"	మీసరగండ ఓబుళరాజు	"
16.	"	తిరువీధి చెంచుసుబ్బదాసు	"
17.	అనిరుద్ధ చరిత్ర	గురురాజకవి	"
18.	ఉషాపరిణయం	ఆనందదాసు	"
19.	"	మెరట్టూరి	"
			వెంకటరామశాస్త్రులు
20.	"	చెన్నయ్య	"
21.	"	కైపా మానయ్యకవి	పద్యకావ్యం
22.	"	మూళగిరి	యక్షగానం
23.	"	పోతుల వెంటరామయ్య	"
24.	"	నడిమింటి రామజోగి	గేయం
25.	"	దుర్గరాజు చిదంబరం	యక్షగానం
26.	"	ధర్మవరం కృష్ణమాచారి	స్టేజినాటకం
27.	"	వేదం వెంకటరాయశాస్త్రి	"

ఆ రోజులలో చెలామణిలో ఉండే వాద్యాల పేర్లు ఒక పద్యంవల్ల తెలుస్తాయి. చెలికత్తెలతో ఉష వినోదిస్తుంది. అప్పుడు జరిగిన సంగీత మేళాన్ని రంగాజమ్మ బాగా పేర్కొంది.

దండె తంబుర స్వరమండలంబు రబాబు వేటుగజ్జలు ముఖవీణె దక్క
చెంగు కామాచి యుపాంగంబు కిన్నెర వీణె తాళంబు(ను) బిల్లగోవి

చిటితాళము రముయు శేషనాదంబు రావణహస్తమును జంత్రవలయములను
మురజంబు నావజంబును మొదలు గాగల్గకమనీయవాద్యముల్ గరిమెదాల్చి
రంగురక్తులు గులుకంగ రాజముఖలు ముంగలను జేరి త్రిభువన మోహనముగ
జెలగి సంగీత మేళంబు జేసి కొలువ వేడుకలు మీర నెంతయు విభవమలర.

[ఉషాపరిణయం, 2-4]

నాయకరాజుల కాలంలో రాజాంతఃపురంలోని ఈతల చేరువులలో జారుడు బల్లలు ఉండేవి.

మాటిమాటికి జారుడుబిట లెక్కి - సారసాక్షులు కొందరు జారి సారి
నెందొరుల మీద జలములు నిండుకొనగ-జల్లులాడిరి సరసిలో సరసముగను

[ఉషా. 2-12]

ఆ రోజులలో రాజులు ఎలాదాడి వెళ్ళేవారో ఒక పద్యంవల్ల తెలుస్తోంది. ఉషమీద మన్మథుడు దాడిచేసిన వైనం ఇది.

చెలరేగి యెలదేటి యెలగోలుమూకలు దులదుల మునుమున్ను దుముకులిడగ
దండిమై రాయంచ దండిబారావెంట మెండుగా నల్గడ నిండి నడవ
నిరువంకలను జేరి గోరంక లన్నీలు బటుల్టింకములు తోడ బ్రబలి కొలువ
గుంపుగూడుక గండు కోయిల మాస్టీలు వెన్నానికై మదోద్వృత్తి కాగ
చిఱుత తెమ్మెర దళావాయి సరసజెలగ దేజముమరంగ రాచిల్క తేజినెక్కి
తమ్మిదోదుమ్మి కలువ కేడెమ్ము బూని-తలిరు విలుకాడు బోటిపైదాడి వెడలె

[ఉషా. 2-26]

అలాగ దాడివెడలిన మన్మథు డిలాగ కత్తి దూశాడట :

పాయని ఖీతి బాంధులకు భగ్గున గుండెలు బెగ్గడిల్లగా
గోయిల లంటి వెంట జని కోయని యార్వగ దంటతుంట విల్
రాయలు తుమ్మికైదువ ఝరాయన దూయుచు దిమ్మి కొమ్మపై
ధేయని కల్కి రాచిలుక తేజిని నూకె దువాళ ముప్పగఁా [ఉషా 2-27]

అందరూ విచ్చలవిడిగా విహరించే ఆ రోజులలోకూడా వారకాంత పొందుకు వెళ్లేవాడు. బాహాటంగా ఇంటికి రావడానికి సిగ్గుపడేవాడు కాబోలు. ద్వారకలో అనిరుద్ధుడు కనబడనప్పుడు అతణ్ణి వెతుకుతున్న కాంతలు ఇలా అనుకొన్నారు.

పురిని గల వారకాంతల పొందుగోరి-మదనకేళిక నలయుచు నిదురబోయి
తెల్లవారిన కతమున నుల్లమునను - సిగ్గుపడి రాకయున్నాడొ? చెలువలార!

[3-101]

రంగాజమ్మ వ్రాసిన ఉషాపరిణయంవల్ల కాక మన్నారుదాసవిలాస నాటకంవల్ల అనాటి సాంఘిక పరిస్థితులు కొన్నితెలుస్తాయి. అంతకు ముందు తాను ప్రబంధంగా వ్రాసిన విలాసాన్నే ఆమె యక్షగానంగా రూపొందించింది. రెండింటి కథలలో మార్పేమీ లేదు. ప్రబంధంలోని మొదటి నాలుగు ఆశ్వాసాలలో కొత్తదనం ఏమీలేదు. సాంఘికచరిత్రకు పనికి వచ్చే విషయాలు కూడా ప్రత్యేకంగా లేవు. అయితే అయిదో ఆశ్వాసంలో రంగాజమ్మ చేసినపెళ్ళి వర్ణన చాలా విపులంగాఉంది. ఎన్నో సంగతులు తెలుస్తాయి. నిశ్చయ తాంబూలం నుండి నిషేకందాకా అన్నీ తీరుబాటుగా వివరించింది. పెళ్ళి మంత్రాన్ని సైతం అనువదించింది. 'మాంగళ్యతంతు నానేన మమజీవన హేతునా' అనే మంత్రం ఇలా తెనిగించింది:

ఎలమిని మదీయజీవన హేతువైన
యట్టి మాంగళ్యతంతువు నమరబూని
కోరికలు (మీర నను) గూడి వారిజాక్ష
యింపుతోడుత ధాత్రి వెయ్యేళ్ళు మనుము. [మన్నారు-ప్రబంధం, 5-47]

మంగళసూత్రధారణ తరువాత కొంగుముళ్ళు వేయడం, సప్తపదులు మెట్టడం మొదలైనవి వర్ణించింది. పెళ్ళి భోజనాలను ఒక వచనంలో వివరించింది. 67 రకాల వంటకాలను పేర్కొంది. ఈ పలువగల వంటకాలలో శాకాహారాలే కావు, మాంసాహారాలు కూడా ఉన్నాయి. విందుభోజనాల తరువాత నాగవల్లి వేడుకలను వర్ణించింది. ఉప్పెనుగులు, పప్పెనుగులు ఇరుగడల వ్రాశారట. నాగపసానిచేత దేవతల పూజ చేయించారు. నాగవల్లి కుతికంటు మంత్రోక్తంగా కట్టాక వేడుకలు ఇలా జరిగాయని రంగాజమ్మ వర్ణించింది.

ఆచార్యవర్యుండు నవ్వుడు ప్రోలున-కిరుగడ నవ్వధూవరుల నునుప
నుప్పెను గిచ్చెద బప్పెను గిమ్మని-విజయరాఘవమహీవిభుడు బల్కి
పిగ్గుచే నయ్యెడ జెలగినా యేనుగ-పదిలక్ష లని పల్కె భామ నగుచు
బప్పెను గిచ్చెద నుప్పెను గిమ్మని-పెండ్లికూతు రడుగ బ్రేమ మీర
గొమ్మ నా యేనుగిది పదికోటు లనుచు-బలుక మన్నారుదాసుడా పడతితోడ
నతులితామోదమునను దంపతుల జూచి - నవ్విరందరు కలకలనాదమెసగ

[మన్నారు-ప్రబంధ, 5-67]

నాగపల్లిలో ఈ ఉప్పెనుగు - పప్పెనుగల బేరాలయ్యాక, పాన్పు, మూసి నాయనాలు మొదలైనవి రంగాజమ్మ వర్ణించింది. తెలుగుతనం ఉట్టిపడే ఈ వివరాలన్నీ ప్రబంధంలో ఉన్నా నాటకంలో లోపించాయి. అయితే నాటకంలో సాంఘిక వాతావరణం కనబడుతుంది. పంచాంగం బ్రాహ్మణులు, విద్వాంసులు,

పునిస్త్రీలు ఒకరి నెకరు తిట్టుకోవడం జాస్తి. పామర వినోదం ఎక్కువ, విజయ రాఘవనాయకుని ఆస్థానంలో వెల్లసిన ఇతర యక్షగానం బాణీ నాటకాలలో ఉండే మాదిరిగానే ఇదీ ఉంది. ఈ సంగతులు తరువాత తైపారువేద్దాం. రంగాజమ్మ తాను శృంగారరస తరంగిత పద కవిత్వాన్ని చెప్పగలనని గద్యలో వ్రాసుకొందిగాని, మన్నారుదాన విలాసంలోని పద్యాలు, దరువులు కూడా ఏమంత గొప్పగా లేవు— "కులకాంత లేయూరు వలపు లేయూరు" (పుట. 16) అనిపించింది. ఈ మన్నారు దాన విలాస నాటక పీఠిక వ్రాసిన జయంతి రామయ్యగారు ఇది స్త్రీ కవిత్వ మగుటచేతను పండితాదరము నొందకపోదని నమ్ముచున్నారము అని వ్రాశారు.[6]

ఇది నేడు పండితాదరం పొందడం సంగతి అటుంచుదాం. ఆనాడు రాజా దరం పొందింది. ప్రభువును మెప్పించే విద్య రంగాజమ్మకు తెలుసు కనుక ఆమె రచనలను అనంతర రచయిత్రులు కొల్లగొట్టారు. సౌందరి అనే రచయిత్రి ఒకామె రంగాజమ్మ రచనలను యథాతథంగా తీసుకొని పాత్రల పేర్లు మార్చి తన పేర ప్రకాశం చేసింది. మన్నారుదాన విలాసాన్ని అక్కడక్కడ మార్చి 'అల్లాడ విజయ సింహాభూపతి సింహ విలాసం' అనే పేరిట సౌందరి చాటుకొన్నది. సౌందరి గ్రంథం ప్రతి ప్రాచ్య లిఖిత గ్రంథాలయంలో ఉంది [డి-786] డిస్క్రిప్టివ్ కాటలాగులో ఇలా వ్రాశారు:

'రాజరాజనరేంద్రుని అనంతరము రాజమహేంద్రవురాధీశ్వరుడయిన యల్లాడ విజయభూపతిసింహుని శృంగారచరిత్రము నాతని భార్యయు, రాచవీటి వరపతికివి మౌక్తికాంబకును గూతురును నగు సౌందరీదేవి, అల్లాడ విజయభూపతి సింహవిలాసమను పేర ప్రబంధముగా రచించినట్టిందు గలదు. ఇది వట్టి బూటకముగా తెలియవచ్చుచున్నది. తంజావూరి తెలుగురాజై సుప్రఖ్యాతుడైన విజయరాఘవనాయకుని ప్రేమపాత్రమగు రంగాజీ యను స్త్రీ రచించిన విజయరాఘవనాయక చరిత్రమే యగు మన్నారుదాస విలాసమను ప్రబంధమే యిది యగును. కర్త పేరు, కృతినాయకుని పేరు మొదలగున వెందవ్యథాకరింపబడినవి. ఇందిప్పుడున్న విధమున గృతినాయకాదులు చరిత్రాంశ పరిశీలనకు గోచరింపకున్నారు. [కేటలాగు, సంపుటి 2, భాగం 2, పు 1041]

మన్నారుదాస విలాసమేకాక రంగాజమ్మ వ్రాసిన ఒక దండకాన్ని సహితం దొంగిలించి అల్లాడ విజయసింహభూపతికి అంకితంగా అంటకట్టిన సంగతి కూడా గ్రంథాలయ పరిశోధకులు తెలియజేశారు. (డి. 2001). యక్షగానాలు-దండకాలు అనుశీర్షికను మదరాసు ఓరియంటల్‌లైబ్రరీవారు ప్రకటించిన డి. కేటలాగు 8వ

---

6. మన్నారుదాసవిలాస నాటకము, ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్ప్రచురణ, పీఠిక తొలిపుట.

సంపుటి పుట 2253లో ఈ సంగతులు ఉన్నాయి.

విజయరాఘవుడు మెచ్చిన రచనలు చౌర్యం చేసైనా తన రాజుకు అంకితం ఇస్తే రంగాజమ్మలాగ కనకాభిషేకాలు చేయించుకోవచ్చునని కొందరి భావించిందేమో. అయితే రంగాజమ్మలాంటి గౌరవం నేచుకొనేవాళ్లు చాలా అరుదు.

రాతకోతల్లో రాణించగల అవకాశాలు కొందరు రమణులకు నాయకరాజుల హయాంలో లభించాయి. ఆటపాటలేగాక చదువు సంధ్యలూ, సాహిత్య వ్యాసంగాలూ మొదలైనవి కనీసం ఒక వర్గం స్త్రీలకైనా అక్కడ లభించడం గమనించదగ్గ విష యం. భోగలాలస వల్లనే గావచ్చు లేక పోతుటీగ చొరబడకూడని అంతఃపురాల లోనే రాచకార్యాలు కూడా ప్రభువులు చూసుకొనడం వల్ల వచ్చిన కమ్మపక్క జాలు చదవడం వాటికి జవాబులు లిఖించడం మొదలైన రాయసం పనులు చేసే స్త్రీలు అవసరమయ్యారు. నాగవాసం నుండి రాణివాసం దాకా ఈ వర్గం వ్యాపించింది.

మన్నారు దేవుడు రచించిన 'హేమాబ్జ నాయికా స్వయంవరం' అనే యక్ష గానంలో పాల మున్నీటి మన్నీడు మన్నారు దేవునికి నారదుని చేత ఒక పసుపు పత్రికను పంపించారు "మన్నారు దేవుడు కనుసన్న సేయనెక రాయసంపు కొమ్మ యాకొమ్మ జేకొని సమ్ముకమ్మున నిలచి చదివెనట ఎటువలెనే? రాయసంపు చెలి, చదివే పద్యం " అని విజయరాఘవుని కుమారుడు పొందుపరిచాడు. [7]

దీనివల్ల స్వామిసన్నిధిలో రాయసంపుపడుచులు ఉంటారని విశదమవుతోంది.

రంగాజమ్మ తన 'మన్నారుదాస విలాసం' అనే ప్రబంధంలో తన కవితా శక్తుల గురించి ఇతరులు చెప్పుకొన్న సీసపద్యం చివర ఎత్తు గీతిలో ఇలా ప్రకటింప చేసింది.

" అనిశమును రాయసములు వ్రాయంగ జదువ సమయ మెరుగుచు గార్యభాగములు దెలువ నిపుణ భావంబు జగతిలో నీకజెల్లు " (మ.దాస విలాసం 1-17)

ఈ పద్యభాగం వల్ల రాయసం పడుచులు కేవలం రాతకోతలకేకాక స్వామి సమయం తెలుసుకొని కార్య భాగములు నివేదించే ప్రయివేట్ సెక్రటరీలుగా కూడా పనిచేసేవారని ఊహించవచ్చు. రంగాజమ్మ రాయసం పడుచుగా కొలువులో చేరి రాజపత్నిగా ఎదిగింది. ప్రతిభలు రకరకాలు.

7. హేమాబ్జనాయికా స్వయంవరం - పుట-69

19. కొందరు నాటకకర్తలు

నాయకరాజుల యుగం ఒకరకంగా నాటకాలయుగం అని చెప్ప వచ్చును. అంతదాకా పండితసభలోనే పాల్గొన్న సాహితి కాళ్లకు గజ్జెకట్టి బహిరంగవేదిక ఎక్కింది. రాజులూ రసికులూ పండితులూ పామరులూ అందరూ 'కావ్యేషు నాటకం రమ్యం' అని గుర్తించారు. రాఘవ యాదవ పాండవీయం వంటి శ్లేష కావ్యాలు వ్రాస్తేగాని తన ప్రజ్ఞ బయటపడదనే ఎలకూచి బాల సరస్వతివంటివాడు 'రంగకౌముది' అనే నాటకం వ్రాశాడు. ఆంధ్రశబ్దచింతా మణివంటి వ్యాకరణ గ్రంథానికి వ్యాఖ్యా నంగా లక్షణగ్రంథాన్ని వ్రాసుకొన్న అప్పకవి లాంటి శాస్త్రకారుడు 'అంబికావాదం' అనే యక్షగానం వ్రాశాడు. ఉత్తరరామయణాన్ని వ్రాసిన కంకంటి పాపరాజు తన రచనావ్యాసంగాన్ని 'విష్ణుమాయవిలాసం' అనే యక్షగానంతోనే ప్రారంభించి తాను 'విష్ణుమాయా విలాసాభిధాన యక్షగాన నిర్మాణ ప్రవీణతా విధానుణ్డని', సగర్వంగా ఉత్తర రామాయణగద్యలో చెప్పుకొన్నాడు. వాణీవిలాస వనమాలికలాంటి విజ్ఞాన సర్వస్వాలు వ్రాసిన టేకుమళ్ళ రంగశాయి 'జానకీ పరిణయం' అనే యక్షగానం మొదట వ్రాశాడు. శేషధర్మాలను తెనిగించిన వెణుతురుపల్లి విశ్వనాథం కూడా 'శ్రీరామ విజయం' అనే యక్షగానం వ్రాశాడు. వీళ్ళంతా నాయక రాజుల కాలంలో ఉన్నా నాయకరాజుల సీమకు వెలుపల ఉన్నవాళ్ళు.

తంజావూరులో యక్షగానాలు మొదట ప్రఖ్యాతమై అవి నాటకాలుగా మారాయి. రఘునాథనాయకుడు స్వయంగా రుక్మిణీకృష్ణ వివాహ యక్షగానం వ్రాశాడు. శ్లేషకావ్యాలు వ్రాసే కృష్ణాధ్వరి కూడా 'కళ్యాణకౌముదీ కందర్ప నాటకం' అనే దృశ్యకావ్యం వ్రాశాడు. తంజావూరులో నవరత్నమయమైన నాటకశాల తొలి నుంచీ ఉండేది. ఇప్పటికీ అది చెక్కు చెదరలేదు. దానిని ప్రస్తుతం 'సంగీత మహాలు' అని పిలుస్తున్నారు. దీనిని రంగస్థల నిర్మాణం ఎలా చేయాలో తెలిసిన

ప్రాచీన ఇంజనీర్లు కట్టారు.[1] నాల్గుగోడల మధ్య రంగ స్థలాలే కాక నాయకరాజుల కాలంలో బయట నాటకశాలలు కూడా ఉండేవి. "విజయరాఘవ నాయ నయ్య వా రవధరింపగదరయ్య! దేవర పద పద్మములను మీ బైట నాటకశాల పడుచనై లీలావతిని పదివేల దండంబులు పెట్టి చేయం గల విన్నపంబు" అని ఒక కమ్మవక్కణాన్ని ఒక రచయిత వ్రాశాడు.[2] దీని వల్ల నగరనాటకశాలలో నటించే వారూ, బైట నాటకశాలలో నటించేవారూ వేరు వేరు అని ఊహించవచ్చును.

రఘునాథ నాయకుడే నాటకశాలలో స్త్రీ పాత్రలను స్త్రీలే వేసే పద్ధతిని పెట్టినట్టుంది. చేమకూర వెంకటరాజుగారు 'రఘునాథుడు భరత విద్యా ధురం ధరుడౌట రంగస్థలరామాకృతం' చేశాడని చెప్పారు. (విజయః పీఠిక 21) నాటక రంగంలో మాత్రం విజయరాఘవుడు తండ్రిని మించిని కొడుకు. స్వయంగా పాతిక ముప్పయి నాటకాలు వ్రాసి యక్షగానాలలో రూపకకళలను ప్రవేశపెట్టాడు. తంజావూరు నాటకకర్త లందరూ ఇతణ్ణి అనుసరించారు. విజయరాఘవుని నాటకాల గురించి ఇంతకు ముందు విపులంగా చెప్పుకున్నాం. ఇప్పుడతని ఆశ్రితుల గురించి తెలుసుకొందాం.

1. **కామరసు వెంకటపతి సోమయాజి:** ఈయన విజయరాఘవుని పట్టపు కవి. ఇంతకుమించి ఇతని గురించి వివరాలేం తెలియవు. అయితే పట్టపు కవికి కావలసినంత ప్రతిభ ఇతనిలో ఉంది. పదకవితలో దిట్ట. క్షేత్రయ్య తరువాత అంత బాగా తీయగా పదాలు వ్రాయగల ప్రౌఢత్వం ఇతనిలో రాణిస్తుంది. నిజాని కితని పదాలు కొన్ని క్షేత్రయ్య పదాలుగా చెలామణి అవుతున్నాయి. ఈయన విజయరాఘవ చంద్రికా విహారం అనే నాటక చాటు కావ్యం వ్రాశాడు. ఇందులో కథేం లేదు. విజయరాఘవుడు ఒకనాడు పాద చారియై వెన్నెలవేళ సానివాడకు వెడతాడు. అప్పుడతన్ని బైట నాటకశాల పడుచు లీలావతి చూసి మరులుకొంటుంది. కమ్మవక్కణం ఒకటి వ్రాసి పంపుతుంది. విజయరాఘవుడామెను కనికరిస్తాడు. పెళ్ళాడుతాడు. ఆ నారీమణితో 'రత్నసింహాసనం' పైన కూర్చుంటాడు. ఈ

---

1. The Sangeetha Mahal which is now an object of wonder in accoustics existed from the early part of the 16th century. Peeps into Saraswati Mahal by S.Gopalan.

2. విజయరాఘవ చంద్రికా విహారం, కామరసు వెంకటపతి సోమయాజి. పుట59 ఈ లీలావతి నాటకంలో పాత్ర. ఈమె ఒక కవయిత్రి అని పొరబడి ఈమె వ్రాసిన కమ్మవక్కణం లభ్యం అయిందని విదుదవేలువారు వ్రాశారు. తంజావూరు నాటకాలలో పాలకడలి రాజు వంటి పాత్రల కమ్మవక్కణాలు చాలా ఉన్నాయి. వాళ్ళంతా కవులు, కవయిత్రులు అనుకోరాదు

నాటకంలో విజయ రాఘవుడు సానివాడకు వచ్చినప్పుడు ఒక వడుచు పువ్వులేర్పురుతూ ఒక పదం ఇలా పాడుతుంది.

సుదినమాయెనే ఈపొద్దు సుదినమాయెనే యీ
మదనవతారుని సేవ మనకు గల్గెగా
ప్రొద్దున నిలువుటద్దము పొడగన్న ఫలము - ఇతని
ముద్దుమోము చూడగల్గె ముద్దుల గుమ్మ ॥సు॥
ఈ పొద్దు పూర్ణ కుంభము లెదురైన ఫలము - ఈ
భూపాలకుంజరు నే పొడగంటి నమ్మా
ద్విజరాజుల సేవించిన దివ్యశకునముచేత
విజయరాఘవ శౌరి వీథిలో గంటి.

ఇది విజయరాఘవముద్ర గల క్షేత్రయ్యపదంగా నేడు ప్రచారంలో ఉంది.[3] క్షేత్రయ్యలాగే ఈ కవి అంత్యప్రాసలు, అనుకోని తళుకులు చాలా బాగా గుప్పించగలడు. క్షేత్రయ్యలాగ పచ్చిగాకూడా వ్రాయగలడు. "అక్కనే ఓర్వలేని వారు" అనే పదంలో క్షేత్రయ్య, "రామా! వాని వలచినపుడే రవికె క్రిక్కిరిసెగుబ్బ; లేమా రొమ్మెల్ల నిండునే వాని మాటంటే నా మనసు పైపై నుండునే" అని వ్రాశాడు.[4] ఇంతకన్నా పెచ్చురేగి కామరుసుకవి ఈ చంద్రి కావిహారంలో ఒక ప్రౌఢకాంత రవికెకీలు పట్టుక్కున తెంపాడు.

కటాకటా ఈ రాజకందర్పుని నాకన్నులు చూచినప్పుడె నా
బటువుగుబ్బ లుబ్బి పట్టురవికెకీలు పట్టుక్కున వీడెగాదే!

అని ఒక జక్కిన గబ్బెతచేత కామరసుకవి పాడించాడు.

క్షేత్రయ్యపదాలను నాటి నాటకరచయితలు బాగా అనుకరించేవారు. విజయరాఘవుడే తన విప్రనారాయణ చరిత్రలో బంగారు గిన్నె ఇచ్చాక దేవ దేవిని విప్రనారాయణుడు కూడినప్పుడు " అలుకలు దీరెనటే మీ ఇద్దరి య లుకలు దీరెనటే" అనే పదం వ్రాశాడు. సారంగరాగంలో "అలుకలు తీరెనా - నేడైనా మీయలుకలు దీరెనా" అని క్షేత్రయ్య వ్రాసిన పదం విన్న తరువాత దీనిని విజయరాఘవుడు వ్రాశాడు కాబోలు. అయితే క్షేత్రయ్య రచనాశిల్పం కామరసు

3. గిడుగు సీతాపతిగారి క్షేత్రయ్య పదాలలో ఇది సామాన్య-98; విస్సావారి క్షేత్రయ్య పదాలలో విజయ రాఘవ విభాగంలో నెం.11.

4 . విస్సావారి క్షేత్రయ్య పదాలు, నెం.5

సోమయాజులకు పట్టుపడినట్టు ఆనాటి కవులలో ఇంకెవరికీ అబ్బలేదు. విజయ రాఘవుడు చంద్రికావిహారానికి వెళ్లినప్పుడు ఒక ఉత్తమాంగన తన ప్రౌఢ చేడియతో ఇలా అడుకుందని కామరసుసోమయాజులు వ్రాశాడు.

వేడుకైన జూడకూడదు వింతవారిని, నా
తోడికోడలు నన్ను తొంగిచూడ నియ్యదు
పాడిదప్పి మగడు పగచాటును, ఈ
మేడమీదికి వచ్చేనంటే మొదలనియ్యరు-

వంచన చేసి ఇతని జూడవచ్చే నంటేను
పొంచియుండు మఱది ఇరుగుపొరుగువంచల
పంచశరుని మించిన యీ పట్టభద్రుని
ఇంచుక నేను జూడకూడ దేమిసేతును-
అత్తచేత జోరు మిగుల నధికమాయెను
కత్తిమీద సాము నాకు గదలరాదుగా
ఇత్తితో విజయరాఘవపార్థివేంద్రుని నేడు
క్రొత్తగా జూచిన చూపు కోటిసేయదా?

ఈ పదంలోని "కొత్తగా జూచిన చూపు కోటిసేయదా" అనే కొసమెరుపు చక్కని పదకర్తకే చేతనవుతుంది. పదాలు వ్రాయడంలో పదునుతేరిన కామరుసుకవి చంద్రికావిహారంలో ఎక్కువగా గేయాలే నింపాడు. పదాలలో యమ కాలు గుప్పించాడు. విజయరాఘవుని చూసి మరులు కొన్న లీలావతి విరహాన్ని చూసి చెలికత్తెలు గేలిచేశారు. అప్పుడామె ఇష్టసఖి ఊరడించింది. ఈ సంవాదం ఇలా వ్రాశాడు.

మనుమని చెలులెల్ల నను దీవించేవారు
మనసిచ్చి నేడేల మాటడరమ్మ!
అనుమాన మేలమ్మ యచ్యుతభూపాలుని
మనుమని చెలులెల్ల నిను దీవించేరే.

కనకాంగి వినవె నా కన్నుల ముందర
తన యునికి చూపెనే తలిరువిలుకాడు
వనజాక్షి విన్ను రఘునాథభూపాలుని
తనయునికి జూపేటి తగవు గాదటవె [చంద్రికావిహారం, పుట 37]

ఇటువంటి యమకాలు చేమకూరవెంకటరాజుగారు తంజావూరులో ప్రచారం

చేశారు. ఆ సొగసులు పదకర్తలు కూడా వాడడం విశేషం.

చంద్రికావిహారంలో ఈ యమకాలు వాడిన నాయిక పూర్వజన్మలో ఊర్వశి అని కవి ఉద్దేశం. అందుచేత ఆమె విరహంలో పడినప్పుడు రంభ ఎరుకల సానివేషం వేసుకొని వస్తుంది. తంజావూరి నాటకాలలోనే కాక ఆంధ్ర యక్షగానాలలోనే తొలిసారిగా కొరవంజి ప్రవేశించడం ఈ చంద్రికావిహారం లోనే.

మన సాహిత్యంలో ఎరుకచెప్పించడం బమ్మెరపోతరాజుగారి గ్రంథంలో మొదట కనబడుతుంది. పార్వతి విరహంలో ఉనప్పుడు "వెలదిమేన కల్గు విరుడు వెలదియై యెరుక యెరుక యనుచు నేగుదెంచె" అని పోతరాజుగారు వ్రాశారు (వీరభద్రవిజయం, 2-170). చాలా విపులంగా 45 పద్యాలో ఎరుక ఘట్టం వ్రాశారు (2:166-210). అయ్యలరాజు రామభద్రుడు కొరవంజిమేళాల సంగతి చెప్పాడు (రామాభ్యుదయం, 2-131). గానివారుఎరుక చెప్పారని విశదంచేయలేదు. మట్ల అనంతరాజుగారు కొరవంజిచే ఎరుక నెరపించారు (కకుత్స్థవిజయం, 3-86). పుష్పగిరి తిమ్మనగారి సమీర కుమారవిజయంలో ధర్మదేవత ఎరుకతవేషం వేసుకొని అంజనాదేవికి ఎరుక చెప్తుంది. "ధర్మువు కొరవంజితీరు దాల్చి" వచ్చిందని ఆయన కొరవంజిని పేర్కొన్నారు (2-64). తరువాత కామరుసుసోమయాజి నాటకాలలో ఎరుకలసాని కొరవంజి దరువులు పాడుకొంటూ వస్తుంది. ముత్యాలుతెప్పించి మొరిపెలో నిండించిచెయ్యి చూస్తుంది. పాత్రోచిత భాషలోనే కామరుసు సోమయాజులు ఎరుక చెప్పించాడుగాని ఈ నాటకంలో సంభాషణలు చాలా తక్కువ. అవీ హుందాగానే సాగాయి. ప్రాంతీయ పదాలు, చౌకబారుహాస్యాలు, సమకాలికమోసాలపై విసురులు ఇలాంటివేమీ ఇందులో లేవు. అవి రంగాజమ్మవ్రాసిన మన్నారుదాసవిలాసంలో కొల్లలుగా కనబడతాయి.

2. **రంగాజమ్మ:-** ఈమె వ్రాసిన కావ్యాలుగురించి విడిగా చర్చించు కొన్నప్పుడు నాటకరచయిత్రిగా ఈమె ప్రత్యేకత తరువాత చెప్పుకొందా మనుకొన్నాం. రంగాజమ్మ నాటకాలను వ్రాసిన మొదటి మహిళగా కన్పడు తుంది. అయితే బాలపాపాంబ అనే కవయిత్రి 'అక్కమహాదేవిచరిత్ర' అనే యక్షగానాన్ని వ్రాసింది. 'ఈమె సంగీతసాహిత్య సరసలక్షణల రంగుమీరిన యట్టి రమణి' అని తెలుస్తోంది. తను వీరవసంతరాయల పెద్దకూతుర్నని చెప్పుకొంది. సేలం, కోయంబత్తూరు జిల్లాలలో క్రీ.శ. 1567 నుంచి 87 దాకా ఒక వీరవసంతారయల శాసనాలు కనబడుతున్నాయి. బాలపాపమ్మ అతని కుమార్తే అయితే ఆమె ప్రప్రథమాంధ్రయక్ష

గాన రచయిత్రిగా విశిష్టస్థానాన్ని ఆక్రమిస్తుందని యస్వీ జోగారావుగారు వ్రాశారు.[5] బాలపాపమ్మ వ్రాసిన యక్షగాన ప్రతి ఒక్కటి ప్రాచ్యలిఖిత గ్రంథాలయంలో ఉంది (D1834). ఇందులో షష్ఠ్యంతాలు మొదలైనవి ఉన్నాయి. 'అవనిలో యక్షగానవళికెల్ల - రవ ళి మించిన శిరోరత్నమా యనగ' ఈ కృతిని తను ఇంగిత జ్ఞానినై వ్రాశానని బాలపాపమ్మ చెప్పుకొంది.

మన సాహిత్యంలో తొలి యక్షగానాన్ని వ్రాసిన రచయిత్రిగా బాలపా పమ్మ గౌరవిస్తూనే రంగాజమ్మను తొలి తెలుగునాటకాన్ని వ్రాసిన మహిళగా పేర్కొనాలి. ఈమె వ్రాసిన మన్నారుదాసువిలాసం అనే నాటిక చాలా విల క్షణమైనది. దానిని ఆమె క్రి.శ. 1663లో వచ్చిన శుభకృత్‌లో వ్రాసింది. అప్పటికి తంజావూరులో చాలా నాటకాలు వెలిశాయి. రూపకలక్షణాలను బాగా సంతరించుకొన్న ప్రహ్లాద చరిత్రవంటి నాటకాలను విజయ రాఘవుడు చాలా వ్రాశాడు. అతడు ప్రవేశపెట్టిన పద్ధతులను రంగాజమ్మ అనుసరించింది. గొల్లల వెకిలిమాటలు, వెర్రిశివాలు, పురోహితుల చిన్నగుణాలు మొదలైన చెణుకులుఉన్నాయి.

- విజయరాఘవుడు పూతనాహరణంలో దబ్బరమంత్రాలు చెప్పి గోదా నాలు పుచ్చుకోవాలనుకొన్న పురోహితులపై వ్యంగ్యంగా వాతలు వేస్తే నగరిం టి సహస్రనామ పూజలో సువర్ణపుష్పాలు అపహరించి వాటి బదులు మొలా ము చేసిన పూలు పెట్టిన నరసంభట్లులాంటి వాళ్ల మోసాలు ఈమె బయట పెట్టింది. తంజావూరు నాటకాలలో ఇటువంటి ఘట్టాలువ్రాసి అనాటి రచయి తలు తమ సంఘంలోని అవినీతిని విమర్శించేవారు. కొందరిని అపహాస్యం చెసేవారు. 'కుల కాంత లేయూరు - వలపు లేయూరు'[6] అనే భావం కల రంగాజమ్మ అనాటి బాపన ముత్తయిదువుల తాంబూలమైనా వేసుకోలేని అనాగరికస్థితిమీద విసుర్లు విసిరింది. "నగరింటి పెండ్లినాడైనా ఒక వక్కబద్ద వేసుకొని నవలరా దషవే" అని పోలుభట్ల యెల్లమ్మను రంగావఝ్ఝుల తిమ్మక్క అడుగుతుంది. "నాకు వక్కబద్ద వొకటి కొదవా? నిన్న మా వారు సుక్కరారం సంతలో పిండికూర కంచున్ను గానుగబిండి దెచ్చిరి. పెళ్లి పందిట్లో నేరు మెదలించవలె నంచున్ను యింత తెచ్చుక తించున్నా నింతే!" అని యెల్లమ్మ జవాబుచెప్పింది. రంగాజమ్మ నాటకంలో కూడా పండితులు "త్వమేవ శునకః త్వమేవ సూకరః" అని తిట్టుకొంటారు. నిజంగా తంజావూరికొలువులో, విజయరాఘవనాయకుని సమక్షంలో ఇలాగ పండితులు తిట్టుకొంటే అది శోచనీయమే.

5. ఆంధ్రయక్షగాన వాఙ్మయచరిత్ర, ద్వితీయభాగం, పుట 18.

6. మన్నారుదాసవిలాసనాటకం, పుట 16.

చంద్రికావిహారంలో కామరుసు కవి రంభచేత ఎరుకచెప్పిస్తే మన్నారు దాస విలాసంలో రంగాజమ్మ హేమబ్జ నాయికచేత ఎరుక చెప్పించింది. ఆ నాటి ఎరుకతలు యేనాది మానవతులని ఈ నాటకంవల్ల తెలుస్తుంది. మన్నారుదాస విలాసం "ప్రౌఢకావ్యములలో నెన్నదగినది కాకపోయినను దేశచరిత్ర పరిశోధనకును నుపయోగించునుగావునను స్త్రీకవిత్వమగుటచేతను పండితాదరము" పొందుతున్నదని జయంతి రామయ్యగారు భావించారు.[7] ఈమె వాడిన సంభాషణలెంతో పరిశోధకులకు ఉపయోగిస్తా యనడంలో సందేహం ఏమీ లేదు. అయితే ఈమెకన్నా ఎక్కువగా సంభాషణలతోనే నాటకం నడిపిన నాటకరచయిత ఇంకొకడున్నాడు.

3. **పురుషోత్తమ దీక్షితులు:-** తంజావూరునాటకాలలో సంభాషణలు కేవలం ప్రహసనాల ధోరణిలో ఉన్నా వాటిలోని నాయికానాయకులు ఉత్తమ పాత్రలు కనుక స్థాయి పూర్తిగా దిగిపోలేదు. నీచపాత్రలనే సృష్టించి ఆది నుంచి అంతందాకా శుద్ధప్రహసనాలుకూడా అనాడే లేకపోలేదు. పురుషోత్తమ దీక్షితులు అనే నాటకరచయిత "సత్రమరులు" అనే ప్రహసనం వ్రాశాడు. దీనికే అతడు "తంజావూరుఅన్నదాన మహానాటకం" అనే పెద్ద పేరు పెట్టాడు గాని ఉత్త ఫార్సు.

తంజావూరునాయకరాజులు అన్నదానానికి ప్రసిద్ధులు. రఘునాధనాయకుడు "నిరతవారితాన్న సత్రసంతోషితపంచాశత్సహస్రభూసుర" నే బిరుదు ను తన గద్యలో చెప్పుకొన్నాడు. అయన హయాంలో మొదలైన అన్నసత్రాలు చివరి దాకా కొనసాగాయి. 'తంతుమాత్రపువాడైనా తంజావూర ఉపవాసం ఉండరాదు' అని నాయకరాజుల శాసనం, భుజం మీద జందెమున్న ప్రతి బ్రాహ్మణునికి బొజ్జనిండా తిండి పెట్టడానికి సత్రాలు వేయించారు. రామ నుజకూటం, మధ్వకూటం, పెద్దసత్రం మొదలైన చోట్ల రోజూ అన్నదానం జరి గేది. సత్రాలలో భుజించని అచారవంతులకు స్వయంపాకాలు ఇచ్చేవారు. ఈ సత్రాలలో పడి తినడానికి ఎక్కడలేని సోమరిపోతులూ హాజరయ్యేవారు. వాళ్ళ వెకిలిచేష్టలను, చిన్నబుద్ధులను బయటపెట్టే ప్రహసనమే ఈ అన్న దాననాటకం.

సత్రంవేళ కాకముందే పప్పుతిప్పాభట్లు అనే బ్రాహ్మణుడు సకుటుంబంగా విచ్చేశాడు. అతనే కాక అతని కొడుకూ సోమరిపోతే! తిప్పాభట్లు 'అదె వర్రా మంచిగా' అని కొడుకును పిలుస్తాడు. ఓవలేనే' అని సుపుత్రుడు జవాబు చెప్తాడు. 'ఏమిరా పిలువకమునుపే ఓవలే ననేవు?' అని తండ్రి ప్రశ్నిస్తాడు.

---

7. మన్నారుదాస విలాస నాటకం. ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్ ప్రచురణ.

"పనిలేక పిలుతువటె?" అని మంచిగాడి జవాబు. ఈవూరిసత్రం అధి కారి నెల్లూరి యల్లమరాజు మహాధర్మాత్ముడు అని తిప్పాభట్లు అయిదో వేదంలో ఎనిమిది అట్టాలకు అవలిఅట్టంలోని మంత్రాలలో ఆశీర్వచనం చేస్తా డు. సత్రం అధికారి 'ఒకప్రశ్న చెప్పండి'అంటే ఇలా చెప్పాడు:

"ఒహెూహెూ మామహా చెప్పేమే. ఉదయారూఢచత్రాలు చూసి చెప్పేము. ఉదయం తూర్పునను, ఛత్రంరాజుదగ్గరను, ఆరూఢం మేషం అశ్విని భరణీ కృత్తికా పాదం మేషం, భరణి పెట్టిలోను, మేషం మేకల మందలోను, వృషభం ఆవులమందలోను, మిధునం స్త్రీపురుషులు గూడిన చోటను, కర్కాటం బొక్కలోను, సింహం అడవిలోను, కన్య పుట్టింటను, తుల సెట్టివాని ఇంటిలోను, వృశ్చికం పిడకల కుచ్చెలోను, ధనుస్సు పట్టిన వానిచేతను, మకరం సముద్రంలోను, కుంభం కుమ్మరివానిఇంటిలోను, మీనం చెరువులోను పంద్రెడురాసులును యెక్కడివక్కడనే ఉండేవి. [అన్నదాన, పుట 200]

ఈ జ్యోతిషం విన్నాక పొంతనాలు చెప్పించుకొని 'మీరు వృషభం, మీకు వాహనం శునకం' అనిపించుకొని 'మహామేలయ్యా, ఎండనక వాననక, మంచనక మాలనక మహా వస్తిరయ్యా, సత్రం వేళయితే విడిచేముగాని అటు గూర్చుండుండ' అని సత్రం అధికారి అన్నాడు. అప్పుడు భోగాలవాళ్లు త్యాగా లకోసం వచ్చేరు. 'భోగాలవా రంటే ఆడవారేనా? అంతా ఆడవారో! కొంత ఆడవారో' అనే అనుమానం తిప్పాభట్లుకి కలుగుతుంది. వాళ్లు నిద్రకు పైడి తీస్తారని తెలుసుకుంటాడు. 'నిద్రకు పైడితీస్తే మేలుకొంటే పైడితీతురే' అనుకొంటాడు. ఆ సానులలో ఒకదాని పేరు వెంగసాని. దానిని 'లంజమ్మ' అని గౌరవంగా పిలుస్తూ తిప్పాభట్లు ప్రేమలో పడి కవిత్వంకూడా చెప్పాడు.

క్రూస్సు న్నున్నవి కోకిలంబు లివిగో కోలాహలవ్రక్రియన్
వేస్సున్నాడు మనోభవుం డమిముగా వేమారు నీవు న్ననున్
చూస్సుందానవు నీకు ధర్మమవ వే శుద్ధాత్ముడన్ బ్రాహ్మడన్
త్రెస్సున్నా నిదె గూర్త మొక్కటి రతిం దేలింపవే లంఝమా!

[అన్నదాన, పుట 2100]

ఈ తిప్పాంభట్లు గురజాడఅప్పారావుగారి కొండుభట్లుకి పుత్రాతకోవలో వాడని చెప్పాలి. అప్పారావుగారి కొండుభట్లుకూడా శార్దూలంలో 'ధర్మం కాదిది మంజువాణి వినుమా' అంటూఒక పద్యం చెప్తాడు (తృతీయాంకం పుట 81). రకరకాల శ్లోకాల వరుసలో సంభాషిస్తాడు. అప్పారావు గారి అన్నదానం ఫార్సు చదవకుండా ఈ పోలికల రచన చేయడం ఒక విశేషమే. అన్నదాన సత్రానికి వచ్చిన

తెలుగువాడు తిప్పంభట్లు. అప్పంవాత్యారి అనే అరవ బ్రాహ్మణుడుకూడా ఇంత వెకిలిగానూ ఉంటాడు ఇద్దరూ సానులను చూసి మోహపడతారు. భోజనాలు చేశాక అధికారి ఇలా అంటాడు: " అదె వరో వెంగసాని, యేమో జక్కులరంగసాని రావే, పలుకసాని ముద్దు! ఈ పప్పు తిప్పాభట్లు అప్పం వాత్యారిగారు మహా దూరదేశాన్నుంచి వచ్చినారు. మంచి యోగ్యులు. వీరికి వూరికే ఉండవశంగాదట. వీరిని సంతోష పెట్టుండ" (పుట 232) ఆ సానులు సరేఅంటారు. 'తిప్పాభట్లుగారు, మీరు ఈ రూపాన ఉంటే స్త్రీలు తీసిపోదురు. మీ తపోమహిమచేతను మున్ను చ్యవన మహాముని రీతిని దివ్యరూపము ధరించివేడుకగా వీరితో విహరించవయ్యా' అని అధికారి వేడు కొంటాడు. తిప్పాభట్లు మన్మథుడవుతాడు. సానులతనితో కూరిమితీరా ఆడుతారు.

ఈ ప్రహసనం చాలా విలక్షణమైనది. నిజానికి తెలుగుసాహిత్యంలోని తొలిప్రహసనం ఇదే అని చెప్పవచ్చును. దీనిని పురుషోత్తమదీక్షితులు క్రి.శ. 1669లో వచ్చిన కీలకలో వ్రాశాడు. ఇతడు విజయరాఘవుణ్ణి కైవా రంలో చాలా పొగడాడు. కృతయుగంలో మరుత్సుడట. త్రేతాయుగంలో నా భాగుడు. ద్వాపరంలో మద్రరాజాంతకుడైన కుంతీసుతుడు. కలియుగంలో విజయరాఘవుడు. ఇటువంటి పొగడ్తలకు విజయరాఘవుడు చాలా అనం దిస్తాడు. ఆస్థానకవులు ఇలా వ్రాస్తే విజయరాఘవుని కుమారుడు మన్నారు దేవుడు కాలాతీతవ్యక్తిగా తండ్రిని చిత్రించాడు. ఆ వైనం విందాం.

4. **మన్నారుదేవుడు:**- ఇతడు విజయరాఘవుని ప్రియపుత్రుడు. అయినా కోపించి విజయరాఘవుడు ఒకసారి ఇతణ్ణి బంగారు సంకెళ్లు వేయిం చి చెరలో పెట్టాడు. ఎందుకు బంధించవలసివచ్చిందో తెలియదు. తండ్రిని మెప్పించడానికి మన్నారు దేవుడు 'హేమాబ్జనాయికా స్వయవరం' అనే నాటకం వ్రాసి తన తండ్రే ఆ ఆదిదంపతుల వివాహాన్ని జరిపించినట్టు వ్రాశాడు. క్షీరసాగరమథనం అయ్యాక హేమబ్జనాయిక రాజగోపాలస్వామిని చూసి మరులుకొంది. చెలికత్తెచే కబురుపెట్టింది. రాజగోపాలుడు తన ముద్దులపట్టి అయిన విజయరాఘవుణ్ణి పిలిచి " రయమున నీప్రొద్దు కడలిరాజుతో మాటలాడి ప్రియముగా మాకు ఈ పెండ్లి యొనగూర్పుము" అంటాడు. విజయరాఘవుడు పెళ్లిళ్ల పేరయ్య అవుతాడు. పెళ్ళి పురోహితులు యథాప్రకారం పరస్పరం 'వజ్రశుంఠ' అని తిట్టుకొంటారు బాహ్మణ ముత్తయిదువులు మరీ అనౌచిత్యం మాట్లాడుకొంటారు. 'ఒనమ్మా.మీవార్ని మావార్నీ మార్చుకొందా మషే!' 'ఒనమ్మ! నీకు నడుమేల పట్టుకొనెనే'! ఒసెమ్మ వింటివషే! మావారు నిన్న

ర్రాత్రి గంపెడేసి బందాలు పట్టించేరే!' అనే సంభాషణలు జరుగుతాయి.[8] ఈ పేరంటాళ్లు దేవుని పెళ్లికి సువ్వాలలు పాడుతారు. ఈ పెళ్లి జరిపించినందుకు రాజగోపాల స్వామి మెచ్చుకొని ఇలా దీవించాడట:

విజయరాఘవవత్స ఈ పెండ్లి నీవు
సంఘటింపగ మామది చల్లనయ్యె
ప్రబలి నీవాయురారోగ్య భాగ్యములను
ధరణి వర్ధిల్లు మాచంద్రతారకముగ

దేవుడిలా దీవించిన మూడేళ్లకు విజయరాఘవుడు మరణించాడు. ఈ నాటకాన్ని మన్నారుదేవుడుక్రి.శ.1670లో వచ్చిన సౌమ్యచైత్రంలో వ్రాశాడు. క్రి.శ.1673లో తంజావూరు పతనం అయింది. అయితే ఈ లోగా విజయరాఘవునికి ఒక నాటకంలో గొప్ప కల్యాణాన్ని అతని ఆస్థానకవి జరిపించాడు.

5.కోనేటిదీక్షితచంద్రుడు:- ఇతడు క్రి.శ. 1670లో వచ్చిన సౌమ్యవైశాఖంలో 'విజయరాఘవకళ్యాణం' అను సుదీర్ఘమైన నాటకం వ్రాశాడు. ఈయన సంగీత సాహిత్యవిద్యాధురీణవరేణ్యుడనని చెప్పుకొన్నాడు. ఇతని తండ్రి పేరు రామానుజాచార్యులు. రాజగురువు తాతాచార్యులవారికి కోనేటిదీక్షితులుకూడా శిష్యుడు. ఇది నవరసశృంగాటకమైన నాటకంఅని రచయితచెప్పుకొన్నాడు. ఇదికూడా మిగిలిన తంజావూరినాటకాల మూసలోని కథనే చెప్తుంది. విజయరాఘవుడు ఒకసారి వేటకు వెళ్లాడు. మదనమంజరి అనేరాజపుత్రిక వనకేళికివచ్చి అతణ్ణి చూసింది. వలపు, విరహం, దూతికను పంపడం, రాజు సుముఖుడు కావడం, ఎరుకసాని రావడం, పెళ్లి,పురోహితుల మాటలు, ముత్తయిదువుల కబుర్లు-ఇలా ఇదికూడా పాతసంవిధానంలోనే సాగింది. అయితే ఇందులోని వేట చాలా సహజంగా వర్ణించాడు. ఆనాటి పల్లెపదాలను చాలా పేర్కొన్నాడు. వాటికి పొరడీలు వ్రాశాడు. అశ్లీలాలు లేవు. హాస్యం బాగానే ఉంది. శాస్త్రజ్ఞులు కవులు "కవితైవ విద్యా" యని కవిత్వంగదా ప్రథా నవిద్య అని సమస్యలు ఇస్తారు. 'శాస్త్ర ప్రసంగః కవేరుచ్చాటన మంత్రః' అని చర్చచేస్తారు.బ్రాహ్మణముత్తయిదువులు యథాప్రకారం "విడెమనేవి కారమేగాని గానుగపిండికి గలిగినంత కమ్మదనం వున్నాదషమ్మ!" అనితెలకపిండే తింటారు.

నాయకరాజుల పోషణలో వెలసిన నాటకాలు చాలామటుకు తెలకపిండి వడియాలే!!

---

8. •హేమాబ్జా నాయికా స్వయవరం[యక్షగానము]. తంజావూరు. ఆంధ్రవిశ్వ విద్యాలయ ప్రచురణ పుట, 168.

20. సవరం చిననారాయణ

మధుర, తంజావూరునాయకరాజ్యాల సాహిత్య చరిత్రలు ఒక కొమ్మనే పూచిన రెండు పువ్వులైతే చెంజిచరిత్ర ఆకుచాటున దాగిన అరవిరిమొగ్గ. విజయనగరసామ్రాజ్యం స్థాపించిన కొద్ది రోజులనుండీ చెంజిపై తెలుగువాళ్ల అధికారం నెలకొంది. క్రి.శ. 1355 నుండి 1377 దాకా పాలించిన మొదటి బొక్క రాయల కాలంలో కుమారకంపరాయలు దక్షిణదిగ్విజయం చేశాడు. మధురను ఆక్రమించుకొన్న మహమ్మదీయులను తరిమివేయడమే ఆ దండ యాత్ర ముఖ్యోద్దేశ్యం. అతనితోబాటు సాళువ మంగరాజు, గోపన్న మొదలైన సేనానులు వెళ్లారు. తుండీరమండలాన్ని జయించారు. చెంజిరాజ్యాన్నే తుండీరమండలం అంటారు.

ఆ కాలంలో చెంజిని కృష్ణాపురం అని పిలిచేవారు. ప్రక్కనే సింగవరం ఉండేది. సింగవరంకొండగుహాలలో కొన్నాళ్లపాటు శ్రీరంగనాథుని దేవాలయం లోని విగ్రహాలు ఉండేవి. మధురన్ను మహమ్మదీయులు స్వాధీనం చేసుకొన్న ప్పుడు శ్రీరంగంలోని పూజారులు భయపడి విగ్రహాలను తిరుపతికి చేరవేశారు. కుమారకంపరాయల సేనలో ఉన్న గోపన్నకు ఒకనాడు కలవచ్చింది. రంగ నాథుడు కనబడి తిరిగి తనను శ్రీరంగంలో ప్రతిష్ఠించమని కోరాడు. తిరుపతినుండి విగ్రహాలను తీసుకొని మధ్యలో చెంజిలో మకాం చేసి గోపన్న శ్రీరంగానికి వెళ్లి విగ్రహాలను ప్రతిష్ఠించాడు. ఈ సంగతి అనంతార్యుడు తన 'ప్రపన్నామృతం'లో చెప్పాడు.[1]

అయితే సాళువమంగారాజు ఈ పుణ్యకార్యం చేశాడని తెలుగు సాహిత్యంలో సాక్ష్యం ఉంది. పిల్లలమర్రి పినవీరయ్య తన జైమినీభారతంలో కంఠోక్తిగా ఈ ఘనత సాళువమంగుకే దక్కించాడు (1-32). ఇతర దక్షిణ దుర్గాలతోపాటు చెంజిని

1. Sources of Vijayanagar History, P-35

కూడా సాళువ నరసింహుడు స్వాధీనం చేసుకొన్నాడు.[2] తొలిరాయల యుగంలోని పినవీరయ్యగారి జైమినిభారతం నుండి ఈ యుగంలోని దామెర్ల అంకన్నదాకా అక్కడక్కడ తెలుగుసాహిత్యంలో చెంజిప్రసక్తి కనబడుతుంది. అయితే యాథాలాపంగా చెప్పిన ఈ కొద్దిపాటి భోగట్టాలవల్ల చెంజిచరిత్ర తెలియదు. ఇప్పటిదాకా ఎవరూ సమగ్రంగా చెంజినాయక రాజ్యచరిత్రను తెలుగులో వ్రాయలేదు. ఉన్నంతలో నిడుదవోలు సుందరేశ్వర రావుగారి వ్యాసమే విపులంగా ఉంది.[3] ఇంగ్లీషులో వ్రాసిన దానికికూడా ఆకరాలు తక్కువకావడంవల్ల అది సంతృప్తికరంగా లేదు.[4] ఇతరప్రాంతాల చరిత్రలు వ్రాయించినట్లే కర్నల్ మెకంజీ జింజి గురించి కూడా స్థానిక చరిత్రను సేకరించాడు. 'కర్నాటకరాజాక్కళ్ సవిస్తార చరిత్తిరం' అనే పేరిట తమిళభాషలో నారాయణకోన్ అనే స్థానికుడు చాలా భోగట్టాలను కాగితంపై పెట్టాడు. దానిని మద్రాసు ప్రాచ్యలిఖితగ్రంథాలయం వారు 1952లో ప్రచురించారు. ఈ కైఫీయతువల్ల చెంజిని పాలించిన నాయకరాజుల జాబితాను చరిత్రకారు లిలా రూపొందించారు.[5]

1. వైయప్పనాయకుడు	క్రి.శ. 1490
2. తుపాకికృష్ణప్పనాయకుడు	క్రి.శ. 1490-1520
3. అచ్యుతవిజయరామచంద్ర నాయకుడు	క్రి.శ. 1520-1540
4. ముత్యాలనాయకుడు	క్రి.శ. 1540-1550
5. వెంకటప్పనాయకుడు	క్రి.శ. 1570-1600
6. వరదప్పనాయకుడు	క్రి.శ. 1600-1620
7. అప్పానాయకుడు	క్రి.శ. 1620-1648

ఈ జాబితా నిర్దుష్టమైనది కాదు. ఎన్.ఎమ్. ఎడ్వర్డ్సుగారు మరొక వంశావళిని సేకరించాడు. ఎవరో ప్రాచీనలేఖకుడు పీచుకాగితాలపై మోడీ లిపిలో వ్రాసిన విషయాలను ఎడ్వర్డ్సుగారు 'ఇండియన్ అంటిక్వరీ'లో ప్రకటించారు.[6]

1. ముత్యాలనాయకుడు	క్రి.శ. 1476
2. కృష్ణప్పనాయకుడు	క్రి.శ. 1516
3. చెన్నమనాయకుడు	క్రి.శ. 1536

2. Ibid P-8
3. సంగ్రహాంధ్రవిజ్ఞానకోశం, 4వ సంపుటి - చెంజికోట
4. A History of Gingee and its Rulers by C. S. Srinivasachari, Annamaliai University, Historical Series No. 12.
5. History of Gingee and its Rulers, Pp 82-83.
6. Indian Antiquary Vol. 55(1926) Pp.1-2.

4. విజయప్పనాయకుడు	క్రీ.శ. 1555
5. గంగమనాయకుడు	క్రీ.శ. 1580
6. వెంకటకృష్ణనాయకుడు	క్రీ.శ. 1605
7. వెంకటరామనాయకుడు	క్రీ.శ. 1625
8. త్రియంబకమల్లకృష్ణప్పనాయకుడు	క్రీ.శ. 1645
9. వరదప్పనాయకుడు	క్రీ.శ. 1655

రెండు జాపితాలలోనూ చాలా విభేదా లున్నాయి. ఈ రెండింటినీ సమన్వయం చేయాలంటే శాసనాల ఆధారంకావాలి. చెంజినాయక రాజుల శాసనా లు చాలా కొద్దిగా బయటపడ్డాయి. సర్కారువారు వాటిని రిపోర్టు చేశారేగాని పూర్తిగా ప్రకటించలేదు. వాస్తవానికి చెంజినాయకరాజులలో కటపటివాడు వరదప్ప క్రీ.శ. 1660లో చేసిన దానశాసనం ఒకటి లభిస్తోంది.[7] మధురతాలూకా తిరుప్పరకుంద్రం సుబ్రహ్మణ్యస్వామి దేవాలయంలోని గోపురం కుడివైపు గోడమీద ఒక తెలుగుశాసనం ఉంది. దానిలో వరదప్ప నాయకునిదాకా 25 పురుషాంతరాల చెంజినాయకరాజుల వంశావళి వర్ణన ఉంది. ఈ శాసనాన్ని జయంతి రామయ్యగారు చంపూరామాయణ పీఠికలో కొద్దిగా ఉదాహరించారు.[8] క్రీ.శ. 1918 గెజిటు (శాస ననివేదిక)లో మరికొన్ని వివరాలు ఉన్నాయి.[9] ఈ శాసనంలో వరదప్పనాయకుడు తన పూర్వులు మణినాగరపురం నుండి వలసవచ్చారని చెప్పాడు. అలహాబాదు దగ్గర మణిఖ్‌పూరే ఈ మణినాగపుర మని చరిత్రకారులు గుర్తించారు.[10]

చెంజినాయకరాజులకేకాక సవరంవారనే మరొక వీరకుటుంబానికి కూడా మణినాగపురంతో సంబంధం కనబడుతోంది. క్రీ.శ. 1650 ప్రాంతాలలో సవరం చిననారాయణ అనే ఉత్తమకవి కువలయాశ్వ చరిత్ర అనే జాతి వార్తా చమత్కారమయమైన ప్రబంధాన్ని వ్రాసి తన పెంపుడు తండ్రి పెదనారాయణకు అంకితం ఇచ్చాడు. షష్ఠ్యంతాలలో ఇలా ప్రశంసించాడు :

మణినాగనగర కాంతున - కణుమధ్యాజన మనోజయంతునకు గుభ్ర
తద్గణ గణిత రామణీయక మణిఘృణి ఫణితాతిమంజిమ నిశాంతునకున్

[కువలయాశ్వ చరిత్ర, 1-63]

---

7. ARE 860 of 1917
8. చంపూరామాయణం, ఋగ్వేదకవి వెంకటాచలపతి - పీఠిక, పుట - 3.
9. G. O. No. 99 D: 29-8-1916
10. A History of Gingee P-78

ఈ పద్యంలోని మణినాగనగరప్రశస్తిని గుర్తించి సవరం చిననారాయణ కూడా చెంజిరాజ్యకుటుంబానికి చెందినవాడై ఉంటాడని నేలటూరు వెంకటరమ ణయ్యగారు సమన్వయం చేశారు.[11] చిననారాయణ తన కావ్యంలో తనతో కలుపుకొని ఏడుతరాల వంశవృక్షాన్ని యిచ్చాడు. తన ముత్తాత తిప్ప రాజుగారు హిందూఖాన్ అనే తురక సర్దారుతో యుద్ధం చేసి జయించి నట్టు చెప్పాడు. (1-32, 33) తిప్ప రాజుగారి కుమారుడు తిమ్మయ్యకూడా చాలా యుద్ధాలలో మహమ్మదీయసైన్యాలను జయించాడు (1-39 నుండి 41). తన తాతముత్తాతల శౌర్యాలను కీర్తించాడేగాని వాళ్లు ఏ దుర్గాల వద్ద యుద్ధాలు చేశారో చిననారాయణ చెప్పలేదు.

కువలయాశ్వ చరిత్రలో కీర్తించిన వంశావళిలో కనబడదుగాని సవరం చిన్నప్పనాయకుడనే ఒక మహావీరుడు క్రీ.శ. 1563 నుండి రాయసామ్రాజ్యపు కొలువులో ఉన్నాడు. పెనుగొండ పెద్దకోటకు ప్రతి పిల్లకోట వాకిళ్లు బురుజులు అగడ్తలు మొదలైనవి కట్టించాడు. 1568లో అదిల్షా దండెత్తినప్పుడు సవరం చిన్న ప్పనాయకుడే ఎదిరించి జయించాడు. మళ్లీ క్రీ.శ. 1576లో ఆలీ అదిల్‌షా పెను గొండపై దాడి చేశాడు. అప్పుడు శ్రీరంగదేవరాయలు సిరిసంపద లన్నింటినీ తరలించుకొని చంద్రగిరికి వెళ్లిపోతూ పెనుగొండ రక్షణభారాన్ని సవరం చిన్నప్పపై పెట్టాడు. శకవర్షాలు 1499 ధాతసంవత్సర మార్గశిర బహుళపాద్యమినాడు సవరం చిన్నప్ప అదిల్‌షాను జయించినట్టు ఒక శాసనంవల్ల తెలుస్తూంది.[12] ఇది క్రీ.శ. 21-12-1576 కి సరిపోతుంది.

ఈ సవరం చిన్నప్పనాయకుడికీ, ఈ కువలయాశ్వచరిత్రలోని సవరంవారికీ ఏమిటిసంబంధమో తెలియదు. ఇంతటి మహావీరుని గురించి చిననారాయణ ఎందుకుచెప్పలేదో బోధపడదు. కువలయాశ్వచరిత్రలోనూ మెకంజీ కైఫీయతులలోని సవిస్తారచరిత్రలోనూ కనబడకపోయినా ఎన్. ఎమ్. ఎడ్వర్డ్సుగారు ప్రకటించిన చెంజినాయకరాజుల జాబితాలో క్రీ.శ. 1536 నుండి ఒక చెన్నమనాయకుడు కనబడుతున్నాడు. పెనుగొండదుర్గాన్ని రక్షించిన చెన్నప్పనాయకుడే ఈ చెంజిచెన్నప్ప అనిగుర్తించడానికి భావిపరిశోధన చాలా అవసరం. చెంజివారిమణినాగపురసంబంధం సవరంవారికిసంక్రమించ డానికి ఇదొక అవకాశం అయి ఉండవచ్చు. ఇంకా ఇతర కారణాలు ఉన్నాయేమో పరిశీలించాలి.

సవరం చిననారాయణ తన తాత తిమ్మరాజుగారు ఎందరో యవనులకు

---

11. దక్షిణాంధ్ర సాహిత్యం, పుట - 9
12. దక్షిణ భారతశాసన సంపుటి, భా 7. నంబరు 563

వీరస్వర్గం కల్గించినట్టు వ్రాశాడు. స్వర్గానికెళ్లినా సవితిపోరు తప్పవచ్చుగాని తురకపోరు తప్పదు. తిమ్మరాజుగారి 'చిలికిదేదమ్మి దారి బలిమి దెగటారి' తురకలు స్వర్గానికివెళ్లి దేవవేశ్యలను బాధించారట. మంజుఘోషను మోచేత్తో కొట్టారు. ఘృతాచిని దేశీయపుతిట్లు తిట్టారు. తిలోత్తమ ముచ్చెవాట్లు పడింది. ఊర్వశిచౌకువేట్లు పడింది. స్వర్గం తారుమారైంది. అమర నాయకునిపై కాక పాదుషాపై ఆశ పల్లవించింది. రుద్రవీణలబదులు రబాబులు మారు మ్రోగాయి. అబ్జహితుని వివిధనామాలు మాటుమణిగి కర్తారుశబ్దమే రూఢికెక్కింది. యవనుల దారుణాలగురించి చెప్పుకుంటూ మగ్గంలో కండెలాగా నారదుడు తిరుగుతాడట. చిననారాయణ ఇలా రసకల్పన చేశారు.

నికరంబు పోసులకు మ్రొక్కు మనుచు దే
        వేంద్రనందను బట్టి యాడ్చిరనుచు
జేష్టలుమాని దేశీయముల్ వినిపించు
        మంచు దుంబురు సడ్డగించి రనుచు
సారాయికొసెర గంజాపొడుల్ దెమ్మంచు
        నంగడుల్ వడి గొల్లలాడి రనుచు
లాయంబులో బనుల్ గావింప రమ్మంచు
        హరిణితో గడునెగ్గులాడి రనుచు
దిమ్మనృపహతయవను లొందించులూటి
నమరపురి జేరవెరచు దిశాధిపతుల
కెరుగ జేయంగ నచ్చటి కిచ్చటికిని
నారదుం డాసుగ్రోనిచందమున దిరుగు   [కువల - 1-41]

స్వర్గంమాట సత్యం కాకపోయినా క్రీ.శ. 1600 ప్రాంతాలలో తెలుగు దుర్గాలలో పరసేనల జులుం యీ పద్యాలవల్ల తెలుస్తాయి. సవరం తిమ్మరాజు గారు ఏ తురకసర్దారులను జయించాడో తెలిస్తే మరికొంత స్పష్టంగా వీళ్ల చరిత్రను చెప్పుకొనేవాళ్లం. ఈ తిమ్మరాజుగారికి అరుగురు భార్యలు, ఎనమండుగురు కొడుకులు. వీళ్ళలో రెండో భార్య మూర్తిమాంబ కుమారుడే పెదనారాయణ. ఇతడు కర్నాటకాధీశ్వరదయాసాంద్రుడు. క్రీ.శ. 1630-42 దాకా రాయసింహాసనాన్ని అధిష్ఠించిన మూడవ వెంకటపతిరాయలకు విశ్వాసపాత్రుడు. అతనికరుణవల్ల చాలా పలుకుబడి సంపాదించాడు. ఏవో యుద్ధాలలో పాల్గొని 'పయిఖందు ఖాన సప్తాంగహరణ' డనే బిరుదు పొందాడు (1-16). ఇతని ప్రాభవాన్ని చిననారాయణ ఇలా వర్ణించాడు:

తనమాట కాంచికాతంజాపురీమధురాధినాధులకు నెయ్యంబు నెరుప
దనచీటి గోలకొండనరేంద్రముఖధరాధవపద్మబంధు లాదల దలంప
దన కీర్తి మట్ల నంతనృపాల ముఖ్య గోత్రామ రేంద్రులు గొనియాడికొనగ
దన దానగుణము గోదావరీతీరభూనిర్జరేశ్వరులు వర్ణించుకొనగ
వెలయు వేదండగండ నిర్గళ దనర్గ-ళ మదధారాధునీ నాధకుముదబంధు
కార్య కృద్దిండిమారావధుర్యసైన్య-దతడు ప్రభుమాత్రుడే నారనాధినేత.

[కువల 1-60]

ఈ పద్యంలో కంచి, తంజావూరు, మధుర, గోల్కొండ, సిద్దవటం, గోదావరీ ప్రాంతాలు పేర్కొన్నా ఆ నాటి ముఖ్యరాజ్యాలలో ఒకటైన చెంజిని చిన నారాయణ పేర్కొనలేదు. అందుచేత పెదనారాయణ పాలించిన ప్రదేశం తుండీర మండలంలోని భాగమేమో అని అనుమానించవచ్చు. క్రీ.శ. 1630 దాకా చెంజినాయకరాజులు రాయసింహాసనాన్ని ఎదిరిస్తూ వచ్చినా వీరవెంకటపతి రాయల కాలంలోనే చెంజి అత్యంతవిశ్వాసంగా కర్ణాటక చక్రవర్తికి సహాయం చేసింది. వీరవెంకటపతిరాయల కరుణకు పాత్రమైన చెంజి రాజ్యం చక్రవర్తికి మరీ ఆత్మీయంగా మారడం చూసి మధుర తంజావూరు నాయకరాజులే కన్ను కుట్టుకున్నారు. మిత్రభేదం పెట్టడానికి కుట్ర పన్నారు. [13]

పరులు అసూయచెందేటంత పలుకుబడితో చెంజిగానీ, సవరంవారు గాని క్రీ.శ. 1635 నుండి 1642 దాకా వెలుగువెలిగారు. బహుశా ఆ మధ్య కాలంలోనే చిననారాయణ కువలయాశ్వచరిత్రను రచించి పెదనారాయణకు అంకితం ఇచ్చాడు. పెదనారాయణకు పిల్లలు లేరు. అతనికి శ్రీరంగరాజు, కృష్ణంరాజు అనే ఇద్దరు సవతి అన్నగార్లు ఉన్నారు. రంగరాజుగారి ఏడుగురు కుమారులలో చిననారాయణ ఒకడు. కృష్ణంరాజుగారి నలుగురు కొడుకులలో మూడవవాడు వెంకటపతి. ఈ ఇద్దరినీ పెదనారాయణ పెంచుకొన్నాడు. తండ్రి తరువాతనే, తండ్రితోపాటో వెంకటపతి రాజ్యం చేశాడు. ఇతణ్ణి తంజావూరు విజయరాఘవుడు ఓడించాడు. ఈ విజయాన్ని అతని ఆశ్రితులు కీర్తించారు.

వీరుడౌ సవరము వెంకటపతిని - పారదోలించి నీపనువులచేత
బట్టిన సీమలో బందనల్లూరు - కట్టించితివి ఘటికామాత్రముననె.

[రఘునాథనాయకాభ్యుదయం, 1-182 నుండి]

---

13. Further sources of Vijayanagar History, Pp 340-341.

మరీ దక్షిణాన తెంకాసి - కుర్తాలంవద్ద ఒక పందనల్లూరు ఉంది. ఇది విజయరాఘవుని అన్నగారు ఏలుకొన్న గ్రామం.[14] ఈ పందనల్లూరులోనే సవరం వెంకటపతి ఓడిపోయాడని చరిత్రకారులు భావిస్తున్నారు.[15] అయితే చెంజికీ, సవరంవారికీ ఏదైనా సంబంధం ఉందనుకొంటే తుండీరమండలం వాలాజాపేటలోని పాండ్యనల్లూరే ఈ పందనల్లూరని భావించవచ్చును. పెంపుడుతండ్రీ, సోదరుడూ ఎన్నో యుద్ధాలలో పాల్గొన్నా చిననారాయణ మాత్రం కలమే గాని కత్తి పట్టుకొన్నట్టు కనబడదు. ఎప్పుడూ భారతం, భాగవతం మొదలైన గ్రంధాలు వినడంలోనే కాలం గడిపాడు. తన గద్యలో 'సంతత భారతభాగవతాదిశ్రవణానంద' అనే విశేషణం వాడు కొన్నాడు.

చిననారాయణ సరసకవితావైభవుడు. జాతివార్తాకవి. జనామోద సంధాయకుడు. ఏ కావ్యంలోనైనా కొన్నిచోట్ల శబ్దనిగుంభనాలు, కొన్నిచోట్ల యుక్తి క్రియా గౌరవాలు, మరికొన్ని పట్లలో అవసరమైన రసప్రకరాలు కనిపిస్తేనే అది అహ్లాదమవుతుందని అతనికి తెలుసు. ఆంధ్రప్రబంధహేలా నిధులైన కవిత్రయం వారినీ, శ్రీనాధనాచనసోములను అతడు క్షుణ్ణంగా చదువుకొని కవితారహస్యాలు తెలుసుకొన్నాడు. బహువిధకధావిచిత్రమైన కువలయాశ్వ చరిత్ర అనే కావ్యాన్ని సరసజనసేవ్యంగా వ్రాయాలని సంకల్పించుకొన్నాడు.

నిజంగా ఈ కావ్యంలో కథావైచిత్రి కనబడుతుంది. ఇది సరసజన సేవ్యమనే చెప్పాలి. చిననారాయణ తీసుకున్న కథ చాలా పాతదే. మార్కండేయ పురాణంలో మదాలసకథ వుంది. అమె కువలయాశ్వుని ప్రేమించి పెళ్లిచేసుకొని వియోగం పొంది మళ్లా కలుసుకొంది. ఈ కథను మారన తన మార్కండేయపురాణంలో సుమారు 200 గద్య పద్యాలలో చెప్పాడు (2:254-3:100 దాకా). అయన చెప్పిన కథ టూకీగా ఇది:

పూర్వం శత్రుజిత్తు అనే రాజు ఉన్నాడు. అతనికి ఋతధ్వజుడనే కుమారుడున్నాడు. ఆ రాకుమారుడు మిత్రులతో వివిధవిహారాలు చేస్తూ ఉండేవాడు. అతనితో నేస్తం కట్టాలని నాగలోకంలోని వాళ్లుకూడా ఉవ్విళ్లూరేవారు నాగలోకాన్ని అశ్వతరుడనే రాజు పాలించేవాడు. అతని కొడుకులు మారువేషం వేసుకొని ఋతధ్వజుని స్నేహం చేసి హాయిగా ఉంటూ ఉండేవారు. పగలు భూలోకంలో గడపి రాత్రి నాగలోకానికి వచ్చేవారు. ఒకసారి కొడుకులు ఇంట్లో కనబడకపోయేసరికి అశ్వతరునికి సందేహం కల్గింది. "ఏమిరా

14. Nayaks of Tanjore by Vriddha Giresam, p 127.

15. రఘునాథనాయకాభ్యుదయం, వెలటూరివారి ఇంగ్లీషు పీఠిక, పుట 32.

అబ్బాయిలూ, రోజల్లా ఎక్కడ గడుపుతున్నారు" అని అడిగాడు. "ఋతధ్వజునితో విహరిస్తున్నా" మని చెప్పి, వాళ్ళు అతణ్ణి కీర్తించారు. అతడు ఉపకారపరుడు, స్నేహ బాంధవుడు, గుణశాలి అని కొడుకులు చెప్పగానే అశ్వతరుడు ఆనందించాడు. 'అటువంటి స్నేహితునికి మీరేం ప్రత్యుపకారం చేశా"రని అడిగాడు.

నిజానికి ఋతధ్వజుడు చాలా కష్టాలలో ఉన్నాడు. అయితే అతణ్ణి ఆదుకొనేవాళ్లెవరూ లేరు. ఆ త్రిమూర్తులు తప్పించి అతని కష్టాన్ని పోగొట్టలేరు. ఈ విషయం తన కుమారులు చెప్పగానే అశ్వతరుడు బాధపడ్డాడు. "మీ స్నేహితునికి వచ్చిన ఆపద ఏమిటో చెప్పండి" అన్నాడు. కొడుకులు చెప్పారుః

శత్రుజిత్తు మహారాజు వద్దకు ఒక అపురూపమైన గుర్రాన్ని వెంట పెట్టుకుని గాలవు డనే ముని వచ్చాడు. తన ఆశ్రమంలో ఒక రాక్షసుడు నానాగొడవా పెడుతున్నాడని మొరపెట్టాడు. ఆ రాక్షసుడు నిజరూపంతో రాడు. సింహంలాగ, పెద్దపులిలాగ ఆకారం ధరించి వస్తాడు. వాణ్ణి ఎవరు సంహరిస్తారా అని ముని దుఃఖపడుతూ ఉంటే ఆకాశంనుంచి ఒక గుర్రం దిగివచ్చింది. ఆకాశవాణి ఆదేశాన్ని ఇచ్చింది. "ఈ గుర్రాన్ని తీసుకువెళ్లి శత్రుజిత్తు కుమారుడు ఋతధ్వజునికి సమర్పించు. అతడు దీన్ని ఎక్కి ఆ రాక్షసుణ్ణి సంహరిస్తాడు" అని గగనవాణి పల్కింది. ఆ గుర్రం పేరు కువలయాశ్వం అని చెప్పింది. గాలవుడు దాన్ని శత్రుజిత్తుకు ఇచ్చాడు. రాజు తన కొడుక్కి ఇచ్చాడు. కువలయం అనే గుర్రాన్ని అధిరోహించడంవల్ల ఋతధ్వజునికి కువలయాశ్వు డనే పేరు వచ్చింది.

గుర్రం ఎక్కి కువలయాశ్వుడు మునితో ఆశ్రమానికి వెళ్లాడు. రాక్షసు డొక ఉగ్రవరాహరూపం దాల్చాడు. వాడిని కువలయాశ్వుడు వెంటతరిమాడు. ఆ వరాహం పాతాళంలోకి వెళ్లింది. కువలయాశ్వుడు కూడా పాతాళంలోకి వెళ్ళాడు. వరాహం కన బడలేదుగాని వయ్యారిని చూశాడు. ఆమె రసాతల దేవతో, రసమయశ్రీయో అని కువల యాశ్వుడు అనుకున్నాడు. అతడు మారుడో, జయంతుడో అని ఆమె అనుకొంది. వచ్చినవాడికి హృదయం ఇచ్చేసి ముచ్చటగా మూర్ఛపోయింది. అప్పుడు కుండల అనే చెలికత్తె సేదతేర్చింది. 'ఈ జవ్వని ఎవ్వరు? ఏమిటి ఈ అమ్మాయికథ? అని కువలయాశ్వుడు అడిగాడు. కుండల ఇలా చెప్పింది ?

విశ్వావసు డనే గంధర్వరాజు ఉన్నాడు. అతనికి మదాలస అనే కుమార్తె ఉంది. ఆమె ఒకనాడు తోటలో విహరిస్తున్నప్పుడు పాతాళకేతు డనే రాక్షసుడు మరులుకొని మాయాబలంతో ఎత్తుకు పోయాడు. పొత్తు కోరాడు. పాతాళంలో పెట్టాడు. మదాలస మరణించా లని అనుకొంది. అయితే ఈ రాక్షసుని చంపినవాడే ఆమెకు భర్త అవుతాడనే సంగతి తెలుసుకొని ఆ ప్రయత్నాలు మానుకుంది. కుండల విద్యావంతుని కూతురు. పుష్కరశాలి భార్య, అతణ్ణి ఎవడో రాక్షసుడు చంపేశాడు. భర్తతో పాటు పుణ్యలోకాలకు పోతున్నప్పుడు సూకరరూపంలో నున్న పాతాళకేతుణ్ణి రాజకుమారుడు వెంటతరమడం

ఆకాశంలోంచి చూసింది. పాతాళందాకా అనుసరించింది. మదాలసకథను చెప్పాక కుండల 'అయ్యా, మీరెవరు? ' అని అడిగింది. అతడు చెప్పాడు. 'బాబూ, ఈ మదాలసను మీరు పెళ్లిచేసుకోండి. దీని పెళ్లి అయిపోతే నేను పోయి తపస్సు చేసుకొని చనిపోయిన భర్తను పొందాలి.' అని కుండల చెప్పింది. సమ్మతించి కువలయాశ్వుడు మదాలసను పెళ్ళి చేసుకున్నాడు. కుండల తపస్సుకు కూర్చుంది. దివ్యగతికి వెళ్లింది.

మదాలసను గుర్రంమీద ఎక్కించుకుని కువలయాశ్వుడు వెళ్లి పోయాడు. పాతాళకేతుడు తెచ్చిన పిల్లను ఎవరో మానవుడు తీసుకుపోతున్నా డని రాక్షసులలో కలకలం రేగింది. పాతాళకేతువు సేనలతో అడ్డగించాడు. కువలయాశ్వుడు అందర్నీ సంహరించాడు. పెళ్లి కూతురితో రాజధానికి వెళ్లాడు. తండ్రి సంతోషించాడు. దంపతులు సుఖంగా ఉన్నారు. అయితే దానికి అంతరాయం కల్గింది.

కువలయాశ్వుడు గుర్రా న్నెక్కి రోజూ కొన్నిగంటలు భూప్రదక్షణం చేసి శాంతిభద్రతలు కాపాడేవాడు. ఒకనాడత డలా సంచరిస్తుండగా ఒక మాయాముని ఎదురుపడ్డాడు. వాడు పాతాళకేతుని తమ్ముడు; తాళకేతుడు. అన్నచావుకు ప్రతీకారం చేయాలని నిశ్చయించాడు. కువలయాశ్వుని చూసి 'అయ్యా, నేను యాగం చేసుకొంటాను. దక్షిణగా మీ మెడలో ఉన్న కంఠహారం ఇవ్వండి' అన్నాడు. కువలయాశ్వుడు ఇచ్చాడు. 'ఇప్పుడే స్నానం చేసివస్తాను, నా ఆశ్రమాన్ని అంతదాకా కాపాడుతూ ఉండండి' అని పురమాయించి కంఠహారాన్ని పట్టుకొని పాతాళకేతుడు వెళ్లాడు.

ఇక్కడ నదిలో మునిగి, మదాలసదగ్గర తేలాడు. ' నీభర్త మరణించాడు. అతనికి కొందరు శూద్రమునులు అగ్ని సంస్కారం చేశారు. ఇదిగో అతని కంఠహారం' అని తాళకేతువు చూపించాడు. ఆ వార్తవినగానే మదాలస గుండెపగిలింది. మరణించింది. కొడుకూ, కోడలూ ఇద్దరూ మరణించారని రాజదంపతులు వైరాగ్యం పొందారు.

పగ తీర్చుకొని తాళకేతుడు తన దొంగ ఆశ్రమం వద్దకు వచ్చాడు. అంతదాకా కువలయాశ్వుడు అక్కడే ఉన్నాడు. 'అయ్యా, చూడు, నువ్వు కదలకుండా వుండడం వల్ల నాకోరిక తీరింది. ఇంక వేం చేయ్యి' అని రాక్షసుడు వీడ్కోలు చెప్పాడు. ఇంటికి వచ్చిన కువలయాశ్వుడు బావురుమన్నాడు. 'నా మరణవార్త, వినగానే భార్య ప్రాణాలువిడిచింది. ఆమె మృతిచెందిన వార్త తెలిసి ఇంకా జీవిస్తున్నాను. నా గుండె ఎంత కఠినమైనది? అని అతడు వాపోయాడు, భార్యకు అంత్యక్రియలు చేశాడు. ప్రాణముండగా రెండోపెళ్లి చేసుకో నని శపథం చేశాడు.

తమ మిత్రునికి ఇంత కష్ట మొచ్చిందని ఈ కథనంతా నాగకుమారులు తమ తండ్రికి చెప్పారు. "అతని ఈడువాళ్లం మేము పొందే సుఖాలు అతనికి లేవు. ఈ కష్టం మరపించడానికి కువలయాశ్వునితో పొద్దుపుచ్చుతున్నాం" అని వివరించారు. అశ్వతరుని

గుండె కరిగింది. ఎలాగైనా మదాలసను తెచ్చి కువలయాశ్వునికి ఇవ్వాలని అనుకున్నాడు. సరస్వతీదేవిని ప్రార్థించి గాన ప్రావీణ్యం పొందాడు. ఆపాటతో శివుణ్ణి మెప్పించాడు. కావలసిన వరం కోరుకోమన్నప్పుడు మదాలస తన కుమార్తెగా ప్రభవించాలని అర్థించాడు. శివుడు వరమిచ్చాడు. పుత్రిక జనించింది.

తరువాత కొన్నాళ్ళకు అశ్వతరుడు కొడుకులని పిలిచి 'మీ స్నేహితుణ్ణి తీసుకురండి' అన్నాడు. వాళ్ళువెళ్ళి కువలయాశ్వుని తీసుకువచ్చారు. అశ్వతరుడు ఆ అతిథ్యంయిచ్చి 'అయ్యా, నీ కేం కావాలి?' అన్నాడు. 'మీ దయవల్ల నా కేం కొరత!' అన్నాడు కువలయాశ్వుడు 'నీ మదాలసను నీకిచ్చి వివాహం చేస్తాను' అన్నాడు అశ్వతరుడు. "చచ్చిన వాళ్లని మళ్ళీ తేగలవా! మాయ కాదుకదా" అని కువలయాశ్వుడు ఆశ్చర్యపోయాడు. 'పోనీ లేండి. మాయారూపంలో ఉన్నా నా మదాలసను చూస్తే చాలు' అన్నాడు. అశ్వతరుడు ఆమెను చూపించి మళ్ళీ ఎలా పుట్టిందో వివరించాడు కువలయాశ్వమదాలసల వివాహం చేశాడు.

ఇదీ మార్కండేయపురాణంలో మారన చెప్పిన కథ. ఈ ఇతివృత్తాన్నే తీసుకుని మార్పులుచేసి చిననారాయణ చాలా రసవంతంగా రచించాడు. మూలంలో నున్న శత్రుజిత్తు మహారాజు సంగతేం చిననారాయణ చెప్పలేదు. పూర్వం సాకేతపురం వుండేదని చెప్పాడు. దానిని ఇరవై పద్యాలలో వర్ణించాడు (1-69 నుండి 1-88 దాకా). నగరాన్ని పెళ్ళిపందిరితో సరిపోల్చి, కళ్యాణమని ఎత్తుగడలోనే చెప్పాడు (1-70). ఆ సాకేతనగరాన్ని ఋతధ్వజుడు పాలిస్తున్నాడని ప్రకటించి అయిదు పద్యాలలో అతణ్ణి వర్ణించాడు. ఆ తరువాత వేసవి వచ్చిందని చెప్పి దాన్ని 11 పద్యాలలో వర్ణించాడు. దాంతో మొదటి అశ్వాసం అయిపోయింది.

రెండో అశ్వాసంలో ఋతధ్వజుడు కొలువు సింగారమై సభలోకి వచ్చాడు. అతని వద్దకు గాలవుడు కువలయాశ్వాన్ని తీసుకొనివచ్చి పాతాళకేతుని అక్రమాలు చెప్తాడు. అంతకుముందా రాక్షసుడు చాలా వినయ విధేయతలతో ఉండేవాడట. ఉన్నట్టుండి ప్రాణగొడ్డమయ్యాడు. వాడిలో వచ్చిన మార్పుని గాలవుడు ఇలా చెప్పాడు:

పొడగన్న సాష్టాంగముగ వ్రాలి చనువాడె ఎదురుగా రారంచుబదరసాగె
బిలిచి పెట్టిన పన్యభిక్ష గైకొనువాడె కోరిపెట్ట రటంచు గొణగసాగె
నిలుచుండి చంక చేతులు కట్టుకొనువాడె కొలువరారేమంచు గెలయసాగె
వినయంబుతో చేరి పని ఏమి యనువాడె యరయ కర్ణాదిడ్డులను వసాగె
దన వచోదోషము క్షమింపు డనువాడె, యేమనిన లేని వాతప్పులెంచసాగె
వినుము మహికాంత కొండంత పనికి నైన–బలుకు లేటికి గిల్లాకు వనువసాగె.

[కువల 2-24]

ఇలా ఏకుమేకై కూర్చున్న పాతాళకేతుడు ఒకసారి ఆశ్రమంలో నానాగొడవా చేశాడు. ఒక అడవిలేడికి పొద్దులవేళ. మునికన్యలంతా ఆ ముచ్చటలో ఉన్న ప్పుడు రాక్షసుడు పేరంటాలి రూపంలో ప్రవేశించి సింహంలాగ మారిపోయాడు. అంతా గగ్గోలుపడ్డారు. వాణ్ణి శపిద్దామా అని గాలవుడు అనుకొన్నాడట. అయినా 'కుమ్మరి కొక్క యేడునుం గుదియ కొక్కపెట్టు' అన్నట్టు ఎన్నో ఏళ్లు కష్టపడి సంపాదించిన తపశ్శక్తులు వాడిమీద వృధా చేయడం ఎందుకనుకున్నాడు. అప్పుడు ఆకాశంనుండి గుర్రం వచ్చింది. ఆశరీరవాణి సలహా యిచ్చింది. గాలవుడు గుర్రాన్ని ఋతధ్వజునికి యిచ్చాడు. అతడు కువలయాశ్వుడు అయ్యాడు.

అతడు గుర్రమెక్కి ఆశ్రమానికి వెళ్లాడు. ఇతర మునులకు నమస్కరించాడు. వాళ్ళు ఇలా అన్నారు :

అయ్యయొ మాకు దండమిడినంత ఫలంబు నరేంద్ర యీ
దయ్యముతోడి జాగరము దాటగజేసి సుఖమ్ము లిమ్ము లే
వయ్య కొమాళ్ళ తండ్రి వయి యాశ్రితరక్షణ దుష్టశిక్షణా
క్షయ్య దయా పరాక్రమ విశాలుడవైమనుమయ్య యిమ్మహిన్ [కువల 2-78]

రాజు ముందు వెళ్లాక సైన్యం తరువాత వచ్చింది. ఆశ్రమందగ్గిర విడిసింది. కువలయాశ్వుడు డేరిజవేయించి గుడారాలు ఎత్తించాడు (2-84). ఈ దండు ఎలా విడిసినదీ చిననారాయణ చాలా వివరంగా 33 గద్యపద్యాలలో వర్ణిం చాడు (2-84 నుండి 116 దాకా). తరువాత దానవసేనవర్ణన. తెల్లవారింది. జానకితాళ్ళు, తుపాకులు, ఫిరంగులు మొదలైనవాటితో యుద్ధం జరిగింది. ఇది చూస్తున్న శౌనకుడు, విశ్వామిత్రుడు మొదలైన మునులు తమలో తాము పందాలు వేసుకొన్నారు. ఈ యుద్ధం ముగియకముందే ఆశ్వాసం ముగిసింది.

మూడో ఆశ్వాసంలో రాజు ముత్తిక వేయించాడు. దానవుని కోట లగ్గలు పట్టించాడు. తుపాకిగుళ్ళు కురిపించి రాక్షసులను గెలిచి రాజు కోటలోనికి ప్రవేశించాడు. మేడలు మిద్దెలు గుళ్ళు గృహాంగణాలు చూసుకొంటూ వెడుతూ ఉంటే ఒక చోట ఇద్దరాడువారి మాటలు వినిపించాయి. తన గురించే మాట్లాడుకొనే ఆ ఆడవాళ్ళు మదాలసా, ఆమె చెలికత్తె కుండల. ఇంతకుముందే ఎప్పుడో ఋతుధ్వజుడు వేటకు వెళ్ళినప్పుడు చూసి మదాలస మరులుకొందట. అతడు మాత్రం చూడలేదు. ప్రేమించిన క్షణంనుంచి ఆమె విరహంలో మునిగిపోయింది. అతణ్ణి పెళ్ళాడగలనా అని తలపోస్తున్న మదాలసను పాతాళకేతుడు ఎత్తుకువచ్చాడు. వాణ్ణి ఋతధ్వజుడు ఓడిస్తున్నాడు, ఇంక వస్తాడని కుండల చెప్తుంది.

రాజు ఆ మందిరంలో ప్రవేశించాడు, 'మీ రెవరు?' అని అడిగాడు. కుండల కథ చెప్పింది. కథేం ఖర్మ? కావ్యమే చెప్పింది. 3-65 నుండి 4-43 దాకా 144 గద్య పద్యాల్లో వనవిహారం, ప్రియదర్శనం,విరహం,ఉపాలంభనలు, రాక్ష సుడు ఎత్తుకుపోవడం వగైరాలన్నీచెప్పింది. మదాలసను పెళ్ళిచేసుకోమని అర్థించింది. మదాలసతోపాటుకుండలనుకూడాతీసుకొని తనరాజ్యానికి వెళ్ళాడు.

పాతాళకేతుడు మరణించిన సంగతి అతని తమ్ముడు తాళకేతునికి విచిత్రంగా తెలిసింది. వాడు ఇంద్రుని వద్దకు ఒక రాయబారిని పంపాడు. దేవవేశ్యలలో తారారంభలు మంచి హుషారైనవాళ్ళు. వాళ్ళను తనకు అప్పచెప్పమని శ్రీముఖం పంపాడు. వెళ్ళిన రాయబారికి దేవసభలో ప్రవేశం కలుగలేదు. వాడు పడ్డ పాట్లు ఇన్నీ అన్నీ కావు.

> దొర కావ్యులై కార్యసరణి తెల్పెడి కవీశ్వరులకు లంచపంచంబు లొసగి
> సమ్ముఖమ్మున మండిచనుదెంచు వల్రాయసమువారి కాశపాశలు ఘటించి
> బోనవెచ్చము గొంచుబోవు శచీదేవిదాదులకును బరిధానమిచ్చి
> పిలువ నేతెంచు వేగులవారి వెంటనే యరుగు నియోగుల ననుసరించి
> కివిసి వాకిటవా రడ్డగించుకతన-నేను వచ్చిన మాట దేవేంద్రుతోడ
> దెలుపుమని యెంత వేడిన దెలుపరైరి-విని వినమి చేసెనో గాని వేల్పురేడు
>
> [కువల 4-61]

చివరకు శుక్రాచార్యుని సహాయంవల్ల దేవేంద్రునివద్దకు వెళ్ళిన ఆ రాయబారి తన దొరగారి కోరికను చెప్పాడు. దేవేంద్రుడు నవ్వాడు. వాడి అయ్యగారి అన్న చచ్చి వాళ్ళ దగ్గరకు చేరుకున్నాడని చెప్పాడు. రాయబారి తెచ్చిన ఈ వార్త విని తాళకేతు ఆగ్రహించాడు. మదాలసకోసం అన్నగారు వెళ్ళడం వాడికి తెలుసు. ఆ యువతిమూలంగానే పాతాళకేతు మరణించాడు కనుక ఆమెకు హాని చెయ్యా లనుకొన్నాడు. మాయా మునివేషంతో కువలయాశ్వుని వద్దకు వెళ్ళి తన యాగం రక్షించమన్నాడు. గుర్రం మీద వాణ్ణి కూడా ఎక్కించుకొని రాజు కదిలాడు. అది పౌరకాంతలు చూశారు. "అయ్యో,నిన్న గాలవునితో వెళ్ళాడు. కొత్తపెళ్ళికొడుకైనా ముద్దూ ముచ్చటా లేకుండా మౌని వెంట వెడుతున్నాడే" అని నొచ్చుకున్నారు.

> దొర నయ్యెడ నవి కోరుదు-రరయగ జను లెవ్వరైన నాపెను వెడదల్
> పరికింపరు దొరతనపున్-సరవుల్ మరి కత్తిమీది సాములు సుమ్మీ[కువల.4-82]

రాజరికం అంటే రసికునిలాగా భోగించడం కాదని తెలియజేసే ఇంకో పద్యం చిననారాయణ రచించాడు. మంత్రులకు మర్మకర్మాలు ఎరిగించడం, ఈతిబాధలు

లేకుండా చూడడం మొదలైన రాచకార్యాలలో శ్రద్ధ చూపాలి గాని 'మనసువచ్చిన మిటారి కూడి తమిమీర సయ్యాటలాడి కొనుచు నడువ గూడునె మేదినీ నాయకులకు' అని పౌరకాంతలచేత అనిపించాడు (4-83).

మాయామునితో కువలయాశ్వుడు వెళ్ళాడు. మోసపోయి మణిహారం ఇచ్చాడు. కుండలతో పాటు మదాలసను మాయావిమానం ఎక్కించుకొని తాళకేతుడు ఎగరేసుకు పోయాడు. వారిని బంధించి బలవంతులను కాపు పెట్టాడు. తిరిగి వచ్చిన కువలయాశ్వుడు 'అక్కట యెందు బోయెనొ యొయారపుసంచుల ముద్దు గుమ్మ' అనుకున్నాడు. ఆ నడలు, ఆ మెరుంగు తొడలు, ఆ కడగంటన చూచు సోయగాలు' అని తలచుకున్నాడు.

> కైజా చేసిన బొండుమల్లె విరిబల్లిందాజగాజోదుశ
> జీజాదం దల వాంచి బోటి చెరగుం జే గట్టిగా జుట్టి ను
> న్గాజుం గంబము చాటున న్నిలిచి క్రేగంట న్ననుం జూచు నం
> భోజాతాక్షిని సెజ్జకుం దిగుచు నేర్పుల్గల్గునే మదటన్? [కువల. 4-99]

రాచకార్యాలు మానేసి చింతాక్రాంతు డయ్యాడు. అతని స్నేహితులు నాగకుమారు లీదురవస్థచూచి తమ తండ్రితో చెప్పారు. తనయుల స్నేహాలాం ఛనవిధానము లెంచి ఉపకారం చేయడానికి అశ్వతరుడు కైలాసానికి వెళ్ళాడు. పార్వతితో పరమేశ్వరుడు చదరంగం ఆడుతున్నాడు. గొప్ప పాటగాడు వచ్చాడని ఆడుతున్న ఆట అలా ఉంచారు.

> మంచిది నగటుపై నిదె మంత్రికావ-లున్నదీ చదరంగ మిట్లుండనిమ్ము
> వెనుక నాడుదమని సతివనజనయన-యభిముఖంబుగ గూర్చున్న యవసరమున
> [కువల 4-108]

అశ్వతరుని పాట విని పార్వతి మెచ్చుకొంది. అడిగినవరం ఇవ్వ బోయింది. అయితే సవతి మీద ఉండే అసూయకొద్దీ గంగ అడ్డుపడింది. పరమేశ్వరుడు తుని తగవులాగ సర్దిపెట్టాడు. మదాలస ముందు విడుదల పొందుతుందని, తరువాత కు. .లకు విమోచనం లభిస్తుందని చెప్పాడు. మూలంలో కుండలను అసలు రాజ్యా .కి తీసుకురావడంగాని, ఆమెను తాళకేతుడు తీసుకుపోవడంగాని లేవు. ఆమెనుకూడా అనంతరకథలో చేర్చడంవల్ల చిననారాయణ ఈ మార్పు చేశాడు. కుండల ఆలస్యంగా రాడాని కొక కారణం కల్పించి, వచ్చే విధానాని కొక ప్లాటు సృష్టించాడు.

స్వర్గంలో తార అనే దేవవేశ్య ఉంది. ఆమె అందాన్ని జయంతుడు గుత్తకు పుచ్చుకొన్నాడు. తాడుకట్టినవాని చందాన ఏలుతున్నాడు. ఆమె నలకూబరునిపై మరులుకొంది. చాటుగా చీట్లు వ్రాసి మాటుగా రప్పించు కొంది. నారదుడు ఈ రహస్యాన్ని వెల్లడిచేశాడు. తారకోసం నలకూబరుడూ, జయంతుడూ కాట్లాడుకొన్నారు. అయితే చివరలో ఇద్దరూ తాళకేతును సంహరించి కుండలను రక్షించారు. ఈ కథ అనవసరం అయినా హాయిగా 114 గద్యపద్యాలలో (4:176-5:76 దాకా) చిననారాయణ కథనం చేశాడు. ఇది పూర్తిగా నాయకరాజుల యుగంలోని రాజకుమారులు భోగవుసానుల కోసం పెట్టుకొనే జగడాలను చిత్రిస్తుంది. అడుగడుగునా ఆ వాతావరణం కనబడుతుంది. ప్రతి పద్యంలోనూ వాస్తవికత తాండవిస్తుంది.

ఈ ఘట్టంలోనే కాదు-కువలయాశ్వచరిత్రలో ఎక్కడ చూసినా కవికి ఉన్న అసమానవస్తు పరిశీలనా శక్తి గోచరిస్తుంది. గొల్లసివాలు, దమ్మురాజు కతలు, కోడిపందాలు, కొల్లారుబళ్ళు, పరంగిపీటలు, నమ్మికకమ్మలు, త్రోవ బత్యాలు ఇలాంటివెన్నో కనబడతాయి. ప్రతిపద్యంలోను జాతీయత సజీవంగా కనబడుతుంది. ఇది తెలుగువాడే తప్ప యింకొకడు వ్రాయలేడన్నంత చక్కగా దేశ్యాలు ఇందులో గుబాళిస్తాయి. నాచనసోముని తరువాత అంత విరివిగా సామెతలు, జాతీయాలు గుప్పించే కవి చిననారాయణే అని చెప్పాలి. అతడు వాడిన నానుడులు, పలుకుబళ్ళు కొన్ని చూడండి.

గుడిసెకై జిల్లేడుకొట్టడం (1-27) అనుక్రోవిచందం (1-41) కరువుకు తోడు ఆవవంట (1-101) ఇందు రమ్మన్నచో ఇల్లెల్లగొనుట (2-23, 5-44) కుమ్మరి కొక యేడు గుదియకొక పెట్టు (2-37) పారెడు ఏళ్ళకు కాళ్ళు చాచడం (2-38) పిలవని పేరంటం (3-85) అడుగులకు మడుగు లొత్తడం (3-86) గుండెలో గాలం (4-27) మూరుకాళ్ళ ముసలి (4-28) తడిపాతతో గొంతుకోయడం (4-30) తేనెవూసిన కత్తి (4-30) కత్తిమీద సాములు (4-82) శిగవట్లు (5-87) గురువులకు బొమ్మపెట్టడం (5-45).

నాచనసోముని నవీనగుణాలిలా జాతీయాలు వాడడంలోనే కాక ఇతరత్రా కూడా స్ఫుటంగా కనబడతాయి. సోముని ఉత్తరహరివంశంలో అనాటి తురక దాడులు, ముట్టడులు కొల్లలు కనబడినట్టే చిననారాయణ కావ్యంలో కనబడ తాయి. పురాణగాథను కథనంచేస్తూన్నా తుపాకులు,ఫిరంగులువంటి అయుధా లు, రబాబులవంటి వాద్యాలు ఉపయోగిస్తాడు. 'పారసీలిపిని జొప్పడ భగవద్గీత లెన్నిక వ్రాసిన చిన్నిపలక'లు కూడా మనకు చూపిస్తాడు (2-88) చిననారాయణ ఇర వయ్యోశతాబ్దంలో జీవించి ఉంటే కువలయాశ్వచరిత్రలో యాటంబాబులు, టేపురికార్డర్లు సోఫా-కమ్-బెడ్లు వాడగల్గినంత వర్తమానకవి.

అతని శైలికి, లాలిత్యానికి వస్తు పరిశీలనాశక్తికి ఎంత ముగ్ధులమైనా పాత్రపోషణలో శ్రద్ధతీసుకొననందుకు నెచ్చుకోక తప్పదు. నేటి సాహితీ పరులు చిననారాయణను చాలా శ్లాఘిస్తారు. "కథాసంవిధానమును కొలికి పూసవలె నమ ర్చుటయందును చిననారాయణ నాయకుడు. పింగళిసూరనకు సాటి రాగలడు. పాత్రసంభాషణములు మంచినీళ్ళ ప్రాయముగా జలజల ప్రవహించు సెలయేళ్ళ వలె పరిగెత్తును. పింగళిసూరన తరువాత నింత మధుర కవి మరియొకడు లేడు" అని ఆచార్య ఖండవల్లి లక్ష్మీరంజనంగారు చెప్పారు.[16]

నాకుమాత్రం చిననారాయణలో కొద్దిగా పింగళి సూరపరాజుగారు, ముద్దుగా నాచనసోముడు కనబడుతున్నారు. 'మార్కండేయపురాణంలో మారన చెప్పినతీరు చూశాక చిననారాయణ కథనం వింటే మనస్సు చివుక్కు మంటుంది. మూలంలోలాగు నాగకుమారులు అశ్వతరునికి కథ చెప్పిన క్రమంలోనే కథ వ్రాస్తే ఎంతో ఔచిత్యం ఉండేది. మారన్న కథనక్రమమే శిల్పదృష్ట్యా మెరుగనిపిస్తుంది. అందులో బిగువు కనబడుతుంది. అశ్వతరుడు కైలాసానికి వెళ్లడానికి తగినంత కారణం తొలినుంచీ మారన చెప్పిన కథలో మారుమ్రోగుతూ ఉంటుంది. మారనకథలో కువలయాశ్వుడు భార్యావియోగానికి ఉదాత్తంగా శోకిస్తాడు. చిననారాయణకథలో విప్రలంభ శృంగారవు పైపొరలే అతికినట్లు ఉంటుంది. మారనకథలో భార్యతోపాటు తాను మరణిం చనందుకు, గట్టిగా ఏడవలేనందుకు కువలయాశ్వుడు ధార్మిక కారణాలు తలపోసుకుంటూ తపిస్తాడు. చిననారాయణ చిత్రించిన కువలయాశ్వుడు కామాతురుని లాగే కనబడతాడు. సాధారణప్రబంధనాయకుల స్థాయిని మించడు. చిననారాయణ మారనకథను చదివాడు. ఆ పోలిక పద్యాలు కొన్ని వ్రాశాడు. నాగకుమారులు కువలయాశ్వుణ్ని తమ లోకానికి ఆహ్వానించే ఘట్టంలో మారన ఈ పద్యం వ్రాశాడు.

> శ్రీయుత నీవు ప్రియమ్మున-మా యింటికి రాగవలయు నావుడు మాయిల్
> మీయిల్లని వేరడ మిటు-సేయుదురే యది సఖిత్వశీలము తెరగే
>
> [మార్కండేయపురాణం, 3-60]

ఈ సన్నివేశంలో చిననారాయణ చెప్పినది చూడండి: 'మానాన్న నీ గుణాలు విన్నాడు. నిన్ను చూడాలనుకొని బయలుదేరాడు. మేము ఆపాము. నిన్ను తీసు కువస్తామన్నాము'. అని నాగకుమారులు అంటే కువలయాశ్వుడిలా బదులు చెప్పాడు.

---

16. ఆంధ్ర సాహిత్య చరిత్ర సంగ్రహం, పుట 163

మాయురె తా రావలెనా - యాయెడ కే నరుగుదెంతు నాయిల్లనగా
నీయిల్లనగా వేరా-వేయగ రావిట్టులైన ఖువిసఖ్యంబుల్ [కువ 4-126]

ఇలాంటి పద్యాలలో కాక కధన(క్రమంలో మారన్నను అనుసరిస్తే కువలయాశ్వచరి(త్ర ఇంతకు పదింతలు రాణించేది. ఈ కావ్యం ఆం(ధసాహితికి సవరమే గాని నిజవేణి కాదు అని ఎవరైనా అనవచ్చు. అయితేనేం? నైలానుసవరంలాగా చాలా మెత్తన !!

21.గణపవరపు వెంకటకవి

కవిత్వాన్ని మన పూర్వులు నాలుగు రకాలుగా విభజించారు. ఆశు, చిత్ర, మధుర, విస్తర కవిత లని ఆచతుర్విధానాలకు పేర్లుపెట్టారు. క్రీ.శ. 1285 ప్రాంతాలలో తెలుగు చోడుల ఆస్థానంలో ఉన్న పెద్దయామాత్యుడు ఆశు, చిత్ర కవిత్వాలలో అద్యుడు. ఆనాటి నుంచి మన తెలుగు కవులు తమ చతుర్విధ కవితా ప్రావీణ్యాన్ని అప్పుడప్పుడు అక్కడక్కడ చూపిస్తూనే వస్తున్నారు. కాని నోరు విప్పితే చిత్రకవిత్వం చెప్పడానికి ప్రయత్నించేవాళ్ళు అరుదు. అడుగడుగనా విలక్షణంగా రచనచేస్తూ పాండిత్యప్రాగల్భ్యాన్ని ప్రదర్శిస్తూ చిత్ర కవిత్వశిఖరాగంపై తిష్ఠవేసుకొని కూర్చున్న వ్యక్తి ఒకడే ఒకడు మన సాహిత్యంలో కనిపిస్తాడు. అతని పేరు గణపవరపు వెంకటకవి.

ఆయన వ్రాసిన అపూర్వ గ్రంథాలలో ఒకదానిపేరు 'ప్రబంధరాజ వేంకటేశ్వర విజయవిలాసం' అందులో అయన ప్రయత్నించని చిత్రకవితా ప్రక్రియ లేనేలేదని చెప్పాలి. అనులోమ విలోమాలు, అచల జిహ్వాలు, పాదగోపనాలు, పద్యభ్రమకాలు, సర్వత్రియమకాలు, రకరకాల బంధాలు, పద్యాలలో పద్యాలు, ఒకటేమిటి, ఎన్నివిధాలుగా ఫీట్లు చెయ్యాలో అన్నీ చేశాడు. ఈనాడు కొంతమంది కలవారి ఇళ్ళలో సీసాలలో చొప్పించిన స్టీమర్ల బొమ్మలను అలంకారప్రాయంగా చూస్తాం. గణపవరపు వెంకటకవి తన సీసాలలో చొప్పించే వింతలకు అంతే లేదు. సీసపద్యంలో ద్విపదలు, మత్త కోకిలలు, కందాలు, మత్తేభాలు ఇలాగ ఎన్నో ఇరికించగలడు. వాస్తవానికి అతడు ఒకే ఒక గర్భకవిత్వమున్న సీసపద్యం లోనే ఇరవైబంధాలలో ఇమిడే కందాన్ని వ్రాశాడు. ఇటువంటి పద్యం మన సాహిత్యంలో 'నభూతో నభవిష్యతి'. ఇది చిత్రకవిత్వాలాపనలో అతితార స్థాయి. పరాకాష్ఠ.

ఇంతటి ఉద్దండ పాండిత్యప్రకర్ష గల ఈయన కాటేపల్లి అనే గ్రామానికి దగ్గరలో ఉన్న గణపవరంలో పుట్టాడు. ఈ ఊరు ఎక్కడుందో సరిగ్గా చెప్పలేం. కాచేపల్లినే పొరపాటున లేఖకులు కాటేపల్లి అని వ్రాసుకొని ఉంటారు. గుంటూరుజిల్లా నరసారావుపేట తాలూకాలో కామేపల్లి, గణపవరాలు ఉన్నాయి. కవి బహుశా అక్కడివాడే కావచ్చును.

ఇతని బాల్యంలోనే ఈ కుటుంబంవారు తుండీర మండలం లోని శ్రీపెరుంబూదూరు ప్రాంతాలకు వచ్చారు. వెంకటకవి ఆ గ్రామంలోని యతిరాజాచార్యుల వారి దగ్గర విద్యలు నేర్చుకొన్నాడు. చిన్నప్పటినుంచి కవిత్వం చెప్పడం మొదలుపెట్టాడు పన్నెండో ఏటనే తారావళులు వ్రాశాడు. మునిముని మీసాలు మొలచేటప్పుడు యమకశతకం రచించాడు. ఇరవయ్యో ఏటనే శృంగార మంజరి రచించాడు. పాతికసంవత్సరాల వయస్సు రాగానే కృష్ణమల్లకథను చతుర్భద్రిగా చెప్పాడు. బాలరామాయణాన్ని ద్విపదగా చెప్పాడు.[1] తరువాత సర్వలక్షణశిరోమణి అనే గొప్ప లక్షణగ్రంథాన్ని తలపెట్టాడు ఇందులో పది ఉల్లాసాలు ఉన్నాయి. కొన్ని మాత్రమే నేడు లభించాయి. వాటి వివరాలు ఇవి:

వరుస	ఉల్లాసం	రచయిత	వివరణ
1.	ప్రథమోల్లాసం	గణయతి ప్రాసలక్షణ సీసమాలిక.	అముద్రితం
2.	ద్వితీయోల్లాసం	వేంకటేశాంధ్రం-నిఘంటువు (అమరానికి బదులు చెప్పాడు 120 పద్యాలు).	ముద్రితం
3.	తృతీయోల్లాసం	ఆంధ్రకౌముది (వ్యాకరణం)-వేయి చరణాల సీసమాలిక.	ముద్రితం
4.	చతుర్థోల్లాసం	షట్ప్రత్యయాల విస్తారసరణి, ఇర్వదారు ఛందముల వచనం అనే రెండు ప్రకరణాలిందులో ఉంటాయి.	అముద్రితం
5.	పంచమోల్లాసం	నిఖిల రేఫఱకార నిర్ణయ పద్ధతి.	అసమగ్రం అముద్రితం
6.	ఆరునుంచి తొమ్మిది ఉల్లాసాలు	వీటిలో ఎందులో ఏది ఉంటుందో తెలియదు గాని కవితా లక్షణం, నాయికా నాయక లక్షణాలు, కావ్య లక్షణం, రస ప్రకరణం, కావ్యదోష ప్రకరణం అనేవి ఉంటాయి.	అలభ్యం
7.	దశమోల్లాసం	ద్విరూపకోశం.	అలభ్యం

భాషలో మొట్టమొదటి నిఘంటువు. రెండుతరాల క్రిందటిదాకా తెలుగు వాళ్ళ ప్రాథమికవిద్య అమరకోశం వల్లవేయడంతో ప్రారంభమయేది. సంస్కృతంలోని అమరంలాగే తెలుగులో కూడా ఒక నిఘంటువు అవసరం అని గుర్తించి గణపవరపు వెంకటకవి దానిని వ్రాశాడు. వేంకటేశ్వరునికి అంకితం ఇచ్చాడు. కనుక దీనికి 'వెంకటేశాంధ్రం' అని పేరుపెట్టారు.

1. ప్రబంధరాజ వేంకటేశ్వర విజయవిలాసంలోని 26వ పద్యంలో ఈ వివరాలు ఉన్నాయి.

అమరసింహసమానమై యతులనకల
కవులు బొగడంగ లోకోపకారముగను
క్షితి నాంధ్ర నిఘంటువుగా జేసినాడ
నంకితంబుగ నీ పేర వెంకటేశ! [వెంక -3]

ఈ లోకోపరపు నిఘంటువులోని అచ్చతెలుగుపేర్లు గమ్మత్తుగా ఉంటాయి. 'ఏనుమొగముల సాహేబు' అంటే శివుడు. 'నలుమోముపాదుషా' అంటే బ్రహ్మ. గరుత్మంతుడికి గరుటామంతుడనే పర్యాయపదం ఉంది ఈ వెంకటేశాంధ్రాన్ని అనుసరించే పైడిపాటి లక్ష్మణకవి తన ఆంధ్రనామ సంగ్రహాన్ని రచించాడు. ఇదే నేడు ప్రచారంలో ఉంది. తెలుగులో ఉన్న పద్య నిఘంటువులకు గణపవరపు వెంకటకవి ఒరవడి పెట్టాడని ఈ పట్టిక చూస్తే తెలుస్తుంది.

వరుస	కాలం	పేరు	కర్త
1.	క్రీ.శ.1650	వేంకటేశాంధ్రం	గణపవరపు వేంకటకవి
2.	క్రీ.శ.1650	అకారాది దేశియాంధ్ర నిఘంటువు	"
3.	క్రీ.శ.1700	ఆంధ్రనామ సంగ్రహం	పైడిపాటి ఏకామ్ర మంత్రిగారి లక్ష్మణకవి
4.	క్రీ.శ.1700	ఆంధ్రరత్నాకరం	పైడిపాటి అమర్తయ్య గారి లక్ష్మణకవి
5.	క్రీ.శ.1750	ఆంధ్రనామశేషం	అడిదం సూరకవి
6.	"	సాంబ నిఘంటువు	కస్తూరి రంగకవి
7.	క్రీ.శ.1769	ఆంధ్రభాషార్ణవం	నుదురుపాటి వేంకటకవి
8.	క్రీ.శ.1800 తర్వాత	ఆంధ్ర పదాకరం	పూసపాటి వీరపరాజు
9.		ప్రెగడపువారి కందలు	
10.		చౌడప్ప సీసాలు	
11.		నానార్థ నిఘంటువు	(D 1379 కర్తపేరు తెలియదు)
12.		నానార్థసార సంగ్రహం (అసమగ్రం)	లక్ష్మణకవి (D1382)

తెలుగు లోని మొట్టమొదటి పద్య నిఘంటువు వ్రాయడమేకాక అకారాదిగా కూడా ఒక దేశీయ నిఘంటువును కూడా గణపవరపు వెంకటకవి రచించ్చి నట్టు తెలుస్తూంది.[2] మనభాషలోని పద్యనిఘంటువుల పట్టికలో చౌడప్పసీసాలు అనేవి ముప్పయి

2. సూర్య రాయాంధ్ర నిఘంటువు పీఠికలో జయంతి రామయ్య గారు చెప్పారు.

ఉన్నాయి.[3] వీటిని సుప్రసిద్ధుడైన కవి చౌడప్పే రచించిఉంటే ఈ ముప్పయి సీసాలే తెలుగులోని మొదటి నిఘంటురచనా ప్రయత్నమని చెప్పాలి. ఈ సీసాలకు పీఠికగా ముందు కందపద్యం ఒకటి వుంది.

కప్పుమెయిరేని పేరిట
ముప్పది సీసంబు లాంధ్రమున జెప్పెను చౌ
డప్పయ పేకబ్బంబున
తప్పెంచకు డార్యులార తగనుతిచేతున్ (R 863)

ఈ ముప్పయి సీసాలలో చాలావాటికి 'సూరిజనకల్ప వరదండశుక తల్ప!' 'డంబు కరివేల్ప - పిట్టసిడంబుదాల్ప' అనే మకుటం ఉంటే ఐదవ పద్యంలో 'డంబు కరివేల్ప హొన్నచ్చరంబు దాల్ప' అనే మకుటం కనబడతుంది. 'బంగరుజరీ జెడంగు మబుంగు దాల్ప' అనే మకుటం 10వ పద్యంలో కనపడుతుంది. ఈ మకుటంవల్ల కవి బహుశా ఈ కవి వైదర్భ అప్పయ్యగారి కాలంలోవాడే, అతనికి అర్వాచీనుడో అని చెప్పాలి. క్రీ.శ.1710 ప్రాంతాలో కాకర్లపూడి పాయకరావుగారి పాలనలో విశాఖజిల్లా ఉపమాక గ్రామంలో వైదర్భ అప్పయ్య ఉండేవాడు. ఆయన 'భళిర కరివేల్ప పసిడిదువ్వలుపదాల్ప' అనే మకుటంతో గునుగుసీసాల శతకం వ్రాశాడు. ఈ చౌడప్ప సీసాలలోని మకుటానికి, వైదర్భ అప్పయ్య మకుటానికి పోలికలు ఉన్నాయి. అందుచేత గణపవరపు వేంకటకవే మన భాషలోని తొలి నిఘంటువు రచయిత అని ప్రస్తుతానికి చెప్పుకోవచ్చు.

అమరంలాంటి నిఘంటువును వెంకటకవి వ్రాశాక ఆంధ్రకౌముది అనే వ్యాకరణం రచించాడు. మన భాషలోని తొలివ్యాకరణం వ్రాసినవాడు మూలఘటిక కేతన. ఆయన తన గ్రంథంలో ఇలా అన్నాడు:

సంస్కృత ప్రాకృతాదిలక్షణము జెప్పి
తెనుగునకు లక్షణము జెప్పకునికి యెల్ల
గవిజనంబుల నేరమి గాదు నన్ను -
ధన్యు గావింపదలచిన తలపుగాని. (ఆంధ్రభాషాభూషణం -7)

సరిగ్గా ఇదే సంగతి ఇలాగే గణపవరపు వెంకటకవి కూడ తన ఆంధ్రకౌముది మొదట చెప్పాడు:

శ్రీకరమ్ముగాను సంస్కృతమునకును
ప్రాకృతమునకు గల లక్షణము జెప్పి

3. మద్రాసు ప్రాచ్యలిఖిత గ్రంథాలయంవారి బులెటిన్ 3 వ సంపుటి2 వ సంచికలో వీటిని నిడుదవోలు సుందరేశ్వరరావు గారు పరిష్కరించి ప్రకటించారు.

తెనుగున నావిధమ్మున లక్షణము చేర
రాకున్కి యదియు నేరంబు గాదు
తొల్లిటి సుకవుల కెల్లను నను ధన్యు
గావించు తలపించె కాని యనుచు.

అని కేతనలాగే వెంకటకవికూడా భావించడం గమనించతగ్గది. ఈ ఆంధ్రకౌముది 'ఇప్పుడు కవులకు రానున్న కవులకెల్ల నుపకారముగ' వ్రాశాడు. ఇది వెయ్యి చరణాల సీసమాలిక. ఇందులో 'తొల్లి ఘనులు చెప్పిన ప్రయోగాలు' కూడా ఇచ్చాడు. అప్పకవిలాగ విపులంగా ఇవ్వలేదుగాని వెంకటకవి ఉదహరించిన గ్రంథాలు ప్రథమశ్రేణివే. అతడు వాడిన గ్రంథాలు ఇవి.

1. తిక్కనగారి భారతభాగం
2. పెద్దనగారి మనుచరిత్ర
3. కవుల షష్ఠం.
4. భట్టుమూర్తి హరిశ్చంద్రనలోపాఖ్యానం
5. పినవీరయ్యగారి శాకుంతలం.
6. భాస్కరరామాయణ యుద్ధకాండ
7. సూరపరాజుగారి రాఘవపాండవీయం.
8. చంద్రమౌళి వ్రాసిన హరిశ్చంద్ర కథ.

ఇలా కొద్దిపాటి పూర్వకవిప్రయోగాలను ఇస్తూ వ్యాకరణం రచించిన గణపవరపు వెంకటకవి తను చెప్పిన లక్షణాలనే ఈ గ్రంథంలో పాటించలేదు. 'గ్రామాలు, అణాలు, పురాణాలు, దేశాలు, శాస్త్రాలు, వేదాలు' అనే మాటలు గ్రామ్యాలని చెప్పాడు వాటిని 'త్రెగడునెడ నగవుతరి' మాత్రమే వాడాలన్నాడు. అయుతే ఈ లక్షణగ్రంథంలోనే 'ఇంక వస్తువునుడి పొంకమూ శబ్దాలపేరులు చెప్తాను' అనే చోట గ్రామ్యప్రయోగం చేశాడు. శిష్టులు నిత్యం వాడే మాటలు కొన్ని గ్రామ్యాలని వెలివేయడంవల్ల వచ్చే బాధలు ఇన్నీ అన్నీ కావు. అర్థంలేని మడికట్టుకొన్న లాక్షణికులే ఇలాగమైలపడతారు. ఆంధ్రకౌముదిలోనే కాక ఇతరగ్రంథాలలోకూడా వేంకటకవి చిత్తమొచ్చిన ప్రయోగాలు విచ్చలవిడిగా చేశాడు. అన్య దేశ్యాలను సంకోచించకుండా వాడు కొన్నాడు. అతని దృష్టిలో అన్యదేశ్యాలంటూ వేరే భాషావిభాగం లేదు. వాడుకలో ఉండే ఇతరభాషాపదాలు దేశ్యాలకిందే లెక్క. గుంటూరుసీమనుంచి పాండ్యమండలందాకా సంచరించి అన్నిప్రాంతాల పలుకుబళ్ళూ వాడుకొన్నాడు

గణపవరపు వెంకటకవి సత్కారాలు పొందిన రాజసభలు చాలా ఉన్నాయి. తాను ఆంధ్రకవితాసామ్రాజ్య ధురంధరుణ్ణని చెప్పుకొన్నాడు కర్ణాట, తుండీర, చోళ, పాండ్య

మండలాల ప్రభువులు తనను సత్కరించి మత్తసింధురసైంధవాలు, అందోళికలు, ఇళ్ళు, వాకిళ్ళు ఇచ్చారట. ఇతణ్ని సన్మానించిన కర్ణాటప్రభువు క్రీ.శ.1630 నుండి 1642 దాకా పాలించిన మూడవ వెంకటపతిరాయలు కావచ్చును. కర్ణాటంనుండి వెంకటపతి తుండీరమండలానికి వెళ్లాడు. అంటే చెంజురాజ్యమన్నమాట. క్రీ.శ.1649 దాకా చెంజికోటను వరదప్ప నాయకుడు పాలించేవాడు. ఆయనపై వెంకటకవి ఏమైనా పద్యాలు చెప్పాడుకాబోలు. కనీసం ఒక గ్రంథమైనా చెప్పి ఉంటాడు. చెంజినుండి తంజావూరు వెళ్లి విజయరాఘవుని సభలో మన్ననలు పొంది చివరకు వెంకటకవి మధురలో స్థిరపడ్డాడు.

క్రీ.శ.1659 నుండి 1682 దాకా మధురరాజ్యాన్ని చొక్కనాథనాయకుడు పాలించేవాడు. అతనికి ముద్దు అళగిరి అనే సవతితమ్ముడు ఉండేవాడు. అతడు కలియుగగోపాలుడు అని పేరు మోశాడు. మంచి విలాసపురుషుడు. సాహిత్యలోలుడు. అతడు వెంకటకవిని పోషించాడు. ముద్దళగిరిని మెప్పించడానికి వెంకటకవి విద్యావతీదండకం అనే ఒక రచన చేశాడు. ఇది బమ్మెరపోతరాజుగారి భోగినీదండకంలాంటిది. సర్వజ్ఞసింగభూపాలుడు దారంట పోతున్నప్పుడు భోగిని అనేవేశ్య అతణ్ని చూసి మోహించింది. అతణ్ని కూర్చమని తల్లిని కోరుకొంది. తల్లి మొదట అది సాధ్యం కాదంది. చివరకు సాధించింది. ఇది పోతరాజుగారి భోగినీదండకంలోని ఇతివృత్తం. సరిగ్గా ఇలాడే విద్యావతీదండకంకూడా ఉంటుంది చూడండి.

ఒకనాడు 'చౌవంచవుదూవు సాహేబురాచిల్కపైనెక్కుమేటెక్కుజక్కిన్' ముద్దళగిరి గుర్రంపై ఎక్కి ఊళ్లోషికారు వెళ్లారు. 'ముద్దళ్గరిక్షోణిపాలుండు సౌజన్యశీలుండు వాహ్యాళిగా వచ్చు నవ్వేళతత్పూరవారాంగనాకోటి వీక్షింపనా స్త్రీలలో రూపరేఖావయశ్శీలచే మించుగన్పించు బల్మించు విద్యావతీభామ చౌవంచవన్నెన్ దువాళింపుచున్' అతణ్ణి చూసింది. మరులుకొంది. తల్లిని చూసి తన కోర్కె చెప్పింది. 'ఉపొద్దు ముద్దళ్గరిస్వామితో నిన్నునే గూర్పగా జాలనే' అని వేశ్యమాత చెప్పింది. సాధారణవిటులను ఎలా ఆకర్షించాలో, ఎలా దేచుకోవాలో వివరించింది. పెద్దకుండలకు ఎసరుపెట్టక ఉన్నదానితో తృప్తి పడమంది. విద్యావతి వినలేదు. "నాతోడ యమ్మ ప్రసంగించవస్తే పొసంగీనటే సొంపెసంగీనటే?" అని చెప్పింది. భీష్మించుకొని కూర్చుంది. వేశ్యమాత చివరకు ముద్దళగిరిని చూసి పడిపడి దండాలు పెట్టింది. నమస్కారానికి పర్యాయపదాలయిన జోహరు, చేమోడ్పు, టెంకణాలు, చేమ్రొక్కు,సలాము మొదలైన మాటలను కవి విరివిగా వాడాడు. వేశ్యమాత చేసిన వర్ణన, చెప్పిన తీరు విన్నాక కవీంద్రాళి పారిజాతుడైన ముద్దళగిరి పల్లకిపంపించి విద్యావతిని పిలిపించి 'ఆత్మీయమౌ నాట్యస్థలి పాత్రలందెల్లసన్మానపాత్రంబుగా చేశాడు 'మన్మథాభోగ సామ్రాజ్యభోగమ్ములం' తేలించాడు.

ఈ దండకాన్ని గణపవరపు వెంకటకవి పుష్పకోదండకం అన్నాడు. ఇది చాలా

కాలం మరుగుపడి మొన్నమొన్ననే వెలుగు చూసింది.[4] దీనిని ప్రకటించడంవల్ల గణపవరపు వెంకటకవికాలం ఇదమిత్థంగా నిర్ణయించడానికి వీలయింది. ముద్దళగిరి క్రీ.శ. 1673 లో తంజావూరును పాలించాడు. ఈ విద్యావతీదండకం అంతకు ముందు వ్రాసినదే అవుతుంది. ఈదండకాన్ని వ్రాసినందుకు ముద్దళగిరి వెంకటకవి ఒకనాడు నిత్యకృత్యాలు తీర్చుకొని బహువిధభోజనామూల్య జాంబూనదాంబరసార గంధసారరుచిర విచికిలఘనసారతాంబూల ప్రియకామినీసంగీతగోష్ఠి సుమశయ్యాష్ట భోగాభోగ సంగతుడై 'హంసతూలికాతల్పంమీద వేకువ తేకువ సుఖసుప్తిలో ఉన్నప్పుడు తిరుపతిలోని బాలవెంకటేశ్వరుడు కలలో ప్రత్యక్షమయ్యాడు. ప్రబంధరాజ వేంకటేశ్వరవిజయవిలాసాన్ని అంకితం ఇమ్మని కోరాడు.

ఇదొక అపూర్వగ్రంథం. అప్పటిదాకా ఎన్నో లక్షణగ్రంథాలను మన వాళ్ళు వ్రాశారు. అందులో పద్దెనిమిది వెంకటకవి చదువుకున్నాడు. వాటిలో చెప్పిన లక్షణాలన్నింటికీ ఇది లక్ష్యగ్రంథంగా ఉండాలని ఆశించాడు. ఆయన దగ్గర ఇరవైనాలుగు నిఘంటువులున్నాయి. అందులోని పదాలకు ఆస్పదంగా తన కావ్యం ఉండాలనుకొన్నాడు. అరవైరకాల యతిభేదాలు తనకు తెలుసు. అన్నింటినీ చూపించాలనుకొన్నాడు. రకరకాల చిత్రకవితలు అతనికి వచ్చు. అయిదిరవయిలు అంతకుముందే ఒక కావ్యంలో జొప్పించాడు. దాని పేరు 'కల్పిత కల్పలత'. దాని సంగతి ఇలా చెప్పకొన్నాడు:

జగతిన్ వృత్తచతుష్టయ-మగణిత మతిచిత్రకవిత లైదిరువదులొ
ప్పగ మెప్పుగనం దగురూ-ఢిగ గల్పితగల్పలత ఘటించిన ప్రోడన్.

పూర్వం కల్పిత కల్పలతలో చూపించిన చిత్రకవితలన్నీ ఈ కావ్యంలో కూడా చేయదలిచాడు. ఇందులో ప్రౌఢికి ప్రౌఢి, తేటకు తేట ఉండాలనుకొన్నాడు. ఇది సనాతనవిద్వత్కవుల రచనావిధానాలకు ఘంటాపథం అన్నాడు. "ఇదానీంతన సత్కవినికాయమ్మునకు, సహాయమ్మును భవితవ్యకవికలాపంబున కాచార్యరూపంబును, నిఖిలభాషా విశేషంబుల కున్మేషణంబును, మూఢజాతులకు బోధహేతువును, ప్రౌఢతతికి సమ్మతియును, సర్వజననికరమ్ము కాశ్చర్యాకరమ్మును, బహువిధంబులీ కవితా చమత్కృతికివసతి" అయేటట్లు ఈ కావ్యం నిర్మించదలిచాడు. గ్రంథంలో ఇన్ని ఉన్నా కథ లేకపోతే లాభంలేదు. అందుచేత చాలా చిన్నకథ ఒకటి ఎన్నుకొన్నాడు.

తిరుపతి వెంకటేశ్వరుడు ఒకనాడు వేటకు వెళ్ళాడు. ఆయన కేలిడేగ వెళ్లి ఆకాశరాజుగారి అంతఃపురంలో వాలింది. రాజకుమార్తె నాంచారుదేవి అక్కడ ఉంది. డేగకోసం వెళ్ళిన స్వామివారు ఆమెను చూశారు. ఆమె సంగతి తెలుసుకోమని మంత్రిని పంపారు. అతడు తెలుసుకొని వచ్చి ఆమెను నఖశిఖ పర్యంతం వర్ణించాడు. ఈమెను

4. 1948లో మద్రాసుప్రాచ్యలిఖిత గ్రంథాలయంవారు ప్రచురించారు. Bulletin of Govt. Oriental Mss. Library, Madras Vol. I No. I Pq 89-142

వివాహం చేసుకోవాలని స్వామివారు సంబరపడ్డారు. మంత్రిని పెళ్ళిమాటలకు పంపారు. ఆకాశరాజు వెంటనే పెళ్ళిచేశాడు. కూతుర్ని కాపురానికి పంపించాడు. దారిలో నాగదత్తుడనే దొంగ అడ్డగించాడు. యుద్ధం జరిగింది. దొంగల ముఠా స్వామిపుష్కరిణిలో పడి సారూప్యం పొందారు. అష్టదిక్పాలకులు స్వామివారిని స్తుతించారు.

ఈ చిన్న కథను గణపవరపు వెంకటకవి 882 పద్యాలలో చెప్పాడు. వాటిని ఆశ్వాసాలుగా విభజించలేదు. నాగదత్తోపాఖ్యానాన్ని చాలా విపులంగా 150 పైచిలుకు పద్యాలలో చెప్పాడు. అయితే ఈ కథ తెనాలి రామకృష్ణుని నిగమశర్మోపాఖ్యానానికీ, కందుకూరి రుద్రకవి నిరంకుశోపాఖ్యానానికీ పచ్చి అనుసరణ. నాగదత్తుడు చక్కని సత్కర్ముల యింట పుట్టాడు పెరిగి పెద్దవాడు కాగానే తల్లిదండ్రులు పెళ్లిచేశారు; గాని అతడు కాపురం చేయ లేదు. విటవిద్యకు బిరుదు వేశాడు. జూదంలో ఆరితేరాడు. ఒక వెలయాలిని వలచాడు. ఆ సానిపాపకు కూడా అతడంటే మక్కువ. నాగదత్తుణ్ణి తప్ప మరో విటుణ్ణి చూడడం మానేసింది ఇది వేశ్యమాతకు దుర్భరమైంది కూతురికి హితోపదేశం చేసింది. నాగదత్తుడు ఉన్న డబ్బంతా వెచ్చించి ఇంటికి వెళ్ళాడు. బంధువులందరూ చీదరించుకున్నారు. తల్లి మాత్రం మొగసారనున్న కొడుకును వగచాలకు లోపలకు తీసుకు వచ్చింది.

ఇంటియిల్లాలిచే తలయంట జేసి మజ్జనము భోజనంబునమర్చి పిదప
విడియ మొసంగి సాత్వికజాడనున్న కొడుకు తల దువ్వుచును తల్లి నుడివెనిట్లు.

అని అచ్చంగా నిగమశర్మ అక్కగారి కో చెల్లెలిని సృష్టించాడు గణపవరపు వెంకటకవి ఇరవైవఅయిదు పద్యాలలో తల్లి ఆవేదన వ్రాశాడు.

అన్నా నిన్ గని యెత్తి పెంచి యుపవీతాన్వీతు గావించియా
కన్నెన్ బెండ్లి యొనర్చి మీరిరువురున్ గారాము చేనొప్పగా
కన్నుల్ జల్లగ జూతునంచు మది గాంక్షల్ మీర చే నుండగా
జిన్నంబుచ్చితి విన్ని నాళ్లనను దుశ్శీలుండవై పుత్రకా. (ప్రబంధ. 702)

ఆతల్లి ఎంత మొత్తుకున్నా వాడు ఉలకలేదు; పలకలేదు. ఆమె ఇలా ఏడ్చింది:

ఏమి వల్కవు నేను బిల్వ దయలేదేనీకు నా యయ్య, ని
న్నేమంటిన్ సుకుమార, నాయెదను తప్పేది కుమారాగ్రణీ,
నామీదన్ జల మేలరా తనయ, నన్ మన్నించరా పెన్నిధీ,
నీముద్దుల్ గన నోచినా గదర తండ్రీ, నీతిపారంగతా. (ప్రబంధ. 705)

నాగదత్తుడు ఒకనాడు నీతిపారంగతుడే. తల్లి ఇలాగ శోకించాక కరిగినట్టు కనబడ్డాడు. మారినట్టు నటించాడు. 'వానిపై మమత యెంతో గాని పైనున్న సొమ్ము' అ

తల్లి కోడలి కిచ్చింది. దాన్ని కాస్తా నాగదత్తుడు తస్కరించి సానిపాపకు పెట్టాడు. ఆ సొమ్ము చెల్లిపోయాక వేరే దారి లేక దొంగగా మారాడు. గణపవరపు వెంకటకవి ఈ కథలో పూర్వులను అనుసరించిన సంగతి స్పష్టంగా కనబడుతూనే ఉంది. ఈ కావ్యం లోని 26 పద్యాలు స్పష్టంగా రామరాజభూషణుని నరసభూపాలీయంలోని పద్యాలకు అనుకరణలని పూండ్ల రామకృష్ణయ్యగారు నిరూపించారు.[5] పూర్వులనే కాక తననే తాను అనుకరించుకొన్నాడు. విద్యావతీ దండకంలో వేశ్యమాతచేసే ఉపదేశంలోని భావాలను మళ్ళి ఇక్కడ వాడాడు. వెలయాలి వలపు చెప్పుడు విద్య బిరుదులాంటిదట. మాష్టిని భీరం, ముష్టిపండు అందం, పలనాటి గొల్లలపాట, జాతిదెమ్మరి పెద్దతనం, శ్రోత్రియుని తెలుగు కవిత ఎలాంటివో సానిదాని వలపూ అలాగే ఉంటుందట. (ప్రబంధ.752) విద్యావతీదండకంలో ఇలా వ్రాశాడు:"పతాణీలవావుల్, ఖనీజీలవియ్యాల్, దుబాసీల బానల్, పవాడంపు మాష్టీల నుద్దుల్, వినన్‌రాని పద్దుల్, మొసల్మీను మాటల్, కనున్ మెచ్చుటాటల్, కువాడంపు రీతుల్‌విలాసంపు బూతల్ నెరాగొల్ల సంగీతముల్ మూర్ఖ సాహిత్యముల్ మూగనన్నల్‌వీటిలాగ సానివలపు ప్రసన్నత్వమింపొంద ఉండాలట. విద్యావతీదండకంలో నమస్కారశబ్దానికి పర్యాయపదాలు చాలా వాడాడు. ప్రబంధరాజంలో నమస్కారశబ్దకందద్వయగర్భితవచనం' ఒకటి వ్రాశాడు. (నెం.880) ఇందులో నమస్కారశబ్దానికి 108 పర్యాయపదాలే కాక 108 దివ్యతిరుపతుల పేర్లూ వ్రాశాడు. గ్రంథంలోని కొన్ని పద్యాలకు ఇతడు పెట్టిన పేర్లు వాక్యాలలాగా ఉంటాయి. కొన్ని పేర్లు పెద్ద పేరాగ్రాపులే. నాలుగైదు చూద్దాం.

1. ఏక ద్విత్రి చతుఃపంచషట్సప్తాష్టాక్షర క్రమపాద నియమ సీసము. (ఇందులో మొదటి పాదంనిండా ఒకటే అక్షరగణింతం, రెండోపాదంలో రెండు, మూడోపాదంలో మూడు- ఇలాగే ఉంటాయి.) (సంఖ్య 878)

2. పుష్పమాలికా బంధముక్త కంద మదనవిలసిత శ్లోక గర్భితస్రగ్ధరావృత్తం

3. పుష్పమాలికాబంధ గోమూత్రికాబంధ గుచ్ఛబంధ హలబంధ ఛత్రబంధ పంచక నిరోష్ఠ్యకందం. (సంఖ్య 851)

4. దశావతారగర్భిత గుణితవర్ణాచలజిహ్వాకోష్ఠ్యవర్ణ భుజంగ ప్రయాత వృత్తగర్భిత నిరోష్ఠ్యాచలజిహ్వాస్రగ్విణీవృత్తగర్భితౌష్ఠ్యాచల జిహ్వానిరోష్ఠ్యాచల జిహ్వాసంకీర్ణవర్ణ సమగణదండకం (సంఖ్య 832)

5. బహువిధ, చిత్రకంకణబంధ, ద్విగుణితసీసచరణ చతుష్టయ గర్భిత, కందద్వయ, సమవృత్త, చౌపదయుగళాటవెలది, తేటగీతి, మదన విలసిత, తురంగ వృత్త, బహువిధ తాళవృత్తాష్టక, ధవళ, శోభానగానారాత్రిక, గానజంపె, త్రిపుటార్ధ చంద్రిక, సువ్వాల, లాలిపదేలా, మంజరి, సమతాడిండిమతాళవృత్త, మణిగణనికర, తురగవల్గనరగడోదాహరణ సంబుద్ధికళికోత్కళికా, ర్ధాహిరీరాగ దళ, కాంభోదిరాగ సమపద, కన్నడరాగ సాంగత్య,

5. ప్రబంధరాజ వెంకటేశ్వర విజయవిలాసం. అముద్రితగ్రంథ చింతామణి ప్రచురణ, పీఠిక పుట14.

కొరవంజిదళ రేవగుప్తిరాగసమపద పావేరిరాగైకదాళతళ బిలహరి రాగాటతాళ సమపద పుష్పమాలికాబంధ గోమూత్రికాబంధ శార్ఙ్గబంధ షోడశదళపద బంధ పాదుకాబంధ నవరంగబంధ ఖడ్గబంధ గుచ్ఛబంధ ఛత్రబంధ చామరబంధ గదాబంధ చక్రబంధ శకటబంధ నాగబంధ రథబంధ వీణాబంధ శంఖబంధ మృదంగబంధ పాదభ్రమకబంధ పాదార్ధభ్రమకవింశతిబంధ ఖేదకందానుష్టుప్ శ్లోకాంతర్గత చతుర్భద్ర నవరంగ సర్వతోభద్రాందోళికాబంధయుక్త సులోమవిలోమకంద భాషాశ్లేషకంద కందాటవెలది గర్భితాంత్యతేటగీతియుక్త చౌషష్ఠి ఖేదచిత్రసీసము సంఖ 808

ఈ అఖరుదే సుప్రస్దమైన గారడీపద్యం ఇందుతో నలభై గర్భితాలు ఇరవైబంధాలూ ఉన్నాయి గ్రంధవిస్తరభీతి ఉన్నా ఈ పద్యాన్ని అందులో గర్భితమైన వివిధ పద్యాలను పూండ్లవారి ప్రచురణనుండి ఉదాహరిస్తున్నాను

ఎ సారాగ్ర్యసారపసమన్నేత్రయుగళ వారదరుచికాంతి వరఘన వనిత
సారాగధీరవిశదవినతురగ భైరవభవక్షేత్ర భరశుభకరణ
సారాతిహారవిసరచారణ హరిసారసహితచంద్రశరజ జయనుత
వారాశి వారదవర పూజిత పదగౌరవ కటిఖడ్గ గరళగళసఖ
తే హరినగవిలయ గిరిధర యమరళవ
మణిమయమకుట సురమణి మధువిశరణ
కరివరద కువరరుచిరతర వసన వ
రహరిలసితదరవిగమవిహరణ హరి

పై పద్యమునందలి గర్భితములు –

1. ద్విపద –

సారాగ్ర సారపసమన్నేత్రయుగళ–వారదరుచికాంతి నరఘన వనిత
సారాగధీరవిశదవినతురగ–భైరవభవక్షేత్ర భరశుభకరణ
సారాతివిహార విసరచారణహరిసార సహిత చంద్ర శరజజయనుత
వారాశివారద వరపూజితపద గౌరవకటిఖడ్గ గరళగళసఖ

2 ప్రథమకందము –

సారసపసమన్నేత్రయుగళ–వారదరుచికాంతి వరఘనవనిత సారా
ధీరవిశదవినతురగ భైరవభవక్షేత్రభరశుభకరణ సారా

3 ద్వితీయకందము –

హారవిసరచారణహరి–సారసహితచంద్ర శరజ జయనుతవా
వారదవరపూజితపద–గౌరవకటిఖడ్గ గరళగళసఖ సారా

4 సమవృత్తము –

సారాసారససమ నేత్రయుగళ-సారాధీరవిశదపీనతురగ
సారాహారవిసరచారణహరి-వారావాదవరపూజితపద

5 ప్రథమమహానవమి చౌపది –

సారాగ్ర సారసమనేత్రయుగళ-వారదరుచికాంతి నరఘనవనిత
సారాగధీరవిశదపీనతురగ-భైరవభవజైత్రభవశుభకరణ

6 ద్వితీయ మహానవమి చౌపది –

సారాతిహారవిసరచారణహరి-సారసహిత చంద్ర శరజజయనుత
వారాశినారదవరపూజితపద-గౌరవకటిఖడ్గ గరళగళసఖ

7 ఆటవెలది –

నారదరుచికాంతి నరఘనవనిత సా-భైరవభవజైత్ర భరశుభకర
సారసహితచంద్ర శరజజయనుతవా-గౌరవకటిఖడ్గ గరళగళస

8 తేటగీతి –

సారససమ నేత్రయుగళ వారదరుచి-ధీరవిశదపీనతురగభైరవభవ
హారవిసరచారణ హరిసారసహిత-వాదవరపూజిత పదగౌరవకటి

9 మదనవిలసితవృత్తము –

నరఘనసనితా భరశుభకరణా-శవజజయనుతా గరళగళసఖా

10 తురంగవృత్తము –

తానాతానన సారససమనేత్రయుగళ వారదరుచికాంతి నరఘనవనిత
ధీరవిశదపీన తురగ భైరవభవజైత్రభర శుభకరణ
హారవిసరచారణహరిసారసహిత చంద్రశరజజయనుత
నారదవరపూజితపదగౌరవ కటిఖడ్గ గరళగళసఖ

11 బహువిధతాళవృత్తము –

తానాతందనాతానా
నారదరుచిధీరవిశద భైరవభవహారవిసర
చారణహరిసారసహిత నారదవరగౌరవకటి

12 అష్టకము —

సారసనమ నేత్రయుగళ నారదరుచిరఘనవవితా
ధీరవిశదవీనతురగ భైరవభవభరశుభా
హారవిసరచారణహరి సారసహితజయనుతా
వారదకరపూజితపద గౌరవకటిఖడ్గసా

13 ధవళము —

సారససమనేత్రయుగళ నారదనరఘనవవిత
ధీరవిశద వీనతురగ భైరభవశుభకరణ

14 శోభన —

సారససమనేత్రయుగళ ధీరవిశదవీనతురగ
హారవిసరచారణహరి నారదవరపూజితపద

15 హారతి (అనగా గానార్త్రికము

సారాగ్ర సారసము నేత్రయుగళఘన – భైరవభవక్షేత్రభరశుభకర
సారాతిహార విసరచారణహారిజయ – గౌరవకటిఖడ్గ గరళగళసఖ

16 జంపె —

సారా గ సారసమనేత్ర నరనుత – గౌరవకటిఖడ్గ గరళగళసఖ

17 త్రిపుట రేకులు —

హారవిసరచారణహారిసారసహిత చంద్రజయనుత
నారదవరపూజితాపదగౌరవకటి
నారదరుచికాంతి నరఘనసారస సమనేత్రయుగళ
ధీరవిశదవీనతురగభైరవభవ

18 అర్ధచంద్రికలు —

కరివరదకువర హరి నగనిలయ

19 సువా ల —

సారససమనేత్రయుగళ నారదరుచి నరఘన
ధీరవిశద వీనతురగ భైరవభవ

20. లాలి:-

సారసమనేత్ర నారదరుచి భైరవభవజైత్ర భరశుభకరణ.

21. ఏలః-

ధీరవిశద వీనతురగ సారససమనేత్రయుగళ
హారవిసర చారణహరి సారసహిత నారదవరపూజితపద

22. మంజిరి:-

నారదరుచికాంతి నరఘనవనిత, వీనతురగహార విసర శుభకర
సారససమనేత్ర చంద్రజయనుత. శరజవారాశివిశద పూజితపద
మధువిశరణ మణిమయమకుటహరి, కరివరదహరినగనిలయనిగమ.

23. సమతాడిండిమ తాళవృత్తము:-

తక్కతోంగధిక్కతోంగధిమిత తోంగధిమిత తా
తనన తనన తనన తనన తనన తనన తననా
సారస సమనేత్రయుగళ,నారదరుచినరఘనా
ధీరవిశద వీనతురగ, భైరవభవ భరశుభా
హారవిసరచారణహరి. సారసహితజయనుతా
నారదవరపూజితపద, గౌరవకటిఖడ్గగా
హరిన, గనిల, యగిరి, ధరయ, సురద, శనమ, ణిమయమా.

24. మణిగణనికరము:-

నరఘననుతభవభర శుభకరణా
హరిజయనుత వరగరళగళసఖా
సురమణిమధు విహ హరినగనిలయా
కరివరదకువర నరహరినిగమా.

25. తురగవల్గనరగడ:-

హారవిసరచారణహరి సారసహిత చంద్రశరజ
నారదవరపూజితపదగౌరవకటి గరళగళస
ధీరవిశద వీనతురగభైరవభవభరశుభకర
సారససమ నేత్రయుగళ నారదరుచి నరఘననుత.

26. ఉదాహరణ సంబుద్ధి కళికార్థము:—

గౌరవకటిగరళగళప హారవిపరచారణహరి
సారసహిత చంద్రశరజ వారదవరపూజితపద
భైరవభవభరశుభకర సారసపమ నేత్రయుగళ
వారదరుచివరఘనమత ధీరవిశదవినతురగ.

27. ఉత్కళికార్థము:—

హరినగనిలయ గిరిధరయ సురదళన మణిమయమకుట
సురమణికరివరదకువర వరహరి లసితదరనిగమ

28. ఆహిరిరాగదరువు:—

సారాగ్ర్యసారస సమనేత్రయుగళ
సారాగధీర విశదవినతురగ.

29. ముఖారిరాగదరువు, ఆటతాళము:—

సారాగ్ర్యసారస పమనేత్రయుగళ
భైరవభవక్షేత్రభరశుభకరణా!

30. ఎఱుకల కాంభోదిరాగదరువు, రూపకతాళము:—

సారాతిహరవి సరచారణహరి
వారాశివారదవరపూజితపద.

31. కాంభోదిరాగసమపద దరువు:—

సారససమనేత్రయుగళ – వారదరుచికాంతి నరఘనవనిత
సారాగధీరవిశదవినతురగ – భైరవభవక్షేత్రభరశుభకరణ.

32. కన్నడరాగ సాంగత్యదరువు పదము:—

సారాగ్ర్యసారసపమ నేత్రయుగళ –వారదరుచికాంతి నరఘనవనిత
సారాగధీర విశదవినతురగ – భైరవభవక్షేత్రభరశుభకరణ.

33. కొరవంజిదళ, రేవగుప్తిరాగ సమపదదువు:—

సారాతివిహారవిపర చారణహరి సారసహిత చంద్రవరజ జయనుత
వారాశివారదవరపూజితపద గైరవకటిఖడ్గ గరళగళసఖ.

34. పావేరిరా గైక తాళదరువు:—

హరినగనిలయ గిరిధర యసురదళనమణిమయమకుట
సురమణిమధువిశరణ కరివరదకుపరలసితపల

35. బిలహరి రాగాటతాళ సమపదదరువు:—

సారాగధీరవిశదవినతురగ, నారదరుచికాంతి నరఘనవనిత

36. వింశతిబంధకందము:—

సారవరహారవారా - సారహారినరహరి హారశర కరసారా
గౌరధరధీరచారా, - సారహారి సురహారి నరసరసారభరా

అర్థము: సారవర = న్యాయముచేత శ్రేష్ఠమైనవాఁడా! హారవారా = హారసమూహము గలవాడా! సారహారీ = స్థిరాంశము గలిగిన స్వామీ! నరహరి = నరసింహావతారా! హరశర = ఈశ్వరునికి బాణమైనవాఁడా! కరసార = భుజబలము గలవడా! గౌరధరధీరచారా = మేరువువంటి ధైర్యప్రభావము గలవాడా! సారహారీ = అతిశయమైన నాగేంద్రుని గలవాడా! సురహారి = అమరేంద్రుని గలవాడా! నరసర సారభరా! = అర్జునుని యొక్క నరసము చేత మిక్కిలి యతిశయమైనవాడా!

37. అనుష్టుప్ శ్లోకము:—

సారాసారరసారాసా । రాగ హారరహాగరా,
సాహాయసాసాయహాసా । రరసామమసారర.

అర్థము:—సార = స్థిరమైన, అసార = అవిభేదము గలిగిన, రస = శృంగారరసమే, అ=భూషణమైన, రాసా = రాసక్రీడగలవాడా! రాగహార, రాగ = అనురాగమే, హార = హారముగా గలవాడా! రహాగరా, ర = శ్రేష్ఠమైన, హ = హంసలు గలిగిన, అగ = పర్వతమునందు,ర = మనోహరమైన' అ = విష్ణువైనవాడా! సాహాయ; సా = కాంతికిని, హా = ఈవికిని, య = నిలయమైనవాడా. సాసాయహాసారరసామ, అసాయ = నాశరహితమైన హాస = నవ్వుయొక్క, అ = భావముచేత, ర = నిపుణులైన రసా = భూమితోడను, మ = లక్ష్మితోడను, న = సహితుడైనవాడా! (ఈసవర్ణ ము సమాన ప్రథమా క్షరము) మసారర; మ = ఈశ్వరునివంటి సార = బలముయొక్క, ర = గౌరవము గలవాడా (నిఘంట్వాధారములు ఉన్నవి.

38. ఆందోళికాబంధయుక్తానులోమవిలోమకందము:—

మారామాసాదయభర భారశరాసా జలజసువదన నిజరసా
సారజ నినదవనుజలజ సారాశర భారభయద సామారామా.

అర్థము:- మారామాసాదయ; మారామ= లక్ష్మీదేవిని. అసాత్ = పొందిన; అయ = శుభమును గలవాడా! ఖరఖారశరాసా; ఖర = అతిశయమును. ఖార = భరించినటువంటి. శరాసా = విల్లుగలవాఁడా. జలజ సువదన = జలజమువలె శోభనమైన ముఖము గలవాఁడా! నిజరసా = సహజమైన రసము గలవాడా! సారజనినదవసుజలజ; సారజ = సారమువలన బుట్టిన; నినద = ధ్వనిచేత. వసు = శ్రేష్ఠమైన. జలజ=శంఖముగలవాడా! సారాశరఖార భయద; సార = బలవంతులైన. అశర = రాక్షసులయొక్క. ఖా = కాంతిని. ర = గ్రహించిన. భయ = భయమును. ద = ఇచ్చినవాడా. సామారామా. సామ = సామ వేదమే. ఆరామా = ఉద్యానవనముగా గలవాడా!

39. భాషాశ్లేషకందము:-

మేలా నాయక బలిరా-యేలా చలమానగానదేరాలి వల
న్నీలాగీతేరగనా-వేలము దయ కావగదర! వేంకటరమణా!

పై పద్యమున కాదిభాషార్థము (సంస్కృతము) మేలానాయక; మా = లక్ష్మికిని. ఇలా = భూమికిని. నాయక = నాయకుడైనవాడా! బలిరా - బలి = బలివద్దనుండి రా = గ్రహించేవాడా! ఏలాచలమానగానదేరాలివలత్; ఏలా = ఏలకితీగలచేత. అచల = నిశ్చలమైన. మ = కాంతియే. ఆ=భూషణముగా గలిగిన. నగ = పర్వతముయొక్క. అ = అంగమండలి. నద = నదము యొక్క. ఇరా = జలము యొక్క; అలి = సమూహ ముందు. వలత్ = సంచరించువాడా. నీలాగీతేరగు; నీలా = నీలాదేవియొక్క గీత = గానమును. ఇర = ప్రేరేచునటువంటి. గు = వాక్కులుగలవాడా! నావేల ముదయ ; నా = జ్ఞానముచేత. అవేల = అధికమైన. ముత్ = సంతోషముగలవారలకు. అయ = శుభావహావిధియైనవాడా! కావగదర ; క = బ్రహ్మ యొక్క. అవ = రక్షణమును. గ = పొందిన. దర = శంఖముగలవాడా. వేంకటరమణ! = వేంకటరమణుడైనవాడా! అ = విష్ణువైనవాఁడా!

40. ఎత్తుగీతి యందలి కందము:-

హరినగనిలయ గిరిధరయ-సురదళన మణిమయమకుట సురమణిమధువి
శరణ కరి వరదకువర రు-చిరతరవసన నరహరి లసితదరనిగమా.

41. ఎత్తుగీతియుందలి ఆటవెలది:-

హరినగనిలయ గిరిదరయసురదళన మణిమయ మకుట సురమణి మధువిశ
రణకరివరద కువరరుచిర తరవస-ననరహరిలసితదరనిగమా.

(పై పద్యమునందలి గర్భితములును, బంధభేదములును జేరి చౌషష్టి భేదము లని యెరుంగనది. మరియు ననుష్టుప్ శ్లోకమునకు అనులోమ విలోమకందమునకు

రెండు వర్ణములనును ఖాషాశ్లేషకందమునకు నారువర్ణములును సీసములోనివి కావని యెరుంగునది.)

ఈ అసామాన్య పద్యంలోని ఇరవైబంధాల బొమ్మలుకూడా ప్రకటించాలనే ఉంది. గాని పుటల సంఖ్య పరిమితం కావడం వల్ల ప్రకటించలేనందుకు విచారిస్తున్నాను. ప్రబంధ రాజవెంకటేశ్వర విజయవిలాసంఎప్పుడో క్రి.శ. 1892 లో అచ్చుపడింది. దానిని పూండ్ల రామకృష్ణయ్యగారు పరిష్కరించి సుదీర్ఘమైన పీఠికను వ్రాశారు అరుప్రతులను సంప్రదించారు. 35 పుటల పీఠికలో ఎన్నో సంగతులు చెప్పారు. తెలుగుసాహిత్యంలో చిత్రకవిత్వప్రక్రియలను చేసిన గ్రంధాల వివరాలను విపులంగా ఇచ్చారు. ఈ ప్రబంధరాజం మళ్ళీ ప్రచురణ పొందడం చాలా అవసరం. కవిత్వం తక్కువైనా కసరత్తుల రికార్డు ఒకదగ్గిర ఉండడం ముఖ్యం. గణపవరపు వెంకటకవి తన ఇతర గ్రంథాలలోకూడా ఇటువంటి ఫీట్లుచేసి ఉంటాడు. అయితే దురదృష్టవశాత్తూ అతని గ్రంధాలన్నీ దొరకలేదు: అయినా కనీసం వాటి పేర్లు తెలుస్తూన్నందుకు సంతోషించాలి. ఆ జాబితాను చూడండి.

1. తారావళులు
2. యమకశతకం
3. శృంగారమంజరి
4. ఉదాహరణం
5. కృష్ణమల్లకథ
6. బాలరామాయణద్విపద
7. చాటుపద్యాలు
8. లింగనిర్ణయం
9. ఆంధ్రప్రతాపరుద్రీయం
10. రేఫఱకారనిర్ణయం
11. అభినవాంధ్రనిఘంటువు
12. ఆంధ్రకౌముది
13. గణయతిప్రాసలక్షణసీసమాలిక
14. ఆంధ్రప్రయోగరత్నాకరం
15. షట్ప్రత్యయప్రస్తారసరణి
16. ఇరవైఆరు ఛందాల వచనం
17. అలంకారసారం
18. పరమభాగవతచరిత్ర
19. కల్పిత కల్పలత
20. వసంతతిలకభాణం
21. కఠినప్రాస శతకం
22. ద్విరూపకోశం
23. ఆంధ్రప్రక్రియాకౌముది
24. యతిరాజుబిరుదుగద్య
25. జాంబవతీ విలాసం
26. విద్యావతీదండకం
27. చక్రవాళతారావళి
28. అఖిలపురాణసారం
29. యతిప్రాసలసీసమాలిక
30. ప్రబంధరాజం

ఈపట్టికలో అతడు ప్రబంధరాజంలో పేర్కొన్న గ్రంథాలుమాత్రమే ఉన్నాయి. ఈ కావ్యాలు వ్రాశాక అతడు ఎన్నో వ్రాసిఉంటాడు. ముద్దళగిరి క్రి.శ 1673 లో విజయరాఘవనాయకుని జయించాక తంజావూరును పాలించాడు. ఆ తరువాత మహారాష్ట్రులతో యుద్ధం చేయవలసివచ్చింది. శివాజీ తమ్ముడు ఏకోజీ తంజావూరుపై దండెత్తాడు. ముద్దళగిరి అతణ్ణి నాలుగు రోజులలో ఓడించాడు. ఈ విజయాన్ని నాలుగు

ఉత్పలమాలికలుగా గణపవరపు వెంకటకవి వర్ణించాడు. దానిని తంజావూరుకోట నాలుగుద్వారాలకు నాలుగు మాలికలుగా వ్రాశాడు. తూర్పుమాలికకు 74 పాదాలున్నాయి. ఇది తక్కిన మూడుమాలికలలాగా శ్రీకారంతోనే ప్రారంభించలేదు. దక్షిణ మాలికలో 119, పడమటిమాలికలో 69, ఉత్తరపుమాలికలో 162 పాదాలున్నాయి. మొత్తం 424 పాదాలు. దీనిని మద్రాసు ప్రాచ్యలిఖిత గ్రంథాలయంవారు ప్రచురించారు.[6] కర్తపేరు తెలియదని ప్రచురణకర్తలన్నారు. అయితేదానిని గణపవరపు వెంకటకవి వ్రాశాడని నిడుదవోలు వెంకటరావుగారు చెప్పున్నారు.[7]

ఇటువంటి పొడుగాటి మాలికలు వ్రాయడం వెంకటకవికి మంచినీళ్ళ ప్రాయం. ఈమాలికలలో 'మకరబెబ్బులి, ఖత్తెసత్యములు' 'ఐజారులు, కిరీఖురికీఖు, ఖడాఫకీరులు, కిలేదారులు' వంటి మాటలు వాడాడు. 'ఇక్కవి శబ్దములు ప్రయోగించుటయందు సర్వతంత్రస్వతంత్రుడైనందున కొన్ని యప్రశస్తప్రయోగములు గ్రంథమునందగుపడుచున్నవి' అని దోషాలను పూండ్లరామకృష్ణయ్యగారు చూపించారు.[8] అయితే ఇటువంటి దోషారోపణకు గణపవరపు వెంకటకవి జంకడు. 'చంద్రునిలో మచ్చ ఉంటే నేం? వెన్నెల వెదజల్లడా?' అని ఇలా సగర్వంగా చెప్పుకొన్నాడు:

> తప్పు గలిగిన చోటనె యొప్పు గలుగు
> సరసకవితాచమత్కార సరళియంచు
> గప్పుగలిగిన నీహారకరునివలన
> నమృతధారప్రవృద్ధమై యలరినట్టు. (ప్రబంధ-19)

ఈ కవిచంద్రునిలో ఒకటికాదు, చాలా మచ్చలున్నాయి. ఇతడు ప్రవృద్ధమవగానే చెరగని కారుమబ్బులు మూయడం దురదృష్టమే.

---

6. Bulletin of the Govt. Oriental Manuscripts Library, Madras. Vol.V.No.11 Pq.51-63.

7. దక్షిణ దేశీయాంధ్రవాఙ్మయచరిత్ర, పీఠిక, పుట 27.

8. ప్రబంధరాజం పీఠిక.

22. లింగనమఖి తిరుకామయ్య

మన ప్రాచీనులు ధర్మానికి, అర్థానికి ఎంత ప్రాముఖ్య మిచ్చారో కామానికి కూడా అంత ప్రాధ్యానం ఉన్నదని గుర్తించారు. సుఖపడడం వాళ్ళ దృష్టిలో ఎన్నడూ నేరం కాదు. సెక్సుని పాపంకింద ఎప్పుడూ మనవాళ్లు జమకట్టలేదు. సరికదా, కాపురం చేసి సంతానాన్ని కనకపోతే పెద్దలు తరించరని చెప్పారు. గృహస్థాశ్రమాన్ని ఎప్పుడో ఒకప్పుడు స్వీకరించాలని శాసించారు. ఏకపత్నీవ్రతాన్ని శ్లాఘిస్తూనే బహుభార్యలను చేసుకొన్నా తప్పు లేదన్నారు. దక్షిణనాయకుని ఘనతను ఉగ్గడించారు. సవతుల కయ్యాలను చూసి సంతోషించారు. పదహారువేలమందిని ఏకకాలంలో ఏలు కున్న శ్రీకృష్ణుడు మన సాహిత్యంలో పరమనాయకుడయ్యాడు.

శ్రీకృష్ణుడు దేశంలోని ప్రజలకు ఆరాధ్యదైవం అయితే మంచిదేకాని ఆ గోపికాలోలునిలాగ దేశ మేలే రాజు కనపడ్డ ప్రతి ఆడదానినీ కామిస్తే ప్రమాదం. నాయక రాజుల యుగంలో ఇటు తంజావూరులో విజయరాఘవ నాయకుడు, అటు మధురలో ముద్దళగిరి నాయకుడూ తాము సాక్షాత్తూ శ్రీకృ ష్ణుల మనుకొని పచ్చి కాముకులై జీవించారు. వాళ్ళ కాముక చర్యలను కవులు తెగపొగిడారు. వాళ్ళ వ్యభిచారం ప్రచారం పొందింది. 'పదారువేల సీమంతినులన్ నిరంతరము మన్ననసేయు మురారి కైపడిన్' ముద్దళగిరి 'అందర కన్నిరూపులై' మృగాక్షుల నేలుకొని శృంగారాబ్ధిలో తేలుతూ స్మరకళావిలాసములు మెరయ లాలించేవాడు. అతణ్ణి జనులు కలియుగ గోపాలు డని పిలిచేవారు.

విజయరాఘవనాయకుడు ఎప్పుడూ అందమైన ఆడవాళ్ళ మధ్యనే కాలం గడిపేవాడు. ఒకతె పదాలు పాడేది, ఇంకొకతె జక్కిణి, మరొకతె పేరణి, ఇలా తలొకరు తలొకరకంగా అతణ్ణి ఆనందింపజేసేవారని విజయరాఘవుని ఆస్థానకవి చెంగల్వకాళయ్య వ్రాశాడు.[1] ముద్దళగిరి తీసిపోయాడా? అతడూ ఇంతవైభవంతో

1.రాజగోపాలవిలాసం, 1-23,24

ఉండేవాడని మధురనాయకరాజుల అస్థానకవి లింగనమఖి తిరుకామయ్య సత్యభామా సాంత్వనం అనే కావ్యంలో వర్ణించాడు.

నునుపుగా నొక వేళ గనకాంగి యొక్కతె శుభలీల బదముల నభినయింప
పనుపుగా నొకవేళ వనబోడి యొక్క తె వీణానినాదంబు వినికిసేయ
తనుపుగా నొకవేళ దరలేక్షణ యొకర్తు వంతు మార్గపు పాట వింత చూప
వినుపుగా నొకవేళ నీలవేణి యొకర్తు హితమైన శృంగారకృతులు చదువ
బనుపుగా నొక పంకజపత్రనేత్ర - మదవతుల రాయబారంపు మాటలాడ
జనులు కలియుగగోపాలుడనగ వెలసె - సరసగుణహారి ముదులళ్ళరి మురారి.
[సత్య.1-25]

ఈ కలియుగగోపాలుని పేర అంకితంగా ఆ ద్వాపరగోపాలుని చరిత్రలో ఒక భాగం వ్రాసి తిరుకామయ్య దానికి 'సత్యభామాసాంత్వనం' అని పేరు పెట్టారు. సాంత్వనం అంటే ఊరడించడం అని అర్థం. అలిగిన పెళ్ళాన్ని తియ్యారించడం జీవితంలో ఇబ్బందే కాని కావ్యంలో కమ్మగా ఉంటుంది. మొగుడిమీద అలిగే భార్యలలో సత్యభామకే అగ్రతాంబూలం ఇవ్వాలి. తనును కాదని ఒక సవతికి పారిజాతం ఇచ్చినందుకు ఒకసారి మగనిని కాలితో తన్నిందని ముక్కుతిమ్మనగారు వ్రాశారు. పదహారువేలమంది సవ తులను తెచ్చినందుకు అలిగి జడతో కొట్టిందని తిరుకామయ్య సత్యభామా సాంత్వనంలో చెప్పాడు.

ఈ కావ్యాన్ని వ్రాయడానికి ముందు చాలా కాలం నుంచీ తిరుకామయ్య మధురనాయకుల అస్థానంలో ఉండేవాడు. అయితేఅతని జన్మస్థానం కాళహస్తి కావచ్చు. అతడు కాళహస్తీశ్వరుని భక్తుడు. జ్ఞానప్రసూనాంబ దయవల్ల సారస్వత సంపన్ను డయ్యాడు. కాళహస్తిప్రాంతాలలో వెంగన్నగారి లింగన్న అనే ఒక సదాచారపరాయణుడు ఒకసారి యజ్ఞం చేశాడు. అతణ్ణి అందరూ లింగనమఖి అనేవారు. ఆ పేరే ఇంటిపేరై అతని సంతతివారు లింగనమఖివా రయ్యారు. ఈ కుటుంబంలో ఎన్నో తరంవాడో తెలియదు గాని నాగన్నగారనే ఒకాయన ఉండేవాడు. అతడు కవిత్వం చెప్పేవాడు. అతని కొడుకే తిరు కామయ్య. తన తండ్రి 'నాగనకవిరాజు' అని తిరుకామయ్య చెప్పాడు. అయి తే ఆ కవిరాజు వ్రాసిన గ్రంథా లేమిటో మనకు తెలియవు.

చిన్నప్పటినుంచీ తిరుకామయ్య సంగీతసాహిత్యాలలో ప్రజ్ఞ సంపాదించుకొన్నాడు. వీణ వాయించడంలో అతడు ధురీణుడు. మన సంగీత సంప్రదాయంలో వర్ణాలూ గీతాలూ నేడు సుప్రసిద్ధాలయినా నాయకరాజుల కాలంలో అవి కొత్తవి. ఈ

నవీనకల్పనలలో తిరుకామయ్య ప్రవీణుడు. 'పల్లకీవాద నధురీణ' వర్ణగీతాదిగాంధర్వ నర్వనవీనకల్పనాప్రవీణ' అనే బిరుదులను తిరుకామయ్య తన గద్యలో వ్రాసుకొన్నాడు. అతడు తన పాటలతో కాక మాటలతోకూడా ఇతరులను రంజింపజేస్తాడు. 'ధీరజనహృదయ రంజకవిహార' అనే ఇంకో విశ్లేషణాన్ని అతడు చెప్పుకొన్నాడు.

ఏ మాటలతో రంజింపజేశాడోగాని తిరుకామయ్య తిరుమలనాయకుడు చాలా గొప్పగా సత్కరించాడు. ముత్యాల గుత్తులున్న వెల్లగొడుగులు, వింజామరలు, తమ్మపడిగలు, బంగారు అందలాలు మొదలైన రాజోపచారాలతో తిరుమల నాయకుడు తనను సన్మానించా డని తిరుకామయ్య చెప్పుకొన్నాడు. తిరుమలనాయకుడు క్రీ.శ. 1623 నుండి 59 దాకా మధుర పాలించాడు. బహుశా 1650 ప్రాంతాలలోనే, లేక ఇంకా అలస్యంగానో తిరుకామయ్య మధురకు వచ్చివుంటాడు. తిరుమలనాయకుని తరువాత అతని కొడుకు ముద్దువీరప్ప అర్నెల్లు రాజ్యం చేశాడు. ఆ పిమ్మట ముద్దు వీరప్ప పెద్దకొడుకు చొక్కనాథుడు రాజ్యానికి వచ్చాడు. ఇతడు క్రీ.శ. 1659నుండి 82 దాకాపాలించాడు. ఇతని సవతితమ్ముడే ముద్దు అళగిరి. ఈ అన్నదమ్ము లిద్దరూ తిరుకామయ్యను పోషించారు. మొదటబహుశా అళగిరి ఆశ్రయాన్నే తిరుకామయ్య పొందాదనుకో వచ్చును. 'రుక్మిణీ పరిణయం' అనే కావ్యాన్ని వ్రాసి అంకితం ఇచ్చాడు. ఆ తరువాత అభంగురమైన శృంగారరసతరంగాల వచన రచనానుబంధంగా ఒక ప్రబంధం వ్రాద్దా మనుకొన్నాడు. అప్పుడు ముద్దళగిరి ఇలా అనతిచ్చాడు!

అనువుగా రుక్మిణీపరిణయంబును మున్ హవణించి యార్యులా
నన దనియించినావు మము నప్రతిమంబుగ నవ్యకావ్య మిం
పునరచియింయించుమీ సొగసు పొదమి మీరగ సత్యభామసాం
త్వవ మన గప్పురంపు చలువన్ గెలువన్ దిరుకామసత్కవీ![సత్య.1-32]

కృతిపతి కోరినట్టే తిరుకామయ్య కావ్యాన్ని వ్రాశాడు. నాలుగాశ్వాసాలలో 648 గద్యపద్యాలు చెప్పాడు. మొదటి ఆశ్వాసంలో అవతారిక, కృతిపతి వంశావళి, షష్ఠ్యంతాలదాకా 121 గద్యపద్యాలు చెప్పాడు. తరువాత పాతిక పద్యాలలో ద్వారకానగరవర్ణన, శ్రీకృష్ణుని ప్రశంస చేశాడు. అంతకుముందు ఏ కావ్యంలోనూ ఏకవీ వర్ణించని 'కుంటెనకత్తియలగుంపు' పురవర్ణనలో పేర్కొనాడు (1-131) జందెపు మోపు నీటుకాంద్రు, పూయప్రాయపు బాప నబోనకత్తెలు ద్వారకానగరంలో ఉండేవారట (1-132). సాత్యకి, చంద్రభాను డు, శివుడు, సాంబుడు మొదలైన

యాదవరాజకుమారు లంతా వేశ్య వాటికలో నిత్యమూ క్రీడసల్పుతారట (1-133). దాదుల ఇళ్ళలో చీకటి నేస్తపుచెలులు చేరుతారట (1-139). ద్వారకలో ఎప్పుడూ గొల్లభామలు చల్ల లమ్ముతారట. ఆ సంగతి ఇలా వర్ణించాడు:

ఉల్లాసం బొనగూడ జగ్గునడతో నొయ్యారపుం జావు లు
ద్యల్లీలం దగ జేతు లెత్తి బసవుం దళ్కొత్తు పాలిండ్లతో
మల్లాడం దగు నిండు పైడికడవల్ మౌళిస్థలిం బూనుచున్
చల్లో చల్లని చల్ల యమ్ముదురు నిచ్చల్ గొల్లచానల్ పురిన్. [సత్య.1-142]

ఇటువంటి ద్వారకానగరాన్ని శ్రీకృష్ణుడు పాలించేవాడని చెప్పి తిరుకామయ్య ప్రథమాశ్వాసం ముగించాడు. ద్వితీయాశ్వాసంలో ఇంద్రాదులు ద్వారకకు వస్తారు. విమానం నుండి తివాసులు, దిళ్ళు,పరంగిపీటలు మొదలైనవి సేవకులు దింపుతారు. ఇంద్రాదులు నరకాసురుని దారుణాలు శ్రీకృష్ణునికి చెప్పుకొంటారు. ఆ రాక్షసుని సంహరిస్తానని కృష్ణుడు మాట ఇస్తాడు. తరువాత వసంతోత్సవం జరుగుతుంది. కృష్ణుడు విహరిస్తాడు. సత్యభామతో క్రీడిస్తాడు. మణితాలు, చిరుమూల్గులు, ఊరడింపులు, గరిసింపులు, గాయ కాలు, కనరులు, కొనరులు, మురిపాలు మొదలైన సరసాలన్నీ వర్ణించాడు. తరువాత నరకాసురునితో యుద్ధానికి వెడతానని కృష్ణుడు చెప్పాడు. 'కంస శాసనా! నీవు నరకాసుర విజయంబు సేయుట ఈ దేవీసమాజంబునకు నే దెలుపదగినది కావున భూమివారు చూడ స్వామివారితోడనే నన్నుం దోడుకొని విజయంబు సేయవలయు'నని సత్యభామ హెచ్చరించింది. (2-108) అప్పుడు కృష్ణుడు ఇలా అన్నాడట:

వెరవక పోరు జూచుటలు వెన్నెలకుప్పలొ కాక గవ్వలో
గురుగులొ బొమ్మరిండ్లొ మఱి గుజ్జనగూడులొ పెండ్లివిడులో
పొరిపొరి నిచ్చలున్ విసరు పువ్వుల రువ్వులొ తేటనవ్వులో
యరయరు కార్యముల్ మృగము లట్ల వెలందుల దెల్ప శక్యమే?[సత్య. 2-109]

మృగాలలాగ ఆడవాళ్ళు కార్యాలు తెలుసుకోలేరని పెద్ద అభాండమే వేసి కృష్ణుడు సత్యభామని యుద్ధానికి రావద్దన్నాడు. అమె 'చతురురాలు' కనుక ఊరుకొని దీవెనవీడె మిచ్చి యుద్ధానికి పంపింది. కృష్ణుడు పగవాళ్ల సీమ పాళెం విడియించాడు. దానితో ద్వితీయశ్వాసం ముగిసింది. దీనితో తిరు కామయ్య చేసిన మార్పు మొదలవుతుంది. సత్యభామ కృష్ణునితో కలిసి యుద్ధానికి వెళ్లిం -దన్న సంగతి పురాణ ప్రసిద్ధం. అయినా ప్రబంధంలో విప్రలంభ శృంగారం ఉండాలికనుక మొగుడూ పెళ్లాలను తిరుకామయ్య విడదీసి కథ నడిపాడు.

యుద్ధానికి వెళ్లిన కృష్ణుడు టేకుకంబాలు, రతనాల కుట్టుపన్ను లున్న 'కుతినీగుడారు'లో కొంతసేపు కూర్చున్నాడు. తరువాత దూదిచిమ్మిన నకాసి గుడారులో చేరాడు. తీరుబాటుగా విరహంలో పడ్డాడు. ప్రమదలు లేచిచో మగ వాళ్ళ మనసు రాయిఅనీ, నేరం తలచవద్దనీ వస్తానన్న సత్యభామను తలచుకోసాగాడు. నేస్తకాండ్రు వినేటట్టు తమ శృంగారక్రీడలు పచ్చిపచ్చిగా నెమ రువేసుకోసాగాడు. ఆమె కుచాలు, తన చేతులు ఎప్పుడు వియ్యమం దుతాయో అని బాధపడ్డాడు. ఎదురుమంచా లెక్కి ఉయ్యాలలూగి పనుమొనలతో ఆకుమడపులు ఇచ్చుకోవడం ఇంకెప్పుడో అని బాధపడ్డాడు.

అది సొగ సౌనది మనసా-నది నయమానదియు తాళ మది నిలుకడ యం
చెదురెత్తుచు దమి హత్తుచు-ముదితా నీవెపుడు సురతమున మెచ్చెదవో!

[సత్య.3-39]

సత్యభామ లేని గుడారు ఉత్త బిడారు అయిందని బాధపడ్డాడు. యుద్ధానికి దళకర్త సంపక యకట నేనె యేలవచ్చితి' అని పచ్చికాముకుని లాగ చింతించాడు (3-59). శ్రీకృష్ణునివంటి ఉదాత్తనాయకుడు తిరుకామయ్య దృష్టిలో ఇంత దిగజారిపోయాడు. ముద్దు అళగిరిలాంటి శుద్ధభోగాలాలసులు యుద్ధానికి దళకర్తలను పంపి తాము క్రీడిస్తూ ఉండవచ్చు. తిరుకామయ్య తన ప్రభువులాగే కృష్ణునికూడా చిత్రించడం చాలా శోచనీయం, ఇటువంటి భీరవాక్యాలు ధీరోదాత్తుని నోట రాకూడదు. అందుకే కృష్ణుని చెలికాండ్రే ఇలా చీవాట్లు పెట్టారు.

వలచినవారలు లేరో - వలపించినవారు లేరొ వనితల నిట్లా
తలచుకొని సమరముఖమున - బలవించినవారు గలరె పద్మదళాక్షా!

[సత్య.3-62]

శ్రీకృష్ణుని విరహం ఉద్ధోలంగా, విడ్డూరంగా ఉంది. ఆమె పెదవి అనుకొన్నట్టు తన మోవి తానే అనుకొంటున్నాడు; ఆమె కౌగిట చేర్చినట్టు తన రొమ్ము తానే అదుముకొంటున్నాడు. (3-66) తన తొడలుతానే గదియించు కొంటున్నాడు. ఆమె రైక ఎంత తపం చేసిందో, అమె పవడా ఎంత భాగ్యం నోచిందో అని నోరెత్తి అరుస్తున్నాడు (3-67). అప్పుడు కలవింకు డనే హాస్యగాడు ఇలా అన్నాడట;

నలినాక్ష విరహ మనగా - నలుపో తెలుపో యిదేటి నటనలు బళిరా!
నలుపైన చీక టిదియొ - తెలుపైనన్ వెన్నెలేది తెలిసిటు చెపుమా [సత్య.3-74]

విరహాన్ని తెలుపా నలుపా అని అడగడం మన సాహిత్యంలో కొత్త కాదు. తాళ్లపాక అన్నమాచార్యులవారు ఇలాంటిదే ఒక సంకీర్తనం వ్రాశారు.

నాకు చెప్పరే వలపు నలుపో తెలుపో
నూకి పోవగ రాదు నుయ్యో కొండో. [శృంగా సం. 12-192]

తిరుకామయ్య సంగీతంలో మంచి ప్రవీణుడు. కనుక అన్నమయ్య సంకీర్తన అతని నోటికి వచ్చే ఉంటుంది. దానిని జ్ఞాపకంచేసుకునే కలవింకునిచేత విరహం నలుపా తెలుపా అని ప్రశ్నింపజేవాడు. ఈ హాస్యగాడు అంతతో ఆగితే బాగుండును. అధిక ప్రసంగం చేశాడు. యుద్ధానికి వచ్చినప్పుడు పట్టి గొడవ ఇల్లాలిపై బాళి అన్నాడు (3-79). వెలయాండ్రు కర్వయినా రొకో అన్నాడు (3-83). 'వసుధ పరకాంత నెల్లని వానివలెనె నిచ్చనిల్లాలిపై బాళి యెంచేల' అన్నాడు (3-82). తిరుకామయ్య చిత్రించిన శ్రీకృష్ణుడు పరమ కాముకుడే కావచ్చునుగాని కొంచెం మడికట్టుకొన్నవాడే. పేరు పేరు వరసలు చెప్పి ఆ వారకాంతలలో ఒకదానిని 'తళుకు గలదానిగా చిన్న దానిగా పొంక ముగా నేర్పరించి అలంకరించి తోడి తెచ్చెద' అని కలవింకుడు అనగానే కృష్ణుడు ఏవగించుకొన్నాడు. 'ఏమిరా పాపజాతి నీవు బాపన జాతి నెటువలె పుట్టితివో....యేపని రోయవు' అని తిట్టాడు. ప్రేమ సంగతి పప్పును మెక్కు పల్లరపుబాపని కేమయినాను తెలసునా?' అన్నాడు కృష్ణుడు (3-90) వెలకాంతల నిలా తిట్టాడు:

వలపోకచో విలు పోకచో-బలుకులు వేరొక్కచోట భావం బోకచో
వెలయించు వెలమీటారుల-వలకగవడి మోసపోవు వారలుగలరే?[సత్య.3-93]

వెలకాంతల నిలా నిందించాక కృష్ణుడు కులకాంతల నిలా మెచ్చు కొన్నాడు:

మేలెంతురు కులకాంతలు-తేలింతురు రతుల గొంకు తీర్చినకొలదిన్
పాలింతురు కులధర్మము-శాలిమి వచరింతు రెంత తహతహయైనన్.
[సత్య.3-94]

ఈ తరువాత మహా విరహంలో పడ్డాడు. సత్యభామ తనకు తలంటడం, మగవేషం వేసుకొని మగపంతాలు సలపడం, మరుధక్కను మరిపిస్తూ ఆమె మణితం చేయడం మొదలైనవి గుర్తు తెచ్చుకొన్నాడు. అప్పుడు సత్యభామ పెంపుడుచిలుక అక్కడికి వచ్చింది. అది సాధరణ శుకం కాదట. శివుని సభలో

పార్వతిముందర గడియ కనేక పద్యాలు గ్రక్కున రచించే నేర్పున్నది. కృష్ణుని వరించాలని అదిలో సత్యభామ గౌరినేము నేచింది. అప్పుడు అంబ ప్రత్యక్షమై వరంతోపాటు చిలుకను కూడా ఇచ్చింది. అదే చిలుక ఇప్పుడు రాయబారం చేసింది. కృష్ణుడు ఎంత విరహబాధ పడుతున్నాడో సత్యకూడా అలాగే సతమత మవుతోంది. 'ఇంకా మేలిమితోడ నుండదు సుమీయేణాక్షి' (3-132) అని చెప్పి అపందగునట్టివారి ననిపి సత్యభామను రప్పించమని చిలుక సలహా యిస్తుంది. 'మీపిన్నమ్మను తీసుకురా' అని చెప్పి ప్రద్యుమ్న కుమారుణ్ణి కృష్ణుడు ద్వారకకు పింపిస్తాడు. దానితో మూడో అశ్వాసం ముగి సింది.

అయితే తిరుకామయ్య చేసిన మార్పులు ముగియలేదు. అసలు కథ చిన్నదని మరొక కొత్త కథ కలిపాడు. నరకాసురుని గూఢచారి ఒకడు మారు వేషంలో వచ్చి ఇక్కడి యుద్ధసన్నాహాలు చూస్తున్నాడు. వాణ్ణి భటులు పట్టు కొన్నారు. కృష్ణుని ముందు పెట్టారు. ఈ రాక్షసుడు నిజంగా శాపగ్రస్తుడు. పూర్వజన్మలో ఒక బ్రాహ్మణుడు. చెడుతిరుగుళ్ళు తిరిగాడు. నీలాటి రేవు కు వచ్చే ఒక ఇల్లాలిని మోసగించి క్రీడించాడు. అతని కాముక చర్యలు బోలెడు. తన ఇల్లాలిని చెరిచాడని ఒక ముని కోపించి ఆ బ్రాహ్మణునికి శాపం ఇచ్చాడు. దానివల్ల రాక్షసుడయ్యాడు. కృష్ణదర్శనంవల్ల శాపం పోయిం ది. చిలుకచేత ఈ పూర్వకథను తిరుకామయ్య చెప్పించాడు. 41 గద్య పద్యా లలో వ్రాసిన ఈ పిట్ట కథ ప్రయోజనం గ్రంథం పెరగడం తప్ప మరేం లేదు.

సత్యభామ వచ్చాక ఋతువర్ణన, తరువాత యుద్ధం, నరకాసురసం హారం, భూదేవి రావడం, కుండలాలు ఇవ్వడం, వాటితో ఇంద్రలోకానికి వెళ్ళ డం, అదితికి ఇవ్వడం, భగదత్తుని పట్టాభిషేకం, అతరువాత నరుకుని చెరలో ఉన్న పదహారువేలమంది కన్యలను కృష్ణుడు పెళ్ళాడడం తిరుకామయ్య చెప్పాడు. ఇంతమంది సవతులు రావడం అష్టమహిషులకు కోపం కల్గించింది.

> **కొరకొరమించె రుక్మిణికి, ఘూర్ణిరె లక్షణ యొంతయేని, చు**
> **క్కురమనె భద్ర, జాంబవతి కుందె, గళిందజ గందెజాల, వే**
> **సరుకొనె మిత్రవింద, వగెజాల దపించె సుదంత వారిలో**
> **నరయగ సత్య తా సరసు రాలగుటజా మది కివ్క మాటుచున్.[సత్య. 4-129]**

సరసురాలుకనుక సత్యభామ వారిని ఊరడించింది. తాను బాధపడ సాగింది. 'మగ డెడసి చొకచేసిన మగువకు కాదనతరంబె' అనుకొంది. 'కదిసి సుఖించగా సవతులు పదియార్వేలైన నెట్లు బ్రతుకగవచ్చు' అనుకొంది. అప్పుడు

చెలికత్తెలు ఇలా అన్నారు:

సొగసౌ తావికి తుమ్మెద-జగతిని వేవేల లతల జరియించదొకో
మగవాడు నటులె కాదా - మగువలయెడ నీకు నచట మచ్చరమేలే!
[సత్య. 4-169]

ఇలా హితోపదేశం చేసిన చెలికత్తెలకు కృష్ణుడు లంచం యిచ్చాడని సత్య తిట్టిపోసింది. కృష్ణునిమీద అలిగింది. కృష్ణుడు వచ్చాడు. సొగసులు చెల్లించు కోమని వారకాంతలన్నారు:

అనినం గాంతలచేత వీడుగద యట్లాడించె నంచున్ మనం
బున గోపం బుబుకంగ నీదు వినయమ్ముం గంటిగా నంచు బై
టను లేగొనును చారిచుట్టి చెలియొద్దారమ్మునన్ లేచి చ
క్కని శౌరిన్ జడగొట్టి గంకణఝుణత్కారంబు తోరంబుగన్ [సత్య 4-183]

జడతో కొడితే నీచెయి నెవ్వలేదా అని కృష్ణుడ న్నాడు. తరువాత 'మోముప్రోయాలి పదయుగళమునను జేర్చి సాగిలెను శౌరి వలపుల బాగుమీరి' (4-193). అప్పుడు హరి జారుసిగను కోపం తీరేటట్టు తన్నింది. తాయెతలు, అందెలు ఘల్లుమన్నాయి.

ఘల్లని యందెలు మొరసిన - కొల్లోకొల్లనుచు జనిరి కోమలు లవుడే
యల్లలవ బొటనవ్రేలును-మెల్లన హరివంట నంటి మెఱుముచు నొక్కెన్.
[సత్య. 4-196]

తన్నిన కాలు మునిపంట పట్టుకొని శృంగారచేష్ట చేయగానే సత్యకోపం మంచులా కరిగిపోయింది.

కాముకా దటువలె బంటన్-వేమారున్ వ్రేలు నొక్క వెలసిన కళచే
మైమిగుల ఝుమ్మురుమ్మన-గామిని కోపంబు మరచి కలకల నవ్వెన్.
[సత్య 4-197]

సత్యభామను ఇలా తియ్యారించి కృష్ణుడు ఏలుకొన్నాడు. దంపతీనిష్ఠ మైన శృంగారమే 'సాంఘికాభ్యుదయహేతువు' అని ప్రబోధించే యీ కావ్య కర్త గొప్పశృంగారరసవివేచనకలవా డని నిడుదవోలు వెంకటరావుగారు భావిస్తు న్నారు.[2]

2. దక్షిణదేశీయాంధ్ర వాఙ్మయము, పీఠిక, పుట 2.

అయితే నేలటూరి వెంకటరమణయ్యగారు 'ఎంతటి ప్రౌఢమైన దైనను యిట్టి కవిత్వ మేవగింపు పుట్టింపకపోదు' అని చెప్పి 'కామేశ్వర కవి ప్రతిభావంతుడే కాని స్వశక్తి కొలది యెరుగక మహాకవులతో దులతూగపోయి చతికిలబడినవాడు' అని రుజువుచేశారు.[3]

నందితిమ్మనగారి పారిజాతపహరణంలోని మంచి పద్యాలను కొన్ని తిరు కామయ్య అనుకరించాడు. అయితే ఇతని 'చెడ్డ' పద్యాలను తరువాత శృంగా రచేష్టలను నాయకుడు తలపోసుకొని విరహం పొందడం ఈ కావ్యంతో మొదలైంది.

సత్యభామాసాంత్వనం వ్రాశాక తిరుకామయ్య ధేనుమాహాత్మ్యం అనే వచన గ్రంథం రచించి చొక్కనాథునికి అంకితం ఇచ్చాడు. ఇందులో ధర్మరాజుకు భీష్ముడు చెప్పిన అవులమహాత్మ్యాన్ని రచయిత తేటమాటలతో వివరించాడు. ఈ గ్రంథం అచ్చుపడలేదు. తంజావూరి సరస్వతీమహలు గ్రంథాలయంలో దీనిప్రతులు రెండుఉన్నాయి. గద్యలోని పద్యంవల్ల దానిని తిరుకామయ్య రచించాడని తెలుస్తూంది.

విధి కలాకలావఖని వెంగనలింగమఖేంద్రు నాగ స
త్కవి తిరుకామ కోవిదశిఖామణి ధీరులు పాకవైరిలో
కవికచకల్పకస్తబక గంధధురంధర సూక్తి యుక్తి నౌ
నవునని మెచ్చ నావుల మహాత్మ్య మొనర్చెను తేటమాటలన్.

[తంజావూరు, D 676]

మరొక ప్రతిలోని ఆదిపద్యంవల్ల ఈ అవులమహాత్మ్యం చొక్కనాథునికి అంకితం అని తెలుస్తూంది.

శ్రీరామామణి వింతగా నురమునం జెన్నొంది కొల్వుండ నెం
తే రంగంబును కట్టుమట్టున సదాదీవ్యత్కృపాధారక్షీ
రారూఢిందగ కామధేనువువలెన్ రక్షించి లోకంబులో
శ్రీరంగేకుడు చొక్కనాథ....శౌరిన్ వేడుకన్ బ్రోవుతన్. [తంజావూరు, D 677]

ఆద్యంతాలలో పద్యాలున్నా ఇది వచనగ్రంథం. మధురలో వెలువడిన వచనరచనలలో ఇది మొదటిది. తిరుకామ్మయ్య ఇదికాక మరేమైనా గ్రంథాలు వ్రాశాడేమో తెలియదు. అవుల మహాత్మ్యంలో ధర్మాలు చెప్పినా తిరు కామయ్య రచనలు చాలామట్టుకు శృంగారకృతులే అని చెప్పాలి. వాగ్దేవి ముఖమనే

3. దక్షిణాత్యాంధ్ర సాహిత్యము, పుట 41.

ఇందూదయంలో తన చిత్రశుద్ధికలశాంభోజిరాసిపై తేరేపాలతేట పలుకుల పోల్చే రత్నాలే తన శృంగారకృతులని అతడు చెప్పాడు (సత్య,1-17). 'మహీపతుల్ కూర్మిన్ వాని జేకోరొకో' అన్నాడు. తన కాలంలోని మహీపతులను మెప్పించడానికి సమకాలికభోగలాలసత్వం పురాణపురుషులకు అంటగట్టాడు. వనమాలి బైసిమాలిగా వర్ణించడం అలాగ ఉంచుదాం. కృష్ణుని కొలువుకూడా ముద్దళగిరి కొలువే!

....సజ్జ గొలువున్న పసిగావు సామిసరస
తామరసపత్రనేత్ర లందఱు వినంగ. [సత్య2-2]

ఒక వాద్యరవం వినబడిందంట. సామిసరసను తామరస నేత్రలేకాని కవులు మంత్రులు, పండితులు మొదలైనవాళ్లు ఈ నాయకరాజుల కొలు వులో కనబడరు! పెంటివిద్యలు పెరిగి పోయాయని వాపోయిన బైచరాజు వెంకటనాధుని శోకం ఈ యుగంలో తారస్థాయిని అందుకొంది.

23. నారాయణ తీర్థులు, సిద్ధేంద్రయోగి

పాటకచేరిలోనే, భజనకూటంలోనే, లేక కూచిపూడివారి నాట్యంలోనే ఎక్కడో ఒక దగ్గిర ఎప్పుడో ఒకప్పుడు తరంగాలు వినని సంస్కారవంతుడు ఉండడు. వేదికపైన కూర్చున్న గాయకుడు 'జయజయ గోకులబాల' అని కురంజిలో పాడడంగాని, చిరతలు పట్టుకొన్న భక్తుడు 'ఏహి ముదం దేహి, కృష్ణా, కృష్ణా' అని పరవసించి ప్రార్థించడంగాని ఇప్పుడు అరుదుగా వినిపించినా కూచిపూడివారి ధర్మమా అని నేడు వివిధరంగ స్థలాలమీద 'బాలగోపాల మా ముద్ధర.' అనే తరంగం మోహనరాగంలో వినబడుతుంది. అందులో మరీ ప్రత్యేకంగా 'ఇందిరా మందీరా భక్తా-సుందర హృదయారవింద' అనే పాదభాగం రకరకాల కాలాలలో ఒక గంటసేపు వినబడుతుంది. ఈ తరంగాలన్నీ 'కృష్ణలీలా తరంగిణి' అనే పెద్ద సంస్కృత యక్షగానంలోనివి. దానిని శివ నారాయణ తీర్థుల వారు రచించారు. భాగవతం దశమస్కంధంలోని కృష్ణచరిత్రను తీసుకొని పన్నెండు తరంగాలుగా విభజించి 156 కీర్తనలను, మధ్యమధ్య ఎన్నో శ్లోకాలను అనుసంధిస్తూ వ్రాశారు. తీర్థులవారు తమ యక్షగానంలోని అంకాలను తరంగాలన్నా గాయకులు, సాహితీ పరులు ఆయన వ్రాసిన కీర్తనలకు తరంగాలని పేరుపెట్టారు.

నారాయణ తీర్థులవారి అసలుపేరు గోవిందశాస్త్రి అని లోకులు చెప్పు కొంటారు. పూర్వాశ్రమంలో వారిది ఇదేపేరని చెప్పడానికి ఆధారాలు లేకపోయినా ఇది వాస్తవమే కావచ్చు. వీరి స్వగ్రామం ఆదిలో కూచిమంచి అగ్రహారం. ఇది నేడు ఖమ్మం జిల్లాలో ఉంది. రెండు నరసింహక్షేత్రాలైన వేదాద్రికి, కంభం మెట్టుకు నడుమ ఉన్నది. కృష్ణానదికి మహా అయితే మూడు ఆమడల దూరంలో ఉంటుంది కనుక ఈ అగ్రహారం కృష్ణా [illegible]రంలోని దని చెప్పవచ్చు.[1] ఆదిలో తీర్థులవారి

1. తీర్థులవారి స్వగ్రామం [illegible]మంచి అగ్రహారమని దివాన్ బహదూర్ కె.యన్.రామస్వామి శాస్త్రిగారూ, ఎన్.వి.నరసింహాచార్యగారు వావిళ్ళవారి కృష్ణలీలా తరంగిణి (1953) ప్రచురణలో భావించారు పీఠిక కర్త కూచిమంచి కృష్ణాతీరంలోనిదని చెప్పారు. డాక్టర్ మాడభూషి కృష్ణమాచార్యులుగారు త[illegible] సంస్కృత సాహిత్య చరిత్రలోనూ, విశ్వనాథ సత్యనారాయణగారు ఉయ్యూరు ముద్రణలోనూ కూచిమంచి అనే చెప్పారు. తంజావూరు స్వామినాథ అయ్యర్‌గారూ ఇదే అభిప్రాయం ప్రకటించారు

ఇంటిపేరు పీసిపాటివారు.[2] బహుశా ఇదే పిశుపాటి అని పరిణామం చెంది ఉండవచ్చు. ఎన్నో తరంలోనేగాని ఈ ఇంటిపేరు తల్లావజ్ఝలవారు అని మార్పు చెందింది. తీర్థులవారి తండ్రిపేరు నీలకంఠశాస్త్రిగారు గొప్ప సంగీతవేత్త. గాంధర్వ దేవుడనే బిరుదు పొందిన విద్వాంసుడు. తండ్రిగారి వద్దనే తీర్థులవారు గానకళ నేర్చుకొని ఉంటారు.

తీర్థుల వారి గురువుగారిపేరు పూర్వాశ్రమంలో ధర్మసూరి. తర్వాత రామానందులవారు.[3] ఈ ధర్మసూరి సాహిత్యరత్నాకరం రచించిన వారణాసి ధర్మ సూరిగారు గాక చిలకమర్రు ధర్మసూరిగారు కావచ్చును. ఈయన భాను దత్తుని రసమంజరికి ఆమోదవ్యాఖ్యను రచించిన రంగశాయి జనకులు. రంగశాయి శృంగారలహరి అనే ఇంకోరచన చేశాడు వాగ్గేయకారుడు, నృత్య ప్రబంధ నిర్మాత.[4] తీర్థుల వారు ధర్మసూరివద్ద శాస్త్రాలూ, రంగశాయి వద్ద సంగీత సాహిత్య రచనల రహస్యాలు నేర్చుకొని ఉంటారు.

హరిభట్టు నరసింహపురాణం రచించినప్పట్నుంచి కంబంమెట్టు ప్రాంతాలలో నారసింహ భక్తులు ఎక్కువయ్యారు. హరిభట్టు పూరీజగన్నాథునికి అంకితంగా తన భాగవతం షష్ఠస్కంధం ఆంధ్రీకరించాడు. వైష్ణవం ప్రాచుర్యం పొందింది. తీర్థులవారికి నారసింహ-ఉపాసనా, విష్ణుభక్తీ ఇనుమడించింది. వేదాద్రి, శోభనాద్రి, మంగళగిరి మొదలైన నారసింహ క్షేత్రాలలోనూ, శ్రీకాకుళం వంటి ఇతర వైష్ణవ క్షేత్రాలలోనూ ఆరాధనలు చేసి సంస్కృతగీతాలు పాడేవారు కాబోలు. ఆకిరిపల్లిలో అనంతభక్తుడు అచ్యుత భక్తుడు అనే ఇద్దరు దేవులపల్లి సోదరులు ఉండేవారు. వీరి కలలో దేవుడు కనబడి శివకేశవ రూపాలలో తాను ఆ కొండపై ఒకచోట వెలసినట్టు చెప్పాడట. ఆ భక్తులు కొండంతా గాలించి స్వామి వెలసిన చోటూ దానికి సమీపంలో ఉన్న వరాహపుష్కరిణిని కనుక్కోగలిగారు. నిత్యోపచారాలకు ఏర్పాట్లు చేశారు. క్రీ.శ. 1626లో దేవులపల్లి అచ్యుత భాగవతులకు అగ్రహారాన్ని ఒక పోషకుడు దానం చేశాడు.[5] శోభనాద్రి తరచు దర్శించుకొనే తీర్థులవారు ఈ అచ్యుత, అనంత భాగవతుల ప్రభావంతో నాట్యరసోత్కట రచనల వైపు మొగ్గి ఉంటారు.

---

2. స్వామి శ్రీశివశంకరశస్త్రి, శ్రీవావిళ్ళవారి షష్ఠిపూర్తి సంచికలో వ్యాసం - పుట 72.

3 అందులోనే

4. వి. రాఘవన్‌గారు - శృంగార మంజరి పీఠిక - పుట 14.

5.N Ramesan - Temples and Legends of Andhra Pradesh - P.108.

తీర్థులవారి గురువులు చాలామంది. వాసుదేవ పండితులనే మహాశాస్త్రిజ్ఞుల వద్ద అయన షడ్దర్శనాలు, సర్వశాస్త్రాలు నేర్చుకొని మహాపండితు డయ్యారు. శాండిల్యభక్తిసూత్రాలకు వ్యాఖ్యానం వ్రాశారు. సాంఖ్యకారికలకు, సాంఖ్యతత్వానికి వ్యాఖ్యానాలు రచించారు. న్యాయకుసుమాంజలికి టీక వ్రాసి తమ తర్కశాస్త్రి పాండిత్యాన్ని చూపించారు. తీర్థులవారు సంస్కృతంలో 14 గ్రంథాలు వ్రాశారు. ఇంతటి శాస్త్రి పాండిత్య మున్నా అయన సంగీతసాహిత్యాలపై మక్కువ చూపేవా రనుకోవాలి. వేదాద్రి, శోభనాద్రి, శ్రీకాకుళం, కటకం, జగన్నాధం మొదలైన క్షేత్రాలు దర్శించి ఆ దేవతలపై ఎన్నో సంకీర్తనలు రచించారు. అయన యౌవ నంలో సన్యాసం స్వీకరించి ఈ పుణ్యక్షేత్రాలకు వెళ్ళారు. తీర్థులవారు సన్యాసం ఒడ్డున ఉన్న అత్తవారి గ్రామానికి అయన ఒకనాడు ఆత్రుతతో వెడుతున్నారు. ఇంతలో వచ్చింది. మునిగిపోతాం అనుకొని అయన ఆపత్సన్యాసం స్వీకరించారు. అలా సన్యసించగానే ఇలా గండం తప్పింది. ఒడ్డుకుచేరి అత్తవారింటికి వెళ్ళి భార్య అనుమతి తీసుకొని తీర్థులవారు దేశాలు పట్టారు. పరిణామశూలతో బాధ పడుతూ దక్షణాదికి చేరుకొన్నారు. తంజావూరుజిల్లాలో కావేరీతీరాన ఉన్న వరహూరు చేరుకొగానే వారివ్యాధి నయం అయింది. అంచేత కావేరీతీరాన్నే వారు స్థిరపడ్డారు.

అవి తంజావూరు రాజ్యాన్ని నాయకరాజులు పాలిస్తున్న రోజులు, కావేరీతీరాన మేలటూరు అనే గ్రామాన్ని భాగవతమేళాలు ప్రదర్శించే కుటుంబాలకు అచ్యుతప్ప నాయకుడు పూర్వం దానం చేశాడు. అందువల్ల ఆ గ్రామానికి అచ్యుతాబ్ధి అనే పేరు వచ్చింది. మెలటూరువారు పూర్వం పిశుపాటివారే. తీర్థుల వారి పూర్వాశ్రమ జ్ఞాతులు అక్కడ ఉండిఉంటారు. వారి కోరికపై నారాయణ తీర్థులవారు ఈ ఊరిలోనే స్థిరపడ్డారు. ఊరివారంతా భాగవతులే కనుక వాళ్ళు ప్రదర్శించడానికి వీలుగా సంస్కృతంలో కృష్ణలీలా తరంగిణి అనే యక్షగానాన్ని రచించారని భావించవచ్చును. మాతృభాష అయిన తెలుగులోకూడా అయన పారిజాతాపహరణం అనే యక్షగానం వ్రాశారు. అందుకే ఆంధ్రకవిగా అయన చరిత్ర యిక్కడ చెప్పుకొంటున్నాం

నారాయణతీర్థులవారి పారిజాతాపహరణం ఇప్పుడు ప్రచారంలోలేదు. దీని సమగ్రప్రతికూడా ఒకచోట దొరకదు. తంజావూరు సరస్వతీమహల్ గ్రంథాలయంలో ఒక అసమగ్రప్రతి ఉంది.[6] మేలటూరులో మరొక ప్రతి ఉంది

6. తంజావూరు కేటలాగు – ఆంధ్ర విశ్వవిద్యాలయ ప్రచురణ గ్రంథసంఖ్య 544.
7. Journal o fMadras Music Academy, 1942, No. 1-4, P.74.

ఈ రెండు ప్రతులూ కలిపితేనే సమగ్రప్రతి తయారవుతుందని పరిశోధకుల అభిప్రాయం.[8] ఈ యక్షగానంలో మొదట తీర్థులవారు కథా సంగ్రహాన్ని అయిదు శ్లోకాలలో చెప్పారు. దానిప్రకారం మొదట రుక్మిణి ఇంట్లో కృష్ణుడు ఉండగా నారదుడు రావడం, పారిజాతం ఇవ్వడం, సత్య భామకోపం, రుక్మిణి సత్యభామల సంవాదం, సత్యభామ అలుక, తరువాత కృష్ణు డామె చిత్తరంజనం చేయడం, గరుత్మంతుణ్ణి ఎక్కి అకాశయానం, భామతో కలిసి నరకాసుర సంహారం, నందనోద్యానవనానికి వెళ్ళడం, పారిజాతా పహరణం, ఇంద్రస్తుతి, సత్యభామ పెరట్లో పారిజాతం నాటడం మొదలైన ఘట్టా లుంటాయి. దీనిని తీర్థులవారు యక్షగానం అనక నాటక మనే అన్నారు. "పారిజాతాపహరణాఖ్యం నాటక మభినీయతే" అని గ్రంథాదిని ఉంది. "అవురా ఈ విధంబున అంతట పారిజాత నాటక నాట్య వైఖరికి విఘ్నంబు గాకుండు విఘ్నేశ్వరుండు వచ్చే మార్గంబు పరాకు" అని సంధి వచనం, తరువాత ఒక దరువు ఉంది.[9]

వచ్చెనే గణపతిదిగో బాల-వరదుడై మిగులను వన్నె మీరగను.

గణపతి ప్రవేశదరువును తెలుగులో వ్రాసినా కృష్ణుడు, నారదుడు మొదలైన పాత్రల ప్రవేశాలను సంస్కృత దరువులలోనే వ్రాశారు. నిజానికి వాటిని క్రొత్తగా వ్రాయలేదు. కృష్ణుని ప్రవేశం అచ్చంగా కృష్ణలీలాతరంగిణిలోనిదే ఇందులో ఉంది.

శంఖీ చక్రీ గదీ పద్మీ శార్ఙ్గీ కిరీటకుండలీ
శ్రీవత్స కౌస్తుభీ దివ్యపీతాంబరో విరాజతే [తరంగిణి 1-34]

నారదుని ప్రవేశంకూడా సంస్కృత దరువులోనే ఉంది. ఆ ముని పారిజాత పుష్పాన్ని రుక్మిణికి ఇచ్చాడని తెలిశాక సత్యభామకి కోపం వస్తుంది. ఉక్రోషం పుట్టుకొస్తుంది.

పుడమిలోపల నాదు పుట్టువు కంటె
నడవిలో నొక పుష్పమై యున్న మేలు.

అని భావిస్తుంది. చెలికత్తెలతో తన గోడు చెప్పుకొంటుంది.

---

8. ఆంధ్ర యక్షగాన వాఙ్మయ చరిత్ర, పుట 285
9. తంజావూరు యక్షగానాలలో వినాయకుని ప్రవేశం భోసలరాజుల కాలంలోనే ప్రారంభమైంది. తీర్థులవారు బహుశా శహాజీ కాలం (1683 - 1712)లో పారిజాతం రచించి ఉంటారు.

ఎంత దుడుకువాడు గోపాలు డమ్మ-దాని వలపులకె వశమాయెనమ్మ
తలచుకొంటె నే తాళలేనమ్మ - నారాయణ తీర్థనామ ధేయుడమ్మ
హరిహరిహరి ఆనంద గోపకుమారుడు - అలిగితే నన్నాదరించువా రెవరు?
ఎన్నరాని గుణరత్నాకరు డని - విన్న వింతురే వేదాంతములో
చిన్నవాడు ధీరనారాయణ తీర్థ - చిత్తవృత్తి రంగనటన వినోది

ఇలా బాధపడ్డాక చెలికత్తెలతో కలిసి సత్యభామ రుక్మిణి మందిరానికి వెడుతుంది. అక్కడున్న కృష్ణుని తనతో రమ్మంటుంది. రుక్మిణి ఊరుకొంటుందా?

భామా నీ కింతైన భయములేదా ?
నా మరువున పిలువ న్యాయమా నీకు
మగువ నాలాగ నిన్ను మన్నించునటే
తగవేమే నాతో నీకు తరుణి పోపోవే

అని, దయచేయమంది. అంతటితో ఆగలేదు.

సవతి నాతో నీకు చలమేలనే భామ
భావించి చూడవే భాగ్య మెవ్వరిది?
అవనీమండల చంద్రు డఖిలపాలకుడు
శివనారాయణతీర్థ సేవితాధిపుడు

అని ఈసడించింది. "అంతట నీలాగున రుక్మిణి అమ్మవారిచేత సత్యభామ అవమానం పొంది తన యింటికి వచ్చి కోపాగారమందు ప్రవేశించేటపుడు యేమని ప్రలాపిస్తున్నది" అని సంధివచనం చెప్పాక తీర్థులవారు దరువులు వ్రాశారు.

ఏమి సేతునే ఓయమ్మా - బంగారుబొమ్మా ముద్దులగుమ్మా!

ఆమె ఏమి చేయనక్కరలేకుండానే కృష్ణుడు వచ్చి అనునయిస్తాడు. సంవాదం జరుగుతుంది. సాంతంగా కథ ముగుస్తుంది. చిట్టచివర స్తుతిలో తీర్థులవారు అచ్యుతాబ్ధిని పేర్కొన్నారు.

శరణం శరణం మునీంద్రసన్నుత - శరణం కమల నాయక
శరణ మచ్యుతపురనివాస - స్వామి వరదరాజప్రభో !

ఈ పారిజాతాపహరణంలోని రచన పేలవంగా ఉంది. కృష్ణలీలా తరంగిణి! ప్రక్కన పెట్టి చూస్తే సూర్యునిముందు దివిటీలాగ ఉంటుంది.

తీర్థులవారు దక్షిణాదికి వెళ్ళకముందే 'పారిజాతం' వ్రాశారని విశ్వనాథ

సత్యనారాయణగారి అభిప్రాయం.

చల్లపల్లి ముక్త్యాల సంస్థానములను
పండితాఖండలుండయి ప్రతిభ జూపి
మహిత నాట్యప్రబంధ నిర్మాతయగుచు
బారిజాతాపహరణంబు వ్రాసె కృతిని [11]

అని శ్రీ నారాయణతీర్థులవారి చరిత్రలో విశ్వనాధవారు వ్రాశారు.

[చూ. కృష్ణలీలాతరంగిణి-నూజివీటివారి ప్రచురణ]

చల్లపల్లి ముక్త్యాల ప్రభువులు తీర్థులవారిని సత్కరించి పోషించారన్నది చారిత్రక విరుద్ధం కావచ్చును. యార్లగడ్డ వారి వంశంలో కళాపోషణ చేసిన మొట్టమొదటి చల్లపల్లి ప్రభువు కోదండరామన్న దేశాయిగారే. ఈయన కాలం 1746-1791. ముక్త్యాల కోటకట్టిన రాజారామలింగం గారి కాలం 1745-1783. ఈ వంశంలో సాహిత్య పోషణ చేసిన వారిలో ప్రథములుగా 1787-1828 మధ్య పాలించిన చినవెంకటాద్రిగారే కనబడుతున్నారు.[10] ఈ రెండు సంస్థానాలలో సాహిత్య పోషణ ప్రారంభం కావడానికి ఎన్నోతరాలు పూర్వమే తీర్థులవారు దక్షిణాదికి వెళ్ళి ఉంటారు.

పారిజాతాన్ని కూడా తీర్థులవారు కృష్ణలీలాతరంగిణి ప్రక్రియగానే రచించి ఉంటారు. ఆడిచూపించడానికి వ్రాసినా తరంగిణి పాడివినిపించే ప్రయోజనాన్ని ఎక్కువగా సాధించింది. అందుకే దాని ఫలశ్రుతిలో ఇలా చెప్పారు.

కామదాకామినామేషా ముముక్షూణాంచమోక్షదా
శృణ్వతాం గాయతాం భక్త్యా కృష్ణలీలా తరంగిణి [12 - 57]

తీర్థులవారి కాలంనాటికి 'ఏనికి సేయు' యక్షగానాలు తెలుగు పరగణాలలోనూ దక్షిణాదినీ ప్రచారాలలో ఉండేవి. గణపవరపు వెంకటకవి కలలో కనబడి ప్రబంధ రాజ వెంకటేశ్వర విజయవిలాసాన్ని ఎలా రచించాలో దేవుడే పురమాయించాడు.

మనువు నివుడు గవులొనర్చు ననువు దెనుగు
గబ్బములలోన దెరనాటకంబు లెన్న
గా ఏనికి సేయుగతి నలంకార సరణి
వెలయ రచియించు [ప్రబంధ - 33]

తెరనాటకాన్ని రచించి వినిపించడం అనాటి ప్యాషను కాబోలు. మేలట్టూరు వారు ప్రదర్శించడానికే తీర్థుల వారు పారిజాతాన్ని రచించినా అందులో రక్తి కట్టే

10. చూ ఆచార్య తూమాటి దొణప్ప - ఆంధ్ర సంస్థానములు - సాహిత్య పోషణ.

రసపట్టులు ఎన్ని ఉన్నాయో తెలియదు. మిగతా తంజావూరు యక్షగానాల జోరుకు తట్టుకోలేక పోయిందేమో. అందుకే ప్రచారం పొందలేదేమో. తీర్థులువారు దక్షిణానికి ప్రవేశపెట్టిన భజన సంప్రదాయం, నారసింహపూజావిధానం బాగా ప్రచారం పొందాయి. మేలట్టూరు వరదరాజ పెరుమాళ్ళ కోవెలలో నరసింహస్వామి కరాళం ప్రత్యేకంగా ఒక పేటికలో పెట్టి ఉంచుతారు. నరసింహ జయంతినాడు పూజిస్తారు. భాగవత మేళా నాట్య నాటక ప్రదర్శనలు జరిగే ప్రతి సంజావూరు అగ్రహారంలోనూ నరసింహ పూజలు నేటికీ జరుగుతున్నాయి. ఆశ్వయుజ మాసములోని ముప్పయి రోజులూ అగ్రహారీకులు కావేరీ స్నానం చేస్తారు. స్నానానికి వెళ్ళేటప్పుడూ, చేసివచ్చేటప్పుడూ దివ్యనామ సంకీర్తనలో తీర్థులవారి తరం గాలను ఇప్పటికీ గానం చేస్తూ నడుస్తారు.

దక్షిణాదికి వెళ్ళడానికి ముందే తీర్థుల వారు తరంగిణిలోని చాలా కీర్తనలను రచించారు. వాటిని వివిధ పుణ్యక్షేత్రాలలోని శిష్యులకూ, భక్తులకూ వారునేర్పారు. అరవై గ్రామాలవారు ఇవి నేర్చుకొన్నారట. దక్షిణాదికి వెళ్ళాక తీర్థులవారు మళ్ళా ఆంధ్రదేశానికి వచ్చారో లేదో తెలియదు. వచ్చారనీ, వివిధ ప్రదేశాలలో ప్రబోధం చేశారనీ చెప్పుకొంటారు. తీర్థులవారి వంశం వారే పీసపాటి అనే ఇంటి పేరుతో కాక తల్లా వజ్ఝల వారనే కొత్తఇంటి పేరుతో కాజలో స్థిరపడ్డారట. వారికి కూడా ఉపదేశం చేశారట. తీర్థులవారు ఆంధ్ర ప్రాంతాలకు మళ్ళీ వచ్చినప్పుడు వారితో సిద్ధేంద్రుడనే శిష్యుడు వెంట ఉన్నాడట. కూచిపూడి నాట్య పద్ధతి ప్రచారం చేయమని ఈ శిష్యుని తీర్థులవారు నియోగించారట.

సిద్ధేంద్రుడనే వ్యక్తి ఎవరో కాదని తీర్థులవారినే సిద్ధేంద్రులుగా తెలుగువారు వ్యవహరించే వారనే వాదం ఒకటి ఉంది.[11] దీనికి ఆధారంగా కృష్ణలీలా తరంగిణిలో 'సిద్ధనారాయణ తీర్థ సేవిత పాదం' (11-3), 'శివనారాయణ తీర్థసిద్ధానందదాయకం' (9-10) అనే ముద్రలు కనబడతాయి. ప్రస్తుతం లభ్యమవుతున్న ఆశుచరిత్రల వల్ల తీర్థులవారు, సిద్ధేంద్రుడూ అభిన్నులో, విభిన్నులో తేల్చడం చాలా కష్టం, ఇద్దరి చరిత్రలూ ఒక్కలాగే కనబడతాయి. అయితే కూచిపూడి నాట్యానికి మూలపురుషుడుని భావించే సిద్ధేంద్ర యోగి కూడా తీర్థులవారిలాగే అత్తవారింటికి వెడుతున్నప్పుడే నదిలో ఆపద్ధర్మ సన్యాసం స్వీకరించి నట్టు లోకులు చెప్పుకొంటారు. ఆయన ఆడవాళ్ళని దూరంగా ఉంచి ఫక్తు మగవారితోనే నాట్య బృందాలు ఏర్పాటుచేసి తర్ఫీదు ఇచ్చాడనే నమ్మకం ఒకటి ప్రబలింది. ఇది సామాజిక నాట్య

11. B Natarajan - Sri Krishna Leela Tarangiri Page - 210

శాస్త్రీచరిత్ర తెలియక ప్రచారమైన ఊహ. ఇవాళ కూచిపూడివారు ప్రదర్శించే యక్షగాన నాటక నాట్యాలు ఎన్నో ఉన్నాయి. కాని జనశ్రుతి ప్రకారం సిద్ధేంద్రుడు వ్రాసినవి రెండే. ఒకటి భామాకలాపమనే పేర ప్రసిద్ధమైన పారిజాతం, రెండోది గొల్ల కలాపం.[12]

సిద్ధేంద్రయోగి మిధ్యావ్యక్తి కాక చారిత్రక పురుషుడే అయితే జీవిత చరిత్రను కూచిపూడివారే స్పష్టంగా చెప్పలేక పోవడం విచారించతగ్గ విషయం. సన్యాసం స్వీకరించడానికి ముందు అతని పేరేమిటో ఊరేమిటో తెలియదు. అయితే నటరాజ రామకృష్ణగారు చెప్పిన దానినిబట్టి సిద్ధయ్య రాయలసీమ వాడు, బ్రహ్మచారి. తయన దేశాటనం చేస్తూ కూచిపూడి చేరాడు. ఆ రోజుల్లో సువాణంవారు ఆ గ్రామంలో ప్రసిద్ధ భాగవతులు. సువాణం జోగావధాన్లవారి పుత్రికను ఈ రాయలసీమ చిన్నవాడు పెళ్లాడి అక్కడే స్థిరపడిపోయాడు. కొంతకాలానికి సన్యసించి సిద్ధేంద్రయోగి అయ్యాడు.[13]

స్త్రీలను రంగస్థలానికి దూరం చేసి మగవారు ఆడపాత్రలను కూడ ధరించి ప్రదర్శనకళలలో పాల్గొనడం కూచిపూడి భాగవతులకే పరిమితమైన సంప్రదాయం కాదు. భారత దేశమంతటా, ఆ మాటకు వస్తే ప్రపంచ మంతటా ఒక చారిత్రక దశలో స్త్రీల మంత్రచర్యారంగంపై పురుషులు దురాక్రమణ చేశారు. తాము 'ఆడకట్టు' కట్టుకొని నాట్యం చేయసాగారు. భారతదేశంలో ఏయే ప్రాంతాలలో పురుషులే ప్రదర్శనలలో పాల్గొనే నాట్యసంప్రదాయల జాబితా చూడండి.

1. కర్ణాటక	:	బయలాట, యక్షగానం
2. తమిళనాడు	:	భాగవతమేళా, కటిన్నియంకూత్తు, తెరుక్కూతు
3. కేరళ	:	కృష్ణాట్టం, కథాకళి
4. గుజరాత్	:	భవాయ్
5. రాజస్థాన్	:	ఖయాల్
6. హర్యాన	:	స్వాంగ్
7. కాశ్మీర్	:	భాండ్‌జష్నా
8. ఉత్తరప్రదేశ్	:	నాటంకి, (ఆగ్రాలో) భారత్ (బ్రజ భూమిలో) రాసలీల,

12. గొల్లకలాపం భాగవతుల రామయ్యగారి రచన అని గొబ్బెపాటి వెంకటసుబ్బయ్యగారి అభిప్రాయం, కిన్నెర, 1954- సంపుటి 6 మాత్రు భూతయ్య [1787 -1798] వ్రాసిన పారిజాతంలో గొల్లకలాపం, దాదినమ్మ మొదలైనవి ఉన్నాయి.
13. ఆంధ్రులనాట్యకళ - నటరాజరామకృష్ణ నృత్యనికేతనం ప్రచురణ (వివేకనగరు, చిక్కడపల్లి, హైదరాబాదు) పుట 26, అధోజ్ఞాపిక.

		(వారణాసిలో, రామ్‌నగర్‌లో) రామలీల
9. బెంగాల్	:	జాత్ర
10. మణిపుర్	:	జాత్ర
11. అస్సాం	:	అంకియనట్
12. పశ్చిమబెంగాల్	:	'చావ్' లేక 'చౌ'
13. బీహార్	:	'చావ్' లేక 'చౌ'
14. ఒరిస్సా	:	'చావ్' లేక 'చౌ', గోటిపువా
15. ఆంధ్ర	:	కూచిపూడి, తూర్పుభాగవతం, వీధిభాగవతాలు

ఈ జాబితాలో రమారమీ భారతదేశంలోని రాష్ట్రాలన్నీ ఇమిడి ఉన్నాయి. కూచిపూడిలో భాగవత మేళాప్రదర్శనలలో బ్రాహ్మణులే పాల్గొనాలి. అలాగే రామలీల ప్రదర్శనలో సీతారామ లక్ష్మణ పాత్ర ధారులు బ్రాహ్మణులే అయి ఉండాలి. రాసలీలకు నాలుగు వందల సంవత్సరాల చరిత్ర ఉంది. ఇందులోని పాత్రధారులు తొమ్మిదీ, పధ్నాలుగు సంవత్సరాల లోపున ఉన్న బాలురే వయోపరిమితి దాటాక ఆ కుర్రాళ్లు వేషధారణకు స్వస్తిచెప్పాలి. ప్రదర్శనలలో ఒజ్జలుగా ఉండవచ్చు. రామలీలలోని పాత్రధారులకు ఆటాపాటా రానక్కర్లేదు. ఒరిస్సాలోని 'గోటిపువా' బాలురు పద్దెనిమిది సంవత్సరాల వయస్సు వచ్చేదాకా నటించవచ్చు.

పై సింహావ లోకనం వల్ల సిద్ధేంద్రుడుగాని మరెవరుగాని కేవలం కూచిపూడి సంప్రదాయంలోనే స్త్రీలను బహిష్కరించారని చెప్పడానికి ఆస్కారం లేదు. ప్రతాపరుద్రుని కాలంలో ఉండే సంకీర్తనా చార్యుడు కృష్ణమాచార్యులు తన దర్శనం కోసం అహోబల నరసింహుని నాట్యవినోదులు పోతకమూరి అన్నలు వచ్చినప్పుడు తలమీసములు బోడించుకొని, స్నానమాచరించి, శిఖాయజ్ఞోపవీతములు ధరించి, కటిసూత్రమున కాషాయ వస్త్రము అడకట్టుగా ధరియించి సంకీర్తన వాక్పూజలు చేశాడు. ఈ పోతకమూరి భాగవతులు పటము పన్నించి శ్రీమహోబలేశుని పటము చాటున నాట్య మాడింపిస్తారు.[14] నాట్య ప్రదర్శనకు అడకట్టు ప్రాచీనమైన సంప్రదాయమే దీనినే సామాజిక శాస్త్రి బద్ధమైన కారణాలవల్ల కూచిపూడిలో ఎవరో మూలపురుషుడు, బహుశా ఒక సిద్ధేంద్రుడు అమలు పరిచాడు. కూచిపూడి ప్రసక్తి వీరనరసింహరాయల కాలం నుంచీ అంటే క్రీ.శ. 1506-1509 మధ్య నుండీ మొదటి సారిగా చరిత్ర చెప్పుకొనడం కనబడుతుంది. అప్పుడు ప్రదర్శించిన కేళికాకీర్తన సిద్ధేంద్రుని రచనలో, కావో తెలియదు. (చూ॥ అనుబంధం నెం.1)

---

14. డాక్టర్ ఎం.కులశేఖరరావు - సింహగిరి వచనాలు (వచనం నెంబరు 32)

సిద్ధేంద్రుడు వ్రాసిన భామాకలాపం నేడు యధాతధంగా ఎవరూ ఆడడంలేదు. దీని కతడు 'పారిజాతం' అని పేరు పెట్టినా ఇవాళ పారిజాత కథ భామాకలాపంలో ఏ మాత్రం గోచరించదు. ఒక్క సత్యభామే అష్టవిధ నాయికల రూపంలో అభినయించడానికి అనువుగా భాగవతులు కథను దిద్దు కొన్నారు. 'భామనే సత్యభామనే' అని నాయిక ప్రవేశిస్తుంది. ఇవాళ ప్రచా రంలో ఉన్న దరువు ఇది:

భామనే సత్యభామనే
భామనే పదియారువేల కోమలు లందరిలోన
రామరో గోపాలమూర్తికి ప్రేమదామమైన ముద్దుల ||భా||
అట్టహాసము జేసి సురల నట్టి గెలిచి పారిజాతము
చెట్టు దెచ్చినాదు పెరట ఘట్టిగా నాటించుకొన్నా ||భా||

అయితే సిద్ధేంద్రుడు ఇలా వ్రాయలేదు. ఆయన వ్రాసిన దరువు ఇంతకన్నా ప్రౌఢంగా ఉంది.

భామనే సత్యభామనే
భామరో శృంగార జగదభిరామనే-ముఖవిజితహేమా
ధామనే ద్వారకాపురాధ్యురామనే వయ్యారి సత్యా ||భా||
మదవజనకుని వదలకను నా యెదను నదుముకు సుదతిరో మరు
కదన మరుదుగ సలిపి నెమ్మది ముదముగదియగనున్న సత్య ||భా||

[D 1916]

ఇటువంటి దరువులు ఇతర ప్రదర్శన కళల్లో కూడా కనబడతాయి. జానపదుల గౌతపురాణం కుటుంబ గాధలలో జమదగ్ని చెల్లెలైన తరిదేవి కథ ప్రసిద్ధం. అందులో ఆమె ప్రవేశ దరువు సంధివచనాలు ఇలా ఉంటాయి.[15]

దేవినే కాని ఖాది(?) దేవినే
దేవినే నే దేవతాల నమ్మిన దేవినే
కాంతనే కరిరాజ వరదూని వేడెద
కాంతనే కాంతను నేనిక తాళజాలనే

వచనం : అమ్మా మీ రెవ్వరూ

మోము చందురుని మించూ, ముఖము కాంతి
సూర్యుని మించూ సుందరి నీ నామము, నీ

15. డాక్టర్ నాయని కృష్ణకుమారి తెలుగు జానపద గేయగాథలు - పుట 53.

భర్త పేరు, నీ పట్నము పేరు, నీ అత్త
మామల పేరు, నీ తల్లిదండ్రుల పేరు మాకు
విన్నవింపవే కోమలాంగి - కోరితి మీ
ముచ్చట కొదువ లేకా

దరువు : నా నామము తరిదేవీ
నయమూతో వినవమ్మా మోహనాంగీ
నానాథుడూ సిద్ధరాజు వినవమ్మా
మా జనకుడూ గౌతమా మునిశ్వరుడూ,
జనని అహల్యాదేవి జగతిలో వెలసెనూ.

యక్షగానాలు ప్రచారంలోనికి వచ్చాక జానపద పూరాణాలలో ఈ పద్ధతి ప్రవేశించిందో లేక జానపదుల నుండే యక్షగానవిధానాలు రూపు సంతరించుకొన్నాయో పరిశీలించవలసిన విషయాలు, తెలుగులో ముక్కు తిమ్మనగారి 'పారిజాతాపహరణం' కావ్యం ప్రచారం పొందాక సత్యభామ ఆంధ్రుల అల్లారు ముద్దుల ఆడబిడ్డ అయింది. యక్షగానాలలో అభిమాన నాయిక అయింది.

తంజావూరు విజయరాఘవనాయకుడు తెలుగులో మొదటి సారిగా పారిజాతాపహరణ నాట్యనాటక కావ్యాన్ని రచించాడు. తర్వాత వచ్చినది తీర్థులవారి పారిజాతం. నరకూరు నారాయణ (1777-1805), మాతృభూతయ్య (1740-1800), పులిజాల లక్ష్మీ నారాయణ (1799 ప్రాంతాలు), భారతి రామరాజు (1795 ప్రాంతాలు) మొదలైన వారు పారిజాతాలు రచించారు.

వీటిలోంచి ఎన్నెన్ని దరువులను భాగవతులు స్వీకరించారో పరిశీలించాలి. వీటన్నిటినీ ఆటభాగవతులు అంటారు. వీటిని ప్రదర్శించే వారిని భాగవతులంటారు. ఆంధ్రదేశంలో రకరకాల భాగవతులు ఉన్నారు. వారి వివరాలు ఇవి :

1. ఎర్రగొల్ల భాగవతులు
2. కూచిపూడి భాగవతులు
3. కొత్త ఇండ్ల భాగవతులు
4. కోటకొండ భాగవతులు
5. గంటె భాగవతులు
6. చిందు భాగవతులు
7. చిన్నిమాదిగ భాగవతులు
8. చిలకల భాగవతులు
9. జంగం భాగవతులు

10. జనగాలపల్లి భాగవతులు
11. తూర్పు భాగవతులు
12. దాసరి భాగవతులు
13. దేవదాసీ భాగవతులు
14. పిచ్చుగుంట భాగవతులు
15. పొతకమూరి భాగవతులు
16. బలిజ భాగవతులు
17. మాల భాగవతులు
18. యానాది భాగవతులు

వీరిలో అందరూ పారిజాతాన్ని కానీ భామాకలాపాన్ని గాని ప్రదర్శించరు. కొందరే ప్రత్యేక కృషి చేశారు. భామాకలాపంలో ఒక నిర్దిష్టమైన రచనా ప్రణాళిక ఉంటుంది. పదకొండు ముఖ్యమైన అంశాలు ఉంటాయి. అవి అన్నిటిలోనూ సర్వసామాన్యం. వాటి వివరాలు చూడండి:

1. ప్రస్తావన
2. విరహం
3. దూతికా సంవాదం
4. స్వప్నావస్థ
5. అవధి
6. భామా సంవాదం
7. మన్మధ ఉపాలంభన
8. చంద్రో పాలంభన
9. వాయు ఉపాలంభన
10. మూర్ఛావస్థ
11. సపత్నీ వివాదం

తీర్థులవారు పారిజాతాపహరణానికి చెప్పిన ప్రణాళికకూ ఈ భామా కలాప ప్రణాళికకూ చాలా తేడా ఉంది. శృంగారకావ్యాలు చెలామణీ అయ్యాక వాటి ప్రభావం యక్షగానాలపై పడి కథకన్నా కథానాయిక మనోభావాలకే ప్రాధాన్యం ఏర్పడి కలాపాలు రూపం సంతరించుకొన్నాయి అని చెప్పవచ్చు. కూచిపూడి వారు ఏ గ్రంథాన్ని ఆధారం చేసుకొని ప్రదర్శనలు ఇచ్చేవారో తెలియదుగాని తమగ్రంథాన్ని సిద్ధేంద్రుడు రచించినట్టు భావించేవారు.

భామాకలాపం నాట్యకావ్యాన్ని ఎందరెందరో ప్రదర్శించేవారు. ఎన్ని

ప్రాంతాలలోనే అది ప్రచారం పొందింది. జన్మస్థానం కూచిపూడి అయినా అలంపురం దగ్గిర ఉన్న కోటకొండ భాగవతులూ, విశాఖజిల్లాలోని బొబ్బిలి, జామి, నిమ్మలవలస, కసింకోట, చోడవరం మొదలైన గ్రామాల భాగవతులు, అమలాపురం, పేరూరు, మానంపల్లి, మండపేట, పిఠాపురం మొదలైన ప్రాంతాల నర్తకులూ భామాకలాపాన్ని ప్రదర్శించేవారు.

కూచిపూడిలో బ్రాహ్మణ బాలురకే ఈ విద్య నేర్పినా పిఠాపురం ప్రౌఢ, పెండ్యాలసత్యభామ, మారంపల్లి అక్కచెల్లెళ్ళు, చిత్తజల్లు వైదేహి, చిత్తజల్లు ఇందువదనలు మొదలైన విద్వాంసురాళ్లు ఈ కలాపాలు ఆడి బాగా రాణించారు. పెండ్యాల వారింట్లో మూడు తరాలనుండి ఈ విద్య ఉంది. పెండ్యాల సత్యభామగారికి 1958లో 90 సంవత్సరాల వయస్సు ఉండేది. ఆమె అమ్మమ్మగారి పేరు కూడా సత్యభామే. భామాకలాపంలో సత్యభామ వేషం కట్టి ఒప్పించినందుకు ఆ పేరు వచ్చింది. ఇవాళ కుమారి యామినీ కృష్ణమూర్తి వచ్చి భామాకలాపానికి అఖిల భారత ఖ్యాతి, అంతర్జాతీయ ప్రశంసలు సంపాదించింది. 1932లోనే రాగిణీదేవి కూచిపూడి వారి వద్ద కొన్ని శబ్దాలు నేర్చుకొంది. తన కుమార్తె ఇంద్రాణికి నేర్పించింది. వివిధ నాట్య సంప్రదాయాల వారు కూచిపూడిలో కూడా శిక్షణ పొందుతున్నారు. శోభా నాయుడు, మంజుభార్గవి, స్వప్న సుందరి మొదలైన వాళ్ళు చక్కగా ప్రదర్శనలు ఇస్తున్నారు. డాక్టరు వెంపటి చినసత్యంగారు కూచిపూడి సంప్రదాయానికి ఎల్లలు విస్తరింపచేశారు. వారి శిష్యులు ప్రపంచ మంతటా వ్యాపించారు.

ఇంతమంది అదామగా ప్రదర్శించే భామాకలాపానికి అధికారిక ప్రతి ఒకటి లేదు. సిద్ధేంద్రుడు వ్రాసినది కాక అరు విధాలైన కలాపాలను నర్తకులు ప్రదర్శిస్తున్నారట.[16]

భామాకలాపాన్ని మంగు జగన్నాధరావుగారు 1913లో కాకినాడ నుండి ప్రచురించారు. ఈ గ్రంథంలో శృంగనృత్యాది వీరేశలింగం శారదావాసు వెంకట శాస్త్రి మొదలైన వారి పేర్లు కొన్ని భాగాల కర్తలుగా కనబడతాయి. ఇందులోని కొన్ని దరువులలో వల్లూరు, నెల్లిమర్ల, పొట్లదుర్తి మొదలైన గ్రామాలలోని దైవాల ముద్రలున్నాయి. చివర దశావతార శబ్దం కాశీనాధ చంద్రశేఖరుని చరణము నమ్మిన భోసల కులచంద్రుడు శరభోజి మహారాజు సలాం చేప్పేది. మొత్తము మీద మంగు వారి గ్రంథం వివిధ ప్రాంతాలలో ప్రచారంలో ఉన్న దరువుల

16. ఆంధ్రుల నాట్యకళ - నటరాజ రామకృష్ణ, పుట 27

సంకలనంగా కనబడుతుంది. మళ్ళీ 1964లో వేదాంతం పార్వతీశంగారు అచ్చువేశారు. అయితే ఈ రెండూ అచ్చంగా సిద్ధేంద్రుని కృతులు కావు. మంగు జగన్నాథంగారు సిద్ధేంద్రుని ప్రౌఢరచనలు సరళం చేశారు. మూల కలాపం దేషభూయిష్ఠమై దాని నిజరూపం కూడ గుర్తింపరాని స్థితిలో ఉండడంవల్ల వేదాంతం పార్వతీశంగారు దానిని పూరించి, హాస్యగాడి వచనాలు మొదలైనవి కూడా పొందుపరిచి ప్రచురించారు. అయితే ఇది అసలు లోటు తీర్చదు. వివిధ ప్రాంతాలలో ప్రచారంలో ఉన్న భామాకలాప ప్రతులను, ప్రాచీన తాళపత్ర ప్రతులను సరిపోల్చి సిద్ధేంద్రుని రచన ఏదో గుర్తించాలి అప్పుడు ప్రచురించాలి. కూచిపూడి కళాక్షేత్రం వారి ఆధ్వర్యాన మహాకాళి లక్ష్మీనరసింహంగారి చేత బందాకనక లింగేశ్వరరావుగారు ఈ పని చేయించి సరైన పాఠాలు నిర్ణయించడానికి ప్రయత్నాలు జరిపించారు. అయితే అవి ఫలించలేదు. మదరాసు ప్రాచ్యలిఖిత గ్రంథాలయంలో 7 పారిజాతాలు, 4 భామాకలాపాలు ఉన్నాయి.[17] వీటిలో కొన్ని చాలా ప్రాచీనాలు, వీటి సహాయంతో పరిష్కరణ జరగాలి. మిత్రులు వెంపటి చినసత్యంగారు నా చేత భామాకలాపం మూలప్రతి పాఠనిర్ణయం చేయించాలని ఆశించారు. అయితే ఆంధ్రప్రదేశ్ నృత్య అకాడమీ వారు ఆ పనిని చేపట్టడం వల్ల మా ప్రయత్నాలు ఆపుచేశాము. ఇప్పుడు నృత్య అకాడమీయే లేదు. తెలుగు విశ్వవిద్యాలయం వారు ఏమి చేస్తారో చూడాలి.

నేటి భామాకలాప ప్రదర్శన మొదట వేణీప్రబంధం ఉంటుంది. భామ తెరమీద జడవేస్తుంది. ఆ జడకు బోలెడు కథ ఉంది. దానిని సిద్ధేం ద్రుడు వ్రాయలేదు. ఎవరో వెంకటశాస్త్రి రచించాడు. కృత్యాది ఇలా ఉంది.[18]

శ్రీరమణు భవుని పద్మజు – వారణముఖ సకల దేవవర్గము నేడున్
కోరి భజియించు నీ కృతి చారుతరాకృతిగ వెలయు శ్రేయము లొసగున్

జడ కథలో ద్విపదలు, దరువులు, కందాలు, సీసాలు ఉన్నాయి. చివర ఇలా ఉంది.

వేణీ ప్రబంధ మిలలో – మానక పఠియింప వినిన మానవులకు స
న్మానము కల్గును వారికి–దీనత్వము లేదు కృష్ణదేవుని కరుణన్

ఇది అర్వాచీన రచన. భామ తెరమీద జడవేయడం ఎప్పుడు మొదలైందో తెలియదుగాని ఇది ప్రేక్షకులకు సవాలు. ఎటువంటి శాస్త్రీయ ప్రశ్నలకైనా సమాధానం చెప్తానని భామవేషధారి ఈ జడవేయడంతో ప్రకటించడం జరుగుతుంది.

17. పారిజాతాలు D 1900 నుండి 1906. భామవేషాలు నుండి D 1916 నుండి D 1919.
18. ఈ జడ పూర్వోత్తరాలు మిత్రులు వెంపటి చినసత్యం గారి వ్రాత ప్రతి నుండి ఉదాహరిస్తున్నాను.

ఓడిపోతే జడ కత్తిరించవచ్చు. ఈ సంప్రదాయం సిద్ధేంద్రుని కాలంనుండీ వస్తోందో లేదో, మధ్యలో వచ్చినదో పరిశోధించాలి. భామాకలాపం కథను తుమ్మలపల్లి సీతారామారావుగారు విపులంగా కథనం చేశారు. వారన్నట్టు 'కలాపములో కథాసంవిధానముకంటే రసస్ఫోరకమైన భావచిత్రణ నైపుణి సామాజికులకు అలంకారికవైభవము'లు సాక్షాత్కరింపచేస్తుంది.[19] విప్రలంభ శృంగారమే వివిధ స్థాయిలలో కనబడుతుంది. ఈ కలాపాన్నే విజ్ఞానసర్వస్వంగా చేయడానికి మంచి దిక్కులు, వశీకరణ ఔషధాలు మొదలైన వివరాలన్నీ చేర్చారు. భామాకలాపంలో కన్నా గొల్లకలాపంలో ఎక్కువ విజ్ఞానచర్చ ఉంది.

సిద్ధేంద్రుడే గొల్లకలాపంకూడా రచించాడని చెప్పుకొంటారుగాని భావి పరిశోధనవల్లగాని యథార్థం తేలదు. భామాకలాపాన్ని ఆడేటప్పుడు ప్రదర్శనారంభంలో ఒక గోపిక ప్రేక్షకులకు వినోదం కల్గించేది. విదూషకుడు ప్రవేశించి ఆమెతో సంభాషించేవాడు. ఈ ప్రశ్నోత్తరాలు సుదీర్ఘంగా సాగేవి. భామ రంగంమీదికి రావడానికి ముందే ఇది జరిగింది. మాత్ర భాతయ్య రచించిన పారిజాతాపహరణం ప్రథమాంకం ఈ సంగతి రుజువు చేస్తోంది. కొంతకాలానికి గొల్ల కలాపాన్ని భామాకలాపంనుండి పండితులు వేరుచేశారు. గొల్లభామతో విదూషకుని విపుల సంభాషణలు వేదాంతచర్చా కూడా అర్వాచీనమైన కల్పన. క్రీ.శ. 1800 ప్రాంతాల ఇది ప్రారంభమై ఉండ వచ్చునని నాట్యకళలో కృషిచేసిన వారు భావిస్తున్నారు.[20] దానిని భాగవతుల రామయ్యగారు రచించారని ప్రతీతి.

కొన్ని రాత్రులపాటు వరుసగా ఆడే ఈ ఆట. భాగవతాల విశ్వరూపం తెలుసుకోవాలంటే ప్రాచ్య లిఖిత గ్రంథాలయంలో భద్రంగా ఉన్న వివిధ వేష కథల వైనాలు క్రోడీకరించాలి. ఆ పట్టికను చూడండి.

D 1859	కృష్ణజననం - బాలెంత వేషకథ
D 1860	కృష్ణవేష కథ - అష్టభార్యలను అన్వేషించడం. రాధను కలవడం
D 1861	కృష్ణవేష కథ .
D 1862	కృష్ణవేష కథ
D 1863	కృష్ణ విలాసం (విలలు వెన్నెల వదాలు ఉన్నాయి) కర్త : వెన్నముద్ద గణపతి పెద్ద
D 1873	గొల్ల వేషకథ. కర్త ఖార్గతిరామరాజు. సుంకర కొండడి భాగోతం ఉంది. పోట్ల దుర్తి హరికి అంకితం.

19. భారతి - కలగూరగంప, జూలై, 1959.

20. ఆంధ్రుల నాట్యకళ, నటరాజరామకృష్ణ, పుటలు - 85, 86

D 1874 గొల్లవేషకథ
D 1875 గొల్ల వేషకథ (సుంకర కొండడి భాగోతం లేదు)
D 1876 గొల్ల వేషకథ
D 1877 గొల్ల వేషకథ. ఆత్రేయ పురం తమ్మయ్య రచన. (సుంకరి కొండడు లేడు రోతలేదు)
D 1878 గొల్లవేషకథ - ఏడిద భాగవతం
D 1879 గొల్లవేషకథ (దుగ్గిరాల రంగసానికూతురు శ్యామలాంబ ఈ గ్రంథం తాడిపర్తి చలమయ్య వద్ద చదువుకొంది. ఇదీ ఏడిద భాగవతమే)
D 1881 జలక్రీడ గోపికా వస్త్రాపహరణ కథ. రచయిత ఎవరో తెలియదు. మాతృభూతయ్య పారిజాతంలో చివర ఈ ఘట్టం ఉండడం గమనించదగ్గ విషయం.
D 1882 జలక్రీడ తిరువళ్ళూరు వీరరాఘవ స్వామికి అంకితం.
D 1886 దాడిని వేషకథ అర్ధమపాడు వాసి ఎవరో కర్త (పగటి భాగవతులు ఈ వేషం వేస్తారట)
D 1889 పారుజాత ప్రబంధం (వెంకటగిరి సంస్థానంలోని వాడైన నరకూర నారాయణ రచన)
D 1900 పారిజాతకథ (నరకూరి మురారి ప్రస్తుతి ఉంది)
D 1901 పారిజాతకథ నందవరం సింగన్న రచన
D 1902 పారిజాత కథ.
D 1903 పారిజాతం (మాధవి పాత్ర, లేఖ ఉన్నాయి)
D 1904 పారుజాతము (సింహాచలం భాగవతమా?)
D 1905 పారిజాతాపహరణం
D 1906 పారిజాత ద్విపద
D 1916 భామా వేషకథ
D 1917 భామావేషకథ
D 1918 భామా వేషకథ (రాధవేషకథ కూడా ఈ సంపుటిలో ఉంది)
D 1933 రాధావేషకథ (విప్రలంబ శృంగారం ఇతర భార్యలకూ ఇందులో ప్రవేశం ఉంది.)
D 1934 రాధావేషకథ
D 1936 రుక్మిణీ వేషకథ (రుక్మిణీ విప్రలంబ శృంగార వర్ణన)
D 1937 రుక్మిణీ వేషకథ

పై ముప్పయి గ్రంథాలు ఒక్కప్రాచ్య లిఖిత గ్రంథాలయంలో ఉన్నవి మాత్రమే. దేశంలో ఇంకా చాలా ప్రతులు ఉంటాయి. ఒక గ్రంథంలోని దరువులు

ఇంకొక గ్రంథంలో కనబడవచ్చు. అటభాగవతాల సంప్రదాయం నిలువ నీరు కాదు. నిరంతరం పారుతున్న జీవనది. ఉపనదులను కలుపు కొనడం సహజం.

కూచిపూడి సంప్రదాయానికి మూలపురుషుడు సిద్ధేంద్రుడే, మరొక మహానీయుడో కథ ప్రకారం జీవితంలో సన్యసించినా నృత్యవిద్యా సన్యాసం చేయలేదు. కూచిపూడి భాగవతులను వెంటపెట్టుకొని నృత్యప్రదర్శనలు ఇచ్చేవాడట. ఆయన గోలకొండ సుల్తానులను మెప్పించి భాగవతులకోసం కూచిపూడి అగ్రహారాన్ని పొందాడట. క్రీ.శ. 1672 - 1685 ల మధ్య పాలించిన తానాషా అబుల్ హసన్ భామాకలాపాన్ని మెచ్చుకొని ఆ సత్కారం చేశాడని జనశ్రుతి. ఇది కృష్ణాజిల్లా దివిసీమలో ఉన్న కూచిపూడి అగ్రహారమే అని స్థానికులు చెప్పకొంటారు గాని లిఖిత పూర్వకమైన సాక్ష్యాధారాలు లేవు.

దివిసీమలోని కూచిపూడి ఎప్పట్నుంచి ఉందో నికరంగా చెప్పలేము. 1763 ఆగష్టు 24వ తేదినాడు ఆ గ్రామంలో ఉండే 15 కుటుంబాల మహాజనులంతా ఐకమత్యమై వ్రాసుకొన్న ధర్మశాసన పట్టి ఒక్కటే ఇప్పటికి లభిస్తున్న లిఖిత సాక్ష్యాలలో ప్రప్రథమైనది. 1122 ఫసలీ పూర్వం మజ్కూరు గ్రామం కొంత కాలం నాటి నుంచి అగ్రహారం బిలుమక్తా శ్రోత్రియం నడుస్తూ ఉండి నేటి వర్కు అనుభవియ్యంగా ఉండే గనుక, ఆ పూర్వపు రాజులు వ్రాయించిన సృదలు పాయగన్క .... తగాదాలు పెట్టుకొని ....' తర్వాత ఒక్క ఒప్పందానికి వచ్చారు. ఈ పత్రంలో తానాషా అగ్రహారాన్ని ఇచ్చినట్టు లేదు. సిద్ధేంద్రుడు గాని కూచిపూడి మూలపురుషుడుగాని ఈ పంపకాల పత్రం తారీఖుకన్నా చాలా ప్రాచీనుడే.

వివిధ ప్రముఖ విమర్శక పండితుల అంచనాల ప్రకారం సిద్ధేంద్రుడు 11వ శతాబ్దం మొదలు 18వ శతాబ్దం దాకా ఉన్న మధ్యకాలంలో ఎప్పుడేనా ఉండవచ్చు.[21] ఈ మహానీయుడు కూచిపూడి వారికి శిక్షణ ఇచ్చాడనన్నది వాస్తవమైతే ఆ కూచిపూడి దివిసీమ లోనిది కాదు. దేశంలో చాలా కూచిపూడి గ్రామాలు ఉన్నాయి. మాచుపల్లి కైఫీయతు పేర్కొనే కూచిపూడి గ్రామం వినుకొండ – బెల్లంకొండ తట్టున ఉన్నదని లోతవ్వీళ్ళు వల్ల విశదమవుతోంది. 'బ్రాహ్మణ భాగవతుల'లనే 'వేషధారులు' 'చాలా విద్యావంతులు ఆ గ్రామం నుండి వీర నరసింహ రాయల దర్శనానికి వెళ్ళారు. (అయితే వినుకొండ సీమ పదహారు సముతులలో 207 గ్రామాలున్నాయి గాని వాటిలో కూచిపూడి లేదు) కొండవీటి సీమ పద్నాలుగు సముతులలో కూచిపూడి ఒకటి దీనిని దాచిన ధనంబు వంటిది కూచిపూడి అని

21. చింతలపాటి నరసింహశాస్త్రి 'కూచిపూడి భాగవతులు' పుట 92

చెప్పుకొంటారు.[22] ఇది తెనాలి తాలూకాలో ఉంది. ఇదికాక రేపల్లె తాలూకాలో ఒక కూచిపూడి ఉంది. నెల్లూరు జిల్లా పొదిలి డివిజన్‌లో కూచిపూడి అనే జమిందారీ గ్రామం ఉంది. నల్గొండ జిల్లా కోదాడ తాలూకాలో జగ్గయ్యపేటకు వెళ్ళే దారిలో ఒక కూచిపూడి గ్రామం ఉంది.

పై కూచిపూడి గ్రామాలన్నింటిలో తెనాలి తాలూకా కూచిపూడికే చాలా ప్రాచీన చరిత్ర ఉంది. మైకంజీ కైఫీయతులో ప్రత్యేకంగా ఒక కూచిపూడి స్థానిక చరిత్రను గ్రంథస్థం చేశారు.[23] "కయిఫియ్యత్ కసుబే కూచిపూడి తాలూకే చింతపల్లి సర్కారు ముర్తుజా నగరు యిలాకే రాజా వాసిరెడ్డి వెంకటాద్రి నాయుడు బహుదూర్ మన్నె సుల్తాన్" శీర్షికతో ఈ కూచిపూడి కైఫియత్ చాలా వివరాలు విశదం చేస్తుంది. (చూడుము అనుబంధం 3).

తెనాలి కూచిపూడి సాధారణ గ్రామంకాదు. 'కసుబా' ఈ మాటకు అర్థం పెద్ద ఊరు, గడిస్థలం. ఈ కసుబా కింద మొత్తం నలభై నాలుగు గ్రామాలు ఉండేవి. ఈ కసుబాలో పరశురామ స్వాములవారు ప్రతిష్ఠ చేసిన రామలింగేశ్వర ఆలయం అదినుంచీ ఉంది. శాలివాహన శక సంవత్సరం 1056 అంటే క్రీ.శ. 1134 నుంచీ ఈ కూచిపూడికి చరిత్ర ఉంది. కైఫీయతు రచనా కాలం 1812 డిసెంబరు 26వ తేదీ నాటికి భారద్వాజ గోత్రికులైన పసుమర్తి వెంకయ్యగారు రామలింగేశ్వర ఆలయంలో అర్చకులు ఈ కూచిపూడిలోనే శాలివాహన శకసంవత్సరాలు 1240 అంటే క్రీ.శ. 1318లో రెడ్లు ప్రభుత్వం చేసే టప్పుడు దేవాలయం కట్టించి శ్రీగోపాలస్వామి వారిని ప్రతిష్ఠచేశారు. ఈ ఆలయానికి కైఫీయతు రచనా కాలం నాటికి ఆత్రేయస గోత్రం వేదాంతం వారు అర్చకులు పూర్వం నుంచీ ఈ కుటుంబం వారే అర్చకులు. వీరు వైఖానసులు.

ఈ కూచిపూడి కైఫీయతు వల్ల పసుమర్తి వారూ వేదాంతం వారూ కొండవీటి సీమలోని కూచిపూడి కసుబా గడిలో ఉండే వారని తెలుస్తోంది. ఇక్కడ నుంచే కొన్ని కుటుంబాలవారు దివిసీమ కూచిపూడికి వలసవెళ్ళి అక్కడ స్థిరపడ్డారనీ రామలింగేశ్వర స్వామి వారిని ప్రతిష్ఠ చేసుకున్నారనీ ఊహించడం ఏమంత కష్టంకాదు గానీ రుజువు చేయడానికి ఇతోధికమైన ఆధారాలు కావాలి. దివిసీమ కూచిపూడి పూర్వ చరిత్ర చుట్టూ ఇంకా దట్టంగా పొగమంచు తెరలు ఉన్నాయి. ఆ తెరలు తొలిగే దాకా నారాయణ తీర్థులు వారుగానీ, సిద్ధేంద్రుడు గానీ కూచిపూడికి సంబంధించిన వారైతే కొండవీటి సీమలోని కూచిపూడిలోనే తమ ధనాన్ని దాచారనీ విశ్వసించక తప్పదు.

22. చాటు పద్యమణి మంజరి II (1988) పుట 336 (చూ అనుబంధం 2)
23. బ్రౌన్ పుట్టించిన లోకల్ రికార్డ్సు - అయిదవ సంపుటి 409 వ పుట నుంచి

24. చింతలపల్లిపండితులు - లయగ్రాహి కవులు - బోరవెల్లి సంస్థానం

మనసాహిత్యంలోప్రఖ్యాతమైన పండిత కుటుంబాలు చాలా కనబడుతాయి. వారిలో చింతలపల్లి వారిది ముఖ్యమైనది. ఈ వంశంలోని ఒకానొక తరంలో పుట్టినవాళ్లంతా నూతన కాళిదాసులే అని ఒక చింతలపల్లి కవి భావించాడు. ఇది అతిశయోక్తి అని మనం కొట్టిపారవేసినా ఈ కుటుంబంలో తరతరాలనుంచి మంచి కవులు జనిస్తూ తమ అఖండ పాండిత్యంలో రాజులను మెప్పించి, పండితులను ఒప్పించి, ప్రజల గౌరవానికి పాత్రులయ్యారని అంగీకరించక తప్పదు. చింతపల్లివారిలో మనకు తెలిసిన అత్యంత ప్రాచీనుడు ఎల్లయ్యగారు. ఆయన అచ్యుతదేవరాయల కాలంనాటి వాడు. అంటే క్రీ.శ. 1530-1542 మధ్య జీవించాడు.

చింతలపల్లి ఎల్లయ్యగారు మంచి పండితులు; విద్వత్కవులు, సిద్ధాంత రాద్ధాంతాలలో రాటుతేరినవారు; కాళీభక్తులు. ఈయన తన కటుంబంలో పుట్టినవాళ్ళంతా కవులే కావాలన్న వరం కోరుకొన్నారట. ఈయన హరితత్వ బోధనకు పుష్పగిరిలో ఉన్న దుర్గ ఇచ్చిన వరం సాక్ష్యమట. ఈయన గ్రంథకర్తట; గాని వ్రాసిన పుస్తకాల పేర్లేమిటో తెలియవు. వీరిని అచ్యుత దేవరాయలు సత్కరించి వలపులాడి దుల్పులాడి అనే సహకార యుగ్మాన్నీ, చందనచర్చకు వీలుగా బహుళాగ్రహారాలు ఇచ్చారట. ఈ చింతలపల్లి ఎల్లయ్యగారు కమలాపురంలో కాపురం ఉండేవారు.

ఈయన కొడుకులూ, మనుమలూ ఏవి కావ్యాలు చెప్పారో, ఏ రాజులను మెప్పించారో తెలియదుగాని మునిమనుమల పాండిత్యం మాత్రం తెలియ వస్తోంది. ఎల్లయ్యగారికి జోగయ్య, వెంకటయ్య అనే ఇద్దరు మునిమనుమలున్నారు. ఇద్దరూ కవితాస్వాయత్తులే. వీళ్ళలో జోగయ్యగారు వైయాకరణి, నవ్యవరరుచి అని

ప్రసిద్ధుడయ్యాడు. వరరుచి అంటే ప్రాచీన సంస్కృత ప్రాకృత వ్యాకర్తల పరమ ప్రామాణికుడు. ఈ జోగయ్యగారి తమ్ముడు వెంకటయ్య నైయాయికుడు. అన్నగారు వరరుచి అయితే ఈయన అభినవ గౌతముడు. మన షడ్దర్శనాలలో ఒకటైన న్యాయానికి గౌతముడే సూత్రకర్త.

ఈ అన్నదమ్ములలో జోగయ్యగారికి మూర్తికవి అనే కుమారుడు కలిగాడు. ఈయన విద్యాలంకారుడు. ప్రౌఢాలంకారిక చక్రవర్తి. బహుశాస్త్రవేత్త. జ్యోతిషంలో ఆరితేరినవాడు. ఇతడు తిరువళ్లూరు గ్రామంలో స్థిరపడినట్టుంది. తన కుమారునికి ఆ ఊళ్లో సుప్రసిద్ధుడైన దైవం వీరరాఘవుని పేరు పెట్టుకొన్నారు. మూర్తికవి వ్రాసిన గ్రంథాలపేర్లైనా తెలియక పోవడం దురదృష్టమే. ఇతని కుమారుడు వీరరాఘవుడు గొప్పపండితుడు. నైయాయికుడు, శాబ్దికుడు. ఈయన మల్ల అనంతరాజుగారి కొలువులో వేదపరీక్ష యిచ్చి ఉత్తీర్ణుడై వేయిచక్రాల బహుమానం పొందాడు. పూల రంగపతిరాజుగారిని కవిత్వంలో మెప్పించి గ్రామాధిపత్యం సంపాదించాడు. వీరరాఘవకవి అంతటితో ఆగలేదు. రాజువారివద్ద రాణువను ఏటి దళవాయితనం స్వీకరించాడు. రాణువనంబళాల నిమిత్తం చాలా గ్రామాలపై పెత్తనం చెలాయించాడు.

చింతలపల్లి వీరరాఘవ కవికి ఇద్దరు భార్యలు. పెద్దభార్య పేరు లచ్చమాంబ; రెండో భార్య నరసమ్మ. వీళ్ళలో పెద్దావిడ కెందరు సంతానమో తెలియదుగాని, రెండవ భార్యకు ఆరుగురు కొడుకులు. ఈ ఆరుగురూ నూతనకాళిదాసులని తరువాత కవి ఒకడు పొగిడాడు. వీళ్ళలో పెద్దవాడు గోపాలయ్య. ఇతడు జాములోపల ఆర్యాశతకాన్ని చెప్పాడట. ఇతనికి ఇద్దరు భార్యలు. వీరిలో రెండవామెకు శేషశాయి, ఛాయాపతి అనే కుమారులు కలిగారు. శేషశాయి ఏవైనా గ్రంథాలు వ్రాశాడో లేదోగాని ఛాయాపతి మాత్రం రాఘవాభ్యుదయం అనే కావ్యం వ్రాశాడు. చింతలపల్లి వారెన్ని గ్రంథాలు వ్రాసినా, లభ్యమయ్యే మొదటి గ్రంథం ఇది. దీనిని ఇటీవల ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమీవారు ప్రచురించారు. ఈ కావ్యం గురించి తరువాత చెప్పుకొందాం.

చింతలపల్లి వీరరాఘవుని పెద్దకొడుకు గోపాలయ్య గురించి, ఆయన కొడుకు ఛాయాపతిగురించి తెలుసుకొన్నాక చెప్పుకోతగ్గవారు వీరరాఘవయ్యగారి నాల్గోకుమారుడు వెంకటయ్య. ఈయన సర్వతంత్ర స్వతంత్రుడు. ఎన్నో రాజసభలలో ప్రశంసలు పొందాడు. ఇతడు తనకు పుట్టిన ఒక బిడ్డకు తన తండ్రిపేరే పెట్టుకొన్నాడు. ఈ చినరాఘవయ్య సకలశాస్త్రజ్ఞుడు. అభినవసరస్వతీవల్లభుడు.

ఇతడు 'మధురవాణీ విలాసం' అనే కావ్యం వ్రాశాడు. ఇదికూడా నేడు లభిస్తుంది. ఇతనిగురించి తరువాత చెప్పుకొందాం.

పెదవీరరాఘవయ్య ఐదోకొడుకు పేరు అప్పయ్య. ఇతడు కవి. అవధానాలు చేసి దేశీయులను మెప్పించాడు.ఇతని కొడుకుపేరు సంజీవయ్య. ఈయన విద్యానిధి. సాహితీ నిపుణుడు. రాజస్థానాలలో వాగ్ధాటిని ప్రదర్శించిన ప్రబంధ కర్త. చంద్రాంగదోపాఖ్యానంలాంటి కావ్యాలు వ్రాసి రాజులకు అంకితం ఇచ్చాడు. ఈ సంజీవకవి చెప్పిన గ్రంథాలేవీ ఇప్పుడు లభించడం లేదు.

తరువాత తెలుసుకోవలసిన వ్యక్తి పెదవీరాఘవయ్యగారి కడగొట్టువాడు యాగయ్య. ఈయన వేదపండితుడు, పురాణాలూ, ఇతిహాసాలూ బాగా మథించినవాడు. ఈయనకు నల్గురు కొడుకులు. వాళ్ళందరూ కళాభావజ్ఞులు. సంహితయాగ ప్రాజ్ఞులు. కవిత్వం తెలిసినవాళ్ళు. ఇప్పుడీ చింతలపల్లివారి కుటుంబంలోని ముఖ్యవ్యక్తుల గురించి ఒక్కసారి క్రోడీకరిద్దాం.

వరుస	పేరు	పెదవీరరాఘవయ్య బాంధవ్యం	వివరాలు
1.	ఎల్లయ్య	తాతగారిముత్తాత	వంశానికి మూలపురుషుడు. అచ్యుతదేవరాయల కాలంవాడు. గ్రంథకర్త.
2.	జోగయ్య తాత		వైయాకరణి
3.	వెంకటయ్య	పినతాత	నైయాయికుడు.
4.	మూర్తికవి	తండ్రి	జ్యోతిష్కుడు
5.	వీరరాఘవయ్య	-	మల్ల అనంతరాజుచేత సత్కారాలు పొందాడు. దళవాయితనం చేశాడు. క్రీ.శ. 1600.
6.	గోపాలకవి	పెద్దకొడుకు	ఆర్యాశతకం చెప్పాడు. క్రీ.శ. 1625.
7.	ఛాయాపతి	మనుమడు (పెద్దకొడుకు కుమారుడు)	రాఘవాభ్యుదయం రచించాడు. ముద్రితం. క్రీ.శ. 1650.
8.	వీరరాఘవుడు	మనుమడు (నాల్గోకొడుకు కొడుకు)	మధురవాణీవిలాసం వ్రాశాడు. (అముద్రితం)
9.	సంజీవకవి	మనుమడు (ఐదోకొడుకు కొడుకు)	చంద్రాంగదోపాఖ్యానం వ్రాశాడు. (నష్టం)

ఈ పట్టిక ద్వారా తెలిసిన వ్యక్తులలో ఇద్దరి గ్రంథాలే లభ్యం అవుతున్నాయి. వారిలో మొదటివాడు-గోపాలకవికుమారుని గురించి చెప్పుకొందాం.

చింతలపల్లి ఛాయాపతి:- ఇతడు తాను చాలా గొప్ప వాడినని తాను వ్రాసిన రాఘవాభ్యుదయంలో చెప్పుకొన్నాడు. ఆంధ్రగీర్వాణభాషలలో నవఘంట సురత్రాణబిరుదాంకితుడు. సర్వంకషప్రజ్ఞ కలవాడు. అష్టావధానాలు చేశాడు. వ్యస్తాక్షరిలో గొప్ప ప్రతిభ ఉంది. ద్వినంధాప్రావీణ్యం కలవాడు. కొత్త శ్లోకాలను అనులోమ విలోమ క్రమంలో పఠించగలడు. ఇతడు మురళీగోపాల భక్తుడు. తిరుమల శ్రీనివాసాచార్యులవారి శిష్యుడు. తన గురువుగారి నితడిలా నుతించాడు:

> తద్ధితమూఢుడైన నను తద్ధితమూఢుని జేసి వాక్యసం
> సిద్ధి ఘటించినట్టి బహుచిత్రిత శాస్త్రకలాపధన్యులన్
> ఇద్ధవదాన్య తిర్మలకులేశ్వర మాన్యుల శ్రీనివాస స
> ద్బుద్ధి మదగ్రగణ్యులను ఋణ్యుల మాన్యుల సన్నుతించెదన్.

[రాఘవ. 1-21]

'తద్ధితమూఢాఃపాణినీయాః ' అనే సామెతను ఇలాగ చమత్కరించాడు. ఇటువంటి చమత్కారాలు రాఘవాభ్యుదయంలో చాలా చేశాడు. ఈ కావ్యాన్ని ఛాయాపతి కేశవస్వామికి అంకితం ఇచ్చాడు. ఇతడు బోరవెల్లి సంస్థానంవారి ఇష్టదైవం. ఈ రాజ్యం ఇప్పుడు గద్వాలలో కలిసిపోయింది. గాని ఒకనాడు స్వతంత్రరాజ్యంగా ఉండేది. బోరవెల్లిని క్రీ.శ. 1660 ప్రాంతాలలో వెంకటరెడ్డి అనే ప్రభువు పాలిస్తూ ఉండేవాడు. ఈయన ఛాయపతిని తన ఆస్థానానికి రమ్మని అర్థించాడు. అప్పటిదాకా ఛాయాపతి దేవరకొండసీమలోని బోయినపల్లిలో ఉండేవారు. బోరవెల్లి వెంకటరెడ్డి పిలిపించి, ఒక కృతి చెప్పి కేశవస్వామికి సమర్పించమని ఛాయాపతిని కోరాడు. కవి అంగీకరించాడు.

ఛాయాపతికి కవిత్వంపట్ల, కవులపట్ల, కృతినాయకులపట్ల కచ్చితమైన అభిప్రాయాలు ఉన్నాయి. హీననాయకాధీనాలు చేసే కృతులు కీర్తి కెక్కవని చెప్తూ

> పూనుక సత్కవుల్ కృతులు పూని రచింతు మటంచునూరకే
> న్యూనత సంతరించుకొను టొక్కటే కాని ధరిత్రిలోన దు
> ర్మానసదుర్యశోదురభిమానదురాగ్రహ హీననాయకా
> ధీనము చేయుకబ్బమది దిక్కుల నిక్కునె కీర్తి కెక్కునే ?

[రాఘవా. 1-64]

హీననాయకులకు అంకితం ఇస్తే వ్రతముచెడినా సుఖము దక్కదని భాయాపతి ఉద్దేశం.

పట్టుమని కాసు చేతం
బెట్టెడువా డొకడు లేడు బిదల కిలలో
కట్టిడి లోభి నరాధము
లిట్టి దురాత్ములకు సుకృతు లియందగవే ? [రాఘవా. 1-58]

కృతి భర్త గురించి ఇటువంటి అభిప్రాయం ఉన్నట్టే కృతి కర్త గురించి కూడా అతనికి నమ్మకాలున్నాయి. సుకవి ఇలాగ ఉంటాడని చెప్పాడు:

శుచియు దక్షుండు శాంతుండు సుజననుతుడు
నూనృతోక్తి కళావేది శోభనాంగు
డాత్మదైవజ్ఞుడు కృతజ్ఞుడగ్రికులజు
డతి మధురవాగ్మి ఛందస్వి యతడు సుకవి [రాఘవా. 1-41]

అగ్రికులజుడు కానివాడు సత్కవి కాడని ఆ నాడు చాలామంది నమ్మేవారు. ముఖ్యంగా అగ్రికులంవారే ఇది ప్రచారం చేశారు. కాకునూరి అప్పకవి ఇవే భావనలను తన లక్షణగ్రంధంలో ఇలా చెప్పాడు:

ధరణీసురుడు ప్రశాంతుడు-గురుభక్తుడు శుచియు గల్పకుడు పూర్వకవీ
శ్వరవాక్ప్రయోగదక్షుడు-గరుణామతి యెవ్వ డతడు కవియనబరగున్.
(అప్ప 1-44)

సత్కవిలక్షణాలను ఇలాగ స్పష్టంచేసిన అప్పకవి శూద్రులు చెప్పే కావ్యాలు గ్రాహ్యాలు కావని కచ్చితంగా చెప్పాడు.

ఉవమ గలిగిన శయ్యల నొప్పియున్న
నంఘ్రిభవుని కావ్యంబు గ్రాహ్యంబు గాదు
పాయసంబైన సంస్కార వక్వమైన
గాకజుష్టంబు హవ్యంబు గానియట్లు. [అప్ప. 1-26]

సరిగ్గా అప్పకవి అభిప్రాయాలనే భాయాపతికూడా చెప్పాడు. శూద్రుల కవిత్వం అనర్థం అన్నాడు.

శునకీదుగ్ధము లేగతి-ననర్హములు వృషలకృతము లట్లనుచితముల్
ఘనగోక్షీరంబులవలె-జను విప్రకృతి ప్రబంధసద్భాషితముల్.[రాఘవా. 1-42]

ఈ ప్రబంధ సద్భాషితాలు చాలా ప్రభావం గలవని భాయాపతి నమ్మకం. అయితే అగ్రకవులు మునుపటి మహానుభావులలాగ ఈనాడు తమ మహత్త్వం చూపలేకపోతున్నారు. దీనికి భాయాపతి ఇలాగ సంజాయిషీ ఇచ్చాడు.

కేవలసరసపదాన్యం-బీవసుమతి లేదు, కలిగెనేని కవిత్వ
శ్రీవెలయజేసి కవులు ప్ర-భావంబులు సూపరే ప్రబంధక్రియలన్?

[రాఘవా. 1-48]

భాయాపతి గొప్ప ధిషణాహంకారంతో "ఆ మేటి కవిప్రభావంబుల మించ వచింపరె నేటివారలున్" అని పూర్వకవులతో సాటి తెచ్చుకొన్నప్పుడు "మునుపటి కవులలాగ మీరెక్కడ పద్యాలు వ్రాయకలరు ?'బాణోచ్ఛిష్టం జగత్త్రయం' అనికదా" అని ఎవరో అన్నారు. దానికి భాయాపతి కోపం తెచ్చుకొన్నాడు. లోగడ కొరవి గోపరాజునికూడా ఎవరో ఇలాగే అన్నారు. అప్పుడాయన రెండు పద్యాలలో చీవాట్లు పెట్టాడు:

సుగుణులుబాణోచ్ఛిష్టం-జగత్త్రయమ్మనగ గొంత చదువగ బ్రియమే
తగ దోడంటిన పాలిం-పుగ వెరుగయియున్న నది యభోజ్యంబగునే?

[సింహాసనద్వాత్రింశిక, 1-26]

సంబంధములగు రసభా-వంబులు మునుకంటె నభినవంబులు గలవే?
యంబుధినె కాక బహురత్నంబులు వర్తకుల కేమి తా బండినవే ?

[సింహా, 1-27]

కొరవి గోపరాజు రత్నాలగురించి, వర్తకులగురించి ఎలా చెప్పాడో అలాగే భాయాపతికూడా-

మొగి వర్తకు దొకచో మణు-లగపడి చెడనాద వార్ధియపగత సారం
బగునెటు 'బాణోచ్ఛిష్టం-జగత్త్రయం'బన నిషేధశాస్త్రం బగునే ?

[రాఘవా. 1-50]

ఇంతతో ఆగక భాయాపతి ఇంకో రెండు పద్యాలు చెప్పాడు. 'ధర్మార్థ కామ మోక్షాధికార కార బాకారరేఖానుకార సారశారద సదాక్షరస్వర శబ్దమూర్తి' అటువంటిది 'బాణునుచ్ఛిష్ట మగుననె పాపమేమి?' అని ప్రశ్నించాడు (1-53). అసలు ప్రపంచమే ధర్మపాలన లేనందువల్ల కలుషితం అయిందని అతని ఉద్దేశ్యం.

శక్తవామాచారసరణి సమృద్ధమయ్యె స్మార్తకర్మంబులు శాంతినొందె
చెరుపుమతాయుక్తచేష్ట నేరూహిచెవైష్ణవధర్మంబు వరుసదప్పె
పాషాణదారుణప్రకృతి మరి మించె శైవాగమములు నిస్సత్త్వమొందె
చార్వాకసంకరాజాతిక్రియ లెసంగె స్త్రీపురుషోచితస్థితులు దొలగె
నాశ్రమవిభక్తు లేకమై విశ్రమించె
రాజ్యము లరాజకములయ్యె ప్రభ లణంగె
జంతుహింసాధికాంతరాచరణ మెదలె
ధర్మపాలనలేని కతంబ జగతి. [రాఘవా. 1-67]

ఇంత కలికాలంలోనూ మహాప్రబంధాలు వ్రాయవచ్చును. అయితే వ్రాయమనగానే కృతులు ఎవరూ చెప్పలేరు. అల్లసాని పెద్దనగారే కొన్ని షరతులు పెట్టారు. ఆయన చెప్పిన ఈ చాటువు సుప్రసిద్ధం:

నిరుపహతిస్థలంబు రమణీయప్రియదూతిక తెచ్చియిచ్చు క
ప్పురపువిడె మాత్మకింపయిన భోజన ముయ్యెలమంచ మొప్పు
తప్పరయు రసజ్ఞులూహ తెలియంగల లేఖకపాఠకోత్తముల్
దొరకినగాక యూరక కృతుల్ రచియింపు మటన్న శక్యమే ?

పెద్దనగారిలాగే భాయాపతికూడ ఇటువంటి షరతులు పెట్టాడు. చూడండి:

తిరమగుచోట నింటి కొక తీర్పరి పెద్ద నిజానుకూల సుం
దరి యుచితజ్ఞుడై బహుళదాతగు నేత సుధీసహాయమున్
హరి కరుణాకటాక్షమున నబ్బినగాక మహాప్రబంధముల్
సరసిజనాభికిన్ బలుకు చానకునైన రచింప శక్యమే ?

[రాఘవా. 1-70]

తక్కిన విషయాల సంగతి ఏమోగాని, భాయాపతికి ఉచితజ్ఞుడై బహుళదాతగు నేత దొరికాడు. బోరవెల్లి వెంకటరెడ్డి బాగా సత్కరించి దేవునికే కావ్యాన్ని అంకితం చేయించాడు. భాయాపతి షష్ఠ్యంతాలు తొమ్మిది పద్యాలు వ్రాశాడు. సాధారణంగా అందరు కవులూ ఈ పద్యాలలో 'అభ్యుదయ పరంపరాభివృద్ధిగా నాయొనర్పంబూను' అని వ్రాస్తారు. భాయాపతి అందరి లాంటివాడు కాదు. షష్ఠ్యంతాల తరువాత ఇలాగ వ్రాశాడు:

[కేశవస్వాములకున్] సమర్పితంబుగా నవరసానుప్రాసభాసుర వృత్తిచ్ఛే కాద్యంలకార పాత్రచిత్ర కవితానుబంధంబుగా నా యొనర్పంబూనిన రాఘవాభ్యుదయం బను మహాప్రబంధమునకు. [రాఘవా. 1-158]

ఇందులో చెప్పినట్టే కావ్యంలో శబ్దాలంకారాలు, చిత్రకవితలు ఉన్నాయి. ఛాయాపతి బోలెడు బంధాలు, చిత్రాలు, ముద్రిలంకారాలు ఈ కావ్యంలో చెప్పాడు. వాటి వివరాలివి:

బంధుకవిత్వం:

1. ఖడ్గబంధం (1-210)
2. కులాలికాచక్రబంధం (1-211)
3. చంద్రహాసబంధం (2-267)
4. ఛత్రబంధం (2-258)
5. శకటచక్రబంధం (3-293)
6. పుష్పమాలికాబంధం (3-294)
7. ఛత్రబంధం (4-245)
8. ఛత్రబంధం (4-246)
9. భుజగరాజబంధం (5-215)
10. చక్రబంధం (6-362)
11. ఖడ్గబంధం (6-364)

చిత్రకవిత్వం:

1. ఉభయార్థదచ్ఛేదకత్రియ వినోద కందం (5-216)
2. విలోమార్థపూరణీయానులోమ కందం (5-217)

ముద్రాలంకారాలు:

1. ఉత్సాహ (1-207)
2. భూనుత (1-208)
3. మాలిని (1-209,5-212)
4. స్రగ్విణి (2-254)

5. మంజుభాషిణి (2-254)

6. పంచచామరం (2-250), 3-289,4-242)

7. తరళ (3-210)

8. కవిరాజవిరాజితం (3-291, 6-359)

9. భుజంగప్రయాతం (3-292)

10. మణిగణనికరం (4-243)

11. శరశ్చంద్రికావృత్తం (4-244)

12. మహాస్రగ్ధర (5-211)

13. వనమయూరం (5-213)

14. మత్తకోకిల (5-214)

15. మంగళమహిశ్రీ (6-361)

ఇన్నిరకాలుగా చిత్రాలు చూపించి భాయాపతి షష్ఠంత్యాల తరువాత చిత్రకవితానుబంధంగా ఈ కావ్యాన్ని వ్రాస్తానని చెప్పుకొన్న మాట నిలబెట్టాడు. ఇది 6 అశ్వాసాల కావ్యం. కాళిదాసు రచించిన రఘువంశానికి ఇది కొంత అనువాదం. అందులోని 4, 5, 6, 7, సర్గలలోని కథ అధారంగా భాయాపతి దీనిని రచించాడు. కొన్నిచోట్ల మూలాన్ని యధాతథంగా అనువదించాడు; కొన్నిచోట్ల తనకు నచ్చినట్లు స్వంతకల్పనలు చేశాడు. ప్రబంధాలకు కావలసిన వర్ణనలు గుప్పించాడు. అక్కడక్కడ ఉర్దూమాటలు, మాండలికాలు జొప్పించాడు. కొన్నిచోట్ల వ్యాకరణమార్గాలను తప్పించాడు. ఈ కావ్యాన్ని బి.రామరాజుగారు పరిష్కరించారు. ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్యఅకాడమీ వారు1965 లో ప్రకటించారు. ఈ గ్రంథం అచ్చు పడడంవల్ల ఎన్నో విషయాలు తెలిశాయి. ఇది మన సాహిత్యం చేసుకొన్న అదృష్టం. అయితే భాయాపతి పినతండ్రికొడుకు చినవీరరాఘవయ్య వ్రాసిన మధుర వాణీవిలాసం ఇప్పటికీ వెల్గుచూడకపోవడం శోచనీయమే. తెలిసినంతమటుకు అతన్నిగురించి చెప్పుకొందాం.

చింతలపల్లి చినవీరరాఘవయ్య:– ఇతడుకూడా భాయాపతిలాగే చిత్రకవితాభినీకుడు. నానావిధాలయిన అవధానలాఘవం గలవాడు. సాహిత్యం, కవిత్వం, వివిధశాస్త్రప్రజ్ఞ, తత్త్వబోధ, త్రిస్కంధాత్మకమైన జ్యోతిషం ఆయన

స్వభావాలట. ఈ చినవీరరాఘవయ్య ఒకసారి రాయదుర్గంలో జాములోపల ఒక శతకాన్ని చెప్పి కంకణాలు మొదలైన బహుమానాలు పొందాడు. ఇతడు రకరకాల అవధానాలు చేస్తే ఎవరో మల్లధీరుడు మెచ్చుకొని నాలుగునగలూ, ఒక గుర్రం ఇచ్చాడు. ఇతడు పాండిత్యంతో చాలా కీర్తి గడించాడు. ఇతని కొకనాడు తిరుపతి వెంకటేశ్వరుడు కలలో కనబడి తన పేర మధురవాణీవిలాసం అనే కావ్యం చెప్పమన్నాడు. మధురవాణి పాంచాలరాజుకుమార్తె. ఈమెను కార్తవీర్యార్జునుడు పెళ్లిచేసుకొన్నాడు. ఈ కథను చినవీరరాఘవయ్య ఎన్ని అశ్వాసాలలో చెప్పాడోగాని ఇప్పుడిది కొంత అసమగ్రంగానే దొరుకుతుంది. మద్రాసుప్రాచ్యలిఖితగ్రంధాలయంలో రెండు ప్రతులున్నాయి. (R.41, D. 372). వీటిలో రెండవ ప్రతిలో ఐదు అశ్వాసాలున్నాయి. చినవీరరాఘవయ్య త్రిస్కంధాత్మకజ్యోతిషంలో పండితుణ్ణని చెప్పుకొన్నాడు. అందుచేత కవిత్వంలో కూడా జ్యోతిషాన్ని బాగా జొప్పించాడు. పెళ్లికి లగ్నం పెట్టే ఘట్టంలో నాలుగైదు పద్యాలు వ్రాశాడు:

ప్రభుని యుక్తి ననంత ప్రభావలగ్న వీక్షణమొనర్ప వచ్చినారిటకుగాన
ప్రభునియుక్తిననంతప్రభావలగ్నవీక్షణ మొనర్చుటిది మీకువిహితమనుచు॥
దైవజ్ఞ లన నితర పర దైవజ్ఞుల జేరి చేరి తగు వేడుకతో
భావజ్ఞులు మీరలు ప్రతిభావజ్ఞులు లగ్న మొకటి పరికింపుడనన్॥
కలితపంచాంగుల గతి కరస్థము చేసి కునవాంశమొకటి చేకొదువచేసి
రాజసగ్రహవృత్తి రాశిగా నిర్మించి నేర్పుతో విషనాడి నెరి గమించి
చిత్తజామిత్రమౌ స్థితి వింగడమొనర్చి జాతిదోషములు చేజేతదీర్చి
స్వామిసంగతి రీతి సౌమ్యదృష్టి దలంచి భావంబు శోభనప్రాప్తి గాంచి
ప్రముఖవీక్షితచంద్రతారకబలము-గతిగి చెన్నొందుచెలితానెకన్నెయాట
కన్య కనుకూలమగునుగా కన్య కిట్టి-గణితవితరణ లగ్నవిఖ్యాతి గలదె?
[D 372. 5వ అశ్వాసం.19-21]

గణితమంటే చినవీరరాఘవయ్యకు ఇష్టం. సంప్రదాయసిద్ధమైన కల్పనాపాండిత్యంకూడా ఉన్నవాడే. అయితే తగిన నాధుడులేకపోవడంచేత ఇతడు కవిత్వాన్ని విడిచిపెట్టేద్దా మనుకొన్నాడు. అప్పుడు పెద్దలు ఇలా అన్నారట:

ఓ విద్వన్మణి సంప్రదాయముగ నీ కుద్బోధమై కల్పనా
ప్రావీణ్యంబు లభించె నందు తగు బోల్పం నాథుండు లేమి చిం
తావిర్భావమునం జిహీష గొననేలా ? మేల్క విత్వం బహో
'కా విద్యా కవితా వినా' యనెడి విఖ్యాంతిం చెవి జార్పవే ? [D 372. 1-20]

నిజమే. 'కావిద్యా కవితా వినా?' అయినా రసజ్ఞుడు లేనిదే, ఏ కవిగారి మధురవాణి వినిపించదు. ఈ సంగతి చినవీరరాఘవయ్య తన కావ్యంలోనే శ్లేషించాడు.

అల రసజ్ఞుని పొదగాంచునది మొదలుగ
మధురవాణికి తల్వి యను మరులు దోచె
అల రసజ్ఞుని పొదగాంచునది మొదలుగ
మధురవాణికి తల్వి ధర్మంబెగాదె ! [D 372.3-60]

చినవీరరాఘవయ్య ఏ రసజ్ఞుని పొడగాంచాడో మనకు తెలియదు. ఛాయాపతి లాగే ఇతడుకూడా బోరవెల్లివారిని ఆశ్రయించాడో లేదే, చింతలపల్లివారికే కాక ఇతరకవివంశాలకు కూడా బోరవెల్లిరాజకుటుంబం ఆశ్రయం ఇచ్చింది. ఛాయాపతిచేత రాఘవాభ్యుదయం చెప్పించిన వెంకటరెడ్డి బోరవెల్లి వారికి దత్తపుత్రుడు. ఇతని పెంపుడుతల్లి పేరుగిరియమ్మ. ఈమె గద్వాల వారి ఆడబడుచు. బోరవెల్లి పాలించే ముష్టిపల్లివారి కోడలు. గద్వాల సంస్థానాన్ని పెదసోమనాద్రి స్థాపించి క్రీ.శ. 1663-1712 దాకా పాలించాడు. అతని కుమార్తె గిరియమ్మ. ఈమె తనకు పిల్లలు లేకపోతే తన బావగారి అబ్బాయి వెంకటరెడ్డిని పెంచుకొంది. కవులను పోషించడం ఇతడు పెంపుడుతల్లిదగ్గరే నేర్చుకొన్నాడు. ఈమె వనితాశిరోమణి. ఎందరో విద్యార్థులకు అన్నంపెట్టి చదివించింది. కవులను పోషించి కృతులను చెప్పించింది. లయగ్రాహి గరుడాచలకవిచేత 'కౌసలేయచరిత్రం' వ్రాయించి, కేశవస్వామికి అంకితం ఇప్పించింది. ఆ గ్రంథంలో కవి ఈమె చేసిన సత్కార్యాల నిలా నుతించాడు:

కట్టించె కేశవాగారంబు భూమిపై బరగు కుబేరపుష్పక మనంగ
సేవించె నారామసేతు కాశీ మధ్య వ్యక్షలంబులు తెగువమీర
వేయించె వనము లుర్విని చైత్రరథనందనోద్యానముల రీతి హృద్యముగను
చదివించె విద్యార్థిజనుల కన్నము బెట్టి వేదశాస్త్రపురాణవిద్యలెల్ల
జన్నములొనర్చజేసినిర్జరగణంబు-గబుతియొనరింపవిప్రసంఘములచేత
ననుచు ప్రజలెల్లవర్ణిల్లె ననుదినంబు-పరమసద్గుణనికురంబ గిరియమాంబ॥
[కౌసలే. 1-66]

ఈమె వేయించిన అన్నసత్రాలగురించి మరొక చక్కని వర్ణన గరుడాచలం వ్రాశాడు. ఒకనాడు బ్రహ్మ నారదుణ్ణి చూసి వేసిన ప్రశ్నలూ, వాటికి కొడుకు చెప్పిన సమాధానాలూ కవి వ్రాశాడు:

పుత్రక, యెందుబోయితివి? బోర్వెలిలో గిరియమ్మ బెట్టు బ
ల్సత్రములో భుజించుటకు! సత్రవిశేషము లేమి? చూడు నా
గాత్రము ! త్రావితో సుధ? జగజ్జనులందరు ద్రా(వ)త్రావుటే
చిత్రము నే నటంచు వచించును బ్రహ్మకు నారదుం డటన్. [కౌసలే. 1-67]

బోరవెల్లి గిరియమ్మ వేయించిన సత్రంలో నారదుడు తిన్నాడో లేదో గాని గరుడాచలం భుజించేఉంటాడు. ఇతడు ఉభయభాషానిరంకుశుడు. అష్టభాషా కవిత్వసంపన్నుడు. చింతపల్లివారివి, లయగ్రాహివారివి కూడా పండిత కుటుంబాలు. చింతలపల్లివారి మూలపురుషుణ్ణి అచ్యుతదేవరాలయవారు సత్కరిస్తే లయగ్రాహివారి మూలపురుషుణ్ణి కృష్ణదేవరాయలవారే ఏనుగులిచ్చి సన్మానించారు. గరుడాచలం తన తాతగారి ముత్తాతగురించి ఇలా వ్రాశాడు:

మాధవభక్తియుక్తు డసమానకవిత్వగురుండు కృష్ణరా
యాధిపదత్త సద్గజ వరాది మహాబహుమానశాలి గం
గాధరకీర్తిసాంద్రుడు జగత్కవిచంద్రుడు మత్కులేంద్రుడా
మాధవు డస్మదాదులకు మాన్యుడు గాడె దలంచి చూచినన్ ?[కౌసలే. 1-11]

అసమానకవిత్వగురుడైన మాధవుని కుటుంబంలోని వాళ్లుకూడా అంతా కవులే. అయితే, ఈ లయగ్రాహి వారి రచనలలో ఒక్క గరుడాచలం వ్రాసిన కౌసలేయచరిత్రం మాత్రమే నేడు దొరుకుతూంది. ఇది అముద్రితం. ఈకవి గురించి, ఇతని పోషకురాలినిగురించి తొలిసారి మిత్రులు బి.రామరాజుగారు తెలియజేశారు.[1] ఛాయాపతి రాఘవాభ్యుదయంలాగే ఈ కౌసలేయచరిత్రంకూడా ముద్రించాలి. ఈ కవులను పోషించిన నాడగౌడు ముష్టిపల్లివారి వంశంలో గ్రంథకర్తలు కూడా కొందరు లేకపోలేదు. గిరియమ్మకూ, ఆమెదత్తపుత్రుడు వెంకటరెడ్డికీ ఏమవుతాడో తెలియదుగాని గద్వాలలోని రాజులలో ఉండే ఒక నాడగౌడు ముష్టిపల్లి వెంకట భూపాలుడు కూడా కావ్యాలు వ్రాశాడు. 'దివ్యదేశమహాత్మ్యదీపిక' అనే చిన్న ద్విపదకావ్యాన్ని వ్రాశాడు. ఇందులో 108 దివ్యతిరుపతుల వివరాలున్నాయట. ఈయనే రాజవేలి వెంకటేశ్వరశతకం, రాజవేలి వెంకటేశ్వరకీర్తనలు వ్రాశాడు. ఇవి ఒకటీ రెండూ కావు. 3,476 కీర్తనలు, ఇవన్నీఅముద్రితాలే.. ఈ ముష్టిపల్లి వెంకట భూపాలుని గురించి తొలిసారిగా దేశానికి తెలియజేసిన బి.రామరాజుగారు ఈ కవి 17 వ శతాబ్దిచివరనో, 18 వ శతాబ్ది మొదటనో ఉంటాడని భావిస్తున్నారు.

1. మరుగుపడిన మాణిక్యాలు, పుటలు 44 నుండి 50.

'పరమభక్తాగ్రేసరుడైన ఈ ప్రభువు ఆంధ్ర వాగ్గేయకారుల యగ్రశ్రేణిలో జేరదగినవా' డని మనవి చేశారు.[2] ఇతడు చింతలపల్లికవులకు సమకాలికుడేమో భావిపరిశోధనవల్ల తేలాలి. బోరవెల్లి సంస్థానం క్రీ.శ. 1668 లో గద్వాలలో విలీనం అయింది. గిరియమ్మ దత్తపుత్రుడే దానికి ఉమ్మడిఏలిక అయ్యాడు.[3] 'గద-వాలు' కలిసిన సంస్థానానికి బోరవెల్లివారు గంటంకూడా ప్రసాదించారు. ఈ సంస్థానం ఒకానొక పండితకుటుంబానికి ఇంటిపేరుకూడా అయింది. దాని సంగతి తరువాత తెలుసుకుందాం.

2. మరుగుపడిన మాణిక్యాలు, పుట 64.
3. సంగ్రహాంధ్ర విజ్ఞానకోశం, 3 వ సంపుటి, పుట 305.

25. కాకునూరి అప్పకవి

నిన్నటి దాకా మన తెలుగుపండితులు దేవుని కైనా భయపడేవారు కాదుగాని ఇద్దరి పేర్లు చెపితేచాలు, ఎక్కడలేని భయభక్తులూ చూపించేవారు. వారిలో ఒకరు కాకునూరి అప్పకవి. రెండో అయన పరవస్తు చిన్నయసూరి. ఈ ఇద్దరూ వ్యాకరణ గ్రంథాలే వ్రాశారుగాని అప్పకవిగ్రంథం ఛందోగ్రంథం గానే చలామణి అవుతోంది. అప్పకవి నాయక రాజుల కాలం వాడు. చిన్నయ సూరి నిన్నటివాడు. ఈ ఇద్దరు చెప్పిన లక్షణాలకు లొంగని పూర్వకవి ప్రయోగాలను దిద్దిపారేయడానికైనా మన పరిష్కర్తలు వెనుదీయలేదంటే ఈ లాక్షణికుల ప్రభావ మెంతో బోధపడుతుంది. ఈ ఇద్దరి గ్రంథాలకూ ఎవరో నన్నయగారు వ్రాశారనుకొనే ఆంధ్రశబ్దచింతామణే మూలం.

వాస్తవానికి అప్పకవి తన పుస్తకానికి కూడా ఆంధ్రశబ్దచింతామణి అని పేరు పెట్టాడు. అయితే దానిని సాహిత్యలోకంలో అప్పకవీయం అనే పిలుస్తు న్నారు. మనభాషలో లక్షణగ్రంథాలను వాటి రచయితల పేర్లతో పిలవడం రివాజే. భీమన కవిజనాశ్రయాన్ని వ్రాశాడనుకొని దానికి భీమనచందం అనిపేరు పెట్టారు. అనంతామాత్యుడు ఛందోదర్పణం అనే గ్రంథాన్ని వ్రాస్తే దానిని నేటికీ అనంతుని ఛందమనే వ్యవహరిస్తున్నాం. విన్నకోట పెద్దన కావ్యాలంకార చూడామణి రచిస్తే దానిని పెద్దిరాజు అలంకారం అని పూర్వంనుండీ పేర్కొనేవారు. గ్రంథకర్తపేరుతో ప్రచారమైన కొద్ది గ్రంథాలలో అప్పకవీయమే సుప్రసిద్ధం. అదే నేడు పరమప్రామాణిక మైన లక్షణగ్రంథం. దీనిని అప్పకవి 'సారపాదపం' అన్నాడు అది నిజంగా కల్పతరువే. పాలసముద్రం లోంచి కల్పవృక్షం పుట్టడానికి ముందు ఎంతో పరిశ్రమ జరిగింది. అలాగే అప్పకవి ఈ పుస్తకాన్ని వ్రాయడానికి చాలా కృషి చేశాడు. అతడు చక్కని పండితుడు. కవిత్వాన్నే విద్యగా భావించే సాహితీపరుడు. లోకోపకారంకోసం తన పాండిత్యాన్ని వినియోగించిన మహనీయుడు. అతని వైదుష్యం అసమానమైనది. వాస్తవానికి కాకునూరివారింట్లో అందరూ పండితులే.

అప్పకవి తాతముత్తాతలు తమ విద్యతో ఎందరో రాజులను మెప్పించి అగ్రహారాలు పొందారు.[1]

కాకునూరి అగ్రహారం పూర్వం చరికొండసీమలో ఉండేది. ఇప్పుడా ప్రాంతాన్ని మహబూబ్‌నగర్ అని పిలుస్తున్నాం. కల్వకుర్తితాలూకాలో కాకునూరుకు క్రోసెడు దూరంలో లేమావిడి అనేగ్రామం ఉంది. ఇక్కడే అప్పకవి తాతగారి తాత కాపురం ఉండేవాడు వారి కుటుంబంలో ఏ శుభకార్యం వచ్చినా ముందు సరస్వతీపూజే చేస్తారంటే వాళ్ళు విద్య కెంత ప్రాముఖ్యమిస్తారో ఊహించవచ్చును. అప్పకవి తాత పెదసోమయ్య పండితుడే కాక శ్రీమంతుడు. ఆయన ఎన్నో ధర్మకార్యాలు చేశాడు. లోకులు వాడుకొనేందుకు నూతులు తవ్వించాడు. పశువులు తాగడానికి కుంటలు కట్టించాడు. త్రోవలో మజిలీచేయడానికి తోటలు వేయించాడు. అప్పకవి తండ్రి వెంగన్న గొప్ప వేదపండితుడు. పల్నాటిసీమలో మాటతొంభైనాలుగుగ్రామాలల్లో అటువంటి వేదవేదాంగవేత్త లేడు. అందుకే 'మారట బ్రహ్మ' అని లోకు లతనికి దండం పెట్టేవారు.

తండ్రివంకవా రిటువంటి పండితులైతే అప్పకవి తల్లివంకవారు కవులు. వాళ్ళు ఏవో ప్రబంధాలు వ్రాశారు. అప్పకవి తన మేనమామల ఇంటనే కామెపల్లెలో పెరిగాడు. ఇది కృష్ణానదికి దక్షిణాన పల్నాడు తాలూకాలో ఉంది.[2] బహుశా ఈ గ్రామంలోనో, పరిసరాలలోనో అప్పకవి చదువు కొన్నాడు. అతని విద్య బహు ముఖాలది. మూర్తి సర్వన్నగారి దగ్గిర యజుర్వేదం చెప్పుకొన్నాడు. కాండూరి గిరయ్యగారి వద్ద వ్యాకరణం చదువుకొన్నాడు. సూరభట్టుగారు సకలసిద్ధాంతాలూ నేర్పారు. వీటికి తోడు కొలిచెల మల్ల సింగన్నగారి దగ్గిర స్మార్తకర్మలు తెలుసుకొన్నాడు. రాజయోగిగారివద్ద ఆగమాలు ఉపదేశం పొందాడు. ఇవికాక మంచికంటి ఓబన్నగా రనే కవి దగ్గర లక్షణగ్రంథాలు చదువుకొన్నాడు. ఆయనే అప్పకవిని ఒక లక్షణ కవిగా తీర్చిదిద్దాడు.

ఇంత చదువు చదువుకొన్నాక అప్పకవి శ్రీశైలం వెళ్లాడు. ఆ రోజుల్లో ఎవరో భోగి విభూషణుడనే ఆయన ఆ ప్రాంతాలకు అధికారి. అతడి పట్టువు కవిగా కొన్నాళ్లపాటు అప్పకవి శ్రీశైలంలో ఉన్నాడు. సంస్కృతంలోనూ, ఆంధ్రం లోనూ పుస్తకాలు రచించాడు. స్మార్తకర్మలగురించి బాగా తెలుసు కొన్నవాడు కావడంచేత

1. సమగ్రాంధ్రసాహిత్యం - గజపతుల తొలి రాయలయుగాలు-12వ ప్రకరణం

2. నరసరావు పేట తాలూకాలో మరో కామెపల్లి ఉంది. అయితే పల్నాడు తాలూకాలోనిదే అప్పకవి మేనమామల ఊరని భావించడం సమంజసం

దానికో నిబంధనగ్రంధం వ్రాయాలని అపస్తంబ షట్కర్మనిబంధన మనే సంస్కృతరచన చేశాడు. అప్పకవి పెదతాత తిరుమలభట్టు గొప్ప జ్యోతిష్కుడు. అయన కాలామృతం అనే గ్రంథం వ్రాశాడు. పెదతాతగారి లాగే అప్పకవికూడా జ్యోతిష్యంలో కృషి చేశాడు. కాలబాలార్ణవ సంహిత అనే జ్యోతిషగ్రంధానికి శ్లోకరూపమైన సంగ్రహాన్ని వ్రాశాడు.

ఈ సంస్కృతరచనలే కాక స్త్రీలకు పనికివచ్చే 'సాధ్వీజనధర్మం' అనే ద్విపదకావ్యాన్ని, 'అనంతవ్రతకల్ప' మనే కావ్యాన్ని వ్రాశాడు. శ్రీశైలంలో ఉండడంవల్ల ఆ దేవునిమీద నిందాస్తుతితో శ్లేషగర్భితమైన శతకం ఒకటి చెప్పాడు. ఆ రోజులలో ఉద్దండపండితులైనవాళ్లుకూడా ప్రదర్శనార్థం యక్షగానాలు వ్రాసేవారు. అప్పకవికూడా 'అంబికావాదం' అనే యక్షగానం వ్రాశాడు. వీటితోపాటు 'కవికల్పకం' అనే లక్షణగ్రంథాన్ని రచించాడు. ఇది బహుశా మంచికంటి ఓబన్నగారి ప్రోద్బలంవల్ల వ్రాశాడుకాబోలు. వారికి కృతజ్ఞత చెప్పుకొంటూ 'నన్ను లక్షణవేత్త గావించిన ఘను మంచికంటి యోబన కవీంద్రుదలతు' అని అప్పకవీయంలో గురుస్తుతి చేశాడు. అప్పకవి వ్రాసిన ఈ గ్రంథాలలో ఏ ఒక్కటీ నేడు దొరకదు.

ఇవన్నీ అయన క్రీ.శ. 1656కి పూర్వమే వ్రాశాడు. అది మన్మథ సంవత్సరం ఆ యేడు కృష్ణాష్టమినాడు మడికట్టుకొని కల్పోక్తమార్గంలో సంకల్పంచెప్పి కామెపల్లిలోని గోపాలస్వామిఆలయంలో అప్పకవి పూజలు చేశాడు. ఆ రాత్రింతా పురాణశ్రవణంతో గడుపుతున్నాడు. కాని ఒకరాత్రిప్పుడు చిన్న కునుకుపట్టి పెద్దకల వచ్చింది. అందులో రెండుపక్కలా ఇద్దరు కాంతలు, రెండు చేతులా పరికరాలున్న పరమాత్ముడు కనిపించాడు. ఆ అయుధాలను చూసి అతడు దేవుడని అప్పకవి గుర్తించాడు. భక్తుడు తనను పోల్చుకొన్నందుకు దేవుడు సంతోషించాడు. స్వయంగా పరిచయం చేసుకొన్నాడు. పెళ్ళాల పేర్లు చెప్పాడు. తరువాత పాతికపద్యాలలో తను వచ్చిన కార్యాన్నీ, అప్పకవి చేయవలసిన కావ్యాన్నీ వివరించాడు.

'నన్నయభక్కి' అనే కావ్యం ఉంది. దాన్ని అప్పకవి తెనిగిస్తే శాశ్వత మైన కీర్తి వస్తుంది. ఆ భక్తునిమీద ఉండే ప్రేమకొద్దీ దేవుడు ఇలా ఆదేశించాడు. అయితే అంతకుముందు ఈ నన్నయభక్కిగురించి ఎవరూ కనీ వినీ ఎరుగరు. అప్పకవి దాని ముఖంకూడా చూడలేదు. పురమేలేదు, అంతఃపుర మేమిటి? పుస్తకమే లేదు-దాన్ని తెనిగించడం ఎలాగ అని అప్పకవి బాధపడకూడదని దేవుడు చెప్పాడు. అ పుస్తకం లభించే మార్గం విశదపరిచాడు. అసలు నన్నయభక్కి ఎలా

పుట్టిందో తెలియజేశాడు.

అదిలో నన్నయగారు ఆంధ్రశబ్దచింతామణి అనే వ్యాకరణాన్ని ప్రప్రథమంగా రచించారట. దానిలోని సూత్రాలను ఆధారం చేసుకొనే ఆంధ్రమహాభారతంలోని మూడు పర్వాలూ వారు రచించారట. ఆయనమీద వేములవాడ భీమకవికి పగ. ఎందుకంటే తను వ్రాసిన రాఘవపాండవీయం అనే కావ్యాన్ని నన్నయగారు అణచివేశారట. ప్రతీకారం చేయడానికి భీమకవి సంకల్పించాడు. ఆంధ్ర శబ్ద చింతామణిని దొంగిలించి గోదావరిలో కలిపి రూపు మాపాడు. అయితే నన్నయగారు ఒక తెలివైన పని చేశారు. వ్యాకరణం వ్రాయగానే దాన్ని మూలపడవెయ్యలేదు. శిష్యులకు దానిని పాఠం చెప్పారు. రాజరాజనరేంద్రుని కొడుకు సారంగధరుడులేడూ– ఆ యువరాజు ఈ వ్యాకరణాన్ని పూర్తిగా కంఠస్థం చేశాడు. వాళ్ళ నాన్న కాళ్ళూ చేతులూ కొట్టించేశాడుగాని కంఠం ఉత్తరింపజేయలేదు కాబట్టి సారంగధరుని గొంతుకలో ఈ వ్యాకరణ గ్రంథం సురక్షితంగా ఉంది. ఏడాదీ రెండేళ్ళూకాదు, కొన్ని వందల సంవత్సరాలు సారంగధరుడు దాన్ని జ్ఞాపకం పెట్టుకొన్నాడు. తండ్రి శిక్షించాక అతడు సిద్ధుడయ్యాడు. అందచేత ఎన్ని శతాబ్దాలైనా జీవించగలడు.

అలా జీవించేస్తూ సారంగధరుడు ఇంకా ఈ వ్యాకరణాన్ని గళపట్టులో దాచడం కష్టం అనుకొన్నాడు కాబోలు, ఒక మంచి ముహూర్తం చూసి, కీలక నామసంవత్సరంలో, ఆ పుస్తకాన్ని కాస్తా ఎలకూచి బాలసరస్వతిగారికి మతంగ పర్వతందగ్గిర ధారాదత్తం చేశాడు. ఇంతకూ నన్నయగారు రచించిన వ్యాకరణం పెద్దది కాదు. అందులో ఎనభైరెండు ఆర్యలున్నాయి. వాటినే అయిదు పరిచ్ఛేదాలకింత విభజించారు. ఈ గ్రంథం మతంగపర్వతంమీద ఉండే విప్రుడు తీసుకువచ్చి అప్పకవికి ఇస్తాడట. దాన్ని అందుకోగానే విస్తరంగా తెనిగించమని దేవుడు ఆదేశించాడు. భారతరచనలో నన్నయగారికి నారాయణభట్టు తోడ్పడినట్టు తానే స్వయంగా అప్పకవికి తోడవుతానని పరమాత్ముడు హామీ ఇచ్చాడు.

ఇంత విపులంగా చెప్పి దేవుడు అంతర్ధానమయ్యాడు. ఆ మరునాడే కంపిలినుంచి కాశీకి పోతున్న ఒక బ్రాహ్మడు కామెపల్లిలో మజిలీచేశాడు. ఆయన కాకునూరి వారింట్లోనే బసచేశాడు. భోజనాలయ్యాక లోకాభిరామాయణం చెప్పుకొంటున్నప్పుడు ఆ బ్రాహ్మడు 'విశ్వశ్రేయఃకావ్యం' అనే శ్లోకాన్ని చదివాడు. అప్పటికి అప్పకవి ఎన్నో లక్షణగ్రంథాలు చూశాడుగాని ఈ శ్లోక మెందులోనూ ఆయనకు తగలలేదు. 'ఇదెక్కడిది? అని అడిగాడు. 'అయ్యో, మీకు తెలియదా! నన్నయభట్టీయంలోని ప్రథమార్య కదండీ! అందులో 82 ఉన్నాయి' అని

కంపిలిశాస్త్రుర్లు చెప్పాడు ఒక పుస్తకం విప్పాడు 'మహద్భుతం' అని అందరూ ఆశ్చర్యపోయారు. అప్పుడు మరింత ఆశ్చర్యం కలిగేటట్టు అప్పకవి తన కలసంగతి చెప్పాడు. అతని తల్లి పుట్టింటి వారంతా ఆనందించి వెంటనే ఆ గ్రంథాన్ని తెనిగించమన్నారు. అప్పకవి ఒప్పుకున్నాడు. వెనువెంటనే ఆ బ్రాహ్మడి పుస్తకంలోని నన్నయఫక్కీకి సరైన నకలు కాపీ తీసుకొని ఆయనని కాశీ పంపించాడు. ఇది నవమినాడు జరిగింది. 'శుభస్యశీఘ్రం' అని దశమినాడే అప్పకవి అది తెనిగించసాగాడు. మూలంలో తెలియని పదాలు ఎన్నో ఉన్నాయి. అయితే వాటి అర్థం దేవుడే చెప్తాడన్న ధైర్యంతో అప్పకవి ఉపక్రమించాడు.

నిజానికా వ్యాకరణాన్ని అర్థం చేసుకోడానికి, అనువదించడానికి కావలసినంత పాండిత్యం అప్పకవికి ఎప్పటినుంచో ఉంది. అతడు 42 లక్షణ గ్రంథాలను కూలంకషంగా పరిశీలించాడు. 73 తెలుగుకావ్యాలను అమూలాగ్రం శోధించాడు. 316 పద్యాలలోని విలక్షణప్రయోగాలను గుర్తించి జ్ఞాపకం పెట్టుకొన్నాడు. ఇవి కాక 23 కవుల చాటుపద్యాలలోని విశేషాలను గమనించాడు. అప్పటికే కవికల్పక మనే లక్షణగ్రంథాన్ని వ్రాశాడు. ఇంతటి పరిశ్రమ చేసి సిద్ధంగా ఉన్నాడుకనుకనే ఆంధ్రశబ్దచింతామణిని ఇలాగ కాపీ చేసుకొని అలా తెనిగింపు ప్రారంభించాడు. అయితే వాస్తవానికి అది అనువాదం కాదు; వ్యాఖ్యానరూపం అయిన స్వతంత్రగ్రంథం.

బాలసరస్వతి టీకవ్రాసిన శబ్దానుశాసనీయమే ఆధారంగా అప్పకవి ఆంధ్ర శబ్దచింతామణిని రచించాడు. మూలంలో అయిదే పరిచ్ఛేదాలు న్నాయి. వాటికి సంజ్ఞ-సంధి-తత్సమ-దేశ్య-క్రియాపరిచ్ఛేదాలు అని పేర్లున్నాయి. ఇవే విస్తరించి అప్పకవి ఎనిమిది అశ్వాసాలుగా రచింపదలిచాడు. వాటికి భాషా పరిచ్ఛేదం; వర్ణపరిచ్ఛేదం, వళిప్రాసపరిచ్ఛేదం పద్యపరిచ్ఛేదం; సంధిపరిచ్ఛేదం, తత్సమపరిచ్ఛేదం, దేశ్యపరిచ్ఛేదం, క్రియాపరిచ్ఛేదం అనే పేర్లుపెట్టాలనుకొన్నాడు. ఈ ఎనిమిదంటిలోనూ మూలంలోని 82 ఆర్యలూ తెనిగించదలిచాడు. అయితే ఆయన వ్రాసిన 5 అశ్వాసాలే నేడు లభిస్తున్నాయి. వాటిలో 50 ఆర్యలకు మాత్రమే వ్యాఖ్యానం ఉంది. ఏఏ అశ్వాసాలలో ఎన్నెన్ని ఆర్యలను ఎంతవిస్తరంగా తెనిగించాడో చూడండి.

ఆశ్వాసం	పేరు	మూలంలోని ఆర్యల సంఖ్య	అప్పకవీయం పద్యాల సంఖ్య
ప్రథమ	భాషాపరిచ్ఛేదం	6	134
ద్వితీయ	వర్ణపరిచ్ఛేదం	20	437
తృతీయ	వళిప్రాసపరిచ్ఛేదం	1	398
చతుర్థ	పద్యపరిచ్ఛేదం	5	440
పంచమ	సంధిపరిచ్ఛేదం	18	193
	మొత్తం	50	1602

ఈ లెక్కన చూస్తే ఒక ఆర్యగీతానికి వివరణగా సగటున 300 పై చిలుకు పద్యాలను అప్పకవి వ్రాసినట్టు కనబడుతుంది. మూడవ ఆశ్వాసంలో ఒకే ఒక ఆర్యకు 398 పద్యాలు చెప్పాడు. ఇంత పరిశ్రమ చేసిన గ్రంథాన్ని అనువాదం అనడం అపచారమే. లోకంలో లక్షణగ్రంథాలెన్నో ఉన్నాయి. వాటిలోతాను చదివిన గ్రంధాల పేర్లను మొదటే అప్పకవి పేర్కొన్నాడు (1-5). అతడు గ్రంథకర్తల పేర్లు చెప్పలేదు. గుర్తించకల్గినన్ని రచయితల పేర్లతో పట్టికను పొందుపరుస్తున్నాను చూడండి.

వరుస	గ్రంథం పేరు	కవి	కాలం
1.	ప్రతాపరుద్రీయం	విశ్వనాధుడు	కాకతీయ
2.	కువలయానందం	అప్పయదీక్షితులు	1550-1620
3.	చంద్రాలోకం	జయదేవుడు	1300
4.	రసమంజరి	భానుదత్తుడు	1320
5.	సాహిత్యచంద్రోదయం	—	—
6.	సాహిత్యరత్నాకరం(?)	వారణాసి ధర్మసూరి	1700
7.	వృత్తరత్నాకరం	కేదారభట్టు	?
8.	చమత్కారచంద్రిక	—	—
9.	షడ్భాషాచంద్రిక	—	—
10.	షడ్భాషావివరణం	ఎలకూచిబాలసరస్వతి	నాయక
11.	త్రివిక్రమవృత్తి	త్రివిక్రముడు	—
12.	హేమచంద్రఫక్కి	హేమచంద్రుడు	1150
13.	కవిభల్లటఫక్కి	కవిభల్లటుడు	రెడ్డిరాజుల
14.	అధోక్షజఫక్కి	అధోక్షజుడు	—
15.	శబ్దానుశాసనీయం	బాలసరస్వతిటీక	నాయక

16.	కవిరాక్షసీయం	కవిరాక్షసుడు	రెడ్డిరాజుల
17.	కవికంఠపాశం	కవిసర్పగారుడంలో ఉదాహరించాడు	మలిరాయల
18.	కవిమూషికమార్జాలం	పట్టాభిరామకవి	1600
19.	కవిగజాంకుశం	భైరవుడు	తొలిరాయల
20.	కవిసర్పగారుడం	కూచిరాజుబసవన	మలిరాయల
21.	కవిజనాశ్రయం	మల్లియరేచన	చాళుక్య
22.	కవిలోక సంజీవని	ముదరాజురామన	ఆరవీటి
23.	కవికంఠాభరణం	లక్షణవిలాసంలో పెనుమర్తి వెంకటార్యుడు పేర్కొన్నాడు.	ఆరవీటి
24.	కావ్యాలంకార చూడామణి	విన్నకోట పెద్దన	రెడ్డిరాజుల
25.	కవిచింతామణి	తాతంభట్టు	మలిరాయల
26.	అథర్వణఛందం	అథర్వణుడు	కాకతీయ
27.	గోకర్ణఛందం	గోకర్ణుడు	—
28.	శ్రీధరఛందం	శ్రీధరుడు	—
29.	అనంతునిఛందం	అనంతుడు	గజపతుల
30.	ఛందోదర్పణం	తాతంభట్టు	మలిరాయల
31.	అలంకారసంగ్రహం	—	—
32.	అలంకారరత్నావళి	—	—
33.	ఆంధ్రభాషాభూషణం	కేతన	కాకతీయ
34.	రేఫఱకారనిర్ణయం	తాళ్లపాక పెదతిరుమలయ్య	మలిరాయల
35.	లక్షణవిలాసం	పెనుమర్తి వెంకటార్యుడు	ఆరవీటి
36.	సలక్షణసారం	లింగమగుంట తిమ్మన	—
37.	సర్వలక్షణసారసంగ్రహం	చిత్రకవి పెద్దన	నవాబు
38.	లక్షణదీపిక	గౌరన	గజపతుల
39.	శారదాదీపిక	—	?
40.	శారదాముకుటం	—	?
41.	శారదాతిలకం	కవిసర్పగారుడంలో ఉదహరించాడు	?
42.	వాగీంద్రచూడామణి	వాగీంద్రుడు	?
43.	నరసభూపాలీయం	భట్టుమూర్తి	నవాబుల

సూచన: వడ్లమూడి గోపాలకృష్ణయ్యగారు సంపాదించిన అప్పకవీయం తాళపత్రప్రతిలో సాహిత్యరత్నాకరం పేరు లేదు. ఆ పాఠమే సముచితం. వారణాసి ధర్మసూరికాలం క్రీ.శ. 1700; అప్పకవీయం రచన క్రీ.శ. 1656.

లక్షణగ్రంథాలు లక్షోపలక్ష లున్నాయని చెప్పి వాటిగురించి అప్పకవి ఇలా అన్నాడు:

ఒకదానికంటె మరివే-రొకటి విశేషంబు జెప్పుచుండు కతమునవా
సకలగ్రంథములును జదు-వక తెలియునె లక్షణప్రపంచంబెల్లన్?

(అప్పకవీయం, 1-6.)

అప్పకవి తాను చదివిన గ్రంథాలలోని అంశా లన్నింటినీ వెదకి వెదకి, సారమంతా వివరిస్తూ ఈ వ్యాకరణ గ్రంథాన్ని రచించాడు. ఏయే ఆశ్వాసాలలో ఏయే విషయాలు చెప్పాడో కొద్దిగా తెలుసుకొందాం.

ప్రథమాశ్వాసం :- ప్రామాణికగ్రంథాల జాబితా ఇచ్చాక లక్షణవేత్తలలో మూడురకాలవాళ్లు ఉన్నారని చెప్పాడు. లక్ష్యలక్షణ పద్యాలన్నీ తెలిసినవాడే ఉత్తముడు. లక్ష్యపద్యాలు మాత్రమే తెలిసినవాడు మధ్యముడు. లక్షణ పద్యాలుమాత్రమే నేర్చుకొన్నవాడు అధముడు. మొదట లక్షణసూత్రాలు తెలుసుకొని తరువాత లక్ష్యాలు గుర్తించి లక్షణలక్ష్యాలు రెండూ పాఠంచేయాలని అప్పకవి ఉపదేశించాడు. 'విశ్వశ్రేయఃకావ్యం' అన్న తొలి సూత్రానికి 18 పద్యాల వివరణ వ్రాశాడు. సప్తసంతానాలను పేర్కొని వాటిలో కృతే ఎందుకు ప్రశస్తమో చెప్పాడు. ఏ కులంవాడి కావ్యం పవిత్రమో విశదీకరించాడు. కావ్య భేదాలు చెప్పి ఇరవైరెండు వర్ణనల జాపితా ఇచ్చాడు. నాలుగురకాల ఉదాహరణలు వగైరాలూ పదిహేను రకాల ముక్తకాది సంఖ్యాబద్ధమైన రచనలూ చెప్పాడు.

తరువాత ఇతరసూత్రాలు వివరించాడు. శబ్దార్థలక్షణాలూ, అలంకారాలూ ఒక సీసమాలికలో బోధపరిచాడు. అనుప్రాసల భేదాలు చెప్పాడు. 8 రకాల యమకాలు వివరించాడు. చిత్రకవిత్వం, గర్భకవిత్వం బంధ కవిత్వం మొదలైనవి ఎలాంటివో కొద్దిగా చెప్పాడు. తరువాత 16 రకాల శబ్దగతదోషాలు, 50 అర్థ దోషాలు పేర్కొన్నాడు. నవరసాల వివరణ నాయకనిర్ణయం, సుకవిమహాత్మ్యం, సత్కవిలక్షణం, ఏడురకాల కవుల భేదాలు వివరించాడు. కవితాప్రశంస చేశాడు. తరువాత దేశభాషావిశేషాలు చెప్పాడు. సంస్కృత ప్రాకృతాలకు తెలుగు వికృతి అన్నాడు. సంస్కృతంలోంచి పుట్టిన తెలుగు మాటలేవో, ప్రాకృతంలోంచి పుట్టిన వేవో

వివరించాడు. చందురుడు, లచ్చి జూదం, సాన, రాచమూక, జుక్కులు అనే పదాలను సంస్కృతప్రాకృత సూత్రాలతో చర్చించాడు.

అప్పకవి ఉద్దేశ్యంలో లక్ష్మీశబ్దానికి ప్రాకృతభవమైన లచ్చి అనే తెలుగు మాటే గాని సంస్కృతజనితమైన 'లక్కిమి' అనే రూపం లేదు. ఆసంగతి ఇలా చెప్పాడు:

నాకుల భాషను ముట్టక -ప్రాకృతమున లచ్చి దా నరగు లచ్చియునన్
నాకోక్తియైన లక్ష్మికి-బ్రాకటముగ లక్కిమి యని వలుకగ వలదే ?[అప్ప .1-90]

ఈ పద్యం చెప్పాక 'పూర్వకవులు ప్రబంధములయందు లచ్చి యని ప్రయోగించినారుగాని లకిమి అని ప్రయోగించినవారు కాదు' అని తెలియ చేశాడు. అయితే పూర్వకవి ప్రయోగాలు లేకపోలేదు. తాళ్ళపాకవారు చాలా సార్లు వాడారు. అన్నమయ్య ఒక శృంగారకీర్తనలో యతిప్రాసల స్థానంలో ఇలా ప్రయోగించాడు.

లకిమమ్మ కేమైనా లంచము లిమ్మనరో
శుకవాణి తలుపు మూసుక తియ్యదు. [12-8]

'లకిమి' అన్న ప్రయోగాన్ని అన్నమయ్య ఈ ఒక్కచోటే కాదు, ఇతరత్రాకూడా చేశాడు.(12-15). దానికి 'లగిమమ్మ' అనే రూపాంతరం కూడా ఉన్నట్టుంది.[3] సంకీర్తనములలో ఉన్న ప్రయోగం కనుక అప్పకవిదృష్టిని ఈమాట తప్పించుకొం దనుకోవాలి. అతడు ప్రబంధాలే చూశాడు. వాటినే చెప్పాడు. కొన్ని శబ్దాలను చర్చించాక 58 మాటలను పేర్కొని అవి ఏఏ సం స్కృతశబ్దాలనుండి పుట్టాయో వివరించాడు(1-98). ఆంధ్రమున సుప్రసిద్ధంబులైన పూర్వకవి సమయసిద్ధ పదములుగాని చొరవు' అని శాసించాడు.

ద్వితీయాశ్వాసం:- ఇది వర్ణపరిచ్ఛేదం. ఇందులో అక్షరాల ఉచ్చారణ ఎలా ఉంటుందో వ్రాశాడు. వాటి స్వరూపాలు వర్ణించాడు. తరుచుగా లేఖకులు చేసే తప్పులు క్రోడీకరించాడు. ఏమాటలలో క్రొరకొమ్ములు వాడా లో, ఎక్కడవట్రసుడి వ్రాయాలో వివరించాడు. తెలుగువాళ్లం కొందరం వట్రసుడిని క్రొరకొమ్ములాగా ఉచ్చరిస్తాం. అందుచేత, ఈ తప్పొప్పులు వస్తాయి. ఉదాహరణకు 'గృహము' అని వ్రాసి 'గ్రుహము' అని ఉచ్చ రిస్తాం. అందుకే అప్పకవి ఇలాగా చెప్పవలసి వచ్చింది. అయితే ఈ ధీమంతుడు కూడా అవే పొరపాట్లు చేశాడు. ధ్రువము అనే మాటలో క్రొరకొమ్ము ఉందని అతడే 1-66లో చెప్పాడు. గాని యతిస్థానంలో వట్రు

3. తాళ్లపాకవారి గేయరచనములు - సంపుటి 12, పుట 11లో అధోజ్ఞాపిక.

సుడిలో 'ధృవసన్నుతా!' అని వాడాడు(4-326). మరొకసారి 4-572లో కూడా ఇలాగే వట్రుసుడితో ప్రయోగించాడు.

తరువాత: అప్పకవి క్రోడికరించిన రెండు పెద్ద పట్టిక లున్నాయి. ఏ పదాల్లో మామూలు 'ర' ఉందో, ఏమాటల్లో 'బండిర' ఉందో చెప్పాడు. అతని ఉద్దేశ్యంలో రేఫ ఱ కారాలు దేవదానవులవంటివి. అందుచేత ఆ రెండిటికి సంకరం చేయకూడదు. అందుకే ఆదికవీంద్రకావ్యాలన్నీ శోధించి క్రమంగా వాటిని పొందుపరిచాడు. అంతకుముందు తాళ్ళపాక కవులలో పెదతిరు మలయ్య రేఫఱకారనిర్ణయ మనే గ్రంథం వ్రాశాడు. 'వారలు మనుపు రచించిన యివి యెల్ల జాలవా యనగ వలదు వెండియు నొకకొన్ని వెదకికూర్చితి' అని అప్పకవి సంజాయిషీ ఇస్తూ ఈ మాటలను యాకరువు పెట్టాడు. అతను చెప్పిన పదాలలో రకారమున్నవి 420; బండిరా ఉన్న మాటలు 406. అప్ప కవి ఇంత కష్టపడి వాటిని కేటాయించినా కొన్ని నల్లగొర్రెలు తెల్లమందలో కలిసి పోయాయి. ఈ వర్ణసాంకర్యం ఒకరు ఆపితే ఆగేది కాదు. లోక వ్యవహారంలో రేఫఱకార భిన్నోచ్చారణ లేనప్పుడు వ్రాతలో భేదాలు పెట్టా లంటే కుదరవని పని. లాక్షణికులు తప్ప మరెవ్వరూ ఈ పట్టింపులు పెట్టుకోలేరు. రేఫఱకారాల విషయంలో అప్పకవి కవిత్రయసోమభాస్కరుల గ్రంథాలను ప్రమాణాలుగా తీసుకొన్నాడు(2-197). అయితే వాళ్ళ గ్రంథా లలోకూడా ఒకేమాట శకటరేఫతోనూ మామూలు రేఫతోనూ కనబడితే విధి లేక రెండు రూపా లున్నాయని ఒప్పుకోవలసివచ్చింది. అప్పకవి ఏదైనా సహిస్తాడు గాని ఈ సాంకర్యం ఒప్పుకోడు. బమ్మెరపోతరాజుగా రంటే అతనికి భక్తి. అయితే ఆయన ఈ సాంకర్యం చేశారుకనుక వారి ప్రయోగాలను లాక్షణికులు స్వీకరించలే దని చెప్పాడు.

> బమ్మెరపోతరాజకృతభాగవతమ్ము సలక్షణమ్ముగా
> కిమ్మహి నేమిటం గొదువ యెంతయు నారసి చూడగాను రే
> ఫమ్ములు ఱాలునుం గలసి ప్రాసములైన కతంబునం గదా
> యిమ్ముల నాదిలాక్షణికు లెల్లను మాని రుదాహరింపగన్. [అప్ప. 2-234]

లాక్షణికులు ఉదాహరించకపోతే ఎవరికి తక్కువ? కోడీ కుంపటి లేక పోతే తెల్లవారదా? పోతరాజుగారిని కాదనడానికి అప్పకవికి మనస్కరించలేదు. అంచేత ఎక్కడో నాలుగోఆశ్వాసంలో శుభగణాలను చెప్తూ పోతరాజుగారి పద్యం ఒకటి ఉదాహరించాడు (4-69). ఇంతకు మించి భాగవతంలోని ప్రయోగం ఏదీ చూపించలేదు.

రేఫఱకారాల భేదాలు చెప్పాక అక్షరబీజాలు, వాటి లింగాలు, పూజా విధానాలు, సారస్వతఔషధాలు చెప్పాడు. ఏ స్థానంలో ఏ అక్షరం వాడకూడదో వివరించాడు. కొందరు తిట్టుకవుల పద్యాలు ఉదహరించాడు. అతడు మూడు మందుల గురించి ముచ్చటించాడు. ఒకటి రూకెత్తు తింటే సూక్తులు ఘటిస్తాయి (2-430); ఇంకొకటి ఉసిరికాయంత తింటే గడియ కోపద్యశతకం చెప్పే సామర్థ్యం కలుగుతుంది (2-431); మూడోమందు చిన్నమెత్తు సేవిస్తే ఆ నాలుకమీద నలువచెలువ కాపురముంటుందింట(12-432).

తృతీయాశ్వాసం:- ఇందులో యతిప్రాసలగురించి చెప్పాడు. తొలి ఛందోగ్రంథం కవిజనాశ్రియంలో పది యతులుమాత్రమే ఉండేవి. అనంతా మాత్యుడు వాటిని రెట్టింపు చేశాడు. తరువాతవాళ్లు మరోఏడు చేర్చారు. అప్పకవి వాటిని 41 దాకా పెంచాడు. ఇవి నాలుగురకాలు: (1) స్వరయతులు, (2) వ్యంజనాక్షరయతులు, (3) ఉభయయతులు, (4) ప్రాసయతులు. వీటిలో స్వరయతులలో 7రకాలు, వ్యంజనాక్షరయతులలో 21 భేదాలు, ఉభయయతులలో 12 భేధాలు చెప్పాడు. ప్రాసయతి ఒక్కటే ఒక్కటి ఉంది. నిజానికి ఇన్ని రకాల యతులకి అవసరంలేదు.

అప్పకవి అఖండవడిని ఒప్పుకోడు. మన 'నవ్యపండితు లీయతి నాదరింతు్రి' అని ఒక పద్యపాదంలో వ్రాసి 'నవ్య'లోని నకారానికీ, సంధిలో వచ్చిన 'నాదరింతు్రి' లోని నకారానికీ, యతి సరిపడితే అప్పకవి దెబ్బ లాడుతాడు. 'ఆదరింతు్రి' అనే మాటకు యతి విషయంలో స్వీకరించాలనే పట్టింపు అప్పకవికి ఉంది. పూర్వకవులలో నన్నయగారివంటి వారే అఖండ యతి వాడారు. మాద్రినికూడ సంతానం కనమని పాండురాజు చెప్పే ఘట్టంలో "చూవె మనంబున దలంచుచుండుదు నెపుడున్" అని నన్నయగారు ఒక కందంలో చివరిపాదం చెప్పారు(ఆది 5-131). 'తలంచు చుండుదు'లో 'చుండుదు' అనే ప్రత్యేకశబ్దం లేదు. 'ఉండుదు' అనే మాట సంధిలో అలా వచ్చింది. ఇది అఖండయతి, అందుచేత శుద్ధ తప్పు. నన్నయ గారు వ్రాస్తే నేం? మార్చెయ్యాలి. 'చూవె మనంబున దలంతు సుందరి యెపుడున్' అని అప్పకవి సవరించాడు (3-204). ఇలాగ ఈ ఒక్కచోటే కాదు. ఏడు పూర్వ ప్రయోగాలు దిద్దేశాడు. నిజానికి తెలుగు సాహిత్యంలో అఖండయతి వాడని కవి అంటూ లేదు. కవిత్రయభారతం నుండి తిరుపతి కవుల గ్రంథాలదాకా గాలిస్తే కొన్ని వందల ప్రయోగాలు కనబడతాయి. రావూరి దొరస్వామిశర్మ గారు సుమారు వందప్రయోగాలు సేకరించి ప్రకటించారు.[4]

4. తెలుగుభాషలో ఛందోరీతులు - రావూరి దొరస్వామిశర్మ, పుటలు 305 నుండి 308 దాకా. 93 అఖండవడి ప్రయోగాలు చూపించారు.

అప్పకవి అఖండవడిని అంగీకరిస్తే యతుల సంఖ్య తగ్గేది. అయితే ఇతడు 41 దాకా వీటిని పెంచితే, అనంతరలాక్షణికులు తక్కువ తిన్నారా? కూచిమంచి వెంకటార్యకవి అనే మహానుభావుడు 72 యతు లున్నాయని చెప్పాడు. వాటికి మహాకవిలక్ష్యాలను ఇచ్చాడు. ఇది 'సుకవిజన మనో రంజని'లో వ్రాశాడు.[5] ఈ యతుల జాబితాలుచూస్తే గిరీశం ఇచ్చిన పుస్తకాల పట్టిక జ్ఞాపకం వస్తుంది. సెలవల్లో వెంకటేశం చదవలసిన పేర్లు వ్రాయమని నలచరిత్ర, రాజశేఖరచరిత్ర, షెప్పర్డ్జనరల్ ఇంగ్లీషు, వెంకటసుబ్బారావు మేడిజీ అంటూ కొన్ని చెప్పాడు. ఈ పుస్తకాల సంఖ్య తొమ్మిదే అయ్యాయి. అందుచేత మరి ఒకటి వ్రాయమని 'కుప్పుస్వామయ్యరు మేడ్‌డిఫికల్టు' అనే పేరు కలిపారు.[6] వాస్తవానికి మన లక్షణగ్రంథాలు కొన్ని మేడిజీలు కాక మేడ్‌డిఫికల్టులే!

41 యతిభేదాలు చెప్పాక అప్పకవి 17 రకాల ప్రాసలు తెలియ చేశాడు. యతులు పెంచినట్టే ప్రాసలుకూడా అప్పకవి పెంచాడు. అనంతుడు 12 భేదాలే చెప్తే ఈయన మరో అయిదు కలిపాడు.

చతుర్థాశ్వాసం:- ఇది పద్యపరిచ్ఛేదం ఇందులో గద్యపద్య భేదాలు, షట్ప్రత్యయాలు, ఇరవైఆరు ఛందాలలో ఉండే కొన్ని సమవృత్తాల రూపాలు, గౌణ వృత్తాలు, మాలికావృత్తాలు, చిత్రకవిత్వాలు, గర్భకవిత్వాలు, బంధాల రూపాలు చాలా విపులంగా చెప్పాడు. లెక్కపెడితే ఎవరైనా పద మూడు కోట్ల పై చిలుకు వృత్తాలు వ్రాయడానికి అవకాశం ఉంది. వాస్తవానికి ఆ సంఖ్య 13,42,17,726, అయితే ఏ పిచ్చివాడూ ఇన్ని వృత్తాలు వ్రాయడు. సర్వసాధారణంగా మనకు తారస పడే వృత్తాలు వంద కూడా వుండవు. అప్పకవి 186 సమవృత్తాలు వివరించాడు. 35 ముఖ్యవృత్తాలు తెలియజేశాడు. యక్షగానాలు, ఉదాహరణలు, లాలిపాట, పెళ్ళిపాట, ధవళం, అర్థచంద్రిక మొదలైన వాటి లక్షణాలుకూడా చెప్పాడు.

పంచమాశ్వాసం:- ఇది సంధిపరిచ్ఛేదం. ఇందులో కళలేవో, ద్రుత ప్రకృతికా లేవో విచారించాడు. సంధి లక్షణాలు ఇచ్చాడు. సంధుల వివ రాలు తెలిపాడు. శ్రీనాథునివంటి వాళ్ళనే విసంధులు చేశారని ఆక్షేపించాడు (5-66). ఇది నన్నయ గారు వ్రాసిన వ్యాకరణగ్రంథానికి వివరణ అయినా మూలంలో కవిభల్లట మత సంధులు అధర్వణమతసంధులు కొన్ని ఉన్నాయి. వాటినికూడా నన్నయగారే పొందుపర్చారని భావించి అప్పకవి వివరించాడు.

---

5. తెలుగుభాషలో ఛందోరీతులు - పుట 300.

6. కన్యాశుల్కం. ప్రథమాంకం. - 1 వ స్థలం.

ఈ గ్రంధాన్ని అప్పకవి సొంతం రచించాడో లేదో తెలియదు. అయిదా శ్వాసాలు మాత్రమే ప్రచారంలో ఉన్నాయి. మిగత మూడాశ్వాసాలలోని కొన్ని పత్రాలు మాత్రం ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తువారి కార్యాలయంలో ఉన్నాయట. తత్సమపరిచ్ఛేదం కొంత లభిస్తోంది.[7]

ఇప్పటికి ఈ పుస్తకాన్ని వావిళ్ళవారే ఆరుసార్లు అచ్చువేశారు. తొలి సారి 1850లో ముద్రించారు. 1962 లో తాజా ముద్రణ జరిగింది. ఈ ఆరవ ముద్రణకు గ్రంధాన్ని రావూరి దొరస్వామిశర్మగారు పరిష్కరించారు. ఈ ముద్రణలోనే మళ్ళీ అప్పకవీయంలో వ్యావహారిక వచనాలు కనబడు తున్నాయి. వీటిని గిడుగు రామ్మూర్తిపంతులుగారు మొదట చూపించారు. వావిళ్ళవారు 1922 లో వేసిన ముద్రణకు చాలా విపులమైన పీఠిక వ్రాసిన గిడుగువారు ఎన్నో విషయాలు తెలిపారు. ఆ తరువాత అచ్చుపడిన ముద్రణలో వ్యావహారికరూపాలు మాయమయ్యాయి. మళ్ళీ వాటిని సమగ్రంగా అచ్చు వేయడం సంతోషింపతగ్గ విషయం.

అయితే ఒకందుకు చింతించాలి. అప్పకవీయానికి మరొక తాళపత్రప్రతి 1950లో బయటపడింది. దానిని వఝ్ఝమూడి గోపాలకృష్ణయ్యగారు సంపాదించారు. ఇందులో ఎన్నో పాఠాంతాలు (చాలా మంచివికూడా) కనబ డుతున్నాయి. వాటన్నిటినీ విపులంగా వఝ్ఝమూడివారు పొందుపరిచారు.[8] అయితే ఈ పాఠాల గురించి వావిళ్ళవారి 1962 ముద్రణలో మాటవరసకైనా తలపెట్టలేదు. అప్పకవీయం వంటి పరమప్రామాణిక గ్రంధాన్ని పరిష్క రిస్తున్నప్పుడు దానిని ఎప్పటికప్పుడు సమగ్రం చేయడానికి ప్రయత్నించాలి.

ఈ లక్షణగ్రంధం సంపూర్ణంగా దొరకకపోవడం చాలా దురదృష్టం. అప్పకవి లాంటి శాస్త్రీయదృక్పధ మున్న లాక్షణికులు చాలా అరుదు. అతడు తెలుగుమాటల వ్యుత్పత్తి అర్థాలుసైతం చెప్పాడు. ఉయ్యాల, పయ్యెద తాయత్తులు మొదలైన పదాల పుట్టుక తొలి ఆశ్వాసాలలోనే చక్కగా వివరించాడు (2-186 నుండి). అతనికి తమిళభాషకూడా వచ్చు కాబోలు. తాయెత్తులు అనే పదానికి ఇలా అర్థం చెప్పాడు. 'ఎత్తు' లనగా దక్షిణదేశమున దండలకు పేరు. దాని జడ్డను తేలపలికిన 'యెతు' లాయెను. 'తాయి' అనగా 'తల్లి'. ఆ తాయి శిశువులకు శరీర రక్షకుగాను కట్టునవి యతులు గనుక తాయెతులు. ఈ అర్థవివరణ ప్రమాదజనితమే.

7. పరిషత్పుస్తకభాండాగారం, గ్రంధసంఖ్య 51.

8. భారతి, జూలై 1950, వఝ్ఝమూడివారి వ్యాసంలో అచ్చుప్రతి నుండి విభేదాలుగాని, పాఠాంతరాలుగాని 104 ఉన్నాయి.

తాయతులు అనే మాట దేశ్యం కాదు. 'తావీజ్' అనే అరబ్బీపదం నుండి 'తాయెత్తు' వచ్చింది. దీని గురించి వివు లంగా తూమాటి దొణప్పగారు చర్చించారు.[9] అప్పకవి పొరపడినా చక్కని కృషి చేశాడు. భాషా శాస్త్రపరిశోధనాదృష్టి అలవరచుకొన్నాడు. తమిళ పదాలనుండి తెలుగు అర్థాలు పిండడం అనే శాస్త్రీయదృక్పథాన్ని అమలులో పెట్టి ఒక రకంగా అప్పకవే ద్రావిడ భాషావాదానికి అదిమపురుషు డయ్యా డనవచ్చును. ఇంత చక్కగా శబ్దోత్పత్తిని వివరించడానికి ప్రయత్నించే లాక్షణికుడు దేశ్యపరిచ్ఛేదం వ్రాస్తే అది మన లక్షణగ్రంథాలలో ఎవ రెస్టుశిఖరంలా ఉండేది.

అయితేనేం, ఇప్పటికీ అప్పకవీయాన్ని మించిన ప్రామాణిక గ్రంథంలేదు. అతడు చెప్పబట్టి కొందరు కవుల పేర్లు, గ్రంథాలు తెలిశాయి. ఆయన ఇచ్చిన ప్రయోగాలే కొందరి కవిత్వరూపాన్ని తెలియచేస్తాయి. అయితే అప్పకవి చేసినది ఒక్కటే ఒక్క తప్పుంది. చాలా వినయవిధేయతలతో అతడు పండితుల కొక విజ్ఞాపన చేశాడు.

> కాళిదాసమయూరాదికవులకైన-గలవు తప్పులనంగ నన్యులకు లేవే?
> దిద్దదగుపట్ల దిద్దుడు, దిద్దరాని-యెడల నానేరములు క్షమించుటొప్పు.
> [అప్ప. పీఠిక, 1-28]

తన గ్రంథంలోని తప్పులను దిద్దేయమని అప్పకవి లైసెన్సు ఇస్తే దాన్ని పురస్కరించుకొని మన పరిష్కర్తలు తమకు తప్పని తోచిన చోట్లలో మహాకవుల ప్రయోగాలే దిద్దిపారేశారు. ఆ దిద్దడానికి ముందు ఎన్ని జాగ్రత్తలు తీసుకోవాలో అప్పకవి చెప్పనే చెప్పాడు. వినాలి. తరువాత పుస్తకంలో చూడాలి. పెద్దల నడగాలి. ఆ తరువాత తప్పనాలిగాని తెలియనివన్నీ దోషాల కింద జమకట్టకూడదని భావిజనులకు చెప్పారు. ఇది ఎవరూ పట్టించుకోలేదు. సకల గ్రంథాలూ చదివనిదే లక్షణప్రపంచం తెలియదని అప్పకవి చెప్పాడు. అయినా తన గ్రంథంగురించి ఇలా అన్నాడు:

> ఇది చదివినపిమ్మట-యెదియేనియు జదువు బుద్ధి యేలా వాదమున్
> బదపడి గ్రంథము లన్నియు-వెదకివెదకి సారమెల్ల వివరింపంగన్.
> [అప్ప. 1-7]

ఇది అక్షరాల నిజం అయికూర్చుంది. అప్పకవీయం చదివాక ఇంకేవీ చదవాలనిపించదు!

---

9. భారతి, జూన్ 1959 (వికృతివివేకకర్తృత్వం అనే వ్యాసం)

26. పదిమంది శతకకవులు

నాయకరాజుల యుగంలో యక్షగానాలూ, నాటకాలూ, వృద్ధిచెందినంత ఇతరప్రక్రియలు ప్రచారం పొందనట్లు కనిపిస్తుందిగాని ఈ యుగంలో శతకాలూ, దండకాలూ, మొదలైనవి కూడా విరివిగానే కవులు విరచించారు. ఎలకూచి బాలసరస్వతి, గణపవరపు వెంకటకవి, కాకునూరి అప్పకవివంటి ప్రసిద్ధులు వ్రాసిన శతకాల గురించి వాళ్ల చరిత్రలో తెలుసుకున్నాం. ఇప్పు డీయుగంలోని శతకకవుల గురించి ముచ్చటించుకుందాం.

1. **శ్రీగిరి విరూపాక్షయ్య:—** ఇతడు కాళహస్తిలింగశతకం వ్రాశాడు. ఇది బహుళప్రచారం పొందింది. ప్రాచ్యలిఖితగ్రంథాలయంలోనే దీనికి 17 ప్రతులు ఉన్నాయంటే ఇది ఎంత పేరుమోసిందో తెలుస్తుంది.[1] ఈ కవికాల మేదో నికరంగా చెప్పలేము. వంగూరిసుబ్బారావుగారు ఇతడు క్రీ.శ.1700 కి పూర్వుడని ఊహించారు.[2] నిడుదవోలు వెంకటరావుగారు మాత్రం ఇతడు క్రీ.శ. 1400 వాడని భావించారు.[3] ప్రాచ్యలిఖిత గ్రంథాలయంలో 14 తాళపత్రప్రతులలో సగం చాలా ప్రాచీనప్రతులలాగా కనబడుతున్నాయి. ఒకదానిలో లేఖకుడు తారీఖు వ్రాసుకొన్నాడు. అది 'ప్రభవనామసంవత్సర భాద్రపద బ: 13 మంగళవారం' (D1509). దీనికి సరైన ఇంగ్లీషుతేదీ 29-9-1807. కవి ఈ కాలానికి నూరు, నూటయేభయి సంవత్సరాలముందు వాడు కావచ్చును.

ఇది సీసపద్యశతకం. ఇందులో లోకనీతి, శివస్తుతి ఉన్నాయి. క్షత్రియ లక్షణాలు ఎక్కువగా చెప్పాడు. చివరి పద్యంలో తన తండ్రిపేరు శ్రీగిరి పాపరాజు అని, తన పేరు విరూపాక్షయ్య అని చెప్పుకున్నాడు. మకుటం గీతపద్యంలోని చివరి రెండుపాదాలలో

---

1. మద్రాసు ఓ.లై.డిస్క్రిప్టివ్ కేటలాగు 75 వ సంపుటిలో D 1503 నుండి D 1519 దాకా ఈ శతకప్రతుల వివరణ ఉంది.
2. శతకకవులచరిత్ర, పుట 304.
3. శతకకవులచరిత్ర, పుట 739.

ఉంది. అది:

ప్రణుతధవళాంగ మానివ్రాతపద్మభృంగ–అమితభవభంగ శ్రీకాళహస్తిలింగ.

ఈ కవి 'పూర్వవిద్యలు రాజపూజితుగా జేయు, నీతిమార్గంబున నెగడు సిరులు' అని నమ్మినవాడు. 'అవధరింపుము నానేర్చినట్లు నీకు విన్నవించెద శతకంబులో'అని తన దేవునితో చెప్పాడు. శతకం చదివితే ఇతడు నేర్పరే అని తోస్తుంది.

2. **ఉడుమూడి సూరపరాజు:**— మామ్మూలుగా మన శతకాలలో సంఖ్యానిర్ణయం, మకుటనియమం ఉంటాయిగాని శతకమంతా ఒకే ప్రాసలో చెప్పడమనే నియమం కొందరే పెట్టుకొంటారు. ఉడుమూడి సూరపరాజు 'ర' కార ప్రాసతోనే వెంకటాచలపతిశతకాన్ని వ్రాశాడు. ఏకప్రాసశతకం వ్రాస్తునట్టు ఇలా చెప్పాడు:

వరయతిలక్షణజ్ఞులగు వందితసత్కవు లెల్ల మెచ్చగా
గరిమను నేకప్రాసశతకం బొనగూర్చి సువుష్పమాలగా
నరహరి మీ కొనర్చెదను నారదగానవిలోల ద్వారకా
తిరుపతి వెంకటాచలపతీ! నను బ్రోవుము వేగ శ్రీపతీ !

సత్కవులు మెచ్చేటట్టు శతకం చెప్తానని ఇతడు ప్రకటించినా సాహిత్యచరిత్రకారులు మాత్రం ఇతని కవిత్వంలో భావాలు సంపూర్ణత పొందలేదనీ, క్రొత్తవికావనీ భావిస్తున్నారు.[4] ఈ కవి గోదావరిజిల్లాలోని జొన్నాడ కాపురస్తుడు. భట్రాజు, పూర్వకవిస్తుతిలో భట్టుమూర్తిని స్తుతించాడు. ఇదే ఇతని కాలనిర్ణయానికి కొండగుర్తు.

3. **పుసులూరి సోమరాజు:**— ఏకప్రాసశతకాలు వ్రాసినా ప్రౌఢంగా వ్రాసిన వాళ్ళలో పుసులూరి సోమరాజుకూడ ఒకడు. ఇతడు బాలగోపాలకృష్ణుని భక్తుడు. అందుచేత ఇతణ్ణి 'బాలకృష్ణదాసు' అని కూడా పిలిచేవారు. ఈయన గుంటూరుజిల్లా పుసులూరు గ్రామవాసి, అయినా దేశాలు పట్టిపోయాడు. నీలాచల మనే పేరుగల పూరీ జగన్నాథం వెళ్ళాడు. చైతన్యుని ప్రభావంలో పరవశించాడు. మధురభక్తిని ప్రకటించే మూడు మనోహరశతకాలు వ్రాశాడు. ఒకటి దూతకావ్యం. 'ఇందూ! నందుని మందనుండి కద నీవేతెంచుటల్ రాకలన్' అనే మకుటం గలది చంద్రదూతశతకం. దీనినే ఇందుశతకం అనికూడా పిలుస్తారు. విరహిణి అయిన గోపికలాగా 'మందన్ రాధ యెరుంగకుండ వ్రజభామల్ కానకుండగ గోవిందున్ మెల్లనె తోడితెమ్మ'ని కవి ఆత్మ ప్రార్థిస్తుంది.

బృందారణ్యము సేమమా యచటి గోబృందముల్ లెస్సలా

4. శతకకవులచరిత్ర, పుట 559.

నందుండున్ సతియున్ సుఖాన్వితులె నానాగోపగోపాలికా
సందోహంబులలో హలాయుధుడు గృష్ణస్వామి గ్రీడింతురా
ఇందూ! నందుని మందనుండి కద నీ వేతెంచుటల్ రాకలన్. [ఇందు-1]

అని శతకం ప్రారంభం అవుతుంది. పోనుపోను భక్తి పరవళ్లు తొక్కుతుంది. రసం వెల్లివిరుస్తుంది. తన్మయత్వంలో కవి ప్రేలాపన చేస్తాడు. గీతగోవిందం, శ్రీకృష్ణకర్ణామృతం మొదలైన మధురకావ్యాల సారాన్ని ప్రవహింపచేస్తాడు. ఇందుసందేశం ఫలించి దగ్గరకు వచ్చిన నందనందనుణ్ణి చూసి సోమరాజు 'నీ చక్కదనంబు చూడ మనసైనది చూపుము నందనందనా' అనే మకుటంతో మరో మధురశతకం వ్రాశాడు. ఈయనే బాలగోపాలశతకాన్ని వ్రాశాడు. సంస్కృతభక్తికావ్యాలే కాక ఈయన ద్రావిడవేదంలోని పాశురాలుకూడా బాగా చదివినవా డని తెలుస్తుంది. తన పద్యశతకం ఎలా ఉందో ఈయన చక్కగా వివరించాడు.[5]

ప్రాచేతసార్పిత రామాయణము భంగి, వ్యాస కల్పిత భాగవతము మాడ్కి
ద్రావిడవాఙ్మయోదార వేదమురీతి, నారదమధుర గానంబుసరణి,
లీలాశుకస్తుతిలాలసప్రక్రియ, జయదేవకవి సరస్వతి విధమున,
బమ్మెరపోతన భారతక్రమమున, దాసగీతప్రబంధములపోల్కి,
బాలకృష్ణాంఘ్రిదాసోక్త పద్యశతము-దయనుకనుగొను మాచంద్ర-
బాలగోపాలకరుణాలవాలనీల-శైలావనీపాలచారులీల.[శారకముగD 1622పద్యం94.]

ఈ పద్యంలో అతిశయోక్తులేం లేవు. సోమరాజుగారి కవిత్వంలో ఇందరి భావలాలిత్యం, భక్తిపారవశ్యం ననలెత్తాయి. బాలగోపాలశతకాన్ని ఉపకర్ణామృతమని కవే చెప్పుకొన్నాడు. పుసులూరి సోమరాజుగారి మూడు శతకాలు మూడు రసభాండాలు.

4. **సింహాద్రి అంకన్న:**- పూరీ జగన్నాథుని భక్తుడైనా పుసులూరి సోమరాజు ఆ దైవంపై ప్రత్యేకంగా శతకం చెప్పలేదుగాని ఎవరో సింహాద్రిగారి అంకన్న "దారు జగన్నాయకా!' అనే మకుటంతో చక్కని శతకం చెప్పాడు. ఇతని తండ్రిపేరు సింహాద్రి; ఈయన బెహరాగారి సత్కారాలు పొందాడు. 'కవుల్ గాబల్ బుధుల్ జాబలున్ భళిరా యంచు నుతించు' నూరు పద్యాలు కవి చెప్పాడు. తన విషయం ఇలా చెప్పుకొన్నాడు:

ఘనతల్ మీశుభ నామకీర్తన లపేక్షంజేయు మీభృత్యులన్
అనఘుం డామహనీయు డన్న బెహరార్యస్తోత్రపాత్రుండ స
జ్జనమాన్యుండ నృసింహసేవకుడ సౌజన్యుండ సింహాద్రిసం

5. ఈ బాలగోపాలశతకం ప్రతులు మూడు ప్రాచ్యలిఖితగ్రంథాలయంలో ఉన్నాయి. D 1624 సంఖ్యగలప్రతిలోని లేఖనకాలం'శార్వరినామ సంవత్సర ఆశ్వయుజ శుద్ధ దశమి శనివారం' అని ఉంది. క్రీ.శ. 1600 నుండి 1900 దాకా వచ్చిన శార్వరినామ సంవత్సరాలలో ఏఒక్కటీ ఆశ్వయుజశుద్ధ దశమి శనివారం నాడు రాలేదు. 2-10-1780 దశమి ఆదివారమైంది. ఆయేడు శనివారంనాడు తిథులు లుప్తం.

దను దంకేంద్ర కవీంద్ర నామకుడ నే దారూ జగన్నాయకా. [D.1563 పద్యం 110]

ఈపద్యంలో చివర 'సింహాద్రినందనున్ కద్రకవీంద్రనామకుండ' అనే పాఠాంతరం ఉంది. దీనినిబట్టి ఈకవిపేరు కద్రయ్య అని పరిశోధకులు భావించారు.[6] అంకయ్య అన్నదే సమంజసంగా తోస్తుంది. ఈ అంకయ్య వ్రాసినదో, లేక ఇంకెవరైనా వ్రాశారోగాని మరొక జగన్నాయక శతకం కనబడుతుంది. కర్తపేరు తెలియకపోయినా కమ్మగా ఉంది.

తండ్రీ! నాయెడ నీకు నెనరులేదా దైవచూడామణీ
గుద్రాతిన్ సతిజేయు వార్త విని నీకుఁ మ్రొక్కుచున్ వేడుచున్
వేంద్రంబైన భవాబ్ధి బాపి దయతోవీక్షించి దైన్యంబుతో
నుంద్రేనికు భయంబు లే దన వదేమో హా జగన్నాయకా! [D. 1562]

ఈ రెండు జగన్నాయక శతకాలకన్నా విభిన్నమైనది మరొకటి ఉంది. 'నీలకుధరాధ్యక్షా జగన్నాయకా' అని మకుటం. దాని కర్తపేరుకూడా తెలియదు. అది సంస్కృతసమాన భూయిష్ఠం. అనుప్రాసల పుట్ట. ఇది ఒక పనికిమాలిన క్లిష్టరచనమని బ్రౌనుదొరగారి రిమార్కు (D. 1561)

5. తిరునగరి వెంకటాచార్యులు:— ఈ కాలంలోనే రసవత్తరమైన మరొక శతకకర్త తిరునగరి వెంకటాచార్యులు. ఇతడు అనుమ కొండవాసి. ఆఊరిపేరు ఇమిడ్చి 'యతిపతీ హనుమద్గిరిరాజమందిరా' అనే మకుటంతో శతకం వ్రాశారు. ఇది ముద్రితమనీ, రసవత్తరమనీ శేషాద్రీ రమణకవులు వ్రాశారు.[7]

ఈ శతకం అచ్చుప్రతి నాకు దొరకలేదుగాని ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయంవారి గ్రంథాలయంలో దీని ప్రతి ఒకటి ఉంది. అది బాగా శిథిలమయిపోతున్న తాళపత్రగ్రంథం. (నెం T.114; H-25-1.) ఇందులో ఆధునికులకు అట్టే నచ్చని చాదస్తం ఎక్కువగాఉన్నా 'తినగతినంగ వేపకును దియ్యదనంబొన గూడినట్లు' నాలుగు పద్యాలు చదివితే కవిత్వం మధురంగా రుచిస్తుంది. ప్రపన్నులను కవి ఇలా ప్రశంసించాడు:

క్షితితల మెల్ల పావనము జేతురు వేదము వేదమార్గమున్
గతి జెడకుండ గాతురు త్రికాలపరిజ్ఞత విష్ణువైష్ణవ
వ్రతసుఖనిష్ఠులై జనుల వర్ధిలజేతురు మీపదాంబుజ
ద్వితయసమాశ్రితుల్ యతిపతీ హనుమద్గిరిరాజమందిరా. [పద్యం 24]

ఈ శతకం గతిచెడకుండా ఉండడంకూడా అవసరమే.

6. D.కేటలాగు సంపుటి 7. పుట 1852.

7. గోలకొండ కవుల సంచిక. పుట 411.

6. గద్దె రామలింగయ్య:— మన దేశంలో శివలింగాలకు లెక్కలేదు. ప్రతిష్ఠించినవారి పేరిట కొన్ని శివలింగాలు ప్రసిద్ధమవుతాయి. ఉదాహరణకు చోడుడు స్థాపించిన లింగం చోడలింగమని, సీత పూజించిన లింగం సీతలింగ మని పేరుకెక్కాయి. ఈ లింగాలు గోదావరీమండలంలో ఉన్నాయి. భీమవరందగ్గిర ఉన్న బొండాడగ్రామంలో ఉండే గద్దె రామలింగయ్య అనే కవి 'చోడలింగమా' అనే మకుటంతో ఒక శతకం చెప్పాడు. దీనికి ఇతడు పరవాదిగజాంకుశ మనే పేరుపెట్టినట్టు ఇలా చెప్పాడు:

పరుసను విన్నవింతు పరవాదిగజాంకుశమంచు కావ్యమి
ద్ధరను ప్రసిద్ధిగాను నిరతంబును ముక్తికి మూలమైన సు
స్థిరముగ వేదశాస్త్రములు చెప్పిన పద్ధతి నాంధ్రభాషనే
పరకృతిగాను సత్కవుల వర్ణన చేసెద చోడలింగమా. [D.1610 పద్యం 18.]

ఈ శతకకావ్యంలో రామలింగయ్య వీరశైవాన్ని వివరించాడు. ఇతని తండ్రి ఆగమవేత్త నాగయ్య. గురువు సిద్ధరామయ్య. ఈ శతకంలో వీరశైవుడగు జంగమతీర్థ ప్రసాదభోగి పాల్కురికిఘనుండు సోమగురు గొల్చి, రామలింగయ్య శతకాన్ని రచించాడు.

7. రామలింగయ్యగారి అబ్బాయి:— బహుశా ఈ రామలింగయ్యగారి కుమారుడే బొండాడలో ఉన్న నగరేశ్వరస్వామిపై రెండు శతకాలు చెప్పినట్టు ఉంది. ఒకదాంట్లో 'నగరేశా' (D.1592) అని, ఒకదాంట్లో 'నగరేశశివా' అని మకుటాలు ఉన్నాయి. రెండూ కోమట్లదైవమైన నగరేశునిపై చెప్పినవే.

ప్రియభక్తు లనుచు వైశ్యులు-ప్రియంబున బూజింప మీరు ప్రత్యక్షంబై
జయమైన వరము లిచ్చితి-నయమున బొండాడ నున్న నగరేశశివా! [D-1591]

ఈ శతకాల కర్త ఎవరో తెలియదని ప్రాచ్యలిఖితగ్రంథాలయపరిశోధకులు వ్రాసిన 'బంధురరామలింగపుత్రవిరచితమ'ని ఉండడంవల్ల చోడలింగశతకకర్త కుమారుడే నగరేశశతకరచయిత అని వంగూరి సుబ్బారావుగారు భావించారు.[8] ఇతని శతకంలో యతిభంగాలు కనబడతాయి.

8. తాళ్ళపాక శ్రీనివాసుడు:— యతిభంగాలు, వ్యాకరణ దోషాలు, విసంధులూ మొదలైన తప్పుల తడకలతో మరొకడు కూడా శతకం చెప్పాడు. అతడు సుప్రసిద్ధులైన తాళ్లపాకవారి వంశంలోనివాడవడం గమనించదగ్గవిషయం. అన్నమయ్యగారికి ఎన్నోతరంలోని మనుమడోగాని శ్రీనివాసు డనే ఉబలాటపరుడు 'కమలవసుధేశ !సర్వయుగాధిపేశ! విమలశశి కోటిసంకాశ!వెంకటేశ' అనే మకుటంతో ఒక శతకం వ్రాశాడు. దీనిప్రతి ఒకటి

8. శతకకవులచరిత్ర, పుట 302.

కాకినాడ ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్కార్యాలయంలో ఉంది (సంఖ్య.3998). శతకం చెప్పాలనే కోరిక ఎంతగా ఉందో తెలుపడానికి తప్ప ఇదిమరెందుకూ ఉపయోగపడదు. పులిని చూసి వాతలు వేసుకొన్న కవిత్వం.

9. **పులివఱ్ఱు రాజయ్య:**— గుంటూరుజిల్లాలో పులివఱ్ఱు అనే గ్రామం ఉంది. ఆ ఊళ్లో ఉన్న శివలింగాన్ని నరేంద్రలింగం అంటారు. ఈ స్వామిమీద రాజన్న అనే కవి ఒక శతకం చెప్పాడు. దాని అసమగ్రప్రతి ఒకటి ప్రాచ్యలిఖితగ్రంథాలయంలో ఉంది (D.1593). లోకనీతులుకూడ ఉన్నాయి. బంగారంపైన మంచి పద్యం ఉంది.

కులహీనునైనను గుణహీనునైనను ఘనుని కావించు నీకాంచనంబు
అరయ ననాకారి కంగనామణికైన కాంతిబుట్టించు నీకాంచనంబు
ప్రాణంబు గొనవచ్చు పగతురకైనను కరుణ పుట్టించు నీకాంచనంబు
అనుకూలపరులైన అన్నదమ్ములకైన కలత బుట్టించు నీకాంచనంబు
ఇట్టి వస్తువు మరి లేదు యిహమునందు-రాజకవిదాసమానసోల్లాసహాస
వ్యాఘ్రపురనాథదుర్మదవ్యాఘ్రభేద-చంద్రరేఖోత్తమాంగ నరేంద్రలింగ

ఈ శతకాన్ని నగేంద్రలింగశతకమని లేఖకుడు వ్రాసుకొన్నాడు. అయితే పులివఱ్ఱులోని దేవుని పేరు నరేంద్రస్వామివారు కనుక శతకంపేరు అదే అయిఉంటుంది. దీని కర్తపేరు ప్రతిపద్యంలోనూ ఉన్నా ఇతని కాలం తెలియదు. నాయకరాజులయుగం లోనివాడు కావచ్చును.

10. **ప్రెగ్గడపల్లి పోతయ్య:**— గోదావరీతీరాన ఎంతమందో కవులు పుట్టారు. గంటం పట్టారు. అయితే గోదావరిపై కావ్యాలు గాని, శతకాలుగాని చెప్పినవారు చాలా కొద్దిమంది. ప్రెగ్గడపల్లి పోతయ్య అనే కవి మత్తేభశార్దూలవృత్తాలలో గోదావరీశతకాన్ని వ్రాశాడు. అఖండగౌతమిలాంటి శైలి. ఈ శతకం సంపూర్ణంగా లభించలేదని చెప్తూ నిడుదవేలు వెంకటరావుగారు ఒక పద్యాన్ని ఉదాహరించారు.[9]

స్థిరపుణ్యోదయ మేదినీందువదనా సీమంతవీథీలస
ద్గురుముక్తాఫలసూత్రమో! సురుచిరక్షోణీపురంధ్రీ యశో
ధరధమ్మిల్ల లతాంతమాలికయొ! భూతన్వీకుచశ్రీ మనో
హరసంవ్యాన మొ నాగ నీదగు ప్రవాహం బొప్పు గోదావరీ.

ఇంత చక్కని కవిత్వం కాలప్రవాహంలో కలసి పోవడం దురదృష్టమే. ఇటు వంటి మనోహరకృతులు ఎన్ని నష్టమైపోయాయో!

9. శతకకవులచరిత్ర. అనుబంధం, పుట 738, కవి క్రి.శ. 1466 వాడని నిడుదవేలువారి నిర్ణయం.

27. తాడిగోళ్ళ కదిరీపతి అయ్యలరాజు నారాయణ

రాజును చూసిన కళ్ళతో మొగుణ్ణి చూస్తే మొట్టబుద్ధి; అయితే మన సాహిత్యంలో ఊరేగే రాజులను చూసి ఒళ్ళు మరచిపోయి ఊరన్ని కలలుకన్న పౌరకాంతలు కోకొల్లలు. వీళ్ళు రాజును చూస్తే ఫరవాలేదుగాని వీళ్లలో ఏ ఒక్కరిని రాజు చూసి మక్కువపడినా ఇబ్బందికి తక్కువ ఉండదు. 'రాజుకు కంటిలో విషం; పాముకు పంటిలోవిషం'అన్నారు. మగనాలిపై మరులు కొన్న కాముకుడు చెడతాడని రామాయణం మొదలుకొని ఎన్నో కావ్యాలు ఎలుగెత్తి ఘోషిస్తాయి. 'రంకాడితే చెడిపోతా' వని హెచ్చరించే నీతులు వినే చెవులతోనే రంకాడి సుఖపడ్డవాళ్ల సాహస కథలను వినాలని జనం ఉవ్విళ్లూరడం కథాసరిత్సాగరం దగ్గిరనుంచీ కనబడుతూనే ఉంది.

సంస్కృతంలో రంకు కథలు కోకొల్లలు. బాలురకు హితోపదేశం చేసే పంచతంత్రంలోనే బూతుకథలు ఉన్నాయి. నేడు ఘన కథలు కంచికి పోయినా ఆదిలో చాలా సంస్కృతకథలు అరేబియాకు పోయి వేయిన్నొక్క రాత్రులలో కలిసిపోయేవి. నీతికథలలాగే బూతుకథలు కూడా సార్వజనికం కనుక ఒక దేశంలోని కథ మరొక దేశంలోని కథలాగా రూపాంతరం చెందగలదు. అరేబియన్ నైట్సులోని కథలలాగే తదితరదేశాల సాహితీపరులు కథలను ఎష్టించుకొన్నారు. పది నీతులూ, పదిబూతులూ కలిపిన కావ్యాలు జనించాయి. తెలుగులో మంచన చెప్పిన కేయూరబాహుచరిత్ర, జక్కన వ్రాసిన విక్రమార్క చరిత్ర, అనంతామాత్యుడు కల్పించిన భోజరాజీయం, కొరవి గోపరాజు రచించిన సింహాసనద్వాత్రింశిక మొదలైనవి చాలా నీతి కథలతో కొన్ని బూతుకథలు కథనం చేశాయి.

'ఇటాలియన్ ఆఫ్ ది ఈస్ట్' అని పేరుపడిన మన తెలుగులో మంచన తొలిసారిగా నీతికథలను కథనం చేసిన కాలానికి దగ్గిరగా ఇటాలియన్‌భాషలో జియోవాని బొకాచియో అనే రచయిత నూరు శృంగారగాథల సంకలనాన్ని వ్రాశాడు. దాని పేరు 'డికె మెరాన్'

ఇటలీలో ఒకసారి అంటువ్యాధి వచ్చింది. ముగ్గురు యువకులు, ఏడుగురు యువతులు ఏరు వదలి కొండలకు వలస వెళ్ళారు. అక్కడ కాలం గడుపుతూ పదిరోజులు చెప్పుకొన్నట్టు ఈ రంకుకథలను బొకాచియో క్రీ.శ. 1350 ప్రాంతాలలో కల్పించాడు. ఇంచుమించు ఈ కాలంలోనే ఇంగ్లాండులో కూడా జాఫ్రీ చాసర్ అనే కవి కాంటర్‌బరీగాథ లనే గ్రంథంలో శృంగార కథలను వ్రాశాడు. ఇరవైతొమ్మండుగురు యాత్రికులు తీర్థయాత్రలు చేస్తూ పుణ్యస్థలానికి వెళ్లేటప్పుడు తలో రెండూ, వచ్చేటప్పుడు తలో రెండూ కథలు చెప్పుకోవాలని అనుకొన్నారు. కాంటర్‌బరీ మజిలీలలో నూటయిరవైకథలు ఉంటాయని ఛాసర్ చెప్పినా అందులో ఇరవైమాత్రమే సంపూర్ణమైనవి. రెండు అసంపూర్ణంగా, రెండు అసమగ్రంగా ఛాసర్ వదిలివేశాడు. ఇటలీలోనూ, ఇంగ్లండులోనూ క్రీ.శ.1350ప్రాంతాలలోనే ఇలాంటి కథలు పుట్టినా ఫ్రాన్సులో 'నవారె' రాణి మార్గరెట్ వ్రాసిన 'హెప్టామెరన్' క్రీ.శ. 1530 ప్రాంతాలలోగాని రాలేదు. హెప్టా మెరన్ అంటే 'ద్వాసప్తతికథ లన్నమాట.

విదేశసాహిత్యాలలో ప్రభవించినట్టే మన తెలుగు సాహిత్యంలోకూడా కేవలం కాముకుల కథలు చెప్పే కావ్యాలు పుట్టకపోలేదు. శృంగారం మదనశివాలు తొక్కి, నాయిక పరకీయ అయితేగాని రక్తికట్టదని పదకర్తలు భావించే నాయకరాజుల కాలంలోనే రెండు 'రంకు' పురాణ కావ్యాలు జనించాయి.' ఒకటి 'శుకసప్తతి' రెండోది 'హంసవింశతి' రెండింటిలోనూ ఒకలాంటి కథానిర్మాణమే ఉంది. రెండింటిలోనూ అనగనగా ఒక మగనాలిని పట్టపు రాజు కామిస్తాడు. కబురు పెడతాడు. రెండింటిలోనూ ఆ యిల్లాలి భర్త వ్యాపారంకోసం దేశాంతరం వెళతాడు. రెండింటిలోనూ నాయిక రాత్రి ముస్తాబు చేసుకొని రాజుని కలుసుకోడానికి వెళ్లబోతే ఇంట్లో ఉన్న పెంపుడు పక్షులు అవి ఆకర్షణీయంగా కథలు చెప్తాయి. శుకసప్తతిలో చిలకా, హంస వింశతిలో హంసా ఉన్నాయి. రెండు కావ్యాలలోనూ నాయికలు అడుగు జారడానికి అవకాశం లేనంత ఆసక్తితో కథలకు చెవులూ, ఇంటికి కాళ్లూ అప్పచెప్పేస్తారు. రెండింటిలోనూ పిట్టలు ప్రతికథలోనూ ఒక మడతపేచీ వేస్తాయి. దీనికి జబాబు చెప్పకల్గితే రాజుదగ్గిరకి వెళ్ళుమని సవాలు చేస్తాయి. రెండింటిలోనూ నాయికలు చెప్పలేక పిట్టనే చెప్పమంటారు. ప్రతిరాత్రీ ఇలాగే గడిచిపోతుంది. రెండింటిలోనూ నాయికలు ఇలాగ తెలియని ఖాయిదాలో ఉంటారు. రెండింటిలోనూ భర్తలు ఇంటికి రాగానే కథానాయికలోని కామం కంచికి వెడుతుంది.

ఈ రసవత్తరమైన కావ్యాలలో శుకసప్తతిని తాడిగోళ్ల కదిరీపతి, హంస వింశతిని అయ్యలరాజు నారాయణా రచించారు. ఈ ఇద్దరూ నాయకరాజుల యుగంలోనివాళ్లే. కదిరీపతి కొద్దిగా పూర్వుడు. నారాయణ ఒకతరం అర్వాచీనుడు. కదిరీపతి కోలారు ప్రాంతాలవాడు. నారాయణ నెల్లూరు పరిసరాలవాడు. కదిరీపతి ఆంధ్రా బొకాచియో అయితే నారాయణ తెలుగు ఛాసరు. బొకాచియో రాసిన డికెమెరాన్‌లోని కథలనే ఛాసరు యథాతథంగా అనువరించాడని ప్రతీతి. కదిరీపతి కావ్యంలోని వర్ణనలు, సామెతలు,

పంక్తులు, భావాలు యధాతధంగా నారాయణకూడా అనుసరించాడు. విశ్వసాహిత్యం లోని ఆ యిద్దరు కవులకూ, ఈ ఇద్దరు తెలుగుకవులకూ పోలిక సరిగ్గా సప్పుతుంది.

వాస్తవానికి డికెమెరాన్, కాంటర్‌బరీ మజిలీకథలతో శుకసప్తతికీ, హంసవింశతికీ ఇంకా చాలా పోలికలున్నాయి. ఇటలీదేశపు సాహిత్యంలో కూడా పురాణగాథలను ఆద్య సత్కథలను రచయితలు స్వీకరించే రోజులండేవి. పాత ఇతివృత్తాలు విడిచిపెట్టి సమకాలిక జీవితంలోని వ్యక్తులను, వాళ్ల స్వభావాలను తీసుకొని తాను జీవించే సంఘానికి దర్పణంగా డికెమెరాన్ కావ్యాన్ని బొకాచియో నిర్మించాడు అదొక ప్రపంచం. దాని నిండా సజీవపాత్రలే ఉంటాయి. బొకాచియోలాగే ఛాసరుకూడా సమకాలిక జీవితాన్ని కాంటర్‌బరీ మజిలీలలో చిత్రించాడు. అతడు చేసిన వ్యక్తుల వర్ణనలు హృద్యంగా ఉంటాయి. సంఘంలో కనిపించే అన్నిరకాల వ్యక్తులూ, అన్ని వృత్తుల మనుష్యులూ అందులో ఉంటారు. ఈ విశ్వకవుల కావ్యాలలోలాగే మన తెలుగుకవుల కావ్యాలలో కూడా సంఘహృదయం సజీవంగా స్పందిస్తుంది. తెలుగుతనంతో, తెలుగువాళ్లతో ప్రతికథా గుబాళిస్తుంది. అష్టాదశ వర్ణాలవాళ్ళూ తమ భార్యలతో, బంధువలతో, వేషభాషలతో, లోటుపాట్లతో, మాటతో, మంచితనంతో, మానవత్వంతో మన కళ్ల ఎదుట సాక్షాత్కరిస్తారు.

ఈ పోలికలు ఇంతటితో ఆగలేదు డికెమెరాన్‌లో కథకులు విసుగెత్తిస్తారుగాని కథలు విసుగెత్తించవు; కాంటర్‌బరీమజిలీలలో కథలు విసుగెత్తిస్తాయిగాని కథకులు విసుగెత్తించరు అని విమర్శకులు చెప్తారు [1] శుకసప్తతిలో కథలుగాని, కథకులుగాని విసుగెత్తించరుగాని హంసవింశతిలో కథలు హృద్యంగా ఉన్నా కథకుడు 'బోరు' కొట్టిస్తాడు. అయితే ఛాసరు వ్రాసిన వర్ణనలలాగా నారాయణ చేసిన వర్ణనలు, చెప్పినవివరాలు , ఇచ్చిన భోగట్టాలు చరిత్రకారులకు పనికివస్తాయి. కదిరీపతి సందర్భోచితంగా చెప్పిన సాంఘికవిషయాలను నారాయణ, సందు దొరికితే చాలు, సొంతం గుప్పించేస్తాడు. బొకాచియోని అనుసరించినా ఛాసరూ, కదిరీపతిని కాపీ కొట్టినా నారాయణా నిలబడగలిగారంటే వాళ్లకు చిత్తశుద్ధీ, సిద్ధహస్తం ఉండడంవల్లనే అయ్యలరాజు నారాయణ 'సుమధుమధుర సుధా వచస్ఫూర్తి' కోసం, 'సర్వశబ్దార్థవిజ్ఞానవరణి' కోసం ప్రయత్నించినవాడు. కదిరీపతి నైఘంటిక పదానునయరూఢి కన్నా ముందు కావ్యనైపుణికే పెద్దపీట వేస్తాడు. పాలకడలిలోంచి చిలికి తీసిన అమృతంలాగా కావ్యరసాన్ని పాఠకులకి సునాయాసంగా అందిస్తాడు

కదిరీపతి తన వంశం పాలవెల్లిలాంటిదని భావించాడు. తాడిగోళ్ళవారి వంశంపేరు ఆదిలో పాలవేకరివాళ్ళు. నేటి మైసూరులోని కోలారుమండలం శ్రీనివాసపురం తాలూకాలో పూర్వం పాలవేకరివారు ఉండేవారు. విజయనగరసామ్రాజ్యాన్ని అళియరామరాయలు నిర్వహించే రోజులలో, అంటే క్రీ.శ 1542-1565 మధ్య ఓబళనాయకుడు కర్తగా పేరెన్నిక పొందాడు. గుర్రాలు, ఏనుగులు, రత్నాలు మొదలైనవి బహుమతులుగా పొందాడు.

1. Encyclopaedia Britannica, Vol. 3. P. 769 a.

తాడిగోళ్ళ గ్రామానికి అధికారంకూడా పొంది ఉంటాడు. ఈ పెద ఓబళనాయకునిలాగా అతని మునిమనుమడు కరెమాణిక్యనాయకుడు మళ్లీ రాయసత్కారాలు పొందాడు. క్రి.శ.1618 నుండి 1630 దాకా కర్ణాటకాన్ని పాలించిన రామదేవరాయల నరిగద్దెమీద ఈ కరెమాణిక్యనాయకుడు కూర్చొన కలిగాడు.

కరియమాణిక్యనాయకునికి నలుగురు కొడుకులు. రెండో కొడుకు రామప్పనాయకుడు తన తండ్రికి పుణ్యంగా యిచ్చిన దానశాసనాలు క్రి.శ. 1637 నుంచి కనబడతాయి[2] ఈ రామప్పగారి కొడుకు రఘుపతినాయడు క్రి.శ.1648 లోనే మహానాయకాచార్యుడై దానాలు ఇచ్చినట్లు శాసనాలు కనబడుతున్నాయి.[3] కరియమాణిక్యనాయకుని కడగొట్టుకొడుకుపేరు కదురరాజు. ఇతని భార్య పేరు కదురమ్మ. వీళ్ళకి కదిరీపతి జన్మించాడు. కరియ మాణిక్యంగారి రెండో కొడుకు కన్న కొడుకు క్రి.శ. 1648 నాటికే ప్రాజ్ఞుడై దానధర్మాలు చేస్తే కడగొట్టుకొడుకు నేచుకున్న కొడుకు, కదిరీపతి, ఆనాటికి కావ్యనిర్మాణం చేసి ఉండడా?

వాస్తవానికి క్రి.శ.1648 ప్రాంతాలకే కదిరీపతికి కావ్యనైపుణ్యమే కాక శబ్దగౌరవ ప్రాగల్భ్యం, అర్థవనాసక్తి, లక్ష్యలక్షణగుణశ్లాఘ్యతాపటిమ పట్టుబడ్డాయి. సకలప్రబంధాలలోని సువాక్కుల ప్రౌఢిమ తెలుసుకున్నాడు. హాళిపుట్టించు కవిత్వ ముగ్గడించగలడు. రక్తికల్పించు గీతాలు తెలుసు. ఇంపొనర్పే ప్రసంగవార్తలు ఘటించగలడు. అద్భుతం బొసంగే కావ్యవైభవం చెప్పకలడు. తనచుట్టూ ఉన్న తెలుగు సంఘాన్నే కాక విచిత్ర వేషభాషాభిరాములగు పరంగులతోడి నెయ్యం అతనికి తెలుసు కాబోలు (శుక 1-196). ఇంగిలీసుల ముఖాముల నతడు చూశాడు (1-175). 'తలారికి బులావు ధగిడీకే అని గద్దించే తురకభటుబ్జీ, వాడు క్రొత్తగా తలమీద పెట్టుకొన్న తెలిపరంగి ముడాసునిసైతం కదిరీపతి గమనించాడు. అతని కన్ను చూడని వింత, కలం తొక్కని పుంతా లేవు. అడుగడుగు అబ్బురాలు కదిరీపతి వ్రాసిన ముప్పయి కథలలోనూ కనబడతాయి.

"ముప్పదికథలలోనే యిన్ని చమక్కులున్నవియే. డెబ్బదిలో నెన్ని యున్నవో? అవి మనకు లభింపలేదయ్యో గదా యని విచారింపవలసివచ్చినది" అని పరిశోధకులు బాధపడతారు [4]. శుకసప్తతి అన్నది కావ్యనామం. సప్తతి అంటే డెబ్బయి. కాబట్టి ఇందులో డెబ్బయికథలు ఉండితీరాలని అందరూ భావిస్తారు. దానిలో ముప్పయికథలే ఉన్నాయికనుక దీనికి 'శుకత్రింశతి' అనేపేరు పెట్టాలని పండితులు భావించినట్లు బ్రౌనుదొరగారు తాము

2. కదిరీపతి–శుకసప్తతి: నేలటూరి వెంకటరమణయ్య గారి వ్యాసం, భారతి, నవంబరు, 1945.

3. Mysore Arch. Rep. 1924 No. 88 అని నేలటూరివారు పై వ్యాసంలో చెప్పారు. కోలారుజిల్లాలో ఈ నాయకుల శాసనాలు చాలా కనబడుతున్నాయి. వాటిలో తమ యింటిపేరు తాడిగోళ్ళ అని చాలాసార్లు చెప్పుకొన్నారు. కదిరీపతికూడా గద్యలోనూ, ఒక పద్యం లోనూ తాము పాలవేకరివాళ్ళమని చెప్పినా అవతారికలో తమ ఇంటిపేరును 'తాడిగోళ్ల' అనే వాడాడు.

4. శుకసప్తతి ద్వితీయ ముద్రణ పీఠికలో కొత్తపల్లి సూర్యారావు గారు. (వావిళ్ల ప్రచురణ)

సేకరించి పరిష్కరింపచేసిన శుకసప్తతిప్రతిలో వ్రాశారు.[5] అయితే అదిలో జూలూరు అప్పయ్యపంతులుగారి దగ్గిరనుంచి నేటి నిడుదవోలు వెంకటరావుగారిదాకా అందురూ కథల సంఖ్య డెబ్బయి అని పొరబడ్డారు. వాస్తవానికి శుకసప్త అంటే ' చిలుక చెప్పిన డెబ్బయి కథ'లని భావించడంకన్నా 'చిలుక డెబ్బయిరాత్రులు చెప్పిన కథలే' అని నిర్ణయించడం మంచిది. ఇది 'డెబ్బయిరాత్రుల కథ'లని సురవరం ప్రతాపరెడ్డిగారు సరిగ్గా ఊహించారు.[6] అయితే ఈ ఊహని బలపరిచే సాక్ష్యాన్ని వారు గ్రంథంలో చూపలేదు. శుకసప్తతి కావ్యం యించుమించు పూర్తిగా లభించిందేగాని అంతా వెలుగు చూడలేదు. అచ్చుపడ్డకావ్యంలోని ఆఖరుపద్యాలు పరిశోధకుల దృష్టిలో పడలేదు కాబోలు. చిట్టచివర కథానాయికతో చిలుక 'నీవిభుండు మమతం మరి డెబ్బదినాళ్లనాటి కిలు జేరుదునని వ్రాకుచ్చి చను మెరుంగవె మగువా?' అని అడుగుతుంది. (4-326).

అంతతో ఊరుకోక ఇలాగ హితోపదేశం చేస్తుంది:

నే దత డిల్లు జేరు రమణీ! వెస డెబ్బదినాళ్లు సెల్లెనీ
పోడిమి నీ వెదుర్కొని విభంగని మ్రొక్కి రహస్యలీల నీ
వేడుక లుప్పతిల్ల తను విందొనరించి ప్రియంబునన్ రతి
క్రీడల దేలవమ్మ సుచరిత్రలు నిన్ననయంబు మెచ్చగన్. (శుక. 4-328)

ఈకావ్యంలోని నాయికను సుచరిత్రలు అనయం మెచ్చారో లేదోగాని ఈ కావ్యనిర్మాణనైపుణ్యాన్ని అయ్యలరాజు నారాయణ మెచ్చుకొని ఈ ఫక్కి లోనే మక్కికి మక్కి అనుకరణచేశాడు. అయినా "ప్రతిభావంతుడు కనుక అనుకరణానికికూడా స్వతంత్రహోదాను తీసుకురాగలిగినాడు" అని సహృదయులు భావించడంలో తప్పులేదు.[7] తరతరాలుగా తమ వంశంలో ఉన్న సత్కవితారచనాధుర్యులవారసత్వాన్ని నారాయణ తన కావ్యంలో కనబర్చాడు. వాళ్ళ నిలా ఆదిలో స్తుతించాడు:

అయ్యలరాజు దిప్పసచివాగ్రణి బర్వతరాజు రామభ
ద్రయ్యను భాస్కరాగ్రణి బ్రధానవరుండగు కొండధీరునిం
జయ్యన దిమ్మయ ప్రభుని సత్కవితారచనాధుర్యులైన మా
యయ్యల రాజవంశజుల నాదికవీంద్రుల సన్నుతించెదన్. (హంస 1-12)

ఈ పద్యంలో అరడజనుమందిని సత్కవితారచనాధుర్యులుగా నారాయణ పేర్కొన్నా వీరిలో కొందరిగురించే మన సాహిత్యచరిత్రలు చెప్పగలుగుతున్నాయి. ఇప్పటి దాకా కాలనిర్ణయాలు నికరంగా చేసిన అయ్యలరాజు కవుల పేర్లు వారి గ్రంథాలను చూడండి.

5. ఓ.లై. D. 837.

6. శుకసప్తతి (వావిళ్లప్రచురణ) మూడవముద్రణ ఉపోద్ఘాతం, పుట XI.

7. హంసవింశతి (బందరు శృంగారకావ్య గ్రంథమండలి ప్రచురణ) తొలిపలుకులలో మల్లాది రామకృష్ణ శాస్త్రిగారు. పుట 17.

వరుస	కవి	గ్రంథం	యుగం
1.	తిప్పయ్య	ఒంటిమిట్ట రఘువీరశతకం	గజపతులయుగం
2.	రామభద్రుడు	రామాభ్యుదయం	నవాబులయుగం
3.	అయ్యల భాస్కరకవులు	రెట్టమత	అరవీటి రాజుల యుగం

ఒంటిమిట్టరఘువీరశతకాన్ని చెప్పిన అయ్యలరాజు తిప్పయ్యగారికి పర్వతన్న అనే తమ్ముడు ఉన్నాడు. ఈయనకూడా కవే అని నారాయణ ప్రస్తుతించాడు. ఈ పర్వతన్నగారి మనవడి మునిమనుమడే నారాయణ. అంటే పర్వతన్నగారికి అయిదేతరంలో నారాయణ ఉన్నాడు. తరానికి ముప్పయిసంవత్సరాలు లెక్కకడితే 150 సంవత్సరాల తేడా ఉంది. అయ్యల రాజు తిప్పయ్య క్రీ.శ. 1500 పందలకి కొంచెం కుడియెడంగా ఉన్నాడు. కనుక అతని తమ్ముడుకూడా. క్రీ.శ. 1650 అవుతుంది. కొందరు పరిశోధకులు అయ్యలరాజు నారాయణ క్రీ.శ. 1660 ప్రాంతాలవాడని భావిస్తున్నారు.[8] దీనికి ఆధారం నారాయణ తన తండ్రిగురించి చెప్పిన ఒక పద్యమే. చూడండి:

కౌండిన్యసద్గోత్ర కల్పకంబగు పర్వత ప్రెగ్గడెవ్వాని తాతతాత
కవిచకోరనిశాక (?) రయశస్స్ఫుర దయ్యలామాత్యుడెవ్వానియబ్బకబ్బ
సుకవితాక్షుద్రద్రుకుద్దాలసముడు భాస్కరమంత్రి యెవ్వాని కన్నతండ్రి
హంసవింశతిప్రబంధాకల్పునారాయణాఖ్యడౌనే నేమహాత్ముసుతుడ
నట్టియయ్యలరాజాన్వయాంబురాశి
భగణవ్నాన్నాధుగొండ మాంబాసనాధు
నిఖిలక కుబంతరాళనిర్నిద్రకీర్తి
మజ్జనకు సూరపామాత్యుమాన్యుదలతు.

ఇది 'దశావతారకథాసంగ్రహము' అనే కావ్యం అవతారికలోని పద్యం. హంసవింశతి వ్రాశాక ఈ కావ్యాన్ని నారాయణ రచించాడు. ఇది మూడాశ్వాసాల గ్రంథం. ఇతని సమకాలికుడే కాక సమీపగ్రామాలలో ఉండే ధరణి దేవుల రామయ్య దశావతారచరిత్రను సుదీర్ఘంగా వ్రాస్తే నారాయణ అదే కథను కుదించాడు కాబోలు. రెండింటినీ తైపారువెయ్యాలి.

ధరణిదేవుల రామయ్య నెల్లూరుమండలంవాడు. ప్రళయ కావేరిపట్నం లోని మగదలవారి ఆశ్రితుడు. అయ్యలరాజు నారాయణకూడా నెల్లూరు మండలంవాడే. కొచ్చెర్లకోటతాలూకాలోని గోరుగుంతలగ్రామంలో ఉండేవాడు. ఆ గ్రామంలో అంజనేయస్వామి

8. శతకకవులచరిత్ర. వంగూరు సుబ్బారావుగారు. పుట 278.

గుడి ఉండేది కాబోలు. ఆ దేవునిపై, బహుశా బాల్యంలో, నారాయణ ఒక శతకం చెప్పాడు. అయితే తన స్వగ్రామంపేరు హుందాగా లేదని దానిని సంస్కృతీకరించాడు గోరు అంటే నఖం. గుంటఅంటే గర్త. పాడు అంటే పురం. అందుచేత గోరుగుంతలపాడుని నఖగర్తపురం అన్నాడు. చెప్పేది కందపద్యశతకం కనుక 'నఖగర్తపురాంజనేయ నతజనగేయా' అని మకుటం పెట్టాడు. ఈ శతకంలో ఆంజనేయుణ్ణి ఏగేయ మానమైన భావాలతో నారాయణ కీర్తించాడో తెలియదు. ఈ శతకం దొరకలేదు ఈ ఆంజనేయభక్తి నారాయణకు పుష్పగిరి తిమ్మన్న గారివల్ల వచ్చిందేమో!

పుష్పగిరి తిమ్మన్నగారు కంకంటిపాపరాజులాంటి వారికి కవిత్వరచనలో సహాయం చేశారు. ధరణిదేవుల రామయ్యకుకూడా ఆయన సాయపడినట్ల ప్రతీతి. రామయ్య వ్రాసిన దశావతారచరిత్రకు ఇతరుల సహాయం కావలసి వచ్చిందిగాని తనకు అక్కరలేదని ఎత్తిపొడవడానికి కాబోలు అయ్యలరాజునారాయణ గద్యలో తాను 'నిస్సహాయ కవిత్వ నిర్మాణచాతుర్యనిస్తంద్రు'ణ్ని అని చెప్పుకొన్నాడు అయితే ఇతరుల గ్రంధాన్ని ఆధారం చేసుకొని అనుకరిస్తూ తన ప్రతిభను చూపించేవాడు ఇలాగ చాటుకొనడం బాగుండదు.

నారాయణ వ్రాసిన హంసవింశతినీ, కదిరీపతి వ్రాసిన శుకసప్తతినీ పక్కపక్కన పెట్టుకొని చదువుతే నూటికి పైగా అనుకరణలు కనబడతాయి. అభ్యుదయపరంపరాభివృద్ధిగా కథను ప్రారంభించి ఆ కథ జరిగే ఊరిని పాలించే రాజు 'చంద్రమతీనాథు చందాన, నలుని వైఖరిని' వగైరావగైరా షట్చక్రవర్తులు షోడశమహారాజులు వెరసి ఇరవై ఇద్దరు ప్రాచీనుల తీరున పాలించుచున్నాడని కదిరీపతి చెప్పాడు (1-93). నారాయణకూడా డిటో డిటోగా తన కథలోని రాజును 'వెరయ హరిశ్చంద్ర విధంబున, నలుని పోకను' వగైరాపద్ధతిలో పాలించ మన్నాడు (1-42). శుకసప్తతిలోని నాయికను రంకాడమని ప్రోత్సహించిన కుంటెనకత్తె ఇలాఎత్తిపొడిచింది:

> మగని ప్రక్కనెయుండి తగజేరి జోకొట్టి మోసపుచ్చని దేటి ముద్దరాలు
> వసులగోడలనైన వసుధనిచ్చెన లేక యెక్క నేరని దేటి యెమ్మెలాడి
> తలవరుల్ గనుగొన్న దప్పునొప్పు ఘటించి బొంక నేరని దేటి పువ్వుబోటి
> దొరలు గద్దింప గల్లరివార్త నిజముగా నిర్వహింపని దేటి నీటుకత్తె
> యత్తమామల గృహకర్తలగుచు మెలగు-నట్టిధూర్తుల నెల్ల నేరదిమి గదిమి
> పొంచియువనాధుతోడగ్రిడించిమించి-చక్కటికిదిద్దుకొననిదేసరసురాలు
>
> (శుక.1-139)

ఈపద్యాన్నే చదివి బట్టీపెట్టి హంసవింశతిలోని హేల తనమాటలో ఇలా కొద్దిమార్పులు చేసి చెప్పింది:

కోటగోడలనైన మాటుగా నెగ్రబ్రాకి దాటనేరని దేటి తలిరుబోడి?
ఘుమఘుమార్భాటితోడ ఘోషించునదులైన నీదిపోవని దేటి యె మ్మెలాడి?
తనమీదితప్పు నొక్కనిమీది నిజముగా బెట్టజాలని దెట్టి బిసరుహాక్షి ?
ధవుడైన దన జాడ తగదని పట్టిన నిర్వహింపనిదేటి నీటుకత్తె?
తలవరులుగన్నచో లేని తాల్మిబూని-బొంకు తథ్యంబు తథ్యంబుబొంకుగాగ
నెంచియుపనాథుతో డ గ్రీడించిమించి-చక్కటికిదేని దదియేటినరసురాలు?
(హంస. 1-102)

రెండు కావ్యాలలోని కథాకథనభాగంలో వందలాది పద్యాలను కాక ఈ రెండు పద్యాలను చూస్తేనేచాలు నారాయణ చేసినది వచ్చి చౌర్యం అని ఎవరేనా అనగలరు. కాని నారాయణ శుకసప్తతిలో లేని వివరాలను ఎన్నో స్వంతంగా చేర్చి హంసవింశతిని ఒక నిఘంటువుగా రూపొందించాడు. విజ్ఞాన సర్వస్వంలాగా రచించాడు. ఆటపాటల పేర్లు, చెట్లు చేమల పేర్లు, నదుల పేర్లు, ధాన్యాల పేర్లు అష్టాదశవర్ణాలవాళ్ళ వేషధారణరీతులు, వశీకరణ మంత్రాలు తంత్రాలు, మచ్చుమందులు, వివిధశాస్త్రలు-శస్త్రాలు ఒకటేమిటి? తనకు తెలిసిన వన్నీ గుదిగుచ్చాడు. తాను చేసిన కృషిని అడుగడుగునా చూపిస్తాడు.

కదిరీపతిమాత్రం, తాను చేసిన కృషినేకాక చూసిన సమాజాన్ని, సత్యాన్ని కూడా మనకు అడుగడుగునా ప్రదర్శిస్తాడు. ఇద్దరికి కొరవి గోపరాజే వరవడి. సింహాసనద్వాత్రింశికలో గోపరాజు ఒకవంక తన పరిశీలనా దృష్టిని, మనస్తత్వచిత్రణాకౌశల్యాన్ని చూపిస్తూ తన కావ్యాన్ని ఒక విజ్ఞానసర్వస్వం చేయదలిచాడు. 'సర్వజ్ఞుడు కానివాడు సత్కవి యగునే' అని చెప్పాడు. గోపరాజులోని నిశితపరిశీలనాశక్తిని కదిరీపతి అలవరచుకొన్నాడు. నిఘంటు నిర్మాణాసక్తిని నారాయణచేత పట్టుకొన్నాడు. తాము వ్రాస్తున్న కథలలో కేవలం జారత్వమే కాక లోకోపరాకమైన విషయాలు ఉండాలని ఇద్దరికీ మనస్సులో తహ తహలేకపోలేదు. అయితే ఉపదేశాన్ని "జాతివార్తలు దెలక రసంబు గులుక కవిత రచించి" కథలు కల్పించి చెప్పాలని కదిరీపతికి తెలుసు, నారాయణకూ తెలుసు. వాళ్లు 'తమ కాలంలోని రకరకాలు మానవుల స్వభావాలను తెలుసుకొన్నారు. ముఖ్యంగా కులస్త్రీలలో అణచి పెట్టిన సెక్సువాంఛలను తెలిసినవాళ్లు. మగనాలికి ఎందుకు పరపు రుష వ్యామోహం కలుగుతుందో నారాయణ ఇలా వ్రాశాడు:

కేరగరాదు నవ్వ గిలిగింతలు పెట్టగరాదు చెక్కులం
జీరగరాదు గుబ్బలు ఖచిక్కున గ్రమ్మగరాదు కేళిలో
మీరగరాదు పైకొని రమింపగ రాదు గళారవంబులిం
పారగ సల్పరాదు మదిరాక్షుల భర్తల గూడు వేళలన్ [హంస. 1-94]

ప్రకృతిలో పశుపక్షులకు సహితం సెక్సు అడ్డంకులులేవు. మనుష్యుల కెందుకు? అనే చింతన కొందరిలో ఉందని కదిరీపతి ఇలా చెప్పాడు :

నోరెరుంగని యట్టి జంతువులు సైత - మంబుజానన యిచ్ఛావిహారమందు
బ్రతుక నేర్చునతనువెక్క పతికొసంగి -బంగరమువంటి మనసు గెంటంగ నేల ?
[శుక. 1-531]

జంతువులకు లేనివీ, మానవులకు తప్పనివీ వావివరసలు. అయితే కామం ప్రకోపించినప్పుడు, వాంఛ చెలరేగినప్పుడు పట్టలేనివాళ్లు వావివరుసలు పట్టించుకోలేరు.

చక్కని వనితాపురుషుల - కెక్కడి వావులు మనోజు డెక్కడ నున్నా
డక్కడ దగవులు నడచునె-మొక్కలితన మేల మేలములు వల దింకన్.
[శుక. 2-532]

ఇవి రంకపురాణా లనిపించుకొనే ఇలాంటి గ్రంథాలలోనేకాదు, పంచకావ్యాలలో చేరిన మనుచరిత్రవంటి ప్రబంధాలలో నాయికలు కూడా తలచే తలపులే. ప్రవరాఖ్యుణ్ని వశపరచుకొందుకు వరూధిని ఇలా అన్నది

వెలివెట్టరే బాడబులు పరాశరు పట్టి దాశకన్యాకేళి తప్పుజేసి
కులములో వన్నె తక్కువయ్యెనే గాధిపట్టికి మేనక చుట్టరిక మున?
ననుపుకాడై వేల్పు నాగవాసముగూడి మహిమ గోల్పడియె నే మాందకర్ణి
స్వారాజ్య మేలంగ నీరైరె సుర లహల్యాజారుడైన జంభానురారి?
వారికంటెను నీ మహత్త్వంబు ఘనమె-పవనపర్ణాంబుభక్షులైన వసియినుప
కచ్చడాల్ కట్టుకొను మునిముచ్చులెల్ల- దామరసనేత్రలిండ్ల బందాలుగారె?
[మను. 2-78]

వరూధిని మొదలుపెట్టిన ఈ వాదనను ప్రబంధనాయకలు రకరకాల సానపట్టి పదనుతేర్చి వలచినవాళ్ళపై వదిలారు.

ఆ అర్థనవాళ్ళకు నిజంగా శుకసప్తతిలోనూ, హంసవింశతిలోనూ ఆడవాళ్లు చెప్ప గలిగే జవాబు దొరుకుతుంది కామోద్రేకులు అలా అంటే నీమంగా బ్రతికే ఆడవాళ్లలా సమాధాన మిస్తారు:

దశకంఠుని మోహదశ విచారించెనే సకలజగన్మాత జనకజాత
నహుషభూపాలు మన్నన కొప్పుకొనియెనే స్త్రీరత్నమైన శచీపురంధ్రి
యలసింహబలుని మాయలజిక్కి చొక్కెనే విపుల సద్గుణ మాన్య ద్రుపదకన్య
శంబరాధిపుని దురాశలకు లోనయ్యెనే రతిని భాకృతి భీమరాజపుత్రి
తొల్లిటి మహాపతివ్రతల్ దుర్మదాంధ-కాపురుషులంగభవశరాఘాతవికల
చిత్తులై తమ్ము జేరి యాచించి నపుడు-సిగ్గువోనాడుకొనిరటె చిగురుబోడి!
(శుక. 1-155)

సిగ్గుపోనాడని పతివ్రతల కథలు చెప్పి 'ఇలాగే నడచుకోండి' అంటే ఎవరికీ అది రుచించదు. కుంచం నిలువునా పీల్లేకపోతే అడ్డంగా కొలిస్తే కొన్ని గింజలేనా నిలుస్తాయి. అందుకే చెడా మడా చెడిపోయి అతి సాహసంగా రంకాడి అంతకురెట్టింపు ధైర్యంతో బొంక గలిగిన జగజ్జంతల కథలు చెప్పి 'వాళ్ళంత తెగువా, తెలివీ ఉంటే నువ్వూ చిత్తమొచ్చినట్టు తిరుగు' అని సవాలుచేస్తే 'నిజమే, వాళ్ళు దేనికైనా తగినవాళ్ళు. మన కాచాక చక్యం రానూ రాదు, మనం గిరిదాటిపోనూపోము' అని కొందరైనా అనుకుంటారు.

మానసికవ్యభిచారం చేసేవాళ్ల కోరికలను నల్లిమేట్ చేయడానికి ఈ తరహారచనలు అవసరమే. అందుకే అన్ని దేశాల సాహిత్యంలో అనాదినుంచీ ఇలాంటి కథలు ప్రచారంలో ఉన్నాయి. పుణ్యకథల ఫలశ్రుతిలోని నిజమెంతో తెలియదుగాని ఈ కథలకు మాత్రం ఇలా ఫలశ్రుతి చెప్పవచ్చును. రాజుమీద మోజుపడ్డమగనాలు ఈ రంకు కథలు విన్నాక 'రాజురాకడా ఉండదు! త్రోవనూకుడూ ఉండదు!

28. మలితరం ఇతరకవులు

నాయకరాజుల యుగంలో ఒక్క దక్షిణాదినే కాక ఇతరప్రాంతాలలోకూడా చాలా మంది కవులు రచనావ్యాసంగం చేశారు. వాళ్లలో కొందరు మెరుస్తున్న రత్నాలు; కొందరు 'మరుగునపడిన మాణిక్యాలు'. మరికొందరు 'చరిత్రకెక్కని చరితార్థులు'. వీళ్ళపాండిత్యాలు రకరకాలు. కొందరు వ్యాకరణవేత్తలయితే మరి కొందరు విలక్షణప్రయోగాలు చేసేవారు. కొందరు భక్తిగానాలు పాడితే, కొందరు యక్షగానాలు చెప్పారు. కొందరు అన్నిరకాల రచనా ప్రక్రియలను చేపట్టినవారు. వీళ్ళలో కొందరి జీవితాలను గేయాలుగా ఇతర కవులు గానం చేశారు. వీళ్ళలో పెద్దదాసుకు కనీసం పేరులో పెద్దరికం ఉంది కనుక, మొదటి పీట వేయవచ్చు.

1. పెద్దదాసు:- విజయరాఘవుడు తంజావూరు పాలించే రోజులలో ఆ నగరంలో శేషాచలం అనే గాజులసెట్టి ఒకాయన ఉండేవాడు. అతడు చేసిన పూజలకొద్దీ అపురూపమైన కొడుకు పుట్టాడు. ఆ బిడ్డకు పెద్దదాసు అనే పేరు పెట్టారు కొడుకు పెరిగి పెద్దవాడయ్యాక కొలువులో చేరుతాడని శేషాచలం అనుకొన్నాడు. కాని పెద్దదాసు కొలిచితే వేణుగోపాలుణ్ణే కొలవాలన్నాడు. కొన్నాళ్ళు కులధర్మాన్ని పాటించి గాజులమలారాన్ని భుజాన వేసుకొని ఆ ఊరి సౌభాగ్యవతులను దీవించాడు. ఆ పిమ్మట తల్లి తండ్రులు కాలం చేయగానే వృత్తి మానేసి పాటలుకట్టి పాడుకొంటూ కాలం గడిపేవాడు' అతని భక్తివైరాగ్యాలు ఊరంతా చెప్పుకొనేవారు.

ఇతని కీర్తి యువరాజు చెవిని పడింది విజయరాఘవనాయకునికి మన్నారు దేవుడనే కొడుకు ఉన్నాడు అతన్ని మన్నారప్పనాయనిం వారనీ, మన్నార్నాయనింవారనీ పిలిచేవారు. అతని కోసారి వైరాగ్యం వచ్చింది అతడు వేసిన ప్రశ్నలకు ఊరిలోని విద్వాంసులు సమాధానాలు చెప్పలేక పోయారు. పెద్దదాసే ఆ ధర్మసందేహాలు తీర్చకలడని అంతా అనుకొన్నారు ఆ భక్తుని కోసం రాజభటులు వెళ్ళారు. 'నరహరికొలువును విడిచిపెట్టి ఒక నరుని కడకు రా'నని పెద్దదాసు చెప్పాడు మన్నారుదేవుడు తానే స్వయంగా

వెళ్ళి సందేహాలు తీర్చుకొన్నాడు పెద్దదాసు పాడే పాటలు విని ఆనందించాడు. తన తండ్రి వంశావళిని వర్ణించి తనమీద పాటలు కడితే బాగుంటు దను కొన్నాడు; కోరాడు. 'నారసింహుని బాడిన నోట ఊరసింహమును బాడను' అని పెద్దదాసు నిర్భయంగా చెప్పాడు. తన తండ్రిని గ్రామసింహ మన్నాడని కోపించి మన్నారుదేవుడు ఆ భక్తునిచేత కుక్కకన్నా నీచమైన గాడిదకు దండం పెట్టించాడు చెప్పరాని బాధలు పెట్టాడు. అన్నీ ఓర్చుకొని పెద్దదాసు దేవునితో మొరపెట్టుకొన్నాడు. భగవంతుడు కొరడావట్టుకొని శిక్షిం చేదాకా మన్నారునాయనికి బుద్ధిరాలేదు. వెంటనే చెంపలు వేసుకొని క్షమార్పణ చెప్పుకొని పెద్దదాసుని విడిపించాడు. తరువాత కొన్నాళ్ళకు పెద్దదాసు శ్రీరంగంలో ముక్తి పొందాడు.

ఈకథను సింగరిదాసు అనే జానపదగేయ రచయిత చెప్పాడు. 'పెద్దదాసు చరిత్ర'ము అను గుజిలీపుస్తకం చాలా ప్రచారం పొందింది. ప్రచారానికి తగినంత ప్రశస్తమైన రచన కాకపోయినా నాయకరాజుల కాలంలోని ఒక గేయకర్తగురించి పెద్దదాసును బాధించిన రాజు విజయరాఘవనాయకుడే అని కొందరు పరిశోధకుల అభిప్రాయం.[1] సింగరిదాసు పొరపడి మన్నారునాయణ్ణి తంజావూరి రాజుగా పెద్దదాసు చరిత్రలో పేర్కొనడంవల్ల పరిశోధకులుకూడా విజయరాఘవుడే హరిభక్తులను హింసించాడనుకొని ఉంటారు. అయితే అతడు వైష్ణవపక్షపాతి. వాళ్ళు ఏ నేరం చేసినా దండించడు. పైగా వైష్ణవులను బాధించేవాళ్ళనే శిక్షిస్తాడని చెప్పవచ్చును తంజావూరు పతనానికి ముందు మన్నారుదేవుణ్ణి విజయరాఘవుడు బంధించాడు. 'ఇంతకుమునుపు, ఒకప్పుడేదో కోపం కల్గి తన కొమారుడు మన్నారప్పనాయనింవారికి బంగారుసంకెళ్ళు వేసి బందుచేసి ఉంచిరి'అని దండకవిలెలో ఉంది.[2] వైష్ణవులను హింసించినవెంటనే విజయరాఘవుడు తన కొడుకును బంధించాడేమో. ఇది భావిపరిశోధనవల్ల తేలాలి.

పెద్దదాసు ఏవోకీర్తనలు వ్రాశాడనే తెలుస్తున్నదిగాని అతను కట్టిన పాట లేవో గుర్తించడానికి ఆధారాలులేవు. పెద్దదాసుపదాలని పరిశోధకులు చెప్పేపదాలు నిజానికి సింగరిదాసుపదాలే. నిడుదవోలు వెంకటరావుగారు పెద్దదాసువని చెప్పి రెండుపదాలను ఉదాహరించారు.[3] వాటిలో రెండవ దానిలో చివరి చరణం ఇలాఇచ్చారు:

ఇందుముఖుల పొందు గోరము పర-నింద కొడిగట్టి తిరుగము
పొందుగ నరసింహ పెద్దదాసునుజూచుఇందిరేశుభజనానందులైయున్నాము

ఈ చరణంలో పెద్దదాసు అనే ముద్ర కనబడుతుందికనుక అతడే వ్రాశాడనుకోవచ్చు.

1. దక్షిణదేశీయాంధ్రవాఙ్మయం, నిడుదవోలు వెంకటరావుగారు పుట 164.
2. తంజావూరి ఆంధ్రరాజుల చరిత్ర, వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారి సంపాదితం, పుట 27.
3 దక్షిణ దేశీయాంధ్రవాఙ్మయం 166-167

అయితే దీని అసలుపాఠం ఇంకోలా ఉంది.[4]

దీనిని బట్టి ఈకీర్తన సింగారిదాసురచనే అనే చెప్పాలి. భావిపరిశోధన వల్ల పెద్దదాసుకీర్తనలు లభించితే అవి రామదాసుకీర్తనల కోవలోనివేమో పరిశీలించవచ్చు.

2 .కంచెర్ల గోపన్న: తెలుగుదేశంలో ఎందరు రామభక్తులున్నా ఒక్కడే రామదాసు! అతడు కంచెర్లగోపన్న. ఖమ్మంజిల్లా భద్రాచలం తాలూకాలో నెలకొండపల్లె అనే గ్రామం ఉంది. అందులో క్రీ.శ. 1620 ప్రాంతాలలో కంచర్ల లింగన్న అనే కరణమో, గణకుడో ఉండేవాడు. అతనికి పింగళివారు పిలిచి పిల్లనిచ్చినట్లుంది. హనుమకొండలో 'అమిల్' వద్ద పింగళి భానుజయ్యగా రనే ఉద్యోగి ఒకాయన ఉండేవాడు. ఆయన తన కూతురు కామమ్మను కంచెర్ల లింగన్నకు ఇచ్చి పెళ్ళి చేశాడు. ఈ దంపతులకు గోపన్న పుట్టాడు. పువ్వు పుట్టగానే పరిమళించినట్లు గోపన్నకు చిన్నతనంనుంచీ రామభక్తి అలవడి రామదాసు అయ్యాడు.

ఏ గురువువద్ద కవిత్వం నేర్చుకొన్నాడోగాని రఘునాధభట్టాచార్యులవారి వద్ద గోపన్న వైష్ణవం స్వీకరించాడు. కబీరుదాసుదగ్గిర తారకమంత్రం ఉపదేశం పొందాడు. రామనామంతోపాటు,అతడు కావ్యరచన కూడా చేసేవాడు. జీవనోపాధి కోసమో, ఎందుకోగాని గోపన్న తన కావ్యాలను దురాత్ముల కిచ్చి మోసపోయాడు. రేగుపళ్ళకోసం ముత్యాలు పోసినట్లు అతడు బాధపడ్డాడు. ఆ సంగతి ఇలా దేవునితో మొరపెట్టుకొన్నాడు :

> మసగొని రేగుపండ్లకును మౌక్తికముల్ వెలవోసినట్లు దు
> ర్వ్యసనము చెంది కావ్యము దురాత్ముల కిచ్చితి మోసమయ్యెనా
> రసనకు చూతవృత్తి సుకరమ్ముగ జేకురునట్లు వాక్సుధా
> రసములు చిల్క పద్యముఖరంగమునందు నటింపవయ్య సం
> తసమును జెంది భద్రగిరి దాశరథీ కరుణా పయోనిధీ. [నెం. 7]

గోపన్న కోరినట్టే అతనికి వాక్సుధారసములు చిలికే స్వచ్ఛందకవిత్వం అలవడింది. అతడు భద్రాచలంలోని రాముని సేవలోనే కాక సర్కారు కొలువులోకూడా ఉండేవాడు. అతని మేనమామలు అక్కన్నమాదన్నలు. క్రీ.శ. 1650 ప్రాంతాలలో గోలకొండలో చిన్న ఉద్యోగులు. మీర్‌జుమ్లావద్ద కొద్దిపాటి జీతంతో వాళ్ళు పని చేస్తూ

4. పెద్దదాసు చరిత్ర 16. పేజీలుగల పుస్తకం. ఎస్ వి. గోపాల్ అండ్ కో. మద్రాసు ప్రచురణ. పుట 5.

ఉండేవారు. మేనల్లునికి భద్రాచలంలో చిన్న ఉద్యోగం ఇప్పిం చారు. గోపన్న క్రమేపీ తహసీల్దారు అయ్యాడు. అక్కడి రామాలయాన్ని ఉద్ధరించాడు. ఆ రాముని మహిమవల్ల తన కొడుకు చచ్చి బ్రతికాడని విశ్వసిం చాడు. తన జీవితాన్నే కాక వసూలుచేసిన పన్నులు కూడా ప్రపన్నుల కోసం రామార్పణ చేశాడు. భద్రాచలమాహాత్మ్యం లోకానికి, రామదాసు సంగతి సర్కారువారికి తెలి సింది. అధికారులు అతన్ని బంధించి ఖైదులో పెట్టారు. మేనల్లుడికి ఉద్యోగం వేయించేపాటి పలుకుబడేగాని చెర తప్పించేంత అధికారం అక్కన్నమాదన్నలకు అప్పటికి లేదు.

గోపన్న పన్నెండేళ్ళు బందిఖానాలో మగ్గాడు. రోజు కో పాటతో తన ఆరాటాన్ని దేవునికి చెప్పుకొనేవాడు.

రక్షింప విది యేమొ రాచకార్యము పుట్టె రామచంద్రా నన్ను
రక్షింపకున్నను రక్షకు లెవరయ్య రామచంద్రా
అప్పులవారిదె అరికట్టుచున్నారు రామచంద్రా, స్వామి
చెప్ప శక్యము కాదు చక్షుర్గోచరమాయె రామచంద్రా.

అని మొరపెట్టాడు. 'నీటుతో నీ నామకోటి వ్రాసితిని, నీకు సాటిలేదని సారెసారెకు వేడితిని' అని చెప్పుకొన్నాడు. 'నిన్ను పోనిచ్చెదనా. నన్ను రక్షింపక' అని సవాలు చేసి 'రట్టుచేసి నిన్నరికట్టుదు నింక దిక్కు కల్గితె మొర పెట్టుకోరా' అని దేవునికే దిక్కులే దన్నాడు. 'కుదురుగ కూర్చుండ నియ్యను-నీకు కోపము వచ్చిన భయపడను' అని దేవుడినే అడుగుదాటి కదలనియ్యనన్నాడు. 'రాత్రికైన జెమట రంజిల్లు రామా, ఆ తీరు నీ మనసు నొందదు' అన్నాడు. 'నీ తలపుల లేదె సీతచెర దాశరథీ కరుణాపయోనిధీ' అని ఎత్తి పొడిచాడు. సీతతో 'నను బ్రోవమని చెప్పవే' అని విన్నవించుకొన్నాడు.

క్రీ.శ 1674 నాటికి పరిస్థితులు మారాయి. అక్కన్న మాదన్నలు అంచెల మీద గొప్పపదవులు సంపాదించారు. మాదన్న మీర్‌జుమ్లా అయ్యాడు. అక్కన్న షర్‌లష్కరు అయ్యాడు. వాళ్ళు చివరకు గోపన్నను విడిపించారు. విముక్తి పొందాక గోపన్న ఎలా జీవించా డు, ఏ రచనలు చేశాడో తెలియదుగాని బందిఖానా నుండి బయటపడేదాకా అతడు చెప్పిన పద్యాలు, కట్టిన పాటలూ అత్యంతప్రచారంలోకి వచ్చాయి. అతని కీర్తనలు పాడని భక్తజనకూటమూ, అతని శతకంలోని పద్యాలు రాని భక్తుడూ తెలుగుదేశంలో లేడు. గోపన్న తన జీవితశేషాన్ని రామునికి సాటి లేరని చెప్పడంలో గడిపిఉంటా డు. తన దీక్షను అత నిలా విశదపరిచాడు:

భండనభీము డార్తజనబాంధవు డుజ్జ్వలబాణతూణకో
దండకళాప్రచండ భుజతాండవ కీర్తికి రామమూర్తికిన్
రెండవసాటిదైవ మిక లేదనుచున్ గడకట్టి భేరికా
డాండడ డాండ డాండనినదంబుల జాండమునిండ మత్తవే
దండము నెక్కి చాటెదను దాశరథీ కరుణాపయోనిధీ. [నెం. 34]

రామదాసు కీర్తనల నినాదంబులతో నేడు తెలుగు అజాండము నిండి పోయింది.

3. పైడిపాటి వెంకటనరసయ్య:— రామదాసు భక్తి, అతడు కట్టించిన భద్రాచలదేవాలయపు కీర్తి అచిరకాలంలోనే ఆంధ్రదేశమంతా అల్లుకొనిపోయింది కాబోలు. దూరాన నెల్లూరుమండలంలో ఉండే కవులుకూడా గోదావరీ తీరాన ఉండే ఈ భద్రాద్రియుగ్మాన శ్రీకరుణ్ణి గైకొనమంటూ శతకాలు వ్రాశారు. 'నన్ను గైకొను ముపేంద్రా రామచంద్రాహరీ' అనే మకుటంతో పైడి పాటి వెంకటనరసయ్య అనే కవి భద్రాద్రిరామునికి అంకితంగా ఒక శతకం చెప్పాడు. ఇతడు నెల్లూరుజిల్లా కందుకూరుతాలూకాలోని పైడిపాడు గ్రామం వాడు. ఆ ఊరికి అతని పూర్వీకుల కాలంనుంచీ పైడిపాటివారే కరణాలు.

కరణీకమేకాక పైడిపాటివారి కుటుంబంలో అందరికీ ప్రవిమలపుణ్యకీర్తి, హరిభక్తి, కవిత్వతరోక్తి ఉన్నాయట. పైడిపాటి లక్ష్మీపతి అనే ఆయన వరసమ్యక్కవితాచమత్కృతమతిగా, ఉత్తమకళాప్రత్యక్షచంద్రునిగా పేరుపడ్డ వాడు. ఇతడు ఏ గ్రంథాలు వ్రాశాడో తెలియదు. ఇతనికి ఎంతమంది శిష్యులో కూడా తెలియదు. అయితే అతని పెద్దకొడుకు వెంకటనరసయ్యమాత్రం తండ్రి దగ్గిరే చదువు మొదలుపెట్టాడు. తరువాత ఎందరో దేశికుల ఉపదేశం వల్ల కవిత్వోపయోగవిద్యను పొందాడు. ఉభయవ్యాకరణాలూ నేర్చాడు. వాగర్థజ్ఞానసమర్థుడు అయ్యాడు. శతకాలు చెప్పాడు. ఒక్కొక్క శతకంలో పదకొండు దశకాలు వ్రాశాడు. రామచంద్ర శతకంలో ఇలా చెప్పాడు:

క్షితి నేకాదశసంఖ్యచే దశకముల్ చెన్నొంద మాటిక్యవ
వ్రజతతిం గూర్చిన హారపంక్తిగతి గీర్వాణాంధ్రశబ్దంబులన్
శతకగ్రంథ మొనర్చి నీ కొసగెదన్ సర్వేశ యస్మత్కవి
త్వతపస్సిద్ధికి నన్ను గైకొను ముపేంద్రా! రామచంద్రా! హరీ! [D-1672]

ఇతని కవిత్వ తపస్సు ఈ శతకంలోనే కాక మన్నారు కృష్ణశతకంలో కొనసాగింది. 'చారుతరమందహాస పోలూరివాస వారితామిత తృష్ణ మన్నారు

కృష్ణ!' అనే మకుటంతో వెంకటనరసయ్య ఒక సీసపద్య శతకం చెప్పాడు. ఇందులోనూ పదకొండు దశకాలున్నాయి. ఈ శతకంలోని మన్నారుకృష్ణుడు నెల్లూరిజిల్లా సూళ్ళూరు పేటతాలూకాలోని మన్నారుపోలూరుగ్రామంలోని దేవుడు. పైడిపాటి వెంకటనరసయ్యకు మన్నారుపోలూరు అత్తవారి గ్రామం. భద్రాద్రిరాముని దేవాలయాన్ని రామదాసు ఉద్ధరించినట్లు మన్నారుకృష్ణుని గుడిని వెంకటనరసయ్య ఉద్ధరించాడు. 'వినిపింతు నిదె నా కవిత్వంబు తాళరా! తాళరాగైకనృత్యప్రమోద' అని దేవుణ్ణి కొంచెం అపి గుడికట్టించినట్టుంది. అయితే 'కృతి చెప్పుమని పల్కరింపనే చాలవా చాలవాచాలకశక్తి కలిగి' అని భక్తుడే దేవుణ్ణి ముందు రెచ్చగొట్టాడు. వెంకటనరసయ్య ఈ శతకంలో తన వాచాలకత్వాన్ని నిరూపించు కున్నాడు. ప్రతిసీసంలోనూ ప్రతిపాదార్థముక్త పదగ్రస్తాన్ని నియమంగా వాడాడు. మొదటి దశకంలో పై నియమంతో పాటు పాదపాదానికీ ముక్తపదగ్రస్తం వాడాడు. శతకం ఎంతో శ్రావ్యంగా ఉంది.[5] ఇతని రెండు శతకాలలో దశావతారదశకం అని ఒక విభాగం ఉంది. కంచెర్ల గోపన్నగారి దాశరథీశతకంలో కూడా దశావతార దశకం ఉంది. గోపన్నను వెంకటనరసయ్య తన శతకాల్లో ఇలా అనుసరించాడు.

పై శతకాలు వ్రాశాక, 'శ్రీనివాసదేవుని యనంతావతారంబు లని దశావతార త్రయంబు చిరకాలాభ్యుదయంబు గావున రామకృష్ణదైవంబులకు వృత్త సీసశతకద్వయంబు చెప్పి యర్పించి' నృసింహదేవునకు 'భవ్యంబగు కావ్యం' ఒకటి వెంకటనరసయ్య చెప్పదలిచాడు. 'లక్ష్మీనృసింహవిలాసం' అనే పేర చెంచు లక్ష్మికథను మూడాశ్వాసాలలో చెప్పాడు. ఈ కావ్యం వ్రాసే నాటికి అతడు కవితామతచమత్కారకారణుడు, అష్టభాషాసంస్కార పరిష్కార మనీషావిశేషుడూ అయ్యాడు [D-733]. ఇతడు ఎంతటి పండితుడో అంతటి పవిత్రుడు. కామ క్రోధాలు లేని వాడు. అందుకే ఇతని మేనల్లుడు ఇతణ్ణి ఇలా నుతించాడు:

కామాదికషడ్ దుర్మద - భీముని శ్రీపైడిపాటి వెంకటనరసిం
హామాత్య కవికులేంద్రుని - నా మాతులుని న్నుతింతు నతశీర్షుడనై.

ఇలా తలవంచుకొని నమస్కరించే మేనల్లుడు ఎవరో అనామకకవి కాడు. హంసవింశతి రచించిన అయ్యలరాజు నారాయణ!

4. పొనుగోటి జగన్నాథరాయలు:— సర్కారుద్రవ్యాన్ని రెండు చేతులా కైంకర్యంచేసి సద్భక్తుడని పట్టా పొందినవాళ్ళలో కంచెర్ల గోపన్న 17వ శతాబ్ది నుండి

5. ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తువారు 'శతకసముచ్చయం' ద్వితీయ భాగంలో ఈ శతకాన్ని ప్రకటించారు.

సుప్రసిద్ధుడైనా ఆదికాలంలోనే ఇటువంటి చరిత్ర కల మహానుభావుడు లేకపోలేదు. వైష్ణవమతాన్ని ప్రచారంచేసిన పన్నెండుమంది అళ్వారులలో ఒక దివ్యసూరి ఇటువంటివాడే. ఆయనపేరు పరకాలుడు; చోళదేశంలో ఒక ఊరికి అధికారి. ఆ వూళ్ళో ఒక వైద్యుడున్నాడు. అతనికి పిల్లలు లేరు. ఒకనాడా వైద్యుడు కోనేటికి వెళ్లాడు. అక్క డొక ఆడపిల్ల అతనికి దొరికింది. ఆమెను ఆ వైద్యుడు పెంచాడు. పెద్దదాన్ని చేశాడు. ఆ పిల్ల అందాన్ని చూసిన పరకాలుడు ఆమెను పెళ్ళాడదలిచాడు. పంచసంస్కారాలూ పొందిన వైష్ణవుని గాని వివాహం ఆడనని ఆ చిన్నది ప్రతిజ్ఞచేసింది. పరకాలుడు వైష్ణవుడై ఆమెను వివాహం చేసుకొన్నాడు. పరమభాగవతులక్కు నిత్యం షడ్రసోపేతంగా విందులు చేసేవాడు. దానికై రాజద్రవ్యాన్ని విచ్చలవిడిగా ఖర్చుపెట్టాడు.

రామదాసు కథలోలాగే పరకాలుని కథలోకూడా రాజుకి కోపం వచ్చింది. డబ్బుకోసం కబురుపెట్టాడు. మనుష్యులను పంపాడు. పరకాలుడు వాళ్ళని తిరగగొట్టి రాజుమీద తిరగపడ్డాడు. యుద్ధం చేశాడు. చివరకు 'మీ సొమ్ము మీకు ఇస్తాను, కంచికి రండి' అని రాజోద్యోగులను తీసుకు వెళ్ళాడు. ఎవరో అడ్డువడ్డీ డబ్బు ఇచ్చారు. రాజు పరకాలుణ్ణి దేశబహిష్కారం చేశాడు. ఆ భక్తుడు భార్యతో బయటపడ్డాడు. నిత్యం వైష్ణవులకు సంతర్పణ చేయాలి. డబ్బేదీ? అంచేత పరకాలుడు దొంగతనాలు చేసేవాడు. అయితే, తనకోసం చేసిన అధర్మం కూడా ధర్మమేనని విష్ణువు లోగడ సెలవిచ్చాడు. అందుచేత పరకాలుడు చేసేది తప్పు కాదని అతని భార్య తలపోసేది. అతడు శ్రీమహావిష్ణువు ధరించే కార్ముకం అంశతో పుట్టిన మహానుభావుడు. అతణ్ణి తమిళభాషలో తిరుమంగైయాళ్వార్ అంటారు. అతని భార్య లక్ష్మీదేవి అవతారమే. ఆమె పేరు కుముదవల్లి. ఈ అళ్వారుచరిత్రను 'కుముదవల్లీ విలాస'మనే పేరిట పానుగోటి జగన్నాధరాయలు ఒక ప్రబంధాన్ని వ్రాశాడు. ఈయన నలగొండజిల్లాలో ఉండే పెనుగోడ నివాసి. ఇతనికి గోలకొండ నవాబు గుర్రాలు, ఏనుగులు, ఛత్రాలు, చామరాలు మొదలైనవి ఇచ్చాడు. నవాబులకు అణకువగా దేవాద్రిపట్టణాన్ని జగన్నాధరాయలు పాలించేవాడు. ఇతడు వైష్ణవుడు. సముద్రాల తిరుమలాచార్యులవారి శిష్యుడు. తాను రచించిన కుముదవల్లీ విలాసాన్ని కవి తన గురువుగారికే అంకితం ఇచ్చాడు. ఇది ఐదాశ్వాసాల గ్రంథం. దీనిని కవి తొమ్మిదోతరంలోని మనుమడు క్రీ.శ. 1925లో అచ్చు వేయించాడు. తరానికి ముప్ఫయిసంవత్సరాలచొప్పున లెక్కిస్తే కవి క్రీ.శ. పదిహేడో శతాబ్ది ప్రథమభాగంలో తెలంగాణాలో ఉండవచ్చును.

5. వేములవాడ సోమనాథుడు:— తెలంగాణలో ఉన్న వేములవాడకే లేములవాడ

అని మరొక పేరుంది. లకారయుక్తమైన ప్రయోగాన్ని తన వసుచరిత్ర వ్యాఖ్యానంలో సోమనాధకవి యతిస్థానంలో వాడాడు.

శ్రీ మెఱయన్ సమస్త మునిసేవితమై విలసిల్లుచున్న యీ
లేములవాడలో వివిధలీలలు జూపి జగంబు బ్రోచు నా
సామికి రాజలింగమును చక్కని నామము గల్గువానికిన్
గామితదాయి కల్పితముగా నొనరించెద నీనిబంధమున్ [D-749]

వసుచరిత్రకు అర్థం చెప్పినవాళ్ళలో ఇతడు మొట్టమొదటివాడు కాదు. చిత్రకవి వెంకటరమణ అద్యుడు [R - 123]. అయినా నేడు లభ్యం అవుతున్న వ్యాఖ్యానాలలో సోమనాథునిదే ప్రాచీనమైనది. ఇతడు క్రీ.శ. 1750 ప్రాంతాలవాడు అని బ్రౌనుదొరగారు అభిప్రాయపడ్డారు. గోలకొండ కవులసంచిక సంపాదకులు మాత్రం ఈ కవి క్రీ.శ. 1650 ప్రాంతాలవా డని చెప్పారు (పుట 415). ఈ వ్యాఖ్యానానికి 'విద్వజ్జనరంజని' అని పేరుంది. ఈ టీక ఒక్కటే కాక సోమనాథుడు మరికొన్ని గ్రంథాలుకూడా రచించాడు. (1) చతుర్భుజాభిషేకం, (2) ధృవచరిత్ర, (3) మరుత్సందేశం, (4) ముద్రాలాభం, (5) గంగాగౌరీసంవాదం అనే ప్రబంధాలు చెప్పినట్టు వసుచరిత్ర వ్యాఖ్య అవతారికలో తెలియజేశాడు. ఈ ప్రబంధాలలో 'హృద్యబహుళార్థ చమత్కృతి శబ్దచిత్రములో' ఉన్నాయట. అయితే దురదృష్టవశాత్తూ ఈ గ్రంథాలు కొన్ని అముద్రితాలు, కొన్ని అలభ్యాలు. 'విద్వజ్జనరంజనీ' వ్యాఖ్యానం వల్ల సోమనాథు డాంధ్రసాహిత్యానికి గొప్ప ఉపకారం చేశాడు. వసుచరిత్రను వ్రాసిన కవి పేరు భట్టుమూర్తి అనే సంగతిలా గ్రంథస్థం చేశాడు:

కారణజన్ముఁడై కవివి కాయము మెచ్చఁగ గార్యకర్తయై
భూరికళాకలాపుఁడయి పొల్పు వహించెడు భట్టుమూర్తిచే
నీరితమై ఘనార్థవరహీన పదాస్పదమై యీవసు
క్ష్మారమణప్రవృత్తము సుసాధ్యము కాదు తలంచి చూడగన్. [D-749]

వసుచరిత్రలోని అర్థాలను సుసాధ్యం చేసిన సోమనాథుడు స్వయంగా రచించిన బహుళార్థచమత్కృతులను చవిచూసే అదృష్టం మనకు కొరవడింది.

6. కోసనారాయణ:– మన భాషలో ఒకే కథను పదిమంది వ్రాయడం పరిపాటే. ఉషాపరిణయాన్ని ఎందరో వ్రాశారు. తమ కావ్యానికి ఉష పేరో, అనిరుద్ధుని పేరో పెట్టుకొన్నారుగాని వారికి పుట్టిన బిడ్డ పేరు పెట్టలేదు. కోస నారాయణ అనే తెలంగాణా కవిమాత్రం 'వజ్రాభ్యుదయం' అనే పేరుతో ఉషాకళ్యాణం

వ్రాశాడు. ఈ కావ్యాని కిలా దేవుడే నామకరణం చేశాడట. కవిగారి కలలో కనబడి ప్రోత్సహించి 'అయ్యనిరుద్ధచరిత్ర కింక వజ్రాభ్యుదయం బలన్న యభిధాంతర మొప్ప నొనర్పుమా కృతిన్' అని అనతిచ్చాడట. అనతిచ్చిన దేవుడు హయగ్రీవుడు. అతడు కవితో ఇంకా ఇలా అన్నాడు:

హయవదనావతారమున నస్మదనుగ్రహలబ్ధ విస్ఫుటా
వ్యయకవితామతల్లికుడ వౌట సమర్థుడ వీవ మత్కళా
శ్రయు డనిరుద్ధు...పావనితన్ వరియించు వృత్తమీ
ద్వయమునకున్ కుమారుడయి వజ్రుడు కల్గుడుదా కొనర్పుమా.

కోననారాయణ ఒనర్చిన ఈ కావ్యం అచ్చు పడలేదు. ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్తువారి కార్యాలయంలో ఒక అసమగ్రప్రతి ఉంది (గ్రంథసంఖ్య 3523). అవతారికలోని పద్యాలవల్ల ఇతని యింటిపేరు కోనవారు అని పరిశోధకులు భావించారు.[6] అయితే ఆ యింటి పేరు 'నెల్లుట్ల' వారని శేషాద్రిరమణ కవులు వ్రాశారు.[7] ఇప్పటి తెలంగాణాలోని బమ్మెరగ్రామంలో నెల్లుట్లవారున్నారని, వారింట్లో వజ్రాభ్యుదయం జీర్ణప్రతి ఒకటి దొరికిందనీ, ఈ గ్రంధకర్త బమ్మెరపోతరాజుగారి వంశంలోవాడని కూడా శేషాద్రిరమణకవులు చెప్పారుగాని 'బమ్మెరవారికిని నెల్లుట్లవారికిని కౌండిన్యసగోత్రసామ్య మొక్కటి దక్క వేరుసంబంధ మేమియు లేదు' అని కందుకూరి వీరేశలింగంగారు ఖండించారు.[8] నారాయణ నిజంగా పోతరాజుగారి వంశంలోనివాడైతే ఆ సంగతి అవతారికలో చెప్పుకొనేవాడు.

కోనశబ్ద మేమహానూనవిభవున-కన్వయార్థ మగుచు నతిశయిల్లు
నక్కుమార కోనపార్యునస్మత్కులా-చార్యు గొలుతువాత్స్యజాతధుర్యు

అని ఒక ఎత్తుగీతిలో తన కులకర్తగా కోనప్పనే నారాయణ కీర్తించాడు. ఈ కవి తండ్రిపేరు అచార్యులుగారు. గురువు బోయనపల్లి నరసింహంగారు. ఈయన మహాపండితుడే కాక చక్కగా చదువు చెప్తాడు. "వజ్ర శుంఠీయునైన వచ్చి యేఘనువెద్ద సంచికబట్టబేన్వతి తలంకు" అని నారాయణ తన గురువును ప్రశంసించాడు. బోయనపల్లి నరసింహంగారి కవితాధార 'భాగీరథీరయ మధుర తాభర'మని కూడా శిష్యుడు చెప్పాడు. అయితే ఆ ధారను ఆస్వాదించడానికాయన

6. ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు పత్రిక సంపుటి 8, సంచిక 6, పుట 841.
7. గోలకొండకవుల సంచిక, పుట 401.
8. తెలుగుకవులచరిత్ర ప్రథమభాగం బమ్మెరపోతన. పుట 586.

పుస్తకాలు దొరకలేదు. గురువుగారి రచనలు పూర్తిగా దొరకలేదుగాని శిష్యుని రచన కొంతైనా లభిస్తున్నందుకు సంతోషించాలి. "వజ్రాభ్యుదయంలోని కవిత్వం చక్కగా నున్నది. సంస్కృత పాండిత్య మనమానమని కొన్ని ఘట్టములు సూచించుచున్నవి" అని పరిశీలకులు చెప్తున్నారు. ఈ కావ్యం ఉన్నంతమట్టుకైనా అచ్చుపడితే మంచిది.

7. బోరవెల్లి కవులు – బోయినపల్లి దొర :– ఈనాడు మనలో ఇంటిపేర్లు త్వరగా మారిపోవుగాని, ఒకనాడు రెండుమూడు తరాలలోనే అవి మారిపోతూ ఉండేవని చెప్పవచ్చు. క్రీ.శ. 1580-1614 ప్రాంతాలలో తరిగొప్పుల మల్లన్న అనే కవి చంద్ర భానుచరిత్ర రచించాడు.[9] ఇతడు తన పూర్వుల ఇంటిపేరు తరిగొప్పులవారు అని చెప్పుకొన్నాడు. అయితే ఈయన రెండవ వెంకటపతి రాయలవారి వద్ద వ్రాయసంగా ఉండబట్టి ఇతని కుటుంబానికి రాయసంవారనే ఇంటిపేరు వచ్చింది. కాని మల్లన్నగారి మనుమలు, మునిమనుమలు గద్వాలదగ్గిర ఉన్న బోరవెల్లిలో స్థిరపడడంవల్ల కొన్నాళ్ళకు వారికా సంస్థానపు పేరే ఇంటిపేరు అయింది. తరిగొప్పుల మల్లన్నగారి మనుమడి మనుమడు నరసింహం అనే కవిని సమకాలికులు బోరవెల్లి నరసింహం అని పిలిచేవారు. ఇతడు 'సౌపర్ణాఖ్యానం' అనే కావ్యాన్ని వ్రాశాడు. దీనిని అలంపూరు నరసింహస్వామికి అంకితం ఇచ్చాడు. ఈ కావ్యంలో ఉభయ భాషావిశేషోక్తులు ఉన్నాయని, ఇది సాంప్రదాయప్రసిద్ధిని పొందినదని తెలుస్తోంది. ఈ కవిగారి తండ్రి కృష్ణప్పకూడా కృతికర్త. అయన 'యయాతి చరిత్ర'ను రచించాడు. అతని తండ్రి దత్తన్నగారు శబ్దశాస్త్ర ప్రవీణుడు. ఈ బోరవెల్లి వారి గ్రంథాలేవీ దొరకడం లేదుగాని వీళ్ళ చరిత్రమాత్రం ఇతరుల కావ్యాలవల్ల తెలుస్తోంది. బోరవెల్లి నరసింహం ఒకనాడు ప్రసిద్ధుడు. సంస్థా నాధి పతులకు గురువు. అతడు రాజసభలకు వెడుతున్నప్పుడు వెంబడినే లేఖకులు, పాఠకులు నడిచేవారు. ఉత్తపదార్థగౌరవాలు అడుగుతూ వెళ్లేవారు. ఈ నరసింహ కవికి పెద పానుగల్లు దుర్గాధిపతి శిష్యుడు. అతని పేరు బోయినపల్లి కుమారవెంకట రాయలు. ఆయన ద్రౌపదీకళ్యాణం అనే కావ్యం వ్రాశాడు. అందులో తన గురువు గారినీ, వారి తాతముత్తాతలనూ ఇలా కీర్తించాడు.

> మీ తాతతాతకు భాతృజమాతిగ దారాయసము మల్లసూరి 'చంద్ర
> భానుచరిత్ర' మొప్పగ జెప్పె మీ తాత దత్తన్న శబ్దశాస్త్ర ప్రవీణు
> డతని సుతుండు కృష్ణప'యయాతి చరిత్ర' మిశ్రకావ్య మొనర్పె మీజనకుడు

9. సమగ్రాంధ్రసాహిత్యం – అరవీటిరాజుల యుగం, 165.

చేసితి నీవు దక్షిణ కాశ్యలంపురినృహరిదయోదయా మహిత కలిత
కృతి యతనికంకితముగ బండితుల మతుల
నెనయ సావర్ణకాఖ్యామనమనగనొకటి
యుభయ భాషావిశేషోక్తియు (శిథిలము)
సిద్ధముగ సంప్రదాయ ప్రసిద్ధి గనుచు. [ద్రౌపది 1-47]

ఇంతటి చరిత్రగల బోరవెల్లికవుల గురించి మిత్రులు డాక్టరు బి. రామరాజుగారి 'మరుగుపడిన మాణిక్యాలు' అను గ్రంథంలో ఉదాహరించిన పద్యాలవల్ల పై వివరాలు సేకరించాను. తెలుగుదేశానికి తొలిసారిగా ఈ కవుల ఉనికి తెలియ చేసినందుకు రామరాజుగారికి మనం ఋణపడిఉన్నాం. అయితే బోరవెల్లి నరసింహంగురించి ఆయన కొద్దిగా పొరబడ్డారు. లయగ్రాహి గరుడాచలకవికి ఇతడు తండ్రి అని వారిలా వ్రాశారు: "లయగ్రాహి గరుడాచలకవి తండ్రి అయిన బోరవెల్లి నరసింహకవియే ద్రౌపదీకళ్యాణమును (అముద్రితము) రచించిన బోయినివల్లి కుమారవెంకట రాయలను పాలుగల్లు వెలమరాజునకు గురుతుల్యుడు."[10] లయగ్రాహి గరుడాచలంగారి తండ్రిపేరు కూడా నరసింహకవే. వారి స్వగ్రామం బోరవల్లే. అయితే లయగ్రాహివారిది హరితస గోత్రం. పానగల్లు దుర్గాధిపతుల గురువైన నరసింహకవిది స్వతంత్రకవి గోత్రం. ఈ సంగతి కుమారవెంకటరాయల గ్రంథంవల్ల తెలుస్తుంది. తన సభలోనికి వచ్చిన గురువుగారిని అతడు ఇలా సంబోధించాడు.[11]

అర్వేలాన్వయ గేయ రాయసము మల్లామాత్య సూర్యన్న వా
యోర్వీదేవ మత స్వతంత్రకవిగోత్రోద్భూత దక్షాహ్వయాం
తర్వాణీప్రియనూను కృష్ణవిదుషా (బుధా) త్మప్రోద్భవుండైన యీ
బోర్వెల్లీపుర నారసింహకవి సంబోధించి ఇట్లంటాగిన. [ద్రౌపది. 1-46]

తరిగొప్పుల మల్లన్నది కూడా ఇదే గోత్రమని చంద్రభానుచరిత్ర అవతారికలోని ఈ క్రింది పద్యంవల్ల తెలుస్తుంది :

శ్రీవిద్యావిభవాస్పదంబయిన యార్వేలాన్వవాయంబునం
బావిత్ర్యాఖిమత స్వతంత్రకవిసన్మౌనీంద్ర గోత్రుల్ ధరా

---

10. రఘువాభ్యుదయం, చింతలపల్లి ఛాయాపతికృతి-పీఠిక పుట 9.

11. ఈ పద్యాన్ని, దానిముందు ఉదాహరించిన దానినీ డాక్టరు రామరాజుగారి 'మరుగుపడిన మాణిక్యాల' నుండి తీసుకొన్నాను. పుట 21.

దేవోత్తంసులు మించి రందు వెడగొందీ భుజనశ్రేణి సం
భావింపం దరిగొప్పులాంకుడగు శ్రీమల్ల ప్రధానుండిలన్ [చంద్ర. 1-25]

ఈ చర్పవల్ల తరిగొప్పుల మల్లన వంశంలోని నాలుగైదుతరాల కవుల పేర్లు, వాళ్ల గ్రంధాలూ తెలిశాయి. మల్లన క్రీ.శ. 1580 ప్రాంతాలవాడు. అతనికి నాల్గు తరాల తరువాత వాళ్లు 1670 ప్రాంతాలలో ఉన్నారని భావించ వచ్చు. ఈ సంగతులను తెలియజేసే ద్రౌపదీకల్యాణం మన సాహిత్య చరిత్రకు ఎంతో ఉపయోగపడింది. ఈ గ్రంధాన్ని వ్రాసిన పద్మనాయక ప్రభువు కుమార వెంకటరాయలు. ఇతని పూర్వులు కుతుబ్‌షాహిలకు అణకువగా ఉండి మెతుక దుర్గాన్ని పాలించేవారు. కాని ఈ బోయినపల్లి ప్రభువులలో వెంకట రాయలనే దొర పెదపానుగల్లు దుర్గాధిపతిగా ఉండేవాడు. ఈయనకు కృష్ణానదిలో ఈదడం ఇష్టం. అందుకే కృష్ణవేణీ జలక్రీడావినోదనా బిరుదు ఇతనికి ఉండేది. ఇతని కుమారుని పేరుకూడా వెంకటరాయలే. అందుచేత కొడుకుని కుమారవెంకటరాయలని పిలిచేవారు. ఇతనే ద్రౌపదీ కళ్యాణాన్ని వ్రాశాడు. ఇది అయిదాశ్వాసాల కావ్యం, అముద్రితం. ఈ తాళపత్ర గ్రంధాన్ని గద్వాల సంస్థానంవారు ఆంధ్రసాహిత్య అకాడమీకి ఇచ్చారు. ఈకవినిగురించి, కావ్యం గురించి డాక్టరు బిరుదురాజు రామరాజుగారు తమ 'మరుగుపడిన మాణిక్యాలు'లో విపులంగా తెలియచేశారు.

కుమార వెంకటరాయలు అనవద్యవిద్యావిశంకటుడు. విశేషకృతులలోనూ, బంధగర్భకవిత్వాలలోనూ అందెవేసినవాడు. ఇతడు వైష్ణవుడు, శరన్నవ రాత్రులలో సరస్వతీలక్ష్మిపూజలు చేసేవాడు. ఒకసారి దసరారోజులలోనే తిరుపతి వెంకటేశ్వరస్వామి కలలో కనబడి ద్రౌపదీకళ్యాణాన్ని వ్రాయమని ఆనతిచ్చాడు. కవి, నవరసాలంకారాంకితంగా ఆ కావ్యాన్ని వ్రాసి దేవునికే అంకితం ఇచ్చాడు. గ్రంధాంతంలో ఇలా చెప్పాడు.

అతులంబై యకలంకమై ప్రభుసమాజాకర్ణ్యమై వర్ణ్యమై
యతిపాపాపహమై శుభావహమునై యాచంద్రతారార్క సు
స్థితమై యుండెడుగాక వెంకటన గాధిస్వామి యుష్మద్గుణాం
కిత మేతత్కృతి యూక్షితిన్ కవిజనాంగీకారసారోన్నతిన్

ఈ ద్రౌపదీకల్యాణం అచ్చుపడితే కవిజనాంగీకారం పొందవచ్చును.[12]

---

12. ఈ ప్రకరణంవల్ల తేలిన క్రొత్తగ్రంథాలు మూడు, కవులు ముగ్గురు, ౧. బోరవెల్లి కృష్ణప్ప- య్యయాతి చరిత్ర. ౨. బోరవెల్లి నరసింహం - సావర్ణాఖ్యానం. 3. బోయినపల్లి కుమారవెంకటరాయలు - ద్రౌపదీ కళ్యాణం.

8. అంగర నరసింహం :- కవిజనాంగీకారం పొందిన కావ్యాలలోకూడా వ్యాకరణదోషాలు ఉంటే లాక్షణికులు ఒప్పుకోరు. వ్యాకరణరీత్యా చేయు, కోయు, వ్రాయు, మొదలైన ధాతువులలోని 'యా'కు కొన్ని సందర్భాలలోనే సకారం వస్తుంది (బాల. క్రియ-54) తద్ధర్మాదులలో సాధారణంగా 'యా'కు సకారం రాదు. చేయుట, కోయుట, వ్రాయుట అంటామేగాని, చేసుట, కోసుట, వ్రాసుట అనే ప్రయోగాలు చేయడం ఇప్పుడు ఎక్కడా కనబడదు. అయితే అంగరనరసింహం అనే కవి ఓంప్రథమం తొలిపద్యంలోనే 'వ్రాసుట' అనే ప్రయోగం చేశాడు. ఒకసారి కాదు, రెండుసార్లు అదే పద్యంలో చేశాడు. అతని 'రాజరాజాభిషేకం' అనే అయిదాశ్వాసాల కావ్యంలోని మొదటి పద్యం చూడండి.

శ్రీసతిచన్ను గ్రేవలను జెక్కుల నొక్కుట చిత్రభంగముల్
వ్రాసుటకున్ విరించి నిటలంబుల నొక్కట భాగ్యవర్ణముల్
వ్రాసుటకున్ జతుర్భుజవిలాసము పూనిన వేల్పు సత్కృపో
ల్లాస మెలర్ప బ్రోచు శుభలక్షణు గొప్పుల వల్లభూవరున్

అయితే ఇటువంటి ప్రయోగాలు ఈ కవి ఒక్కడుమాత్రమే చేయలేదు. కట్టా వరదరాజులాంటి వారుకూడా చేశారు. ద్విపదరామాయణం అయోధ్యకాండలో రామపట్టాభిషేకప్రయత్నాలు జరుగుతున్న సంగతి చెప్పిన మంధరతో కైకేయి తన సంతోషం వెల్లడిస్తుంది. ఆ సందర్భంలో రాముడు తన నెంత ప్రీతిగా చూసుకొనేదీ ఇలా చెప్పిందని వరదరాజు వ్రాశాడు.

కౌసల్య గడవ రాఘవుడు నాయందు
జేసుమిక్కిలి ప్రీతి చెప్పెడి దేవి. [అయోధ్య. 700]

కట్టా వరదరాజు క్రీ.శ. 1650 ప్రాంతాలు. వరదరాజుచేసిన ప్రయోగాలవంటివి చేసిన అంగర నరసింహంకూడా ఆ కాలంవాడే అనుకోవచ్చు. ఇతడు తన 'రాజరాజాభిషేకాన్ని' కొట్టాపురం పాలించే కొప్పుల వల్లభరాజుకి అంకితం ఇచ్చాడు. ఇది విశాఖపట్నంజిల్లా శృంగవరపుకోటతాలూకాలోని కొట్టాం కావచ్చు. ఈ గ్రామాన్ని పాలించేరాజుని 'పట్టుతలాట కేళాదిరాయ రాజదేవేంద్ర రాజాధిరాజచంద్ర గాయిగోవాళజగనొబ్బగండబిరుదశాలి' అని కవి చెప్పాడు. అయితే కవిగురించిగాని, కృతిపతిగురించిగాని అట్టే వివరాలు తెలియవు. రాజరాజాభిషేకం అముద్రితం. అలభ్యం. దీనినిగురించి కందుకూరి వీరేశలింగంగారు తమ ఆంధ్రకవుల చరిత్ర మూడవభాగంలో చెప్పారు. లక్షణదోషాలు ఎన్నో ఉన్నా మొత్తంమీద కవిత్వం రసవంతంగానే ఉందన్నారు. అంగర నరసింహం ఈ కావ్యంలోని పూర్వకవిస్తుతిలో

చిమ్మపూడి అమరేశ్వరుని వచః ప్రసాదసంసిద్ధుడని నుతించాడు. శ్రీనాథుని తరువాత నున్న ఏ కవీ పేర్కొనలేదు. ఇతని గ్రంథం నాకు లభించలేదు.

9. కొడూరి శోభనాద్రి: అంగర నరసింహం యతిప్రాసల కోసం 'వ్రాసుట' మొదలైన ప్రయోగాలు చేస్తే, గణాలకోసం పేర్లను పొట్టిచేసే కవులు – అందులోనూ తన పేరును తప్పు వర్ణక్రమంలో వ్రాసేవాళ్లు లేకపోలేదు. తంజావూరులో విజయరాఘవనాయకుడు పూతనాహరణం, కాళీయమర్దనం మొదలైన కృష్ణలీలలను నృత్యనాటికలుగా వ్రాస్తున్న కాలంలో కొడూరులో దేవవరపు శోభనాద్రి అనే కవి 'బాలక్రీడావిహారం' అనే యక్షగానం రచించాడు. ఇందులో బలరామకృష్ణుల బాల్యక్రీడ లున్నాయి. తనగురించి, తన పుస్తకం గురించి అతడిలా చెప్పుకొన్నాడు:

వేడుకతోడను బాల – క్రీడవిహారంబు రామకృష్ణుల మహిమల్
నాడెముగ వినుడి మీరలు – కొడూరి శోభనాద్రిదాసు కవితారచనవ్

[ఆం.సా.నెం. 2694]

ఇందులో 'ఎమితిని సెపితివి కపితము'లాగ 'శోభనాద్రి' అనే పొట్టిదనం కనబడుతుంది. రచన ఒకమాదిరిదని, ఇందులో మంత్రసానివాలక మనేది ఒక విశేషమని డాక్టరు యస్వీజోగారావుగారు చెప్పారు.[13] ఈ యక్షగానపు ప్రతి ఒకటి ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్తువారి గ్రంథాలయంలో ఉంది. పుస్తకం చివర, దానిని ప్రమాదీచనామసంవత్సర భాద్రపదశుద్ధ షష్ఠీ శనివారంనాడు లిఖించి నట్టు కనబడుతుంది. ఇది క్రీ.శ. 6-9-1673కి సరిపోతుంది. శోభనాద్రి నాయకరాజుల యుగంలోనివా డని తేలుతోంది.

10. శేషభట్టరు అప్పలాచారి : కొడూరు శోభనాద్రే కాక మరొక కవికూడా బలరామకృష్ణుల లీలలను కావ్యంగా వ్రాశాడు. అతని పేరు శేషభట్టరు అప్పలాచారి, 'శృంగారవాఙ్మాధురి' తో 'లాలిత్యంబగు శబ్ద సంగతుల నల్లావణ్య యుక్తంబు'గా 'రామకృష్ణవిలాసం' అనే కావ్యాన్ని వ్రాసినట్టు కవి చెప్పుకొన్నాడు. ఇది ఐదాశ్వాసాల ప్రబంధం. ఈ కవి గూడ శైలసీమలోని దెద్దేటి పట్టణంవాడు. ఆ ఊళ్లో మద్రి పేరయ్యనాయుడనే మోతుబరి ఉన్నాడు. అయన కవిని పిలిచి ఈ కావ్యం వ్రాయించి భద్రాద్రి రామునకు అంకితం ఇప్పించాడు. శైలి చాలా బాగున్న ఈ కావ్యం ప్రతి ఒకటి ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్తువారి కార్యాలయంలో ఉంది. (గ్రంథసంఖ్య 3416) కవికాలం తెలియదు.

---

13. ఆంధ్రయక్షగాన వాఙ్మయచరిత్ర, ద్వితీయభాగం, పుట 30

నాయకరాజులయుగంలోని కావ్యాలు ఇంకా ఎన్నో ఎక్కడెక్కడో మూలుగుతూ ఉండవచ్చు. ఈ యుగాన్ని నిన్నటిదాకా చాలామంది క్షీణయుగం అని పేర్కొన్నారు.[14] మరికొందరు అలా అనకూడ దంటున్నారు[15] ఈ యుగంలోని కవులలో ప్రతిభ క్షీణించిందే లేదేగాని పునరుక్తులను చదివి సంతోషించే ఓపిక, ఉత్తపాండిత్య ప్రకర్షను సహించే తీరిక పాఠకునికి క్షీణించడం మాత్రం నిజం!

14. విజ్ఞానసర్వస్వం (భాషాసమితి) 35 సంపుటిలో ఆచార్య పింగళి లక్ష్మీకాంతంగారు, పుట 619. ఆంధ్రసాహిత్య చరిత్ర సంగ్రహంలో ఆచార్య ఖండవల్లి లక్ష్మీరంజనంగారు, పుట 119. ఆంధ్రవాఙ్మయ చరిత్రములో డాక్టరు దివాకర్ల వెంకటావధానిగారు పుట 71.)

15. శారదాధ్వజములో యండమూరి సత్యనారాయణరావుగారు, పుటలు 18-23

అనుబంధం-1

మాచపల్లి కైఫీయతు

వీర శ్రీబుక్కరాయలవారి కుమారుడు శ్రీమన్మహారాజాధిరాజ పరమేశ్వర శ్రీ వీర ప్రతాప దేవరాయ మహారాయలువారు విద్యానగరమందు రత్నసింహాసనం బున నుండి సుస్థిరమున రాజ్యపరిపాలన చేస్తూన్నుండగాను మహారాజాజ్ఞా నుసారముగాను శ్రీ మన్మహామండలేశ్వర సంబెట గురవరాజు అనే ఆయన మాచుపల్లి మొదలయిన యీ సామీప్యమందున కొన్ని గ్రామములు యేలుకొనే టందుకు కర్తఅయి యీ స్తళానకువచ్చి చూచి యిక్కడికి తూర్పు వుత్తరం రెండువైపులను పినాకినినది వున్నదిన్ని పశ్చిమ దక్షిణ దిక్కులయందు పర్వతములు వున్నవి గనుకనున్ను యిది జాగ్రతస్తళమని యోచనచేసి మాచుపల్లె గ్రామానికి దక్షిణభాగమందు గుండ్లకట్ట బండ్లమ్మకొండ అనే రెండికి సామీప్యముగా కోట నిర్మాణం చేయించినారు. యిదిగాక యిక్కడికి ఆగ్నేయభాగమందు పరుగున్నర దూరమున వొక గండి కలదు. ఆ గండి అనే ఉభయ పర్వతముల మధ్యనుంచి పూర్వవాహిని అయి పినాకినినది ప్రవహిస్తున్నది... ఆ గండివద్ద వొక కొండపైన తెల్టె వెట్టించి అక్కడ ఒక చౌకీనిన్ని కోటకు నిండు పశ్చిమం అరపరుగుదూరం బండికనమ అనే కనమ మీద వొక చౌకినిన్నీ వుంచి గురవరాజుగారు తగు సైన్యముతో కూడ గుండ్లకట్ట బండ్లకొండ సామీప్యమున కట్టించిన కోటలోవుండి ప్రభుత్వం చేస్తూవుండిరి. యీ గురవరాజుగారి ముచ్చటలు ప్రజలు స్తళములోవారు ప్రసిద్ధిగా చెప్పు కోవడము మాత్రమే కాని శిలాశాసనములవల్ల రుజువు కనుపించి నది కాదు.

అయన (గురవరాజు) చాలా దినములు జీవించి ప్రభుత్వము

చేసినందున ఆయనను తాత గురవరాజు అని చెప్పుకొనేవారు.... ఆ గురవ రాజు ప్రభుత్వములో ప్రజలకు అతి దారుణశిక్ష చేయిస్తూ వుండేవారు. ప్రజలవద్ద ద్రవ్య ఆకర్షణ చేసేయెడల త్వరగా సొమ్ము ఇవ్వకపోతే స్త్రీలను తీసుక వచ్చి స్తనాలకు చిరతలు పట్టించేవారు. ఆ లాగంటి దినములలో వినుకొండ బెల్లంకొండ తట్టున కూంచిపూడి అనే గ్రామంనుంచి బ్రాహ్మణులు భాగవతులనే వేషధారులు కీర్తన నిమిత్తమై యీస్థళముకు వచ్చివుండి సంబెట గురవరాజుగారి యొక్క దారుణ ప్రభుత్వం చూచి యిక్కడనుండి లేచి పోయి విద్యానగరమునకుపోయి అక్కడ వీరనరసింహరాయలు రాజ్యపరిపాలన చేస్తూ వుండగా భాగవతులు దర్శనం అయి కేళిక అడుగగా శలవుయిచ్చినారు. కూచిపూడి మేళంవాండ్లు చాలా విద్యావంతులని ప్రసిద్ధిగా వినికిడి వున్నందున రాయలవారు స్త్రీలుసహా చూడవలెనని నగర్లవద్ద దివాణములో కీర్తనకు సెలవు యిచ్చినారు. అక్కడ కీర్తన వినికి చేసేటప్పుడు సంబెట గురవరాజు వేషం వేసి వొకడు, మరి యిద్దరు బంట్రోతుల వేషములు వేసుకొని, వొకడు స్త్రీ వేషం వేసుకొని సంబెట గురవరాజువలెనే ఆ వేషగాడు కూర్చుండి రాయల సమక్షమ ముందు ఆ స్త్రీయెక్క స్తనాలకు చిరతలు పట్టించి సొమ్ము యివ్వ మని తహశ్శీలు చేసినట్టు వినికిచేసినారు.

అప్పుడు రాయలవారుచూచి "అదియేమ" ని అడుగగా సముఖస్థులై యిన వారు భాగవతుల ముకతా ఆ వర్తమానము తెలిసి "సిద్ధవటం సీమలో సంబెట గురవరాజు అనే ఆయన ప్రజలవద్దనుంచి ద్రవ్యాకర్షణచేసే యెడల స్త్రీలను తీసుకొని పోయి యీ ప్రకారముగానే తహశ్శీలు చేస్తున్నారు. గనుక యేలినవారలకు తేట పడగలందులకై యీ ప్రకారము వేషములుకట్టి వినికి చేసినార"ని విన్నవంశాయగా చాలా తీక్షంచేసి మరునాడు ఉదయమందు ఆ సంగతి తిరుగా జ్ఞాపకం సేయమని ముఖ్యస్తులయినవారికి ఆజ్ఞ యచ్చినారు. ఆ రాత్రి కీర్తన సాంతన మయిన వెనుక తెల్లవారిన పిమ్మట రాయలవారు కాలోచిత కృత్యములు తీర్చుకొని ఆస్థానమునకు వచ్చి పేరోలగము ననుండి తమవద్ద కార్యభారకులు వచ్చి సంబెట గురవరాజుగారి వర్తమానం జ్ఞాపకం విజ్ఞాపనజేయగా విని ప్రధానులను సేనానాయకులును పిలిపించి మోహిముకు సైన్యము సిద్ధం చేయించవలసిన దని సెలవు యివ్వగా ఆస్థానపంజరములో

చిలుక " జయం జయం జయం" అని మూడు సార్లు పలికినది. ఆ పలుకకులు మహారాజు విని " యిదే మనకు శకునము" అని అప్పుడే పేషుఖానే బయట వేయించి సిబ్బందీ బట్టువాడాలుగ చేయించి సైన్యం యావత్తుకు ఖర్చు వెచ్చములకు యిప్పించి, ఆ మోహీముకు రాయలకు కొమారుడు అనిపించుకొని వున్న యిసుమాలు ఖానుడనే తురకను సరదారుడుగా మొకర్రరు చేసి అతనిని పిలిపించి సమక్షమందు వలసిన బుద్ధిమతులు సెలవు యిచ్చి తాంబూలం యివ్వగా ఆ సరదారుడు తాంబూలం అందుకొని సంబెట గురవరాజు తల తెస్తున్నానని ప్రతిజ్ఞ పలికి సైన్యమును వెంటబెట్టుక వచ్చి గురవరాజుగారు వున్న కోటకు పశ్చిమం వైపున వున్న బండ్ల కనుమ మీద లడాయిచేసి కనుమపై వున్న చౌకీ ఎరగ బొడిచి కనుమ ఫారు అయి వచ్చి కోటకు పశ్చిమ భాగంమందు దిగి వుండి ఆ దినం రాత్రి కోటకు పశ్చిమం వైపున వున్న బండ్లమ్మకొండ తిప్పమీదనున్న తూర్పు వైపున వున్న గుండ్లకట్ట అనే సన్నకొండ మీదనున్న దమదమాలు యెత్తి మొ హచ్చాలు ఖాయం చేసి కోటమీద లడాయి షురువుచేసినంతట, శక్తి వున్నంత మట్టుకు కోటలోనుంచిన్ని వేటువారు జవాబు యిచ్చినారు. అంతట కోటలో నిభావు చెయ్యలేక కొలుమీద కోట యివ్వగాఅప్పుడు గురవరాజును పట్టుకొని తలకోసి తీసుకొని పోయినారు. కోటలో స్త్రీలు బాలురు దేహ త్యాగము చేసినారు.

Kaifiyat of Macupalle, L.R.56, pp. 65 ff

అనుబంధం – 2

కొండవీటిసీమ సముతులు

సీ॥ కొండవీటిసీమ కోర్కులు దీర్పంగ
దండిసముతులు పం[డెండు రెండు
ఎలమితోఁ జెప్పెను, ఏదేది యంటివా
పాలడ్గు పులివఱ్ఱు [ప్రత్తిపాడు
సంతనరావూరు సరసను నూతక్కి
పొంతను చే[బ్రోలు పొన్నునూరు
మంగళగిరియును మఱి మంచిమునుగోడు
రంగైననాదెండ్ల రాయిపూఁడి

గీ॥ దాచినధనంబువంటిది కూచిపూఁడి
పంట లధికంబు గుంటూరు [ప్రజలకెల్ల
పాడిబానలు గలిగుండు తాడికొండ
పరమమల్లేశ శివలింగ! పార్వతీశ. 760

చాటు పద్యమణిమంజరి, 2, (19

అనుబంధం—3

కూచిపూడి గ్రామం యొక్క పూర్వోత్తరము

దీ 5 డిశంబరు 1812 సంత్సరం అంగీరస నామ సంవత్సర మార్గశిర శు. 2 శనివారం

కయిఫియ్యత్‌కసుబే కూచిపూడి
తాలూకే చింతపల్లి సర్కారు ము
ర్తుజాం నగరు యిలాకీ
రాజా వాశిరెడ్డి వెంకటాద్రి నా
యుడు బహదరు మంనె సుల్తాన్

యీ గ్రామానికి పూర్వం నుంచి కూచిపూడి అనే పేరు వున్నది. పూర్వం పరశురామ స్వామివారు యీస్తల మందు శివలింగ ప్రతిష్ట చేసి శ్రీ రామలింగస్వామి వారనే నామము యేర్పరచినారు. గనుక బహుదినములు రుషుల చాతను అర్చన చేయబడ్డ స్తల మని వాడిక వున్నది. శాలివాహన శకప్రవేశమయిన తరువాతను యేతశ్శక గత వత్సరంబులు 1056 శకం మొదలుకొని గజపతి శింహ్వాసనస్తు డయిన గణపతి మహారాజులుంగారు ఈ దేశములు ఆక్రమించి ప్రభుత్వం చేశేటప్పుడు వీరి ప్రధానులయ్ను గోపరాజు రామంనగారు శా. 1062 శకమందు బ్రాంహ్మణులకు మిరాసీలు నిర్ణయించే యడల యీగ్రామానకు రుశ్శాఖాధ్యయనులున్ను, కాస్యప గోత్రులున్ను అయిన కూచిపూడి వారనే నందవరీకులకు కరణీకపు మిరాసీ నిర్ణయించినారు గనుక తదారభ్యా దత్వాంశుజులైన వారు కరణీకం చేస్తూ వున్నారు. శా 1240 శకం వరకు గజపతి వారి ప్రభుత్వము జరిగిన తరువాతను రెడ్లు ప్రభుత్వం చేశేటప్పుడు గ్రామ మధ్యమందు విస్తారమయిన దేవాలయం కట్టించి శ్రీ గోపాల స్వామి వారిని ప్రతిష్ట చేసి పయిని వ్రాసిన పరశురామ ప్రతిష్ట అయిన రామలింగస్వామి వారికిన్ని ఆలయం జీర్ణోధారం చేయించి ప్రతిష్ట చేసి వుభయదేవస్థాన ములకున్ను ప్రబలోత్సవములు జర్గేటట్టుగా వసతులు

చేసినారు. వడ్డె, రెడ్డి కర్నాటక ప్రభు త్వములు శా 1500 శకం వరకు జరిగిన తరువాతను మలికి ఏభురహ పాదుశహాగారు కర్నాటక రాజధానీ అయిన కొండవీడు దుర్గం పుచ్చుకునిరి గనుక తదాది మొదలుకుని మొగలాయీ ప్రభుత్వములు జర్గే యడలహాకములు తమరు చేశే వ్యవహారానకు సర్కారు సముతు బందీలు యేర్పరచి బారాముత సర్దీహెూదాలు నిర్ణయించే యడల కొండవీటి శీమ 14 సముతులు చేశిరి గనుక అప్పట్లో కూచిపూడి ఖస్బాచేసి కిందను దాఖలు చేశి వున్న కూచిపూడి ఒకటి, యడవూరు ఒకటి, జంపని ఒకటి, వేమూరు ఒకటి, పెరవలి ఒకటి, బూతుమల్లె ఒకటి, కాకర్లమూడి ఒకటి, చెదలవాడ ఒకటి, చముడుబాడు ఒకటి, చివ్వలూరు ఒకటి,దావులూరు ఒకటి, కొల్లిపర ఒకటి, మున్నంగి ఒకటి, తెనాలి ఒకటి, కాటెవరం ఒకటి, వినపాడు ఒకటి, చినరావూరు ఒకటి, పెదరావూరు ఒకటి, చినపరిమి ఒకటి, వరహాపురం ఒకటి, బుర్రిపాలెం ఒకటి, దంతలూరు ఒకటి, పులిచింతల పాలెం ఒకటి, పెదకొండూరు ఒకటి, వెరశి 24 వాశిరెడ్డి వారికి, మూల్పూరు ఒకటి, పొతుమర్రు ఒకటి, కుంచవరం ఒకటి, అత్తోట శిరిపురం ఒకటి, నంది వెలుగు ఒకటి, గుడివాడ ఒకటి, యరికలపూడి ఒకటి, వెరశి 8 మానూరి వారివి; చుండూరు ఒకటి, మండూరు ఒకటి,పెదపూడి ఒకటి, మోపర్రు ఒకటి, చినగాదెలపర్రు వలివేరు ఒకటి, తేలప్రోలు ఒకటి, చింతపూడి ఒకటి, దుగ్గిరాల ఒకటి, మంచికలపూడి ఒకటి, కుచ్చళ్ళపాడు ఒకటి, వెరశి 12 మాణిక్యాలరావు వారికి; వెరశి 44 గ్రామాదులు యీ కసుబా కింద చెల్లేటట్లు చేసి కూచిపూడి సముతు అని పేరు పెట్టి ఈ సంతుకు అంబటు వారనే బలిజవారిని చవుదర్లగా నున్ను; పాత్రని వారిని దేశ పాండ్యాలుగా నున్ను నిర్నయించి సముతు అమలు చౌదరు దేశ పాండ్యాల పరంగా బహుదినములు హాయదరాబాదు సుబాలో అవమాని మామ లియ్యాతు జర్గించినారు. సన్న 1122 ఫసలీలో ముర్తుజా నగరు సర్కారు జమీందార్లకు మూడు వంట్లు చేసి పంచిపెట్టే యడల ఈ కసుబా సమేత 24 గ్రామాద్లు వాశిరెడ్డి పద్మనాభునింగారి వంటులో వచ్చిన చింతపల్లి తాలూకాలో దాఖలు అయినది గనుక పద్మనాభునింగారు, పెదరామలింగనగారు, నర్సంనగారు రామంనగారు ప్రభుత్వములు జర్గిన తరువాతను పయిని వ్రాసిన జగ్గయ్యగారి కొమరుడయిన

రాజా వెంకటాద్రి నాయుడుగారు స్న 1222 ఫసలీ వరకు ప్రభుత్వము చేస్తూ వున్నారు. పూర్వం మొగలాయీవారు యీ దేశం ఆక్రమించి ప్రభుత్వం చేశేటప్పుడు మం॥ మజుకూరులో వున్న స్వామివార్లకు పూర్వము రెడ్లవారు నిర్ణయించిన బహారీస్వాస్త్రములు జప్తు చేసుకుని పునహా చేశిన వసతులుకు ఒకటి శ్రీ రామలింగస్వామి వారికిని, ఒకటి శ్రీ గోపాలస్వామి వారికిని వెరశి రెండు యీ నాములు సర్వదుంబాలాగా శల్వుయిచ్చినారు గనుక తదాది ప్రభృతి జరుగుతూ వున్నది. శ్రీ స్వామి వార్ల అర్చకులు శ్రీ రామలింగస్వామి వార్ల అర్చకుడు తపోధరుడు పసుమర్తి వెంకయ్య, వీరిది భారద్వాజ గోత్రం శ్రీ గోపాలస్వామి వారికి పూర్వీకము నుంచీ వున్న అర్చకులు వైఖానుసులు, వేదాంతంవారు, యిప్పుడు యీ మంగాచార్లు అర్చన చేస్తూ వున్నాడు. వీరిది అత్రేయసగోత్రం రిమార్కు గ్రామం గుడి కట్టు కుచ్చుళ్లు. అరు కయి ఫియ్యత్·మత్త ఖూ అంగీరస నామ సంవత్సర మార్గ శిర శు 2 శ్తిరవారం ది 26 డిశెంబరు 1812 సంవత్సరము.

బ్రౌనులోకల్ రికార్డులు, మద్రాసు

M.313, L.R. Vol 5; పుట 409-412.

సంప్రదించిన గ్రంథాలు - వ్యాసాలు

అప్పారావు, గురజాడ- 'కన్యాశుల్కం', 1911

అప్పారావు, విస్సా- 'క్షేత్రయ్యపదములు', ఆంధ్ర గానకళాపరిషత్తు, రాజమండ్రి, 1963

ఆరుద్ర- 'సమగ్ర ఆంధ్ర సాహిత్యం' (పెంపు ముద్రణలు), ప్రజాశక్తి బుక్ హౌస్, విజయవాడ, 1989 నుండి

కులశేఖరరావు ఎం. (సం)- 'సింగగిరి వచనములు' (కృష్ణ మాచార్య ప్రణీతము), ఆంధ్ర రచయితలసంఘం, హైదరాబాదు, 1968

కృష్ణకుమారి, నాయని- 'తెలుగు జానపద గేయగాథలు', ఆంధ్ర సారస్వత పరిషత్తు, హైదరాబాదు, 1977

కృష్ణశ్రీ (సంపా)- స్త్రీల పౌరాణికపుపాటలు', ఆంధ్ర సారస్వత పరిషత్తు, హైదరాబాదు, 1963

గోవింద దీక్షితులు (అవతారిక)- 'సంగీతసుధ', సంగీత అకాడమి, మద్రాసు 1940

జోగారావు, యస్వీ- ఆంధ్రయక్షగాన వాఙ్మయ చరిత్ర, వాల్తేరు, 1961

తాళ్ళపాక కృతులు- 'శృంగార కీర్తనలు' 8వ సంపుటం

దోణప్ప, తూమాటి- 'ఆంధ్ర సంస్థానములు-సాహిత్య పోషణము', ఆంధ్ర విశ్వకళాపరిషత్తు, వాల్తేరు, 1969

దొరస్వామి శర్మ, రావూరు- తెలుగుభాషలో ఛందోరీతులు', మద్రాసు, 1962

ధర్మారావు, తాపీ- 'విజయవిలాసము-హృదయోల్లాస వ్యాఖ్య', హైదరాబాదు, 1968

నరసింహశాస్త్రి, చింతలపాటి- 'కూచిపూడిభాగవతులు'

పిచ్చయ్యశాస్త్రి, దీపాల- 'చాటుపద్యరత్నాకరం', నెల్లూరు, 1961

పిచ్చయ్యశాస్త్రి, దీపాల- 'సారంగధరచరిత్ర', జతకాశిటీకాసహితం', నెల్లూరు

ప్రతాపరెడ్డి, సురవరం- 'ఆంధ్రులసాంఘికచరిత్ర', ఆంధ్ర సారస్వత పరిషత్తు హైదరాబాదు, 1950

ప్రభాకరశాస్త్రి, వేటూరి- 'చాటుపద్యమణిమంజరి' (Vol.1&2) ,మణి మంజరి ప్రచురణలు, హైదరాబాదు, 1988

ప్రభాకరశాస్త్రి, వేటూరి- 'తంజావూరి ఆంధ్రరాజులచరిత్ర', మణిమంజరి ప్రచురణలు, హైదరాబాదు, 1984

ప్రభాకరశాస్త్రి, వేటూరి- 'మీగడతరగలు', మణిమంజరి, ముక్త్యాల, 1951

మన్నారుదేవుడు- 'హేమాబ్జ నాయికా స్వయంవరం', సరస్వతీమహల్ గ్రంథమాల, తంజావూరు, 1956

యజ్ఞనారాయణ దీక్షితులు- 'సాహిత్యరత్నాకరం' (టి.ఆర్.చింతామణి), తంజావూరు, 1932

రజనీకాంతారావు, బాలాంత్రపు- 'ఆంధ్రవాగ్గేయకారచరిత్ర', విశాలాంధ్ర పబ్లిషింగ్ హౌస్, విజయవాడ, 1975

రామకృష్ణ, నటరాజ- 'ఆంధ్రుల నాట్యకళ', నర్తన మురళి గ్రంథమాల హైదరాబాదు

రామరాజు, బి- 'మరుగుపడిన మాణిక్యాలు', గోలకొండ పత్రిక ప్రచురణ', 1961

లక్ష్మీకాంతమ్మ, ఊటుకూరి- 'అఖిలభారతకవయిత్రులు'

లక్ష్మీరంజనం, ఖండవల్లి- 'ఆంధ్రసాహిత్యచరిత్ర సంగ్రహం'

లక్ష్మీరంజనం, ఖండవల్లి-
చలమచర్ల రంగాచార్యులు
అమరేశం రాజేశ్వరశర్మ
(సంపాదకత్వం) 1965 — 'కవిశిరోభూషణం' (అహోబల పండితీయం), ఆంధ్ర రచయితల సంఘం, హైదరాబాదు,

వీరేశలింగం, కందుకూరి- 'ఆంధ్రకవులచరిత్ర' (మూడు భాగాలు), హితకారిణీ సమాజం, రాజమండ్రి

వెంకటరమణయ్య, నేలటూరి- 'దక్షిణాత్యాంధ్ర సాహిత్యం', (మధుర తంజావూరు నాయక రాజులనాటి ఆంధ్ర వాఙ్మయ చరిత్ర), మద్రాసు గవర్నమెంటు ఆర్ట్సు కాలేజీలో ఇచ్చిన ఉపన్యాసాల విపులీకరణ (1953)

వెంకటరాయశాస్త్రి, వేదం- 'విజయవిలాసం-సవ్యాఖ్యానం', మద్రాసు, 1911

వెంకటరావు, నిడుదవోలు- 'ఆంధ్రవచనవాఙ్మయము'

వెంకటరావు, నిడుదవోలు- 'దక్షిణదేశీయాంధ్ర వాఙ్మయము', (ద్వితీయ ముద్రణ), మదరాసు విశ్వవిద్యాలయము, మద్రాసు, 1960

వెంకటశాస్త్రి. చెళ్ళపిళ్ళ–	'కథలు:గాథలు'.(3వ భాగము)
వెంకటసీతాపతి. గిడుగు–	'క్షేత్రయ్య పదములు'. పిఠాపురం మహారాజా. 1952
వెంకటావధాని. దివాకర్ల–	'ఆంధ్ర వాఙ్మయచరిత్రము'. ఆంధ్ర సారస్వత పరిషత్తు' హైదరాబాదు. 1961
శివశంకరశాస్త్రి. (స్వామి)–	'శ్రీ వావిళ్ళ వేంకటేశ్వరశాస్త్రి గారి షష్టి పూర్త్యుత్సవ సన్మాన సంపుటము'. వావిళ్ళ రామస్వామి శాస్త్రులు అండ్ సన్స్. మద్రాసు 1952
శేషయ్య. చాగంటి–	'ఆంధ్ర కవి తరంగిణి'. 11, 12, సంపుటములు. హిందూధర్మశాస్త్రగ్రంధనిలయము. కపిలేశ్వర పురం. 1954
శ్రీరామ అప్పారావు. పోణంకి–	'నాట్యశాస్త్రము'. నాట్యమాలా ప్రచురణలు. హైదరాబాదు. 1959
శ్రీరామమూర్తి. గురజాడ–	'కవిజీవితములు'. వావిళ్ళ రామస్వామి శాస్త్రులు అండ్ సన్స్. మద్రాసు. 1955
సీతాపతి. గిడుగు(సం)–	క్షేత్రయ్య పదాలు'. పిఠాపురం మహారాజా. మద్రాసు.1952
సీతారామయ్య. కురుగంటి–	"కొందరు తంజావూరుకవులు. పండితులు"
సీతారామయ్య. కురుగంటి–	"తంజావూరు ఆంధ్రనాయకరాజుల చరిత్ర"
సుందరేశ్వరరావు. నిడుదవోలు (వ్యాసం)	'ఖుతుబ్షాహీలు– ఆంధ్ర సంస్కృతి' (అనుపుస్తకం)
సుబ్బారావు. వంగూరి–	'శతకకవులచరిత్ర'. కమలకుటీర పబ్లికేషన్స్. అమలాపురం. 1957
సోమశేఖరశర్మ. మల్లంపల్లి వెంకటరమణయ్య. నేలటూరు– }	(పీఠికలు)–రఘునాథనాయకాభ్యుదయం"
స్వామినాధ అయ్యర్. ఎ.వి–	"శ్రీమదప్పారాయాన్వయ చరిత్రము". 1911
హనుమచ్ఛాస్త్రి. ఇంద్రగంటి–	"వ్యాసావళి"

ఆంధ్ర పత్రిక సారస్వతానుబంధం

ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్పత్రిక సంపుటాలు

ఈ సంపుటంలోని కవుల అకారాది క్రమం

కవిపేరు	ప్రకరణం సంఖ్య
అంకన్న, సింహాద్రి	26
అంకరాజు, దామెర్ల	15
అచ్యుతప్ప నాయకుడు	1
అనంతరాజు , మట్లకుమార	13
అప్పకవి, కాకునూరి	25
అప్పలాచారి, శేషభట్టరు	28
అబ్బాయి, రామలింగయ్యగారి	26
అళగిరి, ముద్దు	1
ఎల్లయ్య, చింతలపల్లి	24
కదిరీపతి, తాడిగోళ్ళ	27
కవిభానుడు	7
కాళయ్య, చెంగల్వ	17
కుమార ధూర్జటి	10
కృష్ణాజీ	18
కృష్ణాధ్వరి	11
కోదండరామయ్య, అనఘం	13
కోదండరామయ్య, ఖట్లపెనుమర్తి	4
క్షేత్రయ్య	16
గురవయ్య, చల్లా	13
గోపన్న, కంచెర్ల	28
చిననారాయణ, సవరం	20

చినలక్ష్మణకవి, ఏనుగు	12
చినవీరరాఘవయ్య, చింతలపల్లి	24
చెన్నమరాజు, చెన్నమరాజు	13
చొక్కనాథుడు	1
ఛాయాపతి, చింతలపల్లి	24
జగన్నాథరాయలు, పొనుగోటి	28
తమ్మరాజు, పూసపాటి	13
తిమ్మన్న, పుష్పగిరి	8
తిమ్మయ్య, బట్టెపాటి (తిరుమలభట్టు)	2
తిరుకామయ్య, లింగనమఖి	22
తిరుమలయ్య, నెల్లూరి	7
దీక్షిత చంద్రుడు, కోనేటి	19
దొర, బోయినపల్లి	28
నరసింహం, అంగర	28
నరసింహనాయకుడు	1
నరసింహరాజు, కంకంటి	8
నరసింహరాజు, వానపాల	13
నారాయణ, అయ్యలరాజు	27
నారాయణ, కోన	28
నారాయణతీర్థులు	23
పాపరాజు, కంకంటి	8
పురుషోత్తమ దీక్షితులు	19
పెదలక్ష్మణకవి, ఏనుగు	12
పెద్దదాసు	28
పోతయ్య, ప్రెగ్గడపల్లి	26
బాడబానల భట్టు	7
బలభద్రరాజు	12
బాలసరస్వతి	2

బాలసరస్వతి, ఎలకూచి 3
మన్నారుదేవుడు 19
మల్లన, ప్రౌఢకవి 7
మాధవరాయలు, సురభి 3
ముమ్మడి తమ్మప్ప, సుగ్గటూరి 13
మూర్తికవి, కాకమాని 15
మేధావి భట్టు 7
రంగశాయి, టేకుమళ్ళ 8
రంగాజమ్మ 18, (19)
రఘునాథ నాయకుడు 5
రమణయ్య, దివి 13
రాజయ్య, పులివర్రు 26
రామభద్రమ్మ 18
రామయమంత్రి, ధరణిదేవుల 8
రామరాజు, పింగళి 7
రామలింగయ్య, గద్దె 26
లింగయ్య, రంగరాజు 7
లింగరాజు 10
వరదరాజు, కట్టా 9
విజయరాఘవనాయకుడు 14
విరూపాక్షయ్య, శ్రీగిరి 26
విశ్వనాథకవి, వెణకుదురుపల్లి 12
విశ్వనాథకవి, గణపవరపు 21
వెంకటకవి, చేమకూర 6
వెంకటకవి, దిట్టకవి 12
వెంకటకృష్ణయ్య, గునుగుటూరు 11
వెంకట నరసయ్య, పైడిపాటి 28
వెంకటపతి, పైడిమర్రి 13

వెంకటపతి, మహంకాళి 8

వెంకటపతి సోమయాజి, కామరసు 19

వెంకటయ్య, సింహాద్రి 13

వెంకటరాయడు, ధూర్జటి 10

వెంకటాచలం, వెన్నెలకంటి 13

వెంకటాచార్యులు, తిరునగరి 26

వెంకయ్య, అందుగుల 10

వెంగళరాజు, దామెర్ల 15

శేషయ్య, ఏలూరి 7

శోభనాద్రి, కౌడూరి 28

శ్రీనివాసుడు, తాళ్ళపాక 26

సిద్ధేంద్రయోగి 23

సుబ్బారాయుడు, రాజవేలు 13

సూరపరాజు, ఉడుమూడి 26

సోమన, లోకేరావు 13

సోమనాధుడు, వేములవాడ 28

సోమన్న, ఆత్మకూరు 2

సోమరాజు, పుసులూరి 26

SAMAGRA ANDHRA SAHITYAM- Volume 7 - By ARUDRA

సమగ్ర ఆంధ్రసాహిత్యం

ఏడవ సంపుటం

నాయకరాజుల యుగం

ఆరుద్ర